

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

F. AHLEFELDT LAURVIG

STORKANSLEREN

IV

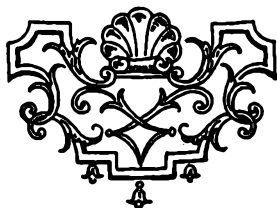
H. HAGERUPS FORLAG · KØBENHAVN
· MCMXL

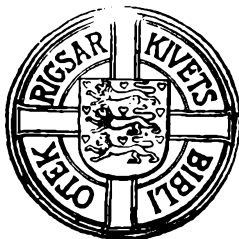
CHRISTIAN 5.

F. AHLEFELDT LAURVIG

STORKANSLEREN

IV

H. HAGERUPS FORLAG · KØBENHAVN

MCMXL

INDHOLD

Kanslerskiftet.....	Side 1
Johan Adolf af Pløn.....	102
Kielmannegge	181
Genforeningen med Sønderjylland	310

ILLUSTRATIONER:

	Side		Side
Christian 5.	1	Breitenburg.....	219
schomberg	24	Breitenburg, Indgang til Ka-	
biskop Bagger	36	pellet	221
Munkholm	101	Breitenburg, Gaardbrønden ..	222
urenne.....	117	Marie Elisabeth Kielmannsegge	309
Den sidste Greve af Olden-		Frederikke Amalie af Holsten-	
borg	156	Gottorp	350
Kielmannsegge	181	Kronprins Frederik	386
Den senere svenske Kong Karl		Kronprinsesse Louise	387
Gustav angriber Prag	187	Sophie Amalie Moth.....	388
Den tidende Post forkynder Tre-		Fra Storkanslerens holstenske	
divaarskrigens Afslutning .	191	Gods Jersbeck	400

KANSLERSKIFTET

VOLTAIRE fortæller i en af sine Bøger om en Marki, der skulde have en Huslærer til sin Søn. Huslæreren melder sig hos Markien, der straks fremkommer med følgende Udtalelser: »Jeg formoder, at I vil bibringe min Søn Færdighed i forskellige Sprog?« Huslæreren: »Da den unge Herre behersker Fransk til Fuldkommenhed, behøver jeg ikke at lære ham andre Sprog, med det franske kan han komme frem overalt i Verden mellem fornemme Folk; da han ikke skal være en Pedant, behøver han ikke at lære Latin.« Markien: »Saa vil I maaske lære ham Matematik og bibringe ham Færdighed i at regne?« Huslæreren: »Den unge Herre vil engang faa talrige Forvaltere og Bogholdere i sin Tjeneste, de skal fritage ham for det kedelige Arbejde med at føre Regnskaber, jeg vil derfor ikke spilde min og den unge Herres Tid med at lære ham at regne.« Markien: »I vil da sikkert undervise min Søn i Geografi?« Huslæreren: »Hr. Marki, Frankrig er Verdens Midtpunkt, Eders Søn behøver ikke at lære andre Lande og deres Institutioner at kende, det vilde være ganske unyttigt, saasom den franske Regering og Administration er et Forbillede for alle andre Nationer.« Markien: »Ja men, hvad vil I da lære min Søn?« Huslæreren: »Jeg vil lære ham den Kunst at behage.«

Det at være behagelig i Omgangen med andre Mennesker, lagde man i Voltaires Dage lige saa megen Vægt paa, som den Gang Storkansleren levede.

Men der var en Forskel. Paa Storkanslerens Tid søgte man at vække Behag ved forskelligartet Viden, ved Dannelselse, ved Evnen til at fremføre sine Kundskaber paa en fattelig Maade,

uden Pedanteri, for man var den Gang i de Kredse, hvortil Ahlefeldt og Griffenfeld hørte, lige saa bange for Pedanteri som Voltaires Huslærer var det; det maa nærmest forstaas saaledes, at man ikke maatte være omstændelig, tør eller uklar. Det at konversere opfattedes i sidste Halvdel af det syttende Aarhundrede som en udsøgt Fornøjelse, ganske som det vedblev at være under Ludvig den Femtende. Man vil i nærværende Værk Gang paa Gang i Breve have set fremhævet den eller den Persons Evne til at føre en Samtale, ligesom det dadles, naar en eller anden ikke er i Besiddelse af denne Evne. Næsten lige saa megen Pris blev der sat paa Evnen til at skrive paa en Gang fortællende og aandfulde Breve, og selv de mest beskæftigede Mennesker kunde ofre Tid til at føre en vidtløftig Brevveksling, der ikke alene omhandlede Dagens store og smaa Begivenheder, men ogsaa strejfede ind paa de forskelligste Gebeter indenfor det aandelige Liv; man philosopherede gerne i sine Breve, det fandt baade Ahlefeldt og Griffenfeld megen Fornøjelse i. Det mest udprægede Eksempel paa et Menneske, der trods intensivt Arbejde dog fandt Tid til at føre en stadig og regelmæssig privat Brevveksling med Ligesindede og Aandsbeslægtede, have vi i Frederik den Anden af Preussen, hans efterladte Breve fylder mange Bind.

Naar Voltaire driver Spot med den Kunst at behage, bundet det ikke alene i Digterens noksom bekendte Spottelyst, men ogsaa i den Omstændighed, at Lysten til at behage, hos adskillige var slaet over i Karrikaturen; mange vandt Ry for Aandfuldhed alene ved Evnen til at føre en underholdende Conversation, uden at der bag ved Conversationen laa Dannelse og Kundskaber, »dire des riens« var blevet en Talemaade paa Voltaires Tid, kunde man vende og dreje disse »riens« paa en saadan Maade, at Samtalen blev underholdende, krævede man i mange Tilfælde ikke andet. Denne Evne blev med Flid udviklet gennem Franskmandenes indgroede Hang til Selskabelighed, i Paris blev der holdt »Salon« eller »Modtagelser«, og den, der ikke kunde konversere, blev anset for en uvidende og taabelig Person.

Paris var det store beundrede Forbillede; ved Europas Høffer

søgte man at efterligne alt, hvad der var fransk, enten det var godt eller ondt. Da Ludvig den Fjortende og hans Efterfølger havde Elskerinder, som de levede aabentlyst med, de saakaldte Maitresses en titre, skulde Eksemplet naturligvis følges af Datidens andre Monarker. Fyrsterne anvendte store Summer til deres Maitresser og deres »naturlige Børn«; i enkelte tyske Stater blev Undersaatterne formelig udsugede til Fordel for de fyrstelige Elskerinder; naar der ikke kunde presses flere Skatter ud af Landets Borgere, greb man til Soldaterhandelen; der var et godt Marked i England, hvor Hæren udelukkende bestod af fremmede hvervede Tropper, og tyske Fyrster solgte i Massevis af deres egne Soldater til den engelske Stat, der bl. a. benyttede de fremmede Tropper i Kolonierne; Soldaterhandelen kulminerede, den Gang da England forsøgte at undertvinge Amerikanerne under Frihedskrigen. Dronning Charlotte Amalies Hjemstavn, Hessen, indlagde sig en sørgelig Berømmelse paa dette Omraade. Ogsaa Christian 5. søgte henimod Slutningen af sin Regeringstid at bøde paa sine daarlige Finanser ved Salg af egne Undersaatter til Krigsbrug, han solgte saaledes i Fredstid 10.000 Soldater, dels til den tysk-romerske Kejser, dels til den engelske Regering, der benyttede de danske Tropper mod Irland.

Christian 5. var ikke usædelig som de to Ludviger, man kender ikke andre Kærlighedsforhold i hans Liv end det til Sophie Amalie Moth, men saa blev det ogsaa til Gengæld baaret til Skue i en Grad, som man aldrig før havde set i Danmark; Elskerinden blev gjort til Grevinde af Samsø efter det for hende oprettede Grevskab, og hendes Sønner med Kongen blev overvældede med indbringende Embeder, saaledes blev den ældste gjort til Admiral i atten Aars Alderen, og da han havde fyldt 20, blev han ved Niels Juels Død Chef for Flaaden. Christian 4., der i Modsætning til sin Sønneson var i høj Grad usædelig, havde den Sømmelighedsfølelse at gifte sig med Kirstine Munk, selvom det blev »til venstre Haand«, og hans mange andre erotiske Forbindelser førte en ret skjult Tilværelse. Det skal dog siges, at Christian 5. sikkert nærede en meget stor Kærlighed til Grevinden af Samsø, og han vedblev lige til sin Død at vise hende Troskab; dertil

kom, at Kongen ikke brød sig om sin retmæssige Hustru, som han var blevet tvunget til at ægte.

Det maa opfattes som et Bevis paa den store Indflydelse, Griffenfeld udøvede lige til det sidste, at det først var efter hans Fald, at Sophie Amalie Moth kom til at indtage den Stilling, der vakte saa megen Forargelse hos Undersaatterne, og som naturligvis var til megen Sorg for Charlotte Amalie. Frederik Ahlefeldts manglende personlige Indflydelse paa Kongen gav sig ogsaa tilkende deri, at han ikke kunde forhindre, at Kongen havde baade en Hustru og en Medhustru. For Storkansleren, der stod Dronningen meget nær og holdt sig i tilbørlig Afstand fra Elskerinden, havde gerne set dette Forhold ændret. Frederik Ahlefeldt førte selv et strengt sædeligt Liv, han misbilligede Kongens ægteskabelige Utroskab og var stødt over den Maade, hvorpaa Kongen, blot for at efterabe Ludvig den Fjortende, bar sit Forhold til Sophie Amalie Moth til Skue. Det var en Skæbnens Ironi, at Griffenfeld, der havde meget løse moralske Grundsætninger, havde Held med at holde Christian 5. indenfor visse Skranker, medens Ahlefeldt roligt maatte se paa Maitressens Ophøjelse, straks efter at han havde overtaget Landets højeste Embede. Man kan ikke undgaa at lægge Mærke til den Modsigelse, der var mellem Christian 5.'s stærkt til Skuebaarne Religiøsitet og hans Hævdelse af Kongedømmet af Guds Naade paa den ene Side, og saa hans erotiske Forhold paa den anden Side. Men her har vi atter en Paralel mellem Christian 5. og hans Ideal Ludvig 14., hvis Usædelighed var uden Grænser og forenet med en ligesaa grænseløs religiøs Fanatisme. En lignende Modsigelse møder vi hos Griffenfeld, der havde begyndt med at studere Theologi, blev theologisk Kandidat og aldrig kom helt bort fra den kristne Tro, selvom han først var Genstand for en religiøs Vækkelse, efter at han var blevet fængslet paa Munkholm: Han forenede dette med et meget udsvævende Liv. Iøvrigt var Griffenfeld ikke særlig tilbøjelig til at tage Guds Navn i Munden, vi møder det kun af og til i hans Breve og Dagbøger, medens det sker hyppigere hos hans Efterfølger.

Der var adskillige andre Ting, der hørte med, naar man vilde

gøre sig Haab om at blive betragtet som »behagelig«. Det var ikke nok at kunne conversere, ogsaa Paaklædningen spillede en stor Rolle, langt større end i vore Dage. Ikke mindst vigtig var Parykken; Griffenfeld havde et meget langt Haar og nøjedes først med sit eget, men da han endelig bestemte sig til at anskaffe kunstigt Haar, blev der et svært Postyr med Tilvejebringelsen af Parykken, der maatte sendes Rigskansleren fra selve Paris. Paa deres kostbare Silkedragter bar Mændene Smykker af Guld og Ædelstene, og baade Herrer og Damer overhældede sig med Parfumer, noget der ogsaa havde sin Begrundelse deri, at der ikke duftede godt, hverken paa Gaden eller i Salonerne, end ikke de fyrstelige Personer saalidt som deres Hoffolk sørgede for Renholdelse af deres Legemer, Bad var saa godt som ukendt, man nøjedes med at vaske sit Ansigt og sine Hænder; dertil kom, at der ikke som i vore Dage var Klosetter i hver Etage, derimod var der i alle Soveværelserne en saakaldet Natstol, som udbredte en stærk Lugt videnom. En saare væsentlig Ting var det at kunne danse godt, og Danselæreren var en betydningsfuld Person, der ikke alene skulde lære de unge Herrer og Damer at danse Dtidens indviklede Danse, men ogsaa at gaa ud og ind ad en Dør, at bevæge sin Vifte med Anstand, at løfte sit Slæb med Ynde og meget andet til Faget henhørende. Saa skulde man være godt inde i det franske, en fransk Conversation var en af de største Fornøjelser for Hoffets Kredse, og i Henhold til Holberg ogsaa for Borgerskabet. Den, der indførte Manien for det franske, maa nærmest siges at være Sophie Amalie, der betragtede det som særligt fint at kunne tale fransk. Ogsaa det franske Theater ved Hoffet bidrog til at gøre fransk yndet.

Baade Griffenfeld og Ahlefeldt opfyldte til Fuldkommenhed alle de Betingelser, der krævedes for at behage. De nød i høj Grad en aandfuld Samtale, det har vi begges Ord for i deres Breve, Frederik Ahlefeldt udtrykker sig i et Brev til Griffenfeld med en ligefrem Længsel efter en Conversation med Rigskansleren; de talte og skrev til hinanden paa fransk. Det franske Præg var mere iøjnefaldende hos Griffenfeld end hos Ahlefeldt, Rigskansleren havde et slebent Væsen og noget spottende i Udtryk og Tale, tilligemed en Tilbøjelighed til Ironi og Vittighed. Naar

man sammenligner Griffenfelds Billeder fra tidligere og senere Tid, faar man, ved at se paa hans Øjne, Indtrykket af, at Ironien efterhaanden var blevet en Vane hos ham som hos saa mange andre. Det bidrog til at gøre hans Udtryk mindre elskværdigt. Hvorledes Ironien var blevet til en Vane hos Griffenfeld, viste sig, da Ulykkerne væltede ind over ham; i sit Forsvarsskrift under Processen ironiserede den faldne Statsmand over sine Angribere og gjorde det til Dels med sit gamle gode Humør. Paa ingen af Frederik Ahlefeldts Portrætter sporer man noget ironisk, over hans Udtryk hviler der en venlig Alvor. Et af hans Karaktertræk, Heftigheden, kommer absolut ikke frem paa Billederne, man kunde snarest sige det modsatte.

Det at belægge sin Tale med mange zirlige og blomstrende Ord, at udvise et overdrevent Galanteri overfor det smukke Køn, ansaas i de Tider for noget typisk fransk, ligesom at tale i en harcelerende Tone, at tage let paa alvorlige Ting, at slaa alt hen i Spøg, at kunne finde paa aandfulde og morsomme »bons mots«.

Der blev hos de Herrer og Damer, der vilde være paa Moden, lagt meget lidt Vægt paa værdig Optræden. Navnlig var en værdig Gang et Brud paa god Tone, man skulde bevæge sig med let vuggende, dansende Trin, foretage Pirouetter, Legemet skulde være et Udtryk for Sindets Livlighed. Hvorledes man skulde hilse, var et rent Studium, der var mange Grader for Høflighed, og bestemte Regler for, hvor dybt man skulde tage Hatten af, eller hvor lidt man skulde lette paa den, alt eftersom man hilste paa Standspersoner eller andre. Dette var for saa vidt besynderligt, som Forbilledet, Ludvig den Fjortende, bevægede sig med gravitetisk Anstand allerede som ung, det var desuden hans Princip aldrig at fremføre spøgefulde Ord, da det efter hans Mening let kunde forlede dem af hans Undersaatter, han talte med, til at glemme Respekten. Ogsaa med Hensyn til Maaden at hilse paa, var der Uoverensstemmelse mellem den franske Monark og Beaumonden; Ludvig 14., der blev kaldt Europas høfligste Mand, nedskrev følgende bemærkelsesværdige Ord i sine »Consilia in usum Delphini: »Den sande Høflighed, min Søn, bestaar i, at man

hilser paa en Kusk nøjagtig paa samme Maade, som man hilser paa en Greve.*

Vi har oftere talt om Griffenfelds store Evne til at behage, hvorledes han i en Aarrække behagede Kongen, den gamle danske Adel, navnlig dens Damer, den store Hob. At ogsaa Hovedpersonen i denne Bog havde ydre og indre Egenskaber, der gjorde ham yndet, har vi talrige Eksempler paa. Vi skal her nævne nogle Udtalelser fra Udlændinge, der som saadanne kunde se med ganske uhildede Blikke paa Storkansleren. Der var Marki de Torcy, en Svigersøn af den i Forbindelse med Storkansleren her i Bogen ofte nævnte franske Statsmand Pomponne. Torcy blev sin Svigerfaders Efterfølger som Udenrigsminister, og da han var klog nok til som saadan helt at lade sig lede af Pomponne, gav dennes varme Beundrer Voltaire Torcy Navn af en af Frankrigs betydeligste Statsmænd. Marki de Torcy havde som flere andre senere berømte Statsmænd, dette gælder ogsaa den nyeste Tid, begyndt sin Carrière i København, hvor han sluttede sig nøje til Frederik Ahlefeldt. Torcy gør opmærksom paa, at Frederik Ahlefeldt havde en omfattende Viden og Dannelse, der gjorde det til en udsøgt Nydelse at føre en Samtale med ham, Markien har i det hele taget ikke Ord nok til at skildre, hvor behagelig Ahlefeldt var i Omgang, navnlig i Kraft af sin Conversation; Torcy fortæller, uden Antydning af Ironi, at Storkansleren converserede godt paa alle Sprog, undtagen paa dansk, og at hans Conversation var meget belærende, da han kunde give mange Oplysninger; disse Oplysninger gjaldt navnlig »Styrelsens Detailler«, som han kendte ud og ind. Torcy lægger megen Vægt paa, at Ahlefeldt altid udelukkende har haft det danske Monarkis Velfærd for Øje. I samme Tone talte forøvrigt de andre Diplomater i København om Storkansleren, idet de alle navnlig fremhævede hans store Flid og Dygtighed.

Det kan i denne Forbindelse have Interesse at paapege den Lighed, der var mellem Processen mod Torcys Svigerfader og den, der blev ført mod Griffenfeld. Pomponne blev under Processen beskyldt for at have tilbageholdt kongelige Ordre, for at have vekslet Breve med fjendtlige Staters Hoffer og Statsmænd, for at have gemt Skrivelser, som Kongen havde befaleet ham at

rive i Stykker. De Skrivelser, som Pomponne anklagedes for med Vilje at have ladet ligge i sin Skuffe, drejede sig om Münchenerhoffets Samtykke til den bayerske Prinsesses Forlovelse med Dauphinen; denne Handling blev af de beskikkede Dommere fremstillet som Højforræderi. Da man ikke kunde bevise Beskyldningen for Højforræderi, og da Pomponne erklærede, at det hele skrev sig fra en Forglemmelse, lod man Anklagen falde. Der blev givet Pomponne Lejlighed til at godtgøre, at hans Brevveksling med Mænd fra Lande, som Frankrig var i Krig med, kun havde tjent diplomatiske Formaal til Gavn for Frankrig. Markien fik i Modsætning til Griffenfeld Lov til at benytte sine egne Papirer, til at fremføre Vidner og forhandle med andre franske Statsmænd, der vidste Besked med hans Sager. Skønt det var Ludvig 14. personlig, der havde rejst Sagen, var han stor-sindet nok til at indrømme, at han havde taget fejl, og Pomponne steg efter Processen fra den ene Værdighed til den anden. Den franske Konges Overlegenhed fremtræder her i et tiltalende Lys som Modsætning til Christian 5.s smaatskaarne Optræden under Sagen mod Griffenfeld.

En anden højt anset Franskmand, Marki de la Forêt, der var ansat ved Charlotte Amalies Hofstat, skriver i lige saa smigrende Vendinger som Torcy om Frederik Ahlefeldt, det er i et Brev til den franske Huguenotpræst, Pierre du Bosc: » — — — Her (i København) er aandfulde Mennesker, som fører en behagelig Conversation. Vi har vor Storkansler, Grev Ahlefeldt, han er en uendelig fortjenstfuld Mand, hans Kundskaber er altomfattende, ingen i hele Verden fører en saa behagelig Samtale som han — — «.

Vi har set, hvorledes det nære Venskab mellem Griffenfeld og Ahlefeldt gik over; om sidstnævnte har beklaget det, vides ikke; efter at et køligere Forhold er indtraadt, taler han i sine Breve skarpt og haardt om den tidligere saa højt beundrede Ven. Griffenfeld derimod skriver under Processen med Vemod om sit »fordums Venskab med Grev Ahlefeldt«, og han udtaler under Fængselsopholdet i Kastellet det bestemte Ønske om en Samtale med Frederik Ahlefeldt. Griffenfeld haaber, at en Samtale mellem ham og hans tidligere Ven skal kunne bringe Klarhed i for-

skellige Spørgsmaal, og han ønsker, at hans Efterfølger i Kanslerembedet skal blive tilsagt som Vidne, men det bliver ham nægtet, en Uretfærdighed, der falder stærkt i Øjnene sammenholdt med den Liberalitet, der udvistes overfor Pomponne under Processen mod denne Statsmand.

Grundene til at Ahlefeldt gik over til Griffenfelds Modstandere, var flere; den senere Storkansler var blevet mere og mere misfornøjet med Griffenfelds, som han kaldte det, »hazarderede« Udenrigspolitik, dertil kom Forholdene i Hertugdømmerne, hvor Griffenfeld havde lagt sig ud med saa godt som alle Landraaderne; Ahlefeldt vilde af kollegiale Hensyn støtte Landraaderne, desuden mente han, at der blev lagt haardere Byrder paa Holsten end paa de andre Dele af Monarkiet. Efter Rensborgforliget var Ahlefeldt begyndt at nære Mistanke til Griffenfeld og raadede Christian 5. til at kigge ham nærmere efter i Kortene, Ahlefeldt ønskede, at det hele skulde gaa roligt af, og en Proces var ham imod. Det var Frederik Ahlefeldts Tanke, at Griffenfeld for en Tid skulde træde tilbage fra sit Embede, saaledes at hans Forhold kunde blive nærmere undersøgt, derved undgik man, at der midt under Krigen opstod en Proces, som vilde svække Danmarks Prestige hos Forbunds-fællerne og give Fjenden Anledning til at se Svaghedstegn i den danske Styrelse. Det daarlige Forhold, der havde afløst det tidligere Venskab mellem Griffenfeld og Ahlefeldt, havde mod Slutningen af Griffenfelds Embedstid givet sig aabent tilkende, det var fremkaldt af uhøflig Optræden fra Griffenfelds Side, og det kom ikke alene til ubehagelige Scener mellem de to Mænd, men det hændte endog, at Ahlefeldt i Kongens Paahør rettede Bebrejdelser mod Rigskansleren, fordi han efter hans Mening ikke var ivrig nok efter at faa Forbindelsen mellem Christian 5.'s Søster Ulrikka Eleonora og den svenske Konge bragt i Stand. Griffenfeld havde i Spørgsmaalet om Ulrikka Eleonora, som i de fleste politiske Spørgsmaal, han havde til Behandling, flere Strenge paa sin Bue. Paa den ene Side ønskede Griffenfeld saa længe som muligt at holde det gaende med Frankrig og Sverige, og Ludvig den Fjortende ønskede det ovenomtalte Giftermaal bragt i Stand, det samme ønskede de fredeligt sindede

indenfor Sveriges Regeringskredse. Paa den anden Side gjaldt det om ikke at fremkalde Mistanke hos Kejseren og Brandenburg, og Griffenfeld legede derfor en Tid med Planerne om at faa den danske Kongedatter til tysk Kejserinde, medens han overfor Kurfyrst Frederik Vilhelm gjorde gældende, at Planerne om en dansk-svensk ægteskabelig Forbindelse var ganske paa det løse, og at han vilde være villig til at lade Ulrikka Eleonora ægte en eller anden tysk Prins. Griffenfeld talte ogsaa med Frederik Vilhelm den Store om et muligt Ægteskab mellem Ulrikka Eleonora og Regenten i Holland, Prinsen af Oranien; denne Plan mente Rigskansleren vilde berolige Kurfyrsten. Men dette Dobbeltspil var Frederik Ahlefeldt imod, da han vidste, i hvor høj Grad Sophie Amalie var opsat paa at faa sin Datter paa Sveriges Trone. Griffenfeld var paa det Tidspunkt mindre ivrig efter at føje Sophie Amalies Ønsker, da Enkedronningen begyndte at være ham unaadig stemt, efter at han havde kastet Vrag paa den sønderborgske Prinsesse, som Sophie Amalie havde udset til hans Brud; den myndige Enkedronning holdt nok af, at man rettede sig efter hende, og syntes ikke om, at Rigskansleren gik sine egne Veje i Ægteskabsspørgsmaalet og gjorde sine Hoser grønne for den franske Prinsesse.

Frederik Ahlefeldt tilkendegav overfor Sophie Amalie, at han ønskede at føje hende i Ægteskabsspørgsmaalet. Enkedronningen smedede, medens Jernet var varmt, for næppe var Ahlefeldt blevet Storkansler, før hun henvendte sig til ham og, lidt naivt, spurgte ham, om han ikke snart kunde skaffe en Ende paa Krigen, saa Ulrikka Eleonora kunde drage til Stockholm. Frederik Ahlefeldt svarede, at ingen kunde være ivrigere for Fred end han, men at andre var imod den; der kan næppe være Tvivl om, at der med »andre« var ment Christian 5.

Trods Misstemningen var der dog ikke Tale om, at Sophie Amalie modarbejdede Griffenfeld, og Processen imod ham var hende meget imod. Griffenfelds Fald gjorde aabenbart et stærkt Indtryk paa Enkedronningen, hun rejste straks bort fra København og tog ned til Hannover for at besøge sin Broder. Paa Rejsen ud af Landet tilkendegav hun ret uforblømt sin Sympati for den faldne Stormand. Der er en anden Ting, som tyder paa, at

Enkedronningen havde bevaret venlige Følelser overfor Griffenfeld lige til det sidste: I en Del af de Flyveskrifter, der circulerede i Danmark og Udlandet i Anledning af Griffenfelds Fald, fik Sophie Amalie en meget uvenlig Omtale som Griffenfelds Beskytterinde.

En meget alvorlig Grund til Misstemning mellem Ahlefeldt og Griffenfeld var den, at Griffenfeld smølede med Krigsforberedelserne, ja paa visse Punkter ligefrem søgte at lægge Hindringer i Vejen for Krigsførelsen midt under Feltoget. Ahlefeldt, der paa det Tidspunkt fattede mere og mere Mistanke til Griffenfeld, begyndte at udlægge det som Landsforræderi.

Den store Popularitet, Griffenfeld var Genstand for under den første Del af hans enestaaende Carrière, var gaaet grundig over i Vinteren 1676, da Katastrofen indtraadte. Den høje Stilling havde gjort Rigskansleren svimmel, han brød med alle og stod til sidst ganske ene uden Venner; de eneste, der endnu havde bevaret Sympati for ham, Jens Juel og Ulrik Frederik Gyldenløve, var paa det Tidspunkt langt borte. Uvenskabet med Frederik Ahlefeldt og Johan Adolf af Pløn var det farligste for ham, for disse to Mænd var i Marts 1676 Landets mest formaaende Personer, men Griffenfeld tog intet Hensyn dertil, han gav sig til at behandle Hertugen med den samme overlegne Nedladdenhed, som den, hvormed han optraadte overfor Frederik Ahlefeldt. Det synes ikke at have bekymret Griffenfeld, at disse to Mænd trak sig tilbage fra ham, for han var urokkelig sikker paa at kunne bevare Kongens Venskab og Indflydelsen paa ham.

Naar Griffenfeld efterhaanden var blevet grundig upopulær, var Grunden først og fremmest den, at alle og enhver vidste Besked med hans Bestikkelighed og hans aabenlyse Salg af Embeder, men en medvirkende Grund var ogsaa den, at Rigskansleren ikke mere var i Besiddelse af den Kunst at behage; han, der fra først af havde været venlig og smilende, var blevet mere og mere hovmodig i sin Optræden. Det værste af alt var imidlertid, at Griffenfeld var ophørt med at behage Kongen.

Om Kongens Forhold til Schumacher, inden Frederik 3.s Død, vides intet, men der er al mulig Grund til at formode, at Christian 5. allerede som Kronprins har syntes godt om sin Faders

Yndling, ellers havde der vel næppe med en saadan Hurtighed udviklet sig et nært personligt Forhold mellem de to, for det var ikke alene Statsmanden, men ogsaa Mennesket Peter Schumacher, der virkede saa overvættets tiltrækkende paa den unge Konge, at man kan tale om et ligefrem Venskab. Christian 5. havde iøvrigt let ved at slutte sig til andre, det kan ses af hans hyppigt skiftende Venskaber. Mangt og meget tyder paa, at der i flere Aar herskede et frit og utvungent Forhold mellem Christian 5. og hans Rigskansler, Griffenfeld hentyder selv paa flere Steder, bl. a. i sit Forsvarsskrift, til det venligt fortrolige Forhold mellem ham og Kongen; Christian den 5 lo og spøjte ofte med Griffenfeld, her skal nævnes som Eksempel den Gang, da Kielmannsegge efter Rensborgforliget sendte Rigskansleren en Ring; Kongen og Griffenfeld gjorde dygtigt Løjer med denne Gave, idet de begge fandt det komisk, at et Mandfolk sendte en Ring til et andet Mandfolk.

Griffenfeld var ingenlunde det eneste Menneske, som Kongen behandlede paa denne ligefremme Maade, Christian 5. var i det hele taget til en vis Grad jævn og gemytlig i Omgang, naar han blot ikke fik Indtryk af, at nogen kom ham for nær eller vilde gribe ind i hans Myndighed. Den Jævnhed og Ligefremhed, som navnlig i vore Dage beundres af saa mange, naar den træffes hos regerende Fyrster, havde hos Christian 5. en betænkelig Skyggeside, Kongen manglede Personlighed og Myndighed og kunde ikke holde sine skiftende Yndlinge nede, naar disse til liden Baade for Styrelsen vilde blande sig i Regeringssagerne, det var til stor Plage for Frederik Ahlefeldt. De idelige Indblandinger fra andres Side blev fremkaldt af den underlige Blanding i Christian 5.s Karakter, han havde paa den ene Side meget høje Tanker om sin kongelige Magt og Værdighed, men savnede samtidig Selvtillid og skulde stadig høre andres Raad, inden han traf blot den mindste Bestemmelse. Denne uheldige Side ved Christian 5.s Karakter traadte ikke synderlig frem, saalænge Griffenfeld stod i Spidsen for den øverste Styrelse, eller i alt Fald saalænge Rigskansleren var i Besiddelse af Kongens Venskab og Tillid.

Naar Christian 5. saa hurtigt og let blev et Værktøj i Griffenfelds Hænder, hang det sammen med, at Kongen ved Frede-

rik 3.s Død var ganske uden Kendskab til Statssagerne; den afdøde Konge havde holdt sin Søn og Arving udenfor alt, Frederik 3. led som saa mange andre Konger af en Slags Skinsyge paa den, der skulde være hans Efterfølger paa Tronen, som han formodentlig helst vilde have taget med sig i Graven. Christian 5. var ikke alene ganske uerfaren i den Gerning, han skulde tiltræde, men som Følge af den mangelfulde Opdragelse, hans Fader havde givet ham, tillige meget uvidende; Griffenfolds megen Viden imponerede og blændede ham, desuden var Christian 5. langsom, Griffenfeld hurtig. Medens Christian 5. som ovenfor nævnt var meget jævn i sin Optræden og uden personlig Autoritet, var Griffenfeld det stikmodsatte, han forstod at sætte sig i Respekt hos Kongen fra første Færd. Det, som her er sagt, maa ikke forstaas saaledes, at Christian 5. var ligegyldig overfor sine Herskerpligter og uden Flid, han gik tvært imod med stor Iver til sin Kongegerning og var lige saa flittig, som hans Fader havde været, og som hans Søn og Sønnesøn skulde blive det. Kongen var langt mere tilbøjelig end sin Kansler til at gaa i Detailler, i den Retning lignede han Frederik Ahlefeldt, han havde ligesom den senere Storkansler en sand Passion for at nedskrive og excerptere, der forelaa Dyrger af Manuskripter fra hans Haand. Det finansielle, som ikke interesserede Griffenfeld saa meget, hvilket Christian 5. af og til bebrejdede ham, var Kongen meget optaget af, og han begravede sig formelig i Regnskaberne. Det var saaledes ikke Flid og Udholdenhed, det skortede Christian 5. paa, men han følte mere og mere, at han savnede Evnen til at regere, det var da ogsaa kun en kortvarig Opblussen, da han efter Griffenfolds Fald naivt erklærede, at nu vilde han for Fremtiden være sin egen Kansler, det varede ikke ret længe, før han overlod Ledelsen til Frederik Ahlefeldt, som han havde overladt den til Forgængeren. Men Christian 5. forlangte bestemt af begge sine Kanslere, og det stod han fast paa, at han skulde holdes nøje underrettet om alt hvad der foregik, og her føjede Frederik Ahlefeldt ham gerne, Griffenfeld mindre gerne, hvad der da ogsaa blev en af Grundene til Kongens tiltagende uvenlige Følelser overfor sin Rigskansler. Baade paa dette og paa andre Omraader var Ahlefeldt hensynsfuldere end Griffenfeld, skønt han

var meget lidt Hofmand, medens Griffenfeld var den typiske Hofmand, der gerne vilde være saa meget som muligt ved Hofet, medens Frederik Ahlefeldt helst opholdt sig i Regeringskontorerne eller paa sine Godser.

Et Udslag af Christian 5.s Ligeftremhed var hans Tilbøjelighed til at træde i et personligt Forhold til sine Undersaatter, ogsaa de jævne Folk. Da Griffenfeld manglede Sans for Jævnhed, søgte han at bremse Kongens Samkvem med Menigmand, et Forhold, der havde udviklet sig med Enevælden, hvis Oprindelse det skulde hedde sig skyldtes den jævne Befolknings Ønsker og Bestræbelser. Allerede Frederik 3, der dog var ret fjævn og utilnærmelig, kunde godt lide, naar man kom direkte til ham med en Bøn, et Andragende eller Klage; hans Søn og Efterfølger holdt endnu mere af det, saa meget, at Griffenfeld efterhaanden fandt det farligt, idet det var Christian 5. næsten umuligt at sige Nej til Bøn om Hjælp, hvad enten det nu gjaldt Penge eller Gunstbevisninger. Griffenfeld søgte derfor at forhindre eller i det mindste at begrænse Undersaatternes Tilbøjelighed til at henvende sig direkte til Kongen, da det i Længden blev noget kostbart. Naar Kongen satte saa megen Pris paa disse direkte Henvendelser til ham, var det dels en vis Velvilje og Venlighed, der laa bagved, dels Glæden ved at kunne agere Forsyn, han saa gerne, at det fik Udseende af, at alt hidrørte fra ham personligt, desuden vilde Christian 5. som alle Konger for alt i Verden være populær, og her var en herlig Lejlighed til at erhverve Popularitet. Selv den mest uvidende og uoplyste af Landets Befolkning vidste god Besked med, at Kongens Stilling nu var en helt anden end før 1660; tidligere var det Opfattelsen hos Menigmand, at Kongen hverken kunde gøre fra eller til, den Opfattelse var engang imellem kommet frem under Christian 4, til stor Ærgrelse for den gamle Konge. Der cirkulerede en Anekdote om, at Christian 4. engang havde talt med en Bonde, der ikke genkendte Kongen; Christian 4. havde i en bestemt Anledning raadet Bonden til at henvende sig til Kongen, hvortil Bonden havde svaret, at Kongen formaaede hverken at gøre ondt eller godt. For at overbevise Bonden om det modsatte gav Christian 4. sig til at garve Bondens Rygstykker med sin Stok og forærede ham bag-

efter en stor Pengegave, som han ledsagede med de Ord, at nu kunde Bondemanden se, at Kongen baade kunde gøre ondt og godt. Christian 4. havde bag Bondens Ord ment at kunne tyde Overbevisningen om, at det var det af Christian 4. forhadte Rigsraad, og ikke ham selv, der regerede. Den gamle Konges Efterfølgere havde ikke Rigsraadet at kappes med for at opnaa Popularitet, det havde iøvrigt været en let Kappestrid, for den jævne Mand holdt mere af Kongen end af Rigsraadet, der ikke var velset.

Griffenfeld var fra første Færd et Middel for Christian 5. til at skaffe ham af med de fra Frederik 3. arvede Statsmænd, og Kongen var sin Raadgiver taknemmelig for, at det lykkedes. Endvidere maa det formodes, at Christian 5. var Griffenfeld taknemmelig for hans store Andel i Etableringen af Enevælden; Griffenfeld havde skrevet Kongeloven og indblæst den sin Aand, han havde gennem den skabt det mest uindskrænkede Despoti i Europa, Rusland og Tyrkiet indbefattede, der eksisterede i Virkeligheden ingen Forfatning i Danmark; under Rigsraadet havde der hersket langt mere Frihed, da havde Landet dog en Forfatning og var ikke prisgivet den fuldstændige Vilkaarlighed. Men Griffenfeld var en ligesaa erklæret Modstander af det gamle Rigsraads Styre, som Ahlefeldt var det, og han troede, eller lod som om han troede, at Kongemagten var af guddommelig Oprindelse.

Det var saare utaknemmeligt af Kongen, at han ved sin Rigskanslers Fald ganske glemte de Tjenester, Griffenfeld havde ydet Kongemagten, tilmed, da Christian 5. betragtede Enevælden som et uskatterligt Klenodie.

At Christian 5. i den første Tid fuldt og fast stolede paa sin Raadgiver, fremgaar af den Omstændighed, at Kongen ofrede den, der hidtil havde været hans bedste Ven, paa Griffenfelds Alter. Denne Ven var Morten Skinkel, der allerede i Christian 5.s andet Regeringsaar anklagede Griffenfeld for Bestikkelighed, men da han ikke kunde føre noget Bevis for sin Anklage, faldt den tidligere Yndling i Unaade. Skinkels Fald viser, hvor hurtigt Christian 5. kunde give Slip paa en god Ven og bidrager til at gøre Griffenfelds Fald mere forstaaeligt. Efter den Tid blev Kongens og Griffenfelds gjensidige Fortrolighed større end nogensin-

de, men tiltrods for dette fortrolige Forhold lykkedes det ikke Griffenfeld at faa nogen personlig Indflydelse paa Kongen, ligesaa lidt som det senere skulde lykkes Frederik Ahlefeldt. Christian 5. var i Modsætning til sine højt kultiverede Forældre helt igennem materielt anlagt, og hverken Griffenfeld eller Ahlefeldt formaade at paavirke Kongen i anden Retning. Ingen af dem var i Stand til at dæmme op imod Kongens stadig mere overhaandtagende, ustyrlige Lidenskab for Jagt. Det synes dog, som om Griffenfeld har haft en Smule mere Held med at modarbejde de daarlige Sider hos Kongen, for som ovenfor nævnt, var det, medens Frederik Ahlefeldt var Kansler, at Kongen paa udfordrende Vis bar det for Dronningens Værdighed saa krænkende Forhold til Sophie Amalie Moth til Skue, og det var efter Rigskanslerens Fald, at Christian 5. bragte de afskyelige Parforcejagter, dette oprørende Dyrplageri, paa Moden. Parforcejagten havde været drevet før, Sophie Amalie havde dyrket denne Sport med Iver, men først under hendes Søn blev den en Mode, der bredte sig til saa godt som alle Landets Herregaarde. Disse Jagter slugte mange Penge, hvad Regnskaberne fra Christian 5.s Tid udviser, idet der blev givet Erstatning for Vildtskade til Bønderne paa Krongodserne, hvis Marker blev nedtrampede af Hestene under Parforceridtet, uden Hensyn til, om der stod Korn paa Marken eller ikke. Vi møder her atter Christian 5.s Tilbøjelighed til at hjælpe andre. Men denne Kongens Hjælpsomhed kan ikke dække over den Demoralisation og Raahed, som Christian 5. var med til at skabe ved sin Jagtpassion, og det maa betragtes som en Tilsynekomst af Nemesis, naar en døende Hjort sparkede Kongen og derved foraarsagede hans Død, for Christian 5.'s ellers gode Helbred kunde ikke hindre Følgerne af den ilde Medfart, han havde faaet. Ret betegnende er det, at Kongens intimeste Ven sad inde med Stillingen som Overjægermester. Det har næppe været behageligt for Christian 5.s to Kanslere at se paa, i hvor høj Grad Kongen gik op i Jagt, for ingen af dem var Jægere, de havde begge mere Sans for ædlere Beskæftigelser.

Skønt Christian 5. og Griffenfeld var saa forskellige som tænkes kan, havde de dog en Ting tilfælles, deres udprægede Danskhed, hvilket fortjener at fremhæves i en Tid, hvor det dan-

ske var begyndt at stilles i Skygge indenfor Hof og Regering. Griffenfelds Fald betød en sørgelig Tilbagegang for det danske, idet hans Efterfølger som Kansler var helt igennem tyskpræget; Frederik Ahlefeldt talte mangelfuldt dansk, havde, i Modsætning til sin Svigerfader slet ikke lagt sig efter det, han skrev aldrig en Linje paa dansk, men paa den anden Side modtog han mange paa dansk affattede Breve fra andre Statsmænd, og det viser med al ønskelig Tydelighed, i hvor høj Grad Christian 5. og Griffenfeld var danskprægede, at alle de Forretningsbreve og Ordre, som de tilstillede Frederik Ahlefeldt i hans Egenskab af Statholder i Slesvig og Holsten, var affattede paa dansk, medens alle Frederik Ahlefeldts Embedsskrivelser er skrevne paa tysk. I alle Statssager skrev Christian 5. paa dansk, endog naar det drejede sig om Holsten og det nyerrhvervede Oldenburg. Saa længe Griffenfeld stod for Styret, blev Konseillets Protokol ført paa dansk, næppe havde Frederik Ahlefeldt grebet Magtens Tøjler, før Protokollen blev tysk.

Christian 5. var den sidste danske Konge lige til 1808, for hvem dansk var det naturlige Sprog; igennem hundrede lange Aar blev der talt mest tysk af vore Konger, hvem dette Sprog faldt lettere og naturligere end det danske. Men trods Christian 5.s uomtvistelige, absolutte Danskhed, var det dog under ham, at Fortyskningen tog Fart, en beklagelig Modsætning til den gamle Adelsvældes fuldstændig danske Præg. Hoffet blev rekrutteret med Tyskere, de fleste højere Officerer var Tyskere, Dronningen talte altid tysk, og hvad der næsten var det værste, Kronprinsen, den senere Frederik 4., kom til at vokse op i en fuldstændig tysk Atmosfære. Det maa i denne Forbindelse siges til Ros for Christian 5.s Elskerinde, at hun var udpræget dansk og bidrog til, at det danske Hof ikke helt fortyskedes; men den meget dannede Grevinde formaaede uheldigvis ikke at bibringe Kongen den mindste Smule Interesse for dansk Aandsliv.

Naar Griffenfeld efterhaanden ophørte med at behage Kongen, var det af forskellige Grunde. Vi nævnede ovenfor, at Griffenfeld søgte at holde Folk borte fra personlig Forbindelse med Kongen. I den Anledning skrev Kongen til Griffenfeld: »Alle henvender sig til Eder, saa jeg kun har Navnet tilbage . . . for

de, som I vil godt, hjælper jeg, og de, som jeg vil godt, tænker I ikke paa eller minder mig engang derom.« Griffenfeld søgte mere og mere at faa Kongen helt i sin Magt. Det var efterhaanden gaaet op for Kongen, at det ikke var ham, der regerede Danmark, men hans Rigskansler, og det saarede Christian 5.s Forfængelighed. I det tidligere omtalte Brev, som Christian 5. sendte Griffenfeld fra Rensborg, skrev Kongen om dette Emne: »Tager Eder ikke sjelv mere Avtoritet og Respekt til, uden i det, som Eders embede vedkommer Tager Eder vare, at I ikke udi min nærværelse beordrer noget, som jeg først burde resolve . . . I vil endelig gjøre alting og vide alting, saa at det synes, jeg at have Navnet alene og I alt directionen og reputationen, eftersom den mere søger jer end mig.«

Griffenfeld, der var den fødte Hofmand og allerede som ganske ung havde omgaaedes med Frederik 3. og foretaget Rejser med ham, glemte efterhaanden at tale til Kongen i en tilstrækkelig ærbødig Tone, han bar overfor Christian 5. den samme Overlegenhed til Skue som overfor Ahlefeldt og Johan Adolf af Pløn, og man kan ikke fortænke Kongen i, at det ærgrede ham. Ligesaa blev Kongen irriteret over noget, som Griffenfeld havde tilfælles med Ahlefeldt: »Jeg kan ikke fordrage for vidtløftig ræsonnements og veltalenhed; naar I vil sige mig noget, eller jeg adspørger Eder om noget, saa siger mig ikkun Eders sentiment; for det er imod min humeur store ræsonnements, og at gjøre kontradiktioner eller relationer, kan jeg ej omgaas med overiler mig ikke, mens jeg faar have Tid til at resolve mig, og kommer saa ikke igen, naar en Gang er resolveret Jeg ser ikke, hvortil alle de debats, ræsonnements og de saa ofte om en materie repetitioner synderlig tjener til, som jeg letteligen sjelv kan resolve, uden for at gjøre Folk for møget vis, eller og ikke for at spilde Tid, som dog er helt kostbar.« Det ærgrede ogsaa Christian 5., at der blev gjort saa megen Stads af Griffenfeld, den megen Hyldest, der strømmede imod Rigskansleren, syntes han ikke om, ligesaa lidt som det behagede ham, at der blev slaaet saa mange Medaljer til Griffenfelds Ære; man skulde imidlertid tro, at Kongen kunde have forhindret dette sidste, men det gjorde han altsaa ikke. Kongens Misfornøjelse

gav sig ogsaa tilkende, da den tysk-romerske Kejsers Gesandt, Fyrst Windischgrätz, udtalte, at ingen anden Diplomat gav saa god og klar Besked som Griffenfeld. Havde Kong Christian 5. været mindre smaat anlagt, vilde en saadan Ros af hans første Raadgiver have smigret ham, for den østrigske Statsmands Ros faldt sammen med den almindelige Opfattelse, at Griffenfeld var en af de største Statsmænd i Europa, Danmark mistede da ogsaa en god Del af sin Prestige i Udlandet ved Griffenfelds Fald.

Under Krigen kom der en ny Grund til Misfornøjelse fra Kongens Side mod Griffenfeld; Christian 5. blev irriteret over, at Rigskansleren stadig criticerede Generalerne, som af et oprigtigt Hjerte hadede Kansleren, og som nu søgte at faa den samme Magt over Kongen, som Griffenfeld hidtil havde haft. Kongens Misfornøjelse med Griffenfelds Forhold til Generalerne giver sig da ogsaa Udslag i Brevet fra Rensborg: »Jeg vil have mine Generaler og Officerer mainteneret, og at de til ingen anden skal være attacheret eller af nogen dependere, uden af mig selv, ihvem det være kunde Af alle Omstændelser fornemmes nok, at man intet æstimerer militær affaires og søges ikkun alle Medel og Veje for at gjøre mig ked deraf, men dette faar jeg dog sige, at det gaar dem ikke an, for jeg vil være, hvor min Armé er, og hvor mest er af Konsideration at bestille, og derfor vil jeg ikke separere Armeen.«

Det var ingen Hemmelighed for Kongen, at Griffenfeld modtog Bestikkelser, at han solgte Embeder, og at han anbragte Venner, Slægtninge og Kreaturer i alle mulige Embeder. Selvfølgelig kendte Kongen ikke det Omfang, i hvilket dette skete, for i saa Fald havde han naturligvis grebet kraftigere ind, thi ingen høj dansk Embedsmand, hverken før eller senere, havde været i saa høj Grad bestikkelig som Griffenfeld. Christian 5. var med Grund bange for, at Rigskanslerens over hele Europa kendte Bestikkelse og Pengegriskhed skulde skade Landets Anseelse, idet Griffenfeld var den første Mand i Riget næst efter Kongen, og da Christian 5.s Mistanke med Hensyn til Landsforræderi var blevet vakt, raisonerede Kongen som saa, at naar Griffenfeld overhovedet lod sig bestikke, kunde han maaske ogsaa være til

Fals for Landets Fjender. Om dette kildne Emne skrev Christian 5. til Griffenfeld: »I faar at holde over, at ingen tager usømmelig Skænk eller Gaver, eftersom det maaske er Eder nok bevidst, at jeg udi Begyndelsen af min Regering ikke kunde taale det, og at jeg det forbød, dog ikkun mundtlig I gjorde og vel, at I ikke altid rekommenderte dem, som Eder tilhørte eller af Eder dependerer.«

Om Griffenfelds Langsomhed med Forberedelserne til Krigen, noget, som Frederik Ahlefeldt ogsaa klagede over, skriver Kongen: »Jeg har tidt nok sagt, man skulde itide søge flere gode Officerer, hverve tillands og vands; nu falder alting kostbarere; men da attenderede det ingen.«

Inden Griffenfelds Arrestation var Christian 5. begyndt at faa Mistanke om, at hans Rigskansler ikke havde rent Mel i Posen, det var Kongen mistænkeligt, at der herskede et intimt Venskab mellem Griffenfeld og den franske Gesandt Terlon, lige saa ilde berørt var Kongen ved Griffenfelds stadige Venlighed mod Kielmannsegge; men naar Kongen talte til Rigskansleren derom og foreholdt ham det, svarede Griffenfeld, at det var snedigt Diplomati, han vilde blot narre de to Herrer; det gav Kongen mere og mere Indtryk af noget upaalideligt hos Griffenfeld. Da Christian 5. meddelte sin Mistanke til Frederik Ahlefeldt, raadede denne Kongen til at lade Griffenfeld midlertidigt træde tilbage fra sit høje Embede, for at det hele kunde blive undersøgt i Stilhed. Det hele var maaske faldet ganske anderledes ud, om man i Tide havde søgt at komme til Bunds i Sagen i Stedet for at vente til det yderste Øjeblik, da Kræfter udenfor Danmark greb ind og skabte den voldsomme Panik, som skulde blive af skæbnesvanger Virkning.

Der var endnu en Ting, som bevirkede, at Christian 5. bar Nag til Griffenfeld, Kongen fortrød straks efter Rensborgforliget, at han ikke var gaaet strengere til Værk mod Hertugen af Gottorp. Hans oprindelige Hensigt havde været at føre Svogeren med sig som Fange og at besætte hele det gottorpske Hertugdømme, men det havde Griffenfeld efter mange Overtalelser faaet Kongen fra. Efterhaanden som Christian 5.s Mistro til Griffenfeld voksede,

satte den Tro sig mere og mere fast hos Kongen, at Griffenfelds Raad bundede i forræderisk Forbindelse med Grev Kielmanns-egge, som han vidste havde givet Rigskansleren Gaver. Griffenfelds Raad var sandsynligvis dikteret af Hensyn til Gottorpernes mægtige Beskyttere, navnlig Danmarks Forbundsfæller, Østrig og Brandenburg. Unigheden mellem Kongen og Griffenfeld angaaende Hertugen af Gottorps Behandling havde givet Anledning til ubehagelige Scener mellem den heftige Konge og hans Kansler, men Griffenfeld fik som sædvanlig sin Vilje. Hele Spørgsmaalet blev iøvrigt gravet op under Processen og benyttet som et Vaaben mod den faldne Statsmand.

Dronning Charlotte Amalie synes ikke at have delt sin Gemals Begejstring for Griffenfeld, hun var saaledes en erklæret Modstander af Ægteskabsplanerne mellem Griffenfeld og hendes franske Kusine. Der foreligger flere Udtalelser om Charlotte Amalies Antipati mod Rigskansleren, hun omtalte ham uvenligt i sine Breve, og da Processen mod Griffenfeld begyndte, var hun straks overtydet om, at den faldne Statsmand var en Højforræder. Dronningen deltog i Kongens smaalige Forfølgelse mod Griffenfelds Datter: Charlotte Amalie Griffenfelds Forlovelse med Grev Mogens Frijs blev paa Kongens Befaling hævet, og Dronningen nægtede at modtage den unge Pige ved sit Hof. End ikke efter at Griffenfelds Datter med Kongens Tilladelse havde ægtet Baron Frederik Krag og derigennem var blevet officielt rehabiliteret, kunde Dronningen formildes, Baronesse Krag maatte forblive i Jylland og fik ikke Lov til at vise sig paa Københavns Slot, skønt hendes Mand havde staaet Dronningen nær og været hendes Ceremonimester. Forholdet var saa meget mere urimeligt, som Frederik Krag hørte til en ved Hove særdeles vel anskrevet Slægt. Faderen, Erik Krag, der var Medlem af en ældgammel dansk Familie, spillede en betydelig Rolle i 1660, da han var Budbringer mellem Kongen og Rigsraadet. Ogsaa det følgende Aar var han paa Tapetet, da han rejste Landet rundt for at faa alle Adelens Medlemmer til at skrive under paa den nye Forfatning, et ikke ubetinget behageligt Hverv. Som Oversekre-

tær i Kancelliet saa Erik Krag med mindre venlige Øjne paa den senere Rigskansler, som han søgte at distancere, det var derfor en besynderlig Skæbnens Ironi, at Griffenfeld skulde blive Svi-gerfader til Erik Krags Søn.

Man skulde synes, at Charlotte Amalie, i Betragtning af hendes Iver for Calvinismen, kunde have set med venlige Øjne paa den unge Baronesse Krag, for denne Dames Svigerfader tilkendegav aabenlyst sin Sympati for Tanken om at lade landflygtige fran-ske Huguenotter faa Tilladelse til at slaa sig ned i Danmark.

Erik Krag havde samlet en Masse Godser, men Administra-tionen af disse var mangelfuld, idet Besidderen helt var optaget af sine omfattende Embeder, Sønnen gik derfor ikke ind til gode økonomiske Kaar ved Faderens Død. Griffenfelds senere Svigersøn var fra 1685—88 Gesandt i Haag, senere overtog han Gesandtposten i Stockholm og blev i 1713 Statholder i Norge. For den Medgift, Charlotte Amalie Griffenfeld bragte ham, Grif-fenfelds Datter havde af Kongen faaet Lov til at beholde en Del af sin Mødrenearv, erhvervede Frederik Krag det ved Horsens beliggende Stensballegaard, som blev gjort til et Stamhus.

Griffenfelds Efterfølger i Kanslerembedet kom til at staa i et helt andet Forhold til Dronning Charlotte Amalie end Forgæn-geren: Grunden til det udmærkede Forhold mellem Dronnin-gen og Frederik Ahlefeldt maa i allerforreste Række søges i det, han udrettede for hendes Trosfæller. Da Charlotte Amalie øn-skede at give de landflygtige franske Huguenotter et Tilflugtssted i Danmark, oprette en Menighed i København og rejse en refor-mert Kirke med franske Præster og regelmæssige Gudstjenester, var Storkansleren straks parat til med hele sin Indflydelse at staa Dronningen bi.

Det var Charlotte Amalies inderlige Ønske at faa den i franske calvinistiske Kredse højt skattede Pierre du Bosc ansat ved den nye reformerte Kirke i København. Pierre du Bosc var ble-vet Dronningen anbefalet af Frederik Ahlefeldt; Storkansle-ren kendte den franske Præst gennem Marki de Ruvigny, der efter Tilbagekaldelsen af det nantiske Edikt udvandrede til

England. Det var Ruvignys Fader, Ahlefeldt havde lært at kende i London, derved skabtes Forbindelsen med Sønnen.

Ruvigny vilde have gjort en glimrende Carrière, om han havde afsvoret sin Tro, idet han, skønt ganske ung Officer, indlagde sig stor Fortjeneste efter Turennes Fald under Frankrigs Kamp i Tyskland. Han fik den faldne Feltherres Underanførere, der vilde tiltvinge sig Overanførselen og stredes indbyrdes, forligte. Ogsaa som Diplomat indlagde Ruvigny sig Fortjeneste, idet han som Fredsforhandler i London i høj Grad bidrog til det gunstige Resultat af Freden i Nimwegen.

I London, hvor man havde Ruvignys Fader i venlig Erindring, fik Martyren for den reformerte Trosbekendelse en god Modtagelse, han blev naturaliseret under Navn af Grev Galloway og traadte ind i Hæren, hvor han takket være sine militære Talenter hurtigt avancerede. Han blev baade Øverstbefalende over de engelske Tropper i Norditalien og samtidig Gesandt ved Hoffet i Turin. Under Belejringen af Badajoz fik Galloway den højre Arm bortskudt af en Kanonkugle, men han ledede Belejringen videre efter en hurtig Forbinding af Saaret; i Slaget ved Almanza fik den tidligere franske Marki to dybe Sabelhug i Ansigtet, men heller ikke det gjorde ham ukampdygtig. Galloway var ogsaa med til den blodige Undertrykkelse af Irland, hvis Vicekonge han senere blev.

Det var Galloway, der havde faaet du Bosc til at flytte til England.

Pierre du Bosc var født i Rouen 1625 og blev i en forholdsvis ung Alder Præst i Caen. Som Repræsentant for de franske Calvinister henvendte du Bosc sig personligt til Ludvig 14. for at bede ham opretholde det nantiske Edikt; efter Audiensen sagde Ludvig 14., at Monsieur du Bosc af alle Franskmænd var den, der førte den behageligste Conversation. Disse kongelige Ord fløj til Danmark, hvor de bidrog til at gøre Frederik Ahlefeldt ivrig efter at faa den franske Præst til København.

Da man fik Nys om, at du Bosc ikke befandt sig vel i sit engelske Exil, skrev Hertugen af Schomberg til ham for at foreslaa ham at flytte til København. Schomberg stammede fra Cleve, hvor han havde haft store Godser, der imidlertid blev

konfiskerede af den tyske Kejser, som Straf fordi Hertugen havde taget Tjeneste i den brandenborgske Hær og kæmpede mod Østrig. Schomberg gik saa i hollandsk og derfra over i fransk Tjeneste. I Slaget ved Valenciennes faldt hans Søn lige ved Siden af ham, det hindrede ikke Faderen i at kommandere videre og fortsætte Kampen. Efter at være blevet fransk Generallieutenant gik Schomberg i portugisisk Tjeneste. Da Kri-gen mellem Spanien og Portugal var endt, gik Schomberg atter i fransk Tjeneste. Det at han var Calvinist, skadede ham paa det Tidspunkt ikke i Ludvig 14.'s Øjne, og samme Aar som den skaanske Krig udbrød, blev han Marskal af Frankrig, efter at han i høj Grad havde udmærket sig, siden Krigen i 1672 brød ud. Men da det nantiske Edikt var blevet tilbagekaldt 1685, maatte Schomberg trods alt flygte til Portugal, hvor han imidlertid ikke blev ladet i Ro af Franskmændene, som stræbte den gamle Feltherre efter Livet dernede. Hertugen af Schomberg flygtede saa til sin gamle Herre, Frederik Vilhelm den Store, der gjorde ham paa een Gang til Medlem af sit Statsraad og Over-anfører for alle de brandenborgske Tropper, saa stort var denne Feltherres internationale Ry. Det var, medens han var i brandenborgsk Tjeneste, at Schomberg stiftede Bekendtskab med Frederik Ahlefeldt og med Held søgte at interessere ham for Pierre du Bosc.

Derefter gik Schomberg i hollandsk Tjeneste og hjalp Vilhelm af Oranien med at forjage Stuarterne. Under en Nærkamp med en af Jacob 2.'s Tilhængere midt ude i en Flod blev den 70aarige Marskal dræbt af en Pistolkugle, som ramte ham midt i Panden. Madame de Sévigné, der var fanatisk Katholik og ivrig Tilhænger af Stuarterne, skrev følgende til sin Datter om denne Begivenhed: »Hans Død vilde have glædet mig endnu mere, dersom jeg samtidig havde erfaret, at ogsaa Prinsen af Oranien var død, men det naas nok en anden Gang.«

Det ovenomtalte Brev, som Schomberg skrev fra England til du Bosc for efter Frederik Ahlefeldts Opfordring at foreslaa ham at flytte til København, lød saaledes:

SCHOMBERG

Min Herre!

Jeg har hørt af nogle af Eders Venner, at I havde til Hensigt at forlade dette Kongerige, og det gør mig oprigtig ondt. Vi have tilsammen overvejet, paa hvilke Steder man ønskede, at I skulde slaa Eder ned, man har nævnt mig Rotterdam, det forlyder, at I hellere vil fæste Bo der end i København. Jeg har taget mig den Frihed at sige til Eders Venner, hvad jeg mener denne Sag anbelangende; min Herre vil tilstede, at jeg lader Eder det fornemme. Jeg har tilbragt nogle Aar i Holland og bragt i Erfaring, at baade Luften og Drikkevandet i Rotterdam er meget usundt, værre end i nogen anden hollandsk By. Hvad angaar Selskabet i denne By, vil I kun træffe saare faa Mennesker, hvis Conversation kan tilfredsstillende Eders Aand. Danmark har et koldere Klima, dog ei meget; til Gengæld er Luften og Drikkevandet bedre i Danmark, og man er ikke saa udsat for Forkølelser som i Holland. Al den Stund Hoffet residerer i København, og Dronningen har samme Religion som vi, vil I uden Tvivl faa en Støtte der; Conversationen i København er fornuftigere end i Holland, saagar blandt Lutheranerne. Endvidere, og det anser jeg for Hovedsagen, vil I med Eders Aandens Gaver med Guds naadige Bistand virke oplysende blandt de Folk der, saa de ikke vil holde saa haardnakket fast ved deres Religion men vise Mildhed overfor vor Tro; det bliver en betydelig Tjeneste, I kommer til at vise en Religion, der er saa forfulgt i Frankrig. Jeg vil ikke skrive mere, da I er langt mere oplyst end jeg, og jeg slutter med at sige Eder, at ingen kan nære en fuldkomnere Højagtelse for Eder og være Eder i Sandhed mere hengiven end

I København var man, ikke alene indenfor calvinistiske, men ogsaa indenfor lutheranske Kredse, meget opsat paa at faa den højtansete franske Præst dertil; blandt de ivrigste var Frederik Ahlefeldt, som herved ønskede at være Dronningen til Behag.

Det var imidlertid ikke alene religiøs Tolerance og Lyst til at behage Dronningen, der gjorde, at Storkansleren lagde sig i Selen til Fordel for Pierre du Bosc, nej, han længtes efter at faa den for

sin Aandfuldhed almindelig bekendte Mand til Omgangsfælle og faa Lejlighed til med ham at dyrke det, han satte saa stor Pris paa, nemlig Conversationen.

Charlotte Amalie vilde ikke alene have den calvinske Menighed i København udvidet, derved at der blev draget flere franske Emigranter til den danske Hovedstad, men hun vilde endog skabe Proselytter blandt de danske, og dermed skulde du Bosc være hende behjælpelig. Det var dog en Illusion; der var ingen i det strengt ortodokse København, der følte sig kaldet til at gaa over til den uhyggelige Lære om, at ethvert Menneske ved sin Fødsel er bestemt enten til Himmerig eller Helvede, og Læren om Prædestinationen vandt ikke en eneste Proselyt.

Mellem de mange Udlændinge, der gik ud og ind ved det danske Hof, var der den ovenfor omtalte franske Marki de la Forêt, gennem hvem Charlotte Amalie lod rette en indtrængende Opfordring til du Bosc om at komme til København; den franske Præst skulde efter Dronningens Ønske organisere den reformerte Menighed i København og være den nye Kirkes Førstepræst. Dronningen var paa det Tidspunkt kun optaget af en eneste Tanke, Oprettelsen af den calvinistiske Menighed, og den franske Marki var kun altfor villig til at hjælpe Dronningen til Opfyldelsen af hendes Ønske; han mærkede, at Dronningen havde sat sig i Hovedet, at du Bosc for enhver Pris skulde til København.

Efter Dronningens Befaling skrev Marki de la Forêt følgende Brev til du Bosc:

Min Herre!

Jeg har set Eders Skrivelse til Grev de Roye. Dronningen gjorde mig den Ære at lade mig det læse; hun har givet mig stor Sorg tilkende, efterdi hun ikke tror, hun kan bevæge Eder til at fæste Bo hos hende. Efter en lang Samtale har jeg sagt til Hendes Majestæt, at jeg nærede godt Haab, og at der efter den Maade, hvorpaa I skrev til Grev de Roye, ikke kunde herske Tvivl om, at I vilde komme til Danmark, saasnt I havde faaet Hendes Majestæts Ønsker at vide og erfaret de Følelser, Allerhøjsamme nærer for Eder. Min Herre skal da vide, at Hendes Majestæt ikke forlanger den mindste Smule Ulejlighed af

Eder her, I vil kun behøve at prædike, naar det behager Eder, og paa ingen Maade, naar det er Eder ubeqvemt: Anlangende hvad I ellers kunde tænke Eder som hørende til Eders Præsteembede, da vil Dronningen ei have, at I skal udføre noget-somhelst, der kunde være Eder til Besvær; for at spare Eder for synderlig Ulejlighed, lader Hendes Majestæt den unge Herr Menard komme. Min Herre vil saalunde ikke faa mere at bestille her end i Rotterdam, saafremt I vil leve, saaledes som I har meddelt Grev de Roye. Dronningen ønsker blot at faa Eder hertil, for at I kan give Raad ved Oprettelsen og Ordningen af Kirke og Menighed. Man har endnu ikke arbejdet paa noget-somhelst, da man stadig lever i Haabet om, at Eders Fromhed og Iver vil drage Eder hid til os; vi ere overbeviste om, at I, der stedse har været Guds tro Tjener, elsker Guds Hæder og Ære saa højt, at I ikke vil nægte en vordende Kirke og Menighed Eders Omsorg og Eders hele tilbageværende Liv, naar I har faaet alting at vide. I har altid udvist saa megen Iver og Fromhed, at vi ei kunne være i Tvivl om, at I vil komme; hvad i hele Verden kan være mere glørværdigt, og tilligemed mere behageligt for Eder end at finde en Lejlighed som denne, hvor I kan gøre den Herre, I have viet Eder til, den størst mulige Tjeneste? Hvor meget udretter ikke de fleste Mennesker for Konger, der ere lige saa vel Mennesker som de selv og kun kan skænke dem en liden Stunds Held og Lykke? Og hvor meget bør man ikke gøre for Kongernes Konge? Da jeg er den første, som har talt om Eder til Dronningen, og det er formedelst mig, at Hendes Majestæt kender Eder, saa vil I af hendes Iver for at faa Eder hertil og af den Agtelse, hun nærer for Eder, fatte det Indtryk, jeg har bibragt hende af Eder. Ihvorvel jeg ikke har den Ære at kende Eder personligt, saa ere til Gengæld Eders Fromhed, Eders Dyd og Eders Fortjenester mig velkendte, og jeg har med al min Evne meddelt alt det til Dronningen, som med megen Lidenskab søger at drage Eder til sig. Hun har faaet at vide, at Herr Romer er en af Eders gode Venner, og hun har befalet ham at skrive til Eder for at lade Eder vide, hvorledes der er her i dette Land. Min Herre vil faa at vide, at Luften er bedre i Danmark end i Rotterdam, og at Franskmændene trives vel her.

Her er aandfulde Mennesker, som fører en behagelig Conversation, vi har vor Storkansler, Grev Ahlefeldt, han er en uendelig fortjenstfuld Mand, hans Kundskaber er altomfattende, ingen i hele Verden fører en saa behagelig Samtale som han, han ønsker ogsaa i høj Grad, at I skal komme hertil: Han er overtudet om, at en Mand med Eders Fortjenester, Duelighed og Selvbeherskelse meget vilde bidrage til, at Lutheranerne kom til at leve med os, som om vi var deres Brødre. Min Herre vil heraf se, hvor meget godt vi haaber af Eders Nærværelse her: Kan I være bekendt efter alt det, som jeg har meddelt Eder, ikke at give efter og nægte vor store Dronning det, hun ønsker af Eder? Hvad Eders Familie anbelanger, da kan I visselig stole paa, at Hendes Majestæt skal sørge for at faa den anbragt paa en slig Maade, at I vil blive tilfreds dermed; og hvad angaar Eders Formuesomstændigheder, da vil Dronningen gøre Eder alle de Tjenester, I kan ønske Eder. Jeg vover at hengive mig til det Haab, at naar min Herre har læst mit Brev, Han da vil skifte Mening, og at I vil finde, at jeg havde Ret i at forsikre Dronningen om, at I vilde komme, naar I var blevet instrueret om alle Ting. Jeg havde nær glemt at sige Eder,, at I vil kunne være til meget større Nytte for Eders Venner i dette Land end i det, hvor I for Tiden lever, efterdi der er et meget snævert Forbund mellem de tvende Konger. Jeg ved ikke, hvad min Herre vil mene om mig efter den Maade, hvorpaa jeg har tilskrevet Eder. Saa fremt jeg ei havde næret saa stor Højagtelse for Eder og Eders Dyd, da havde jeg skrevet paa andet Sæt. Jeg vil med Utaalmodighed oppebie Eders Svar, skønt jeg er fast overtudet om, at det vil stemme overens med mine Ønsker. Af ganske Hjerte beder jeg Gud skænke Eder Helsen. Yd mig den Retfærdighed at tro, at jeg mere end nogen anden i Verden etc.

Henved to Maaneder efter skrev Marki de la Forêt atter til du Bosc.

30. Oktober 1685.

Min Herre!

Dronningen har befalet mig at tilskrive Eder i hendes Navn. Hun blev forbavset, da jeg sagde til hende, at I ikke havde af-

givet noget Svar paa det Brev, jeg tilstillede Eder for seks Uger siden. Hun har paalagt mig at sige min Herre, at hun med sand Lidenskab ønskede at have Eder i sin Nærhed, og at dersom I paa nogen Vis følte Eder utilpas i København, da kunde I forløje Eder derfra, naar det convenerede Eder. Kort og godt har hun paalagt mig at sige Eder alt, hvad der kan udsiges for at formaa Eder til at komme hid. De gruelige Nyheder, man nu har erholdt om vore stakkels Trosfæller i Frankrig, have bragt mig i slig Sindets Tilstand, at jeg knap kender mig selv og næsten ikke véd, hvad jeg selv skriver til Eder. I Guds Navn bønfalder jeg min Herre om ikke at give vor store og gode Dronning et Afslag men opfylde vore Bønner. Vi skal højagte og elske Eder paa saadan Vis, at I vil blive tilfreds dermed. Vejr- liget her er allerkjæreste. Jeg sværger ved min Ære, at jeg ingen Steder i Verden har oplevet sligt Efteraar som her. I bedes gunstigst være forvissat om, at man ikke med større Oprigtighed end jeg etc.

Efterskrift.

Jeg beder Eder fly mig Underretning om, hvorvidt den danske Gesandt, Baron Krag*), har overgivet Eder min første Skrivelse. Dronningen befaler ham at overantvorde Eder denne fra hende. Hun længes efter Eder med en Lidenskab, som jeg ei kan finde Udtryk for.

Jeg forbliver etc.

Det i Forêts første Skrivelse omtalte Brev fra du Bosc til Grev Roye, hvilket Brev var overgivet til Dronningen, var Svar paa nedenstaaende Brev fra Roye til du Bosc.

10. Juli 1685.

Jeg har modtaget det Brev, som min Herre har været af den Godhed at tilstille mig: Jeg er meget fortrydelig over, at I er saa ængstelig for det kolde Vejr- lig, som I mener, vi have her, at I ikke tør tilbringe Eders Liv hos den store Dronning, der er saa lidenskabelig opsat paa at drage Eder til sig. Jeg har vist hende Eders Breve, hvorefter hun befaler mig at sige Eder, at

* Se Side 21.

Kulden i Danmark ikke er saa haard, som man paastaar, og at I ikke vil faa Lejlighed til at fortryde det, ifald I bestemmer Eder til at komme hid. Min Herre maa tro, at Eders Ankomst vilde fylde mit Sind med Fryd, og jeg kan bedyre, at Eders Ry er saa udbredt her i Danmark, at de fornemmeste Personer ved Hoffet, som ere lutheranske, ere lige saa opsatte paa at se Eder, som vi af vor Tro. Derfor kan Hendes Majestæt ikke tage nogen Bestemmelse, forinden I have forundt mig et andet Svar, som jeg inderligen haaber maa blive efter Ønske. Min Herre kan være overtudet om, at I vil faa det saa behageligt her og nyde saa stor Anerkendelse, at en slig Behandling næppe vil vederfares Eder andet Sted. Jeg kan garantere for det, jeg siger: I bør følgerig fundere derover; naar I forlader Eders Fædreland, da begiv Eder til et Kongerige, hvor man er saa begærlig efter Eders Nærværelse, det gælder navnlig mig, der er Eder helt hengiven etc.

Som man ser, var Charlotte Amalie meget opsat paa at faa du Bosc til København, saa opsat, at man ved at læse de Ord, som lægges hende i Munden, uvilkaarlig kommer til at mindes Talleyrands Ord om, at man aldrig skal være for ivrig. De mange Overtalelser og de mange smigrende Ord hjalp da heller ikke, for du Bosc reagerede ikke overfor Tilbudet, men foretrak Holland for Danmark. Den fra dansk Side benyttede Lokkemad var ellers kraftig nok; skønt udset til at være Førstepræst ved den reformerte Kirke skulde du Bosc kun behøve at prædike, naar det passede ham, altsaa ikke hver Søndag. Han skulde nyde en ubunden Frihed, og hvad det pekuniære angik, blev han henvist til Dronningens Støtte, der næppe vilde blive kneben, eftersom Charlotte Amalies store Flothed var almindelig bekendt. Endvidere var der det, som man mente vilde virke særlig dragende paa den franske Præst, nemlig Lejligheden til at grundlægge en reformert Menighed. Pierre du Bosc bliver mindet om, at han først maa tænke paa at tjene Gud, inden han søger at behage en Konge; ikke desto mindre er det paagældende Brev conciperet af den enevældige Konges Gemalinde, der netop forlanger, at du Bosc skal tjene hende. Samtidig lader Brevskri-

veren, absolut mindre takfuldt, skimte, at man i København vil være noget i Tvivl om Præstens alvorlige Tro, ifald han kan modstaa saa fristende Tilbud, som dem, der gøres ham fra dansk Side. Den hæsblæsende Iver efter at faa den franske Præst til København var i det hele taget saa stor, at man paa sine Steder i Brevvekslingen angaaende Præstens Ansættelse sporer Forbavselse over, at man indenfor de ledende Kredse i det lutheranske Danmark, med selve Storkansleren i Spidsen, viste Calvinismen saa megen Sympati; i et latinsk Brev fra den i København bosatte franske Emigrant Romer udtales da ogsaa følgende: »Hoc unicum verbo addere licebit, si quid mihi credis, eam esse clementiam Regis, eam devotionem et gratiam Reginae, eum affectum proagori*) eam hospitalitatem incolarum.«

Brevskriveren er aabenbart forbavset over Christian 5.'s venlige Indstilling; der var unægtelig ogsaa Grund til Forbavselse, eftersom det ikke drejede sig om en forelsket Ægtemand, der gerne vilde opfylde en kær Ægtefælles Ønsker, og da man maatte tage i Betragtning, at et af de yderst faa Baand, Kongeloven lagde paa Kongen, var Fastholden ved den lutherske Kirke. Men man har vel Lov til at tro, at Kongen, ligesaa vel som hans Undersaatter, havde Medfølelse med de franske Huguenotter. Denne Medfølelse bliver mere end forstaaelig, naar man i Brevene til du Bosc læser om de Grusomheder, den for sin Fromhed og Guds frygt lovpriste Ludvig 14. øvede mod Huguenotterne. Efter Beskrivelsen i Brevene til du Bosc blev i de første Aar efter det nantiske Edikts Ophævelse de Huguenotter, som var forblevne i Frankrig og som ikke vilde vende tilbage til den katholske Kirkes Skød, ikke alene hængte og hals-huggede enkeltvis, men, paa Steder, hvor Calvinisterne boede samlede, blev der af Militæret foretaget Massenedskydninger; de, der slap med Livet, blev dømt til Galejerne paa Livstid. Nedskydningerne blev ikke gennemført overalt, for det blev paalagt de Soldater, som var indkvarterede i de calvinistiske Byer, først at gøre Forsøg paa at omvende Beboerne. Med Pistolen for Panden svor mangan Huguenot, at han vilde om-

* Med dette Udtryk er sikkert ment Frederik Ahlefeldt.

vende sig. Det lykkedes en halv Million Huguenotter at flygte ud af Frankrig, skønt man søgte at spærre Grænserne for at hindre denne Masseflugt. Mange af Emigranterne var dygtige Haandværkere, og naar Christian 5. gik med til at aabne Grænserne for dem, var det ogsaa for at skaffe Danmark Arbejds-kraft.

Pierre du Bosc kom bittert til at fortryde, at han ikke tog imod det fristende Tilbud fra Danmark men foretrak Holland. Det begyndte under gode Auspicier, du Bosc fortæller saaledes i sine Breve, at han prædikede »under stort Bifald«; den megen Hofgunst, hvormed man søgte at lokke ham til København, kom han ogsaa til at nyde i Holland, hvor han fik den meget eftertragtede Titel som Hofpræst, men Klimaet i Rotterdam virkede aldeles ødelæggende paa hans Helbred. Gigten, som du Bosc havde været plaget af, længe inden han forlod Frankrig, blev værre og værre under Opholdet i Holland, den bredte sig over hele Legemet, og da han var død, angav hans Læge som Dødsarsag, at Gigten havde naaet Hovedet og ødelagt Hjernen.

Le Gendre, der var en Svigersøn af du Bosc, skriver følgende om den franske Præst:

»Medens man saaledes forfulgte Hr. du Bosc i Frankrig, skaffede hans Fortjenester og hans Ry ham Venner og Beskyttere andetsteds, og det var berømte Venner og Beskyttere, der arbejdede paa at skænke ham Trøst. Med Grev de Roye, Marki de la Forêt og tvende andre Hædersmænd, der var knyttede til hendes Hof, som Mellemmænd, tilbød Dronningen af Danmark, en stor og dydig Fyrstinde, ham huldsalig et Tilflugtssted i hendes Riger og Lande. Hun tilbød ham at blive Hyrde for en Hjord, som denne berømmelige Dronning selv gerne vilde høre til, og hun lovede at sørge godt for hans Familie. Dronningen af Danmarks Tilbud virkede højst tillokkende paa en Mand som ham, da disse Tilbud talte højt til Fordel for denne forstandige Fyrstinde, som beundrede hans Dyd, og som ei var ugenegen til at punge ud til Fordel for hans Familie.«

Forfatteren tilføjer, at du Bosc nok kunde have tænkt sig at flytte til Danmark, men da det var et lutheransk Land, medens Hollænderne hørte til den calvinske Tro, besluttede han sig til

at fæste Bo i Nederlandene, hvor han desuden var nærmere ved sine ulykkelige franske Trosfæller og hurtigere kunde komme hjem, ifald Religionsforfølgelserne i Frankrig skulde ophøre.

Den Samfundsklasse, som længst bevarede sin Sympati for Rigskansleren, var Adelen. En væsentlig Grund hertil var vel nok den, at Griffenfeld med Liv og Sjæl følte sig som tilhørende Adelen. Det var ikke af nyere Dato, allerede som Student søgte Griffenfeld fortrinsvis sin Omgang blandt Adelige, og da han be fandt sig paa sin store Studierejse til Udlandet som ganske ung, udgav han sig for adelig, Griffenfeld var i høj Grad det man med et moderne Udtryk kalder snobbet. Ved Adelen maa i denne Forbindelse forstaas baade den gamle danske og den nyere Lensadel, med hvilken Griffenfeld længe holdt det gaaende. Den intime Forbindelse med de højere Kredse skyldte Griffenfeld sit nære Forhold til Ulrik Frederik Gyldenløve, hans første og bedste Ven, der havde saa stor Lighed med ham selv. Baade Griffenfeld og Gyldenløve stod den gamle Adel langt nærmere, end Tilfældet var med Frederik Ahlefeldt, der stod den ret fjernt; men lidt efter lidt kom Gyldenløve den danske Adel paa Afstand og brød tilsidst helt med den, Rangstridigheder har antagelig spillet en vis Rolle her. Griffenfeld derimod holdt Forbindelsen vedlige, ikke mindst takket være den danske Adels Damer, der lige til det sidste vedblev at beundre den meget charmerende Mand. Men efterhaanden bevirkede Griffenfelds Bestikkelighed, hans Salg af Embeder, hans tiltagende Hovmod, at ogsaa den gamle Adel trak sig tilbage fra Rigskansleren, en medvirkende Aarsag var, at Niels Juel ikke fik Overanførselen over Flaaden under den skaanske Krig men blev erstattet med Hol lænderen Tromp. Griffenfeld var dog sagesløs, idet det var Christian 5. personlig, der vilde have Tromp i Spidsen for Flaaden. Særlig ilde lidt var Griffenfeld blevet indenfor Hertugdømmernes Adel, og den ulmende Misfornøjelse voksede ved Begyndelsen af den skaanske Krig paa Grund af Skatterne. Frederik Ahlefeldt taler i flere af sine Breve med den største Forsigtighed om denne Misfornøjelse, der ogsaa omtales af Marki de Feuquières i dennes Breve. Men den franske Gesandt taler gan-

ske anderledes rent ud af Posen end Ahlefeldt, han skriver, at Adelen er bragt til Fortvivelse og venter paa et almindeligt Oprør for at overgive sig til Sverige. Medens Frederik Ahlefeldt i flere af sine Skrivelser gør Nar af Spaadomme, tager Feuquières dem ret højtideligt og taler om, at Astrologerne spaar Danmarks Undergang, Gesandten skriver, at Christian 5.'s slette Behandling af Adelen bærer Skylden.

Ogsaa Kongehusets sønderborgske Sidelinjer, der den Gang nærmest regnedes som henhørende til Adelen, dens Medlemmer giftede sig som Regel ikke med tyske Prinser og Prinsesser, men med Medlemmer af den danske Adel, brød med Rigskansleren, der havde krænket dem blodigt ved at vrage Louise Charlotte af Augustenborg som tilkommende Hustru; dette Brud blev ikke uden Betydning.

Paa Sökkelen under den Statue, der er rejst til Minde om Griffenfeld i det kongelige Biblioteks Have, staar der »Borgerstandens Søn«. Griffenfeld ser frem for sig med sit ironiske Smil, som om han morede sig over denne Inscription. Inscriptionen maa da ogsaa opfattes som ironisk: Borgerstanden betragtede Griffenfeld som en Renegat, der med Hud og Haar var gaaet over til Adelen; Rigskansleren selv søgte saa vidt muligt at bringe i Forglemmelse, at han nogensinde havde været borgerlig. Griffenfelds Popularitet indenfor Borgerstanden var da ogsaa yderst ringe i de skæbnesvangre Martsdage 1676.

Indenfor Militæret var Griffenfeld ligefrem hadet. Hærens øverste Leder, Johan Adolf af Pløn, var oprindelig Rigskanslerens Ven og skyldte ham Taknemmelighed, eftersom det var Griffenfeld, der havde bragt Pløneren i Spidsen for Hærledelsen. Men Griffenfeld havde vist den Uklogskab at behandle Hertugen med Hovmod og Overlegenhed og derved stødt ham fra sig.

Den første Uoverensstemmelse mellem Griffenfeld og Johan Adolf af Pløn blev fremkaldt af Griffenfelds Bestræbelser efter at hindre Udbrudet af en Krig med Sverige, Pløneren vilde nemlig have Krig. Allerede i 1672, da den store europæiske Krig begyndte, vilde Hertugen have, at Danmark skulde gribe ind og sammen med hans tidligere Krigsherre, den tyske Kejser, bekæmpe Frankrig. Da Krigen mellem Sverige og Danmark brød

ud, var der for saa vidt Enighed mellem Hertugen af Pløn og Griffenfeld, som de begge vilde have Feltoget indledet i Skaane, men de blev overstemte. Enigheden mellem de to varede dog ikke ret længe; Pløneren var overbevist om, at Griffenfeld ikke forstod sig paa Krigsvæsen, medens Griffenfeld var af den stik modsatte Mening; det gav Anledning til meget ubehagelige Scener mellem de to, og det endte med, at Hertugen fik Rigskansleren udelukket fra den egentlige Krigsledelse. Mistanken om, at Griffenfeld var Landsforræder, begyndte at sætte sig fast hos Johan Adolf af Pløn, da han saa, hvorledes Griffenfeld smølede med Krigsforberedelserne, særlig hvad angik Flaaden, og han fik den Tanke, at Grunden hertil var den, at Rigskansleren spillede under Dække med Frankrig. Dette bragte Pløneren nærmere til Frederik Ahlefeldt, der ogsaa var begyndt at tvivle om Griffenfelds Ærlighed. Før den Tid havde Ahlefeldt og Hertugen staaet hinanden ret fjernt og været en Slags Konkurrenter til Venskabets med Griffenfeld, som de oprindeligt begge holdt meget af.

Pløneren betragtede ikke alene fra først af Griffenfeld som sin Ven, men han havde beundret ham og set op til ham. Der var adskillige Ting, som bidrog til at bringe dem sammen, saaledes Processen om Oldenborg og den fælles Uvilje mod Gottorp. At de to Mænds Samarbejde som Medlemmer af Conseillet i det mindste en Tid havde været behageligt, er der et og andet, som tyder paa. At Hertugen ikke helt havde tabt sin venlige Indstilling til Griffenfeld efter dennes Fald, derom vidner den Omstændighed, at der en Tid var Tale om, at Hertugen vilde bede Kongen benaade Griffenfeld.

Generalernes Had til Griffenfeld voksede, da det viste sig, at Rigskansleren havde bedre Forstand paa militære Sager end de selv; det var nemlig Griffenfeld, der, paa Trods af Generalerne, havde faaet Kongen til at holde fast ved Belejringen af Wismar. Misstemningen hos Militæret imod Griffenfeld var iøvrigt begyndt længe inden den skaanske Krig, idet man ikke syntes om, at Griffenfeld vilde have Militæret ind under Civiladministrationen, især under sin egen, i Henhold til den Grundsætning, at »Pennen skal lede Sværdet«. Desuden vilde Griffenfeld heller ikke vide noget af, at Hærlædelsen blandede sig i Udenrigspolitik, hvad bl. a.

Hertugen af Pløn yndede at gøre. Generalerne pressede paa, for at Danmark skulde erklære Sverige Krig, og det vilde Griffenfeld sætte en Bom for. Jens Juel gav her som ved saa mange andre Lejligheder Rigskansleren Medhold og taler i et Brev fra Stockholm med Haan om de krigsgale tyske Generaler i den danske Hær.

Griffenfelds Forhold til en anden Samfundsklasse, Gejstligheden, fortjener et Kapitel for sig. Anden Stand var efterhaanden blevet lige saa uvilligt stemt overfor Griffenfeld som Landets andre Stænder, og Kirken var det eneste Sted, hvor man turde opponere mod Rigskansleren. Her var det i Særdeleshed den af Griffenfeld praktiserede Nepotisme og Simoni, der vakte Anstød. Mest forarget var Gejstligheden over den ligefrem uanstændige Hast, hvormed Griffenfelds Svoger, Bagger, avancerede indenfor Kleresiet; i en Alder af 29 Aar blev Bagger Biskop, og dette Springavancement gjorde ham til Genstand for Had og Misundelse fra den øvrige Gejstligheds Side, han blev drillet og chicaneret og meget imod sin Vilje en af Aarsagerne til, at Præsterne ogsaa kom paa Nakken af hans mægtige Svoger. Man kan ikke frakende Præsternes Vrede Berettigelse, thi Baggeres enestaaende Carrière skyldtes hverken Evner som Prædikant eller Lærdom, men udelukkende det fornemme Svogerskab. Iøvrigt savnede Biskop Bagger ikke gode Sider, han var en dygtig Embedsmand og bistod sin Svoger ved Affattelsen af Christian 5.'s danske Lov. Den af alle Danmarks Præster, der hadede Bagger mest, var Thomas Kingo, og det af den nærliggende Grund, at den berømte Salmedigter havde faaet den langt yngre Biskop til Foresat; Bagger og Kingo laa da ogsaa ustandselig i Haarene paa hinanden, noget, der yderligere kunde forklares af den Omstændighed, at Bagger altid havde været fjendtligt stemt mod Kingo og nu benyttede den kærkomne Lejlighed til at være ubehagelig mod den meget koleriske Præst. Dette fik nu være, adskilligt betydningsfuldere var det, at Kingo overførte sin Uvilje mod Bagger til Griffenfeld. Der skete herved et Omslag, for til at begynde med havde Thomas Kingo smigret tykt for Griffenfeld, til hvem han bl. a. skrev:

BISKOP BAGGER

»Guds Naades store Mand,
Du himmelbaarne Greve,«

selv i sin vamløse Smiger overfor Kongehuset og de Mægtige tog Kingo altid Guds Ord i Munden.

Et andet Udslag af Nepotisme vakte om muligt endnu mere Harme indenfor Gejstligheden end Baggers Udnævnelse til Biskop. Det drejede sig om det ligefrem fantastiske Avancement, som Præsten Glud gjorde. Glud var gift med en Søster til Christian 5.'s Maitresse, og det var Grunden til hans Avancement. Naar Præsterne bebrejdede Griffenfeld, at Glud avancerede saa uforholdsmæssig hurtigt og oven, i Købet blev ophøjet i Adelsstanden, hvilket sidste var noget ganske uhørt og i en særlig Grad synes at have ærgret Præsterne, var dette noget uretfærdigt, eftersom det var Kongen, der vilde have Glud forfremmet, men Præsterne var overbevist om, at Griffenfeld optraadte som Kongens Haandlanger.

Præsterne beskyldte Griffenfeld ikke alene for Nepotisme, men ogsaa for Simoni, og det var ganske afgjort en langt haardere Beskyldning end den første, idet Simoni medførte Straf efter Loven. Simoni omtales oprindeligt i Apostlenes Gerninger, det 8. Kapitel, hvor det fortælles, at en Mand ved Navn Simon fra Samaria bad Apostlene skænke sig Evnen til at meddele den Helligaand ved Haandspaalæggelse, saa vilde han til Gengæld give dem Penge. Senere fik Simoni en noget anden Betydning, idet det ikke mere drejede sig om Salg af Evnen til at meddele den hellige Aand men om Køb og Salg af gejstlige Embeder. Lige til 1870 maatte nyansatte Præster i Danmark aflægge Ed paa, at de var uskyldige i Simoni.

Naar Præsterne var saa forargede over Griffenfelds vitterlige Salg af Præsteembeder, maa de aabenbart ikke have tænkt paa, at Rigskansleren langt fra var ene om det, adskillige samtidige tyske Fyrster søgte at komme deres slunkne Pengekasse til Hjælp ved Simoni. Om det saa var Paverne, der dog var adskilligt bedre økonomisk stillede end de tyske Fyrster, drev de aabenlyst Handel med Præsteembeder, Gregor 6. havde endog købt Stillingen som Pave af Kardinalerne.

Den almindelige Uvilje mod Griffenfeld fik efterhaanden en Adresse opefter, idet Præsterne ogsaa begyndte at kritisere Kongen. Kritikken af Kongen og hans Kansler florerede ikke alene Mand og Mand imellem, ved Præstekonventerne, Visitationerne og og andre Lejligheder, men den traadte ogsaa frem fra Prædikestolen. Præsterne ansaa sig i Lighed med Borgerstanden som narrede efter Enevældens Indførelse, man følte sig indenfor Præsternes Kreds ikke i tilstrækkelig høj Grad paaskønnet for den Del, Gejstligheden havde haft i Suverænetetens Indførelse. Baade indenfor anden og tredie Stand gjorde man gældende, at disse to Stænders Førere, henholdsvis Svane og Nansen, havde Hovedfortjenesten for, at Statskuppet i 1660 lykkedes. Kirkens Primas havde, med den hele Gejstlighed i Ryggen, bestemt gjort gældende, at Kongemagten var af guddommelig Oprindelse, dette var af største Betydning og anerkendt af Griffenfeld, der, skønt Theolog, næppe selv har troet derpaa. Griffenfeld hyldede, engelskpræget som han var i videnskabelig Henseende, Hobbes Lære om, at Folket en Gang for alle til evige Tider havde overdraget Kongen al Magt.

Der var en enkelt Ting, Gejstligheden var fornøjet med, og det var, at Præsterne under den nye Tingenes Tilstand skulde udnævnes af Kongen, medens de tidligere var blevet valgt af de stedlige Menighedsraad. Herfra var dog undtaget de Kirker, hvor Godsejerne havde Kaldsret, her vedblev Forholdet at være det samme som under Adelsvælden, idet den Godsejer, der tillige var Kirkeejer, indstillede en Kandidat til Kongen, en Indstilling, der saa godt som altid blev fulgt af Regeringen. Godsejernes Kaldsret havde Præsterne ikke haft noget imod, idet Præst og Jorddrot i et Sogn var henviste til hinanden som de eneste dannede Personer, derimod havde Præsterne følt det som en Ydmygelse, at de skulde udnævnes af deres egne Sognebørn. Bispevalget blev ikke forandret efter Enevældens Indførelse, samtlige Præster i et Stift indstillede en Kandidat til Kongen, der som Regel fulgte Indstillingen. Den af Frederik 3. for sin Lærdom meget yndede Præst Jacob Worm havde højlydt gjort sig til Talsmand for det formaalstjenlige i, at Kongen, og ikke Menighederne, udnævnte Præsterne.

Præsterne blev narrede for Opfyldelsen af et af dem gennem Dr. theol. Bircherod fremsat Ønske om Oprettelsen af et Kirkeraad, der, uafhængigt af Statsstyrelsen, skulde staa Regeringen bi i kirkelige Sager. Som man ser, drejede det sig om en regulær Kirkeforfatning. Dette Ønske fastholdt de danske Præster troligt gennem de efterfølgende Aarhundreder, det levede op i Grundloven af 1849 men er endnu ikke blevet opfyldt i 1940. En Anledning til Misfornøjelse havde Præsterne ogsaa i Regeringens Forhold til Calvinismen og Oprettelsen af den calvinske Menighed i København. Der var endnu flere Ting, som Præsterne besværede sig over, og som de gav Griffenfeld Skyld for. Præsterne mente, de havde for meget Arbejde, blandt andet som Skatteopkrævere; særlig megen Ulejlighed havde de af Consumptionsskatten. Endvidere var der adskillige Præster, som gerne vilde have Indtægterne af Præstegaardsjordene omsat til en Pengeløn, idet det var mindre gode Tider for Landbruget. Dette Ønske deltes dog ikke af de Præster, der sad inde med de meget store, saakaldte fede Embeder; til dem hørte det under Frederik Ahlefeldt sorterende Præstekald i Tranekær, et af de allerstørste i hele Landet. Til Tranekær Præstekald hørte der en Avlsgaard paa 300 Tønder Land, flere Fæstegaarde og Fæstehuse, samt en Skov paa 100 Tønder Land. Da de bedre Tider for Landbruget oprandt, kunde den Tranekærpræst have en Aarsindtægt paa 30.000 Kr.

Endelig rettede man fra gejstlig Side en Bebrejdelse mod Griffenfeld, gaaende ud paa, at han ved Oprettelsen af Grevskaberne og Stamhusene berøvede Præsterne en Del af den gamle Tiende.

Den Præst, der begyndte paa fra Prædikestolen at angribe Griffenfeld, var den ovenfor nævnte Jacob Worm.

Worm havde først været Rektor ved Latinskolen i Slangstrup, hvor Thomas Kingo var Præst og tillige Rektorens Foresatte. Kingo var gift med Worms Stedmoder, men til Trods for dette lidt udviklede Familieskab laa han ustandselig i Haarene paa sin »Stedsøn«, den berømte Salmedigter var som bekendt ikke nogen Fredens Mand. Da Stridighederne udartede, søgte Worm til en af Kirkerne i Viborg, men maatte som Betingelse for at faa

Embedet gaa ind paa at ægte sin Forgængers Datter. Det var i Viborg, at Worm begyndte sine Angreb paa Griffenfeld, ikke alene i anonyme satiriske Smaaskrifter men ogsaa i sine Prædikener. Satirerne blev trykte som Manuskript og udbredt blandt Publikum ved Hjælp af andre Præster, som det i høj Grad morede og glædede paa den Maade at komme Griffenfeld til Livs, medens de selv havde Ryggen fri og ikke risikerede noget. Satirerne var fulde af Edder og Galde og gik først ud over Griffenfeld; efter hans Fald gav Worm sig til at hejle løs paa Frederik Ahlefeldt, hvis Udenrigspolitik han angreb stærkt. Worms Angreb paa Griffenfeld virker meget utiltalende, set paa Baggrund af, at Præsten først havde søgt at vinde Rigskanslerens Gunst, men da det ikke lykkedes ham, og han trods ihærdig Søgen ikke naede at faa højere Embeder, blev han bitter og vilde hævne sig. Det maa dog siges, at Worm gik i sig selv; ved Griffenfelds Fald blev han grebet af Medlidenhed med den faldne Storhed og skrev en populær Vise, der gik Landet rundt, »Fuglevisen«.

I sine Prædikener gik Worm paa en snild, forblommet Maade løs paa de to Kanslere, den mest elementære Forsigtighed krævede naturligvis, at Angrebene ikke foretoges aabenlyst; noget helt andet var det med Satirerne, hvis Anonymitet det til en vis Grad lykkedes at bevare. Naar nogen rettede Bebrejdelser mod Worm, fordi han gik saa strengt i Rette med Regeringen, Foreteelser i det offentlige Liv o. s. v., plejede han, vistnok af fuldeste Overbevisning, at svare, at han handlede af lutter Patriotisme, og at den hellige Aand talte igennem ham.

At det maatte ende galt, var efterhaanden blevet de fleste klart. Folk strømmede til Kirken for at gotte sig over Angrebene paa de Styrende, Sladderer gik videre fra Kirken, og de satiriske Smaaskrifter blev revet væk og læste overalt.

Da den skaanske Krig var endt, samlede Jacob Worms Angreb sig om Storkansleren, som han gav Skylden for den slette Ledelse af Krigen og den uheldige Fred, samtidig fremhævede Worm Griffenfeld paa Ahlefeldts Bekostning. Det vilde næppe have haft synderlige Følger, men Worm blev overbevist om at have rettet Angreb paa Enevælden. Desuden blev det godtgjort,

at Worm havde bebrejdet Kongen hans forargelige Samliv med Grevinden af Samsø og det, at Kongens Sønner med hende fik det ene store indbringende Embede efter det andet, skønt de endnu var Børn, endvidere havde Worm ytret sig mod de kongelige Yndlinges fordærlige Indflydelse. Alt dette dannede Grundlag for en Retssag mod Worm. Ingen støttede den anklagede Præst, ikke en Haand løftede sig til hans Forsvar indenfor Gejstligheden, tværtimod faldt mange Præster ham i Ryggen; den mest hadefulde var den ovenfor omtalte Præst Glud, der vilde hævne sig, fordi han var blevet omtalt i Worms Satirer, og desuden var opbragt over Angrebene paa hans Svigerinde, Grevinden af Samsø, og hans Nevøer, de unge Gyldenløver.

For at redde sit Skind aflagde Worm falsk Ed, men Beviserne var for fældende, og det hjalp ikke Delinkventen, at han samtidig med de anonyme Satirer havde skrevet ikke anonyme Hyldestdigte til Kongen, fulde af Smiger og Kryberi; han blev dømt fra Ære, Liv og Gods for Majestætsfornærmelse, inden Henrettelsen skulde Bøddelen afhugge hans tre Fingre som Straf for Meneden. Dommen blev formildet til Forvisning til Trankebar; her søgte Worm som Missionær at udbrede Kristendommen blandt Inderne.

Blandt Griffenfeldts ivrigste Kritikere var ogsaa Præsten Lassenius, en indvandret Tysker. Paa en Rejse i de østrigske Arvelande var Lassenius blevet arresteret af Politiet, fordi han i sin Hjemstavn havde rettet Angreb paa den katholske Kirke; som Straf blev han deporteret over den tyrkiske Grænse, i Haab om at man der vilde faa Bugt med ham. Men Lassenius slap ud af Muselmændenes Kløer og vendte tilbage til Tyskland, hvor han modtog Engagement ved et omrejsende Skuespillerselskab; paa denne Omflakken havnede han i den tyske Del af det danske Monarki, og fra det Øjeblik af havde han Medbør. Lassenius fik Ansættelse i Itzeho baade som Præst ved Kirken og som Rektor ved Latinskolen; Frederik Ahlefeldts Svigerfader fik hans Prædiker at høre, syntes om dem og tog Lassenius i sin Tjeneste. Statholderen udnævnte ham til Provst for Grevskabet Breitenburg og til Præst ved Kapellet paa Breitenburg, i hvilken Stilling han kom til at føre Titel af grevelig Hofpræst. Under et Besøg hos

Grev Rantzau-Breitenburg hørte Christian 5. Lassenius prædike, og dermed var Præstens Skæbne afgjort, han blev straks forflyttet til den tyske Sankt Petri Kirke i København, hvor hans Prædikener samlede saa mange Tilhørere, at Kirken maatte bygges større. Det virker komisk, naar man hører, at Tilhørerkredsen i Sankt Petri Kirke hovedsagelig rekrutteredes fra Hoffet, Adelen og det højere Borgerskab, der levede i Overdaadighed, og Lassenius Yndlingstema var Askese. Streng Kritikere fandt, at man kunde mærke paa Lassenius, naar han stod paa Prædikestolen, at han havde været Skuespiller, det gjaldt baade hans Udtryksmaade og hans Gestus.

I Lassenius Prædikener fik Griffenfeld sin Bekomst, idet Præsten var en Tilhænger af Frederik Ahlefeldts Udenrigspolitik og en Modstander af Rigskanslerens Franskvenlighed. Griffenfeld bar imidlertid over med Lassenius's Angreb, der i Modsætning til Worms var ganske aabenlyse. Det tjener til Ære for Christian 5., at han ikke greb ind, da Lassenius i en Prædiken ganske utilsløret udtalte, at Kongen var til Forargelse for Undersaatterne ved sit af alle kendte Ægteskabsbrud. Den fornemme Tilhørerkreds synes at have fundet det morsomt, naar Lassenius revsede dens Laster, og man læste med Begærlighed hans historisk-philosophiske Værk »Den rosværdige Fyrste«, hvor Forfatteren ikke lægger Fingrene imellem under sine Angreb paa de europæiske Samfunds Mægtige.

Hvad fjerde Stand, Bønderne, mente om den mægtige Kansler, var ganske uden praktisk Betydning, idet ingen spurgte om deres Mening. Griffenfeld var i Modsætning til Ahlefeldt ganske uden Interesse for Bondestandens Kaar, der under hans Styrelse blev ringere, end de havde været tilforn. Griffenfeld kom aldrig til sine store Godser, dertil levnedede Arbejdet i Statens Tjeneste ham ikke Tid, han var her en Modsætning til sin Efterfølger, Frederik Ahlefeldt, der til Trods for det store Arbejde, der hvilede paa hans Skuldre, idelig bestræbte sig for at gavne sine Bønder. Bønderne var meget daarligere stillede under de enevældige Konger end i Adelsvældens Tid. Hvad der i høj Grad bidrog hertil, var den ved Krigene fremkaldte almindelige Forarmelse, men Hoved-

grunden var den, at den gamle danske Adels Mænd var humane i Forholdet til Bønderne paa deres Godser. Helt anderledes blev det, da den danske Adel delvis gik til Grunde, dels ved Fattigdom, dels ved Enevoldskongernes maalbevidste Stræben efter at ødelægge den. De tidligere Storgodser, hvis Ejere havde haft Lyst og Raad til at sørge godt for Bønderne, blev ligesom Krongodserne udstykkede i mindre Proprietærgaarde. Ejerne af disse nydannede Gaarde var dels Spekulanter, dels Købmænd fra Provsbyerne, dels tidligere Ridefogeder, der havde snydt og bedraget deres Herskab og som nu med de ranede Midler svang sig op til Proprietærer. Disse tidligere Ridefogeder var udgaaede af Bondestanden, og efter den gamle Regel om, at Frænde er Frænde værst, var de de værste af alle Proprietærerne til at ud-suge deres Bønder. De værste Bondeplagere var dog Forpagterne. Langt det bedste var Forholdet paa de nyoprettede Len og Stamhuse, hvis Besiddere var rige Folk, der i Kraft af deres Rigdom havde Raad til at sørge godt for de dem undergivne Bønder; da Lensbesidderne i Modsætning til Proprietærerne var i Besiddelse af aandelig Kultur, havde de naturligvis ogsaa et humanere Sindelag overfor Bondestanden. Medens Bøndernes Kaar var taalelige, paa sine Steder gode, under Lens- og Stamhusbesidderne, var Tilstanden yderlig slet paa de fleste af de mindre Gaarde og blev værre og værre, alt eftersom de store Landbo-reformers Tid nærmede sig.

Til at danne et Komplot hører der mindst to Mennesker, og da kun et enkelt Menneske var virksomt ved Griffenfelds Fald, nemlig Hertugen af Pløn, kan der ikke være Tale om, at et Komplot laa bag ved Processen mod Rigskansleren. Frederik Ahlefeldt stod ikke bag ved Johan Adolf af Pløn, da denne henvendte sig til Kongen for at angive Griffenfeld for Landsforræderi; Sagen var ganske ligetil, Hertugen gik direkte op til Kongen med det Dokument, der skulde fælde Griffenfeld og blive den liden Tue, hvorover et Læs væltede. Men før Johan Adolf af Pløns Henvendelse til Christian 5. havde Frederik Ahlefeldt allerede rokket ved Griffenfelds Stilling, det var under Forhandlingerne om Rensborgforliget, der gav Ahlefeldt den Tro, at Griffenfeld

var upaalidelig. Ahlefeldt ansaa det derfor som sin Pligt at advare Kongen mod hans øverste Raadgiver, han raadede Christian 5. til midlertidig at lade Griffenfeld træde tilbage fra Kanslerembedet, for at hans Forhold kunde blive nærmere undersøgt. Ahlefeldt omtaler i et Brev disse sine Planer, og det er mere end sandsynligt, at han har drøftet Sagen med Hertugen af Pløn, der sammen med ham havde Sæde i Conseillet som Hærens øverste Leder. Men Kongen reagerede ikke overfor Ahlefeldts Henstilling; han havde i den Grad vænnet sig til Afhængighedsforholdet til sin øverste Raadgiver, at det faldt ham svært at tage en kraftig Beslutning overfor denne.

Frederik Ahlefeldt har med Sort paa Hvidt givet Udtryk for de Bevæggrunde, der fik ham til at mistvivle om Kanslerens Ærlighed, det var i en Erklæring af 20. Maj 1676, altsaa midt under Processen mod Griffenfeld:

»Da Hans Kongelige Majestæt til Danmark og Norge, min allernaadigste Konge og Herre, allernaadigst har paalagt mig skriftligt at attestere den mig vitterlige notitz angaaende det foreslaeede Magelæg af Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst mod Tønder Amt, attesterer jeg herved, at, saa vidt jeg har kunnet penetrere og blive var, vilde denne højst skadelige Permutation af Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst mod Tønder Amt være blevet fuldbyrdet og effectueret, om ikke Hans Allerhøjeste Kongelige Majestæt var blevet informeret anderledes desangaaende og advaret derimod, og saadant Magelæg siden efter var blevet taget tilbage; han, Herr Greiffenfeld¹⁾ lod sig, iblandt andre discourser i min Nærværelse overfor Hans Kongelige Majestæt forlyde med, at ved slig Forandring gik Steinhorst Amt, som han ellers kunde have erhvervet, ham af Hænde.

Til Bekræftelse under min egenhændige Underskrift og paa trykt Greveligt Segl givet i København d. 20. May Anno 1676.

F. Greve Ahlefeldt af Langlandt og Rixingen.

En saa skarpsindig Mand som Frederik Ahlefeldt, der desuden gennem det tidligere Venskab kendte Griffenfeld ud og ind, har

¹⁾ I de fleste tyske Breve blev Griffenfelds Navn stavet paa denne Maade.

selvfølgelig ikke lagt synderlig Vægt paa Udtalelsen om Steinhorst Amt, saaledes som fra anden Side paastaaet, han har lige saa godt som Kongen kendt Griffenfelds uheldige Tilbøjelighed til selv i alvorlige Øjeblikke at fremkomme med uoverlagte og kaade Bemærkninger, og denne i Storkanslerens Erklæring omtalte Udtalelse var unægtelig saa uheldig som vel muligt; man maa vel erindre, at Griffenfeld ligesaa frejdig fortalte Kongen om den kostbare Ring, som den gottorpske Minister forærede ham, selv om der naturligvis var et betydeligt Spring fra en Ring til et fremtidigt Grevskab. Efter Griffenfelds eget Udsagn lo Kongen over Historien med Ringen, men meget tyder paa, at han ikke har moret sig slet saa meget over Kielmannsegges Tilbud om et helt Grevskab, saa meget mere som Kongen vidste, hvor ivrig Griffenfeld var efter at erhverve et Gods, der kunde danne en passende Baggrund for den ham af den romerske Kejser tildelte Titel som Rigsgreve, en Titel, som Kongen var misfornøjet med, at Griffenfeld havde ladet sig tildele. Under Processen blev det da ogsaa gjort gældende, at Griffenfeld stiledede efter at blive uafhængig Fyrste og sideordnet med Kongen, en ganske urimelig Beskyldning, der akkurat ligesaa godt kunde have været fremført mod Frederik Ahlefeldt i Anledning af Rixingen.

Ahlefeldts Udtalelser om Griffenfelds Bemærkninger angaaende Steinhorst kom til at spille en stor Rolle under Processen; det blev paa det bestemteste hævdet, at Griffenfeld havde arbejdet for »Permutationen« mellem Oldenburg og Tønder Amt, en Ordning, som Frederik Ahlefeldt fremhævede som højst ufordelagtig for Danmark; Lønnen skulde være Steinhorst. Til sit Forsvar brugte Griffenfeld her sin hyppig anvendte Fremgangsmaade at fremstille Forhandlingerne som førte paa Skrømt. Helt rent Brød i Posen har Griffenfeld næppe haft i denne Sag, og hans Forklaringer under Processen var ikke synderlig overbevisende; alt tyder paa, at der ikke har været Tale om en egentlig Gave fra Gottorps Side, men at man havde stillet Griffenfeld i Udsigt, at han skulde faa sit fremtidige Grevskab paa billige Betingelser, naar Gottorp kunde slippe med at give Tønder Amt i Bytte for en Del af Oldenburg. At Griffenfeld havde taget mod Løfte fra gottorpsk Side var i alle Tilfælde kompromitterende, saa kom-

promitterende, at Ahlefeldt ansaa det for oplagt Forræderi. Ahlefeldt fik under Forhørene over Kielmannsegge al mulig Lejlighed til at faa sin Antagelse bestyrket, den gottorpske Præsident udtalte nemlig aabent, at han paa Hertugen af Gottorps Vegne havde fremført Tilbud overfor Griffenfeld angaaende Steinhorst Amt.

Griffenfeld gjorde senere gældende, at naar han aldeles uopfordret havde talt til Kongen og Frederik Ahlefeldt om Steinhorst, laa heri det bedste Bevis paa, at det kun drejede sig om ganske uskyldige Transaktioner; der er unægtelig noget om det, saa meget mere som Griffenfeld mente, at Mageskiftet med Tønder virkelig var fordelagtigt for Kongen.

En anden Ting er, at Ahlefeldt, som det ogsaa fremgaar af Erklæringen, har haft Griffenfeld mistænkt for ikke at have varetaget Kongens Interesse i tilstrækkelig Grad under Forhandlingerne om den oldenborgske Arv. I det hele taget mente Frederik Ahlefeldt, at Griffenfeld gik altfor lemfældig frem overfor Gottorp, en Opfattelse, Kongen senere synes at være gaaet over til, medens han efter Rensborgforliget ikke havde Ord nok til at rose sin Rigskansler; Kongen svejede i det hele taget som et Rør for Vinden i hele denne Sag. Frederik Ahlefeldt var derimod efter Rensborgforliget fuldt overtydet om Griffenfelds Upaalidelighed, og han er derfor blevet mindre overrasket end Kongen, den Dag da Hertugen af Pløn aabenbarede de efter hans Mening uomstødelige Beviser for Griffenfelds Landsforræderi. Frederik Ahlefeldt har sikkert delt den i Regeringskredsene mere og mere almindelige Opfattelse, at naar Griffenfeld var i saa høj Grad bestikkelig, som han autentisk var, og i den Grad pengegrisk, saa forelaa der ikke alene en Mulighed, men ogsaa en Sandsynlighed for, at han kunde lade sig bestikke af Kielmannsegge. Havde Griffenfeld formaaet til det sidste at bevare den Yndest, han fra først af nød, havde denne Mistanke vel haft sværere ved at sætte sig fast, men Frederik Ahlefeldt, der ellers aldrig i sine Breve havde omtalt Griffenfelds almindelig kendte, absolut svageste Side, skrev ganske kort Tid, før Griffenfeld blev styrtet, i et Brev om Rigskanslerens »Hoffærdighed, Griskhed og Usædelighed«.

Dertil kom endnu en Ting, Ahlefeldt havde som gammel Di-

plomat langt større Kendskab til Forholdene i Udlandet end Griffenfeld, gennem Breve fra Udlandet vidste Frederik Ahlefeldt, at de fremmede Fyrster og deres Regeringer til Punkt og Prikke var inde i, at Griffenfeld var i højeste Grad bestikkelig, og Ahlefeldt var ogsaa bekendt med, at de med Danmark forbundne Landes Regeringer mistænkte den danske Rigskansler for at lade sig betale af den fælles Fjende, Frankrig. Som den, der nu i højere Grad en Griffenfeld havde Kongens Øre i udenrigspolitiske Spørgsmaal, var Frederik Ahlefeldt ogsaa klar over, at de Tanker, man hos vore Allierede havde om Griffenfelds Ærlighed, var meget skadelige for Danmarks Anseelse og for vor Stilling til Forbundsællerne.

Fra nu af fulgte Frederik Ahlefeldt med stor Aarvaagenhed hvert af Griffenfelds Skridt.

Foruden Frederik Ahlefeldt var der en anden Mand, der gav nøje Agt paa Griffenfelds Færd, og det var Korfits Trolle. Korfits Trolle hørte til den ældgamle danske Slægt, der under Adelsvælden havde spillet saa stor en Rolle; Faderen, Niels Trolle, var da ogsaa utilfreds med Begivenhederne i 1660, men fandt sig lidt efter lidt tilrette med Enevælden. Korfits Trolle, der som sine øvrige Standsfæller havde faaet en meget omhyggelig og grundig Undervisning, traadte i en ung Alder frem; første Gang gjorde han sig bemærket ved Forsøgene paa Tilbageerobringen af Kronborg under Frederik 3.'s anden Svenskekrig og udmærkede sig i det hele taget i Krigens Løb. Det smukke Navn, han havde erhvervet i denne alvorlige Tid, satte han dog senere over Styr, idet han efter et meget hurtigt Avancement paa den civile Embedsstige fik den indflydelsesrige, men ikke synderlig agtede Stilling som Chef for Kongens hemmelige Politi, hvilket i Virkeligheden betød det samme som Spion. Christian 5. havde fattet Mistanke til Griffenfeld og mistet sin personlige Sympati for ham, en kort Opblussen af det gamle Venskab under Wismars Belejring betød ikke meget, og Mistanken til Rigskansleren voksede. I sin Stilling som Politispion for Kongen simulerede Korfits Trolle først Venskab for den mægtige Mand, og efter at have opnaaet hans Gunst og Fortrolighed benyttede han denne Stilling til at skaffe sig Anklagestof mod Rigskansleren. Det var højt

usømmeligt, at denne Mand skulde være Præsæs for den Domstol, der havde faaet det Hverv at dømme Griffenfeld.

Det blev dog ikke Korfits Trolle, der skulde komme til at vælte Griffenfeld, men en Mand fra en hel anden Kant af Verden, den spanske Gesandt i København, Fuenmayor.

Da Fuenmayor kom til Danmark, havde han undervejs i Haag undertegnet en Alliance mellem Spanien og Danmark; han medbragte en Instruks om, at han fra København skulde søge at lokke Sverige med i Forbundet. Spanieren mødte straks Forstaaelse hos Griffenfeld, for saa vidt angaar det at bringe Danmark og Sverige nærmere til hinanden, men der var en betydelig Forskel i de Maal, de to Statsmænd satte sig for denne Tilnærmelse, Griffenfeld vilde gennem Sverige komme Frankrig nærmere og se at opnaa Mæglerens Rolle for Danmark; naar det var lykkedes ham at indynde sig hos Ludvig 14., skulde man lempelig unddrage sig Sverige og tværtimod søge at komme Sverige til Livs ved Frankrigs Hjælp. Gennem sin Svoger, den danske Gesandt i Paris, Meyerkrone, vedblev Griffenfeld utrættelig at bearbejde Kong Ludvig til Fordel for den Tanke, at det var nyttigere for Frankrig at have Danmark end Sverige til Allieret; en ivrig Medhjælper i denne Politik havde Griffenfeld ogsaa i den franske Gesandt i København, den ofte omtalte Terlon.

Det lykkedes hurtig Griffenfeld at imponere den spanske Diplomat, der følte sig overtydet om, at Griffenfeld var en Uven af Kong Ludvig 14., medens det stik modsatte var Tilfældet, men Griffenfeld var aabenbart mere Diplomat end Spanieren, som det i længere Tid lykkedes ham at tage ved Næsen. Paa et enkelt Punkt gennemskuede Fuenmayor dog den danske Premierminister, som han udtrykte sig i sine Indberetninger hjem, han fik straks Øje paa Griffenfelds Pengebegærlighed. De to Herrer havde da næppe ført to Samtaler med hinanden, førend Fuenmayor gjorde et yderst plumpt Forsøg paa Bestikkelse overfor den danske Rigskansler, der mærkelig nok øjeblikkelig reagerede overfor Forsøget og modtog uden Blussel en meget kostbar Gave af Gesandten. I sin Indberetning hjem til det spanske Hof gør Fuenmayor ikke det svageste Forsøg paa at tilsløre, at det drejede sig om en Bestikkelse af Danmarks mægtigste Mand, han

skriver saaledes ganske ugenert, at han gennem den kostbare Gave havde opnaaet at gøre sig behagelig for Premierministeren.

Griffenfeld havde under sin Studierejse som ung ogsaa været i Spanien, der den Gang endnu havde bevaret noget af Fortids Glans, blandt andet havde de spanske Diplomater Ord for at være i en ganske særlig Grad snedige. Griffenfeld havde sat sig ind i de spanske Regeringsforhold og lærte den spanske Litteratur at kende, saa der var Tilknytningspunkter nok mellem ham og den unge spanske Diplomat. Der blev da ogsaa ført mange og lange Samtaler mellem Griffenfeld og Fuenmayor, og lidt efter lidt ophørte Griffenfeld med at være hemmelighedsfuld overfor den spanske Gesandt, det hed nu ikke længere, at Griffenfeld var en Uven af Ludvig 14., men Rigskansleren vedkendte sig aabent sin Sympati for Solkongen og tilkendegav sit Ønske at give efter for Kong Ludvigs Krav om at se Danmark som Fredsmægler. For at indsukre Pillen forsikrede Griffenfeld Fuenmayor om, at han som eventuel Mægler nok skulde varetage ogsaa Spaniens Interesser. Griffenfelds Politik var aabenbart Spanieren for indviklet, for han mente, at Ludvig 14. vilde finde det mindre sømmeligt som Fredsmægler at anvende en Konge, der modtog Subsidier af hans Kasse; dette røbede et ringe Kendskab til Europas mægtigste Mand, der absolut ikke plejede at gøre sig den Slags Skrupler. Til Trods for sin Aabenhjertighed var der dog en Ting, som Griffenfeld holdt hemmelig overfor Gesandten, nemlig at han arbejdede paa Opretholdelsen af Danmarks absolutte Neutralitet, dertil skulde Mæglerrollen tjene.

Til at begynde med stoledes Fuenmayor aabenbart paa Griffenfelds Ærlighed overfor Spanien og de andre Allierede og nærede ikke Tvivl om, at Griffenfeld vilde sørge for, at Danmark greb til Vaaben, saasnart Sverige anfaldt en af de Allierede, hvad Danmark havde forpligtet sig til; han gjorde sig da ogsaa al mulig Umage for at holde Danmark fast ved Alliancen, og med det som Maal skrev han forgæves gentagne Gange ned til Madrid for at minde om de stadig udeblivende Subsidier til Danmark, noget Frederik Ahlefeldt driver Spot med i sine Breve. Griffenfeld holdt fast ved Tanken om Mæglingen, men de Allieredes Gesandter i København synes ikke at have været velvillige overfor Tan-

ken, deres Regeringer havde Brug for Danmarks Hjælp i Krigen mod Frankrig. Griffenfeld havde i den Anledning stadige Forhandlinger med de fremmede Gesandter i København, og Fuenmayor var den, han oftest drøftede Sagen med. Fuenmayor var klar over, hvor gerne Griffenfeld vilde holde Danmark udenfor Krigen, selv havde han Ordre til at holde Rigskansleren til Ilden og fremskynde et dansk Angreb paa Sverige. Men det bedste Middel, klingende Mønt, fattedes ham, det var ham ikke muligt at fravriste den kongelige spanske Kasse en Hvid af de Subsidier, Spanien havde lovet Danmark, og Griffenfeld vedblev at forlange Pengene paa Bordet først. Fuenmayor havde opgivet Tanken om at drage Sverige over til Alliancen mod Frankrig, og da nu Griffenfelds og Frederik Ahlefeldts Yndlingstanke, Forbindelsen mellem Karl 11. og Ulrikka Eleonora, skulde til at træde i Kraft, nærrede han svare Ængstelser for, at Danmark skulde springe fra i sidste Øjeblik.

Fuenmayor spillede imidlertid et Dobbeltspil, der ikke gav Griffenfelds noget efter; fra sit Hof havde han faaet Ordre til at anmode Christian 5. om at være Fredsmægler, skønt man fra spansk Side fastholdt Kravet om, at Danmark skulde gribe ind i Krigen under et eventuelt svensk Angreb. Fuenmayor drev her en ganske lignende Politik som Griffenfeld, han handlede udenom sin Suveræns Ønsker og Hensigter og udtalte intet overfor Griffenfeld angaaende det spanske Hofs Ønsker om dansk Fredsmægling, det forekom, som man skulde synes med Rette, den spanske Gesandt en Streg for indviklet. Fuenmayor viste her stort diplomatisk Snilde, for han var klar over, at dersom Griffenfeld fik at vide, at man fra de Allieredes Side ønskede Danmark som Fredsmægler, vilde Griffenfeld hurtig og energisk se at skabe en Alliance mellem Danmark og Frankrig, og for Fuenmayor og formentlig ogsaa for hans Regering var det Hovedsagen, at Danmark traadte ind i Krigen.

Fuenmayor personligt ønskede, hvilket fremgaar af hans Rapporter, at Danmark skulde angribe Sverige i Tyskland og ikke, som Griffenfeld havde udtalt overfor ham, fra Norge. Fuenmayor havde faaet den Opfattelse, at naar Griffenfeld var imod at gaa løs paa Sverige i Pommern eller Bremen,

var det, fordi han paa den Maade kunde holde Kongen borte fra Hæren, og dermed tillige fra Generalerne, som han vidste af al Magt modarbejdede ham. Ifald Krigen begyndte med et Indfald i Sverige fra Norge, vilde Kongens Halvbroder faa Overanførselen, og Kongen vilde foreløbig forblive i København, hvor det var lettere for Griffenfeld at hindre Generalerne i at faa Indflydelse paa Kongen. Den spanske Gesandt var aabenbart ikke klar over, at Griffenfelds Indflydelse paa Kongen var i meget stærk Dalen, og at Hærens Førere allerede havde berøvet Rigskansleren en Del af hans Magt; Fuenmayor har sikkert heller ikke anet, at Frederik Ahlefeldt mere og mere fortrængte Griffenfeld indenfor Ledelsen af Udenrigspolitikken. Christian 5. var allerede inden Krigen saa smaat begyndt at handle paa egen Haand og gaa udenom Griffenfeld, noget han aldrig havde indladt sig paa tilforn; nu søgte han hyppigere og hyppigere Raad og Oplysninger hos Frederik Ahlefeldt bag Griffenfelds Ryg og drev det endog til paa egen Haand at skrive til Kurfyrsten af Brandenburg for at modarbejde sin egen Kanslers Politik.

Den Plan, hvormed Fuenmayor var kommet til København, at drage Sverige over paa dansk Side og dermed vinde en ny Allieret mod Frankrig, var hurtig opgivet af den spanske Gesandt, og nu var Tanken ganske umulig; allerede de første Samtaler med Griffenfeld har formentlig belært Fuenmayor om, at hans oprindelige Politik ikke havde den svageste Mulighed for at blive gennemført. Af Fuenmayors Rapporter ses det, at han nu af al Magt søgte at faa Danmark til at gaa løs paa Sveriges nordtyske Besiddelser, og det lykkedes ham at faa sin Regering til at fremme Sagen gennem en Del af de lovede Subsidier. Fuenmayor har paa det Tidspunkt ikke haft Anelse om, at Griffenfeld gennem sin Svoger Meyerkrone paa det ivrigste forhandlede med Frankrig, og at Terlon, der var lige saa opsat paa et Forbund mellem Frankrig og Danmark, søgte at faa Frederik Ahlefeldt over paa sin Side. At Terlons Bestræbelser overfor den senere Storkansler var resultatløse, kan ses deraf, at Ahlefeldt som Medlem af Gehejmeraadet modsatte sig Tilnærmelser til Frankrig. Det synes heller ikke, som om Ludvig 14. har været saa særdeles ivrig efter at faa Danmark som Fredsmægler eller Allieret, eftersom de Sub-

sidier, han tilbød Danmark, langt fra kunde opveje det, vi vilde miste, naar Frankrigs Fjender trak deres Subsidier til Danmark tilbage. Hvor ivrig Terlon var for at faa Danmark over paa fransk Side, kan ses deraf, at han for egen Regning kom med et fransk Tilbud om Subsidier og senere blev desavoueret af sin Regering, der fandt Beløbet for stort. Christian 5. havde ønsket at blive udenfor Krigen og støttede derfor Griffenfelds Planer med Frankrig, derimod vilde han ikke gaa med til en Tilnærmelse til Sverige, som af Ludvig 14. ønsket, og Krigen kom ligesom af sig selv, saaledes som det er blevet skildret i det foregaaende Bind. Fuenmayor havde af al Magt skubbet til for at faa Danmark med i Krigen, og under dette Arbejde var hans Mistanke til Griffenfelds Ærlighed begyndt, trods det tilsyneladende intime Forhold til Rigskansleren. Næppe var Krigen begyndt, før Fuenmayor da ogsaa gav sig i Lag med at modarbejde Griffenfeld, den spanske Gesandt var en Mester i Intrigen. Fuenmayors Mistanke til Griffenfeld voksede og voksede under Krigen, og for at kunne være Begivenhederne paa nærmere Hold bosatte han sig i Hamborg, her var han ganske nær ved Krigsskuepladsen, hvor Griffenfeld til Stadighed opholdt sig. Allerede i Krigens første Begyndelse opstod der Rivninger mellem Griffenfeld og Fuenmayor, der blev irriteret over den Tone, hvori Griffenfeld krævede de resterende spanske Subsidier udbetalte; den spanske Gesandt var her sagesløs, idet han stadig havde rykket sin Regering for Subsidierne. Fuenmayor var endvidere irriteret over, at der ikke fra dansk Side udstedtes en Krigserklæring mod Sveriges Allierede Frankrig. Fuenmayor var bange for, at naar Danmark havde Fred med Frankrig, vilde Virkningen deraf være, at Danmark snart sluttede en Separatfred med Sverige, for at Griffenfeld helt kunde kaste sig i Frankrigs Arme og derved unddrage Spanien og de andre Allierede den danske militære Alliance. Som man ser, var det stadig Danmarks Forhold til Frankrig, der spøjte i Fuenmayors Hjerne, og denne Tanke skulde vedblive at forfølge ham, lige til den Dag, det lykkedes ham at fælde Griffenfeld. Det synes, som om Fuenmayor har ment, af Griffenfelds franske Sympati deltes af Christian 5., hvis Stilling til Griffenfeld han aabenbart ikke havde Klarhed paa.

Overfor Fuenmayor gjorde Griffenfeld sig skyldig i den samme ufornuftige Adfærd som overfor snart sagt alle andre, han behandlede ham de haut en bas og lagde ikke Skjul paa, at han trættes ved den spanske Gesandts idelige Henvendelser til ham, om, som det forekom ham, underordnede Spørgsmaal. Fuenmayor har ikke haft Mod til at give sin Vrede Luft overfor Rigskansleren, hvad der ogsaa vilde have været diplomatisk uklogt, derimod kan det af hans Rapporter hjem ses, hvor vred han var paa Griffenfeld.

Vi har ved flere Lejligheder talt om Sophie Amalies nære Forhold til hendes Yndlingsbroder, den meget fransksindede Hertug af Hannover, ogsaa dette bidrog til at forøge Fuenmayors Mistanke til Griffenfeld, for han vidste, at Enkedronningen, hvem Gesandten tilskrev langt mere politisk Indflydelse, end hun i Virkeligheden havde, var Griffenfelds Protectrice, i sine Rapporter hjem nævner Gesandten da ogsaa Griffenfeld og Sophie Amalie sammen og erklærer dem begge for at være franskvenlige. Det er mærkeligt at se, hvorledes Fuenmayors stigende Antipati mod Griffenfeld efterhaanden overføres til Danmark. Den spanske Gesandt vilde have, at hans Regering, naar Fredsforhandlingerne en Gang begyndte, skulde betragte Danmark som noget, man den Gang kaldte en auxiliær Magt, det vil sige en Magt, der ikke var i officiel Krig mod den fælles Fjende, Sverige, men kun leverede Hjælpetropper. Fuenmayor havde nemlig ikke kunnet faa Griffenfeld overtalt til at udstede en regulær Krigserklæring, eller til at overgive den svenske Gesandt Liljenkrona hans Pas. Som Straf herfor mente Fuenmayor, at man ved Freden skulde nægte Danmark Del i Byttet; Fuenmayor var nemlig overbevist om, at de Allierede vilde sejre. Fuenmayors Profetier var ikke saa ganske hen i Vejret, Ludvig 14. udtalte saaledes overfor den danske Gesandt, at Sverige rimeligvis vilde bukke under i Kampen mod Danmark og dets Allierede, og det var den almindelige Opinion indenfor franske Regeringskredse. Ifald Danmark spillede sine Kort fint, var der paa det Tidspunkt al mulig Sandsynlighed for, at Frankrig vilde opgive sin Alliance med Sverige til Fordel for Danmark. Man kan heraf slutte, hvorfor Griffenfeld, paa Trods

af Generalerne, bestemt holdt paa, at man skulde anspænde sig til det yderste for at erobre Wismar, det gjaldt om ikke at gøre Frankrigs Tro til vor militære Overlegenhed over Sverige til Skamme. Wismars Erobring bestyrkede da ogsaa den franske Regering i dens Tro, og fra det Øjeblik var Muligheden for en dansk-fransk Alliance for Haanden, men Griffenfelds Fald tilintetgjorde enhver Mulighed i saa Henseende.

I alt dette handlede Fuenmayor ganske paa egen Haand, han fik ingen Direktiver fra Hoffet i Madrid, der synes at have været ganske overbevist om Griffenfelds Ærlighed overfor de Allieredes fælles Sag, og Gesandten blev nærmest desavoueret. Men det generede ikke Fuenmayor, der var fuld af Iver og Energi og overbevist om, at han havde Ret i sit Syn paa den danske »Premierminister«. Fuenmayor havde set rigtigt, Griffenfeld og Meyerkrone arbejdede ihærdigt paa Tilvejebringelsen af en Alliance med Frankrig. Hvor meget Christian 5. har vidst om disse Bestræbelser, er et andet Spørgsmaal, et er dog sikkert, Biermann, Kongens Fortrolige, vidste Beskød.

Det faldt let for Meyerkrone at gennemføre sin Foresattes Intentioner, for som Griffenfelds Slægtning blev han venlig modtaget af Ludvig 14., der straks indlod sig meget intimt med den danske Gesandt og kom frem med sine Planer om et Ægteskab mellem den danske Rigskansler og »ma cousine«.

Meyerkrones gode Stilling ved Hoffet i Versailles havde en meget betænkelig Ulempe, idet den faldt vore Allierede for Brystet, selv om de ikke anede, i hvor høj Grad Meyerkrone efter Griffenfelds Ordre arbejdede paa at faa vor Alliance med det tyske Rige, Brandenburg og Spanien forandret til et Forbund med Frankrig. Fuenmayor var den første af alle, der besværede sig over den danske Gesandts Intimitet med det franske Hof, og Følgen blev, at Meyerkrone maatte forflyttes til Haag; kort før sin Afrejse fra Paris var det, at han tilskrev Terlon det Brev, som vi skal komme tilbage til, og som gav Stødet til Griffenfelds Fald.

At Meyerkrone ikke kunde klare de vanskelige Skær, som skabtes ved Danmarks tvetydige Politik, bør ikke regnes ham til Last: Danmark var allieret med Frankrigs Fjender, under Haan-

den skulde der arbejdes paa en Alliance med Frankrig, selv om det officielt kun var paalagt Meyerkrone at sørge for, at Ludvig 14. accepterede den danske Konge som Fredsmægler. Man maa endda forbavses over, at Meyerkrone klarede sig saa godt, men han havde da ogsaa udprægede diplomatiske Evner. Sagen var iøvrigt ikke ny for Meyerkrone; allerede da han var Danmarks Gesandt ved det ærkebiskoppelige Hof i Köln, havde Meyerkrone beskæftiget sig med Planerne om et dansk-fransk Forbund, med Sverige som Parthaver; den franske Gesandt havde paa Ludvig 14.'s Vegne gennem Meyerkrone tilbudt Danmark Forbund, med den for os meget gunstige Tilføjelse, at Danmark blot skulde forholde sig neutral, til Gengæld skulde vi faa Subsidier. Det var Vand paa Griffenfelds Mølle, han vilde holde det gaende med begge de to store europæiske Magtgrupper, Frankrig-England paa den ene Side, de to habsburgske Monarkier paa den anden.

At Meyerkrones hele Virksomhed i Paris ikke kom ham til Skade, viser den Omstændighed, at Christian 5. midt under Processen mod Griffenfeld gav Udtryk for sit naadige Sindelag imod ham. Og dog havde Meyerkrone hele Tiden staaet bagved alt det, man bebrejdede Griffenfeld som Landsforræderi, men det var nu en Gang Rigskansleren, man vilde fælde, saa fik det være det samme med hans Hjælper. At det var uretfærdigt at lade Griffenfeld alene undgælde for Danmarks mere end tvivlsomme Adfærd overfor vore Allierede, er sikkert: Meyerkrone skød med de Kugler, som hans mægtige Slægtning støbte. Men her kom ikke alene Kongens Vilje til for enhver Pris at skille sig af med Griffenfeld til at gøre sig gældende, ogsaa Danmarks Allierede krævede Rigskanslerens Hoved paa et Fad, derimod var det dem temmelig ligegyldigt, hvad der blev gjort ved Meyerkrone.

Griffenfeld gav kun modvilligt efter for den spanske Gesandts Pression, og han holdt klogeligt en Bagdør aaben, idet Meyerkrone fik Ordre til, inden han forlod Paris, at udsprede det Rygte, at han kom snart igen; Griffenfeld mente, at Rygtet vilde blive forebragt Ludvig 14., der nok skulde forstaa, hvad Meningen var dermed. Hele dette Spilfægteri lykkedes det virkelig Griffenfeld i Forbindelse med Meyerkrone at holde de Allierede

uvidende om; dette er saa meget mærkeligere, som Ludvig 14. ved Afskedsaudiensen, hvor hele Hoffet var til Stede, viste Meyerkrone den største Venlighed og slog paa de gamle Strengte om en Alliance med Danmark. Bag alt dette stod Marki de Pomponne, der ved denne som ved alle andre Lejligheder viste sig som Danmarks Ven; Pomponnes danske Sympatier gik saa vidt, at han endog ønskede at bryde med Sverige, en Politik han dog ikke kunde gennemføre, skønt Ludvig 14. ikke var helt fremmed for Tanken. Pomponnes Stilling mindede i det hele taget meget om Griffenfelds, han vilde holde det gaende baade med Ven og med Fjende, og ligesom Griffenfeld stadig maatte passe paa, at Danmarks Allierede ikke fik Nys om hans Transaktioner med Frankrig, saaledes maatte Pomponne nøje vaage over, at Sverige ikke fik noget at vide om hans Bestræbelser overfor Danmark.

Efterhaanden som Fuenmayors Mistanke til Griffenfeld steg, blev Gesandten mere og mere fjendtlig stemt mod Danmark, som han mente helt og holdent var en Kastebold i Rigskanslerens Haand, og han synes slet ikke at have haft Øje for, at Griffenfelds Stilling begyndte at rokkes. Under disse Forhold turde Fuenmayor ikke forblive længere i Hamborg, men rejste til København for der at modarbejde de franske Intriger.

Naar det senere fra de Allieredes Side blev bebrejdet Griffenfeld, at han gjorde Danmark til en usikker Forbundsfælle, ja at han begik ligefrem Forræderi mod de habsburgske Lande og Brandenburg, kan man med god Grund sige det samme om Fuenmayor. Skønt Repræsentant for en med Danmark allieret Magt, søgte den spanske Gesandt efter Evne at skade det Land, hvor han var accrediteret, alt sammen med det Maal for Øje at ramme Griffenfeld og faa ham væltet; en værre Fjende havde Rigskansleren end ikke i sit eget Fædreland end den »venskabelige« spanske Magts Repræsentant. Den spanske Regering rammer Bebrejdelsen dog ikke, Fuenmayor synes hele Tiden at have handlet selvstændigt, uden Autorisation fra det spanske Hofs Side, men Vejen til hans Hjemland var lang, adskillige Gange længere end den er i vore Dage, og da Fuenmayor mente, der var periculum in mora, skyndte han sig

med at handle paa egen Haand. Den spanske Regering har aabenbart fundet sin Gesandt for geskæftig, for i sine Instrukser til ham paalægger den ham at vise mere Tilbageholdenhed. Megen Skade gjorde Fuenmayor ved at forpurre, at Danmark efter Erobringen af Bremen fik et Stykke af dette store Hertugdømme. Griffenfeld havde været meget ivrig efter at faa hele Bremen, saaledes at Danmark havde noget at give Sverige i Bytte for Skaane, naar Fredsforhandlingerne en Gang begyndte. Om det havde nyttet noget, er et andet Spørgsmaal, som bekendt fik Danmark ved Freden i Fontainebleau ingen Ekvivalent for Erobring i Skaane og i den svenske Del af Nordtyskland. Fuenmayor havde den samme Tanke med Bremen, som den danske Rigskansler, at gøre det til et Bytteobjekt; naar der skulde slutes Fred, kunde Spanien tilbyde en Del af Bremen som Erstatning for de fra Spanien erobrede Provinser. Fuenmayor modarbejdede ikke alene Danmarks Interesser, men ogsaa Brandenburgs og det tyske Riges i sin Iver for at nægte Danmark Andel i det i Tyskland gjorte Bytte. Den spanske Gesandts Planer gav nemlig vore forskellige tyske Allieredes Gesandter Anledning til at tro, at Danmark pønsede paa at slutte Separatfred med Sverige.

Griffenfeld har vistnok omgaaedes med Tanken om en Særfred med Sverige, der i Øjeblikket var den svagere Part i Forholdet til Danmark. Lignende Ønsker havde Frederik Ahlefeldt efter Rigskanslerens Fald, men af Storkanslerens Breve fremgaar det med forholdsvis Tydelighed, at Christian 5. modsatte sig Fredsplanerne. Dersom Griffenfeld ønskede en Særfred med Sverige, var det naturligvis for helt at kaste Danmark i Armene paa Frankrig. At Griffenfeld, som senere Ahlefeldt, bestemte nægtede overfor Fuenmayor, at de ønskede en Særfred, er naturligvis givet.

Hvad der gjorde Fuenmayor mistænksom overfor Griffenfelds Politik paa dette Punkt, var det, som vi ovenfor har omtalt, at Danmark ikke havde udstedt nogen regulær Krigserklæring mod Sverige, hvis Gesandt, den her i Bogen ofte nævnte Liljenkrona, til Stadighed var accrediteret det danske Hof og gik ud og ind hos Griffenfeld, ligesom den franske Gesandt. Det forekom Fuenmayor meget suspekt, og et Bevis paa, at Griffenfeld vilde holde

en Bagdør aaben til senere Forhandlinger med Sverige om Tilbagegivelse af en Del af det ved Roskildefreden fra Danmark erobrede.

Den spanske Diplomat fandt med Rette Fictionen om, at Danmark ikke var i Krig med Sverige, noget besynderlig, naar Danmark samtidig med al sin Kraft vilde erobre Wismar fra Svenskerne. Men det stod i Forbindelse med Griffenfelds Ønske om at opnaa en Forstaaelse med Frankrig, og Griffenfeld havde givet Meyerkrone Ordre til at forsikre Ludvig 14. om, at Danmark kun var det, som Fuenmayor overfor de Allieredes Gesandter i København kaldte det, en auxiliær Magt. Sammenstødet med Sverige var derfor noget tilfældigt, der med Lethed kunde raades Bod paa. Fuenmayor, der vidste god Besked med den af Meyerkrone afgivne Erklæring, var overbevist om, at Griffenfeld her havde en Forbundsfælle i Sophie Amalie, om hvem han vidste, at hun endnu ikke havde opgivet at se sin Datter som Sveriges Dronning, paa Trods af Krigen.

Fuenmayor, der utvivlsomt var den ivrigste og mest energiske af hele corps diplomatique, tabte tilsidst Taalmodigheden og skred ind overfor Danmarks Holdning, idet han forlangte, at Griffenfeld skulde tvinge Liljenkrona til at forlade København, samt sørge for, at der blev udstedt en Krigserklæring mod Sverige. Griffenfeld svarede spydigt, at han ikke kunde indse, hvorfor Danmark skulde erklære Sverige Krig, naar hverken Kurfyrsten af Brandenburg eller den tyske Kejser havde gjort det, et Svar, der højligt ærgrede den spanske Gesandt, da det var den rene og skære Sandhed.

Naar Fuenmayor betragtede det, at Danmark ikke overførte Krigen til det egentlige Sverige, men kun sloges foran Wismar, som et Bevis paa, at det hele var Spilfægteri fra Griffenfelds Side, dømte han forkert; han synes at have været ganske uvidende om, at naar Danmark, i Stedet for at gøre et Togt mod Skaane og lade Gyldenløve gøre Indfald fra Norge, kæmpede i Nordtyskland, var det efter Frederik Vilhelms udtrykkelige Ønske. Kurfyrsten mente, i Modsætning til Fuenmayor, ikke at kunne klare sig alene mod Sverige i Tyskland. Denne Mangel paa Viden forbavser hos den ellers saa velunderrettede Diplomat.

Til sidst gav Griffenfeld efter og udstedte en pro forma Krigserklæring, som ingenlunde fjernede Fuenmayors Mistænksomhed med Hensyn til en mulig dansk-fransk Alliance, saa meget mere som det fra dansk Side foretagne Skridt ikke syntes at gøre synderligt Indtryk i Versailles.

Meyerkrone havde lige til det sidste bestræbt sig for at overbevise de Styrende i Frankrig om, at Danmark vilde og kunde unddrage sig sine Forpligtelser overfor de Allierede og om muligt trække sig ud af Krigen; i Haag talte han i den samme Aand med den franske Gesandt, Grev d'Avaux, og søgte gennem ham at bane Vej for en dansk-fransk Forstaaelse. Disse Forhandlinger med den franske Gesandt blev senere efter Freden i Fontainebleau, der skabte saa megen Bitterhed i Danmark, revet Meyerkrone i Næsen, man vilde have en Syndebuk i Anledning af den ulykkelige Fred, og derfor gravede man de tre Aar gamle Forhandlinger op og klagede desuden over, at Meyerkrone som Gesandt i Paris under Krigsaarene var gaaet for vidt i sine Forhandlinger med Pomponne om fransk-dansk Venskab. Man kan vanskelig tænke sig noget mere urimeligt end nu saa længe efter at grave den gamle Historie, som Meyerkrone var kommen aldeles helskindet fra, op, skønt det man overfor Griffenfeld kaldte Højforræderi, delvis var hans Værk. Men nu var det belejligt at faa Ram paa Meyerkrone, ligesom man i 1676 vilde Griffenfeld til Livs.

Meyerkrone blev afskediget fra sin Post og beordret til København, hvor han blev modtaget unaadigt af Kongen og afkrævet en Redegørelse for sin Embedsførelse.

Affæren løb dog ud i Sandet, og Meyerkrone rehabiliteredes hurtig.

At Meyerkrone straks efter sin Ankomst til Haag kom paa en meget fortrolig og venskabelig Fod med en Mand som d'Avaux, viser hans Evne til at skaffe sig gode Forbindelser, en Evne han til Overflod havde vist i Paris, hvorfra han i et Brev skriver, at det franske Hof har overvældet ham med Venlighed. Evnen til at skaffe sig Forbindelser er som bekendt ubetalelig for en Diplomat. At det var en god Forbindelse, Gesandten her gjorde, er sikkert, for den franske Greve var en af de mest fremtrædende

Mænd i Frankrig; i sine berømte Livserindringer udtaler Saint Simon følgende om denne Statsmand: »d’Avaux var i Besiddelse af Talenter, hans Aand var smidig, han forstod at indynde sig paa de rette Steder, hans Væsen var blidt, han var altid fuldkommen velunderrettet, og han var lige saa dygtig som sin Onkel. I Holland blev han i en ganske særlig Grad afholdt og agtet.« Den Onkel, som Saint Simon omtaler, var ikke ukendt i Danmark, idet han havde været fransk Gesandt i København.

Det Brev, der skulde fremkalde en af de vigtigste Begivenheder i Danmarks Historie, var skrevet af Meyerkrone og adresseret til Terlon. Fuenmayor fik fat i dette Brev, som en af hans Hjælpere lagde Beslag paa i Hamborg og sendte til Gesandten.

I Brevet skriver Meyerkrone, at det var hans inderlige Ønske at se et Forbund bragt i Stand mellem Danmark og Frankrig; lige fra det Øjeblik han kom til Paris, havde det været Genstanden for hans Stræben, og han havde altid haft Indtrykket af, at man i lige saa høj Grad nærrede det samme Ønske fra fransk Side, han forlader derfor Paris med det faste Haab, at hans Ønske snart vil blive opfyldt. Meyerkrone fortæller videre, hvor ihærdigt han har bearbejdet Danmarks gode Ven, Marki de Pomponne. Gesandten fortæber sig i Beklagelser over, at han skal forlade den ham saa kære Post, Paris, hvor han er blevet behandlet med en saa enestaaende Venlighed, men han trøster sig med, at Afskeden med Frankrig kun er midlertidig, og at han snart skal faa Lov at vende tilbage til Paris for atter at genoptage sit Arbejde for Oprettelsen af en nøje Forbindelse mellem hans egen Konge og den franske Monark; Meyerkrone tilføjer, at selv om han nogen Tid skal være Gesandt et andet Sted, vil han ogsaa der af al Magt arbejde for den Sag, der er ham og Terlon saa magtpaaliggende.

Fuenmayor betragtede Brevet som aldeles epokegørende, en Opfattelse, han for saa vidt fik Ret i. Atter her handlede Fuenmayor efter conduite uden at oppebie den spanske Regerings nærmere Ordre, skønt han øjeblikkelig efter at have opsnappet det ominøse Brev tog en Genpart af samme og sendte den til Madrid. Den spanske Gesandt maa i den elvte Time være kommet til Klarhed over, at Christian 5. ønskede et Paaskud til at ryste Grif-

fenfeld af sig, og han vilde hellere end gerne skaffe Kongen det Paaskud. Gesandten gik derfor sporenstrejs til Hærens Øverstbefalende, Hertugen af Pløn, om hvem han vidste, at han frem for nogen anden havde sin Herres Tillid, og overgav ham Brevet, med Henstilling om at lade det gaa videre til Kongen.

Brevet blev den Sten, som fik Lavinen til at rulle; det Raad, som Frederik Ahlefeldt længst havde givet Kongen, midlertidig at entledige Griffenfeld fra hans høje Embede for nærmere at undersøge hans Embedsførelse, blev fulgt. Men Afsættelsen blev meget snart fulgt af et andet Skridt, nemlig Griffenfelds Fængsling, idet Frederik Ahlefeldt ved sine Undersøgelser i Griffenfelds Hjem fandt saa mange graverende Indicier mod Rigskansleren, at en Proces mod denne blev anset for nødvendig.

Afleveringen af det opsnappede Brev blev en stor Triumf for Fuenmayor, der med et Slag opnaaede alt hvad han saa længe havde arbejdet paa. Med Griffenfelds Fald gik enhver Tanke om en dansk-fransk Alliance i Graven. Danmark var fra nu af bundet og bastet af den fordærlige Alliance med de habsburgske Monarkier og Brandenburg, der kun bragte Danmark Ulykker.

Christian 5. takkede rørt Fuenmayor, fordi han havde overleveret ham Meyerkrones Brev. Grunden til den megen Taknemmelighed har antagelig været den, at Brevet hjalp Christian 5. til at faa Ram paa Griffenfeld, hvad der maaske ikke vilde være lykkedes, om man ikke havde faaet Fingre i Brevet, der gav Stødet til den nærmere Undersøgelse af Griffenfelds Embedsførelse, den Undersøgelse, der gav det af Christian 5. ønskede Resultat. Griffenfeld har antagelig søgt saa vidt muligt at holde Kongen udenfor de i Paris førte Forhandlinger. Ifald der er blevet fortalt Christian 5. noget derom, har Kongen næppe haft Evnen til at forstaa Griffenfelds højtflyvende Planer.

Griffenfelds Fald blev i første Række af stor udenrigspolitisk Betydning og bevirkede, at Hovedpersonen i denne Bog nu blev den ledende indenfor denne Del af Statsstyrelsen, samtidig med at han overtog Kanslerembedet. Udenrigspolitikken maatte nu nødvendigvis lægges helt om efter det eklatante Brud med Frankrig, et Brud, som var Frederik Ahlefeldt meget imod.

Men Brudet kom ikke straks, som det vil ses af nedenstaaende

Brev fra Christian 5. til Ludvig 14., skrevet halvanden Maaned efter Griffenfelds Fængsling. Af Brevet fremgaar det, at Christian 5. ikke var uvidende om, at den franske Regering vekslede Breve med sin Gesandt i Stockholm, med Danmark som Mellemmand.

Brevet lyder saaledes:

København, den 31. Marts 1676.

Min Herr Broder!

Det turde være overflødigt at forelægge Eder de Aarsager, formedelst hvilke jeg har set mig tvunget til at slutte Forbund med de Allierede og derefter hjælpe dem mod Sverige, al den Stund I ikke er uvidende om, at dette Kongeriges slette Opførsel imod mig har været Hovedgrunden dertil. Uanset dette har jeg ikke undladt at drage særdeles Omsorg for Bevarelsen af den gode Forstaaelse, som stedse har hersket mellem os og vore tvende Kroner, og for til Overflod at bevise Oprigtigheden af mine Hensigter i saa Henseende, har jeg samtykket i, at Brevene til og fra Eders Gesandter her og i Stockholm maa passere uhindrede gennem mine Riger og Lande. Imidlertid begav det sig, at der de seneste Dage kom en Brevpakke fra Sverige hertil adresseret til denne Herr Griffenfeld, som jeg nyligen har været nødsaget til at lade arrestere formedelst meget vigtige Aarsager, der berørte mit Riges Ve og Vel; da bemeldte Brevpakke blev aabnet af en af mine Sekretærer, hvilken uforvarende kom til at aabne den i Brevpakken indeholdte Skrivelse til Eder, fik jeg ved Gennemlæsningen af Indholdet af det Indlæg, der ledsagede bemeldte Skrivelse saa og igennem forskellige andre Advarsler, som jeg har faaet andetsteds fra, Øjnene opladt for, at Eders Ambassadeurer ikke aleneste undlader at udvise den Discretion, som de havde ladet mig forvente, naar de benytte sig af min omskrevne Tilladelse, men jeg erfor ogsaa, at Sverige af al sin Magt arbejdede paa at saa Ufredens Sæd mellem Eder og mig. Jeg kan ei tro, at det er Eders Hensigt at tolerere, at der pønses paa ondt imod mine Riger og Lande og mod mine Interesser ved Hjælp af min Tilladelse til at føre en for mig uskadelig Correspondance, desaarsag haaber jeg, at I behageligt vil instruere Eders førrom-

talte Gesandter derhen, at de for Fremtiden entholder sig fra en sli­
 g mistænkelig Correspondance, der er saa modsat mit Ønske om
 at bevare et urokkeligt Venskab med Eder. Jeg beder Eder være
 fuldeligen overbevist om Sandheden af disse mine Ord, og om at
 jeg af ganske Hjerte er min Herr Broders

gode Broder

Christian R.

31. Marts 1676.

Selvom dette Brev indeholder en Del af de sædvanlige Complimenter, er Grundtonen dog bitter. Christian 5. var blevet meget forbitret over Virkningerne af den Tilladelse, han havde givet, og hvis Rækkevidde næppe var gaaet op for ham tidligere. Særlig Grund til Vrede mente Kongen at have i Anledning af nogle Udtalelser fra Feuquières til den franske Konge, idet den franske Gesandt skriver om Sveriges Krav til Frankrig om at erklære Danmark Krig; Markien knyttede nogle personlige Betragtninger hertil, om hvor vidt det var tilraadeligt eller ei at føje Sverige. Det er hertil, Christian 5. hentyder, naar han i Brevet omtaler Sveriges Bestræbelser for at ødelægge Forholdet mellem ham og Kong Ludvig. Vreden mod Griffenfeld paavirkede i høj Grad Kongen til nu at tage et bestemt Standpunkt i Forholdet til Danmarks Allierede paa den ene Side og Frankrig paa den anden Side, han vilde nu helt give sig de Allierede i Vold og afbryde enhver Forbindelse med Frankrig, det gjaldt nu om helt at forlade den Politik, som Griffenfeld havde været Manden for. Den altid forsigtige Ahlefeldt var imod en hovedkulds Forandring i Udenrigspolitikken, han ønskede stadig at holde en Bagdør aaben til en Forstaaelse med Ludvig 14., men Kongen vilde ikke vide af nogen Tøven, han havde pludselig faaet den Opfattelse, at den fængslede Rigskansler alene havde Skylden for den vanskelige Stilling, Danmark var kommet i til sine Allierede, og den nye Kansler havde det ikke let i de følgende Dage efter sin Forgængers Fængsling med at bremse Kongen. Situationen blev i en særlig Grad tilspidset, da Kongen fik det besynderlige Indfald at sende Bud hen til den franske Ge-

sandt for at laane Chiffernøglen; Kongen lod med en egen Naivitet Terlon forstaa, at han vilde dechifrere den til Ludvig 14. rettede Skrivelse, som var fundet i den skæbnesvangre Pakke, og som Christian 5. havde bedt den franske Konge undskylde, at man havde aabnet. At Terlon blev smækfornærmet over dette uhørte Forlangende, skulde man tro havde været at forudse, men Biermann, som ellers af Frederik Ahlefeldt blev anset for at være en særlig fin Diplomat, gik til det franske Gesandtskab og forlangte dets Hjælp til at tyde et opsnappet Brev til den franske Konge fra hans egen Gesandt i Stockholm! Terlons Blod kom i Kog, han gav ondt af sig og nægtede kathegorisk at efterkomme Opfordringen. Denne uheldige Henvendelse til den franske Gesandt var et Udslag af Christian 5.'s Ønske om efter Griffenfelds Fald at regere selv, og han havde holdt sin nye Kansler i Uvidenhed om det højst ubetimelige Skridt. Ikke desto mindre var det Frederik Ahlefeldt, der maatte redde Kongen ud af den vanskelige Situation, han havde bragt sig i, og Storkansleren maatte foretage det ydmygende Skridt at bede den franske Gesandt om Forladelse og forsikre ham om, at det hele beroede paa en højst beklagelig Misforstaaelse. I sin Rapport til Ludvig 14. om denne »incident« fortæller Terlon om sin Samtale med Frederik Ahlefeldt, der søgte at undskylde Kongen; man havde aabnet Brevet til den franske Konge, da man nærede Mistanke om, at Griffenfeld var bestukket af Frankrig til at indlede forræderisk Forbindelse med den svenske Regering, derfor havde det været nødvendigt at vise sig særlig agtpaagivende. Efter Terlons Fremstilling sagde Frederik Ahlefeldt ham lige op i Øjnene, at det var Terlon, der havde givet Griffenfeld de store Summer, hvormed Ludvig 14. vilde bestikke ham. I et senere Brev til Ludvig 14. skriver Terlon, at denne Bestikkelse er meget »apokryphisk«. I Samtalen med Frederik Ahlefeldt roste Terlon Griffenfeld, fordi han saa længe som muligt havde forhalet Krigsudbrudet, det var ikke Griffenfelds Skyld, at Krigen var kommen, han havde gjort, hvad han kunde for at forhindre den. Terlon tager aabenbart ikke Christian 5.'s Ord til de fremmede Gesandter, om at han i Fremtiden vilde være sin egen Kansler, alt for højtideligt, for Gesandten betror

Ludvig 14., at det er Frederik Ahlefeldt og Johan Adolf af Pløn, der regerer over Danmark. Mærkeligt nok skulde der hengaa en Maaned efter Terlons Samtale med Frederik Ahlefeldt, inden Gesandten forlod København, og endnu mærkeligere var det, at Ahlefeldt vedblev at veksle Breve med den bortdragne, han skrev til ham baade til Hamborg, hvor Gesandten opholdt sig et Stykke Tid paa Vejen til Frankrig, og til Paris, og fortsatte Griffenfelds Bestræbelser for at opnaa en Forstaaelse med Frankrig. Hvad der ansaas for tilladeligt for Frederik Ahlefeldt, betragtedes som en Forbrydelse, naar det drejede sig om hans Forgænger.

Ogsaa paa andre Omraader saa man anderledes paa Frederik Ahlefeldt end paa Griffenfeld; under Processen blev det bebrejdet den tidligere Rigskansler, at han uden Kongens Tilladelse havde taget imod Titlen af tysk Rigsgreve, men Ahlefeldt havde gjort ganske det samme og havde end ikke gjort sig den Ulejlighed at underrette Kongen derom.

Terlon havde altid syntes godt om Frederik Ahlefeldt, hvad han Gang paa Gang giver Udtryk for i sine Breve til Ludvig 14., han skriver saaledes, at Ahlefeldt er den dygtigste af alle Christian 5.'s Raadgivere. I en anden Skrivelse gør Terlon sin Konge opmærksom paa, at Frederik Ahlefeldt er en stor Beundrer af Ludvig 14., saa stor, at han gerne vilde have sin næstældste Søn i fransk Tjeneste. Terlon ansaa det ogsaa som et Bevis paa Frederik Ahlefeldts franske Sympatier, at Storkansleren havde erhvervet Godset Rixingen, der nok var tysk-romersk Rigsgrevskab, men vel at mærke hørte under den franske Konges Scepter. Terlons gode Mening om Ahlefeldts Kvalifikationer som Griffenfelds Efterfølger deltes af alle de andre Diplomater, som i deres Rapporter roser den nye Kanslers Dygtighed, saaledes skriver den hollandske Gesandt le Maire: »Kongen har udnævnt Statholder i Holsten Grev Ahlefeldt til Kansler. Denne Forandring vil upaatvivlelig være til Fordel for de forenede Provinsers Undersaatter, da han er en meget forstandig og vel inclineret Herre.« Liljenkrona er noget mere forbeholden i sin Ros, han skriver, ligeledes paa Trods af Christian 5.'s Udtalelser til Gesandterne, at Frederik Ahlefeldt og Hertugen af Pløn nu i Virkeligheden regerer Dan-

mark. Den svenske Gesandt fortsætter, at Grev Ahlefeldt fra første Begyndelse har været en ivrig Modstander af Krigen mod Sverige; medens Ahlefeldt har »ogillat« Krigen, har Johan Adolf af al Magt pustet til Ilden. Liljenkronas Sympati er da ogsaa decideret paa Ahlefeldts Side, medens han misbilliger Hertugens »animositet« og hans Iver for Krigens Fortsættelse, medens Ahlefeldt ønsker en snarlig Fred.

Naar baade Frederik Ahlefeldt og Ulrik Frederik Gyldenløve har faaet Skyld for at være medvirkende ved Griffenfelds Fald, er det ikke rigtigt, Rigskansleren havde efter Triumviratets Opløsning sørget for at faa dem begge paa Afstand, Ahlefeldt blev anbragt i Hertugdømmerne, og Gyldenløve ekspederedes til Norge. Det var ingenlunde Ahlefeldt ubehageligt at skulle leve i en Slags Exil nede i Hertugdømmerne, for der befandt han sig bedst, navnlig naar han kunde have Lov til at leve i Fred paa Graasten imellem sine Bøger og hengive sig til Studier, der strakte sig over saa forskellige Emner som Philosophi, Historie, Naturvidenskaberne og Religionen. Han yndede Ensomheden og undgik helst Hoflivet, saa der er overvejende Sandsynlighed for, at det var et virkeligt Offer, han bragte, da han to Dage efter Griffenfelds Fald overtog Stillingen som Kansler; Ærgjerrighed har sikkert ikke drevet ham, for der er intet i hans Liv, der tyder paa, at han har været forfængelig eller ærgjerrig. At Gyldenløve har set noget anderledes paa sin Forvisning, er utvivlsomt, baade Kongerne og deres nærmeste betragtede en Rejse til Norge som en ubehagelig Pligt, og nu skulde Kongesønnen oven i Købet blive boende deroppe. Mon ikke Gyldenløve har set paa Ekspeditionen til Norge paa samme Maade som hans Oldesøn, der efter at have bortført Skuespillerinden Jomfru Rose fra det kongelige Teater for en Tid blev forvist til sit eget Grevskab Laurvig? Danneskjold-Laurvig bad Frederik den 5., om han ikke for en Tid kunde blive anbragt i et dansk Tugthus i Stedet for. Foruden Ønsket om at blive sin tidligere Ven kvit, havde Griffenfeld ogsaa et andet Motiv til at sende Gyldenløve op til Broderfolket; Nordmændene klagede over, at de siden Christian 4.'s Død aldrig mere saa deres Konger; nu kunde Griffenfeld »slaa tvende Fluer med en Smække«, han kunde faa Gyldenløve bort fra Christian

5.'s Nærhed, og han kunde raade Bod paa noget af Nordmændenes Misfornøjelse, naar han sendte dem en Kongesøn som Statholder. Iøvrigt fandt Gyldenløve sig hurtig til Rette i Norge, hvor han med god Grund blev elsket af hele Folket. Om Griffenfelds og Gyldenløves Stilling til hinanden skriver A. D. Jørgensen i et Privatbrev følgende: »Hvad der i høj Grad interesserer mig, er Forholdet til Gyldenløve; der findes flere Hundrede Breve fra ham til Griffenfeld, som i det hele giver et fordelagtigt Billede af Manden. Han har sikkert ikke haft Spor af Del i Griffenfelds Fald, omend der ofte var en Kurre paa Traaden imellem dem. Hans Forhold til Griffenfeld er en fyrig Elskers, lidenskabeligt, derfor ofte plaget af Sinskyge og Misforstaaelse.«

Det, som Griffenfeld vilde opnaa ved at sende Ahlefeldt og Gyldenløve bort, var selv at blive Enehersker over det danske Monarki, og det lykkedes ham, men det blev fra nu af en Kamp fra Morgen til Aften for at fastholde Indflydelsen over Kongen. Længe bevarede Griffenfeld en ubegrænset Magt over Christian 5., der var blevet overbevist om sin Kanslers Uundværlighed, men efterhaanden trykkedes Kongen af Griffenfelds Overlegenhed. Det var dog først i Begyndelsen af den skaanske Krig, at Griffenfelds Indflydelse paa Kongen begyndte at blive usikker, og det taler til Christian 5.'s Ære, at det ikke var Ærgrelse over Rigskanslerens tiltagende respektløse Optræden overfor ham, der gjorde Udslaget, men en begyndende Mistillid til Kanslerens Paalidelighed. Det var Griffenfelds Optræden overfor Hertugen af Gottorp umiddelbart før Krigsudbrudet, der fik Christian 5. til at skifte Sindelag over for sin første Raadgiver. Griffenfelds stadige Skiften Holdning overfor Gottorperen gjorde Kongen usikker; først var Griffenfeld venlig mod Kongens Svoger, efter Svenskerne Nederlag ved Fehrbellin blev han paa en Gang krasbørstig; først vilde Griffenfeld gøre fælles Sag med Hertugen mod de af ham forhadte slesvigholstenske Stænder, saa slog han om og gav Landdagen Medhold mod Hertugen. Samtidig med Beslaglæggelsen af den gottorpske Hær og Fæstningerne og Hertugens Forjagelse førte Griffenfeld suspekterede Forhandlinger med Gottorp om Købet af Steinhorst, der skulde være hans Grevskab, og lod sig bestikke af det mod Danmark fjendtlige Hamborg. Det skete delvis med

Kongens Samtykke, men at det var Kongen ubehageligt, er sikkert, Christian 5. var en aaben Karakter og en erklæret Fjende af Krogveje, desuden hadede han Bestikkelser. Da Fuenmayors Brev blev spillet Christian 5. i Hænderne, var Kongen saaledes tilstrækkelig præpareret, og der maa ikke nødvendigvis være gaaet noget Undermineringsarbejde forud fra Griffenfelds Fjenders Side. Det tilsyneladende ret harmløse Brev bragte straks Christian 5. i den stærkeste Affekt, en Sindstilstand, der næppe vilde være indtraadt, om Kongen ikke i Forvejen var begyndt at mistænke sin Kansler. Christian 5. fik straks den fulde og faste Overbevisning om, at Griffenfeld var en Landsforræder af endnu værre Art end Ulfeldt, og den Overbevisning slap Kongen aldrig, saalænge han levede. Christian 5. stod ikke alene med sin Mening, den være sig nu fejlagtig eller ikke, alle de Mennesker, der var inde i Statsstyrelsen, mente som Kongen. Den store Hob blev ikke forbavset over Griffenfelds Fald, hvert Menneske i Danmark vidste, i hvilken Grad Rigskansleren var bestikkelig, og derfra og til Landsforræderi mod Betaling mente man ikke, at Skridtet var saa langt. Hvor almindelig bekendt Griffenfelds Bestikkelighed var, fremgaar af den Omstændighed, at man over hele Landet længe havde talt om den saakaldte »Bande«, der bestod af Griffenfelds mange Hjælpere i Bestikkelsessager; Griffenfeld var i det hele taget meget ilde lidt, og Glæden og Skadefryden ved hans Fald var stor. Senere forandredes Folkestemningen, og efter den skaanske Krigs Afslutning begyndte allerede den Dyrkelse af hans Minde, som skulde vokse og vokse ned gennem Tiderne og efterhaanden blive til en Helgenlegende, for saa igen i de seneste Tider at slaa helt om, Dommen om historiske Personligheder er ofte ligesaa skiftende som Damemoderne.

Griffenfelds Fald vakte naturligvis en umaadelig Opsigt, da det kom ganske bag paa alle, men snart circulerede der en Mængde Flyveskrifter om Begivenheden, fulde af de mest fantastiske Overdrivelser om Griffenfelds Forbrydelser. Disse Piécer fik Lov til at gaa frit rundt, flere af dem var forfattede paa fremmede Sprog og blev spredte i Udlandet, hvor de læstes med Begærlighed.

Vi har tidligere omtalt, at Frederik Ahlefeldt efter Rensborgforliget raadede Kongen til midlertidig at lade Griffenfeld træde tilbage fra Kanslerembedet, saaledes at hans Forhold kunde blive undersøgt; det Raad fulgte Kongen nu, efter Modtagelsen af det compromitterende Brev. Ahlefeldt blev straks tilkaldt, og efter en Conference med ham lod Kongen Griffenfeld føre til Kastellet i en Slags Varetægtsarrest, hvor Rigskansleren skulde opholde sig, indtil hans Sag var blevet undersøgt. Foreløbig saa det ikke saa galt ud for Griffenfeld, der selv tog det forholdsvis roligt, han har sikkert ment, at Uvejret hurtigt vilde trække over, og han har vel stolet paa, at Kongen i Længden ikke vilde kunne undvære ham og hans Raad. Griffenfeld har sikkert været overbevist om, at det værste, der kunde hænde ham, var en Afskedigelse paa graat Papir, der er intet i hans Forsvarsindlæg, der tyder paa, at han ængstedes for Beskyldningen for Forræderi. At Christian 5. straks lod Frederik Ahlefeldt kalde, ligger antagelig deri, at han efter hvad der var sket havde udset ham til Griffenfelds Efterfølger, Ahlefeldt var da ogsaa den eneste, der kunde være Tale om, idet han i Regeringskredsene var anset for den dygtigste af vore Statsmænd. I denne Forbindelse skal jeg citere nogle Ord af et Brev fra A. D. Jørgensen til Rigsarkivar Michael Birkeland i Oslo: »Hans (Griffenfelds) geniale Begavelse, hans Evne til at behandle en Sag, til at bedaare de bedste blandt sine Samtidige stiller ham meget højt. Han har ligeledes en høj ideel Sans, som uvilkaarlig maa indtage for ham. Men des mere føler man Sorg over de store Brøst i hans Karakter, ligesom han ingenlunde kommer til at staa højt som Statsmand i strengere Forstand. Hans politiske Ideer bærer Dilettantens Præg, og i den Retning staar han næppe saa højt som Ahlefeldt.«

En anden Grund, hvorfor Christian 5. forhandlede med Frederik Ahlefeldt om, hvorledes man skulde gaa frem mod Griffenfeld, er den, at Kongen efter at have begyndt at føle Mistillid til sin Rigskansler, mere og mere benyttede Frederik Ahlefeldt som Raadgiver, navnlig indenfor Ahlefeldts Speciale, Udenrigspolitikken. Hvad der blandt meget andet tiltalte Christian 5., der selv var en meget arbejdsom Mand, var Ahlefeldts store Flid, hvilken ogsaa gjorde sig gældende i Storkanslerperioden, medens

Griffenfeld ikke var saa anlagt for det daglige detaillerede Arbejde som Frederik Ahlefeldt. Det var dog i højeste Grad uretfærdigt, naar man under Processen beskyldte Griffenfeld for at have udvist Dovenskab i sin Embedsførelse.

Der blev gaaet meget hurtigt frem i Sagen mod Griffenfeld; straks efter Rigskanslerens Overførelse til Kastellet begav Frederik Ahlefeldt og Marskal Kørbitz sig efter Kongens Ordre til Griffenfelds Bolig for at lægge Beslag paa hans Papirer, Breve, Regeringsdokumenter, Dagbogsoptegnelser og hvad der ellers kunde findes. Ellers fik Ahlefeldt intet som helst at gøre med den skandaløse Proces, der blev ført mod hans Forgænger, skønt Griffenfeld gentagende anmodede om, at Ahlefeldt maatte blive tilsagt som Vidne; men det blev ikke tilladt; formodentlig har den, der ledede Sagen mod den ulykkelige faldne Statsmand, frygtet den nye Kanslers Redelighed. For Griffenfeld var det et haardt Slag, at Ahlefeldt ikke maatte faa Lov til at aflægge Vidnesbyrd i Sagen, han beklagede sig højlydt derover og paa-beraabte sig det tidligere Venskab mellem ham og Efterfølgeren.

Ahlefeldt fandt en Masse Materiale til Brug under en eventuel Proces, og uheldigvis for Griffenfeld fandtes der mellem Papirerne mange Ting, som det havde været Rigskanslerens Agt senere at brænde, navnlig et Dokument, som blev meget fældende for ham, idet dets Tilstedeværelse satte Kongens Vrede endnu et Par Grader i Vejret. Det var Udkastet til et Testament, skrevet af Kongen selv, og hvori der blev truffet Bestemmelse om Indsættelsen af en Formynderregering, for det Tilfælde Kongen skulde falde i Krigen. Dette Concept havde Kongen overgivet Griffenfeld til Gennemlæsning og samtidig befalet Rigskansleren efter Gennemlæsningen at brænde det. Det havde Griffenfeld altsaa undladt. At Rigskansleren endnu ikke havde tilintetgjort dette betydningsfulde Dokument, viser, i hvilken Grad Begivenhederne kom bag paa ham. Under Processen blev der naturligvis ikke lagt Vægt paa den fangne Statsmands Forsikringer om, at det havde været hans Agt at brænde Conceptet, og det, at Dokumentet var til Stede, gav Anledning til, at en Masse løs Sladder blev ført til Protokols under Processen, blandt andet at Rigskansleren havde haabet paa, at Kongen snart maatte dø, saaledes at

Griffenfeld kunde blive Formynder for Kronprinsen under dennes Mindreaarighed. Der var andre Rygter, som gik ud paa, at Griffenfeld vilde spille Wallensteins Rolle og søge at gøre sig uafhængig.

Blandt de i Griffenfelds Bolig fundne Papirer var der nogle, som irriterede Kongen næsten lige saa meget som Testamentudkastet, og det var personlige Optegnelser om Ting, som Kongen i dyb Fortrolighed havde meddelt Griffenfeld. Hvad der yderligere opirrede Kongen, var, at Ahlefeldt og Kørbitz ved Undersøgelsen i Griffenfelds Hus fandt en Del forseglede Breve, som ikke var blevet expederede; Rigskansleren havde aabenbart syltet disse Sager, og det blev udlagt som Bevis paa Sløseri og Lige-gyldighed med den kongelige Tjeneste, saa meget mere som flere af disse Skrivelser var adresserede til Fyrster og fremmede Regeringer. Fundet af Breve, som var skrevne uden Kongens Vidende og Vilje, virkede meget compromitterende, og under den senere stedfindende Retssag blev det gjort gældende, at Griffenfeld havde gjort sig skyldig i Indgreb i Kongens Enevælde ved at veksle Breve med fremmede Magters Regeringer uden Kongens Vidende, det var der Dødsstraf for efter Loven; overfor denne Beskyldning udtalte Griffenfeld en Anskuelse, der foregreb senere Tidens Praxis, at han havde Ansvaret, medens Kongen var uansvarlig. Der blev endvidere forefundet Breve fra Undersaatter, der rettede Ansøgninger eller Bønner om Hjælp til Kongen, og det viste sig, at Griffenfeld aldrig havde talt til Kongen om disse Henvendelser. Vi har tidligere omtalt, at et af Christian 5.'s ømme Punkter var Forsøg paa at holde ham udenfor Regeringssagerne, og da Kongen gerne vilde hjælpe og glæde andre, fortørnede det ham, at Griffenfeld ved at gemme Bønskrifter hen havde hindret ham i at øve Velgerninger.

Et Fund, der kom til at spille en betydelig Rolle, var nogle Dagbogsoptegnelser, i hvilke Griffenfeld gjorde tykt Nar af Kongen; det er sikkert det, der har opirret Kongen mest; ikke desto mindre blev disse personlige Fornærmelser mod Kongen ikke nævnt i Dommen over Griffenfeld. Det maa for saa vidt undre, da der her forefandtes et strafbart Forhold, for hvilket der desuden var et Præcedens i Dommen over Kai Lykke, som var blevet

dømt fra Ære, Liv og Gods for nogle Ytringer, der udtalte Tvivl om Sophie Amalies Dyd. Griffenfelds Optegnelser, der blandt andet omtalte Kongens Barnagtighed, var dog mindre compromitterende end Kai Lykkes Brevudtalelser, idet disse var beregnede paa at læses af en anden, medens Griffenfeld med fuld Ret gjorde gældende, at det, han havde skrevet i sine Dagbøger og Almanakker om Kongen, var hemmeligt og kun beregnet paa ham selv. Griffenfeld vilde inden sin Død have brændt de Notater, der kunde virke nedsættende paa Kongens »Amindelse«, og man maa give Rigskansleren Ret i, at det havde været mere hensynsfuldt mod Kongen og mere taktfuldt, om de, der undersøgte Griffenfelds Papirer, havde undladt at læse de private Udtalelser om Christian 5. og i Stedet for overgivet dem ulæste til Monarken. Griffenfeld kendte Christian 5. lige saa godt som sin egen Vestelomme, og han indsaa, at det var Dagbogsoptegnelserne om Kongen, Noteringen af de hemmelige og intime Samtaler med denne samt den forbudte Opbevarelse af Testamentudkastet, der i en særlig Grad havde opirret Christian 5. mod ham; man har vist ogsaa Lov til at tro, at Kongen vilde have set noget anderledes paa Forræderibeskyldningerne, om ikke alt dette personlige var kommet til. Griffenfeld følte selv, at paa disse to Punkter, de fornærmelige Ytringer om Kongen og Bevarelsen af Testamentconceptet, havde han ingen plausible Undskyldninger, og han erklærede derfor, at han havde ikke andet at gøre end bede Kongen om Naade. Med Hensyn til alle de øvrige Anklagepunkter, baade om Højforræderi og Modtagelse af Bestikkelse, erklærede han aldrig at have begaaet noget strafbart. I Dommen over Griffenfeld blev de personlige Fornærmelser som ovenfor nævnt ikke omtalte, derimod blev der lagt megen Vægt paa Testamentaffæren, som blev fremstillet saaledes, at Griffenfeld havde røbet Hemmeligheder, der var betroede ham af Kongen.

Griffenfelds Afsættelse fra Kanslerembedet og Overførelse til Kastellet vakte en sand Storm indenfor det diplomatiske Corps i København; den, det gjorde stærkest Indtryk paa, var naturligvis den franske Gesandt, der var saa nøje knyttet til den faldne Statsmand; Terlon skriver under 21. Marts 1676 følgende:

»En overraskende Begivenhed er indtruffet her, Grev Ahlefeldt

meddeler mig, at Kongen har ladet Grev Griffenfeld arrestere. Jeg mærkede i de tre fire sidste Dage nok, at der var noget overordentligt i Gære ved Hoffet, men kunde ikke forstaa, hvad det var. Nu ser man det. Klingenberg og flere andre skal være arresterede. Men da alle Breve ved denne Lejlighed bliver aabnede, opsætter jeg i nogle Dage at give udførligere Meddelelse, som jeg vil sende ad en anden Vej. Jeg vil da tillige have Lejlighed til at indhente nærmere Oplysninger.«

Tre Dage senere indberetter Gesandten videre:

»Jeg havde i Søndags Morges den Ære at tale med Kongen og at forsikre ham om min Deltagelse i alt hvad der angaar hans Person og Regering. Jeg bemærkede, at Grev Griffenfeld maatte have gjort sig skyldig i en betydelig Forseelse, siden Kongen havde ladet ham arrestere. Kongen svarede, at Griffenfelds Ærgjerrighed og Havesyge var Aarsagerne dertil. Da jeg siden talte med Fyrsten af Pløn og Grev Ahlefeldt, hvilke to nu styrer alt i Kongens Navn, ytrede de, at Kongen ikke kunde handle anderledes i denne Sag, end han havde gjort, og at man vilde faa at se, at han havde handlet rigtigt. Tiden vil vise, hvorledes det hænger sammen, men jeg har allerede Indtrykket af, at det er Fyrsten af Holsten-Pløn, der har grebet Sagen an, idet han mærkede, at Kongen var lydhør over for Beskyldninger mod Griffenfeld, Fyrsten har sikkert meget bidraget til Kanslerens Fald; han har gjort det i den Hensigt at skaffe sig selv større Magt, og fordi han indsaa, at Griffenfeld var aldeles stemt for at bringe Krigen til Ophør. Ganske vist paastaar Fyrsten af Pløn selv, at han gerne gaar med til at slutte Fred med Sverige, men Betingelsen for denne Fred er, at Sverige afstaar Skaane til Danmark; Fyrsten mener, at hans Herre og Konge er saaledes situeret, at han kan forordre denne Afstaaelse, han ved godt, siger han, hvorledes det er fat med Sverige.«

Terlon skriver videre i sine følgende Rapporter, at Enkedronningen er villig til at mægle mellem Sverige og Danmark, og at hendes Bevæggrund er den, at hun frem for alt vil have sin Datter gift med Kongen af Sverige. Maaske kan Sophie Amalie faa sin Søn overtalt til at nøjes med en Del af Skaane, men dog saa meget, at han ikke stadig skal være udsat for fra sine Vinduer at

se tværs over Øresund til erobret Land. Videre indberetter Terlon til Ludvig 14. om Biermanns ovenfor omtalte meget besynderlige Anmodning om Laan af det franske Gesandtskabs Chifrenøgle, en Anmodning, som man mærker har bragt Terlon i den yderste Affekt. Gesandten skriver om Frederik Ahlefeldts Undskyldningsvisit i Gesandtskabet: »Men iøvrigt bemærkede Ahlefeldt, at et af de væsentligste Anklagepunkter mod Grev Griffenfeld var hans Forstaaelse med Sverige, og man troede, at jeg havde bidraget til at opnaa denne Forstaaelse ved Hjælp af Pengesummer fra Eders Majestæt. Under denne Forudsætning var det ganske naturligt, udtalte Grev Ahlefeldt, at man passede nøje paa, og man fandt det mistænkeligt, at der blev sendt Breve til mig under den fængslede Ministers Adresse. Jeg bemærkede hertil over for Grev Ahlefeldt, at Griffenfeld var aldeles uskyldig i Anklagen for at have staaet i Forbindelse med Eders Majestæt og med Sverige, og at jeg ansaa det for den største Ulykke, at han havde tabt sin Herres Naade. Jeg ved nok, at de med Danmark allierede Magters Ministre vide Besked med, at Griffenfeld er velvillig stemt overfor Eders Majestæt, at han modsatte sig denne Krig, saalænge han kunde, og først indlod sig paa den, da han var halvt tvunget dertil.«

Terlon tilføjer, at Griffenfelds Efterfølger har udprægede engelske Sympatier, det samme gælder Gyldenløve, som Gesandten mener snart vil genvinde sin gamle Indflydelse paa Kongen.

Griffenfelds Fald og Kanslerskiftet er naturligvis ogsaa Genstand for indgaaende Omtale i de andre Gesandters Rapporter, mest detailleret skriver den engelske Minister, John Paull. Ministeren fortæller med et Gran af Ondskab, at Terlon er meget bedrøvet over Griffenfelds Fald, hvilket John Paull mener kan forklares deraf, at de to Herrer var Venner. Ejendommeligt nok fortælles i en Beretning fra en af de andre Gesandter, at Griffenfeld var lige saa lieret med den engelske som med den franske Gesandt. Mr. Paull fortæller videre, at Griffenfeld søgte Støtte hos fremmede Magter for at stive sin egen Stilling af, at det danske Folk er tilfreds med at være blevet af med Rigskansleren, at Enkedronningen gentager sin Søns Ord om Griffenfeld: »C'est l'ambition et l'avarice, qui l'ont perdu.« Nogen personlig Animo-

sitet giver sig tydelig til Kende i den engelske Gesandts Rapport, naar det fortælles heri, at Griffenfeld var meget hovmodig, og at hans Hovenhed i en særlig Grad gik ud over fornemme Personer; med disse sidste mener Gesandten aabenbart det diplomatiske Corps Medlemmer. Til Trods for sin skarpe Kritik af Griffenfeld tilkendegiver John Paull, at Kongens Beslutning om at lade sin første Raadgiver falde er noget overilet, og at man burde være gaaet sindigere til Værks, eftersom det ingenlunde er givet, at Griffenfeld har begaaet nogen Brøde; Gesandten mener, at man har bagtalt Griffenfeld for Kongen, der rimeligvis senere vil fortryde sin Beslutning og genindsætte ham i hans forrige Stilling, men Rigskanslerens Fjender vil af al Magt søge at forhindre det. Om Griffenfelds Efterfølger skriver Gesandten: »Grev Ahlefeldt er ogsaa i Besiddelse af stor Dygtighed og megen Erfaring. Jeg tror, at disse to Herrer, og især den første¹⁾ ville faa hele Landets Styrelse i deres Haand. Men den, som man har gjort til Kansler i Griffenfelds Sted, vil ikke faa den samme Myndighed, som Forløberen havde.« Terlon og Paull er de eneste, der beklager Griffenfelds Fald, de andre Gesandter omtaler Kongens Skridt med Sympati og finder, at der er sket Rigskansleren hans Ret. Hollands Gesandt, den her i Bogen ofte omtalte Le Maire, er af den Opfattelse, at Griffenfeld har staaet i forræderisk Forbindelse med Frankrig, efter at Ludvig 14. har bestukket ham med en stor Pengesum; Griffenfeld har efter Gesandten Mening ligefrem skadet og modarbejdet Danmarks egne Allierede. Le Maire omtaler i sin Rapport, at Kielmannsegge og hans Sønner vil blive draget med ind i Processen mod Griffenfeld, og efter Gesandten Mening er det et eklatant Brud paa Folkeretten, at man har fængslet Kielmannsegge. Om Griffenfelds Efterfølger skriver Le Maire: Kongen har udnævnt Statholderen i Holsten Grev Ahlefeldt til Kansler. Upaatvivlelig vil denne Forandring i Styrelsen gavne Undersaatterne, da Grev Ahlefeldt er en meget klog og vel inclineret Herre.«

De ovenfor omtalte Fund i Griffenfelds Lejlighed var Bagatel-
ler i Forhold til, hvad man lidt efter lidt fik fremdraget, og da

¹ Hertugen af Pløn.

man mente, der var Grundlag for en Sigtelse for Højforræderi, blev det besluttet at anlægge Proces imod den afsatte Rigskansler.

Der blev til den Ende nedsat en Domskommission, idet man ikke vilde have Sagen bragt for de almindelige Domstole. For at forklare denne Fremgangsmaade blev det fremført, at en Højforræderiproces krævede saa megen Tavshed og Discretion som muligt, derfor kunde Sagen ikke bringes for Højesterets Forum. Den egentlige Grund, hvorfor man ikke vilde gaa til Domstolene, var vel nok den, at man paa Forhaand var bestemt paa, at Griffenfeld skulde idømmes Lovens strengeste Straf for Højforræderi. Ængstelsen for, at Højesteret ikke skulde dømme efter Kongens Vilje, var dog vist ganske overflødig. Allerede under Frederik den 3. havde Højesteret været Regeringens villige og lydige Redskab, hvilket særligt gav sig til Kende i de to celebre Rets-sager mod Kai Lykke og mod Korfits Ulfeldt og Eleonora Christine. Navnlig er det interessant at sammenligne Processen mod Kai Lykke med den, der blev rejst mod Griffenfeld. En Omtale af det Griffenfeld paaduttede Landsforræderi kunde formentlig compromittere Danmark i Udlandets Øjne og skabe udenrigspolitiske Forviklinger, de private Udtalelser om Kongen og Testamentaffæren maatte ikke røbes for Publikum, da det gjaldt den kongelige Værdighed. Kai Lykke skulde straffes for nogle ærerørige Udtalelser om Dronningen og blev anklaget for Majestætsfornærmelse. Hele Sagen drejede sig om et Angreb paa Sophie Amalies gode Navn og Rygte, som Kai Lykke i Letsindighed havde angrebet i et Brev til en af sine Kærester. Her tog man ikke det fjerneste Hensyn til, i hvilken Grad denne Retssag maatte virke compromitterende paa Sophie Amalie, og der blev ikke paalagt Højesterets Medlemmer nogen Pligt til Discretion. Men Omhuen for Dronningens Renommé var ikke det centrale i den oprørende uretfærdige Sag mod Kai Lykke, Kongeparrets Pengegriskhed stod bag ved det hele, og det gjaldt i første Række om at plyndre Delinkventen for Penge og Gods. Den mimoseagtige Følsomhed, der under Griffenfeldprocessen vistes overfor Christian 5.'s Privatliv, var meget forskellig fra den Maade, hvorpaa Sophie Amalie blev udleveret til Offentligheden.

Men Højesteret dømte Kongen »til Vilje«, og det samme gjorde den under den ulfeldtske Proces og vilde sikkert ogsaa have gjort det under Sagen mod Griffenfeld. I en om mulig endnu uhyggeligere Grad kom Statsmagtens Griskhed til Syne under Processen mod Ulfeldt, og Processen mod den tidligere saa mægtige Statsmand viste desuden Højesterets ydmygende Afhængighed af Regeringen: Det blev forud paalagt den høje Ret at dømme Ulfeldt, og man gjorde sig ikke den Ulejlighed at stævne ham hid for at give ham Lejlighed til at forsvare sig. Iøvrigt havde Ulfeldtprocessen den Lighed med Griffenfeldsagen, at man gik frem, ikke efter dansk, men efter udenlandsk Ret, af den Grund, at man vilde have begge de to Statsmænd henrettede, og det kunde ikke ske efter dansk Ret, der ikke fastsatte Dødsstraf med Tab af Ære og Gods for Højforræderi. Eleonora Christine blev som bekendt overhovedet ikke stillet for nogen Domstol, hverken den regulære eller en irregulær, som Tilfældet var ved Griffenfelds Domfældelse, hun blev overhovedet ikke dømt men holdt indespærret i Blaataarn. Ved Processen mod Kaj Lykke havde Frederik 3. den store Tilfredsstillelse at faa Ram paa den gamle danske Adel, den Fornøjelse blev hans Søn nægtet, Griffenfeld hørte ikke til denne forhadte Stand.

Domskommissionen blev sammensat af Mænd, der ikke kunde siges at være forudindtagne mod Griffenfeld, snarere det modsatte, men de var gennemgaaende uselvstændige i deres Meninger, bange for Kongen og for at gøre ham imod; det har sikkert ogsaa gjort dem usikre, at deres Dom ikke vilde kunne appelleres, idet Domskommissionen for Tilfældet blev erklæret som jævnsides med Højesteret. Domskommissionens Mænd havde fra først af mest Øje for Griffenfelds formentlige Indgreb i den kongelige Enevælde og hans Krænkelser af Kongeværdigheden, og de tænkte først og fremmest paa at dømme efter Kongens Ønske. De saakaldte Dommere blev bestyrkede i deres prisværdige Bestræbelser af Formanden for Domskommissionen, en forløben, ilde berygtet Tysker, som var udpeget til sit Hverv af Johan Adolf af Pløn. Ansættelsen af denne Person var vel nok den værste Skamplet paa hele Processen. Mauritius, som Manden hed, havde oprindelig været i Hertugen af Pløns Tjeneste, men blev paa

Grund af forskellige uheldige Forhold afskediget paa graat Papir. Ikke desto mindre fik Mauritius en betroet Stilling hos Hertugen af Augustenborg, og her fik Frederik 3. Øje paa Manden, som han mente var tilstrækkelig samvittighedsløs til Udførelsen af nogle delicate Hverv, Kongen havde tiltænkt ham, og som gik ud paa at udspionere Hertugen af Gottorp og Senatet i Hamborg, begge Danmarks ivrigste Fjender. Gennem Udførelsen af disse Hverv blev Mauritius fuldstændig rehabiliteret i Johan Adolfs Øjne, Hertugen lukkede et Øje til for Mandens blakkede Fortid og tog ham til Naade igen. I Pløn var denne tvetydige Person meget lidt anset, men det var maaske netop af den Grund, at Hertugen tilraadede at benytte Mauritius som Anklager mod Griffenfeld. Johan Adolf har næppe været i Tvivl om, at den iøvrigt dygtige Jurist var den rette Mand til at faa Ram paa Griffenfeld, Hertugen vidste, at Mauritius vilde være et villigt Redskab, der skulde sørge for, at Rigskansleren blev idømt den haardeste Straf. Denne Anbefaling af en af sine egne Kreaturer som Formand for Domskommissionen er en uaftvættelig Plet paa den ellers sympatiske Hertug af Pløns Minde.

Paa Mauritius's Iver efter at faa Griffenfeld dømt fra Livet kunde der ikke klages, han tog straks kraftig fat paa Dommerne, som han mente saa med altfor milde Øjne paa Griffenfeld, og truede dem med Kongens Vrede; men ellers blev Anklageren vistnok nærmest en Skuffelse. For det første viste det sig, at Mauritius ikke kunde et levende Ord dansk, hvad der besværliggjorde hele Processens Førelse, da Generalfiskalen maatte oversætte hvad Mauritius sagde. Denne Sprogforvirring bidrog naturligvis til den uretfærdige og vilkaarlige Maade, hvorpaa Processen blev ført. I sit Forsvarsskrift skriver Griffenfeld da ogsaa spydigt: »Jeg vil intet opholde mig med at svare til Indgangen af Generalfiskalens fordanskede Indlæg, dets rette Author let nok er at kende.«

Mauritius's Indlæg er plumpt og fuldt af Skældsord, desuden viste det sig, at Anklageren ikke i tilstrækkelig Grad havde sat sig ind i Sagen og ikke vidste rigtig Besked; selvfølgelig benyttede Griffenfeld sig deraf og bragte ofte Mauritius i Forlegenhed med sine Spørgsmaal. Man mærker, at det har været Griffenfeld en

Nydelse at trække Mauritius dygtig til Vands, naar hans Anklager blottede sig, blandt andet ved Taktløsheder. Da saaledes Mauritius under Forhørene meget ubehændigt bebrejdede Griffenfeld, at han ikke havde fraraadet Kongen det ene eller det andet, lod Rigskansleren Anklageren forstaa, at han med disse Bebrejdelser udviste en grov Næsvished mod Kongen, og han afviste med berettiget overlegen Haan at ville »disputere« derom.

Griffenfeld optræder iøvrigt under Processen ikke altid med den Discretion, som han kræver af Mauritius; i sit Forsvarsskrift udtaler han saaledes: »Saa har jeg jo gjort det, som en ærlig og god Patriot vel anstaar, og jeg har skrevet det som en habile og adroit Minister burde at skrive, naar han skulde skjule og bedække det, som hans Herre og Konge udi de Conjunkturer ikke just fandt godt, offentligt at maintenere.« Paa den anden Side virker disse Udtalelser tiltalende ved deres Mod, man maa vel erindre, at de er skrevne af en Mand, der havde Sværdet hængende over sit Hoved. I det hele taget virker Griffenfelds Forsvarsskrift behageligt paa Læseren, navnlig som Modsætning til Mauritius's Indlæg. Forsvarsskriftet virker glimrende ved sin Aandfuldhed og sit smukke levende Sprog, men i Realiteten er det svagt, Opgaven var da ogsaa svær, Griffenfeld kunde intet bevise, da ethvert Bevismateriale var blevet ham berøvet, han kunde saaledes ikke benytte nogen af sine Papirer. Griffenfeld maatte altsaa udelukkende stole paa sin Hukommelse ved Affattelsen af Forsvarsskriftet; end ikke sin egen Copibog maatte den Anklagede benytte. Yderligere Vanskeligheder forvoldte det Griffenfeld, da han skulde affatte sit Forsvarsskrift, at det var ham forbudt at conferere med nogen som helst; om juridisk Assistance var der heller ikke Tale, saa lidt som om en Forsvarer, skønt Kongen ved Begyndelsen af Processen havde bestemt, at Griffenfeld maatte antage en Advokat. Da meget af det, som Anklageren fremkom med under Forhøret, var baseret paa Samtaler, Griffenfeld paastodes at have ført, vilde det have været af megen Betydning for den Anklagede, om de paagældende Personer var blevet stævnedes som Vidner, men det blev ikke tilladt; der forekommer da ogsaa mange bitre Ord i Forsvarsskriftet, om Mauritius staar der, at han »torquerer« Griffenfelds Ord, og »dette

allegeres ligesom den onde plejer at citere Skriften«. »Det er ubegribeligt, hvor Gud saa højt har ladet mig falde, og overgive mig i mine Fjenders og Misunderes Hænder«. »Jeg er vis paa, Gud lar det ikke gaa ustraffet bort.« »Jeg kender ingen anden Dommer, kan og heller ingen anden dømme paa mig uden Kongen og den Højeste Ret.« »Gud bevare Kongens Hjerte til en mild Retfærdighed og en retfærdig Mildhed«. I den sidste Sætning genkender man den gamle Theolog i Griffenfeld, der minder om, at det er Gud, der gør et Hjerte mildt eller haardt; Griffenfeld har sikkert her tænkt paa, hvorledes Gud først giver Faraos Lejlighed til at udvise Godhed, og da Ægypterkongen ikke selv vil,« forhærdede Gud Faraos Hjerte.« Griffenfeld viser her udpræget Paavirkning af den calvinske Lære.

Det har næppe været behageligt for Kongen at høre, naar Mauritius i sit Indlæg op og ned af Vægge og Stolper fortalte om Gaver, Griffenfeld havde modtaget, eftersom Griffenfeld havde faaet flere af de omtalte Gaver med Kongens Viden og Samtykke. Man studsede ogsaa noget over Anklagerens Hang til Overdrivelse, som naar han brugte Ordet »Mened« i Forbindelse med, at Griffenfeld havde svoret paa »ingen Skænk og Gave at tage, Kongens Hemmeligheder at holde geheim, og tro at være.« Naar Mauritius vilde have Griffenfeld paa Pinebænken efter Dømsfældelsen for at faa ham til at tilstaa sig skyldig i Landsforræderi, skød han ogsaa langt over Maalet, det var der ingen, der vilde vide noget af. Mauritius gik ligeledes for vidt, da han androg paa, at Griffenfeld som Straf maatte blive revet levende i Stykker af Heste. Straffen foregik paa den Maade, at der blev bundet Remme om hvert af Benene paa Delinkventen, Enden af Remmene blev fastbundet til to Heste, der skulde trække hver til sin Side, indtil den Dømtes Krop var delt i to Dele. Denne Straf blev meget anvendt af Oldtidens Hellenere og Romere. I en ganske særlig Grad stødte Mauritius an, da han begik grove Indiscretioner og derved kom til at røbe flere Uregelmæssigheder, som man havde gjort sig skyldig i ved Dommen over Griffenfeld; han plaprede ud med Ting, som Regeringen havde haabet at kunne skjule. Som Følge heraf vilde baade Kongen og Hertugen af Pløn gerne ryste Mauritius af sig,

da man endelig havde faaet Griffenfeld dømt, men man forstod, at Mauritius vidste for meget og gerne vilde sladre af Skole med endnu flere Hemmeligheder, saafremt man gik ham for nær. Det var derfor meget velkomment, da Mauritius en skønne Dag blev grebet i Bedragerier. Sagen kom for Overretten, hvor man gik frem mod Synderen med den samme Strengthed, som denne selv havde anvendt overfor Griffenfeld. Det var et slemt Synderegister, der kom for Dagen. Mauritius blev ikke alene overbevist om Bedragerier, men ogsaa om at have aflagt falsk Ed og om at have gjort sig skyldig i Majestætsfornærmelse. Mauritius blev dømt til at halshugges, men benaadedes ligesom Griffenfeld med livsvarigt Fængsel. Mauritius blev anbragt i Fængslet paa Bornholm, hvor hans Fangevogter plagede ham i den Grad, at han afgik ved en tidlig Død.

Det var den 11. Marts 1676, at Griffenfeld blev arresteret, og Forundersøgelserne varede til Begyndelsen af Maj, saa tog man fat paa Forhørene.

Under Processen gjaldt det om at bevise, at Griffenfeld havde gjort sig skyldig i Højforræderi, Bestikkelse, Simoni og Salg af Embeder. Hvad de tre sidste Punkter angaar, blev der fremdraget langt mere, end nogen kunde ane, Bevismaterialet var saa overvældende, at det blev klart, at ingen Embedsmand indenfor det danske Monarki nogensinde havde drevet en saa skamløs Handel med Embeder eller taget mod Bestikkelser efter en saadan Maalestok; det kan roligt tilføjes, at heller ikke Eftertiden har kendt et Sidestykke hertil. Paa et eneste Punkt skød man dog over Maalet, det kunde ikke bevises, at Griffenfeld var blevet bestykket i Domssager, derimod blev det godtgjort, at han havde taget imod Penge ved Ansættelse af Dommere. Blandt det Utal af Mennesker, der havde givet Griffenfeld Gaver som Tak for udviste Tjenester, var ogsaa Frederik Ahlefeldt. Herom udtaler Griffenfeld følgende i sit Indlæg: » Ligesaa lidet som af Greve Ahlefeldt og mig, af hvis hæderlige Præsent for nogen Umag jeg med hans Grevskabs Patent, og Indrettelse havt havde, jeg ordinaire har spiist og drukket. Som jeg og, af Fyrsten af Pløen, Hans Herr Fader Salig, for nogen Umag, jeg med dengang oprettede Tractat havt havde,

et Par Guld Bægere bekommet haver, som baade Hans Majestæt selv bekiendt er, og Greve Ahlefeldt, som endnu derpaa svarede en raillant: at Arveguld holdtes for sundt. Saa at det er ickun alt søgte Quereller, ligesom det med det østindiske Compagnie, hvilket jeg maa bekiende, icke af nogen fornufftig Mand at kunne begribes, hvorudi Forseelsen skulde bestaa, at den, som med Nogens Patenter, Breve og Privilegier, at expedere den meste og fornemste Umag haver, ogsaa derfor regaleret vorder; og er over al Verden ved alle Kanzellier brugeligt.« »..... Jeg vil og formode, at Greve Ahlefeldt, om ikke for vort forrige Venskabs, dog for Rettens og Retfærdighedens Skyld, gør mig den Skjel herom at tale paa den Maade, som han med mig vel tilforn talt haver; at nemlig han mig ombedet haver, de Holsteenske Sager med mere Alvor at antage, som mig om Aaret over 6 eller mere Tusinde Rdlr. værd være kunde; hvilke jeg, med Gud og en god Samvittighed mit Gott und gutem Gewissen have kunde; og der han mig bad en vis Person, Hans Majestæt til en Raadspads at recommandere, som og skeete, sigendes derhos han mig derfor skulde findes taknemmelig; hvilket og samme Person vilde have gjort, og offererede en heel honorabel Present, som jeg dog ingenlunde antog eller antage vilde; ikke for jeg holdt det uret eller ubilligt, mens dog fordi udi indifferente Sager har enhver fri Villie, at gjøre og lade, hvad hannem lyster. Hvorpaa Greve Ahlefeldt mig siden sagde: at han vidste ikke, hvorfor jeg det havde refuseret, det var jo Accidentier, som hørte til min Charge, og som jeg med Gud og Æren annamme kunde, og skulde da samme Person beflicte sig paa i andre Maader sin Taknemmelighed at lade see. Og paa det han sig des bedre Alting kan erindre, vil jeg endnu sige her en Omstændighed, at det er den samme, som jeg ham et halvt Aar derefter skrev til om, og skikkede ham et Brev, som En, uden sit Navns Underskrift mig tilskrevet havde, og lod mig vide, hvorledes man der ude sagde, bemældte, mig af Greve Ahlefeldt recommanderte, Person sig samme Bestilling af mig tilkiøbt havde; hvorpaa han vel veed, hvad han, saavel som samme Person, svarede; endog jeg for min Deel alle slige Spargementer og Tidinger foragtede. Det er og baade Adel saavel som Andre her i Landet bekiendt, at

jeg En og Anden plat refuseret haver deres Presenter, ihvorvel i heel indifferente Sager, at antage; at jeg somme, og det ikke een men flere Gange, har tilbagesendt, at En og Anden mig undertiden blandt mine Papirer, ja bag mit Spejl paa mit Kammers, mens jeg med Andre talte, haver henlagt deres Taknemmelighedstegn; saa jeg først nogle Maaneder derefter har kunnet erfare, hvorfra det var kommet. Nogle ere der, som jeg ikke endnu i denne Time har kunnet erfare, hvo de have været. Ja, der ere end fra Hans Majestæts Herr Faders Tiid, som jeg endnu ikke har kunnet erfare, hvo de ere. Saa det er Tegn til, jeg ikke mercenairement, mens paa en heel nobel Maneer Hans Majestæts Under-saatter tracteret haver

Kært Barn har mange Navne; Gaverne blev benævnt Diskretioner, Presenter, Regaleringer, Gratosia, Accidentier, Spargermenter, Tidinger o. s. v.

Hvad Beskyldningerne for Landsforræderi angaar, kunde der faktisk ikke bevises noget udover Tvetydighed og Uforsigtighed samt Regeringshandling, der af Rigskansleren var udført bag Kongens Ryg. Dette sidste var naturligvis graverende og et Brud paa Kongeloven, nemlig Angreb paa den kongelige Enevælde. Da Fængslingen i første Række var baseret paa Beskyldningen for Forræderi, var det naturligvis meget uheldigt for Dommerne, at Beskyldningerne viste sig at være irrelevante. Gansk vist udtalte Frederik Ahlefeldt efter Domsafsigelsen, at der forelaa Ting, som beviste Rigtigheden af Beskyldningen for Højforræderi, men at man af Hensyn til den udenrigspolitiske Situation ikke turde bringe dem frem under Processen. Dette er dog saa vagt, at man ikke kan bygge noget derpaa, og der findes hverken i Ind- eller Udland noget Dokument, der afgiver Bevis for, at Griffenfeld var Landsforræder.

Havde man holdt sig til Bestikkelserne, Embedssalgene og Simonien, havde der været mere end Grund nok til at afskedige Griffenfeld paa graat Papir og maaske idømme ham en lettere eller strengere Straf. Men det springende Punkt i Processen var Beskyldningen for Højforræderi, og den deraf fremkaldte Dødsdom var et Justitsmord af reneste Vand, et af de værste, Danmarks Historie kan opvise.

Ved at ransage Griffenfelds Gemmer opdagede man, at Rigskansleren havde ladet Frankrigs Gesandt i Stockholm, Marki de Feuquières, veksle Breve med den franske Regering, saaledes at Brevene til og fra Paris og Stockholm blev sendt til Griffenfeld, der saa ekspederede dem videre. Det graverende var, at der mellem disse Breve var saadanne, der fra fransk Side gav Raad med Hensyn til den svenske Krigsførelse mod Danmark. Der fandtes ogsaa Breve, i hvilke Ludvig 14. og hans Gesandt talte om en eventuel Krig mellem Frankrig og Danmark, og om hvorvidt det vilde være formaalstjenligt straks at erklære Danmark Krig. Dette var et uhørt Misbrug af den Tilladelse, der var blevet givet fra dansk Side med Hensyn til den franske Correspondance, men det afgiver ikke noget Bevis paa Forræderi fra Griffenfelds Side, eftersom Rigskansleren ikke læste de paagældende Breve. Men at denne Opdagelse har gjort et overmaade stærkt Indtryk paa Kongen, er soleklart, og Øretudere har sikkert gjort deres bedste for at øge Kongens Ophidselse; Mauritius gjorde, hvad han kunde for at fremstille Sagen i et for Griffenfeld saa ugunstigt Lys som muligt.

Om denne Correspondance findes følgende Udtalelser i Griffenfelds Breve til Terlon: »Frankrigs og Sveriges Hemmeligheder ere fuldstændig sikre i mine Hænder.« »Brevene, der kommer mig ihænde, skal nyde al den Sikkerhed, I kan ønske, hvad enten de gaar til eller fra Eders Hof.«

For at forstaa den Alteration, som Opdagelsen af disse Breve vakte hos Christian 5. og hans Omgivelser, maa man holde fast, at Landet befandt sig midt i en Krig, og at Frederik 3.'s Svenskekrige og Ulfeldts dermed forbundne Forræderi endnu var i frisk Erindring.

Griffenfeld gjorde gældende, at han havde faaet Kongens Samtykke til at lade den franske Correspondance gaa gennem hans Couvert, Kongen benægtede det, her staar altsaa Paastand mod Paastand, og det vil næppe nogensinde lykkes at komme til Bunds i denne indviklede Sag. Man kan gætte paa, at Christian 5. havde glemt det givne Tilsagn, eller at han overhovedet ikke havde forstaaet Rækkevidden af sit Tilsagn, da han afgav det. Naar man læser Griffenfelds Forsvarsskrift, faar man imidlertid

Indtrykket af, at han var overbevist om at have haft Retten paa sin Side, han taler om, at det var Kongens Ønske ikke at støde Frankrig fra sig, men at man tværtimod skulde søge det gode Forhold bevaret, ihukommende den Støtte, Ludvig 14. havde ydet Danmark under Frederik 3.'s sidste Svenskekrig, og den franske Konges Undladelse af at gøre Ophævelser over Rendsborgforliget, skønt Ludvig 14. var vred over den Behandling, Danmark gjorde Gottorp til Genstand for. Griffenfeld taler videre om de Instrukser, han efter Kongens Befaling gav Gesandten i Paris om at holde gode Miner med det franske Hof, i denne Forbindelse henviser han til, at han arbejdede paa at skille Frankrig fra Sverige. Der foreligger senere Udtalelser fra Frederik Ahlefeldt om, at Griffenfeld havde overskredet Kongens Instrukser, hvad han sikkert ogsaa har gjort, han har vel nok i nogen Maade bygget sin Fremgangsmaade paa det, at han vidste, Ludvig 14. var Christian 5.'s Ideal. Griffenfeld var vant til at handle hurtigt, og det har han antagelig ogsaa gjort overfor Frankrig; hvor meget eller hvor lidt han har forklaret Kongen om det hele, er ikke godt at vide, Christian 5. var i Modsætning til sin Rigskansler langsom i Vendingen og desuden vant til at gaa i Griffenfelds Ledebaand. Christian 5. har sikkert ikke formaaet at fatte sin Raadgivers højt-flyvende Planer om Bevarelsen af Venskabet med Frankrig, samtidig med at Danmark var allieret med de Magter, Ludvig 14. var i Krig med. Til sidst har Griffenfeld næppe selv kunnet udrede Traadene i sit eget Spind.

Selv om Griffenfeld til sidst er gaaet for vidt i sin Imødekommenhed med Hensyn til den franske Regerings Correspondance, maa man erindre, at Forholdet var et helt modsat i Begyndelsen af Krigen. Saasnart den skaanske Krig var begyndt, gav det danske Postvæsen sig til at opsnappe alle de Breve, der via Danmark blev vekslende mellem Paris og Stockholm, ja man gik endog saa vidt, at man i Rensborg arresterede den franske Kurer, der var paa Vej fra Stockholm. Feuquières klagede til det franske Udenrigsministerium, Pomponne rettede derefter en Henvendelse til Meyerkrone, hvem han gjorde opmærksom paa, at man lod de danske og spanske Kurere uhindrede rejse gennem Frankrig med Breve, skønt der var Krig mellem Spanien og Frankrig; det

var efter Markiens Mening stridende imod de folkeretslige Regler, naar den danske Regering ikke tillod, at Breve til et fjendtligt Land gik gennem Danmark. Pomponne var aabenbart meget ærgerlig over den Historie og stillede det Krav til Meyerkrone, at han skulde sørge for, at den danske Regering i det mindste ikke lagde Beslag paa franske Breve til Sverige, saa fik det være med Brevene fra Sverige til Frankrig. Meyerkrone skyndte sig naturligvis med at rapportere Pomponnes Klage til København og fik saa Ordre til at forklare Markien, at naar et nordisk Land var i Krig med en anden Stat, maatte der ikke være nogen som helst Forbindelse mellem de paagældende Lande, det var en Regel, der havde Hævd fra Arilds Tid. Pomponne erklærede dette for at være et ganske forældet Standpunkt, som andre Lande var gaaede bort fra. Pomponne talte i en meget irriteret Tone til Meyerkrone om Sagen, og hans Irritation tiltog, da han havde faaet Besked om, at Danmark ikke vilde gøre en Undtagelse med de Breve, der gik fra og ikke til Frankrig. Meyerkrone gjorde, hvad han kunde, for at formilde Pomponnes Vrede, der imidlertid steg til en saadan Højde, at den franske Udenrigsminister tilkendegav overfor Gesandten, at saafremt Danmark fortsatte med at opsnappe den franske Correspondance, vilde Frankrig sluttelig se sig nødt til at erklære Danmark Krig. Ludvig 14. blandede sig selv i Sagen og talte under en Lever derom til Meyerkrone. Kongen benyttede ogsaa ved den Lejlighed sin sædvanlige urbane Form, men han kunde dog ikke tilbageholde nogle ironiske Bemærkninger, da Meyerkrone omtalte Danmarks store Sympati for Frankrig, Kongen bemærkede hertil, at det var vanskeligt at faa Øje paa denne Sympati. Meyerkrone har næppe troet, at Udenrigsministeren vilde gøre Alvor af Krigstruslen, men han frygtede for, at Pomponne, der ellers var Danmark saa velsindet, hvad han vedblev at være, ogsaa efter at Frederik Ahlefeldt havde overtaget Styret, skulde finde paa at hævne sig ved at holde Meyerkrones egne Breve til Griffenfeld tilbage. Man maa derfor gaa ud fra, at det var efter Meyerkrones Raad, at Griffenfeld traf den Bestemmelse, at den franske Regering skulde have Lov til at correspondere med Stockholm ved Formidling

fra dansk Side. Griffenfelds Bestemmelse blev ingenlunde truffet i Hemmelighed, hvad der kan ses af Biermanns Breve.

Der blev foretaget visse Indskrænkninger med Hensyn til den givne Tilladelse, den væsentligste var den, at den franske Regering og Marki de Feuquières ikke maatte ekspedere andre Breve end deres egne, og for at være sikker i saa Henseende skrev Biermann til Meyerkrone, at Brevene ikke maatte være for tykke, man var nemlig bange for, at der skulde indsmugles andre Breve end dem fra Ludvig 14., Pomponne og Feuquières, der var de eneste, som maatte veksle Breve med den danske Regering som Mellemand. I et af de bevarede Breve fra Griffenfeld til Terlon omtaler Rigskansleren udtrykkelig Kravet om, at de franske Breve ikke maatte være for tykke.

Ordnningen vakte yderlig Tilfredshed i det franske Udenrigsministerium, og de danske Aktier steg højt hos Ludvig 14. og Pomponne; at Meyerkrone var henrykt, siger sig selv, ligesaa Terlon, der hele Tiden havde holdt Griffenfeld til Ilden. Begejstringen kølnedes dog noget, da Pomponne kom under Vejr med, at man i København havde læst nogle af hans egne og Feuquières Breve, hvad der formentlig var et Brud paa Aftalerne, desuden besværede Pomponne sig over, at det gik langsomt med at gennemføre den nye Ordning. I den Anledning greb Griffenfeld personlig ind, han lovede Terlon at være »Frankrigs Postmester«, og fra nu af gik den franske Correspondance gennem Griffenfelds egne Hænder.

Naar man under Processen bebrejdede Griffenfeld, at han personlig havde besørget den franske Correspondance og udlagde det som et Bevis paa hans Iver efter at tækkes Ludvig 14., maa det vel erindres, at man fra fransk Side havde klaget over, at den danske Premierminister forlangte at faa den franske Correspondance udleveret til sig, medens man lod den danske Regerings Breve til det danske Gesandtskab i Madrid gaa direkte gennem Frankrig, uden at Pomponne forlangte dem udleverede til videre Befordring. Griffenfelds Fremgangsmaade blev altsaa ikke af Frankrig opfattet som et Bevis paa særlig fransk Sympati hos Rigskansleren. Senere gik Griffenfeld meget videre, idet han tillod, at enkelte svenske Diplomater fik deres Breve ekspederede

gennem ham; det var naturligvis noget betænkeligt, da Danmark var i Krig med Sverige, men Griffenfeld handlede ikke alene, i hvert Fald var Biermann indviet deri.

For Frederik Ahlefeldt var Steinhorstaffæren det centrale i Aktionen mod Griffenfeld, det var denne Sag, der havde bibragt Storkansleren den Opfattelse, at Griffenfeld havde svigtet Kongens Tillid ved at tage imod Bestikkelse af Hertugen af Gottorp, for at denne kunde opnaa bedre Betingelser ved en Byttehandel om Oldenburg og Delmenhorst. Som vi har set af Ahlefeldts Indlæg i Sagen, vidste Storkansleren, at Griffenfeld havde forhandlet med Kielmannsegge om en Overdragelse af Steinhorst, og Ahlefeldt, der var kendt med, hvor meget det var Griffenfeld om at gøre at faa en Baggrund for sin hidtil tomme Rigsrevetitel, var ikke i Tvivl om, at Griffenfeld, naar han per fas aut nefas havde erhvervet Steinhorst, vilde søge dette Amt ophøjet til et tysk-romersk Rigsgrevskab, hvad der formaliter ikke var noget i Vejen for, eftersom Steinhorst laa i Holsten. Af Brevvekslingen mellem Griffenfeld og Ahlefeldt fra den Tid, hvor de endnu var Venner, kan det ses, at Ahlefeldt den Gang nærede en varm Interesse for, at Griffenfeld skulde erhverve tysk Jord, saaledes at han kunde være Rigs greve ikke alene af Navn men ogsaa af Gavn; Ahlefeldt, der havde Erfaringer fra sit eget Køb af Rixingen, tilbød endog at være Griffenfeld behjælpelig med at skaffe et tysk Gods, der opfyldte de nødvendige Betingelser. I Correspondancen tilkendegiver Ahlefeldt sin Ængstelse for, at Griffenfeld skulde blive snydt ved en eventuel Jordhandel i Tyskland, og tilbød at hjælpe ham over denne Vanskelighed.

I Steinhorstaffæren var Kielmannsegge Hovedpersonen, og han og Griffenfeld var velegnede til at arbejde sammen om en saadan lidt lyssky Sag, idet de begge var vante til tvivlsomme Transaktioner, begge havde i rigt Maal taget imod Bestikkelser, begge havde ladet sig betale af fremmede Regeringer, men det skal dog siges, at i Retning af Upaalidelighed i Pengesager var den gottorpske Statsminister saa langt den værste af de to; Kielmannsegge havde modtaget langt større »Gaver« fra fremmede Stater, og som Aagerkarl var Griffenfeld næppe nogensinde optraadt, derimod vidste man om Kielmannsegge, at han udlaante af sine

egne Kapitaler til ublu høje Renter. Paa mange andre Punkter mindede Griffenfeld og Kielmannsegge om hinanden, begge havde Evnen og Tilbøjeligheden til at bære Kappen for Vinden, begge yndede at føre en tvetydig Politik, Kielmannsegge havde saaledes med Held laveret mellem Danmark og Sverige, og paa det her omhandlede Tidspunkt var Kielmannsegge stemt for en venskabelig Holdning fra Gottorps Side mod Danmark, idet han vilde have en mindelig Ordning med Danmark i den oldenborgske Proces, saaledes at Danmark og Gottorp i Forening skulde snyde Hertugdømmet Pløn for hvad der tilkom det. Griffenfeld var ikke sympatisk stemt overfor den gottorpske Kammerpræsident, men politiske Hensyn og sikkert ogsaa personlig Fordel lokkede ham til at vise Kielmannsegge et glat Ansigt. Frederik Ahlefeldt havde, ligesom de øvrige danske Statsmænd, vanskeligt ved at holde gode Miner overfor den gottorpske Minister. Ahlefeldt kunde ganske naturligt ikke glemme al den Fortrød, Kielmannsegge havde gjort Danmark. Kielmannsegge havde været Hovedmanden, da der i 1657 blev sluttet et Forbund mellem Sverige og Gottorp, som i Forening skulde bekæmpe Danmark, og han havde af al Magt arbejdet paa Opnaaelsen af sit store Maal, Løsrivelsen af den gottorpske Del af Sønderjylland fra Danmark, et Maal, som naaedes ved Freden i Roskilde og bekræftedes i 1660 efter Krigens Slutning. At Danmark ogsaa maatte afstaa det saa længe omstridte Svabsted Amt, var Kielmannsegges Værk. Det skyldtes til Dels ligeledes Kielmannsegge, at Kieleruniversitetet oprettedes, en Institution, der gennem Aarhundreder skulde være et Arnested for Danskerhad. Ogsaa efter Frederik 3.'s Svenskekrig fortsatte Kielmannsegge sine danskfjendtlige Machinationer, allerede Aaret efter Freden i København fik han etableret en ny Alliance med Sverige, hvis Regering lovede Gottorp Hjælp mod Danmark; for det Tilfælde en ny dansk-svensk Krig skulde udbrude, og Sverige blive Sejrherre, vilde Sverige bringe hele Sønderjylland under Gottorp. Seks Aar efter slog Kielmannsegge fuldstændig om, han rejste i egen Person til København, hvor han gjorde sig al tænkelig Umage for at tilvejebringe et godt Forhold mellem Gottorp og Danmark. Frederik Ahlefeldt, der som Statholder i Hertugdømmerne var den, der var bedst inde i Kiel-

mannsegges Færd, og som derfor stadig mistænkte den gottorpske Kammerpræsident for skumle Planer mod Danmark, modtog Kielmannsegges Tilnærmelser med nogen Skepsis, men mærkelig nok blev han en af de allerivrigste for Afslutningen af et Ægteskab mellem den danske Prinsesse Frederikke Amalie og Hertug Christian Albrecht, det var saa meget mærkeligere, som Ahlefeldts Velynderinde Dronningen var imod Partiet. Naar Frederik Ahlefeldt interesserede sig for dette Ægteskab, har det været, for at den stadige Strid mellem Danmark og Gottorp kunde ophøre, en Strid, der voldte ham saa usigelige Bryderier i hans Egenskab af Statholder; videre ønskede han ikke at gaa, og han var en decideret Modstander af de danske Planer om en fælles dansk-gottorpsk Optræden mod Pløn i den oldenborgske Arvesag. Dels var Frederik Ahlefeldt overbevist om Hertugen af Pløns Arveret til Oldenburg, dels var hele Sagen ham mistænkelig, da Spørgsmaalet var rejst af Gabel, til hvem han nærrede en lige saa stor Mistillid som til Kielmannsegge. Ahlefeldt modarbejdede derfor de allerede indledede Forhandlinger med Gottorp, og det skyldtes ham, at man foretog det ulige klogere Skridt at forhandle med Hertugen af Holsten-Pløn, hvem Ahlefeldt var overbevist om, at Oldenburg og Delmenhorst vilde blive tilkendt af Kammerretten i Wien. Kielmannsegge blev heftig opbragt over Afbrydelsen af Forhandlingerne med Danmark, han slog nu fuldstændig om og foreslog Hertugen af Gottorp en nærmere Tilknytning til Sverige; det lykkedes Frederik Ahlefeldt at faa Griffenfeld over paa sin Side, og Resultatet blev Overenskomsten med Holsten-Pløn i den oldenborgske Sag. Kielmannsegge, der var en urolig Sjæl, slog atter om og fik sin Herre til at indlede nye Forhandlinger med København, hvor man straks viste sig imødekommende. Forhandlingerne blev fra dansk Side ført af Frederik Ahlefeldt, der under disse blev endnu mere fjendtlig stemt overfor den gottorpske Minister. Det irriterede i høj Grad Ahlefeldt, at han blev desavoueret af Griffenfeld, der tog imod et af Gottorp foreslaaet Mageskifte, som Ahlefeldt fandt meget ufordelagtigt for den danske Konge, han vejrede Højforræderi, og hans Mistanke til Griffenfelds Paalidelighed voksede, da han bragte i Erfaring, at Kielmannsegge havde lovet Griffenfeld en

Belønning, ifald Forhandlingerne om Oldenborg kunde bringes til et endeligt Resultat. Griffenfelds ovenfor citerede letsindige Udtalelser om en mulig Erhvervelse af Steinhorst Amt bevirkede, at Frederik Ahlefeldts Mistanke om, at Griffenfeld var en Forræder, blev til Vished, en Opfattelse, han altid bevarede. Saa kom Rensborgmødet og det efterfølgende højliggen med Urette kaldte Forlig. At Kongen allerede under Rensborgaffæren var begyndt at fatte Mistanke til sin Rigskansler, er utvivlsomt, selv om han ikke tilnærmelsesvis gik saa vidt i sin Mistanke som Frederik Ahlefeldt. De mange Ubehageligheder, Rensborgaffæren medførte, Ærgrelsen over at Rigskansleren havde faaet ham fra at fængsle Svogeren for at uskadeliggøre ham, har antagelig bidraget til at sætte Kongen op mod Griffenfeld. Rigskansleren havde dog handlet klogt, da han fraraadede Kongen at arrestere Hertug Christian Albrecht, han frygtede med Rette for nu lige ved Krigen Udbrud at støde de Magter, der, som England, havde lovet, at den Gottorp ved Fredslutningerne i Roskilde og København tilsagte Uafhængighed af Danmark skulde opretholdes. Christian 5. slog imidlertid meget brat om, viste atter sin Rigskansler den største Venlighed, Griffenfeld antydede senere, at Kongen havde stillet ham intet mindre end en Hertugkrone i Udsigt.

Under Krigen, hvor Christian 5. var optaget af saa meget andet, har Kongen antagelig slet ikke ladet sine Tanker beskæftige sig med Steinhorstsagen. Men da Fuenmayor afleverede sit opsnappede Brev og dermed gav Stødet til Ransagelsen af Griffenfelds Gemmer, der indeholdt saa meget compromitterende, er den mystiske Steinhorstsag atter dukket op i Kongens Erindring og har nu antaget Dimensioner, som næppe svarede til Virkeligheden. Til Ulykke for Griffenfeld fremkom der under Processen et saadant Utal af Beviser paa hans Pengegriskhed og Bestikkethed, at Kongen, og de fleste andre med ham, fik den Overbevisning, at en i Pengesager saa compromitteret Mand var i Stand til alt for Pengevindings Skyld, og derfor mente Christian 5., at det var soleklart, at Griffenfeld havde modtaget Bestikkelser for at varetage Hertugens og ikke Kongens Interesser i Forhandlingen om Mageskiftet. Der er heller ikke Spørgsmaal om, at Tønder Amt

var et magert Ekvivalent for Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst. At der fra gottorpsk Side i alt Fald er gjort Forsøg paa at bestikke Griffenfeld, er utvivlsomt, men hvad Steinhorst angaar, har Kongen, og navnlig Frederik Ahlefeldt, set mere, end der i Virkeligheden forelaa; det sandsynligste er, at man ikke ligefrem har tilbudt Rigskansleren Steinhorst som Gave, men at man har forhandlet om et Køb, naturligvis paa Betingelser, der var favorable for Griffenfeld. Men nu kogte den gamle Vrede op i Kongen, der ærgrede sig over, at hans Svoger sad i god Behold i det mod Gottorp venligsindede Hamborg i Stedet for i et dansk Statsfængsel.

Efter at Kielmannsegge var blevet fængslet, afkrævedes der ham en Erklæring i Steinhorstsagen, Erklæringen har følgende Ordlyd:

»Da de kongelige og højjanseelige Herrer Deputerede have begæret at vide af mig Underskrevne, hvad der er passeret og foregaaet i Anledning af Amtet Steinhorst imellem Herr Greve Griffenfeld og min Ringhed ved den i Forslag værende Ombytning af Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst med Amtet Tønder, saa er det ikke Andet, end at jeg, per omnia sacra, har bedet Hans Højgrevelige Excellence at indlede og dirigere Værket saaledes, at der maatte blive stiftet en bestandig god Forstaaelse imellem Hans Kongelige Majestæt og Hans Fyrstelige Durchlaughtighed og fremdeles forøget med det Tilbud, at Hans Fyrstelige Durchlaughtighed altid vilde erkende sig højest taknemmelig. Hans Højgrevelige Excellence indlød sig derpaa meget proluxe og formente, at Alting kunde blive afgjort efter Ønske paa en halv Dag. Og da nu Herr Greven blandt meget Andet ogsaa betroede mig, at den Romerske Kejsers Majestæt havde ophøjet ham i Rigsgrevestanden, men han var ikke forsynet med *umiddelbart* Gods i Riget, men derhos erindrede sig, at Hans Durchlaughtighed Hertug Frederik havde hjulpet Statholderen Grev Christian Rantzau med Barmstedt, og han ogsaa ydermere havde *immediate* Amter, om derfor ikke var Noget at haabe? Jeg svarede, at Grev Rantzau for 5000 Rdl. Intrader havde givet 197.000 Rdl. og dertil en Foræring til Hertuginde. Alligevel var Venskabets med Hans Majestæt, hvortil Hans Excellence kunde bidrage

meget, saa uskatterligt, at jeg derfor ikke tvivlede, at naar Alting gik godt, vilde Hans Fyrstelige Durchlauchtighed siden nok udlade sig og handle med ham efter Billighed. Hans Excellence tog det meget vel op; men da Hovedværket gik istaa, er der heller ikke blevet talt videre om denne Materie.«

Det kan ikke nægtes, at denne Erklæring virker meget mistænkeligt, og den kaster ikke noget flatterende Lys paa Griffenfeld. Naar man betænker, at Erklæringen blev læst af Kongen under Krigen og paa et Tidspunkt, hvor man vejrede Landsforræderi, er det forstaaeligt, at Kielmannsegges Udtalelser kastede et tungt Lod i Vægtskaalen; de kom da ogsaa til at spille en langt større Rolle, end de vilde have gjort under normale Forhold, navnlig sammenholdte med Frederik Ahlefeldts skriftlige Erklæring angaaende Griffenfelds Stilling til Steinhorst.

Om sit Forhold til Kielmannsegge udtaler Griffenfeld i sit Indlæg under Processen følgende:

»Og komme saæ de udenlændiske Corruptioners Beskyldninger; hvoriblandt Hamborg først skal regnes udlændisk for sin onde Affection imod Hans Majestæt, ihvorvel situeret paa Hans Majestæts ustridige Territorio. Herfra har jeg nu bekommet 10.000 Rdl. af de Hamborgere; hvilket uforskammet, og imod Licenciat Mauritii bedre Videnskab højt opnutzes. Historien er denne: Regjeringspræsident Kihlmann, for at obligere mig paa en andens Pung, præsenterede mig, i Rensborg, da han saa sig i Angst, en Seddel paa bemeldte Summa; en halv Time derefter kom Greve Ahlefeldt til mig, som jeg havde skicket Bud til, om han vilde komme til mig, at vi kunde følges op sammen paa Slottet; der han kom, viste jeg ham Seddelen, sigende ham derhos, at jeg vilde skicke bemeldte Kihlmann den tilbage igien; hvorpaa han straks svarede mig: »Hvorfor det? Muligen Kihlmann torde selv beholde den til sit eget Brug; hvi skulde I icke beholde den? Mens vi ville gaa op sammen til Kongen, og saa ville vi fortælle ham al Historien.« Hvilket og skete. Og berettede Greve Ahlefeldt Hans Majestæt Alting, og jeg tog Seddelen frem, og viste Hans Majestæt den, hvorpaa Hans Majestæt og med mildt Ansigt bevilgede, jeg den ickun beholde skulde og maatte; som jeg da og gjorde. Og siden, der Hans Majestæt mig, paa den anden Rej-

se til Rensborg, det udi Inlæget ommeldte Brev tilskrev, hvorudi den Post om usømmelig Skjenk og Gave er, tænker jeg ved mig selv, om Hans Majestæt *det* maaske maatte mene; hvor Hans Majestæt atter paa ny igien hel naadig svarede, at han vidste jo det alt heelt vel tilforn, og var der med vel tilfreds; og dermed blev det derved, og er aldeles ingen Secret giort af en Ting, som jeg selv lod al Verden vide. Saa at ingenlunde behøves her, at allegere nogen Hovedbog (som ellers er langt fra den Accuratesse af Italiensk Bogholderi); thi jeg aldrig det har nægtet, veed ei heller, hvorfor jeg det skulde gjøre, og troer ikke, at enten Hans Majestæt eller nogen af Conseilet har fundet mig mere partisk, siden den Dag, for Hamborg, end tilforn.«

»At jeg Grevskaberne med det Amt Tønderen skulde have villet permutere, paa det jeg kunde faa det Amt Steinhorst for min Umag, er saadan een uforskammet Digt, at jeg undres paa, hvorledis min Skjebne har kunnet være saa ulykkelig, at mine allerbedste Actioner, som jeg dengang baade inden og uden mit Fædreland har haft saa stor Ære og Berømmelse af, skulde kunde mig til Gift og Galde af ædderfulde Tunger forandres. Licentiat Mauritius siger jo hertil, at hvis Greve Ahlefeldt og Greve Anthon icke Hans Majestæt herfra raadet havde, var det visselig skeet; hvilket er saa impudent en Calumnie, at Gud den i sin Tid ufeilbarlig heufne og straffe vil. Den korte og sanddrue Beskaffenhed om Alting er denne: Førend Hans Majestæts første Rejse til Holsteen, er der adskillige Gange talt om denne Materie, og har endog Feldtherren salig især været af den Mening, at det var ikke afvejen, en Permutation at træffe, hvilket han og, med heel gode Raisons, appuyerede, særdeles at det var under een Defensionslinie, og hvis Indkomst deraf faldt, foruden Besvær af Fæstninger, Garnisoner og mange Betiente at holde; og hvad deslige Raisons mere vare, som heel plausibel vare og her for viitløftigt falder at repetere. Og saasom Kihlmann snart paa een, snart paa en anden Maade stillede sig an, som han søgte at gjøre denne Sag af, som dog aldrig hans Tanke var, mens aleeneste at amusere os og med fingerede Tractater søge, om muligt at gjøre Ophold og Forhaling i den Proces, som Fyrsten af Pløen drev til Wien, skrev jeg efter Hans Majestæts Befaling, dog

qvantsviis som af mig selv, at skulde der tales om nogen Permutation, da lod jeg ham selv betænke, eftersom han tilforn havde strøget Grevskabernes Intrader saa høit ud, for at bevise den Disproportion og Ubillighed af hvis Hertugen af Gottorp ved de Kiøbenhavnske Tractater her var bleven tilsagt, hvad Proportion der da kunde være imellem det Amt Tønderen og Grevskaberne; og vilde der da vel tænkes paa andre Stykker det med at forbedre, saa som Lugum Closter, Apenrade, Femern; og hvad videre samme mit Brev til bemeldte Præsident omformelder, som de gode Herrer i seneste Session blev forelæst, og lyder langt anderledes, end hvis mig saa uforskammet paadigtes og imputeres.

Til Rensborg siden, hvis imellem Præsidenten og mig passerede, den Gang han først var hos mig, efterat han kom fra Hamborg, var ickun alt simuleret Værk, for at gjøre ham sicker, at han med Hertugen af Gottorp skulde komme til Rensborg igien. Hvorfor jeg lod ham snakke om alle de Avantager, han vilde mig afmale, jeg herved have kunde; viste ham og, hvad Fordeel han og hans Familie heraf igien kunde have, om Alting nu kom til en god Ende. Dermed skiltes vi ad, og drog han til Gottorp, tog paa sig, at gjøre saadan et Permutations-Project, som Intet skulde falde paa at sige. Hvilket jeg Altsammen Hans Majestæt saavel som Rigs-Marskallen, som hiertelig derad lo, berettede; og var Hans Majestæt usigelig vel fornøjet, som han ikke heller andet havde Aarsag til. Har Greve Ahlefeldt, som først omsider, kort førend Kihlmann igien med Hertugen af Gottorp kom til Rensborg, ogsaa did kom, hemmelig talt med Kongen om noget Saadant, det maa Gud vide; altid havde han ikke havt det fornødent. Thi vi vare ikke komme til Rensborg for at tractere om Tøndersk og Oldenborgsk Mageskifte, hvor aldeles ingen Tiid dertil var; men for at forsikre os Ryggen, naar Hans Majestæt videre med Armeen skulde foraarsages at fortrycke, og dertil at bruge den vigoureuse Resolution, som og siden, der Hertugen og Kihlmann kom til Rensborg, blev iværk stillet. De kom om Fredagen imod Aften næste Dag efter St. Hans Dag, og kom Regieringspræsidenten til mig om Lørdagen Formiddag, og overleverede mig det af hannem opsatte Permutations-Proiect, hvilket jeg tog til mig, og sagde, jeg det for mig selv vilde igiennemlæse; efter som

jeg nu var med adskilligt forhindret. Derpaa skiltes vi, og gik jeg saa paa Slottet, hvor Greve Ahlefeldt og Rigs-Marschallen alt ware, havde med mig nogle Poster, som jeg selv om Morgenens paa Sengen havde dicteret, og udi det tydske Cancellie skal findes, som de Gottorpske Deputerede af Hans Majestæts Commissarier skulde forestilles samme Eftermiddag, hvor iblandt andre endog denne var, at eftersom man vel saa af Alting, at man kun søgte med viitløftig Tracteren mere at forhale og forvirre Sagen med Grevskaberne, saa fik Hans Majestæt at have et categorique Svar, om Hertugen vilde blive ved de, i Kiøbenhavn gjorde, Tractater, da Hans Majestæt vilde betænke sig, om han, af Generositet (ihvorvel Gottorps Sag meget siden den Tiid sig havde forværret) og derved vilde blive; eller om Hertugen vilde tillade Hans Majestæt Grevskabernes Sikkerhed sig, med Garnisonernes Forsterkning og hvis i disse besværlige Tider dertil behøves kunde, at antage, hvilken af Greve Ahlefeldt og Rigs-Marsckalken saaledis blev anhørt, approberet og applauderet, og af Hans Majestæt resolveret, og Greve Rantzau siden tilligemed de andre Commissarier tilstillet om Eftermiddagen, da Larmen gik an, skulde de Gottorpske proponeris og bliver kun nu her allegeret, for at lade see af Suiten og Connexionen af Affairerne, aldrig Intentionen at have været, der Noget for Alvor om Permutation at handle, saa at ei heller Nogen hemmelig Hans Majestæt derom at advare, og derfra at raade fornøden havde. At Greve Anton dette skulde have giort, er latterligt; thi det er Hans Majestæt og dem alle vel bevist, at Greve Anton først til Kiøbenhavn blev forskreven, for at ved ham lade give Kihlmann og det Gottorpske Hof de Impressioner, vi vilde, de skulde have, og blev ham paa den Gang icke videre betroet, end hvis Kihlmann skulde vide. Og rimmer sig denne Greve Antons Disvation ilde med det, som Hans Majestæt mig eengang, førend Kihlmanns Tilbagekomst til Rensborg med Hertugen, berettede, nemlig at Greve Anton taleden nu alt om Grevskaberne paa den Maade, som de alt fuldkommen vare Hertugens, ei vidende, at dette endnu var saalangt derfra o. s. v. Og hvad kan mig klarere Vidne være om min noble Conduite imod Hans Majestæt og mit Fædreneland, end Hans Majestæts egen Kongelige Mund og Pen, som mig den Berømmelse til-

lagde, at han mig considererede som et af Gud til saa important et Værks Udførelse, særdeles udvalgt Redskab, med Promesse af saa stor Naade og Værdighed, som min Modestie ikke tillader her at mælde, og jeg nu gjerne qvitterer ickun bedende om min Frihed og Æres Redning, og Beskyttelse for mig og mit Barn imod mine altfor mægtige Fjender.

Det maa dog skiære mig til Marg og Been saaledes at calumneres, og slig Mumme-Sag at paaføres, saasom og Licentiat Mauritius baade i sine Interrogatoriis, og ellers udi sidste Session, objicerede mig den Correspondance, jeg med Kihlmann skal have havt, som har været til Hans Majestæts og mit Fædrenelands største Gavn. Og ere fast alle hans Breve offentlig deroppe forelæste, og en og anden Latter endnu derover falden. Og var min sidste Correspondance med hannem her i Januario sidst forleden, da jeg hannem anmodede om Forstrækning af en to hundrede Tusinde Rigsdaler til Kronen, mod nøjagtig Pant eller Forsickring; saa det kan sees af Alting, hvor farlig min Correspondance været har.«

Griffenfelds Udtalelser i Indlægget angaaende Steinhortsagen er vidt forskellige fra den senere Storkanslers Ord; efter Griffenfelds Mening har Ahlefeldt set med samme Øjne paa Sagen som han selv.

Det har næppe været til Gavn for Griffenfeld, naar han i denne Sag taler saa meget om, hvorledes han har »simuleret« overfor Hertugen af Gottorp og hans Minister, og hvorledes han har drevet »Mummiespil« med dem. Det kan, den Gang da Forhandlingerne med Gottorp stod paa, muligen have virket morsomt paa Kongen og hans Raader, og Griffenfeld udbreder sig da ogsaa om, hvorledes Kongen lo af Kielmannsegge. Under Processen, hvor Griffenfeld var anklaget for Højforræderi, var Kongen naturligvis ikke tilbøjelig til at se humoristisk paa Tingene, og Griffenfelds Forklaring om sin egen Færdighed i »Mummiespil« har forstaaeligt nok øget Mistanken til ham. Helt klogt handler Griffenfeld ikke, naar han i sit Forsvarsskrift stiller Kongen blot og lader forstaa, at Kongen var inde i alle Rigskanslerens Bestræbelser efter at føre baade Hertugen af Gottorp og Kielmannsegge bag Lyset og lokke dem i en Fælde, som det da virkelig ogsaa

skete. Det maa formodes, at Kongen alt den Gang har ønsket at gaa aabent til Værks overfor sin Svoger, besætte hans Fæstninger, inddrage hans Hær under den kongelige Hær og anbringe Hertugen i en ligefrem Arrest. Senere beklagede Kongen sig over, at han ved den Lejlighed ikke havde fulgt sit eget Hoved, og nu at blive mindet om, at han var blevet ført i Ledebaand, var ham naturligvis ikke behageligt. Topmaalt ufornuftigt er det af Griffenfeld nu under Processen at brede sig, som han gør, over Kongens Glæde og Tilfredshed med ham for hans Ledelse af den lidet berømmelige Rensborgaffære og at hentyde til en uhørt Belønning, Kongen vilde have givet ham som Tak. Meget klogt handlede Griffenfeld dog, da han viste den Selvbeherskelse ikke saa meget som at antyde i sit Forsvarsskrift, at han ikke var ene om at tage imod Penge fra Hamborg, men at Kielmannsegge havde bragt selve Kongen Contanter fra Hansestaden.

Griffenfeld blev dømt fra Ære, Liv og Gods som overbevist om Landsforræderi, Bestikkelighed, Embedssalg, Simoni, og fordi han »de hannem af Hans Kongelige Majestæt anfortroede Affairer ikke havde holdt forborgen«; andre Punkter var »den højstskadelige og farlige Mageskiften . . . paa det han derved sin egen private store Nytte kunde finde,« »adskillige Hans Majestæts højeste Interesse angaaende fremmede Magters Breve, Kongelige Ordre og Undersaatternes Ansøgninger i mange Maader understukket og uforsvarligen dermed omgaaet.« Den ganske ubeviste Beskyldning for Landsforræderi fik i Dommen følgende Motivering: »Imod Hans Majestæts Villie og Vidskab har han fjendtlige til og fra de Svenske gaaende Breve under sin Couvert svingagtigt befordret og med Hans Kongelige Majestæts hemmelige og aabenbare Fjender havt og holdet en utilbørlig og højst farlig Correspondance, som alt sligt i Akterne vidtløftigen findes anført og hannem med Vidnesbyrd og hans egne Breve er bleven overbeviist.«

De mindre artige Ord om Kongen i Dagbøgerne blev ikke nævned i Dommen, lige saa lidt som det opbevarede Testamentudkast; Grunden var den, at disse Ting ikke maatte komme frem for Offentligheden; men Griffenfeld kendte Kongen nok til at

vide, at her var Christian 5. ramt paa et meget ømt Punkt, og i Forsvarsskriftet beder han Kongen tilgive ham begge Dele.

Griffenfeld blev ikke dømt efter dansk Ret men efter Romerretten, der forlangte, at den anklagede Statsforbryder skulde modbevise de mod ham rejste Beskyldninger; det var, fordi det drejede sig om en Statsforbrydelse, at man her, saaledes som det iøvrigt ogsaa var Skik i andre Lande, valgte at gaa frem efter Romerretten.

Der var en af de beskikkede Dommere, som pure nægtede at skrive under paa Dødsdommen, det var Christen Skeel. Skeel afgav følgende Erklæring: »..... At da Griffenfeld — alle Beskyldninger uagtet — endnu ligefuldt erklærede sin Correspondance med Frankrig og Sverig — som dog ene kunde fælde ham og paa hvilke de vigtigste Beskyldninger imod ham ene vare grundede — for blot Simulation og Skrømt og endvidere beraabte sig paa en, og anden Kongelig Ministers Kundskab herom, ja endogsaa med Eed bekræftede selv at have berettet Hans Kongelige Majestæt det Hele og af ham bekommet mundtlig Befaling derpaa; ej heller noget virkelig derefter var fulgt Hans Kongelige Majestæt eller Lande og Riger til Præjudice og Skade; Griffenfeld altsaa intet Forrædderie havde begaaet, men tvertimod saavel af de Instrukser han opsatte, som af Breve, han tilskrev de Kongelige danske Envoyéer ved disse Hoffer, tydeligen kunde spores, at han ingensinde havde været fransk eller svensk sindet, og da han desuden beraabte sig paa, at naar Hans Majestæt ikke i Naade vilde erkende dette, var han aldeles forloren, siden ham var betaget ethvert Middel til at retfærdiggjøre sig med, saa fandt han — Skeel — efter sin inderste Overbeviisning ingen Brøde hos ham, der kunde gjøre ham en saadan Straf skyldig og stemte desaarsag for Frifindelse og Naade.«

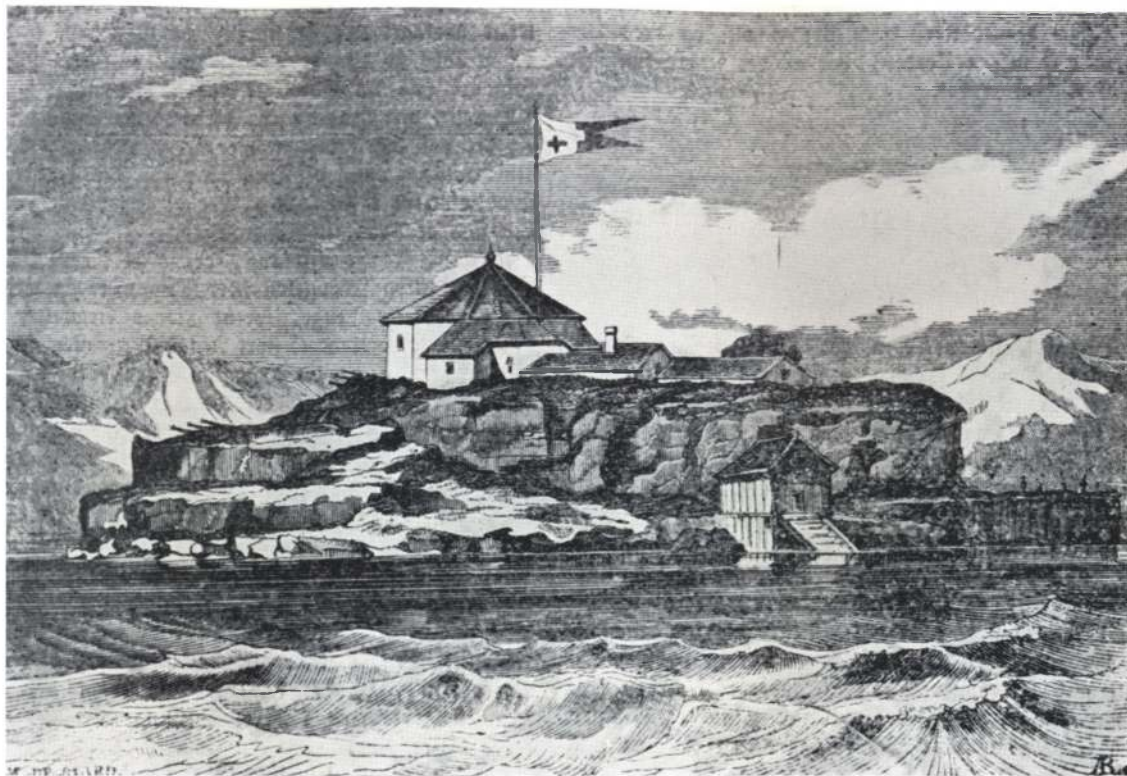
Det tjener til Ære for Christian 5, at han ikke tog Christen Skeel hans Vægring ved at underskrive Dommen ilde op, skønt Skeel hørte til den hos Kongen ilde anskrevne gamle danske Adel.

Kongen formildede Dommen til livsvarigt Fængsel, men den raffinerede Grusomhed, Christian 5. udviste mod den ulykkelige Statsmand ved først at lade Benaadningen forkyndes, efter at

Bøddelen havde løftet Sværdet over Griffenfelds Hoved, hviler som en Skændsel over denne Konges Minde.

Efter Datidens Opfattelse maatte Griffenfelds Hensættelse paa Munkholm anses for en lemfædig Straf, navnlig naar man ser hen til, som A. D. Jørgensen i et Privatbrev skriver, »Kongens subjektive Vished om hans Skyld og Frygt for nyt Forræderi.« Behandlingen paa Munkholm var heller ikke haard,

Det var kun ganske enkelte, Griffenfeld drog med i sit Fald. Kun en eneste af Griffenfelds almindelig bekendte og berygtede »Bande«, den, der gik ham til Haande ved Bestikkelserne og Embedssalgene, kom det til at gaa ud over. Griffenfeld havde udvist den Forsigtighed at sikre sig flere Jurister, der skulde passe paa, at ingen ved Corruptionen kom i Konflikt med Lovene. To af de mest compromitterede, Generalprokurør Per Scavenius og Professor Bornemann, slap for videre Tiltale, derimod gik det i høj Grad ud over Griffenfelds Svoger, Fogh. Det var en himmelraabende Uretfærdighed, at Fogh, som Straf for at have været Svogeren behjælpelig med Bestikkelser og Salg af Embeder, blev dømt til at faa tre Fingre afhuggede af Bøddelen, til at staa i Gabestokken, faa en Del af sin Formue konfiskeret og landforvises. Dommen blev dog betydelig formildet, man nøjedes med at forvise Fogh til Aarhus, og Synderen fik Lov til at beholde en Del af sin ret betydelige Formue; han beholdt ogsaa sine tre Fingre og slap for Gabestokken. Dette sidste var en meget væsentlig Formildelse, da det havde været en slem Tort for en Mand i Foghs ansete Stilling. Gabestokkene stod nemlig paa de mest befærdede Steder i København, blandt andet paa Amagertorv, og bestod i en Pæl, til hvilken Delinkventen blev lænket med en Halsring. Straffen varede tre Dage, og Synderne stod bundne to Timer i Træk, i Mellemtiden blev de piskede. Forbipasserende morede sig med, opmuntrede dertil af Øvrigheden, at forulempe dem, der stod i Gabestokken, blandt andet ved at spøtte paa dem og kaste Snavs paa dem. Aarsagerne til denne besynderlige Straf var mangfoldige, blandt andre ramte den Folk, der slagtede Hunde og Katte og solgte dem under Navn af Harer eller andet Vildt. Under Christian 6. blev Gabestokken anvendt overfor Folk, der forsømte Gudstjenesten eller ikke hav-

MUNKHOLM

de været til Alters to Gange om Aaret. Christian 6.'s Helligdagsforordning hjemlede dog, at disse Forsyndelser ogsaa kunde afsones med Bøder, men Gabestokkene skulde placeres ved Indgangen til Kirken.

Foruden Fogh var der kun en, hvem Griffenfolds Fald gik ud over, og Medfarten var endda saare uskyldig. Det var den af Griffenfolds Elskerinder, med hvem Rigskansleren var optraadt paa mest udfordrende Vis, nemlig Generalinde Magdalene Sibylle Bjelke, født Gersdorf. Hun blev ikke længere tilsagt til Hofballerne, hvad der naturligvis var en ubehagelig Overgang for en Dame, der havde været den toneangivende i København, netop i Kraft af sit Forhold til Griffenfeld og umiddelbart før dennes Fald stod paa Nippet til at blive Dronningens Overhofmesterinde. Den lidt komisk virkende Ægtemand skyldte sine Horn, at han nød Griffenfolds Protektion og var blevet udset til at tage Schacks høje militære Stilling i Arv; men ved Rigskanslerens Fald var Jørgen Bjelkes Saga ude.

Griffenfolds Broder bevarede sin høje Stilling, og der blev ikke krummet et Haar paa hans Hoved, tværtimod steg han i Aarenes Løb i Ære og Værdighed.

JOHAN ADOLF AF PLØN

FRA først af var der ikke noget særligt godt Forhold mellem Ahlefeldt og Johan Adolf af Holsten-Pløn, meget skilte dem. De var nok begge to stemte for en intim Alliance mellem Danmark og den romerske Kejser, men Hertugen fandt ikke Ahlefeldt tilstrækkelig ivrig; den senere Storkansler, der, ligesom Christian 5., personlig var en varm Beundrer af Ludvig 14., vilde i Lighed med Griffenfeld holde en Bagdør aaben til et godt Forhold til Frankrig, medens Johan Adolf, i den lange Tid han havde tjent Leopold 1., sluttede sig nøje til denne og det østrigske Arvehus, og derfor var en erklæret Modstander af Frankrig, som han utvivlsomt med Rette ansaa for det tyske Riges argeste Fjende. Dernæst var Frederik Ahlefeldt til det yderste stemt for en fredelig Politik, medens Johan Adolf, der var Kriger om en Hals, straks vilde have Danmark ind i den store europæiske Krig, der tog sin Begyndelse i det Herrens Aar 1672. Der var en tredje Ting, som skilte; det var et Led i Frederik Ahlefeldts Politik af al Magt at holde de mange Sidelinier af det oldenborgske Kongehus nede, i første Række naturligvis Gottorp, hvad der var det sværeste, i anden Række kom det plønske Hus, der var noget lettere at holde i Ave end Gottorp, men sværere end Linierne Beck, Augustenborg og Nordborg. Beckerne, eller Glücksborgerne, som de senere blev kaldt, og Augustenborgerne, var de letteste at tumle, de var forarmede og halvvejs deklasserede, om det sidste vidner den Iver, det augustenborgske Hus lagde for Dagen for at faa Griffenfeld til Svigersøn, en Iver, der kun førte til Ydmygelser.

Den plønske Hertugfamilie var ved Arven efter Hans den Yngre blevet meget favoriseret og langt rigere paa Byer og God-

ser end de andre sønderborgske Linier. Plønerne var desuden stivede af gennem standsmæssige Ægteskaber.

Johan Adolf havde ikke i Sinde at tage til Takke med Stillingen som »afdelte Fyrste«. Han vilde, at hans Hertugdømme skulde komme i Besiddelse af den samme Uafhængighed, som Gottorp havde erhvervet i 1658. Det var noget, Frederik Ahlefeldt ikke var til Sinds at indrømme Pløneren, der da ogsaa først opnaaede dette sine Ønskers Maal mange Aar efter Storkanslerens Død.

Paa den anden Side var der adskilligt, der forenede de to Mænd. Johan Adolf var i Modsætning til Medlemmerne af de andre Sidelinjer fuldt ud loyal overfor Kongehuset og var ingen Modstander af Frederik Ahlefeldts Kongstanke, en saa nøje Tilknnytning som muligt mellem Kongeriget og Slesvig, en Tilknnytning, der stødte paa mangfoldige Vanskeligheder syd for Kongeaen. Sønderjyderne havde nemlig mere Sympati for Gottorperne end for de danske Konger, en Følelse, der for en stor Del var udsprunget af Lokalpatriotisme, men som ogsaa havde en mere praktisk Side, Overbevisningen om, at Sønderjylland vilde gaa en roligere Fremtid i Møde under Gottorperne, under hvis Scepter man haabede, at Sønderjylland vilde undgaa som hidtil ustandseligt at blive Skueplads for Krigene mellem Nordens Konger.

Det fælles Fjendskab mod Gottorp dannede ogsaa et Bindeled mellem de to Herrer. Johan Adolfs Følelser paa dette Omraade deltes af Christian 5., skjønt han var Svoger til Hertugen af Gottorp, medens Hertugen af Pløn var Gottorper paa mødrene Side, men det gik som i den gamle Fabel om Ræven, der sagde: »Frænde er Frænde værst«, da Ulven bed den i Benet. Ogsaa i Spørgsmaalet om Oldenborg og Delmenhorst var Frederik Ahlefeldt og Johan Adolf enige, Ahlefeldt var altfor meget Jurist til ikke at indse, at Hertugen havde den juridiske Ret til Grevskaaberne, og Storkansleren var en erklæret Modstander af Griffenfeldts og Kielmannsegges Planer om et Arveforlig mellem Danmark og Gottorp, der i Forening skulde narre Johan Adolf for den ham tilkommende Arv.

Frederik Ahlefeldt og Johan Adolf var fra først af enige om at bejle til Griffenfeldts Venskab; Beundringen for Rigskansle-

ren var hos begge saa stor, at der nær var opstaaet Skinsyge mellem dem, det gik imidlertid over.

Storkansleren og Hertugen er blevet skildrede som Griffenfelds mest uforsonlige Modstandere. Det er næppe korrekt; da saaledes Christian 5. efter Processen mod Griffenfeld en Tid omgikkes med Tanken om at benaade sin tidligere Rigskansler, ønskede han, at Anmodningen om Benaadning skulde udgaa fra Hertugen af Pløn, hvilket ikke tyder paa, at Kongen ansaa Johan Adolf som en uforsonlig Fjende af den faldne Statsmand. Og saa Griffenfelds tredje nære Ven, Gyldenløve, har faaet Skylden for den ubøjelige Strengthed, der ikke tillod Kongen før i den elvte Time at aabne Munkholms Fængsel for Griffenfeld. Den svenske Gesandt i København, Anders Leijonkloo, beretter saa sent som i 1697, at da Christian 5. paa sin Norgesrejse var kommet til Trondhjem, vilde han aflægge Griffenfeld et Besøg, men Gyldenløve, der ledsagede sin Halvbroder, fik det forhindret. Dette falder ikke rigtig i Traad med nogle samtidige Udtalelser i Leijonkloos Rapport, der gaar ud paa, at Gyldenløve havde talt med megen Berømmelse om Griffenfeld til Gesandten. Gyldenløve havde ved den Lejlighed sagt, at Griffenfeld var en af de klogeste og habileste Mænd, han nogensinde havde kendt, og som nogensinde havde været til i Verden, blot han havde vist Maadehold i Lykken og været mindre ærgerrig. Gesandten tilføjer for egen Regning, at man ikke kan nævne nogen anden Forbrydelse end Ærgerrigheden, og at man ikke ved andet, der kunde retfærdiggøre den haarde Dom, der overgik Griffenfeld. Som man ser, begyndte man allerede ved Slutningen af Christian 5.s Regeringstid i Diplomatkredsene at se noget anderledes paa den faldne Statsmand. Paa det her omhandlede Tidspunkt var det iøvrigt den almindelige Opfattelse, at Kongen vilde lade Fængslets Døre aabne sig for Griffenfeld, saaledes at den tidligere Rigskansler fik Lov til at bosætte sig paa Stensballegaard hos Datteren, Baronesse Krag. Griffenfeld skulde blive boende paa Stensballegaard hele sit Liv og maatte ikke faa Lov at tage andre Steder hen. Man havde den Opfattelse, at dette skyldtes Kronprinsens og Kronprinsessens Forbøn.

I sin Rapport af 24. September 1697 udtaler Leijonkloo, at der

efter hans Formening er Udsigt til, at Griffenfeld vil faa Lov til at bo i Jylland, og han tilføjer, at det er godt for den tidligere Rigskansler, at Frederik Ahlefeldt ikke længere er i Live, for i saa Fald var nok det hele blevet forpurret. Da Hertugen af Pløn levede paa det Tidspunkt og ikke nævnes i denne Forbindelse, kan man gaa ud fra, at Johan Adolf efter Gesandtens Mening har været mindre uforsonlig end Frederik Ahlefeldt.

Johan Adolf var født 1634 som Søn af Hertug Joachim Ernst af Pløn og Dorothea Augusta af Gottorp. Hertugdømmet var blevet oprettet for Joachim Ernst af Faderen, Hans den Yngre, Søn af Kong Christian 3.

Hans den Yngre udmærkede sig ved en sjælden Børnerigdom, ikke mindre end 23 Børn avlede han i sine tvende Ægteskaber, og af Flokken var de elleve Sønner. Et saa frugtbart Ægteskab var ingenlunde uhørt i hine Tider, baade Mænd og Kvinder var tidligt udviklede og giftede sig i en meget ung Alder, Hans den Yngres Ægteskab afgiver et Bevis herpaa, idet hans anden Gemalinde kun var 15 Aar, da Christian 3.s Søn ægtede hende, og Hertuginde Agnes Hedvig var endda, da hun indgik sit andet Ægteskab, Enke, idet hun først havde været gift med Kurfyrst August af Sachsen. Til Trods for de mange Børn blev der dog en god Klat til de efterladte Sønner, der arvede flere Hertugdømmer, af hvilke Augustenborg, Glücksborg, Nordborg og Pløn kom til at spille en betydelig Rolle i Danmarks Historie. Disse »Hertugdømmer« var saa smaa som vel tænkeligt, og det kneb for Indehaverne med at holde Glansen vedlige, skønt deres Besiddelser udgjorde en Trediedel af hele den kongelige Del af Sønderjylland og Holsten, der nu engang af Kongerne var bestemte til at udstykkes til Fordel for deres yngre Sønner, til ubodelig Skade for Monarkiet ned igennem de følgende Aarhundreder.

I sit meget lange Liv lykkedes det Hans den Yngre at udvide de fra Faderen arvede Besiddelser med Godser til en Værdi af 700.000 Daler; naar man ser hen til Pengenes daværende Værdi, bliver det en artig Godsmængde. Denne Sammenhoben af Godser kom til at gaa ud over baade Adel og Gejstlighed i Hertug-

dømmerne, adskillige adelige Slægter blev købt ud af deres Gaarde, blandt dem flere tilhørende Frederik Ahlefeldts Familie; talrige Bøndergaarde blev nedlagte og indlemmede i Hovedgaardene.

Titlen Hertug af Sønderborg, som Christian 3. havde skænket Hans den Yngre, gik i Arv til dennes Sønner, idet de alle vedblev at føre Navnet Sønderborg foran deres egentlige Navn; Titlen blev lang, idet der foran Navnet Sønderborg anbragtes Navnene Slesvig-Holsten. De to første Titler var ganske tomme, idet baade de danske Konger og Hertugdømmernes Landdage nægtede at anerkende Sønderborgerne som jævnbyrdige med den kongelige Hovedlinie og den gottorpske Slægt. Sønderborgerne var, og det havde adskilligt mere praktisk Betydning, afskaaret fra den af de danske Konger og Hertugerne af Gottorp førte Fællesregering af Hertugdømmerne, ligeledes blev det fra dansk Side gjort gældende, at Sønderborgerne hverken havde Arveret til Slesvig eller Holsten; for Holstens Vedkommende kom de danske Konger derved i Uoverensstemmelse med de romerske Kejsere, der hævdede, at de sønderborgske Sidelinier var arveberettigede til Holsten. I Tidens Løb fandt den augustenburgske Sidelinie paa at bortkaste sine to sidste Navne for ligesom at pointere Arveretten til begge Hertugdømmerne, saaledes underskrev Louise Sophie af Augustenborg, født Danneskjold, sig i sine mange Breve til H. C. Andersen altid Louise Sophie, Hertuginde til Slesvig-Holsten.

Af alle Hans den Yngres Børn var Joachim Ernst den, der arvede mest, idet alle Faderens holstenske Besiddelser tilfaldt ham; den betydeligste Del heraf var den ret anseelige By Pløn med den omliggende Egn. Hele den holstenske meget spredt beliggende Godsmasse blev kaldt Hertugdømmet Pløn. Byen Pløn har en meget smuk Beliggenhed paa en Landtange i Plønnersø, hinsides Søen strækker sig Bøgeskove, mellem hvilke der ligger frugtbare Enge. Plønnersøen bestaar af to Dele, store og lille Plønnersø, og er tilsammen Hertugdømmernes største Sø og har en Længde af over en Mil. De to Plønnersøer gennemstrømmes af Floden Schwentien, der har sit Udløb i Kieler Fjord. Pløn var Chri-

stian 8.s Yndlingsopholdssted, naar han boede i Hertugdømmerne.

Det gik Pløn som de fleste Steder i Hertugdømmerne, By og Land led meget under Svenskekrigene; men takket være Hans den Yngre slap Byen for at blive lagt i Aske, for noget af det første, Hertugen foretog sig efter at være blevet Herre over Pløn, var at lade Tagene nedrive paa alle Byens Huse og erstatte Straaet med Tegl.

Hans den Yngre boede aldrig i Pløn, men hans Søn, den første Hertug af Pløn, opslog sin Residens i Byen og byggede paa en høj Banke et trefløjet, treetages Slot, der for Fremtiden blev Hertugernes Bolig og berømmedes i hele Monarkiet for sin smukke Udsigt.

Johan Adolfs kirkelige Sindelag gav sig rigt Udslag i hans lange Regeringstid, blandt andet ved Opførelsen af Kirker.

Som den gode Økonom han var, vilde Hertugen ikke være ene om Opførelsen af Byens Hovedkirke, der skulde erstatte den ældgamle, som ved Nedrivningen dog viste sig saa velbevaret, at en Del af Murene maatte sprænges med Krudt; Johan Adolf lod derfor foretage en Indsamling mellem Hertugdømmets Beboere, en Indsamling, hvortil han naturligvis selv ydede et klækkeligt Bidrag.

Johan Adolfs pædagogiske Interesse gav sig Udslag i Opførelsen af flere Skoler baade i Byen Pløn og i Besiddelserne ude paa Landet. Ved Organiseringen af Skolevæsenet i Pløn raadførte Hertugen sig stadig med den her i Bogen ofte omtalte Gensch, der var enig med Johan Adolf i, at Skolerne skulde have et religiøst og strengt lutheransk Præg, de blev da ogsaa benævnedes evangelisk-lutherske Skoler; dette var et Modtræk mod Aanden i det københavnske Skolevæsen, der i Henhold til Storkanslerens Teorier skulde være til en vis Grad tolerant. Paa dette Punkt vedblev Frederik Ahlefeldt og Gensch at være uenige, sidstnævnte var saaledes erklæret Modstander af de mange Friheder, der skænkedes Calvinisterne. Gensch nøjedes ikke med at give Hertugen Raad i Skolesager, men som den meget velhavende Mand han var, støttede han ogsaa Skolevæsenet økonomisk, han oprettede saaledes i Pløn en Skole, der blev op-

kaldt efter Stifteren. Nogle af de nyopførte Skoler blev benævnedes Skrive- og Regneskoler, for at betegne, at Elementarfagene var det vigtigste ved Undervisningen. Da Hertugen havde den Opfattelse, at Sang og Musik virkede forædlende paa Ungdommen, knyttede han Byens Organist til Skolerne. Hertugen synes at have foregrebet Udviklingen, det virker saaledes ultramoderne paa et Menneske af Aargangen 1940, naar han hører, at Johan Adolf foruden Faglærere ansatte en Pædagog ved de af ham oprettede Skoler. Denne »Pædagogus« skulde varetage den opdragende Side af Undervisningen; Forskrifterne, der meddeles Pædagogen, peger hen imod vore Dages Kostskoler og Højskoler.

Man forbavses over Johan Adolfs Evne til at overkomme meget, for denne Mand, der næsten altid var i Krig, baade i kejserlig og i dansk Tjeneste, og en Tid havde Sæde i Gehejmekonseillet i København, beskæftigede sig med de mindste Detailler vedrørende Kirke- og Skolespørgsmaal, herom vidner hans talrige personlige Breve; ogsaa i Brevene til Frederik Ahlefeldt sporer man Hertugens kirkelige og pædagogiske Interesser.

Selv de mange Gaver, som Johan Adolf spredte til nær og fjern, var ledsagede af Haandskrivelser; naar saaledes Hertugen under Efteraarsjagterne morede sig med at sende Vildtgaver til Venner og Bekendte, fulgte der gerne en Billet eller et Brev med fra den skrivelystne Hertug.

Selve Hertugdømmet Pløn var ikke mellem de allermindste Duodezstater; det var tre Kvadratmil stort, altsaa betydelig større end Frederik Ahlefeldts Lilleputstat Rixingen. Da Joachim Ernst overtog Regeringen i Pløn, var Hertugdømmet betydelig mindre, men den vindskibelige Hertug forøgede Territoriet betydeligt ved Køb, dels af Nabogodser, dels ved Landstrækninger, som den danske Konge overlod ham for gode Ord og Betaling.

Hertug Joachim Ernst bestemte i sit Testament, at de plønske Lande skulde deles mellem hans fire Sønner, Hans Adolf fik Broderparten, det egentlige Hertugdømme Pløn.

Af Lauenborg, der senere blev det sørgelige Ekvivalent for Svensk Pommern, som Frederik 6. havde faaet i Erstatning for Norge, erhvervede Hertug Johan Adolf forskellige Stumper og Stykker, Hertugerne af Lauenborg var nemlig i en perma-

ment Pengeforlegenhed, som de søgte at bøde paa ved at udstykke af det lille Fædreland. Som saa mange andre Stater, blandt andre Gottorp og den kongerigske Del af Sønderjylland, var Lauenborg slet arronderet og bestod af Landsdele, der laa langt fra hverandre.

Ved disse Erhvervelser lod Johan Adolf det ikke gaa ud over Bondestanden, han var ligesom Frederik Ahlefeldt en Modstander af Nedlæggelse af Bøndergaarde. Udelukkende Humanitet var dette dog ikke bygget paa, Hertugen af Pløn ønskede i sin Stat at have mange »Karle«, som han kalder det i sine Breve til Frederik Ahlefeldt; med dette Udtryk mente han Soldatermaterialiet. Ordet møder vi iøvrigt hyppigt i Frederik Ahlefeldts Breve. De plønske Bønder rostes, i Lighed med deres øvrige holstenske Standsfæller, som dygtige Landbrugere, og baade Herregaardenes og Bøndergaardenes saakaldte »Holländerier« leverede den endnu den Dag i Dag berømte, meget fede holstenske Ost. Blandt Johan Adolfs mange Liebhaberier var iøvrigt ogsaa Landvæsenet, og ved Foden af Slotsbanken anlagde han et Mejeri, omgivet af Kostalde, hvorfra Køerne dreves ud paa Marsken, efterladende Pløns Gader fulde af Kogødning, men det generede ikke Plønerne, der var vante til, at de store Masser af Exportslagtekvæg blev drevet igennem Byens Gader.

Vi har ofte haft Lejlighed til at omtale den oldenborgske Arvesag. Ved det endelige Forlig opnaaede Pløn en betydelig Landudvidelse. Rigshofretten i Wien var kommet til det Resultat, at Hertugen af Pløn var en Grad nærmere beslægtet med den sidste Greve af Oldenburg end alle Christian 1.s andre Efterkommere. Retten til den ene Halvdel af Oldenburg solgte Hertugen af Pløn til Christian 5. for 100.000 Speciedalere, for hvilket Beløb der blev udlagt en Del Gods i Segeberg Amt. For den anden Halvdel af Oldenburg og Delmenhorst betalte Christian 5. Plønerhertugen en lignende Sum som for den første Halvdel, men heller ikke denne Sum kom til Udbetaling, der blev paa samme Maade skaffet Dækning for Beløbet ved Hjælp af Udstykninger af det altid plyndrede Sønderjylland, der blandt andet maatte afgive

Nordborg, hvoraf den senere Statsdannelse, Nordborg-Pløn opstod.

Det klinger besynderligt for Nutidens Øren, at Johan Adolfs nyerhvervede Kirker i Nordborg hørte ind under Fyens Bispestol.

Om det var nogen god Handel, Hertugen af Pløn gjorde, skal være usagt, der lød i hvert Fald ingen Klager fra hans Side. Antagelig har Pløneren været tilfreds med at faa Besiddelser, der laa nærmere end de fjerne, ubekvemt liggende Oldenburg og Delmenhorst, der siden den Tid saa godt som altid indenfor hele Monarkiet blev benævnt »Grevskaberne«, ligesom Sønderjylland og Holsten i almindelig Omtale blev slaet sammen til Begrebet »Hertugdømmerne«. Mærkelig nok bredte dette Udtryk sig udenfor Danmarks Grænser, i nogle Breve taler Ludvig 14 om »les duchés« uden nærmere Stedbetegnelse.

Til Hertugdømmet Pløn hørte der et Sted, der den Gang havde en god Klang i hele Norden, det var Reinfeld, paa hvis Slot Johan Adolfs Fader lod indrette en højere Skole, eller, som han kaldte det, et ridderligt Akademi, hvor unge Adelige skulde have deres Opdragelse. Her blev ogsaa Johan Adolf opdraget og fik i Modsætning til saa mange andre Prinser Lejlighed til at omgaas jævnaldrende Kammerater, der virkede afslibende paa ham. Den saakaldte »Indbyrdes Undervisning«, der senere skulde blive en af Frederik 6.s Yndlingstanker, blev under forskellige Former dyrket paa Reinfeld og satte sit Præg paa den unge Prins, der fik noget naturligt menneskeligt over sig. Den daglige Omgang med unge raske Kammerater, i Stedet for med Lakajer, bevirkede, at Johan Adolf fik et frit og uhildet Syn paa Livet og Menneskene, noget, der senere hen skulde blive til Gavn for ham.

Reinfeld var oprindelig oprettet som Kloster, og store Gaver fra Privatfolk havde efterhaanden gjort det rigt; der hørte saaledes betydeligt Jordegods til Reinfeld, og ved Klosters Overgang til ridderligt Akademi fulgte Jorde, Skove, store Landsbyer, fiskerige Aaer og Søer med. Baade Skovene og Vandene gav Anledning til Stridigheder med Domkapitulet i Lybæk, der gjorde Krav paa visse Forrettigheder med Hensyn til Hugsterne

i Skovene, som strakte sig langt ind over Lybæks Territorium, og da man savnede Matrikulkort, var der saa temmelig Uklarhed med Hensyn til Grænserne og Ejendomsretten. Lignende Stridigheder fandt Sted i Anledning af Fiskerettighederne i Søerne og Vandløbene. Stridighederne gav Anledning til en Proces ved Kammerretten, der efter en otteaarig Tovtrækning endelig fældede Dom i Sagen. Anledning til Strid mellem Klostret og Lybæk gav ogsaa de store Hjorde af Kvæg. Da Marskerne, paa hvilke Køerne græssede, gik ud i et mellem Klostrets og Lybæks Territorier, uden Grænseskel, kunde det ofte hænde, at Køer, der hørte til Lybæk, forvildede sig ind paa Reinfelds Marsker og omvendt, saa kunde der opstaa Strid om Ejendomsretten til det omstrefjende Kvæg.

Det gamle Kloster paa Reinfeld havde et meget daarligt Ry paa sig, Munkene saavel som flere af Abbederne var kendte for deres Usædelighed, navnlig var Klosteret berygtet i den sidste Tid inden dets Ophævelse, idet saavel Abbederne som Munkene aabenlyst plejede Omgang med homoseksuelle unge Mænd. I en Protokol, der blev optaget af den verdslige Myndighed, da Klostret gik over til at blive en højere Skole, tales der meget ugenert om det forargelige Liv indenfor Klostrets Mure, og om hvorledes den sidste Abbed i Modsætning til Munkene baade omgav sig »mit Huren og Buben«. Endog grove Forbrydelser blev der begaaet indenfor Klostrets Mure; efter en meget opsigtsvækkende Proces dømte saaledes Domstolen i Lybæk en Klosterbroder fra Livet, Executionen fandt Sted i selve Klostrets Gaard. Efter Reformationens Indførelse blev det bestemt, at det hele Sodoma og Gomorha skulde ryddes, men da de tilstedeværende Munke erklærede sig parate til at gaa over til den lutheranske Trosbekendelse, fik de Lov til at blive boende til deres Død; en af Munkene blev efter en hurtig Tilegnelse af de nødvendige Kundskaber indsat som Præst ved den nye lutheranske Kirke paa Klostret.

Klostret havde oprindelig sorteret under Bispestolen i Lybæk, men blev henimod Reformationstiden lagt ind under Biskoppen af Slesvig. Ved Klostrets Ophævelse var et Medlem af Stor-

kanslerens Slægt, Biskoppen i Slesvig, Gotschalk Ahlefeldt, Patron for Klosteret.

Da Hertug Joachim Ernst forvandlede det ilde berygtede Kloster til en Skole, tog han sig for at undersøge Stiftelsens Forhold. Undersøgelsen gav ganske uanede Resultater. Det viste sig, at Reinfeld ejede Godser, ikke alene indenfor Hertugdømmet Pløn, men baade i den kongelige og gottorpske Del af Holsten, i Lauenborg, ja i Svensk-Pommern, Mecklenborg og i »Grevskaberne«. De skiftende Abbeder havde med Flid søgt at skjule Klosters Rigdom, ikke alene paa Jordegods, men ogsaa paa Kapitaler. Hertugen og navnlig Gensch blev ganske overvældede over de til Reinfeld hørende Rigdomme, og der blev exproprieret kraftigt til Fordel for den hertugelige Chatolkasse. I Mellemtiden mellem Klosters Ophævelse og Skolens Oprettelse var Reinfelds Indtægter blevet anvendte til forskellige gejstlige og verdslige Formaal, men en total Uorden i Administrationen havde, indtil det Øjeblik, hvor Joachim Ernst lod Gensch foretage en nøjere Undersøgelse, hindret den plønske Regering i at trænge til Bunds i Sagen. Trods Expropriationerne blev der dog rigeligt med Midler tilbage til Driften af det ridderlige Akademi; en Del af de forhaandenværende Penge blev iøvrigt anvendt til en nødvendig Ombygning af det gamle Slot, i hvilket Klosteret havde haft til Huse. Betegnende for Hertugens pædagogiske Interesse er det, at han i Skolen lod indrette et Par Beboelsesrum til sig selv. Den gamle Kirke blev bevaret som hørende til Akademiet, eller Fyrsteskolens, som den senere almindelig kaldtes.

Paa denne Skole opholdt Johan Adolf sig i hele fem Aar, indtil han var fyldt tyve Aar. Johan Adolf var, inden han som femtenaarig blev anbragt paa Reinfeld, udrustet med mangesidige Kundskaber. At Joachim Ernsts pædagogiske Sans ogsaa gjorde sig gældende ved Opdragelsen af hans egne Børn, siger sig selv, han nøjedes nemlig ikke med at give Sønnen gode Lærere, men han gav personlig Johan Adolf Undervisning i flere Fag; ogsaa Hertuginde Dorothea Augusta, der var udgaaet af det meget belæste og dannede gottorpske Hus, gav sin Søn Undervisning i enkelte Fag.

Efter at have forladt Skolen i Reinfeld begav Johan Adolf sig til Wien for der at knytte Forbindelse med den kejserlige Familie, hvilket ogsaa lykkedes, og siden den Tid følte den unge Prins sig meget nøje knyttet til Leopold 1., som han senere kom til at tjene en Række Aar. Men i Modsætning til de fleste andre Medlemmer af de holstenske Fyrstehuse i Datid og Eftertid vilde Johan Adolf i første Række tjene den danske Konge, og da han senere, under alvorlige Forhold, maatte vælge imellem det tysk-romerske Rige og Danmark, valgte han Danmark. Allerede inden Afrejsen til Wien havde Johan Adolf begivet sig til København for at forsikre Frederik 3. om, at han trods sin Ud-lændighed vilde betragte det danske Monarki som sit Fædreland, han fik da ogsaa en venlig Modtagelse af Kongen, der lovede at erindre ham, naar der blev en passende Stilling ledig.

Johan Adolf forblev flere Aar i Wien og benyttede Lejligheden til at sætte sig ind i Krigerhaandværket. Efter fuldført Uddannelse blev Prinsen ansat i den rigstyske Hær. Han gjorde først Tjeneste under Fjendtlighederne i Holland og deltog derefter som Chef for et Regiment i det polske Felttog. Efter Freden i Oliva blev Johan Adolf, der i Mellemtiden var blevet ud-nævnt til General, sendt til Ungarn for at beskytte dette Land mod Tyrkerne, og han indlagde sig megen Fortjeneste under Kampen mod Osmanerne, og begyndte allerede at vinde Navn som Feltherre, navnlig i Kraft af sin Tapperhed. Mellem Felttogene opholdt Johan Adolf sig atter i længere Perioder i Wien, hvor han fik Lejlighed til ogsaa at uddanne sig som Diplomat, idet han havde faaet Paalæg af Faderen om at varetage Pløns Interesser i det oldenborgske Arvespørgsmaal. Under Johan Adolfs Fraværelse døde Faderen, men i Stedet for, som man skulde have ventet, at styrte hjem for at overtage Arven i Hertugdømmet, sendte den nye Hertug en Stafet til Pløn for at anmode sin Moder om at føre Regeringen i hans Navn; han mente ikke, at han havde Lov til at løbe fra sine Forpligtelser overfor Leopold 1., der da heller ikke viste sig ufølsom overfor dette Bevis paa Trofasthed, hvilket senere skulde ytre sig under Righofrettens Forhandlinger om den oldenborgske Arvesag. Denne

Sag var iøvrigt en medvirkende Aarsag til, at Johan Adolf ønskede at blive i Wien foreløbig.

Den nye Hertug kunde med rolig Samvittighed overlade Dorothea Augusta Ledelsen af de hjemlige Forretninger, thi hun var en dygtig og energisk Kvinde. Det generede ikke Enkehertuginde, at hun nu kom i Strid med sit fædrene Hus, Gottorp, der vilde have Part i den oldenborgske Arv; efter sit Ægteskab var hun blevet Plønerinde med Liv og Sjæl. Til Sønnen skrev hun: »Wir verzichten nicht.« Tilsidst kom dog Hertuginde til den Overbevisning, at hun ikke kunde klare sig uden Sønnens Hjælp, idet foruden Danmark og Gottorp ogsaa Sverige optraadte med Krav paa »Grevskaberne«, iøvrigt kun paa det ene, nemlig Delmenhorst, som den svenske Regering ved Hjælp af meget Sophisteri søgte at bevise med Rette tilhørte Sverige, idet Delmenhorst i fjerne Tider havde hørt ind under det nærliggende svenske Hertugdømme Bremen. Beviserne for denne retslige Tilknytning til Sverige var yderst svage, navnlig i en Tid, hvor Fyrster handlede med Lande og Undersaatter, som om det var Gaarde og Kvæg. Efter Dorothea Augustas Ønske henvendte hendes Søn sig da ogsaa til Leopold 1. for at bede ham lade en af sine Ministre instruere Rigshofretten.

Der var ogsaa en anden Grund, hvorfor Johan Adolf maatte hjem, idet, som vi ovenfor har omtalt, Joachim Ernst i sit Testament havde bestemt, at hans ældste Søn skulde arve de holstenske Besiddelser, medens det øvrige skulde deles mellem Brødrene; denne fordærvelige Deling, som i det danske Monarki var optaget efter det tyske Eksempel, bidrog til at skabe et fyrsteligt Proletariat, baade i det danske Monarki og i det tyske Rige. Hvor vidt Proletariseringen gik, kan ses af den Omstændighed, at en Prinsesse af Augustenborg blev gift med en Barber i Kiel.

De plønske Brødre mødtes paa Slottet i Pløn, hvor de blev enige om som fredelige Slægtninge at opfylde Kravene i det fædrene Testament, paa den Maade undgik Pløn en af de skandaløse Arvestridigheder, der hørte til Dagens Orden i saa mange af de tyske regerende Huse, og som bragte saa mange Penge ind i Lommen paa Prokuratorerne. Enkehertuginde stod med sin

Klogskab og Erfaring de unge Mennesker bi ved Gennemførelsen af Joachim Ernsts testamentariske Bestemmelser. Der blev af de interesserede Parter underskrevet et saakaldt Reces, et Udtryk, vi ofte har mødt i nærværende Værk. Et meget vigtigt Punkt, og betegnende for det gode Forhold mellem den plønske Slægt og Kongehuset, var en Bestemmelse i Recesset om, at skulde en af Brødrene blot i mindste Maade undlade at opfylde Betingelserne i Faderens Testament, saa var de andre Brødre forpligtede til ufortøvet at tilkalde Kongen som Voldgiftsmand, Kongens Kendelse i Sagen skulde være uigenkaldelig. Denne Bestemmelse blev forelagt Christian 5., paa hvem det naturligvis gjorde et gunstigt Indtryk og mildnede hans Misfor nøjelse over, at Johan Adolf og hans Brødre uden hans Viden og Samtykke havde henvendt sig til Leopold 1. og anmodet om Kejserens Anerkendelse af Pløn som et tysk Len, en Anerkendelse, som omgaaende var blevet ydet.

Større Vanskeligheder havde det voldt Johan Adolfs Bedstefader, Hans den Yngre, at opnaa Lensbrevet paa Holsten af den tyske Kejser, men Hans havde heller ikke saa gode Forbindelser ved Wienerhoffet, som hans Sønnesøn senere skulde faa.

Da Johan Adolf havde modtaget den tysk-romerske Kejsers Lensbrev for Holsten, mente han sig eo ipso ligestillet med Kongen og Hertugen af Gottorp som regerende Fyrste, men her mødte han ligesom Bedstefaderen ikke alene Modstand hos de to Frænder, men ogsaa hos de slesvigske og holstenske Stænder, der pure nægtede Anerkendelsen. Johan Adolf gjorde et forgæves Forsøg paa at lade sig hylde som suveræn Landsherre over Pløn, straks efter Overtagelsen af Regeringen, men Stænderne nægtede ham Hylding og fik Medhold baade af Christian 5. og Hertugen af Gottorp. Derimod havde Leopold 1.s Anerkendelse af Hertugen som »rigsumiddelbar Herre« den Virkning, at Kongen og Gottorperen indrømmede ham en lignende Stilling, med Landdagens stiltiende Billigelse.

Johan Adolfs Medarveret til Holsten blev anerkendt af Kejseren samtidig med Lensbrevets Udstedelse, medens den danske Konge ikke vilde foretage sig noget med Hensyn til Hertugens

Medarveret til Sønderjylland; det havde da heller ingen praktisk Betydning i Øjeblikket, og da Spørgsmaalet om, hvem der skulde tiltræde Arven efter Frederik 7. kom op, var den plønske Familie uddød. Derimod bragtes der et Arveforlig i Stand mellem Christian 5. og Hertugen af Pløn angaaende Oldenborg. Straks efter at Johan Adolf havde solgt sine Arveretigheder til Christian 5., indgik han et Forlig med den danske Konge, gaaende ud paa, at ifald Kongestammen uddøde, skulde Huset Pløn indtræde som Arving til de to Grevskaber. Denne Ordning blev sanktioneret af den romerske Kejser.

Samme Aar som han tiltraadte Regeringen i Pløn ægtede Johan Adolf Dorothea Sophia af Brunsvig-Wolfenbüttel, et Ægteskab, der skulde blive af største Betydning for Danmarks Udenrigspolitik, saaledes som det kan ses af Johan Adolfs Breve til Frederik Ahlefeldt; gennem dette Ægteskab blev Hertugen af Pløn nemlig nøje knyttet til alle de brunsvigske Hoffer, og paa den Maade kunde Johan Adolf hjælpe Storkansleren i hans stadige Forhandlinger med disse højst usikre Forbundsfæller, ligesom Hertugen skaffede Frederik Ahlefeldt andre gode diplomatiske Forbindelser under den skaanske Krig.

Ægteskabet med den brunsvigske Prinsesse blev meget lykkeligt; der levedes et smukt, harmonisk Familieliv paa Plønerslottet, og Hertugparret vedblev til det sidste at være meget afholdt. Medens Hans den Yngre paa den Tid endnu omtaltes som Hans den Onde, paa Grund af hans Udsugelse af de ham undergivne Bønder, særlig dem paa Als, hans Nedlæggelse af Bøndergaarde for at »arrondere« Besiddelserne, Fordrivelsen af Adelen fra mange af dens Godser, hans Indgriben i Præsternes Rettigheder, talte man nu om »den gode Hertug«. Johan Adolf var da ogsaa af en helt anden Støbning end Bedstefaderen; han var ikke i Besiddelse af dennes med Pengegriskhed parrede Pragtsyge, han førte tværtimod et beskedent Privatliv, da hverken han ellers hans Hustru havde Hang til Luksus, Johan Adolf delte heller ikke sin Bedstefaders Jagtpassion, der gik saa vidt, at store Bøndergaarde paa Als var blevet nedlagte, og deres Bygninger nedrevne for at skabe et stort, sammenhængende Jagtterræn. Da Johan Adolf havde meget rundelige Indtægter, var

TURENNE

der ingen økonomiske Hæmninger, naar han vilde tilfredsstille sine Tilbøjeligheder til Philantropi, han kunde saaledes sørge godt for sine Bønder uden at komme Herremændene for nær. Pløn var nemlig et yderst frugtbart Land, ganske særlig egnet til Kvægavl med sine vidtstrakte Marsker, hvor Hertugen opdrættede Masser af det gode Fedekvæg af den holstenske Kort-hornsrace. Med dette drev han en meget indbringende Handel.

Men Johan Adolf maatte dele sin Tid mellem human Virksomhed og Krigsvæsen, Hertugen var Krieger med Liv og Sjæl, og hans Ægteskab med Dorothea Sophia bidrog yderligere til at fastholde ham paa Feltherrebanen. Svigerfaderen, Hertugen af Wolfenbüttel, havde nemlig givet Johan Adolf den i Forhold til de brunsvigske Dimensioner noget pompøse Titel af Feltmarskal; til denne Værdighed var knyttet Overkommandoen over 14,000 Mand brunsvigske Tropper, med hvilke Hertugen drog i Kamp mod Frankrig. I dette Felttog skulde Johan Adolf prøve Kræfter med ingen ringere end Turenne, men det lykkedes Pløneren at besejre den berømte franske Feltherre, som Johan Adolf under Kampene ved Rhinen jog paa Flugt. Hertugen viste i dette Slag, hvor han overvandt en af Verdens største Krigere, en beundringsværdig Tapperhed; i Kampens Hede blev to Heste skudte under ham, og hans Sidemand rantes af en dødbringende Kugle. Ogsaa en anden berømt fransk Krieger, General Créqui, lykkedes det Johan Adolf under Kampen ved Moselen at besejre.

Imidlertid var Christian 5. blevet ganske vundet for Hertugen af Pløn; først og fremmest fremkaldtes det af Johan Adolfs krigerske Berømmelse, men desuden havde Christian 5. faaet et overordentlig gunstigt Indtryk af Hertugen under dennes hyppige Ophold i København, og navnlig under de mange personlige Drøftelser, de to Mænd havde angaaende Ordningen af den Johan Adolf tilfaldne Arv. Under disse Forhandlinger viste Pløneren megen Takt, og Kongen fandt ikke, at den unge Mand gabede for højt op, da der forhandlede om, hvad Danmark skulde give ham i Erstatning for Oldenburg og Delmenhorst. Her var Christian 5. ikke ganske enig med Frederik Ahlefeldt, der tværtimod fandt, at Hertugen stillede for store For-

dringer. Derimod var Ahlefeldt ganske som Kongen og Griffenfeld af den Opfattelse, at man ikke kunde faa nogen bedre Overanfører for Tropperne i den skaanske Krig end Hertugen af Pløn, og derved blev det. En anden Grund til, at Christian 5. saa hurtig kom til at synes om Johan Adolf, var den, at Hertugen ganske delte Kongens Uvilje mod den fælles Slægtning Hertugen af Gottorp og hans Hus, en Uvilje, der havde udviklet sig hos Johan Adolf under hans Forhandlinger med Gottorp angaaende den oldenborgske Arvesag. Gottorp var her optraadt paa en ganske anderledes hensynsløs og anmassende Maade end Danmark, og baade Kongen, Griffenfeld og Frederik Ahlefeldt var enige om, at der burde vises Imødekommenhed overfor Pløn for at opnaa en Overenskomst.

Kejseren beklagede naturligvis, at han skulde miste en saa fremragende Hærfører som Johan Adolf, og tilkendegav sin Utilfredshed, men Misstemningen blev hurtig hævet. Man maa beundre Johan Adolfs danske Sindelag, naar man betænker, at Leopold 1., for at beholde Hertugen af Pløn som Feltherre, tilbød at give ham Overkommandoen over hele den kejserlige Hær med Titel af Generalfeltmarskal. Da Sagen endelig var ordnet til Christian 5.'s Fordel, sendte Kejseren Johan Adolf en personlig, meget smigrende Takkeskrivelse og overdrog ham honoris causa et af de kejserlige Regimenter i Holsten.

Atter maatte Johan Adolf overlade Styrelsen af de hjemlige Anliggender til sin Moder, der imidlertid ligesom tilforn havde sin bedste Støtte i Gensch, som paa saa udmærket Vis havde varetaget de plønske Interesser i den oldenborgske Arvesag, uden samtidig at støde den danske Regering fra sig, tværtimod. Gensch havde her været i meget nøje Samarbejde med Frederik Ahlefeldt, der ligesom sin plønske Kollega inderligt ønskede en mindelig Overenskomst med Pløn. Et andet Spørgsmaal er, om man fra dansk Side vilde have bøjet sig, om det lille Pløn havde stillet Krav om at beholde det Hertugdømmet med Rette tilkommende Grevskab Oldenburg. Man har vist Aarsag til at mene, at Danmark i saa Tilfælde vilde have brugt sin Overmagt, for Christian 5., støttet af Griffenfeld og Ahlefeldt, vilde absolut have Fingre i Oldenburg. Dette var Gensch klar over,

og paa Hertugens Vegne forhandlede han da ogsaa midt under Processen i Wien med Griffenfeld og Ahlefeldt om en eventuel Overgivelse af Oldenburg til Danmark, ifald Grevskabet, hvad Gensch saa lidt som Frederik Ahlefeldt næppe noget Øjeblik har tvivlet om, af Rigsretten i Wien skulde blive tilkendt Pløn. Christian 5. og hans gottorpske Svoger har antagelig været af samme Mening som Ahlefeldt og Gensch, men gjorde begge gældende, at selv om Rigshofretten tilkendte Johan Adolf Oldenburg, kunde Hertugen ikke tiltræde Arven, da han af dem betragtedes som »afdelte« Fyrste, og derfor ikke var fornem nok til at regere over et suverænt Grevskab. Som man ser, var Kongen af Danmark og Hertugen af Gottorp for en Gangs Skyld enige om en Sag. Denne Opfattelse hos »de to Hertuger«, som de blev kaldt i Sønderjylland og Holsten for at markere det her herskende separatistiske Sindelag, var vist mere end tvivlsom. Udtrykket afdelt skrev sig oprindeligt fra Militæretaten, men var gaaet over som en Betegnelse for Hans den Yngres Efterkommere.

Gensch var i fuldeste Overensstemmelse med Frederik Ahlefeldt, naar han i denne Sag gik ganske uden om Gottorp, der ogsaa aspirerede til den oldenborgske Arv; det tilgav Hertugen af Gottorp ham aldrig, men det skaffede paa den anden Side Gensch Christian 5.s Yndest; det var Vand paa Kongens Mølle, naar nogen traadte hans gottorpske Slægting paa Tærne.

At baade Danmark og Gottorp agtede at anvende Vold, ifald Johan Adolf, efter at den kejserlige Ret i Wien havde tilkendt Pløn Oldenburg, vilde tiltræde Arven, kan ses af den Omstændighed, at baade Christian 5. og hans Svoger havde truffet Aftale med den sidste Greve af Oldenburg, at Grevskabet skulde tilfalde dem efter hans Død. Grev Anton Günther af Oldenburg var saa temmelig ligegyldig med, hvem der fik Grevskabet, da hans første og sidste Tanke var at skaffe sin uægte Søn, Grev Anton af Aldenburg, der var sin Faders Øjsten, saa mange Godser og Penge som muligt, og det lykkedes til Fuldkommenhed ved Aftalerne med Danmark og Gottorp. Allerede i 1671, længe før Dommen var faldet i Wien, afstod Hertugen af Pløn Oldenburg og Delmenhorst til Christian 5., uden at tage mindste Hensyn til Gottorp. Heller ikke i Wien tog man efter

Domsafsigelsen Hensyn til Gottorp, der protesterede mod de nu for Dagen kommende hemmelige dansk-plønske Forhandlinger og det endelige Forlig; man gik i Wien ud fra, at Pløns Afkald paa Arven var frivillig, man har formentlig ogsaa fundet, at den Erstatning, der fra dansk Side blev givet Pløn for det ikke alt for værdifulde Oldenburg, var tilstrækkelig. Mest maa man undres over Greven af Oldenburgs ugenerte Optræden, idet han i levende Live, inden Arven endnu var ledig, overlod Regeringen i Oldenburg til Danmark og Gottorp. Men Grev Anton Günther har sikkert anset Pløn som nærmeste Arving, og han har derfor ment, at Kongen af Danmark og Hertugen af Gottorp, ikke alene fordi de var de mægtigste og rigeste, men ogsaa fordi de var klare over det tvivlsomme i deres Arveret til Oldenburg, vilde vise sig flottere overfor Grevens Søn. Det er lidt vanskeligt at forstaa, hvorfor det ikke lykkedes Grev Anton Günther at faa sin Søn anerkendt som Arving til Oldenburg og Delmenhorst, eftersom Kejser Leopold havde legitimeret den unge Mand og givet ham Titel af Rigs greve.

Hvor ivrig Gensch var for at tjene Danmark, ganske som hans Herre Johan Adolf var det, kan ses af hans Holdning, da Christian 5. pludselig fik den Tanke, at han havde været for flot overfor Grev Anton af Aldenburg. Grev Aldenburg blev nemlig efter sin Faders Ønske fra dansk og gottorpsk Side betragtet som Allodialarving og skulde i Kraft heraf have alt, hvad hans Fader betragtede som sin Privatejendom. De oldenborgske Godser, som den sidste Greve af Oldenburg ansaa for private, udgjorde en meget betydelig Del af hele den lille Stat. Christian 5. havde ikke Lyst til at føre Proces mod Greven af Aldenburg, men der kunde unægtelig være noget om, at »Grev Anton«, som han altid betegnes, baade i Griffenfelds og Ahlefeldts Breve, havde faaet en god Klump af Oldenburg, idet han foruden de mange Godser fik hele det store Amt Varel. Naar Christian 5. ikke havde Lyst til at ligge i Proces med Greven af Aldenburg, laa det ganske naturligt i, at denne helt og holdent var gaaet over til Danmark, idet han foruden at være Statholder i Oldenburg, hvor han iøvrigt aldrig opholdt sig, var blevet Medlem af Gehejmraadet og naturaliseret som dansk

Greve; desuden skyldte Kongen Grev Aldenburg en Mængde Penge, og endelig var Greven kommet i Slægt med Kongen gennem sit Ægteskab med Griffenfelds gamle Flamme, Frøken de la Tremoille. For at skaane Kongen for den ubehagelige Proces, gik Johan Adolf ind paa at føre Sagen, skønt han absolut intet mere havde med Oldenburg at gøre. Naturligvis blev Gensch Aktor i Sagen og befæstede sig derved yderligere i Christian 5.'s Gunst.

Den Titel, der tildeltes Johan Adolf, efter at han havde faaet Overkommandoen over den danske Hær, var Overfeltmarskal, desuden blev han Præsident for Krigskollegiet og Medlem af Gehejmekonseillet. Johan Adolf er den eneste danske Officer, der nogensinde har haft Stillingen som Overfeltmarskal. Det var Griffenfelds Tanke, at denne Titel skulde gives Hertugen, til hvem Rigskansleren stillede de største Forventninger. Ogsaa paa et andet Omraade kom Pløneren til at indtage en Særstilling; som Krigskollegiets Øverste, en Stilling, der nærmest svarede til vore Dages Forsvarsminister, udstedte Johan Adolf Befalinger i eget Navn, medens Ordrene tidligere havde været underskrevet af Kongen, og naar Kongen skrev en Dagsbefaling til Hæren, paraferede Hertugen, ganske som det i vore Dage er Skik i constitutionelle Monarkier, Kongens Navn med sin Underskrift. Paa den Maade blev Johan Adolf den første, der brød igennem Griffenfelds Magt, idet han i Kraft af denne Magtfuldkommenhed formaaede at sætte Griffenfeld udenfor den militære Ledelse. Hertugen var nu i Forbindelse med Griffenfeld og Ahlefeldt en af Danmarks mægtigste Mænd. Han skulde snart, næst efter Frederik Ahlefeldt, blive den mægtigste.

Christian 5. blev ret hurtig ked af den nye Overanfører, der paa sin Side var misfornøjet med, at Kongen, til Skade for Krigsførelsen, greb ind i Overkommandoens Dispositioner. Det kan af Johan Adolfs Breve ses, hvor misfornøjet Overanføreren var med Kongens Indgriben. Misfornøjelsen kulminerer, da Hertugen i September 1676 har givet Ordre til at gaa løs paa Fjenden, men stanses af en kongelig Befaling, der gaar ud paa, at den danske Hær skal rykke mod Halmstad og belejre Byen. En Contraordre fra Kongen tvinger Feltmarskallen til at opgive Be-

lejringen. Frederik Ahlefeldt kalder i et af sine Breve til Biermann Belejringen af Halmstad »un coup fatal à nos affaires«, og han udtrykker sin Glæde over, at den er opgivet.

Begivenhederne ved Halmstad gjorde det klart for Johan Adolf, at det var gaaet, som det saa tidt gik i Christian 5.s Regeringstid, Intriganter, i dette Tilfælde vistnok General Carl Arensdorf, havde faaet Kongens Øre og modarbejdede Hærens Fører. Halmstadaffæren fik den skæbnesvangre Virkning, at Hæren mistede sin øverste Leder, der var klar over, at noget lignende vilde gentage sig, idet Kongens forskellige Yndlinge vilde faa Monarken til at blande sig i Krigsførelsen og gaa udenom Hertugen.

Noget Brud, endsige Uvenskab, blev der ikke mellem Christian 5. og Johan Adolf, og da Hæren i Efteraaret 1676 gik i Vinterkvarter, fulgtes Hertugen med Kongen til København, hvor han var til Stede ved de ganske urimelige Sejrsfester. Da dette var overstaaet, begav Johan Adolf sig ned til Pløn for at tilse sit Hertugdømme, og herfra tilstillede han Kongen et Brev, der tydede paa alt andet end et fjendtligt Sindelag, tværtimod afgav Johan Adolf de varmeste Forsikringer om sin Hengivenhed for Kongen og den danske Sag. Men trods al gensidig Venlighed kunde intet rokke ved den Ting, at begge de to Parter vilde løses fra Forbindelsen med hinanden; Christian 5. ønskede, til ubodelig Skade for Krigsførelsen, at blive af med Johan Adolf, der var ham alt for myndig og tillige alt for dygtig; Kongen, der absolut vilde lege Hærfører, ønskede i Spidsen for Hæren en Mand, der gav efter for hans diletantiske Spillen Felt herre. Johan Adolf var blevet klar over, at med en Mand af Christian 5.s Kaliber over sig, var det ham umuligt at lede den danske Hær paa rette Vis. Det skulde hurtig komme til en Afgørelse, for efter knap fjorten Dages Forløb maatte der brydes op fra Vinterkvartererne, og nu var Johan Adolf ikke Overanfører mere.

Mellem Hærens Generaler og Kongens Venner var der imidlertid flere, som var bange for, at Christian 5. skulde genindsætte Johan Adolf i hans Værdighed, og for ganske at uskadeliggøre Hertugen, greb man til det samme Middel, som man

med Held havde anvendt mod Griffenfeld, at søge at bilde Kongen ind, at Hertugen af Pløn var en Landsforræder, der stod i strafbar Forbindelse med Gottorp. Beskyldningen var saa vanvittig, at Kongen havde vanskeligt ved at tro paa den, trods sin Paavirkelighed overfor Øretudere. Vi skal her kun ganske flygtigt berøre det helt igennem løse Grundlag for Beskyldningen. Hertugen af Gottorp ansatte paa det Tidspunkt som sin Kansler en Mand ved Navn Høpfner, der var gaaet over i denne Stilling efter at have siddet inde med det tilsvarende Embede hos Johan Adolfs Svigerfader, Hertugen af Wolfenbüttel. Da Høpfner havde været Hertugen af Wolfenbüttels højt betroede Mand, søgte man at bilde Christian 5. ind, at Johan Adolf brugte den nyudnævnte Kansler som Mellemand til en forræderisk Forbindelse med Gottorp; Høpfner havde nemlig aflagt flere Besøg ved Plønerhoffet. Det faldt Frederik Ahlefeldt, der var yderst misfornøjet med Johan Adolfs Afgang fra Feltherreposten, let at overbevise Kongen om det meningsløse i Beskyldningen. Johan Adolf nedlod sig til at afgive et skriftligt Forsvar, der maa have virket paa Kongen, som om han blev pisket med Skorpioner. I Skrivelsen gav Hertugen sine Avindsmænd det glatte Lag, han skildrede dem som Underordnede, han havde irettesat for tjenstlige Forsømmelser, og han erklærede, at Bagvaskelsen var udgaaet fra disse Mænd, der vilde hævne sig paa deres Overordnede. Ganske særlig ubehageligt maa det have været for Christian 5. at læse, hvorledes Hertugen mindede ham om de mange Tjenester, han havde vist Kongen; med værdig Stolthed og uden falsk Beskedenhed minder han Kongen om sine store Fortjenester af Hærledelsen; han tilføjer, unægtelig noget uærbødigt, at han kunde have udrettet endnu meget mere, om han havde faaet Lov til at raade selv, uden utidige Indblandinger fra anden Side. Hertugen minder endvidere Kongen om, at han havde forstrakt ham med betydelige Pengemidler, og han tilføjer, lidt ondsksfuldt, at han har bidraget til at befæste Kongens Trone. Selvfølgelig nævner Johan Adolf i sin Apologi ikke de Fejl, der havde bidraget til at irritere Kongen paa ham og til at gøre ham ilde lidt af Officerskorpset; Johan Adolf var vanskelig i Omgang, holdt ikke af at blive sagt imod, og han havde den samme

Tilbøjelighed, som Griffenfeld havde haft, til at vise Kongen sin Overlegenhed. Det var almindelig bekendt, at en ubehagelig Scene mellem Christian 5. og Hertugen havde gjort Kongen forstemt, Johan Adolf havde ved den Lejlighed talt ordentlig fra Leveren.

Medens Officererne, dog med adskillige Undtagelser, ikke yndede Johan Adolf, var denne meget afholdt af de menige Soldater, for hvis Ve og Vel han sørgede med stor Iver; han var yderst flot med Gaver til Underofficerer og Menige, det var store Beløb, han af egne Midler anvendte dertil, ligesaa drog han megen Omsorg for Hærens Forplejning og for en omhyggelig Behandling af de Syge og Saarede. Her kom Hertugens philanthropiske Sindelag lige saa godt frem som ved Administrationen af hans Hertugdømme, og Johan Adolf, der fulgte Skriftens Ord om ikke at stille sit Lys under en Skæppe, hentydede i sine Breve med Stolthed til de gode Kaar, han beredte sine Undergivne, baade de Civile og de Militære.

Hertugen af Pløns Afgang som øverste Feltherre blev en Katastrofe for Danmark, for Christian 5. nøjedes ikke med som ved Griffenfelds Afsættelse blot at udtale, at nu vilde han selv lede det hele, men han gennemførte det virkelig — foreløbig.

Efter det ulykkelige Slag ved Lund rettede Christian 5. en indirekte Henvendelse til Johan Adolf, som derefter ventede, at Genrejsningens Time var slaaet, og at en ny Udnævnelse til Overfeltmarskal snart vilde foreligge. Hertugen blev dog narret, idet Christian 5. udnævnte den tyske General Goltz til Øverstbefalende, til Trods for Dronningens og Storkanslerens Forestillinger, og skønt Johan Adolf havde gjort tydelige Avancer. Kongen nøjedes med at sende en personlig Skrivelse, hvori han bad Hertugen i Forbindelse med Frederik Ahlefeldt om at lede Hvervningerne i Slesvig og Holsten og sørge for disse Troppers Indkvartering. Samtidig skulde Hertugen i Forening med Frederik Ahlefeldt bearbejde sine brunsvigske Slægtninge til Fordel for Danmark. Dybt skuffet tilskrev Johan Adolf Christian 5. et Brev, hvori han ikke tilbageholdt sin Kritik af Krigens Ledelse; Brevet krænkede Kongen højligt.

Mellem Frederik Ahlefeldt og Johan Adolf havde der efterhaanden udviklet sig det bedste Forhold, og det styrkedes under de Forhandlinger, som Hertugen nu sammen med Storkansleren indledede med de brunsvigske Hoffer, herom vidner Hertugens mange Breve til Ahlefeldt fra denne Periode. Enighed om Forhandlingerne var der dog ikke, idet Frederik Ahlefeldt for enhver Pris vilde holde fast ved det erobrede Bremen som eventuelt Bytteobjekt mod de skaanske Provinser, medens Johan Adolf skriver, at der kun var Udsigt til Hjælp fra hans Slægtninge, naar man overlod dem Bremen; i saa Tilfælde skulde han nok skaffe Danmark brunsvigske Hjælpetropper. Kongen var fornuftigvis ganske af samme Mening som sin Kansler, at man maatte holde fast ved Bremen, og vilde derfor ikke imødekomme Plønerens Ønske.

Ved Slutningen af Krigen tyede man atter til Johan Adolfs Hjælp. Det var, da Christian 5. vilde tvinge Hamborg til at anerkende Danmarks Overhøjhed over Hansestaden. Frederik Ahlefeldt fremførte Kongens Krav overfor en hamborgsk Deputation, der fik Foretræde hos Storkansleren i Pinneberg, hvor Kongen ogsaa opholdt sig. De af Ahlefeldt fremførte Bevisligheder for, at Hamborg var en Del af det danske Monarki, var ikke absolut overbevisende. Frederik Ahlefeldt erklærede overfor Deputationen, at Hamborg laa paa den danske Konges Territorium og var slet og ret en holstensk Provinsby, hvilket kunde ses deraf, at Hansestaden førte et Brændenældeblad i sit Byvaaben, det samme gjorde alle de holstenske Byer. Hovedargumentet var det, at Hamborg tidligere havde sendt Repræsentanter til Landdagen. Deputationen erklærede overfor Frederik Ahlefeldt, at Hamborg var en fri Hansestad, og nægtede bestemt paa Hamborgs Vegne at sværge den danske Konge Troskab i hans Egenskab af Hertug af Holsten. Imidlertid var Johan Adolf rejst rundt til de brunsvigske Hoffer, for at disse kunde give Danmarks Krav paa Hamborg i alt Fald moralsk Støtte. Hertugen fik ingenlunde nogen velvillig Modtagelse, navnlig hos den mest indflydelsesrige af de brunsvigske Fyrster, Hertugen af Lyneborg-Celle, der erklærede at ville forsvare Hamborg med væbnet Magt, om det skulde være. Sagen endte med et Com-

promis. Hamborg lovede at give Danmark det, Landet mest af alt trængte til, Penge; Troskabseden blev stillet i Bero. Hamborg pungede ud med ikke mindre end 220,000 Speciedalere.

Det er blevet gjort gældende, at Hertugen af Pløn hørte til Christian 5.s »tyske Yndlinge«, der ikke kunde et Ord Dansk, og som af Misundelse og Ondskab styrtede Griffenfeld. Om det sidste Punkt har vi allerede talt; hvad Tyskheden angaar, skal det bemærkes, at Johan Adolf deltog paa Dansk i Diskussionerne ved Gehejmeraadets Møder, og at Christian 5.s Breve til ham under den skaanske Krig er affattede paa Dansk. Det gælder saaledes den Skrivelse, hvori Kongen udnævner Hertugen til Overfeltmarskal. Denne Skrivelse har Interesse udover den Omstændighed, at Teksten er dansk; Brevet viser, hvor ivrig Kongen var efter at faa Pløneren til Hans Schacks Efterfølger. Christian 5.s Optimisme skinner ogsaa tydeligt igennem Linierne, Kongen skriver saaledes til sin »Elskelig kiere frænde« om, at »denne af Gud os udj forleden Campagne og Feldttog forleente saa lykkelige begyndelse maatte med lige lykkelig Fremgang videre fortsættes og til een ynskelig ende udføres«. Ogsaa Kongens Bestræbelser for at spare kommer frem i Brevet: »Thi endog det er ugienstridig, at jo sterckere mand sig saavell till Lands som till Vands kand udruste, des bedre det er, og vi stille det derfor fast Voris armee till Lands saauel som Flaaden, det meste mueligt er, og midlerne nogenlunde tilstrecke kunde at forstercke, saa er dog vel bekiendt, huad middeler till saa store udgifter være kand, og huad Vi af de Subsidier, Voris allierede udloftet hafver, kand hafve at forvente, saa at det for den aarsags Skyld hel fornøden er, at Voris Kriig med største Menage og sparsommelighed føres, og at mand ingen unødvendig bekostning gjør, paa det till de endelig fornødne og uforbigengelige udgifter midler udfindes kunde«.

Det fremgaar af Skrivelsen, at man ikke har været klar over, hvor Foraarsfelttoget 1676 skulde indledes, thi Kongen skriver følgende: »Dersom den største operation mod Fienden med Landarmeen skall skee, huor den største effort dermed skall gøres, 1) enten udj Bremen, eller 2) fra Norge ind i hiertet af Sverig, eller 3) herfra ind udj Skaane, eller 4) paa alle tre Ste-

der tillige, og med huad proportion af Magt paa hver sted«. Bemærkelsesværdig er en Passus i Slutningen af Brevet: »Herom ville Vi nu deris betenckende skriftlig og med forderligste hafue, skulde og nogen af een sær meening være, som icke med de andres ofvereens stemmede, kan han det aparte skriftlig til Os indgifve, efftersom een huer friit herudj bør at raisonnere og sige sin Meening, og ingen kand fortenkes, naar hand siger med troskab det beste, hand veed, og som hand det forstaar. Eders Kierlighed foreholder dennem vel Sagens Vigtighed, og at taushed derfor, som er Siælen af alle Raad og anslag, endoch herudj fornemmeligen behøfves.« Denne afsluttende Del af Skrivelsen gælder Medlemmerne af Krigskollegiet, til hvis Præsident Kongen samtidig udnævner Johan Adolf.

Ogsaa Kongens Halvbroder var glad ved Johan Adolfs Udnævnelse, og i en Lykønskningsskrivelse forsikrer Gyldenløve Hertugen om, hvor meget han paaskønner at have faaet ham til Foresat: »..... Alle Mennesker er glade over det heldige Valg, Kongen har truffet, men ingen er gladere end jeg. Eders Højhed maa tro, at jeg skal adlyde Højsamme, ikke alene af Pligt, men end mere af Tilbøjelighed, al den Stund Eders ædelmodige Optræden og Eders Tapperhed ere mig velbekendte. Min kære Hertug, I udtaler, at jeg ganske kan forlade mig paa Eder, dertil skal jeg svare, at jeg aldrig i nogen Maade har næret den mindste Tvivl om Uforanderligheden i Eders Bevaagenhed«.

Under hele Krigen, baade medens han var Anfører for Tropperne, og efter at han havde nedlagt Kommandoen, førte Johan Adolf baade mundtlige og skriftlige Forhandlinger. Hertugen havde blandt andet det ubehagelige Hverv at minde Hertugen af Gottorp om Opfyldelsen af Rensborgforliget, og om at han skulde betragte den sønderjyske Del af sit Hertugdømme som et ham af Kongen tildelt Len. I et Brev desangaaende skriver Hertugen til Christian Albrecht: »..... at I behageligt, efter modent Overlæg vil sande, at Hertugdømmet Slesvig ikke har nogen Forbindelse med Holsten, og at Slesvig in hoc passu er af en ganske anden qualität og Beskaffenhed end Holsten. Hans Kongelige Majestæt kan altsaa ingensinde tillade, at nogen an-

den anlangende Slesvig judicerer og erkender, men han vil gaa frem efter sine competerende Rettigheder. Eders Kierlighed vil ogsaa venligst Fætterligst tilbagekalde i Eders Erindring, hvorledes saavel Eders som mine Forældre og Forfædre til enhver Tid have været tro Vasaller i bemeldte Hertugdømme og stedse befundet sig vel derved; saa meget mindre er der Aarsag til at tvivle om, at Forholdene skulde gestalte sig anderledes ved en Continuation af den hidtilværende Tingenes Tilstand. Med Guds Hjælp vil paa slig Vis den lille Uoverensstemmelse, der hersker mellem Hans Kongelige Majestæt og Eders Kierlighed, hurtigere og lettere blive fjernet, og en fuldkommen og forønsket Fortrolighed som tilforn atter blive tilvejebragt mellem Eder«.

Hertugen af Gottorp har sikkert med meget blandede Følelser set sig omtalt som Kongens Vasal, og hans humoristiske Sans er antagelig vaagnet ved Omtalen af hans Forfædres Troskab over for Danmark og »den forbigaaende Uoverensstemmelse« mellem ham og Kongen. Udtrykkene kan da heller ikke siges at være velvalgte, de var i hvert Fald ikke diplomatiske. I Slutningen af Brevet giver Johan Adolf sin Galde Luft i Omtalen af Kielmannsegge. Han skriver, at den eneste Redning for den i København fængslede Kielmannsegge vil være, at Hertugen af Gottorp ændrer sin Adfærd overfor Kongen og udviser »et godt og billigt Comportement«. Johan Adolf tilføjer, at Kielmannsegge ene er Skyld i de »Vidtløftigheder«, som hersker mellem Kongen og hans Svoger. I Slutningen af Brevet skriver Johan Adolf, at en Forsoning mellem Danmark og Gottorp i første Række »dependerer« af Christian Albrecht, og at samme derfor maa »optræde og skikke sig saaledes«, at en Forsoning kan blive muliggjort.

I et kort Tid efter afsendt Brev er Tonen skarpere, der tales her om, at det er i Hertugen af Gottorps egen Interesse at holde Fred med Danmark, i modsat Fald kan Johan Adolf ikke svare for Følgerne: »I maa tage i fornuftig Consideration, ikke alene Eders fyrstelige Huses, men ogsaa det fælles Fædrelands Velværd.« Det er let at forestille sig, hvilken Virkning Johan Adolfs Ord om »det fælles Fædreland« har haft paa Hertugen af Got-

torp, ingen af de tvende Skrivelser fik da heller blot den svageste Indflydelse paa Christian Albrechts Beslutninger.

Meget komisk virker et Brev, som Johan Adolf sendte Kongen i Foraaret 1677, og i hvilket han paa det mest indtrængende anmoder om, at han selv maa faa Lov til at lade Straffen over Griffenfelds berygtede Dommer, Mauritius, exequere. Brevet virker af den Grund komisk, fordi Johan Adolf hidtil ikke havde haft Lovord nok i Omtalen af den af ham selv anbefalede Dommer, ligesom han i sine Breve til Slyngelen forsikrer denne om sin store Tillid og kalder sig hans Ven. Forholdet til Mauritius er i det hele taget et mørkt Punkt i Johan Adolfs Liv.

Brevet lyder saaledes:

»Eders Kongelige Majestæt vil have i naadigst Erindring, hvad for ondartede Forbrydelser, Licentiat Mauritius er befundet skyldig i, iblandt meget andet Eftergørelse og Forfalskning af Haand og Segl, derunder min Haand og Segl indbefattet. Omendskønt jeg vel ej betvivler, at Eders Majestæt i Kraft af Allerhøjstsammes højst oplyste Forstand af sig selv vil behage at afstraffe disse Skændigheder paa tilbørligt Sæt, paa det at ikke Hvermand skal tage Forargelse af, hvad som sket er, saa vil jeg dog ærbødigst og venligst fætterligt til Overflod andrage om, at Eders Kongelige Majestæt vil forunde mig den Naade at overlade mig at straffe bemeldte Mauritius paa Ære, Liv og Gods, saa strengt, at min saa højliggen læderede Ære maa faa Satisfaction, alle ligesindede Skurke til Skræk og Advarsel . . . «
Johan Adolfs Ønske om selv at faa Fingre i Mauritius og lade Domstolen i Pløn dømme Misdæderen, blev ikke bevilget af Kongen, idet Mauritius ikke længere var i plønsk, men i dansk Tjeneste.

Trods den store Energi, som Johan Adolf udfoldede hjemme i sit Hertugdømme med personlig Administration, Godgørenhed, Arbejde med kirkelige Sager, faldt det ham dog vanskeligt at holde sig i Ro. Det var efterhaanden blevet ham klart, at Kriegerstanden var den, i hvilken han i egentligste Forstand hørte hjemme, og han længtes efter atter at drage Sværdet. Der her-

skede den Gang ganske som i vor Tid en permanent Krigstilstand i Europa, saa det havde været let nok for Hertugen at faa Brug for sine Kræfter; Kejser Leopold vilde have modtaget ham med aabne Arme, om han havde meldt sig i Wien; men ligesom i sin Tid Wallenstein sad Johan Adolf og ventede paa, at hans egentlige Herre skulde kalde ham tilbage og atter sætte ham i Spidsen for den danske Hær. Men skønt baade Charlotte Amalie og Storkansleren søgte at overtale ham, kunde Kongen ikke bestemme sig til at kalde Johan Adolf til København, Christian 5. vilde helst omgives af Mennesker, der var omgængelige og rettede sig efter hans Luner, og til de Mennesker hørte Pløneren ikke.

Der var altsaa ikke andet at gøre for Hertugen end at søge Glemsel for den store Skuffelse i intensivt Arbejde, og det var der nok af, skønt Hertugdømmet Pløn var lidet. Betegnende for Johan Adolfs Sindstilstand i denne Tid er Indskriften paa en Medalje, han lod præge. Paa Forsiden har man Hertugens Billede med Underskriften Johan Adolf, af Guds Naade Hertug til Slesvig-Holsten-Sønderborg-Nordborg-Pløn, paa Reversen ses et Palmetræ, der er bøjet under Vægten af tunge Blade, underneden staar der: *Inclinata resurgo*, hvilket er udlagt paa Dansk: »Vel er jeg tynget ned under Vægten af mine Sorger, men jeg skal rejse mig igen«. Megen Flid anvendte Hertugen paa at bringe Pløns Møntvæsen i Orden; paa de nye Guldmønter, Johan Adolf lod slaa, prægedes Forbogstaverne i hans Navn, og som hans Titel var angivet Hertug til Slesvig-Holsten, nederst stod de for Johan Adolf saare betegnende Ord: *Honestis armis*. Paa Sølvmønterne, der var meget store og næppe af ægte Sølv, i hvert Fald blandet med andre Metaller, saas Holstens Vaaben, og under det »2 Mark lybsk«, og paa Reversen stod følgende Ord, der klang gammeltestamentlige som udtalte af Davids Mund: »Jeg vil udføre mine Handlinger med Guds Bistand, han skal træde mine Fjender under Fødder.«

Samtidig med at Johan Adolf arbejdede med Møntvæsenet, syslede han med mange andre Foretagender, blandt andet anlagde han af Hensyn til Landets Forsyning med Olie en Anstalt, der blev benævnet med det i Danmark ikke ukendte Navn Ölen-

schlägerei, den laa ved Floden Trave. Samtidig oprettedes en Krudtmølle, ligesom Hertugen sørgede for Tilvirkningen af Lærredssager. Det kneb imidlertid ved de industrielle Foretagender med at holde den hamburgske Konkurrence ude, Hansestaden holdt ikke af, at man gik den i Bedene, og Hamborgerkøbmændene vilde helst være ene om at forsyne Holsten med Manufakturer. Dertil kom, at Johan Adolf som Gottorps Fjende og som Christian 5.s haandgangne Mand var ilde set i Hamborg. Pløn trak da ogsaa det korteste Straa, og til sin store Ærgrelse maatte Johan Adolf lidt efter lidt opgive adskillige af sine industrielle Foretagender. Nogen Oprejsning for sine Uheld paa det industrielle Omraade fik Johan Adolf gennem Jorderhvervelser. Hertugen tiltuskede sig saaledes en Gaard paa det fra ham temmelig fjerntliggende Ærø, Gaarden havde hidtil tilhørt Hertugen af Gottorp. Ved Mageskifte med den danske Krone erhvervede Johan Adolf desuden nogle betydeligt nærmere liggende Godser, Kalkberg og Gieschenhagen. Disse Godserhvervelser gav Johan Adolf Anledning til ny Vindskibelighed, blandt andet nedrev han forfaldne Landsbyer og Kirker og byggede dem op igen. Nutiden spørger gerne, hvorledes Fyrsterne den Gang fik Raad til deres meget Byggeri; det maa erindres, at Arbejdskraften var gratis. Bønderne blev tilsagt til Arbejde, og Materialet var altid for Haanden i selve Landet. Det var derfor til en vis Grad berettiget, naar Christian 6. over Indgangsportalen til det nyopbyggede pragtfulde Christiansborg skrev, at det var opført uden Udgifter for hans Undersaatter. Senere Tider havde derfor mindre Grund end antaget til at gøre Nar af denne Indskrift. Ved Erhvervelsen af Kalkberg, der ikke bar sit Navn forgæves, skaffede Johan Adolf sig det til sit Byggeri meget nødvendige Kalk, som leveredes fra de derværende syv Kalkhytter; det blev en Finansoperation for Johan Adolf, idet Godset var takseret til en Værdi af kun 1812 Rigsdaler, skønt det i Virkeligheden var langt mere værd. Senere, da Christian 5. havde bestemt sig til at befæste Oldeslo, blev Kalkberg en sand Guldgrube for Hertugen af Pløn.

Som Ingeniør ved Oldeslos Fæstningsanlæg ansatte Kongen en Italiener, der i en Aarrække havde været i fransk Tjeneste og arbejdet i Strassburg. Skønt det var meget omfattende Byg-

ningsarbejder, slap Christian 5. dog billigt fra dette Foretagende, han udskrev selv fra Holsten 600 Mand, som skulde være med i Arbejdet, Tømmeret kom fra Kongens egne Skove; derimod slap Kongen ikke saa billigt fra Murværket. Til Gengæld tjente Johan Adolf godt, idet han med stor Avance solgte Kalkbjerget til Kongen, desuden skaffede han mod Betaling Arbejdere blandt sine egne Undersaatter, der blev sat til det haarde Arbejde at udhugge Kalkstenene af det saakaldte Bjerg og til at transportere Stenene til de omliggende Marker, hvor Ingeniøren ved Hjælp af nogle af ham fra Frankrig indkaldte Murere lod Kalkstenene præparere efter en af ham selv opfundnen Metode, saaledes at Kalkstenene efter en Samtidigs Beretning blev ligesaa haarde som Cement. Der medgik mange Kalksten, idet Fæstningsmuren skulde gaa tre Alen ned i Jorden.

Den vindskibelige Hertug fik, som vi ovenfor har omtalt, adskillige store Godser som Erstatning for sit Afkald paa Oldenburg. Længe efter at den oldenborgske Sag var afviklet, fik Johan Adolf paa denne Konto nye Jorderhvervelser. Der var i Oldenburg et stort Gods ved Navn Jevern, som Katrine 2.s Bedstefader, Fyrsten af Anhalt-Zerbst, havde taget i Arv efter sin Morbroder, den sidste regerende Greve af Oldenburg. Johan Adolf mente med Rette eller Urette, at dette Gods tilkom ham, og han laa derfor i Aarevis i Strid med Anhalteren derom. For at faa en Ende paa det rejste Fyrsten af Zerbst i egen Person til København og forelagde Christian 5. Sagen. Kongen raadede Johan Adolf, der selv indfandt sig, til at overlade Hertugen af Anhalt Godset for gode Ord og Betaling. Skønt Anhalteren var fattig som en Kirkerotte, skaffede han sig dog ved Laan Penge hos en Banquier i Hamborg. Pengene blev imidlertid ikke udbetalte, men der blev i Stedet for overladt Hertugen af Pløn et holstensk Gods.

Noget af det sidste Johan Adolf byggede, var det yndige Slot Travendal, der senere fik historisk Berømmelse gennem den der sluttede Fred mellem Frederik 4. og Karl 12. 28. August 1700. Langs Floden Trave anlagde Johan Adolf en smuk Park, der udgik fra Slottet. Slottet benytttes nu som Optagelseshjem for forældreløse Børn. Skønt Johan Adolf havde flere Slotte, foretrak

han, som den Ven af tarvelig Levemaade, han var, at bo paa en ganske beskeden Proprietærgaard, Ruheleben, hvor hans Kærlighed til Naturen og hans Hang til Friluftsliv i rigt Maal kunde tilfredsstilles.

Da Christian 5. ikke kom Johan Adolfs Ønsker i Møde, søgte Hertugen selv at bane sig Vejen til Stillingen som den danske Hærs øverste Leder. Her fik han Hjælp af sin højre Haand, Christoffer Gensch. Af Gensch's Breve ser vi, hvorledes der skete Henvendelse til Frederik Ahlefeldt for at faa Johan Adolf genindsat i sin tidligere Stilling. Storkansleren tog med Venlighed mod Gensch's Sendebud, Koess, der skulde forelægge Ahlefeldt Johan Adolfs Ønsker om atter at tiltræde Overkommandoen, og Ahlefeldt lyttede med »synderlig grace og behagelige Miner« til Ønskerne og lovede at tale med Kongen om Sagen. Christian 5. svarede paa Henvendelsen, at han ønskede at tale med Hertugen af Pløn selv, men tilføjede, at Sagen hastede ikke, og at han foreløbig ikke havde Tid, »men han vilde tænke nærmere over det«, en heller ikke i vore Dage ualmindelig Vending, naar man vil sno sig fra en Sag. Den i det foregaaende Bind ofte omtalte Hertug af Croy søgte nu at tale Johan Adolfs Sag, men i Mellemtiden var Kongen aabenbart blevet irriteret, for han svarede den franske Feltherre, at det var under hans kongelige Værdighed at tilbyde Hertugen af Pløn Stillingen, da Hertugen »to Gange og meget ivrigt« havde forlangt sin Afsked. Croy lod sig ikke forbløffe men svarede Kongen, at man havde anmodet andre, mindre betydningsfulde Mænd end Hertugen af Pløn, om at træde tilbage i deres Stillinger, skønt de selv havde forlangt deres Afsked, hvorfor man ikke kunde gøre det samme ved Hertugen? »Hvorpaa Hans Majestæt intet svarede,« skrev Koess, der i et Brev beretter denne Episode til Gensch. Koess betror Gensch, at Kongen vist gerne vil genindsætte Hertugen af Pløn, men han forhindres deri »af visse af sine Omgivelser«. Hertugen blev ærgerlig over den Modtagelse, hans avancer fik ved Hove, og han sendte et temmelig groft Brev til en af Kongens Omgivelser. Brevets Indhold blev meddelt Kongen, der nu blev mindre tilbøjelig til at kalde Johan

Adolf tilbage. Det omtalte Brev fra Hertugen synes at være gaaet rundt mellem Generalerne og Hofpersonalet, og efter hvad der skrives til Gensch i et Brev fra København, »voldte dette Brev saa meget Djævelskab og Fortræd, at det er mig umuligt at beskrive det.« Gensch's Mellemand udtaler, at de velsindede var af den Formening, at Hertugen aldrig burde have skrevet i den Tone, hans Fjender derimod have frydet sig derover, og det er dem, der have meddelt Kongen, hvad der stod i Brevet. Sladderer gik sin Gang mellem København og Pløn, og nogle Udtalelser af Kongen blev forebragt Hertugen, der nu erklærede, at han ikke vilde røre sig af Pletten, før Kongen sendte Bud efter ham; dog lod Hertugen i et Brev til et Medlem af Hofpersonalet forstaa, at han var villig til at vende tilbage til Hæren, selv om Overkommandoen ikke skulde blive ham betroet; i et andet Brev lod Johan Adolf et Ord falde om, at det var uretfærdigt, naar han blev beskyldt for at have forladt Kongen i den yderste Nød, trods Majestæts indtrængende Bønner til ham om ikke at afgive Overkommandoen. Alt dette vakte »piquanterie« hos Kongen.

Hertugen af Pløn formaaede dog ikke at fastholde sit Forsæt om taalmodig at vente paa Bud fra Kongen, i Sommerens Løb 1677 sendte han denne et Brev, der ligefrem strømmer over af Iver efter atter at faa Lov til at føre de danske Tropper. Hertugen vil ikke direkte bede om sin Genindsættelse, en vis dépit hindrer ham øjensynlig deri, han kommer med alle mulige Omsvøb og lader derefter forstaa, at Kongen skylder ham Tak for mange og store Tjenester: »Da baade Naturen og min Pligt forbinder mig til at befordre Eders Kongelige Majestæts bedste og ligervis afvende Fortræd, som bekymrer mig paa Eders Majestæts Vegne, saa finder jeg mig beføjet til af samme Grund at foretage en liden Rejse paa nogle Dage, blot for gennem personlig allerunderdanigst Opvarntning mundtlig at forelægge det, jeg har paa Hjerte, idet jeg ikke mener at turde betro dette til Pennen eller Trediemand; iøvrigt vil jeg ikke incommodere Eders Kongelige Majestæt med andre negotiis i disse saa stærkt optagne Tider. Det afhænger af Eders Kongelige Majestæts allernaadigste Behag, saaledes som alle saadanne Ting dependerer af Allerhøjstsamme, om Eders Kongelige Majestæt vil finde min

Rejse betimelig, eller, efter Omstændighederne, vil agte den for utidig, og beder jeg derfor flittigt, om Eders Majestæt vil disponere saalunde over mit Forehavende, at jeg modtager et Par skriftlige Ord om Eders Kongelige Majestæts naadigste Mening«

Kongen har aabenbart fundet Hertugen for paagaende, for paa den meget indtrængende Ansøgning om at maatte faa Foretræde svarer Christian 5. med et kategorisk nej. I sit Svar lader Kongen, som om han har overset Hertugens Motiver til Københavnsrejsen, og giver det Udseende af, at det kun har været Johan Adolfs Hensigt at udtrykke sin »bestandige Consideration« for Kongen. Paaskudet til at unddrage sig Hertugens Besøg er ret ejendommeligt og tillige betegnende for, i hvor høj Grad Kongen ønsker at ryste Johan Adolf af sig. I Svarskrivelsen undskylder Christian 5. sig med, at han er lige ved at bryde op med sin Hær »for nærmere at observere fjendens Contenance«, det vil derfor volde Hertugen for meget Besvær at træffe Kongen, der beder Johan Adolf »indstille sin forehavende Rejse saa længe, til vi ser, hvorlunde Krigens Operationer sig videre ville gestalte.« For at indsukre Pillen anmoder Kongen Johan Adolf om, medens Felttoget i Skaane staar paa, »med den Os bekendte Vigilantz at have et vaagent Øje med Vore Hertugdømmers og Landes Sikkerhed, og underrette Os i Tide til enhver Tid, ifald der paa disse Steder skulde blive foretaget noget til Vor præjuditz, paa det at vi kunne træffe de tilbørlige Anstalter derimod. Vi ville ei undlade, saa saare Vi med Guds Hjælp har forpurret Fjendens Snarer, uopfordret at notificere for Eders Durchlauchthighed, hvor Vi mest passende ville være at træffe« Ordene »uopfordret« og »mest passende« i den sidste Sætning sanner intet i Retning af Tydelighed.

Charlotte Amalie, der ikke altid var af samme Mening som hendes Gemal, ønskede at se Hertugen begive sig til Kongen, og skal man tro Hertugen af Croy, deltes Dronningens Ønsker af Majoriteten blandt Hærens Officerer. I et Brev til Johan Adolf tilkendegiver Croy sit personlige Ønske om, at Kongen og Hertugen maa mødes, saaledes at Johan Adolf personligt kan tilkendegive overfor Kongen, at han ikke bærer Nag til denne.

Da Kongen var kommet tilbage til København, sendte Johan

Adolf ufortøvet et Sendebud, der skulde træffe Kongen i Hovedstaden. Det blev imidlertid kun en kort Sammenkomst, idet Kongen skulde tilbage til Hæren ved Landskrona. Hertugens Sendebud, den ovenomtalte Koess, afgav da fyldigere Indberetning til Frederik Ahlefeldt, der var begærlig efter at høre nyt fra Hertugdømmerne, hvor Styrelsen under Krigsforholdene var overdraget Johan Adolf med Titel af »Militærgouverneur for Hertugdømmerne og Grevskaberne«. Forhandlingerne med Storkansleren synes ikke at have tilfredsstillet Koess, der absolut vilde over til Skaane for atter at tale med Kongen. Men dette var lettere sagt end gjort. Koess skriver i et Brev til Johan Adolf, at han »paa staaende Fod begav mig til Toldboden men den Aften kunde jeg ej komme af Sted saavel paa Grund af Modvind som ogsaa af Mangel paa Fartøjer, for hvilke Havnen her er ganske blottet paa Grund af den daglige Transport af Mandskab og processiones. Jeg erkyndigede mig straks derefter hos Hans Excellence Rigsadmiral Bielckes Tjener, om der ikke var en Baad tilovers paa Holmen, hvorom jeg havde fornummet, at Hans Excellence talte, men jeg bragte i Erfaring, at kun et eneste Fartøj var tilovers, nemlig det hvormed Herr Biermann i Morgen tidlig skulde sejle over til Skaane med Posten.«

Aarle næste Morgen møder Hertugens Sendebud paa Toldboden, hvor han træffer Biermann og den her i Bogen ofte omtalte brandenborgske Gesandt i København, Gehejmerraad Brandt, der sammen med flere andre skulde over til Skaane for at møde Kongen. Biermann tilbyder Koess at rejse med, og Skibet glider ud af Havnen, men forsinket af Modvind naar man først at lande i Skaane, da Klokken er elleve. Koess havde et Brev med fra Hertugen til Kongen, men maatte i flere Dage vente i Lejren ved Landskrona, før han fik Audiens. Den saa meget bagtalte Knuth synes efter Rapporten til Hertugen at dømme at have været ivrig efter at se Johan Adolf genindsat i Overkommandoen, hvad han ogsaa gav Udtryk for ved denne Lejlighed. Knuth lod Koess forstaa, at Kongen var lettest at træffe, naar han havde spist sin Middag, og lovede at introducere ham, men det trak stadig ud, og da Koess ikke kunde komme op ad Hovedtrappen, forsøgte han sig ad Bagtrappen, og satte sig i Forbindelse med Kongens

Kammertjener, der betror Koess, at Kongen en Dag under Paa-klædningen havde udtalt, hvor gerne han vilde se Hertugen hos sig. Kammertjeneren anbefalede Koess til Hertugen af Croy, med hvem Johan Adolfs Sendebud nu fik en Samtale, om hvilken han fortæller, at han bad Hertugen om at lægge Mærke til Kongens Udtryk, naar han meddelte samme, at der var et Sendebud fra Hertugen af Pløn, saa kunde Koess regne ud, hvad Ansigt han selv skulde sætte op under Audiensen; ifald Kongen var gnaven, vilde han fatte sig i Korthed; var dette ikke Tilfældet, vilde han med Vidtløftighed skildre, hvor opsat Hertugen var paa at komme til at tale med Kongen, og hvor meget han ønskede, at Kongen vilde medgive Koess et skriftligt eller mundtligt Svar. Hertugen af Croy søgte nu at finde det rette Øjeblik; han var selv til Stede ved Kongens Taffel sammen med en Del andre højere Officerer, og da Kongen havde congedieret sine Gæster med Undtagelse af Broderen, Prins Jørgen, gik Croy hen og bad Kongen give Hertugen af Pløns Sendebud Foretræde. Kongen erklærede sig villig til at modtage Koess og hans Skrivelse, og da Croy tilføjede, at Hertugen af Pløn vist allerede var undervejs i Haab om at maatte blive modtaget af Kongen, sagde denne: »Ja, hvorfor ikke, saadant skulde vorde Os ret kært.« I et Brev til Hertugen fortæller Koess om sin entrée hos Kongen: »Jeg overbragte Skrivelsen med de tilbørlige Complimenter og underdanigste Hilsener i Eders Durchlaughtigheds Navn, og da jeg mærkede, at hans Majestæt optog det gunstigt og ikke saa paa mig med mistroiske Blikke, men tværtimod satte et ret naadigt og mildt Ansigt op, gik jeg videre med mit Ærinde og meddelte paa bedste Vis og fattende mig i Korthed, at Eders Durchlaughtighed paa-tænkte at komme hid. Dertil svarede Hans Majestæt: »Det skulde være Os kært, om Hans Durchlaughtighed vilde komme.« Her skulde det plønske Sendebud aabenbart være standset, men smigret som han var, over at Kongen havde taget imod ham uden andre Tilstedeværende end Prins Jørgen og Hertugen af Croy, kunde han ikke dy sig for at gaa videre og bad om at faa et bestemt Svar at overbringe Hertugen. Det naadige Sindelag forflygtigedes, og Kongen erklærede, at han dog først maatte læse Hertugens Skrivelse og derefter overveje Sagen. Koess fortrød

straks, at han havde »urgeret« Sagen, men nu var det for sent. Man faar af det følgende et Indtryk af Christian 5.s Langsomhed, som Frederik Ahlefeldt saa ofte klager over i sine Breve; Kongen vinkede Biermann ind i Sideværelset og tilbragte et Par Timer med ham udelukkende beskæftiget med Spørgsmaalet om, hvor vidt han skulde sige ja eller nej til Plønerens Ønske om en Samtale. Endelig kom Biermann ud og sagde til Koess, at Kongen endnu vilde overveje Sagen alene, men Majestæten havde befalet Biermann at opsætte et Concept til Svar. Biermann begiver sig saa atter ind til Kongen og kommer langt om længe tilbage med to Concepter, det ene indeholdende Kongens Samtykke til en Conference med Johan Adolf, det andet indeholdende et Afslag paa Anmodningen. Kongen vilde afgøre i Enrum, hvilket af de tvende Concepter der passede ham. Lidt efter begiver Biermann sig atter ind til Kongen, men nu er denne gaaet i Seng. Da Kongen vaagnede efter en styrkende Søvn, gik Biermann ind i Soveværelset og forelagde de to Skrivelser, men nu kunde Kongen ikke bestemme sig. Saa var der ikke andet at gøre for Biermann end at opsøge Koess i hans Logi og give ham en Sludder for en Sladder, om at Kongen stoledes paa Hertugens »Tro devotion« og haabede, at Hertugen vilde varetage de kongelige Interesser i Hertugdømmerne. Endelig samme Dags Aften bestemte Kongen sig til at skrive under paa en tredje Skrivelse til Hertugen; Skrivelsen indeholdt ikke andet end Complimenter. Koess fortæller naivt i et Brev til Hertugen, hvorledes han derefter tre til fire Gange stod stille i Nærheden af Kongen, der var steget til Hest, men Kongen indskrænkede sig til at »se paa mig med naadige Blikke, idet han red forbi, men han talte ikke til mig.«

Nu indtraadte der adskillige Forsinkelser, Posten fra Landskrona til København, var afgaaet Dagen før, der gik ingen Skib til København før den følgende Dag, og da Koess endelig kom afsted, blæste der en contrair Vind. Koess var Dagen efter sin Ankomst til Hovedstaden til Stede ved en Sammenkomst hos Frederik Ahlefeldt. Om Sammenkomsten skriver Koess til Hertugen: »Jeg vilde ønske, at det var gaaet efter Hans Excellence Storkanslerens Ønsker, thi i saa Fald var Eders Durchlauchtig-

heds Rejse hertil blevet virkeliggjort . . . man havde da kunnet træffe andre mesures, og om Eders Durchlaughtighed var kommet uformodet og uden at være anmeldt, var det ikke blevet taget ilde op.« I Brevet forklarer Koess Hertugen, at da Kongen skrev under paa den endelige Skrivelse, var der ingen andre tilstede end Biermann, saa »viderværdige Personer« kan ikke have paavirket Kongen; Koess tilføjer, at Svaret absolut ikke stemmer overens med, hvad Kongen sagde til ham selv, eller med Hertug Croys Udtalelser. Af Brevet fremgaar det, at Koess er ængstelig for at falde i Unaade hos Hertugen som Følge af det negative Resultat af hans Rejse; han undskylder sig med, at Kongen er omgivet af Personer, der alene ser »paa deres egen Fordel og Reputation«. Koess søger at trøste Hertugen med, at Dronningen stadig ønsker hans Komme, og at hun ved Taffelet paa Københavns Slot havde udtalt højt til de nærmest siddende, at Hertugen vilde komme, inden seks Dags var omme. Alle ved Taffelet nærværende Personer havde hørt Dronningens Ord, der havde givet Anledning til, at flere af Gæsterne indgik Væddemaal om, hvorvidt Hertugen kom eller ikke: »Der blev derover pareret mange hundrede Rigsdaler,« fortsætter Koess. Dronningens Ord fløj Byen rundt, og Værtinden i en bekendt Gæstgivergaard »lod sit Hus gøre rent og pynte« til Hertugens Komme,« saa nu er det umuligt at stoppe Munden paa Folk.« Koess slutter Brevet med at sige: »Jeg har som Følge af min daarlige Forstand og mine ringe Evner umuligt kunnet contribuere mere til denne Sags Fremme«.

Hertugen af Pløn nærrede lige saa megen Tillid til Koess, som han havde nærret til Mauritius, og begge skuffede i lige høj Grad deres Herres Tillid; Koess var nøjagtig af samme Kaliber som Griffenfelds Dommer, han plaprede ud med Hemmeligheder, som Hertugen af Pløn havde betroet ham, og ikke nok med det, han blev grebet baade i Bedrageri og Underslæb, men slap billigere fra det end Mauritius, han idømtes en kortere Fængselsstraf, der oven i Købet blev ham eftergivet. Hertugen af Pløn var aabenbart ikke tilstrækkelig kritisk med Hensyn til de Personer, som han valgte til sine Fortrolige.

Den slette Ledelse af Krigen gjorde Savnet af Johan Adolf føleligt, og efterhaanden bredte der sig indenfor Hæren et Ønske om paany at blive stillet under Hertugens Kommando. I et Brev til Johan Adolf giver Hertugen af Croy Udtryk for dette Ønske. Brevet er skrevet i Sengen, da Croy var blevet haardt saaret under det totalt mislykkede Forsøg paa at storme Malmø.

København, den 4. September 1677.

Naadige Herre!

Om ikke mit Saar havde hindret mig deri, vilde jeg for lang Tid siden ærbødigst ladet høre fra mig; nu kan jeg ikke undlade at melde Eders Durchlaughtighed om de Uheld, der have fulgt vore Foretagender. Jeg har forsøgt at ledsage Hans Majestæt paa Skibet, haabende at jeg skulde formaa at gøre dette ubetydelige Felttog med; men da jeg var saa daarligt anbragt ombord, og mit Saar endnu var aabent, kunde jeg ei udholde denne Strabads. Imidlertid hersker der ved Hæren i Reglen en utrolig Uorden. Golz forlanger sin Afsked, han kan ikke udstaa Bauditz og Arenstorff; Bauditz stod i Spidsen for Rytteriet ved Christiansstad, og han har ført det her tilbage i ganske ødelagt Stand. Kort og godt, vi har ingen Fører mere, og hver en tragter efter og ønsker Eders Højheds Tilbagekomst; Storkansler Grev Ahlefeldt har sagt mig og forsikret mig om, at han kun taler om dette ene til Kongen, nemlig om Eders Højhed.

I flere Breve fra Samtiden tales der om, at Johan Adolf delte Frederik Ahlefeldts Ønske om snarest muligt at faa en taalelig Fred, saaledes skriver Terlon i en Indberetning til Ludvig 14.: »Hvis Sverige skulde fremkomme med rimelige Betingelser, vilde Fyrsten af Pløn være tilbøjelig til at raade sin Herre og Konge til at stifte Fred.« Johan Adolfs Bestræbelser for at faa Fred med Sverige har sikkert bidraget til at stive Frederik Ahlefeldts Stilling af, for Kongen var efter flere af de fremmede Diplomaters Sigende ved at blive ked af sin nye Kansler paa Grund af dennes Iver efter at modtage en Fred, selv paa ugunstige Betingelser. Christian 5. ønskede ogsaa Fred, men han

kunde foreløbig ikke gøre sig fortrolig med Tanken om en Fred, der ikke bragte ham de skaanske Provinser tilbage.

At der paa andre Punkter ikke har hersket ganske den samme Overensstemmelse mellem Frederik Ahlefeldt og Johan Adolf, giver den engelske Gesandt i København, John Paull, Udtryk for i en Indberetning til London: »Hertugen af Pløn har besynderligt nok den Ærgerrighed at ville herske over Kongen og Landet, han har mange Luner, han taaler ingen Modsigelse, Storkansleren er den eneste, der siger ham imod.« Men det hindrede ikke, at Frederik Ahlefeldt satte overordentlig stor Pris paa Johan Adolf, han har formentlig været i Stand til at forstaa Hertugens Ubehag ved Modsigelser, idet han selv var meget paa-staaelig. Man forbavses over, at Frederik Ahlefeldt, der var meget øm over sin Myndighed, særlig naar det drejede sig om Hertugdømmerne, ikke kom i Klammeri med Johan Adolf, efter at denne paa Kongens Befaling var begyndt at gaa Storkansleren i Bøden i Kraft af sin Udnævnelse til Militærguvernør i Slesvig og i Holsten. Men Storkansleren har vel haft den Opfattelse, at denne Udnævnelse ikke var af synderlig stor Betydning, men maatte opfattes som et Plaster paa Saaret efter Hertugens Afgang fra Overkommandoen. Det generede saaledes ikke Frederik Ahlefeldt, at Johan Adolf blandede sig, ikke alene i den militære, men ogsaa i den civile Administration af Hertugdømmerne. Endnu mere forbavsende er det, at Frederik Ahlefeldt ikke tog Hertugens Indblanding i Udenrigspolitikken ilde op, men Ahlefeldt har aabenbart været tilstrækkelig stort anlagt til at kunne taale virkelig dygtige Concurrenter ved sin Side.

Det viser, hvor langt ringere Ahlefeldts Indflydelse paa Kongen var end Griffenfelds, naar det ikke lykkedes Storkansleren trods sine stadige Bestræbelser og personlige Diskussioner med Kongen at faa Johan Adolf genindsat som Hærens Overanfører. Flere og flere gik over til Ahlefeldts Mening, at Plønerens store Dygtighed burde udnyttes, og indenfor Hæren, hvor Hertugens bydende Væsen dog var faldet adskillige af Generalerne for Brystet, bredte den Mening sig, at skulde Krigen vindes, maatte Hertugen genindsættes i Overkommandoen. Men dette skete først mange Aar senere, da Frederik Ahlefeldt var afgaaet ved Døden

efter lige til det sidste at have formanet Kongen til at yde Johan Adolf Retfærdighed. Udenfor Regeringskredsene tabte Interensen for Johan Adolfs fornyede Tilbagevenden til Hæren sig dog hurtigt, og det stod i Forbindelse med Griffenfeldprocessen; Mand og Mand imellem beklagede man Griffenfelds Afsættelse, og det blev moderne at give Hertugen af Pløn hele Skylden for den tidligere Kanslers Fald.

Det virker meget ejendommeligt at læse de Lovtaler, som den svenske Gesandt i København, Grev Lejionkloo, skænkede Johan Adolf i en Rapport adresseret til Karl 11. ti Aar efter Freden i Lund; disse Ord fra en tidligere Fjende er den højeste Ros, der overhovedet kunde ydes Hertugen. Lejionkloo beretter følgende: »General Arensdorff¹⁾ er for tre Dage siden ankommet her til København, og det siges, at han skal afgive Kommandoen over Hæren til Fyrsten af Pløn. Fyrsten er en Mand med god Forstand, courage og conduite, saa der hersker megen Glæde blandt Officererne, der sætter Pris paa Fyrsten paa Grund af disse hans Egenskaber og hans gode Manerer og Levemaade; de holder for, at den skaanske Krig aldrig vilde have faaet et saa ulykkeligt Udfald for Danmark, om højtbemeldte Fyrste var blevet ved Armeen. Han forlod Hæren, fordi han havde nogen jalousie til Salig General Arenstorff²⁾, som havde alt for megen credit hos Kongen og havde mere Indflydelse, end det var Fyrsten af Pløn kært og behageligt. Fyrsten af Pløn er iøvrigt til Aars, han nærmer sig de 60, og jeg kan ikke vide, om alle Kongens Raader gerne ser, at han bliver Medlem af Gehejmeraadet.«

Frederik Ahlefeldt og Hertugen af Pløn, der fra først af ikke havde harmoneret, sluttede sig efterhaanden nøjere og nøjere til hinanden. Frederik Ahlefeldt blev hurtig klar over Johan Adolfs fremragende Dygtighed som Hærfører, og efter Hertugens Afgang fra Hæren tvivlede Storkansleren om Muligheden af at vinde Krigen. Ahlefeldt burde naturligvis have sat sin Stilling ind paa Bevarelsen af Johan Adolf for den danske Hær, men han nøjedes med, som han udtrykte det i et Brev, daglige indtrængende Paamindelser til Kongen.

¹⁾ Frederik Arensdorf. ²⁾ Karl Arensdorf.

Det udmærkede Samarbejde begyndte under Forhandlingerne om Oldenburg; nedenstaaende vil Sagen kunne følges gennem Frederik Ahlefeldts Brevveksling med Hertugen af Pløn.

Brevene giver et Indblik i det over al Maade indviklede oldenborgske Spørgsmaal, der efter Brevskrivernes Mening trængte til en hurtig Afgørelse. Det var særlig den Del af Oldenburg, som Gottorp havde occuperet, der voldte Huset Pløn Bryderier, men ogsaa den af Danmark besatte Del skabte mange Vanskeligheder. At baade Danmark og Gottorp ønskede en *modus vivendi*, er indlysende, naar man betænker, at Christian 5. og hans Svoger regerede i Fællesskab over hele Oldenburg.

Kammerretten i Wien tilkendte Hertugen af Pløn Arveretten til begge Grevskaberne, og herfor maatte alle Parter, inklusive Gottorps Ven, Sverige, bøje sig. Hertugen af Pløn gik halvt tvunget, halvt godvilligt, ind paa at afstaa Oldenburg til den danske Konge mod en passende Godtgørelse, hvis Størrelse endelig skulde afgøres af Rigshofretten i Wien. Afstaaelsen blev af vidtrækkende Betydning ogsaa i kommende Tider, idet Sagen blev draget frem ved Udstedelsen af Christian 8.s aabne Brev under Omtalen af »visse Dele« af Holsten, i hvilke der ikke gjaldt den samme Arveret som i det øvrige Monarki. Ogsaa den Omstændighed, at Hertugen af Pløn afstod Oldenburg, ikke alene paa egne, men ogsaa paa Descendenternes Vegne, kom til at spille en Rolle i senere Tider. Der var nemlig Continuitet mellem denne Afstaaelse og Hertugen af Augustenborgs Afkald paa Hertugdømmerne til Fordel for Danmark i 1850. Det blev i 1864 gjort gældende af Hertug Frederik af Augustenborg, at hans Faders Afkald paa Arverettighederne til Slesvig og Holsten kun gjaldt Faderen personlig, idet et Afkald paa en Ret ikke var bindende for Descendenterne. Baade ved Udstedelsen af det aabne Brev og ved Hertug Frederik af Augustenborgs Erklæring blev der fra dansk Side draget Paralleller med Pløns Afkald paa Oldenburg, og man gjorde skarpt gældende, at naar Hertugen af Pløn kunde give Afkald paa et Land ogsaa paa Efterkommernes Vegne, gjaldt det samme i analoge Tilfælde; Hertug Christian August af Augustenborgs Afkald maatte ogsaa gælde Sønnen, og de plønske Dele af Holsten skulde følge med det øvrige Monarki

under den til enhver Tid værende Konge, idet Pløns Afkald var givet for evige Tider.

De mange skriftlige Forhandlinger mellem Storkansleren og Hertugen angaaende den oldenborgske Arv minder levende om en Studehandel; begge Parter, baade den, der sælger, og den, der køber, søger at slippe saa billigt som muligt. Man faar Indtrykket af, at Johan Adolf venter større Imødekommenhed fra Ahlefeldts Side, end han mente at kunne have mødt hos Griffenfeld, men han tager højligens fejl, Storkansleren vil tværtimod søge at erhverve Oldenborg for saa billigt Køb som muligt, og han lader med al ønskelig Tydelighed Hertugen af Pløn forstaa, at han er for graadig. Ogsaa i sine Breve til Christian 5. og til Biermann klager Ahlefeldt over, at Johan Adolf er for glubsk i sine Fordringer om Erstatning for Grevskaberne. Den lidt mindre tiltalende Sjakren om Prisen for Oldenborg er imidlertid forstaaelig nok, Kongen mangler Kontanter. Stillingen er vanskelig for begge Parter, baade personligt og gennem Frederik Ahlefeldt som Talerør beraaber Kongen sig paa »de vanskelige Tider«. Hertugen er mere ved Muffen som den gode Financier han er, og da han er Godssamler for Herren, foreslaar han Frederik Ahlefeldt at lade Kongen betale med Jordegodser. Storkansleren griber Tanken med Begærlighed, da det volder ham meget Hovedbrud at skaffe de tilstrækkelige Kontanter til at betale for Oldenborg. Kongen er knap saa begejstret for Tanken, han er ked af, at hans Fader som Følge af Pengeknaphed har maattet afhænde Masser af Krongodser, en Fremgangsmaade, han, tvunget af de samme Grunde som Faderen, har maattet fortsætte med. Kongen misunder Pløneren de mange sammenhængende Vildtbaner, han har paa sine Godser, hans egne Jagtarealer er i en betænkelig Grad skrumpet ind. Kongen haaber forgæves paa, at Ahlefeldt skal være bedre til at skaffe ham Penge end Griffenfeld, hvem han ofte havde bebrejdet, at han ikke i tilstrækkelig Grad var Finansmand, men Frederik Ahlefeldt kan ikke hjælpe Kongen, og han peger paa, at den eneste Maade, hvorpaa man kan slippe billigere fra Handelen, er ved at afgive Godser. Storkansleren forklarer Kongen, at Godserne er af meget ringe Værdi, de er

vanskelige at forpagte ud og endnu vanskeligere at sælge. Det er de daarlige Tider, der gør sig gældende, de stadige Krige har forarmet Monarkiet, og i første Række Landbrugerne. Frederik Ahlefeldt gør Kongen opmærksom paa, at Fattigdommen er særlig stor i Holsten, og at man der finder de fleste »øde« Gaarde. Det er aabenbart Storkansleren en Tilfredsstillelse at pointere overfor Kongen, hvor ondt de ham saa kære Holstenere har det. Johan Adolf ser rent praktisk paa denne Sag og fremhæver overfor Ahlefeldt, at det er mindst lige saa fordelagtigt for Køberen som for Sælgeren at ordne Mellemværendet ved Hjælp af Jordegods. Johan Adolf kommer, inden Kongen langt om længe har bestemt, hvor vidt han vil foretrække at betale Grevskaberne med Jord, med Forslag om, hvilke Godser, han vil have i Bytte; dette finder Kongen aabenbart meget næsvist og beder Frederik Ahlefeldt gøre Kontraparten opmærksom paa, at han er »piqueret« over, at Hertugen er saa »vorlaut«. Frederik Ahlefeldt ser det under en anden Synsvinkel og er mere forarget over den Mængde af Jord, Hertugen kræver for at blive »tilfredsstillet«, og henstiller til Pløneren at »fornøje sig« med noget mindre; ifald Johan Adolf ikke vil nøjes med, hvad Kongen af egen fri Vilje vil give ham, truer Storkansleren med Kongens Vrede. Christian 5. er nemlig efterhaanden blevet saa ærgerlig over Tovtrækkeriet, at han sætter sig i Hovedet, at det er under hans Værdighed at handle om Grevskaberne, den enevældige Konge vil selv alene bestemme Prisen. Som Jurist er Frederik Ahlefeldt klar over, at den gaar ikke, i sidste Instans kommer det an paa Rigshofretten i Wien; ifald man i det tysk-romerske Riges Hovedstad finder Kongens Bud for karrigt, risikerer man, at hele Handelen gaar i sig selv. Det er Johan Adolf ogsaa klar over, og det giver hans Optræden overfor Kongen og hans Kansler en behagelig Sikkerhed.

Hertugen holder fast ved Fiktionen om, at det er Kongen, der til de mindste Detailler ordner hele den indviklede Handel om Oldenborg; ikke desto mindre fremkommer Johan Adolf ofte med Spydigheder; til Tider tager Ordene en kraftigere Form end Spydigheder, Hertugen taler saaledes gentagende om den »mangelfulde Afstaaelse«. Bag Udtalelserne i Johan Adolfs Breve sporer

man jævnligt Gensch, der et Par Gange skriver paa egen Haand til Frederik Ahlefeldt. At Gensch staar bag ved det hele, er indlysende, han har lige fra først af haft Haand i Hanke med det oldenborgske Spørgsmaal, og man mærker, at Frederik Ahlefeldt er vant til at forhandle med ham; i sine Breve til Gensch lader Storkansleren derfor ikke Utaalmodigheden løbe af med sig, saaledes som det af og til er Tilfældet i Brevene til Hertugen. Gensch og Ahlefeldt forhandler paa en behagelig Maade med hinanden, de er begge lige omstændelige, og begge ynder den lette, spøgefulde Tone, som de har tilføjes med Griffenfeld. Hertugen er mere kortfattet og koncis, og han spørger ikke. Tonen i Frederik Ahlefeldts Breve til Hertugen er decideret uvenligere end i dem, han adresserer til Gensch, Storkansleren er overbebyrdet med Arbejde og lader uden alt for mange Krusseduller Hertugen forstaa, at han har adskilligt andet at tage Vare end at beskæftige sig med hans Sager, saa meget mere som Spørgsmaalet om Afstaaelsesvilkaarene synes at skulle blive endeløse. Det virker komisk, naar begge Parter bebrejder hinanden, at de smøler med det hele; den, der i saa Henseende taler mest rent ud af Posen, er Frederik Ahlefeldt, Hertugen bruger mere forsigtige Vendinger, hans Tone er i det hele taget mere urban, og det er ikke til at tage fejl af, at han selv betragter sig som den lille; ogsaa Frederik Ahlefeldt er aabenbart af den Opfattelse, at Kongens Kansler er en mere fremstaaende Mand end et Medlem af en af de kongelige Sidelinjer. I Brevene kalder Johan Adolf Storkansleren sin Ven, men der er dog noget vist forbeholdent i hele Tonen, og man sporer ligesom nogen Mistænksomhed overfor det Bureaukrati, der var blevet almægtigt efter Regeringsforandringen i 1660, og for hvilket Frederik Ahlefeldt var den øverste Repræsentant.

FRA FREDERIK AHLEFELDT TIL JOHAN ADOLF

Durchlauchtige Fyrste, naadige Herre!

Jeg haaber ikke, at Eders Durchlaughtighed har taget mig det ilde op, at jeg endnu ikke har svaret paa Højstsammes højtærede Brev, men jeg har været incommoderet af en saa

plagende Gigt i Haanden, at jeg i næsten 3 Uger slet ikke har kunnet bruge Haanden. Nu har jeg ikke villet undlade at bringe Eders Durchlaughtighed min skyldigste Tak for det mig af Højst-samme témoignerede naadige Sindelag og forsikrer jeg, at jeg til enhver Tid skal beflitte mig paa at meritere saadant ved al mulig skyldig Tjenstvillighed. Jeg kunde have ønsket at vise min Tjenstagtighed overfor de desideris, som Eders Durchlaughtighed nyssens forebragte mig, og vilde have fremmet Expeditionen af Afstaaelsessagen, men jeg har været saa overlæsset med Arbejde, dertil kommer, at Riget saa storligen fattes Penge; jeg haaber ikke, at Eders Durchlaughtighed tager mig fortrydeligt op, at jeg for de ovennævnte Aarsagers Skyld maa udskyde Expeditionen af denne Sag til et bequemmere Tidspunkt. Imidlertid kan I være overtydet om, at det skal være Hans Majestæt magtpaaliggende fra nu af at fremskynde denne Sag.

Ellers begynder dette Felttog Gud ske Lov temmelig godt, idet Hans Majestæt ikke alene har vundet en temmelig aduantage i forskellige Træfninger, men ogsaa tvunget Fjenden til en hovedkuls Retirade, hvorefter Kongen følger Fjenden lige i Hælene, og Svenskerne hindres i at skaffe sig Luft og tvinges over mod Højderne i Stedet for.

Gid den Allerhøjeste fremdeles vil lægge sin Velsignelse til og holde Eders Durchlaughtighed i sin Varetægt.

Jeg forbliver Eders Durchlaughtigheds underdanigste
lydigste Tjener

F. Greve af Ahlefeldt til Langeland og Rixingen.

København, den 29. Maj 1677.

FRA JOHAN ADOLF TIL FREDERIK AHLEFELDT.

Højvelbaarne Greve, synderlig kjære Herre og Ven!

Efter at Hans Kongelige Majestæt formødelst en Skrivelse af 21 hujus har begæret af mig, at jeg for Allerhøjstssamme skulde udfærdige et udførligt Cessionsinstrument for den anden Halvdel af Grevskaberne, som tilforn sket er, ere derved en og anden considerationes komne til. Om denne Materie maa der nød-

vendigvis forud føres communicationes, og har jeg derfor givet Befaling til min kjære og tro Kammerraad, Christoffer Gensch, at han desangaaende nødtørftigt skal holde Foredrag for Eders Excellence; saalunde foranlediget skulde jeg tjenstligst ansøge om, at der maa skænkes ham naadigst Gehør. Ellers anbefaler jeg mig paa det bedste til Eders Excellences fortvarende Ven-skab, og skal jeg til enhver Tid beflitte mig paa at være Eders Excellences etc.

Pløen, den 25. Juli 1677.

Til Herr Storkansler Greve Ahlefeldt.

FRA JOHAN ADOLF TIL FREDERIK AHLEFELDT

Højvelbaarne Greve, synderlig Højtærede Herre og Ven!

Gennem min Kammerraad er mig paa tilbørlig Vis blevet forebragt, hvad Hans Kongelige Majestæt vil lade begære af mig be-treffende Afstaaelsen af Grevskaberne. Hoslagt fremsender jeg Concepter dertil, og drister jeg mig til at haabe, at Originalen maa blive saaledes affattet, at det vil kunne blive til Højt-bemeldte Hans Kongelige Majestæts Satisfaction, og har jeg fra min Side intet inderligere Ønske, end at det dermed straks maa have sin Rigtighed. Mine venligst kjære Herrer Brødre¹⁾ have, efterdi de befinde sig langt borte herfra, givet mig Fuldmagt til at varetage deres Interesser, paa det at bemeldte Afstaaelses-dokument behørigt kan blive udfærdiget i deres Navn, og jeg saalunde paa mine Herrer Brødres Vegne til Gengæld kan mod-tage præstanda fra Hans Kongelige Majestæts Side.

I de tvende Pactis resterer endnu forskellige vigtige Puncter, som hidindtil endnu ei ere komne til Effect; maaske er det for-nødent, ogsaa formedelst de nærværende Conjunkturer, at disse Punkter skulle blive end yderligere udskudte, og derfor tør jeg næsten ikke fordriste mig til, for saa vidt at foregribe mine Højt-bemeldte Herrer Brødres Bestemmelser og paa egen Haand afgøre den solenne Cession uden videre.

¹⁾ Johan Adolf havde tre Brødre. Den ældste, August, arvede ved Faderens Død Nordborg paa Als; han var ligesom sin ældre Broder en dygtig og tapper Krieger. Hertug Augusts Søn, Joachim Frederik, arvede Hertugdømmet Pløn, da Johan

Thi, ifald der sidenhen skulde opkomme Vanskeligheder an-gaaende en og anden præstandi, kunde jeg have at befrygte, at mine Brødre vilde gøre Ophævelser, og at de ikke uden Aarsag rettede Bebrejdelser imod mig, fordi jeg ikke havde varetaget deres Interesser paa rette Maade. Da det er mig i allerhøjeste Grad magtpaaliggende i alle tænkelige Sager at vise Hans Kongelige Majestæt min tjenstligste Devotion, og ikke her vil lade denne Lejlighed gaa mig af Hænde, medens jeg paa den anden Side ikke ønsker, at det Kejserslige Bekræftelses-Værk maa blive forhalet, saa vil jeg uforgribeligen henstille til Eders Excellence at anmode Hans Kongelige Majestæt om behageligt, ved Modtagelsen af Originalen til merbemeldte Afstaaelsesdokument, at vente, til der indtræder en bedre Lejlighed, med at lade yde de endnu tilbageværende Erstatninger for Oldenburg og lade mig anvise et virkeligt Pant paa et vist Sted. Derfra vilde jeg saa kunne hæve Renterne, indtil Hovedsummen er blevet mig udbetalt; Amtet Pinneberg vilde efter min uforgribelige Mening være det bequemteste Sted hertil. Imidlertid er den i Wien berammede to Maaneders Termin, der skulde være at regne fra 6.—16. Julii, allerede ved at udløbe, og i den endnu tilbageværende korte Tid vil der næppe blive Stunder til at ekspedere sligt; det turde derfor være fornødent fremfor alt i Tide at sende Herr Liljenkrone¹⁾ af Sted med Ordre til henimod Udløbet af bemeldte Termin at søge opnaaet en tilstrækkelig yderligere Frist, hvilken da med Lethed vil blive forundt; samtidig skal jeg instruere min Befuldmægtigede i Wien paa samme Vis, at han af denne Grund ogsaa ansøger om fornøden Instantz.

Ligervis som Eders Excellence af ovenstaaende vil spore Vor

Adolfs ældste Søn døde barnløs. Med Joachim Frederik uddøde den plønske Linje paa Mandssiden; den sidste Hertug af Pløn var Bedstefader til Dronning Caroline Amalie.

Johan Adolfs anden Broder, Joachim Ernst, havde en æventyrlig Løbebane; han kom som ganske ungt Menneske i spansk Tjeneste, hvor han avancerede i et meget hurtigt Tempo; han blev General og Admiral samtidig, og efter at have ægtet den meget rige og fornemme Baronesse Isabella Francisca Merode udnævntes han til Grande af Spanien.

Johan Adolfs tredie Broder, Bernhard, opholdt sig hele sit Liv paa Ærø, hvor han ejede Godset Søbygaard, til Gaarden hørte der en Del fynsk Bøndergods.

Johan Adolfs yngste Broder, Carl Hinrich, var paa dette Tidspunkt ikke mere blandt de levendes Tal, han døde, da han opholdt sig i Wien for sammen med Johan Adolf at se at bringe den oldenborske Arvesag til en endelig Ordning.

¹⁾ Den ofte her i Bogen nævnte danske Gesandt i Wien.

gode Intention i Henseende til Hans Kongelige Majestæts Tjeneste, saaledes ville vi tjenstlig ansøge om, at Eders Excellence vil afgive fornøden Beretning til Højstbemeldte Hans Kongelige Majestæt herom. Refererende mig hertil skal jeg i min Svarskrivelse gøre gældende, at jeg paa bedste Vis skal hjælpe til, at Værket bliver udført paa bedste Vis i Henhold til velment Forslag. Saadant skal tjene til synderlig Obligation overfor Eders Excellence, og skal jeg bemøje mig med beredvillig at være til Eders Excellences Tjeneste, idet jeg flittig befaler Højst-samme til Guds skærmende Haand.

Givet i mit Hjem i Pløen 3. August 1677.

Concept til Afstaaelses-Dokument, som saadant under 3. August 1677 blev Herr Storkansleren communiceret.

Vi Johan Adolf, af Guds Naade Arving til Norge, Hertug af Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve af Oldenburg og Delmenhorst p. p. gjøre herved vitterligt, paa egne Vegne og efter Fuldmagt af de durchlauchtige Fyrster, vore venligt kiære Brødre, de Herrer August og Joachim Ernst, og paa vore egne og Deres til enhver Tid værende Arvingers Vegne. Den gennem mange Aaringer standende Strid mellem Vort fyrstelige Hus paa den ene Side og det fyrstelige Hus Holsten-Gottorp paa den anden Side angaaende Lensfølgen og Arveretten til Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst er gennem endelig kejserlig Dom af 10.—20. Julii Anno 1673 blevet afgjort, og derigennem er der tilkendt Vort fyrstelige Hus saadan Lensfølge og Arveret; derhos er det fyrstelige Hus Holsten-Gottorp blevet dømt til at tilbagegive den af samme occuperede Del af bemeldte Grevskaber, una cum fructibus perceptis et percipiendis nec non expensis. Videre skal, ifølge højst omtalte kejserlige Kendelse, og i Kraft af, at de dertil forordnede kejserlige Commissarier nyssens den 22. og 25. Maji, gammel Tidsregning, for saa vidt ere skredne til execution, det fyrstelige Hus Holsten-Gottorp rykke ud af bemeldte Grevskaber, i Kraft af kejserlig Auctoritet og udtalt Dom. Vi og Vore Herrer Brødre er derimod virkelig blevet sat i Besiddelse

af samme Grevskaber. Den Durchlaughtigste Stormægtigste Fyrste, Herr Christian 5., Konge til Danmark og Norge o. s. v. Vor naadig højtærede Herr Fætter, har ifølge tidligere indgaaet Forlig, saa og i Kraft af dertil afgivet kejserlig Confirmation og Investitur taget Halvdelen af merbemeldte Grevskaber i Besiddelse pro indiviso et in communione. Ved saadant Fællesskabsvæsen er der mangehaande Møje saa og Afbræk i det almene bedste at vente, derfor kræver Grevskabernes Velfærd, at disse Lande blive regerede af en og samme Landsherre alene. Desaaarsags har Nødtørften krævet, at der til sligt Behov blev afsluttet visse Traktater med Højtbemeldte Hans Kongelige Majestæt, hvilke Traktater for saa vidt lykkelig ere bragte i Stand, idet der er opnaaet Enighed om, at ogsaa den anden Halvdel af Grevskaberne af Os overdrages til Hans Kongelige Majestæt mod en vis Ydelse til Os som Erstatning, saaledes at Hans Kongelige Majestæt ganske helt og holdent indtræder som eneste Herre over disse Lande. I Henhold hertil afstaar Vi og overdrager Vi i eget, Vore Herrer Brødrer og de til enhver Tid værende Arvingers Navn af Vor egen fri Vilje og efter moden og grundig Overvejelse Besiddelsen af den Halvdel af Grevskabet Oldenborg og Delmenhorst, som det fyrstelige Hus Holsten-Gottorp hidtil har siddet inde med, men som ved Dom og Rettens Kendelse saa og gennem kejserlig Execution er tilkendt Os og Vort fyrstelige Hus og overgaaet til Vor Besiddelse, til Højtbemeldte Hans Kongelige Majestæt, Herr Christian 5., Konge til Danmark og Norge p. p. og Hans Kongelige Arvesuccessores i Regeringen og Livsarvinger tilligemed alle de til Grevskabernes Pertinentier hørende juribus og actionibus. Hans Kongelige Majestæt vil fra nu af have Retten for sig og sine Efterfølgere i Regeringen til at regere over, nyde og med alle derhen hørende juribus et actionibus mod enhver disse Grevskaber, tam ratione allodii quam feudi, at benytte; Hans Kongelige Majestæt vil have de samme Rettigheder over Grevskaberne, som Vi, Vore Herrer Brødre og samtlige Vore Livsarvinger med Rette vilde kunne have udøvet og nydt, og herfra er overalt intet deraf undtaget. Paa egne, saa og paa Vore Herrer Brødrer Vegne og for samtlige Vore Arvinger afstaar vi fra enhver Indvending og Excep-

tiones, af hvad Navn de være maa, som maatte kunne blive brugt eller allegeret mod denne saalunde fuldbyrdede Afstaaelse af Grevskaberne, idet Vi og Vore nævnte Arvinger giver Afkald paa enhver Ret, Prætension eller Fordring paa bemeldte Grevskaber, og i Kraft af nærværende helt og holdent afstaar alle Vore Rettigheder over disse til Hans Kongelige Majestæt til Danmark og Norge p. p. og Allerhøjstsammes Arvesuccessorer i Regeringen. Denne Vor Afstaaelse gælder, saa længe som der vil være mandlige Livsarvinger efter Hans Majestæt, Allerhøjstsalig Kong Frederik 3. til Danmark og Norge ect. glørværdigst Ihukommelse, forhaanden i Live; i alle hines Faveur er nærværende Afstaaelse sket. Skulde, hvad Gud forbyde, alle kongelige Livsarvinger før eller senere, ganske afgaa ved Døden, og altsaa Grevskaberne som Følge af disse Dødsfald igen være uden Besidder, da skal Vore og Vore Livsarvingers Arvinger og i Tilfælde af disses dødelige Afgang Vor Broder Herr August og hans Livsarvingers Arvinger, og i Tilfælde af deres dødelige Afgang Vor Broder Herr Joachim Ernst og hans Livsarvingers Arvinger, og i Mangel af disse endelig Vort fyrstelige Huses andre Agnater uden Afbræk have Arveretten til de tvende Grevskaber Oldenburg og Delmenhorst og de under disse hørende Riger og Lande tilligemed de Rettigheder, som tilkommer Vor højsalige Fader og Os efter den sidste Greves Død, og som er blevet Os tilkendt ved kejserlig Dom og ifølge kejserlig Execution er blevet bekræftet. Til sikker Bekræftelse og Overholdelse af alt ovenstaaende have Vi egenhændigt underskrevet nærværende Afstaaelsbrev og ladet Vort fyrstelige Segl vedhænge. Alt tilsammen i god Tro, uden Argelist og Svig.

FRA FREDERIK AHLEFELDT TIL JOHAN ADOLF

Jeg har hersteds rigtig modtaget Eders Durchlauchtigheds højtærede Skrivelse af 3. August og deraf blandt andet, til min ikke ringe Forbavselse, set, at Eders Durchlauchtighed forlanger et rørligt og virkeligt Pant for de Summer, som Hans Majestæt skylder Eder og Eders Herrer Brødre i Anledning af Afstaaelsen af Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst, og at

Eders Durchlaughtighed forlanger Pinneberg Amt som Sikkerhed in specie.

Naar Eders Durchlaughtighed ved Afslutningen af Afstaaelses-traktaten absolut forlanger Forudbetaling eller Sikkerhed i Hænde, saa maa I tillade mig at gøre opmærksom paa og henstille til Eders Durchlaughtigheds fornuftige Overvejelse, om I ikke med mig vil mene, at slig uformodet Begæring fra Eders Side højlig vil forbavse Kongen og virke ubehageligt paa Hans Majestæt. Eders Durchlaughtigheds Krav vil sikkert vække nogen Mistanke hos Kongen og give Hans Majestæt Anledning til nærmere at undersøge, om Eders Durchlaughtighed og Eders Herrer Brødre ikke paa nogle Punkter staar i Gæld til Hans Kongelige Majestæt. Jeg tvivler ikke paa, at Eders Durchlaughtighed ved nøjere Eftertanke vil forandre Eders Intentioner og mene, at det Dokument, jeg hoslagt har den Ære at fremsende i Genpart med den nu afgaaende Post til Overflod sikrer Eder mod al Præjuditz og Svig. Jeg henstiller altsaa til Eders Durchlaughtighed, at I ufortøvet afgiver Afstaaelsesdokumentet og til Gengæld accepterer Originalen til den hosfølgende ovenomtalte Revers; ved at handle saaledes vil I fjerne alle Vidtløftigheder i Sagen, og er jeg overtydet om, at I selv vil være genegen dertil. Jeg kan i Hans Majestæt Kongens Navn forsikre Eders Durchlaughtighed om, at saa snart disse vanskelige Tider i nogen Maade have forandret sig, skal der blive givet Eder og Eders Herrer Brødre fuld Satisfaction og Erstatning.

Iøvrigt har jeg den Ære at være Eders Durchlaughtighed højlig obligeret for Eders mod mig udviste vedholdende Naade og Affection, og nærer jeg intet højere Ønske end i Gerningen at vise Eders Durchlaughtighed min devoteste Hengivenhed. Idet jeg anbefaler Eders Durchlaughtighed til den Allerhøjestes trofaste Beskærmelse til alt højt, fyrsteligt, velsignet velgaaende, forbliver jeg

Eders Durchlaughtigheds lydigste Tjener
F. Greve af Ahlefeldt til Langeland og Rixingen.

Glückstadt, den 11. August 1677.

FRA JOHAN ADOLF TIL FREDERIK AHLEFELDT

Højvelbaarne Greve, synderlig højtærede Herre og Ven!

Jeg har i Dag med den ordinaire Post over Rensborg rigtig modtaget det mig af Eders Excellence tilstillede Brev dateret Glückstadt den 11. hujus, og har jeg dernæst rigtig fornummet det, som I desidererer i Anledning af det mig afkrævede originale Afstaaelses-Dokument. Nu gør Indholdet af Eders Excellences højtærede Svarskrivelse mig tvivlraadig, om jeg har udtrykt mig med tilstrækkelig Tydelighed om Sagen i min foregaaende Skrivelse, og finder jeg mig derfor foranlediget til, da jeg ei gerne vil falde Eders Excellence til Byrde med en vidtløftig Brevveksling, at skikke min Kammerraad¹⁾ til Eders Excellence med yderlig mundtlig Beretning, hvilket skal blive besørget i Løbet af nogle faa Dage, saa saare jeg igjen er kommet hjem. Jeg venter nemlig de fyrstelige brunsvigske Herskabs²⁾ formodentlige Komme hertil, jeg ledsager dem til mit Hjem og kan under deres Besøg ikke modtage andre. Imidlertid, efterdi den i Wien berammede to Maaneders Termin snart lakker mod Enden, og jeg før Afløbet af samme ikke kan besørge det nødtørftige i Wien angaaende Oldenburg og Delmenhorst, vil Eders Excellence behage, i Henhold til min uforgribelige Ansøgning, at give Herr Liljenkrone³⁾ de fornødne Ordres til henimod Udløbet af Terminen at ansøge paa tilbørlig Vis om en ny Forlængelse af Fristen. Denne forlængede Frist vil Herr Liljenkrone, i Betragtning af den nuværende, til det fælles bedste af Hans Kongelige Majestæt førte nyttige haarde Krig, letteligen erholde. Turde jeg bede Eders Excellence om gunstigst Svar paa nærværende, og skal jeg ikke forsømme til sin Tid efter Mulighed at yde Gentjeneste for Eders Excellences i denne og øvrige Sager udviste behagelige Tjeneste.

Givet i mit Hjem paa Arnsbø⁴⁾, den 14. August 1677.

¹⁾ Gensch.

²⁾ Johan Adolfs Svigerforældre, Hertugen og Hertuginde af Wolfenbüttel.

³⁾ Den ofte her i Bogen omtalte danske Gesandt i Wien.

⁴⁾ Et af Johan Adolfs Landsteder, hvor Hertugen var født. Arnsbø, der oprindelig havde været et Kartheuserkloster med tilhørende saakaldte Marielkirke, var et meget besøgt Valfartsted. Arnsbø laa tæt ved Lybæk, og der knyttede sig talrige Sagn til Klosters og Kirkens Oprindelse. Paa Stedet, hvor Arnsbø Kloster

FRA FREDERIK AHLEFELDT TIL JOHAN ADOLF

Durchlaughtigste Fyrste og naadige Herre!

Jeg har med sømmelig Agtelse hersteds modtaget Eders Durchlaughtigheds højtærede Skrivelse, hvori Højstsamme gør mig opmærksom paa, at I har Fordringer tilgode for Afstaaelsen af Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst, og før den Sag er bragt i Rigtighed, kan der ikke gives kejserlig Lens-Investitur til Hans Kongelige Majestæt over de bemeldte Grevskaber. Som Pant for den Eders Durchlaughtighed og Eders Herrer Brødre endnu skyldige Sum i Henhold til Cessions-Brevet, bringer Eders Durchlaughtighed nogle Godser i det Segebergske i Forslag, og har jeg undersøgt disse Godsers Størrelse og Bonitet. Jeg har nu paa behørig Vis allerunderdanigst forelagt Eders Durchlaughtigheds desiderium for Kongen, og Hans Majestæt har allernaadigst anmodet mig om, som Gensvar, at love og forsikre Eders Durchlaughtighed om, at I og Eders Herrer Brødre ikke behøver at nære nogen Ængstelse, men at Hans Majestæt, saa snart disse vanskelige Tider og Conjuncturerne synes at skulle blive lidt bedre, skal give Eders Durchlaughtighed Satisfaction, enten i rede Penge eller i de foreslaaede Godser. Skulde Eders Durchlaughtighed begære det, er Hans Majestæt beredt til, for større Sikkerheds Skyld, at ville udlevere en egenhændig konge-

blev bygget, laa der en Skov, i hvilken en mægtig Bøg ragede højt op over alle de andre Træer. I Bøgens Krone havde gennem mange Aar en Ørn haft sin Rede; den hellige Jomfru viste sig i en straalende Skikkelse over Bøgetoppen, og en Brændhugger, som betragtede Synet, paaastod senere, at der spredtes Lys videnom, og at Jomfru Marie i Skikkelse af et Billed rakte helt ind i Himlen. Fra den Dag af strømmede Folk fra Lybæk og Omegn til Skoven og holdt Andagt ved Foden af Træet, der blev kaldt Arnsbæk, efter det plattyske Arn, en Ørn, og Bøg, en Bøg. Senere blev Skoven ryddet, og Klosteret og Mariekirken rejstes. Stedet har Tilknytning til Hovedpersonen i nærværende Værk, idet Hans Ahlefeldt til Haseldorf viede Kirken en meget stor Gave. I Gavebrevet hedder det: „Jeg, Hans van Ahlevalde, Ridder, bekender aabenbare for mig og mine Arvinger, at intet er vissere end den naturlige Død, og intet uvissere end Dødstimen, og paa det at Døden ikke skal komme bag paa mig elendige Synder, bestemmer jeg herved, medens jeg er ved min fulde Helsen, at jeg til Ære for Gud den Almægtige og den hellige Jomfru, Christi Moder, og til Minde om min nuværende Ægtefælle, Adelhejd, vore Børn og Venner, som endnu ere i Live, og saa mine salige Forældre og Venner, og mine salige Ægtefæller, som alle ere afdøde i Herren, skænker tusind Mark lybsk til Maria-Templet, paa det at de Ordensbrødres Skyld, hvormed disse saa tidt har været belastede, kan blive afkortet udi Skærsilden. Kirkens Fædre har modtaget min Gave med Taknemlighed og af egen fri Vilje i Taknemlighed besluttet, at der skal læses Sjølemesser til de fire Aarstider for Adelhejd, min Ægtefælle, vor Slægtning, Hans Pogwisch, for Ane, min Søster, og mine ved Døden afgaaede Hustruer, naar Kirkens Fædre ere bequemme dertil.

lig Revers. I Henhold til ovenstaaende tør jeg anmode Eders Durchlaughtighed om ikke at have Betæneligheder ved at afgive bemeldte Afstaaelses-Dokument in forma, hurtig, og uden at vi herfra behøver at skynde paa, paa det at der i Wien kan blive opstillet en peremptorisk og kort Termin for Overtagelsen af Lenet, al den Stund Nødtørften og baade Hans Majestæt Kongens og Eders Interesser fordrer det. Jeg forbliver etc.

Eders Durchlaughtigheds underdanigste ærbødige Tjener
F. Ahlefeldt, Greve til Langeland og Rixingen.

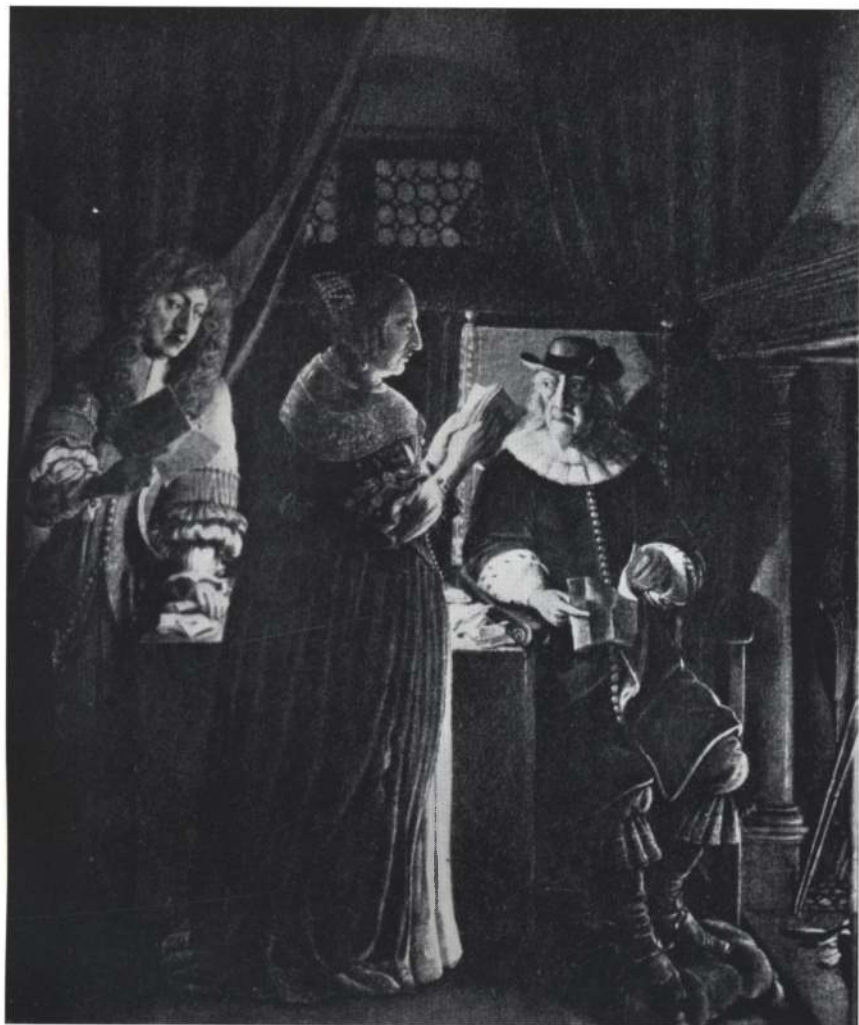
20. August 1677.

FRA JOHAN ADOLF TIL FREDERIK AHLEFELDT.

Højvelbaarne Greve, synderlig højtærede Herre og Ven!

Min Kammerraad¹⁾ har videre udførligen aflagt Beretning for mig om, hvorlunde Eders Excellence behagelig vil lade mig høre nærmere anlangende det desidererede originale Afstaaelsesdokument og de Tvivl, jeg har faaet med Hensyn til samme. Jeg havde meget gerne set, at jeg samtidig med Udstedelsen af Afstaaelsesdokumentet havde faaet de Ydelser, der tilkommer mig som Erstatning for Afstaaelsen af Oldenborg og Delmenhorst; en Forsinkelse heraf vil skaffe mig et brydsomt Ansvar overfor mine Herrer Brødre i Fremtiden. Ikke desto mindre har Hans Kongelige Majestæt i Betragtning af den nuværende alvorlige Krig og tiltrods for min udviste Devotion endnu ikke villet lade Sagen expedere videre. Hans Kongelige Majestæt har af sig selv højest fornuftigt overvejet, om det dog ikke vilde være ret, at jeg og mine Herrer Brødre fik nogen Sikkerhed for Afstaaelsen af Grevskaberne, og til den Ende har Allerhøjstsamme naadigst tilbudt en skriftlig Revers. Under Henvisning hertil og til hurtigere Befordring af nærværende Sag fremsender jeg herved med Eders Excellences Permission, et Concept med tjenstligst venlig Bøn, at Eders Excellence behagelig vil dirigere bemeldte Revers derhen, at hans Kongelige Majestæt vil kunne udfærdige samme. Dette haaber jeg saa meget mere og hellere, som bemeldte Revers er

¹⁾ Gensch.

DEN SIDSTE GREVE AF OLDENBORG

affattet overensstemmende med Aftalerne om Afstaaelsen og Erstatningerne for samme, ligesom det af mig affattede Concept til en Revers ingenlunde er beregnet paa at være til Præjuditz for Hans Kongelige Majestæt. Hvad den i Reversen anførte Erstatning for Grevskaberne angaar, skal jeg være tilfreds, hvad enten den ydes mig i Henhold til Pagten, i rede Penge, eller jeg faar udlagt antagelige Jordegodser, der i Værdi svarer til bemeldte Sum. Men jeg sætter min Lid til, at Hans Majestæt vil behage at gratificere mig og mit fyrstelige Hus med Jordegodser i Segeberg Amt, i Betragtning af, at det vil falde Hans Majestæt svært i disse vanskelige Tider at skaffe en saa stor Sum i rede Penge. Derimod vil det falde lettere og bequemmere at overlade mig Jordegods som Erstatning for Afstaaelsen af Grevskaberne, saasom Godserne allerede for nogen Tid siden er udbudte til Salg af Besidderne, og bemeldte Godser derfor kunne erhverves til langt billigere Penge, end de ere værd. Dertil kommer, at der paa bemeldte Godser er Skatterestancer paa mange Tusinde Rigsdaler, hvilke consequenter meget lettere vil kunne blive refunderede af mig. Paa min Side vil jeg med denne Ordning saa meget lettere og bedre kunne undskylde mig overfor mine Herrer Brødre for den forhastede Afstaaelse af Grevskaberne, som jeg har foretaget imod deres Intention. Hvad mig selv anbelanger, vil der paa slig Vis være bestemte Maal, som jeg kan overskue, og mod hvilke jeg kan rette mine fremtidige Sollicitationer; ellers vil jeg forblive i bestandig Uvished og lade mig affinde med det, som en eller anden muligen vil unde mig. I Henhold til ovenstaaende skal jeg helt tjenstligt atter anmode Eders Excellence om at vise mig den synderlige Venskabstjeneste, at I vil foreslaa Hans Kongelige Majestæt at lade Erstatningen for Afstaaelsen af Grevskaberne fuldbyrde paa den af mig foreslaaede Maade, og haaber jeg, at Eders Excellence i denne som i alle andre Sager til enhver Tid vil lade mig nyde godt af Eders naadigste Velvilje. Da jeg i denne Sag er Eders Excellence højt obligeret, vil jeg ikke undlade at henleve i Haabet om muligt være Eders Excellence til behagelig Gentjeneste, og hermed befaler jeg Eder Gud i Vold til alt Velgaaende.

Givet i mit Hjem i Pløen den 28. August 1677.

FRA JOHAN ADOLF TIL FREDERIK AHLEFELDT.

Jeg har med Dagens Post rigtigt modtaget Eders Excellences meget ærede Svar paa min Skrivelse af 28. afvigte August Maa-
 ned og gerne fornummet, at Hans Kongelige Majestæt ikke har
 haft noget at indvende imod min i god Mening fremsatte Revers;
 jeg har paa min Side ikke undladt eventualiter at udfærdige Af-
 staaelses-Dokumentet in originali. Saaledes foranlediget skulde
 jeg herved tjenstligst anmode Eders Excellence om at foranle-
 dige, at Hans Kongelige Majestæt naadigst vil behage videre at
 disponere derhen, at Allerhøjstsamme snarest belejligt under-
 skriver og med Segl forsyner saadant Revers og derefter lader
 mig det tilstille med Dagens Post; jeg forsikrer derhos, at det ori-
 ginale Afstaaelses-Dokument Ord til andet som i den allernaadigst
 godkendte Concept ufortøvet skal blive befordret til Wien.
 Skulde det derimod behage Hans Kongelige Majestæt med egne
 Øjne at ville gennemlæse bemeldte originale Afstaaelses-Doku-
 ment eller og at overdrage en af Allerhøjstsammes holstenske
 Ministre at modtage bemeldte Dokument af mine Hænder, inden
 det sendes til Wien, saaledes at Hans Majestæt selv besørger For-
 sendelsen til Wien, hvilket sidste jeg for min Part helst ser, saa
 lader jeg det naturligvis bero paa Hans Kongelige Majestæts naadigste
 Forgodtbefindende. Dog har jeg den fulde og faste Tillid
 til Eders Excellence og vil ogsaa endnu en Gang helt tjenstlig
 bede derom, at Eders Excellence giver mig det store Bevis paa
 Eders Venskab, at I foranlediger, at der ingen Rettelser foreta-
 ges i Afstaaelses-Dokumentet inden Afsendelsen til Wien, men at
 samme Dokument bevarer sin Substans, og at Indholdet forbliver
 det samme, saaledes at Afstaaelsen dels foregaar i Overens-
 stemmelse med de trufne Aftaler, dels i Overensstemmelse med
 de Krav, der kan stilles til Retfærdigheden overfor mig; det maa
 nemlig vel erindres, at jeg har resolveret Afstaaelses-Dokumentet
 uden mine Herrer Brødrers Vidende og har overgivet bemeldte
 Dokument i Hans Kongelige Majestæts højstegne Hænder mod til
 Gengæld at erholde den forlangte Gentjeneste. Desaaarsags nær-
 rer jeg ingen Tvivl om, at man vil indse, hvor stor Føjelighed
 jeg har udvist i denne Sag, idet jeg eveniente casu har paataget
 mig et stort Ansvar overfor mine Herrer Brødre og har udsat

mig for, at mine Herrer Brødre ville føre Klage over Betingelsen for Afstaaelsen af Grevskaberne; i Henhold hertil minder jeg om de manglende Erstatninger til mig og henstiller atter til Hans Kongelige Majestæt, at de foreslaaede Godser i Segeberg Amt overlades mig, hvilket er den letteste Maade for Hans Kongelige Majestæt at ordne denne Sag. Eders Excellence vil forstaa, af hvor stor Vigtighed denne Sag er for mig og mit fyrstelige Hus, jeg lægger da trøstig den ganske Sag som alle andre mig vedrørende Sager med fuldeste Tillid i Eders Hænder, stolende som altid paa Eders Excellences gunsige Tilbøjelighed for min Person, og trøstende mig til, at Eders vanlige Godhed og Eders Hengivenhed for mig vil bringe Eder til at varetage mine Interesser her. Jeg har intet højere Ønske end af yderste Evne at kunne være Eders Excellence til Gentjeneste, og stoler jeg trygt paa, at Højsamme ved given Lejlighed vil minde mig om dette mit her udtalte Løfte. Hermed anbefaler jeg flittigt Eders Excellence i Guds Varetægt til alt lykkeligt Velgaaende.

Datum i mit Hus i Pløen den 2. Octobris 1677.

Til Herr Storkansler Greve Ahlefeldt.

FRA GENSCH TIL AHLEFELDT.

Jeg har med underdanig Respekt modtaget Eders højgrevelige Naades Skrivelse af 20. ds. Idet jeg fremfører min underdanige Tak for Continuationen af den mig particulier udviste Naade, skal jeg samtidig forsikre om Hans Durchlaughtighed min naadige Hertugs bestandige Tjenstfærdighed overfor Eders Naade. Som Eders højgrevelige Naade vil se af det med sidst afgaaende Post ankomne Brev fra Hans Durchlaughtighed, forholder det sig i Sagen om Grevskabernes Afstaaelse saaledes, at Okserne staar paa Bjerget¹⁾, som man siger, det vil alene afhænge af Eders højgrevelige Naades naadige Tilbøjelighed, om enhver Difficultet skal blive hævet, og Hans Durchlaughtighed sætter da ogsaa hele sin Lid til Eders Naade; Højstsamme mener ikke at have begæret eller bedt om noget umuligt eller irraisonabelt, ei heller at have misforstaaet noget. Naar denne Hindring først ret er over-

¹⁾ Nu kniber det.

vundet., vil Gud nok tage sig af det øvrige og skænke Raad og Bistand. Hans Durchlaughtighed trøster sig i alle Ting med, at han er i Besiddelse af Eders højgrevelige Naades Venskab, og har intet højere Ønske end ved Lejlighed at lægge sin Erkendtlighed herfor for Dagen, hvilket Eders højgrevelige Naade ellers bedes stedse naadigst at erindre. Om Grevskabernes Afstaaelse gaar der her i Landet allehaande vidtløftige Rygter, som savner Grund og Sammenhæng; det maa man dog altsammen overgive til Guds Direktion.

Pløen 16. October 1677.

FRA JOHAN ADOLF TIL FREDERIK AHLEFELDT.

Eders Excellence vil behage at mindes, hvad Højsamme for nylig erindrede mig om, og hvad jeg tilbød til Gengæld, særlig i min Svarskrivelse sidst den 2. ds. Ved Hans Kongelige Majestæts nuværende Ophold i Allerhøjstsammes kongelige Residens, vil, derom nærer jeg ingen Tvivl, blandt andre Sager ogsaa Sagen om Oldenborgs Afstaaelse naa at blive expederet; derfor byder Nødtørften og mit derom allerede tidligere fremsatte Ønske mig paa bedste Sæt at recommandere Eders Excellence dette, idet jeg ikke tvivler om, at Eders Excellence indser, hvor billige mine Krav ere, og derfor vil fremstille Sagen i et saadant Lys for Hans Kongelige Majestæt, at alt vil gaa efter mit Ønske paa ret Vis, og Sagen kan fremmes hurtigst muligt; hertil kommer videre, at den berammede tremaanede Termin allerede er halvt udløbet, og der af denne Aarsag atter vil opstaa periculum in mora.

Datum Pløen den 26. Oct. 1677.

Til Herr Storkansleren i Danmark.

FRA JOHAN ADOLF TIL FREDERIK AHLEFELDT.

Eders Excellence vil have i velvillig Erindring, hvorledes I under afvigte August Maaned tilstillede mig et Udkast til Afstaaelsesdokumentet. Jeg fandt dette Dokument i flere Henseender utilstrækkeligt, og affattede jeg derfor, med Eders Excellences Per-

mission, et andet, mere tilfredsstillende Dokument, hvilket Eders Excellence fik ihænde tilligemed min Skrivelse af 28. bemeldte August. Jeg fik derefter Tilsagn om, at mit Ønske ikke var Hans Kongelige Majestæt imod, og i Henhold hertil afgav jeg sikkert Løfte til mine Herrer Brødre. Med stor Bestyrtelse maa jeg nu se af Hans Kongelige Majestæts Skrivelse til mig af 23. ds., at meromtalte Afstaaelsedokument er ført tilbage til sin oprindelige utilfredsstillende Skikkelse og udfærdiget originaliter, der er i bemeldte Dokument faa eller næsten ingen Hensyn taget til mine rimelige Ønsker. Da der er *periculum summum in mora*, har jeg med første Post skikket et Brev til Hans Kongelige Majestæt og udførligt fremført mine nødtørfelige Indvendinger mod meromtalte Afstaaelses-Dokument. Da jeg slutter mig til, at mit Brev vil blive forevist Eders Excellence, henvender jeg mig for Kortheds Skyld til Højsamme i Stedet for til Hans Kongelige Majestæt, med den tjenstlige Anmodning, at Eders Excellence i Kraft af vort Venskab vil tage Hensyn til mine billige Krav og formaa Hans Kongelige Majestæt til at behage naadigst at rette sig efter mit velmente Forslag med Hensyn til Expeditionen af Afstaaelses-Dokumentet, thi det er mig umuligt, saaledes som Dokumentet nu er affattet, med alle dets mange store Fejl og Mangler, at faa mine Herrer Brødre til at finde sig tilrette dermed. Pro primo er de kongelige Forpligtelser overfor mig og mit fyrstelige Hus, saaledes som det maa være fornødent in re tanti monientis, ikke udstrakte til Hans Kongelige Majestæts Arvesuccessores i Regeringen, samt Lensarvingerne, saaledes som det skulde være sket i Henhold til trufne Aftale. Pro secundo er der udelukkende Tale om de et hundrede Tusinde Rigsdaler, men ei med et Ord om de endnu mig skyldige, uopfyldte Ydelser; og dog ligger det mig og mine Herrer Brødre meget paa Sinde at faa disse Erstatninger for Afstaaelsen af Grevskaberne, in specie hvad der endnu mangler af de nordborgske Godser; vi forlanger bestemt disse nordborgske Godser, saa vel som hvad der endnu mangler i Udbetalingen af de os skyldige et hundrede Tusinde Rigsdaler. Pro tertio er det i Dokumentet ikke nøjere defineret, om og hvor meget vi, durante mora, kan faa udbetalt i nu i Landet gældende Rente af de os endnu ei udbetalte længst skyldige Capitaler; skønt denne

Passus er funderet paa billige Krav, saaledes at intet særligt kongeligt Tilsagn i saa Henseende skulde synes fornødent, anser jeg dog sligt Tilsagn for højst fornødent, paa det at der ei skal gives ondsindede Mennesker skjellig Grund til at haane mit fyrstelige Hus og erklære, at Hans Kongelige Majestæt ei er pligtig til at udbetale mig forfaldende Renter, men kan nøjes med den endelige Overdragelse af den blotte og bare Capital, og jeg havde at slaa mig til Taals med det. Pro quarto, for dermed at ende, al den Stund Hans Kongelige Majestæt har udvist mig den Naade at tilbyde mig Erstatning gennem Jordegodser i Segeberg Amt, ser jeg gerne, at der i Tilsagnsdokumentet udtrykkelig bliver indrykket, at Overdragelsen af disse Godser maa finde Sted paa slig Vis og condition, som der er blevet faret frem efter ved Overdragelsen af de faa Godser, jeg til dato har faaet overdraget, saaledes at der gaas frem som i det første Pacto, paa det at der sidenhen ei kan opstaa nye Vanskeligheder anlangende de nye Punkter i Forliget, thi derved vilde den mig tilsagte kongelige Naade blive helt overflødig og unyttig. Under disse Omstændigheder maa Eders Excellence finde sig i, at jeg anmoder Eder om at tage alt dette i venlig Consideration, og at I alt efter Eders Evne sørger for, at det bliver ved det af mig foreslaaede Afstaaelses-Dokument, og at samme i den af mig givne Form saa hurtig som Fugl kan flyve bliver expederet. Ifald ikke nye Udsættelser og Forsinkelser kommer til, og Hans Kongelige Majestæt er fornøjet med, at Afstaaelsesdokumentet i Original expederes her fra af mig til Wien, kan det formodentlig være dersteds i rette Tid. Jeg er beredt til, om saadant mit Forslag maatte blive godkendt, bona fide at aflevere Dokumentet til det kongelige Commissariat i Hamborg eller til hvilken Adresse, man ellers vil give mig, saaledes at det derfra kan afgaa direkte til Wien; jeg skal beflitte mig paa hurtigst Expedition. Skulde Eders Excellence ei mene, at den af mig foreslagne Fremgangsmaade staar til at practicere, anser jeg det for raadeligst i Tide at give Herr Liljenkrone Instrux, om at han i Wien søger om videre Udsættelse af Terminen, saaledes at den faste Tillid, jeg har til Eders Excellence, ei maa blive rokket, men jeg tværtimod kan vente af Eders Affection for mig, at I sørger for, at Sagerne snarest muligt maa naa til en god Afslutning.

Dette skulde sikkerlig gøre mig og mit ganske Hus Eders Excellence forbunden.

Datum i mit Hjem paa Pløen den 30. Octobr. 1677.

Til den kongelige Storkansler Herr Greve Ahlefeldt.

FRA GENSCH TIL AHLEFELDT.

Den 6. Nov. 1677.

Jeg skal herved ikke forholde Eders højgrevelige Naade hvad anbelanger Højsammes højstærede Skrivelse af 3. hujus til Hans Durchlaughtighed min naadige Herre. Da Hans Durchlaughtighed i dette Øjeblik er ifærd med at stige til Vogns for at tage paa Landet et Par Dage og saalunde denne Gang forhindret i personlig at svare, har Hans Durchlaughtighed anmodet mig om at sende Eders Naade en venlig Hilsen samt en skyldig Taksigelse for Besørgelsen af vedkommende Afstaaelses-Dokument. Hans Durchlaughtighed ønsker ei at ulejlige Hans Kongelige Majestæt med Klager over nogle Ting, som ikke stemmer overens med den mellem Hans Kongelige Majestæt og Hans Durchlaughtighed truffne Aftale, hvorfor han anmoder Eders højgrevelige Naade om at bequemme sig til at tale med Hans Majestæt om det af Eders Naade fremsatte Alternativ, om der skal gives Penge eller Jordegods som Erstatning for Grevskaberne. Iøvrigt er der ikke indtruffet noget Sagen anbelangende fra Hans Kongelige Majestæt med sidst ankomne Post, hvorfor Hans Durchlaughtighed saa meget vissere venter at høre fra Kongen med næste Post, idet han i Synderlighed begærer Underretning om, til hvem det originale Afstaaelses-Dokument skal adresseres.

Hermed anbefaler jeg mig underdanigst til Eders højgrevelige Naades mig dyrebare stadige Venskab og Gunst saa og min naadige Herre og hans Anliggender.

FRA FREDERIK AHLEFELDT TIL JOHAN ADOLF.

Durchlaughtigste Fyrste og Herre!

Jeg har med tilbørlig Respekt hersteds nyligen modtaget Eders Durchlaughtigheds højstærede Skrivelse af 30. October og af sam-

me set, hvad I anser for betimeligt at bemærke angaaende det nylig oversendte Afstaaelses-Dokument, samt hvad Eders Durchlaughtighed ellers meddeler mig.

Som Svar skal jeg meddele, hvorledes det allernaadigst har behaget Hans Majestæt Kongen at ændre bemeldte Afstaaelses-dokument. Hvad de af Eders Durchlaughtighed foreslaaede Jordegodser angaar, kan Hans Majestæt ikke pure straks binde sig til det af Eders Durchlaughtighed fremsatte Forslag, men vil i Henhold til den sluttede Accord forbeholde sig Bestemmelsen om, hvor vidt Eders Durchlaughtighed skal stilles tilfreds med rede Penge, eller med dertil svarende, tilstrækkelig Jord. Jeg haaber, at Eders Durchlaughtighed ingen videre Vanskeligheder vil gøre, men rette sig helt og holdent efter Kongens Bestemmelse, og henstiller jeg til Eders Durchlaughtighed, at I hurtigst muligt ekstraderer og afgiver det til Investituren fornødne Afstaaelses-Brev, da der denne Gang virkelig er periculum in mora. Jeg forbliver ect.

Eders Durchlaughtigheds
underdanigste, ærbødigste Tjener

F. Greve af Ahlefeldt til Langeland og Rixingen.

København den 8 November 1677.

P. S. Jeg har paa Grund af mange Forretninger ikke haft Tid til at afsende den begærede Revers i Dag, men haaber jeg med det første at kunne expedere den; Hans Majestæt er gaaet ind paa alle de begærede Punkter med Undtagelse af, at Allerhøjst-samme forbeholder sig Friheden til at afgøre, om der skal betales enten med Penge eller med Godser.

FRA JOHAN ADOLF TIL FREDERIK AHLEFELDT.

Som meddelt mig af Eders Excellence under 3. hujus, har jeg med sidste Post rigtig modtaget det desidererede Afstaaelses-Dokument tilligemed en kongelig Skrivelse af 6. hujus. Det har behaget Hans Kongelige Majestæt at udslette forskelligt i det af mig forelagte Udkast, men da jeg af Agtelse for og af Hensyn til Kon-

gen nødvendig vil gøre flere Vanskeligheder, saa har jeg, i Henhold til kongelig Forordning, Dags Dato fremsendt det i behørig Form affattede originale Afstaaelses-Dokument med Expresbud til Hamborg, paa det at det derfra desto hurtigere kan komme med Posten til Wien til den kongelige Gesandt Herr Liljenkrone dersteds. Samtidig har jeg ikke undladt med Posten at indsende Genpart af Afstaaelses-Dokumentet samt et Brev fra mig til Kongen, idet jeg ikke nærer Tvivl om, at det alt sammen vil vække Hans Majestæts naadige Velbehag. Da jeg kan spore, at hele dette Afstaaelsesværk er bragt i Stand takket være Eders Excellences formaaende faueur, da kan jeg ikke andet end være Eder megen Tak skyldig. Indtil videre maa jeg nøjes med at vise min Taknemmelighed alene i Ord, men haaber jeg, at en lykkelig Skæbne maa give mig den forønskede Lejlighed til i Gerningen virkelig at lægge mit Venskab for Eder for Dagen og vise min Taknemmelighed gennem behagelig Gentjeneste. Indtil da vilde Eders Excellence behage at æstimere mig og min hele Slægt som Eders forbundne og tro Tjenere nu og til evige Tider, idet vi alle og en iøvrigt flittigen anbefale Eder til den Almægtiges stedsevarende Beskyttelse.

Givet i mit Hjem i Pløen den 12. Nov. 1677.

Til den kongelige Storkansler Grev Ahlefeldt i København.

FRA JOHAN ADOLF TIL FREDERIK AHLEFELDT.

Synderlig kjære Herre og Ven!

Jeg fornemmer af Brevene fra Wien af 2. og 12. December, at Herr Liljenkrone heller ikke denne Gang hjemmefra har modtaget nogen Befaling, hvorefter han kan rette sig med Hensyn til det ham af mig tilskikkede Afstaaelsesdokument. Naar der nu formedelst den den 6.—16. December udløbende Terminus peremptorius har været periculum in mora, saa er jeg ei i Tvivl om, at der siden den Tid er kommet Herr Liljenkrone fornødne kongelige Ordre i Hænde, eller at samme vil komme med det første; dette vilde være ønskeligt af den Grund, at vi ei gjerne skulde være nødte til at anmode det kejserslige Hof om flere Tjenester og staa i yderligere Taknemmelighedsgæld til samme, der-

igennem at vi beder om videre Udskydelse af Sagen angaaende Oldenborgs Afstaaelse. Det ligger dog i Hans Kongelige Majestæts Interesse, ja han kan ligefrem fordre, at Afstaaelsessagen hurtigst muligt bliver bragt til en Afslutning, idet der med de nuværende, meget mislige og usikre Conjunctioner, let kan komme noget i Vejen paany, saaledes at Sagen atter forsinkes. Derhos kan jeg ikke skjule for Eders Excellence, dette være dog sagt i venlig Fortrolighed, at jeg ikke alene fra forskellige Steder, men saagar in specie fra Wien, har faaet Nys om, at man frit og uhindret offentlig sælger og desuden i Massevis uddeler de Skrifter, som Holsten-Gottorp, saavel paa Latin som paa Tysk, har udgivet for at angribe Hans Kongelige Majestæt i Anledning af Rensborgforliget og dets Følger. Jeg er ikke vidende om, hvad Hans Majestæt, rebus sic stantibus, allernaadigst har i Sinde at foretage sig i Anledning af dette Skridt fra gottorpsk Side, og jeg overlader det ganske og aldeles til Allerhøjstsammes egen Afgørelse; men min Hengivenhed for Kongens Person, og min Omhu for den Hans Majestæt skyldige Respekt, der igennem disse Skrifter højliggen er blevet krænket, saa og den Omstændighed, at jeg selv var til Stede ved Rensborgforliget og ved, hvad der passerede ved denne negotio, foranlediger mig til at henvende mig til Eders Excellence i denne Sag. Jeg kunde ønske, uden at foregribe Begivenhedernes Gang, at henstille til Eders Excellences højst fornuftige Skøn at give Kongen følgende Raad: Skulde Hans Kongelige Majestæt, efter hvad jeg maa formode, for visse Aarsagers Skyld nære Betæneligheder ved at træde offentlig frem og svare paa disse Skrifter, som det sig hør og bør, burde Kongen ad en anden Vej søge at standse Salget og Uddelingen af disse afskyelige Skrifter og afværge den af disse opstaaede Præjuditz; der vilde være at vente en mærkbar Fordel og Nytte for Hans Kongelige Majestæts høje Reputation af et saadant Skridt. Jeg har i denne Forbindelse den faste Tillid til Eders Excellence, at I vil optage denne min communication, saaledes som den er ment, og at Eders gode Ven-skab for mig vil overbevise Eder om, at min Meddelelse er udsprunget af et godt Hjerte og af min Devotion for Hans Kongelige Majestæt.

Til Herr Storkansleren i Danmark.

FRA JOHAN ADOLF TIL FREDERIK AHLEFELDT.

Jeg siger Eders Excellence helt tjenstligt saa megen Tak, fordi I, for at tjene mig, viser min Hofraad, som jeg nyligen har sendt til København, saa mangefold Naade, saa og fordi I gennem ham saa velmenende forsikrer mig om Eders uforanderlige Venskab for mig; gid mit erkendtlige Sind havde Lejlighed og Midler til at gøre Eder behagelig tro Tjeneste til Gengæld. Udfaldet af min Hofraads Rejse til København var imidlertid meget slet; men Nødtørften kræver, at jeg faar en endelig retfærdig Løsning af Sagen vedrørende Grevskabernes Afstaaelse, og har jeg derfor rettet en omstændelig Henvendelse til Hans Kongelige Majestæt. Jeg anmoder Eders Excellence om med Eders vanlige Flid at trænge til Bunds i denne Sag, og at I vil behage at secundere mine Interesser, saaledes som Eders Hengivenhed for mig tilsiger Eder det, paa det at jeg i enhver Henseende kan blive trøstet med en naadig kongelig Resolution. Jeg skal i denne Forbindelse tilføje, hvorledes det er kommet for en Dag, at forskellige ondsindede Mennesker beflitter sig paa at sværte mig overfor Kongen ved Hjælp af allehaande Bagvaskelser. Hans Majestæt Kongen har været saa venlig gennem Eders Excellence at sætte mig i Kundskab herom, og har jeg, saaledes foranlediget, paa tilbørlig Vis takket Allerhøjstsamme og afgivet udførlig Forklaring desangaaende, idet jeg har anmodet Hans Majestæt om behageligt at aabenbare for mig Ophavsmændene til disse mod mig rettede skændige Bagtalelser. Jeg vilde være Eders Excellence uendelig forbunden, om I af ganske Evne vilde cooperere dertil, saa at jeg opnaar min Hensigt og ved eftertrykkelig Modsigelse stopper disse Menneskers beskidte Kæft¹).

P. S. Det er ogsaa kommen mig for Øren, at Fyrsten af Croy har forebragt Kongen nogle mod mig ugunstige Rygter og fremstillet disse i et skarpere Lys. Skønt jeg har en fuldstændig ren Samvittighed, vil jeg dog flittig anmode Eders Excellence om i dette Tilfælde at vise Eders Venskab for mig ved indtrængende at spørge Kongen, hvad der er blevet sagt om mig i Samtalen mellem Hans Majestæt og Fyrsten af Croy, og navnlig hvad Fyrsten

¹) Om denne Sag se Side 123—124.

har udtalt¹⁾). Prinsen af Croy burde erindre, at jeg ved enhver Lejlighed har raadet ham til ikke at quittere den kongelige Tjeneste, men at jeg tværtimod har raadet ham til at forfølge sig til Hoffet; ligeledes skulde han erindre, at jeg af et godt Hjerte har lovet ham, paa det at han lettere kunde finde sig til Rette i Campagnen, et Tilskud fra min Feltequipage.

FRA JOHAN ADOLF TIL FREDERIK AHLEFELDT.

Som Følge af nogle private Sager er jeg nødsaget til i Løbet af tre Dage at foretage en Rejse til Brunsvig til min Herr Svigerfader, hos hvem jeg agter at tilbringe en ti Dage eller saa. Under Forløbet af den Tid vil den i Wien berammede Termin, nemlig til den 4. Marts, efter gammel Tidsregning, nærme sig. Saaledes foranlediget har jeg med forrige Post anmodet baade Hans Kongelige Majestæt og Eders Excellence om kongelig Ordre og Instruction til Wien, ad præstandum præstanda in præfixo illo termino, og jeg gentager hermed endnu en Gang min Anmodning, idet jeg beder Eders Excellence nøje betænke, at det nu drejer sig om den højeste Nødtørft, og at det vil være forbundet med ligefrem Fare at udsætte det længere, hele Sagen angaaende Grevskabernes Afstaaelse kunde derved bringes til at strande. Jeg kan forøvrigt ikke tilbageholde, at Grev Leslie²⁾ paa sin Rejse ud først i Forgaars er kommet her til Pløn, og at han i Gaar Middags begav sig til Hamborg under Foregivende af at ville tage Posten derfra med til Wien.

Jeg forbliver for evige Tider Eders Excellences Ven.

Pløen den 5. Februar 1678.

Til Storkansler Grev Ahlefeldt, København.

¹⁾ Ovenstaaende maa bero paa en Fejltagelse, idet Hertugen af Croy tværtimod var en varm Beundrer af Johan Adolf, baade som Feltherre og Menneske, og flere Gange udtrykte Ønsket om, at Hæren maatte faa sin tidligere Overanfører tilbage.

²⁾ Viscount Leslie var ansat ved det engelske Gesandtskab i København. Den unge Mand blev senere, ligesom sin ældre Broder, den bekendte Biskop, Martyr for sin Troskab mod Stuarterne, han maatte forlade Statens Tjeneste og trak sig tilbage til sine Godser. Biskop Leslie fulgte Jacob den Anden i Landflygtighed.

FRA JOHAN ADOLF TIL FREDERIK AHLEFELDT.

Eders Excellence vil have i behagelig Erindring, hvor mange Gange jeg forgæves har bedet Hans Kongelige Majestæt og Eders Excellence om at fremskynde Sagen vedrørende Oldenborgs Afstaaelse. Skønt jeg vedblivende intet har hørt fra Kongen og intet ved om Hans Majestæts Hensigter vedrørende Afstaaelsen, har Hans Durchlaughtighed Kurfyrsten af Mainz vist sin Interesse for Afstaaelsessagen ved at henvende sig til Rigs-kancelliet i Wien og anmodet Hans Kejserslige Majestæt om ikke længere at tøve med Afgørelsen af Sagen. Eders Excellence vil forstaa, hvilken Skade og Fare det rummer for mit fyrstelige Hus, om der under disse Omstændigheder ikke snart træffes en Afgørelse i København, og at jeg er fuld af Bekymring i den Anledning. Jeg har desaarsags bønligt bedet Hans Majestæt om ikke at tage mig det ilde op, at jeg finder det fornødent paa egen Haand at henvende mig til det kejserslige Hof angaaende Afstaaelsen af Oldenborg, og hvad jeg bør have til Gengæld derfor; jeg maa foretage dette Skridt for at afvende den Uvilje, som jeg er bekymret for skal ramme mig, om der tøves længere med Sagen angaaende Afstaaelsen. Jeg beder Eders Excellence venligst paa bedste Vis at forklare Kongen dette, og dette haaber jeg af Hans Majestæts Godhed, saa meget mere som Allerhøjstsamme ikke lider noget Tab derved; Sagen maa nu bringes endeligt i Orden, eller ogsaa maa vi gøre Instanz om fjernere Prorogation ved Føjelighed fra det kejserslige Hofs Side, og det maa Kongen afgøre efter eget For-gødtbefindende.

Datum i mit Hjem i Arensbok den 9. Februar 1678.

Til den kongelige Storkansler Grev Ahlefeldt
Kiøbenhavn.

FRA FREDERIK AHLEFELDT TIL JOHAN ADOLF.

Durchlaughtigste Fyrste,
Naadige Herre!

Jeg har med den tilbørlige Agtelse læst Eders Durchlaughtigheds højtærede Brev af 5. ds. og deraf blandt andet set Højst-

sammes Begæring med Hensyn til det oldenborgske Investitur.¹⁾ Jeg har allerunderdanigst forelagt Kongen Spørgsmaalet om Forleningen og henstillet til Hans Majestæt at komme Eders Durchlauchtigheds Ønsker i Møde; Hans Majestæt har ikke vist sig ugenegen til at efterkomme min Henstilling. Hans Majestæt er dog i allerhøjeste Grad forbavset over, at Rigshofretten i Wien viser den samme Mangel paa Forekommenhed overfor Allerhøjstsamme og den samme haarde Fremgangsmaade som i andre Sager. Kongen stoler paa, at Hans Majestæt Kejseren vil udtale sig om dette Spørgsmaal. Hans Kongelige Majestæt kan ikke netop se, hvorfor Rigshofretten forlanger en saa anseelig Sum Penge udbetalt i disse vanskelige Tider og vil sætte en saa kort Termin for Udbetalingen. Kongen vil paa tilbørlig Vis foreholde Kejseren dette.

Jeg forbliver etc.

Eders Durchlauchtigheds underdanigste lydige Tjener
F. Greve Ahlefeldt til Langeland og Rixingen.

København den 12. Februar 1678.

FRA GENSCH TIL AHLEFELDT.

Naadige Herre!

Hans Durchlauchtighed har efter at have lukket sin sidste Skrivelse faaet Brev fra Wien. I bemeldte Brev anmoder man indtrængende om, at Sagen angaaende Grevskabernes Afstaaelse fra vor Side maa blive bragt i Orden; man lader forstaa, at yderlig Forsinkelse vil fremkalde allehaande ikke ubetydelige Bryderier. Hans Durchlauchtighed beder mig ansøge Eders højgrevelige Naade om behageligt at ville lægge Sig Expeditionen af denne Sag paa Hjerte, thi man vil i Wien ikke finde sig i længere Tøven fra

¹⁾ Ordet kommer af det latinske investire, iklæde, og benyttedes paa Christian 5.s Tid som Udtryk for Forlening. Investitur havde en gejstlig Klang og benyttedes fra først af kun af de tysk-romerske Kejsere, hvor der var Tale om kejserlig Indsættelse af højere Prælater i deres Embeder; efter Afslutningen af Concordatet i Worms var der kun forbeholdt Kejseren Retten til at overdrage Biskopperne Fiskeringen og Bispestaven, medens Paven foretog den egentlige Udnævnelse. Ved den af den tyske Kejser tildelte Forlening af verdslige Stater, som her i dette Tilfælde af Oldenborg, virkede Udtrykket allerede som noget forældet og henhørende til Cancellistilen.

vor Side, og vil vi ikke kunne salvere os ved Hjælp af nogen fornyet Undskyldning; det er videre at befrygte, at man i Wien skal komme under Vejr med, at det originale Afstaaelses-Dokument allerede er for Haanden ved Gesandtskabet i Wien.

Pløen den 16. Februar 1678.

FRA JOHAN ADOLF TIL FREDERIK AHLEFELDT.

Eders Excellence vil venligst erindre, hvad jeg fornylig i god Mening skrev til Hans Kongelige Majestæt angaaende den kejserslige Investitur over den anden Halvdel af Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst. Ved min Nærværelse i København for nylig blev der givet mig Lejlighed til personligt at minde Kongen derom og at forestille Hans Majestæt, i hvor høj Grad Allerhøjst-sammes Interesser afgang af den kejserslige Investitur. Hans Kongelige Majestæt var ikke uvillig til naadigst at reflectere over denne Sag. Da jeg ikke havde den Lykke personlig at drøfte denne Sag med Eders Excellence, skal jeg gennem nærværende bønligt ansøge Eders Excellence om behageligt af al Eders Evne at disponere denne Sag saalunde, at den for Hans Majestæt Kongen højest magtpaaliggende Sag bliver sikret til Fordel for Allerhøjstsamme. Ved den af mig befrygtede yderligere Forsinkelse vil der indtræde farlige Præjudicia, som maa afvendes, og sker dette ikke, vil vore Modstandere¹⁾ ikke lade det mangle paa at betjene sig af denne Incident til selv at drage megen Fordel deraf; ved det kejserslige Hof findes der nemlig flere Personer, der for at mele deres egen Kage ser igennem Fingre med en og anden Uret, naar det kan blive til Fordel for vor fælles Modstander. Hele denne højest vigtige Sag kan derigennem lide megen Skade; man maa i en ganske særlig Grad lægge Vind paa at forebygge saadan Fortræd i slige nærværende besynderlige Conjunctioner.

Givet i mit Hus i Pløen den 18. April 1679.

Eders Excellences
tjenstvillige Ven
og Tjener
Hans Adolf.

Herr Storkansler Greve Ahlefeldt.

¹⁾ Hertugen af Gottorp.

Medens Johan Adolf nød sit ufrivillige Otium hjemme i det lille Hertugdømme, vendte han helt og holdent sit Sind mod Fredens Gerning. Det er i det hele taget urigtigt, naar Eftertiden har omtalt Johan Adolf som udelukkende Kriger. I Holsten, hvor Hertugen er blevet omtalt med ulige mere Sympati end i Kongeriget, hvor hans Stilling til Griffenfeldprocessen i nogen Maade paavirkede Dommen over ham, har man yndet at sammenligne Johan Adolf med Christian 4., og Sammenligningen er ikke helt urigtig. De to Fyrster havde Mangesidigheden tilfælles, Lysten til at tage sig af Detaillerne indenfor Regeringen. Begge yndede at bygge, og begge gav de efter for denne Lyst. Medens Christian 4. i stor Stil prægede København ved de af ham opførte Bygninger, der endnu den Dag i Dag trods Byens uhyre Tilvækst danner et væsentligt Led i Byens Billed, satte Johan Adolf, naturligvis under langt beskednere Former, sit Præg paa det lille Hertugdømme Pløn. Johan Adolf byggede foruden Slotte talrige Bygninger, der skulde huse de af ham stiftede humane Institutioner.

Johan Adolf var den første af Datidens Regenter, der bragte Princip og Concentration ind i Forsørgelsen af forældreløse Børn, Fattige, Syge og Hjælpeløse. Han byggede Vaisenhuse, Hospitaler, Børnehjem, og han forestod selv hele Indretningen af disse Institutioner, var sin egen Arkitekt ved Opførelsen af de nødvendige Bygninger, sad om Lørdagene, medens Bygningsarbejderne stod paa, ligesom Christian 4. og udbetalte Arbejdslønnen. Det var i det hele taget den saakaldte faderlige Enevælde, Johan Adolf repræsenterede, og han ønskede selv i bedste Forstand at være en Fader for sine Undersaatter; dertil hørte naturligvis ogsaa Kravet om, at Undersaatterne skulde være lydige Børn. Vi har alt omtalt, hvorledes Johan Adolf fremmede Handel og Fabriksvirksomhed, ligesom vi har omtalt, at hans kristelige Sindelag gav sig Udtryk gennem Opførelsen af Kirker, hvoraf de i hans Hovedstad Pløn og i Kurau var de bekendteste.

Den bekendteste af Johan Adolfs Institutioner var Stiftelsen i Reinfeld. I den store af Hertugen opførte Bygning anbragtes forældreløse Børn og gamle uarbejdsdygtige Mennesker. Da Anstalten havde et religiøst Præg, skulde Bygningen rumme Bolig for to Præster og Kirkens Organist og Cantor; desuden husede Byg-

ningen Amtslægen eller Amtskirurgen, som han officielle Titel var, samt Jordemoderen. I en særlig Fløj var der indrettet Poge-skole og Undervisningsanstalt for unge Haandværkere, som man ser, et ret broget sammensat Collegium.

Om Interessen for den af Johan Adolf oprettede Stiftelse vidner den Omstændighed, at et Medlem af det holstenske Aristokrati skænkede den et Gods, hvorved Institutionen fik adelige Rettigheder og Privilegier.

Til Anstalten hørte der en stor Have, der var parcelleret saaledes ud, at de mange forskelligartede Beboere hver havde sit Stykke; de mere fremstaaende fik de største Parceller, medens Fattiglemmerne maatte nøjes med nogle smaa »Kaalgaarde«. Den ret byrdefulde Ledelse af hele Anstalten var overladt den derboende Præst, der til Gengæld slap for flere af sine Embedspligter. Johan Adolf tog iøvrigt selv Del i Ledelsen, ligesom han skød rigeligt til af sin Privatkasse; de hertugelige Skove leverede Brændselet, Hertugens Bønder maatte levere »Ydedyr«, der bestod af Faar og Fjerkræ. Ogsaa velhavende Folk kunde optages i Stiftelsen; det var naturligvis særlig Folk, der paa Grund af Alder og Sygdom trængte til Pleje, og Plejen var god paa Reinfeld; til Gengæld maatte den sidste Kategori Mennesker ved Indtrædelsen overgive al deres rørlige Ejendom til Stiftelsen. Da Hertuginde af Pløns Enkesæde stødte op til Stiftelsen, faldt der naturligvis adskilligt af ogsaa fra den Kant. Om Kosten paa Anstalten var Meningerne noget delte, somme beklagede sig over, at der hveranden Dag til Middag serveredes den samme Formad, som efter en samtidig Sagkyndigs Opskrift var tilberedt paa følgende Maade: »Suppen koges paa den mest nærende af alle Kornsorter, Byg; der tilsættes rigeligt med Salt og Eddike, det hele skal koges i mindst 6 Timer i en saa vidt muligt lukket Kedel, paa det at de sunde og nærende Vanddampe kan blive bravt udnyttede.«

Henimod sin Død indrettede Hertugen Friboliger for Kielerstudenter, der kunde tilbringe deres Sommerferie paa Anstalten, og desuden nød Studiehjælp af Stiftelsens Midler.

Frederik Ahlefeldt saa med Sympati paa Johan Adolfs hele humane Virksomhed, der faldt godt i Traad med hans eget Arbejde for Bønderne paa hans mange store Godser. Med særlig

Sympati saa Ahlefeldt paa, at Hertugen dæmmede op mod Gods-
ejernes Tilbøjelighed til at nedlægge Bøndergaarde, noget Johan
Adolf aldrig indlod sig paa ved sine private Godser. De danske
Konger var ligeledes Modstandere af disse Nedlæggelser men var
ikke helt konsekvente paa dette Omraade, Kongernes ubændige
Jagtpassion kom her med i Spillet, herom vidnede Jægersborg
Dyrehave, der var Christian 5.s mest yndede Jagtterrain og der-
for skulde gøres større; det gik udover Lyngbys og Lundtoftes
Byjorder, der blev lagt ind under den indhegnede Dyrehave; ved
samme Lejlighed blev den store Landsby Stokkerup nedlagt, og
Grunden, hvorpaa Husene og Gaardene havde staaet, indlemmet
i Dyrehaven.

Ahlefeldt blandede sig aldrig paa nogen ubehagelig Maade i
Johan Adolfs Forhold, hverken i sin Egenskab af Storkansler
eller af Statholder i Hertugdømmerne. I sine Breve omtaler Stor-
kansleren med Anerkendelse Johan Adolfs Virksomhed hjemme,
men det kunde ikke være anderledes, end at Frederik Ahlefeldt
savnede Feltherren Johan Adolf i Spidsen for den danske Hær.
Det skulde først blive flere Aar efter Ahlefeldts Død, at Pløneren
atter kom i Spidsen for Hæren; det var, da det i 1689 trak op til en
Krig mod Sverige i Anledning af det truende Forhold til Gottorp
og Hamborg. Johan Adolf blev ved den Lejlighed atter stillet i
Spidsen for den danske Hær; Krigen blev dog heldigvis ikke til
noget. Først under Frederik 4. kom Danmark atter til at nyde
godt af Johan Adolfs Evner.

At disse Evner var betydelige, mærkedes straks, da Johan Adolf
overtog den øverste Hærledelse. Krigsførelsen havde hidtil væ-
ret slap og uenergisk, nu blev det ganske anderledes. Den af
Griffenfeld fremkaldte Demoralisation med Bestikkelser og Køb
af Embeder havde ogsaa fundet Indpas i Hæren, men Hertugen
af Pløn tog med haard Haand fat paa dette Uvæsen, han slog øje-
blikkelig ned paa grove Uordener af denne Art, og flere højtstaa-
ende Officerer blev afskedigede paa graat Papir i Anledning af
Misligheder; mest Opsigt vakte Tilfældet med den ofte her i Bo-
gen nævnte General Duncan, der blev overbevist om at have
snydt sit Mandskab for en Del af Lønningen og stukket Profitten
i Lommen; flere andre Officerer blev afskedigede som Følge af

Forsømmelighed. Et meget groft Forsøg paa at bestikke den nye Hærfører blev afvist paa det eftertrykkeligste til stor Forbavselse for de Paagældende, der var vante til, at Griffenfeld ikke alene tolererede sligt men ogsaa holdt sin Haand over det.

Hertugens humane Sindelag viste sig i hans Behandling af de subalterne indenfor Hæren; han var derfor meget afholdt af Underofficerer og Menige; det var her som i den civile Administration, der gjaldt for Hertugen ingen Personsanseelse, de højere Officerer fik deres Straf, naar de havde fortjent det, og der blev ikke lukket et Øje til i saa Tilfælde, saaledes som det ofte tidligere var sket.

Paa et enkelt Punkt indenfor Militærvæsenet var der Uoverensstemmelse mellem Johan Adolf og Storkansleren; Hertugen klagede over Langsomhed fra den civile Administrations Side. Ejendommeligt nok havde de to Mænd fundet hinanden i den fælles Misfornøjelse over Griffenfelds Smøleri med Krigsforberedelserne, Frederik Ahlefeldt var den, der klagede mest højlydt. Efter Kanslerskiftet var det blevet betydeligt bedre, men det bureaukratiske Maskineri virkede tungt, den øverste Leder, Frederik Ahlefeldt, var nok en meget flittig Mand, men han arbejdede langsomt og var meget omstændelig, hvilket sidste fremgaar med tilstrækkelig Tydelighed af hans Breve. Mod et enkelt bestemt Punkt rettede Johan Adolf sine Klager:

Hertugen af Pløn delte i høj Grad Christian 5.s Ønske om at udvide Hæren, og da der var daarligt Raad, mente han ligesom Kongen, at Landbrugerne skulde træde hjælpende til, derigennem at der paalagdes bestemte Gaarde at stille Mandskab. Foreløbig holdt man sig til Fremskaffelsen af Rytteri, derved opstod de saakaldte Ryttergaarde, det vil sige Bøndergaarde, som hørte til Krongodset, og hvis Fæstere skulde stille Mandskab til Rytteriet. Men da Pungenøden havde tvunget baade Frederik 3. og Christian 5. til at bortsælge Krongods i brede Baner, blev det ikke tilstrækkeligt. De mange saakaldte øde Gaarde, der var ejerløse som Følge af de stadige Krige og den deraf fremkaldte Armod, søgte man nu at benytte til Fremskaffelse af Mandskab, saa kunde man ved den Lejlighed slaa to Fluor med et Smæk, faa Gaardene i Drift igen og skaffe sig Soldater. Vi staar her ved

Begyndelsen til Stavnsbaandets Indførelse. I en af Christian 5. underskrevet Forordning befales det Amtmændene at skaffe Soldater fra alle Gaardene i det paagældende Amt, hvad enten Gaardene var i Drift eller laa hen uden Ejere. Det var et indirekte Paabud til Amtmændene om at skaffe Ejere til de øde Gaarde. Omtrent samtidig kom der en Bestemmelse om, at enhver Godsejer skulde fæste alle sine Bøndergaarde ud, og om at Selvejerbønder ikke maatte forlade deres Gaarde. Dette var lettere sagt end gjort og blev ogsaa kun delvis gennemført, men kort Tid efter kom der en Forordning om, at øde Husmandssteder skulde overlades Karle, der var udtagne til Soldater. Husmandsbrug, der var udstykkede fra store Gaarde, overlod man til Soldater. Ogsaa Godsejerne og Proprietærerne blev det paalagt at fremskaffe Mandskab, alt efter Gaardenes Størrelse. Fæsterne eller Ejerne af Ryttergaardene skulde selv en Tid gøre Tjeneste som Soldater, men det var dem tilladt at skaffe Stillingsmænd, der vel at mærke skulde høre hjemme i det paagældende Lægd. Det saaledes stillede Mandskab var hvervet eller »gevorben«, som det almindeligt kaldtes; Ordet satte sig fast som Skældsord og anvendes den Dag i Dag.

Det kunde ikke undgaas, at der skaffedes hvervede Soldater paa forskellige illegale Maader; der var Godsejere og Hverveofficerer, som ved Tvang eller List skaffede sig unge Karle; en ikke ualmindelig Trafik var at drikke en ung Mand fuld, saaledes at vedkommende under Rusen, uden ret at vide hvad han gjorde, tog imod Haandpenge, hvorefter han sad i Saksen. I Aarene inden Overtagelsen af Kanslerembedet, da Frederik Ahlefeldts Hovedarbejde var Udførelsen af Hvervet som Statholder i Hertugdømmerne, bestræbte Ahlefeldt sig af al Magt for at komme de omtalte Misbrug til Livs. Det samme gjorde Johan Adolf hjemme i Pløn, og, hvad der var særlig paaskønnelsesværdigt, ogsaa under den skaanske Krig, da han som Hærens Øverstbefalende var interesseret i at fremskaffe saa meget Mandskab som muligt. Ogsaa Præsterne kom ind under Bestemmelsen om Soldaterleverancer, da de allesammen havde Jord, nogle særdeles meget, saaledes Præsten i det Storkansleren tilhørende Traneværk paa Langeland, hvorfra der stilledes mange Mænd. Arbej-

det med at ordne disse Udskrivninger var paalagt Krigskommissærerne; fra den Tid, i hvilken han var Generalkrigskommissær, havde Frederik Ahlefeldt megen Øvelse i denne Virksomhed, og han havde haft Lejlighed til at se og paatale de omtalte Misbrug.

Soldaterne skulde udenfor Krigstid og paa de Tider, hvor der ikke var Brug for dem i Hæren, blive som almindelige Karle paa Gaardene, og foruden Kost og Logi skulde de have 15 Rigsdaler i Løn.

Oprettelsen af Ryttergaardene fremkaldte baade Samarbejde og Splid mellem Ahlefeldt og Johan Adolf.

Ryttergaardene skulde være paa 8 Tønder Hartkorn, altsaa af en anseelig Størrelse; de skulde drives af en Bonde eller en »Proprietarius«, og meldte der sig en Officer som Liebhaber til Gaarden, skulde han have préférence, han skulde saa »nære sig derpaa«. Noget Skjel blev dog ikke udslettet mellem Bonden og de øvrige Landbrugere; de meget ubetydelige Privilegier, der knyttes til Ryttergaardene, blev ikke de bondefødte Ejere til Del, og ved Stavnbaandets Indførelse senere skete der ingen Undtagelse for Ryttergaardenes Vedkommende. Rytterbønderne vedblev da ogsaa at være vornede. Efterhaanden kom Bønderne til at danne Majoriteten, de kunde bedst klare sig økonomisk, var altid villige til selv at stille ved Hæren, eventuelt lade en Søn træde til i deres Sted, Proprietærene plejede at stille en Karl, men han var som Regel ikke saa flink Soldat som Rytterbonden selv eller hans Søn. Institutionen voksede og voksede; ved Slutningen af Christian 5.s Regering var der ca. 4000 Ryttergaarde, hvoraf en meget stor Del laa i den sydlige Del af Nørrejylland.

Hele denne Ordning var for en meget stor Del Christian 5.s Værk, den flittige Konge arbejdede personlig med Sagen indtil de mindste Detailler, og man har Indtrykket af, at ikke alene den militære Side af Sagen, men i lige saa høj Grad den sociale, interesserede ham: Derved bevaredes endnu Rester af den gamle Krongodsherlighed, og mange øde Gaarde blev udnyttede. Flere Godsejere tjente godt ved at afhænde Jord til Oprettelse af Ryttergaarde, men de maatte rigtignok ogsaa punge godt ud med Bestikkelser til Griffenfeld for at komme i Betragtning.

Ryttergaardene var af meget forskellig Størrelse. Fra først af

var det, som ovenfor nævnt, bestemt, at Normen skulde være 8 Tønder Hartkorn, det gav i magre nørrejydske Egne meget store Gaarde, navnlig af Bøndergaarde at være, senere fraveg man dog Princippet. Dette skete navnlig under Frederik Ahlefeldts Styre, da der blev arbejdet paa at fordele Gaardene nogenlunde lige- ligt over Øerne og Halvøen, og der blev taget mindre Hensyn til Antallet af Tønder Hartkorn. Frederik Ahlefeldt sørgede for, at der ogsaa i de mere frugtbare Egne af Hertugdømmerne blev op- rettet Ryttergaarde, ogsaa omkring hans eget Hjem, Graasten. For Hertugdømmernes Vedkommende fastholdt Storkansleren, at Ryttergaardene skulde beregnes efter det der brugelige Maal, Ploven; det vakte en Del Irritation indenfor Kollegierne, da det gav mere Arbejde ved Beregningerne, men Ahlefeldt blev ved sit. Af praktiske Grunde fik Frederik Ahlefeldt det ogsaa indret- tet saaledes, at de større Ryttergaarde blev tilskødede to eller flere Ejere, der forpligtedes til at levere Mandskab i Forhold til Arealets Størrelse. Hertugen af Pløn og Krigskollegiet syntes ikke om Ordningen, men maatte bøje sig. Fra Krigskollegiets Side gjorde man gældende, at Frederik Ahlefeldt i sin Egenskab af Statholder vilde gøre sig Sagen lettere ved Oprettelsen af stør- re Ryttergaarde. Ahlefeldt hævdede, vistnok med Rette, at det modsatte var Tilfældet. De store Ryttergaarde i Slesvig paavir- kede Bondestandens Stilling, Rytterbønderne kom til at ligne Pro- prietærer, men de vilde dog selv betragtes som Bønder. Befolk- ningen i Hertugdømmerne beredte forøvrigt Frederik Ahlefeldt en Del Vanskeligheder ved Ordningen.

Udskrivningerne til den øvrige Del af Hæren forvoldte Frede- rik Ahlefeldt meget Bryderi, og han holdt her med Beboerne mod Hertugen af Pløn. Frederik Ahlefeldt fik kun at gøre med Ud- skrivningerne i Hertugdømmerne, hvor der under hans Ledelse blev oprettet det saakaldte »Slesvig-Holstenske Provincial Regi- ment«. Medens Udskrivningen foretoges i Kongeriget efter Hart- korn, blev det i Slesvig og Holsten indrettet saaledes, at der blev udskrevet efter Plove, saaledes at der for hver tre Plove blev ud- skrevet en Soldat. Mandskabet skaffedes ved Hvervning, baade i Købstæderne og i Landdistrikterne. Hvervningen foregik paa den Maade, at der af den paagældende Hververofficer eller Krigs-

kommissær blev givet en ung Mand fire Mark i Haandpenge. Regimentet kom til at bestaa af op imod 2000 Mand. I Oldenborg blev der udskrevet et lignende Antal Fodfolk som i Hertugdømmerne, det skulde ordnes af Statholderen, der fik udbetalt en rund Sum aarligt til Hvervning af Mandskabet.

Under den skaanske Krig maatte der naturligvis foretages Udskrivninger i langt større Dimensioner end tilforn. Arbejdet med Udskrivningen blev lagt i Hænderne paa Frederik Ahlefeldt, der som tidligere Generalkrigskommissær maatte antages at have gode Forudsætninger til dette Arbejde, som han da ogsaa gik til med vanlig Energi, uden at ænse det store Arbejde, som den i Forvejen overbebyrdede Mand havde hvilende paa sine Skuldre. Hele Ordningen blev truffet udelukkende efter Samarbejde mellem Kongen og Frederik Ahlefeldt. Som den ivrige Bureaukrat han var, vilde Storkansleren have Udskrivningen gennemført fra Danske Kancelli, men Kongen, der havde mere Tillid til Landbefolkningens Kvalifikationer som Militære, bestemte, at det blev paalagt alle Landets Lensgrever at udskrive Mandskabet, hver enkelt Greve skulde skaffe Soldater i Forhold til sit Hartkorn; kunde det ikke naas ad Frivillighedens Vej, havde vedkommende Lensgreve Ret til at foretage Tvangsudskrivning. Dette var et Skridt henimod den senere af Frederik 4. indførte Ordning med det dertil knyttede Stavnsbaand. Til Hjælp ved Udskrivningen tilforordnedes alle Landets Amtmænd samt alle Landbrugere udenfor Bondestanden. Mærkelig nok blev der ikke ansat en eneste Officer ved Udskrivningen, der udelukkende foretoges af civile Personer. Udskrivningen vakte megen Modvilje mellem Bønderne, mange unge Bønderkarle flygtede til Nabobyerne og tog Plads der; i Købstæderne foretoges der nemlig ingen Tvangsudskrivninger. Gaardmændene klagede højlydt, navnlig i Høsten, over, at deres Arbejdskraft berøvedes dem. Man ser her Forløberen for Stavnsbaandet, hvis Indførelse til en vis Grad var at føre tilbage til de besværlige Udskrivninger under den skaanske Krig. Indenfor Frederik Ahlefeldts Grevskab blev der i Forhold til Arealets Størrelse foretaget særlig store Udskrivninger, hvilket var at føre tilbage til, at der paa hele Langeland kun var en eneste Ryttergaard, medens paa Nabøen Taasinge saa godt som

alle Gaardene var Ryttergaarde. Langelænderne klagede over disse Udskrivninger, men Klagerne blev erklærede for uberettigede, idet Langelænderne hidtil havde været saa godt som fri for Militærtjeneste.

Alle Udskrivningslisterne skulde forelægges Storkansleren, der benyttede de lange Perioder, hvor han maatte holde Sengen, som Følge af sin Plageaand Gigten, til Gennemgangen af disse Lister.

Hvad der særlig bidrog til at gøre Udskrivningerne forhadte, var, at man henimod Slutningen af den skaanske Krig ophørte med at anbringe de tvangsudskrevne Bønderkarle i særskilte Regimentter. Fra nu af blev de blandede sammen med de »gevorbnene« Soldater af baade dansk og udenlandsk Oprindelse; særlig de sidste havde et meget daarligt Ry paa sig for Raahed og Drikfældighed.

KILMANNSEGG

KIELMANNSEGGE

Kielmannsegge er et Kapitel for sig i Frederik Ahlefeldts Historie, overalt paa Storkanslerens Vej møder vi den gottorpske Statsmand, vi møder ham under Forhandlingerne om Oldenburg, ved Rendsborgforliget, efter den skaanske Krigs Begyndelse, under Griffenfeldprocessen. De to Statsmænd forhandler her og der, paa forskellige Steder i Hertugdømmerne, i København, ved det betydningsfulde Møde i Stenderup, men de kommer aldrig hinanden nærmere, dertil er de aabenbart for forskellige og for opfyldte af en uovervindelig gensidig Mistillid. Frederik Ahlefeldt saa i den gottorpske Kansler først og fremmest den hadefulde Fjende af det danske Monarki; Kielmannsegge havde altid Ahlefeldt mistænkt for at komme Gottorp for nær og modarbejde dets Selvstændighed. Frederik Ahlefeldts Syn paa Kielmannsegge var ikke ubetinget rigtigt og retfærdigt, den gottorpske Statsmand var ikke fjendtlig stemt mod Danmark, han vilde tværtimod helst have et taaleligt Forhold, men hans Kongstanke, at gøre Gottorp til en uafhængig, fuldt ud suveræn Stat, kunde ikke forenes med et godt Forhold til Danmark, og halvvejs mod sin Vilje blev han drevet i Armene paa det fjerne Sverige, der skulde hjælpe Gottorp til den attraaede Uafhængighed. Kielmannsegges Syn paa Ahlefeldt var for saa vidt rigtigere, som Storkansleren var en udpræget Uven af Gottorp, som han under hele sin Embedscarrière modarbejdede. Naar Kielmannsegge søgte en Tilnærmelse til Regeringen i København, og det gjorde han flere Gange, opfattede Frederik Ahlefeldt det som Lumskeri fra Gottorperens Side, han vejrede hver Gang Forræderi, medens Griffenfeldt var mere villig til at laane Øre til Lokketonerne fra Gottorp Slot; det samme gjaldt Christian 5. og flere Medlemmer af Regeringen.

Det var vanskeligt at bringe Ahlefeldt og Kielmannsegge un-

der en Hat, navnlig i Betragtning af, at de hver især arbejdede for Opnaaelsen af det stik modsatte, Frederik Ahlefeldt virkede af al Magt for at bringe hele Sønderjylland og hele Holsten under den danske Krone, saaledes at der kunde blive en Slags Personalunion mellem Danmark og Hertugdømmerne, Frederik Ahlefeldt var med andre Ord det, man halvandet Hundred Aar senere kaldte Helstatsmand. Storkansleren er i den Anledning taget til Indtægt af slesvigholstenske Forfattere; der skrives saaledes fra den Side om ham, at han var en af de første Slesvigholstenere, og at han reddede i det mindste den administrative Slesvigholstenisme. Kielmannsegge vilde have hele Sønderjylland underlagt Hertugen af Gottorp.

De personlige Forskelligheder bidrog ligeledes til at gøre de to Mænd til Antagonister. Der manglede ikke Lighedspunkter, begge var fremragende dygtige Embedsmænd, flittige og arbejdssomme, Diplomater om en Hals, deres respektive Herrer meget hengivne; men medens Frederik Ahlefeldt var en Fjende af Krogveje, var Kielmannsegge den fødte Intrigant. Storkansleren var langsom og omstændelig, medens den gottorpske Præsident baade arbejdede og talte hurtigt. Langt større Lighed var der mellem Kielmannsegge og Griffenfeld. Medens Ahlefeldt ikke var videre bøjelig og havde vanskeligt ved at skifte Overbevisning, noget en senere, berømt Statsmand erklærede for en meget væsentlig Mangel hos en Politiker, var de to andre mere opportunistisk anlagte. Medens Ahlefeldt var uangribelig som Karakter, tog Griffenfeld og Kielmannsegge tidt og gerne mod Bestikkelser, begge var i lige Grad pengegriske. Tilfælles havde Griffenfeld og Kielmannsegge Forfængeligheden og Ærgerrigheden, begge sværmede for ydre Udmærkelsestegn, begge lod sig i det uendelige afmale, deres Billed blev præget paa Medailler. Kielmannsegges Forfængelighed gav sig lignende barnagtige Udslag som Griffenfelds, saaledes ved Indvielsen af Kieleruniversitetet, ved hvilken Lejlighed Kejseren havde udnævnt den gottorpske Kansler til sin Repræsentant; Kielmannsegge havde den utrolige Mangel paa Takt at forlange den fornemste Plads ved Festen, foran hans egen Herre, Hertugen var godmodig nok til at finde sig deri.

Griffenfeld nærrede megen Beundring for sin gottorpske Col-

lega og gik til en vis Grad i hans Fodspor; af de tvende Statsmænd var den gottorske sikkert den betydeligste.

Baade Griffenfeld og Kielmannsegge havde maattet arbejde sig frem ved egen Hjælp og skyldte egen Dygtighed deres hurtige Avancement. Frederik Ahlefeldt behøvede ikke at gøre sig saa store Anstrengelser, alt var paa Forhaand lagt til Rette for ham, han tog da ogsaa sin Stigen paa Embedsbanen med megen Ro som en Art Selvfølgelighed, medens de andre var besat af en Ærgerrighedens Dæmon, der ikke lod dem i Ro.

Kielmannsegge og Griffenfeld voksede op under ligesaa gode aandelige og materielle Kaar som Frederik Ahlefeldt, hvilket i tidligere Tid generede populært-videnskabelige Forfattere, der plejede at kalde Rigmandssønnen Griffenfeld »en Søn af en fattig Vintapper«, en godtkøbs Cliché, der var velegnet til at stille Griffenfeld i Relief hos naive Læsere. Det faldt senere Tidens Historikere meget vanskeligt at faa udryddet denne Opfattelse. Ganske paa samme Maade stillede tendenciøse Forfattere sig overfor Kielmannsegges Oprindelse; den gottorpske Statsmand skulde ligesom Griffenfeld med Djævelens Vold og Magt gøres til en ganske jævn Mand af Folket.

Intet er mere forkert. Kielmannsegges Forældre havde som Griffenfelds Raad til at give deres Søn en Opdragelse og Uddannelse, der fuldt ud stod Maal med den, der blev givet Frederik Ahlefeldt; Kielmannsegge blev saaledes som ganske ung lige som Griffenfeld og Ahlefeldt sendt ud paa en meget kostbar Udenlandsrejse, Johan Kielmannsegges Fader, der hed Kielmann, var ansat ved det adelige Frøkenkloster i Itzehoe i en Stilling, der svarede til den, man i vore Dage vilde kalde Godsforvalter. Familien havde i flere Generationer levet i Itzehoe og indtaget betydelige Stillinger der, saaledes var den senere Statsmands Oldefader ifølge Traditionen Raadsherre i Byen. Slægten stammede fra Sydtyskland, hvorfra den var draget bort som Følge af Religionsstridighederne efter Reformationen, Slægtens Medlemmer var nemlig gaaet over til den lutheranske Trosbekendelse.

Moderen, Anna von Runge, var fra Hertugdømmet Bremen og hørte til en anset Slægt.

Den Stilling, som Kielmannsegges Fader sad inde med, maa

have kastet godt af sig, for der blev som sagt Raad til at ofre mange Penge paa Johan Adolfs Opdragelse, Penge, som imidlertid gav særdeles gode Renter, idet Sønnen med Tiden skulde blive en ikke alene i hele Norden, men over store Dele af Europa kendt og anset Statsmand, der omtaltes med Anerkendelse af ingen ringere end Ludvig 14.

Paa den meget lange og kostbare Udenlandsrejse, hvor Johan Adolf optraadte »som Kavalere«, saaledes hed det i Datidens Sprog, besøgte den unge Student flere berømte Universiteter, blandt andet det i Jena, hvor han blev Doctor juris. Efter at have opnaaet denne Værdighed, rejste den unge Johan Adolf til Paris og begav sig derfra til Speier, hvor han arbejdede ved Kammerretten. Allerede som 23aarig slog Johan Adolf Kielmann, der var født 1612, sig ned i Holsten som Advokat, i hvilken Egenskab han hurtig blev meget søgt. Det følgende Aar traadte den unge Advokat ind i Statstjenesten, idet han blev udnævnt til juridisk Konsulent for Hertugdømmernes Landdag. Den gottorpske Regering fik hurtig Øje paa den unge Mands Talenter og gjorde ham, straks efter at han var blevet knyttet til Landdagen, til Kronsyndikus, hvorved det faldt i hans Lod at give Raad i de talrige Mellemværender mellem Gottorp og den danske Regering. Kronsyndikusembedet var en oprindelig engelsk Institution, der bredte sig til Fastlandet.

Et Par Maaneder efter denne meget betydningsfulde Udnævnelse blev Kielmann gjort til hertugelig gottorpsk Raad og traadte som saadan Hertug Frederik 3. af Holsten-Gottorp nær, dermed var hans Lykke gjort, og hans svimlende hurtige Carrière begyndte.

Hertug Frederik 3. var en klog og dygtig Regent, og da han ikke var forfængelig, havde han heller ikke den Ambition at ville gøre alting selv, men omgav sig gerne med dygtige Hjælpere, hvis Raad han lyttede til og fulgte. Han havde et klart Blik ved Valget af disse Hjælpere, og han forstod straks, hvilken Aquisition, han havde gjort i den unge Kielmann.

Næppe var Kielmann blevet udnævnt til Hofraad, og kort Tid efter til intet mindre end Gehejmeraad, før han af Hertugen sendtes ud i vigtige diplomatiske Missioner, først til København,

hvor han skulde forhandle med selve Christian 4., fra København gik Rejsen til Wien, hvor Kielmann accrediteredes ved Kejserhoffet. Denne Gesandtstilling blev forenet med Arbejdet som Gottorps Repræsentant ved Rigsdagen i Regensburg, hvor den 28aarige Gesandt var den ærværdige Forsamlings Benjamin og straks vakte megen Opsigt ved sin Ungdom.

Kielmanns Forgænger som Gottorps Repræsentant ved Rigsdagen i Regensburg var Storkanslerens Slægtning, Frederik Ahlefeldt, der nød stor Anseelse i Hertugdømmerne, først og fremmest i sin Egenskab af Landraad, desuden som Amtmand over flere Amter, som Kurator ved det adelige Frøkenkloster i Utersen, og sidst, men ikke mindst, ved sine store Rigdomme, han blev kaldt Hertugdømmernes rigeste Mand. Han var ligesom sin Slægtning, Storkansleren, en højt kultiveret Mand, meget hengiven til videnskabelige Studier; i Modsætning til Fætterten var han føjelig og bøjelig og havde intet af Storkanslerens opfarende Væsen. Ahlefeldt og Kielmann skulde senere blive meget nøje knyttede til hinanden, baade under deres for Danmark uheldbringende Nærværelse i København under Forhandlingerne efter den første Svenskekrig, og et Par Aar senere, da Hertug Christian Albrecht begav sig paa en meget lang Udenlandsrejse; medens den stod paa, skulde Kielmann og Ahlefeldt i Forening forestaa Regeringen i Hertugens Navn.

Det var ingenlunde nogen let Arv, Kielmann tog op efter Storkanslerens Slægtning og Navne, men han klarede sig stolt.

Rigsdagen i Regensburg, der repræsenterede det tysk-romerske Riges Hundreder af regerende Fyrster, skulde søge at genopbygge Riget efter Trediveaarskrigens Hærgen og Ødelæggelser. Rigsdagen skulde ligesom senere den hellige Alliance og endnu senere Folkenes Forbund arbejde paa Genopbyggelsen af det mishandlede Europa, naturligvis i første Række det tysk-romerske Rige. Instrumentum pacis, som man kaldte det, skulde saa vidt mulig skabe Fordragelighed og Forstaaelse, ikke mellem Folkene, som det vedtoges ved Freden i Versailles 1919, men mellem Fyrsterne, paa samme Maade som den hellige Alliance efter Freden i Wien skulde svejse Fyrsterne sammen og hjælpe dem til at bringe deres Folk paa Fode; ikke alene hertil skulde

den hellige Alliance hjælpe, men dens Medlemmer, Fyrsterne, der betragtede Undersaatterne som deres Børn, skulde hjælpe hinanden med at straffe Børnene, naar de blev uartige, det vil sige satte sig op mod deres Regeringer og stillede Krav om frie Forfatninger. Det, der ved Freden i Münster og Osnabrück svarede til de ved Fredene 1815 og 1919 stipulerede *instrumenta pacis*, var Devisen *cujus regio, ejus religio*. Det kom ganske naturligt af den Omstændighed, at det i det mindste af Navn var en Religionskrig, der afsluttedes 1648, derfor skulde der skaffes Fred og Forsoning ad den Vej, at Fyrsterne, der ansaas som Ejere af deres Lande og Befolkninger, skulde fastsætte, hvilken Religionsbekendelse, Undersaatterne havde at slutte sig til. Det ved Wienerkongressen fremsatte Syn paa Undersaatterne som Fyrsternes Børn var allerede et betydeligt Fremskridt fra Hævdelsen af, at »den, som ejer Landet, bestemmer Indbyggernes Religion«.

Man var 1648 ligesaa overbevist, som man var det i 1919, om at det vedtagne *instrumentum pacis* vilde umuliggøre enhver Krig, i det mindste foreløbig. Der var dog i 1648 lige saavel som i 1919 betænkelige Huller i Vedtægterne, det katolske Frankrig havde kæmpet Side om Side med Lutheranerne og til Belønning herfor tildelt sig selv rigelig med Erhvervelser ved Fredslutningen. Frankrig havde desuden ved denne saakaldte Religionskrig opnaaet at svække det tysk-romerske Kejserdømme, det skulde blive Retningslinien i Frankrigs følgende Krige, for Krigene blev ved, ganske som de blev ved efter den »sidste« Krig, 1914—18. Denne Frankrigs Kongstanke kom højligent til at gaa ud over Danmark ved Freden i Fontainebleau 1679, hvor Danmarks Allierede Østrig skulde trykkes ned, medens Sverige, der var et godt Redskab for Frankrigs Politik, at hindre Enheden i det romerske Rige, skulde belønnes.

Der skete dog nogle Afvigelser fra Grundsætningen om *cujus regio ejus religio*, idet den ikke kom til at gælde i tvende saa betydelige tyske Stater som Kurfyrstendømmet Saksen og Hertugdømmet Würtemberg. I den førstnævnte Stat var det regerende Hus katolsk, og Indbyggerne lutheranske, medens de würtembergske Hertuger var lutheranske, og deres Undersaatter katolske. I Danmark gik det derimod ganske efter Recepten,

DEN SENERE SVENSKE KONG KARL GUSTAV ANGRIBER PRAG

intet var det danske Folk mere ligegyldigt, end om den herskende Religion var katholsk eller lutheransk, det blev af gode Grunde heller ikke spurgt, Konge og Adel vilde have Fingre i Kirke- og Klostergodset, og det bedste Middel til Opnaelsen af dette Maal var naturligvis Reformationen.

Man skulde synes, at den Krig, der afsluttedes ved den vestfalske Fred 1648, maatte have virket endnu mere ødelæggende end Napoleonskrigene og Verdenskrigen, som Følge af den længere Tid den varede, men dette gjaldt dog kun Tyskland, der havde været den stadige Krigsskueplads, og desuden leveret Soldater, baade til Ven og Fjende. Ifald Tredivaarskrigen var blevet ført som de to senere store Krige, vilde det hele selvsagt være gaaet endnu langt mere ud over Europa, end Tilfældet var. Men det forholdt sig saaledes, at man i de Tider, saa meget det lod sig gøre, sparede paa Soldatermaterialet. Soldaterne var nemlig en dyr Vare, de maatte enten hverves hjemme og ude eller ligefrem købes af andre Fyrster; derfor søgte man, hvor det kunde lade sig gøre, at undgaa Slag, medens det napoleonske Princip gik ud paa at møde Fjenden, uden Hensyn til, hvad det kostede af Menneskeliv. Man vilde paa Tredivaarskrigens Tid have fundet det ikke alene barbarisk, men ogsaa uklogt og upolitisk, om en Felt-herre havde udstedt en Befaling, som den Napoleon udstedte: »Oberst, gaa hen til den Mur og lad Dem skyde ned med hele Deres Regiment«. I 1914 var den almindelige Værnepligt det gældende Princip, Soldaten var en yderst billig Vare, som ingen tænkte paa blot i mindste Maade at spare paa under den 4aarige Krig.

I Tredivaarskrigen undgik man ikke alene Slag, men naar Vinteren nærmede sig, gik man i Vinterkvarter, som man kaldte det, ligesaa for at spare paa det kostbare Mandskab. Naar For-aaret kom, begyndte man paa en frisk. Med Humanitet havde det intet at gøre, Krigsførelsen under Tredivaarskrigen var akkurat ligesaa barbarisk som i Krigen 1914.

Trods alt var det egentlige Tyskland grundig ødelagt i 1648, saa ødelagt, at Sporene kunde følges gennem flere Aarhundreder; endnu saa sent som i 1914, ved Verdenskrigens Udbrud, var der Egne i Tyskland, som endnu bar Præg af den store Re-

ligionskrigs Ødelæggelser. Sagen var den, at de ikketyske Magter, der deltog i Krigen paa tysk Territorium, rasede værre end Vandaler mod den civile Befolkning; værst i saa Henseende optraadte Frankrig. De fremmede Hære efterlod kun rygende Tomter, hvor de kom hen; det var nøjagtig det samme Billede som i 1914—18.

Der er blevet gjort mindst lige saa meget Nar af Rigsdagen i Regensburg og dens Bestræbelser for at foretage et Genopbyggelsesarbejde som af den hellige Alliance og Folkenes Forbund, og Regensburgforsamlingens Bestræbelser kronedes da heller ikke af stort mere Held, end Tilfældet var med de to andre Institutioners Arbejde.

Medens man forhandlede i Münster og Osnabrück, gik det nøjagtig som under Forhandlingerne i Versailles 1919, rundt omkring i Europa sloges man, trods alle Fredsforhandlinger; baade Frankrig, Spanien, Polen, Rusland laa i Krig.

Ved de Fredsslutninger, som fandt Sted efter de stadig tilbagevendende store Krige efter Trediveaarskrigens Afslutning, blev der af Forhandlerne hver Gang henvist til Freden i Münster og Osnabrück. Det gjaldt ogsaa Afslutningen paa Frederik 3.s og Christian 5.s Svenskekrige; ved Fredsslutningerne i København 1660 og i Lund og Fontainebleau 1679 blev der stillet Krav om Bevarelse af status quo ante bellum, dette Krav refererede sig til den vestfalske Fred; lidt ulogisk kan man nok sige, for den bestemte Fordring om, at Sverige skulde beholde de skaanske Provinser, og at den samme Magt ikke maatte være Herre paa begge Sider af Øresund, kan ikke i egentligste Forstand siges at have nogen Forbindelse med Resultaterne af Trediveaarskrigen, i alt Fald kun meget indirekte.

Forberedelserne til Rigsdagen i Regensburg varede i uendelige Tider, og til Fred saa man ikke meget indenfor det tyske Rige, der var oversvømmet med Militær under Vaaben endnu fire Aar efter den officielle Fredsslutning; særlig præget var Tyskland af de svenske Hærskarere. Ifald Sverige virkelig kun havde kæmpet for Protestantismens Sag, havde der været al mulig Grund for denne Magt til at trække sig ud af Legen; i de gamle naive Lærebøger i Historie, som anvendtes i Danmark for et halvt Aar-

hundrede siden, skildredes »den ædle Gustav Adolfs« Deltagelse i Tredivaarskrigen som udelukkende udsprunget af Omsorg for Lutheranismens Sag; medens man fremhævede den svenske Konges Bedrifter, havde man kun et Skuldertræk tilovers for Christian 4.s Kamp for Trosfællernes Sag. »Ædelheden« har det sikkert været smaat med hos begge de nordiske Konger, men Dommen over deres Ædelhed blev afgjort af Resultaterne, og de svenske Resultater var unægtelig praktisk set bedre end de danske. Sverige vilde ligesom Frankrig have Belønning for sin Deltagelse i Tredivaarskrigen, og noget bedre motiverede var de svenske Krav unægtelig, idet Sverige i Modsætning til Frankrig havde kæmpet for den Sag, som det havde gjort sig til Talsmand for. Frankrig og Sverige skummede Fløden, de tilrev sig store Stykker af det romerske Rige og bidrog til at nedtrykke de tysk-romerske Kejsere i den ydmygende Tilstand, hvori de skulde leve i de kommende Aarhundreder. Intet Under at Frankrig og Sverige under disse Forhold fandt hinanden, og at det gik ud over Danmark. Naar Frederik Ahlefeldts gamle Uvilje mod Gottorp tog til i Uforsonlighed, laa det for en meget stor Del i, at Gottorp under Kielmannsegges Auspicier kastede sig i Armene paa Sverige og Frankrig og bidrog til Lemlæstelsen af det romerske Rige, som Ahlefeldt følte sig saa nøje knyttet til. Ogsaa Johan Adolf af Pløns Vrede mod Gottorp maa søge sin Oprindelse i dette Hertugdømmes udenrigspolitiske Stilling efter den vestfalske Fred. Senere blev naturligvis Gottorps Holdning overfor Danmark, fremkaldt af Stillingen til Sverige, Hovedgrunden til de to Mænds Uvilje mod de gottorpske Hertuger. Saa godt som alle de slesvigholstenske Historikere er enige om at skildre Kielmannsegge som fra først af i høj Grad stemt for et venligt Forhold til Danmark, noget han efter disse Forfatteres Mening blev hindret i af de skiftende danske Regeringer.

Det var ikke alene Frankrig og Sverige, der ønskede den romerske Kejser holdt nede saa meget som muligt, deres Ønsker deltes af Størsteparten af de tyske Stater, i første Række Brandenburg, der efterhaanden blev den mægtigste. Til Held for Danmark hindrede Brandenburgs Stilling til det tyske Rige ikke, at baade Riget og Brandenburg sluttede Alliance med Frederik 3.

og Christian 5. under Svenskekrigene. Af Storkanslerens Breve saavel som af Hertugen af Pløns ses det, at de to Statsmænd, saavel som de fleste af deres Colleger, havde mere Sympati for den tyske Kejser end for den brandenborgske Kurfyrste, navnlig var Tilliden til den første større.

Rigsdagen i Regensburg skulde danne en Fortsættelse af og sætte Slutstenen paa Freden i Münster og Osnabrück, der kun i store Træk havde søgt at ordne de europæiske Forhold, navnlig var der meget at ordne indenfor det romerske Rige, ikke alene hvad det udenrigspolitiske angik, men ogsaa med Hensyn til de interne Forhold, saaledes skulde de tyske Fyrsters Stilling til Kejseren klarlægges, ligeledes skulde der fastsættes Regler for den romerske Kejsers Magtfuldkommenhed.

Først i 1652 blev Rigsdagen i Regensburg sammenkaldt, og den blev fra sin første Begyndelse og lige til den Dag, da Napoleon 1. opløste det romerske Rige, en eneste stor Skuffelse, undtagen for Rigets Fjender, i første Række Frankrig og Sverige.

At de egentlige Fredsforhandlinger i Regensburg maatte blive langvarige, kunde enhver sige sig selv, i Betragtning af den Omstændighed, at man havde forhandlet i 6 lange Aar, fra 1642—48, i Münster og Osnabrück, inden den vestfalske Fred sluttedes.

Der var nu ikke mere Tale om Religionsspørgsmaal ved Afslutningen af denne saakaldte Religionskrig, man havde efterhaanden glemt, hvorfor Krigen blev indledet; i saa Henseende var alt endt i Forvirring, efter at det katholske Frankrig, støttet af forskellige tyske katholske Stater, havde begyndt at kæmpe imod Forkæmperen for Katholicismen, Østrig. Forvirringen kulminerede under Trediveaarskrigens sidste Slag, hvor den kejserlige Hær, uden at nogen tilsyneladende tog Forargelse deraf, blev kommanderet af en ivrig Lutheraner som øverste Anfører. Fredsbudskabet fra Münster i 1648 kom, medens der endnu kæmpedes paa alle Fronter rundt omkring i Riget. Fredsbudskabet vakte mere Forundring end egentlig Glæde, de forskellige Hærførere havde gerne kæmpet videre, dette gjaldt i særlig Grad den svenske Hærs Overanfører, den senere Kong Karl Gustav, der, skønt han efter de bedste Mønstre plejede at indlede Massemyrderierne med en Psalme, modtog Fredsbudskabet med en

RIDENDE POST FORKYNDER TREDIVEAARSKRIGENS AFSLUTNING

højt ukristelig Ed. Befolkningen i det tyske Rige var i den Grad indstillet paa Krigstilstand, at Ordet Fred virkede paa den som noget fremmedartet og uforstaaeligt. Størstedelen af Befolkningen havde overhovedet ikke kendt anden Tilstand end Krig. De bedst stillede i Riget var de egentlige Soldater eller de uhyggelige Marodører, der fulgte i Hælene paa Hærene, samt Leverandørerne til Hærene. Den fredeligere Del af Befolkningen havde ikke meget at se hen til under en Fredstilstand, Masser af Byer og Landsbyer var længst forvandlede til rygende Hobe, mange Mennesker klarede sig under aaben Himmel, uden Tag over Hovedet, de havde slaaet sig ned i de vide Skovstrækninger eller i Bjergegnene, hvor de havde gravet Huler til at tilbringe Nætterne i, mange levede i halvvejs vild Tilstand som Markens Dyr. Adskillige havde første Gang skuet Dagens Lys i en Landevejsgrøft eller under en Busk. Til at vedligeholde den Tilstand som vilde Dyr, der levedes af Dele af Befolkningen, bidrog den Omstændighed, at ingen efterhaanden vidste sig sikre mod Overfald af Mordbrændere og omstrefjende Landsknægte, for hvilke mange var flygtede til nærliggende Skove med nogle af deres Ejendele for at søge Skjul der.

Baade i Münster og Osnabrück, og senere i Regensburg, skulde ikke alene Tysklands, men saa godt som hele Europas Forhold ordnes, for denne Krig, der var begyndt indenfor det romerske Rige, havde efterhaanden antaget Karakteren af en europæisk Krig. Netop det, at det var blevet til en europæisk Krig, bevirkede, at Rigsdagen, ogsaa efter at man var blevet enig om Fredsvilkaarene, fik et internationalt Anstrøg; det var særlig fransk og svensk, der prægede Forsamlingen, og Ludvig 14. fik efterhaanden større Indflydelse i Regensburg end den tyske Kejser, der var en Tid for ramme Alvor Tale om at gøre ham til tysk Kejser.

Det var et enormt Bytte, Sverige hjembragte, hele den vestlige Del af Pommern med Rügen, Dele af Østpommern med den stærke Fæstning Stettin; ogsaa Mecklenborg blev plyndret til Fordel for Sverige, det maatte afgive Wismar, desuden blev det store Hertugdømme Bremen svensk. Det mest imponerende er næsten, at det lykkedes Sverige at kapre fem Millioner Daler i

Krigsskadeserstatning. Frankrigs Bytte var meget stort, Elsass og de forskellige Bispedømmer skulde nok sikre Frankrig fast Fod i det romerske Rige.

Der blev i Regensburg vedtaget en Forfatning for det romerske Rige. Kejseren blev i Realiteten ikke andet end primus inter pares, idet der blev tilstaaet de enkelte tyske Stater, hvis Tal beregnedes til opmod 2000, en meget vidtgaaende Selvstændighed. Hver enkelt Stat fik Ret til at føre sin egen Udenrigspolitik, kunde saaledes slutte Alliance med fremmede Potentater, dog med den Indskrænkning, at det paagældende Forbund ikke maatte rettes mod selve Riget og Kejseren, noget som adskillige Fyrster i Tidens Løb gladelig gik udenom, dette skete gennem en Del Fyrsters Tenderen mod Frankrig. Mest tilbøjelig til at gaa sine egne Veje var den mægtigste af alle Staterne, Kurfyrstendømmet Brandenburg.

Ved Freden kom det udelukkende til at gaa ud over det romerske Rige, der blev plukket og plukket i alle Ender og Kanter, medens alle de andre Krigsdeltagere, med Undtagelse af Danmark, skummede Fløden. Huset Habsburg havde faaet et Knæk, som det aldrig forvandt, og en langsom Hensygnen fulgte; i 1918 døde den syge Mand helt og holdent.

Efterhaanden som Østrig sygnede hen, styrkedes Brandenburg, det senere Preussen, for derefter helt at stille det habsburgske Monarki i Skyggen, men ogsaa det brandenborgske Huses Dage var talte, Hohenzollerne udslettedes af Verdenshistorien samtidig med Habsburgerne i 1918.

Alle, baade de sejrende og de besejrede, erklærede sig nolens volens tilfredse med den endelige Fred, kun en eneste af Europas Potentater dristede sig til at protestere mod den Fred, der endelig afsluttede Trediveaarskrigen, og det var Paven. Innocens 10. udsendte en pavelig Bulle, Zelo domus Dei, der erklærede sig utilfreds med Bestemmelsen om, at de enkelte Landes Herskere skulde bestemme deres Undersaatters Tro. I den pavelige Bulle stod der, og det forkyndtes for hele den katholske Verden, at Freden var »ubillig, forbandet, forkastelig, tom og uforbindende«.

Det er ejendommeligt for den store Flid, der udmærkede Jo-

han Adolf Kielmann, at det righoldigste historiske Materiale til Bedømmelsen af Regensburgrigsdagens betydningsfuldeste Aar skyldes den gottorpske Udsendings Pen.

Det er værd at lægge Mærke til, hvorledes Kielmanns Sympatier fra første Færd er paa kejserlig Side, medens han med Antipati følger det brandenborgske Riges Underminering af Tyskland. Hans personlige Syn paa de i de Aar hyppigt skiftende romerske Kejsere afviger da ogsaa i et og alt fra samtidig og senere brandenborgsk-preussisk Bedømmelse. Det er Kielmanns Opfattelse, at Habsburgerne arbejdede paa det tyske Riges Opretholdelse, medens Hohenzollerne af al Magt modarbejdede den tyske Enhed.

Kielmann vandt hurtig Anseelse indenfor Kredsen af Regensburgrigsdagens Medlemmer, hans gode Forbindelser med Wienerhoffet var ham derved naturligvis til megen Nytte, og hans tidligere Stilling som Gesandt hos Kejseren gav ham selvfølgelig Relief. Ikke desto mindre maatte Kielmann føre en ligefrem Kamp for at skaffe Gottorp Anerkendelse af »Ebenbürtigkeit« med de betydeligere tyske Stater. Det var ingenlunde paa Grund af den af ham repræsenterede Stats Lidenhed med Hensyn til Territorium, Holsten-Gottorp var langt fra en af de mindste tyske Forbundsstater, men det var den Omstændighed, at Gottorp stod under en ikketysk Fyrstes Lenshøjhed. Gottorp betragtedes med andre Ord ikke som nogen rigtig selvstændig Stat. Det samme gjaldt de tyske Stater, der stod under fransk Lenshøjhed, men her var den store Forskel, at selv om Kongen af Danmark og Norge havde et betydeligt Magtomraade, kunde han ikke i Prestige staa Maal med den franske Konge, og det var derfor lettere for Repræsentanterne for de under fransk Lenshøjhed staaende tyske Forbundsstater at gøre sig gældende, end for Gottorps Repræsentanter. Til de under fransk Lenshøjhed staaende tyske Stater hørte Frederik Ahlefeldts Rixingen. Etikettespørgsmaalet var derfor noget af det første, der kom paa Tapetet i Regensburg; med det Spørgsmaal blev der i det hele taget spildt megen Tid den Gang. Det faldt den pavelige Nuntius meget nemt at hævde, at han var den fornemste Repræsentant af alle, han blev da ogsaa anbragt paa den fineste Plads og fik

en Tronhimmel over sig; næst efter Pavens Repræsentant fulgte den franske Gesandt i Fornemhed. Blandt de tyske Staters Repræsentanter indtog de fra de regerende Ærkebiskopper Førstepladsen, umiddelbart efter dem fulgte de verdslige Kurfyrsters Repræsentanter. Dette var, navnlig set fra et wiensk Standpunkt, ganske naturligt, idet det var de gejstlige og verdslige Kurfyrster, der besatte Kejsertronen.

Kielmannsegge forstod at bore sig frem, han skaffede sig nyttige Bekendtskaber og viste derved, at han var den fødte Diplomat. Desuden havde Kielmannsegge, skønt »Kætter«, Held med at vinde Ry for Fromhed ved det fanatisk katholske Wienerhof. Man maa i denne Forbindelse vel erindre, at Reformationen ikke havde afskaffet Skriftemaalet, det bortfaldt først lidt efter lidt, i Danmark forsvandt det under Pietismen og blev naturligvis ikke genindført af Rationalismen. Kielmannsegge benyttede sig snildelig af Skriftemaalets Bevarelse til at forøge sit Ry som en from Mand, han gik til Skrifte med megen Ostentation og valgte den Skriftefader, som baade Kejser Ferdinand 3. og hans højre Haand, Grev Auersperg, benyttede. Det stivede den gottorpske Gesandt meget af, baade i Wien og i bestemte Kredse i Regensburg. Det var særlig nyttigt for Kielmannsegge at sikre sig Auerspergs Bevaagenhed, idet den østrigske Greve var en mægtigere Mand end selve Kejseren, alt gik efter hans Vilje. Kielmannsegges diplomatiske Evner fremgaar endnu tydeligere deraf, at han forstod at fastholde Auerspergs Velvilje, skønt Greven havde stærkt prononcerede danske Sympatier og var den, der sluttede Alliancen med Danmark.

Men trods alt følte Kielmannsegge, at det, at Gottorp var et Len af Danmark, var en Anstødssten, og skulde Gottorp, dets Herskerhus og han selv naa til den Magt og Anseelse, han ønskede, maatte efter hans Mening Gottorp frem for alt opnaa Uafhængighed. Dette kunde selvfølgelig ikke opnaas gennem københavnske Forbindelser, og fra det Øjeblik Kielmannsegge var kommet til Østrig, arbejdede han af al sin Magt paa at skaffe Gottorp Uafhængighed. Det er forbavsende, at det trods hans gode Forhold til Wienerhoffet lykkedes Kielmannsegge ogsaa at vinde de franske og svenske Repræsentanter og gennem dem de-

res respektive Regeringer, skønt disse var Modstandere af Østrig og søgte at hindre, at Kejserværdigheden stadig gik i Arv fra Fader til Søn indenfor det habsburgske Hus. Disse Venskaber, som det lykkedes Kielmannsegge ved sit diplomatiske Snilde at vinde, blev Grundlaget for den glimrende Position, Gottorp skulde gaa i Møde, en Position, der senere førte Gottorperne op paa Europas mægtigste Troner, hvorved den gottorpske Stat fik en international Betydning, der ingenlunde svarede til dens Størrelse og Indbyggertal. At Gottorp havde mægtige Venner og Beskyttere, fik Danmark at føle baade i 1658, 1660 og 1679; medens Danmark blev svigtet af sine tvivlsomme Venner, fandt Gottorp ved disse og mange andre Lejligheder Støtte hos Europas mægtigste Fyrster, og denne Støtte var i høj Grad effektiv. En væsentlig Del af Frederik Ahlefeldts diplomatiske Virksomhed gik med at bekæmpe den Støtte, som tilførtes Gottorp udefra.

Den Naadens Sol, der straaede over Kielmann fra Wien, kulminerede, da Kansleren blev gjort til intet mindre end titulær tysk-romersk Rigs greve, hvorved han fik Rang med regerende Fyrster. Fødenavnet Kielmann blev ved den Lejlighed forandret til Kielmannsegge, først og fremmest naturligvis fordi dette Navn lød finere, dernæst fordi det var blevet Mode at give de lidt haardt klingende Navne en blødere Tone; den samme Mode bredte sig til Danmark, hvor Navnet Skeel blev converteret til Scheel, ikke fordi den paagældende Familie, som det fejlagtigt er blevet sagt, mente, at den germanske Udtale lød finere end den danske, men fordi Navnet Scheel havde en mildere og blødere Klang. Det var ved den Tid, man gik over fra at tale om ein teutscher Mann, det blev nu til deutsch. Den østrigske Ud nævnelse faldt sammen med de fornemme Titler, der regnede ned over Kielmannsegge hjemme i Gottorp, og kom samtidig med, at Greven overtog Ledelsen af det gottorpske Finans- og Udenrigsvæsen.

Baade i Gottorp, indenfor det danske Monarki, i Wien og Regensburg styrkede Kielmannsegge sin Position gennem et i høj Grad klogt og formaalstjenligt Ægteskab. Den udvalgte hed Margarethe von Hatten. Grevinde Kielmannsegges Fader, Henrik Hatten, havde en fremragende Stilling indenfor den gottorpske

Administration og var desuden knyttet til den danske Konge; han var hertugelig gottorpsk Raad og dansk-gottorpsk Kansler, i hvilken sidste Egenskab Henrik Hatten skulde være Mellemlid mellem den slesvigske Fællesregering og Landdagen, ligeledes skulde Hatten forhandle med Regeringen i Wien, naar der var dansk-gottorpske Sager, som ikke kunde klares uden ved den kejserlige Regerings Mellemlid. Hattens Hverv var langt fra let, idet Forholdet Danmark-Gottorp var en sand Hvepsere. Kielmannssegges Svigerfader var ingenlunde nogen Uven af Danmark, han arbejdede saaledes paa at skaffe den senere Frederik 3. Stillingen som Ærkebiskop af Bremen. Megen Støtte i sit Arbejde havde Henrik Hatten i Andreas Cramer, der fra oldenborgsk var gaaet over i gottorpsk Tjeneste. Cramer udførte det egentlige Arbejde under Processen om Oldenburg, idet Kielmannsegge havde lagt hele Sagen paa hans Skuldre. I øvrigt var Cramer grundforskellig fra sin Beskytter, han var mere danskvenlig end denne, nærede desuden et glødende Had til Adelen, medens Kielmannsegge i Lighed med Griffenfeld følte sig som et med denne Stand. Cramers Uvilje mod Adelen var at føre tilbage til hans Iver for Udvildelsen af Hertugens Magt, som han mente, Adelen modarbejdede. Cramer søgte derfor paa enhver Maade at sætte Hertugen op mod Adelen, særlig mod det slesvigholstenske Ridderskab, som han chikanerede paa enhver tænkelig Maade. Det lykkedes virkelig Cramer at bibringe Hertug Christian Albrecht det samme Had til Adelen, som han selv nærede, et Had, der ikke engang blev overgaaet af de danske Kongers. I et Promemoria til Hertug Christian Albrecht skriver saaledes Cramer: »Præsterne og de Adelige have store Forrettigheder og megen Indflydelse paa Landdagen. Derfor har man fra mange Sider lagt Eders Durchlaughtigheds Herr Fader paa Sinde, at han skulde sørge for, at Adelen ikke blev for mægtig, den kunde ellers let benytte Lejligheden til at gøre Oprør og tiltage sig en ulidelig Myndighed, saalunde som det ofte er hændet i Monarkier — — men den Grundætning maa dog slaas fast, at Eders Durchlaughtigheds Magt overgaar Adelens, og at Adelen skal frygte den fyrstelige Magt og være den underdanig«. I Promemoriaen hentyder Cramer til Forholdene i Danmark, hvorledes Adelen har trykket Kongerne,

og han fremhæver, at Gottorp er blevet et arveligt Monarki i Modsætning til Danmark, hvor Adelen vælger Kongen. Han raader Hertugen til at søge at forarme Adelen, da en fattig Adel er ufarlig, den er kun farlig i Kraft af sin Jord og sine Kapitaler. Det gælder navnlig efter Cramers Mening om at faa Jordegodserne ud af Adelens Besiddelse, og han raader til at faa rige hamborgske Købmænd til at købe Godser, saaledes at Adelen kan blive fortrængt. Alt dette minder levende om Frederik 3.s og Christian 5.s Fremgangsmaade overfor den danske Adel. Ved Siden heraf giver Cramer Hertugen andre Raad, som laa langt borte fra de Midler, der anvendtes i Danmark for at komme Adelen tillivs: Hertugen bør saavidt mulig drage Adelen til Hoffet, saaledes at den forsømmer sine Godser og bliver upopulær blandt sine Undergivne og i Staten i det hele taget; ved Hoffet vil Adelen vænne sig til Ødselhed og sætte sine Penge overstyr, i Stedet for at bruge dem til gavnlige Foretagender paa Godserne. Dernæst skal man, ligesom i de smaa italienske Stater, søge at sætte de mægtige Adelsslægter op mod hinanden, saaledes at der bliver brav mange Dueller og mange deraf følgende Dødsfald indenfor Adelen; Cramer udtrykker sin Beklagelse over, at man ikke kan foranstalte hele Kampe mellem adelige Slægter, saaledes at der kan udryddes endnu flere Medlemmer af denne Stand. Der bør oprettes et Overformynderi, som i særlig Grad skal holde Øje med Adelen, og naar Godsejere er rigtig forgældede, skal denne Institution gribe ind og stille de paagældende Godser til Auktion, »for at Kreditorerne ikke skal miste deres Tilgodehavende, og Arvingerne ikke narres for den dem tilkommende Arv i Penge.« Cramer er en from Kristen, og medens han i sin Henvendelse til Hertugen af Hjertens Lyst giver sit Had til Adelen Luft, kommer han pludselig i Tanker om, at hans Udgydelse er ukristelige, han tager derfor et vist Forbehold; med et sandt machiavellistisk Talent faar han det kristelige Moment vendt og drejet saa behændigt, at han uden at gøre Brud paa sin Kristelighed kan give Hertugen det Raad at knække Adelen, det er i Lands og Riges Interesse, da man ikke kan stole paa denne Stand, der er upaalidelig i enhver Hensende. Hertugen maa efter Cramers Mening gaa saa vidt, at han er forsigtig over-

for de Mennesker, der støtter sig til eller plejer Omgang med Adelen, da der maa være noget muggent ved saadanne Individder. Hertugen skrev sig Cramers Ord bag Øret og søgte at følge dem, ligesom han lod Raadet gaa videre til sin Søn og Efterfølger.

I Gottorp var man begyndt at drage Borgerlige frem til høje administrative Stillinger, længe før noget tilsvarende skete i Danmark. Det gik i Gottorp som i Danmark, Samarbejdet mellem Adelige og Borgerlige blev lige fra først af godt og vedblev at være det. Man kan af Frederik Ahlefeldts Svigerfaders, fra Tranekær adresserede Breve til den gottorpske Gesandt ved Rigsdagen i Regensburg Schneider, se, hvor fuldstændig fordomsfrit han stillede sig overfor borgerlige Colleger; Rantzau-Breitenburg har aabenbart delt den i den holstenske Adel gældende Anskuelse, »at en Doctor juris har Rang med en Adelsmand«; Schneider var vel at mærke Doctor juris. Da der var saa mange Medlemmer af den holstenske Adel, som selv var Doctores juris, bidrog denne Omstændighed yderligere til at bringe de to Stænder nærmere til hinanden. Det selskabelige Skel udslettedes efterhaanden helt i Gottorp, og ved de hertugelige Tafler var der i Reglen lige mange Borgerlige og Adelige til Stede. Kielmannsegge bidrog dertil, dels i Kraft af at han selv var udgaaet af Borgerstanden, dels derved at han indstillede lige saa mange Borgerlige som Adelige til Embederne som Landraader. Der var endnu en Ting, som bidrog til at nærme Adel og Borgerstand til hinanden: de gottorpske Hertuger havde den samme Tilbøjelighed som de danske Konger til at omgive sig med Udlændinge, og det var begge Stænder Modstandere af.

Ved en underlig Skæbnens Ironi blev Cramer Besidder af det adelige Gods Højersworth i Holsten, men han afslog den Stilling, som skulde være fulgt med Besiddelsen af dette Gods, og som Kejseren tilbød ham efter Indstilling af Hertugen af Gottorp, nemlig at blive Medlem af den tysk-romerske Adel.

De mere materielle Rettigheder, som fulgte med Besiddelsen af et adeligt Gods, udnyttede Cramer derimod i fuldt Maal. Cramer var, ligesom Medlemmerne af Borgerstanden i Danmark, uden Interesse for den fortrykte Bondestand, hvis eneste Venner

fundtes indenfor Adelen; Cramer gjorde da heller intet for de ham undergivne Bønder men tyranniserede dem af al Magt. Bemeldte Gods erhvervede Cramer gennem sit Ægteskab med Clara Emilie Danckwerth, en Datter af den bekendte gottorpske Rentemester, Joachim Danckwerth, der gjorde sig bekendt som Medarbejder og Medudgiver af det den Gang meget berømte topographiske Værk: »Landesbeschreibung der zwei Herzogthümer Schleswig und Holstein.« Værket er i høj Grad tendenciøst og nærmest at betragte som et gottorpsk Kampskrift mod Danmark; det blev mange Aar senere taget til Indtægt af Slesvigholstenismen, og Danckwerth blev hyldet som en af Slesvigholstenismens Fædre. Frederik 3. blev meget opbragt over Bogen, som han vilde have konfiskeret, men Hertugen af Gottorp holdt Haanden over sin Rentemester, saa Bogen fik en meget stor Udbredelse, ikke alene i Sønderjylland og Holsten, men ogsaa i Tyskland, hvor den bidrog til at sætte Regeringerne op imod Danmarks Stilling til Gottorp. Den altid mod Danmark loyale Hertug af Pløn optraadte offentlig mod Værket; Johan Adolf lod forfatte Modskrifter, der paaviste de mange Unøjagtigheder, ja ligefremme Usandheder i Teksten.

Kort efter Erhvervelsen af Godset blev Cramer udnævnt til Kammerraad, en betydningsfuld Stilling, der svarede til Gensches i Pløn.

Andreas Cramer er nøje knyttet til Frederik Ahlefeldts Historie gennem sit Arbejde for at skaffe Gottorp hele Oldenburg, og gennem Forhandlingerne under Rensborgforliget. Storkansleren, der paa saa mange Punkter var enig med Johan Adolf af Pløn, troede ligesom denne fuldt og fast, at Cramer havde skrevet eller i hvert Fald conciperet de Smaaskrifter, der blev sendt rundt i Europa, baade paa Latin og Tysk, for at angribe Kongen af Danmark og Hertugen af Pløn i Anledning af deres Stilling til den oldenborgske Arvesag. Af Correspondancen mellem Frederik Ahlefeldt og Hertugen af Pløn ses det, hvor opbragt navnlig Johan Adolf var over disse Stridsskrifter; Ahlefeldt tog det roligere, skønt han havde mere Grund til Vrede end Johan Adolf, idet Pamfletterne mod Christian 5. saa langt var de skarpeste.

Cramer var Christian Albrecht oprigtig hengiven, og efter Overrumplingen i Rensborg fulgte han Gottorperen i Landflygtigheden til Hamborg. Hverken Frederik Ahlefeldt eller Hertugen af Pløn har vist iøvrigt bedømt Cramer rigtigt, denne var ingenlunde danskfjendtlig, baade i gottorpske og københavnske Regeringskredse var man i Modsætning til de tvende af den Opfattelse, at Cramer arbejdede for et godt Forhold til Danmark. Kielmannsegge satte megen Pris paa Cramer, navnlig paa Grund af hans store Arbejdsomhed og hans Skrivefærdighed. Skønt Kielmannsegge var en meget habil Skribent, benyttede han sig dog ofte af Cramers Pen, men Frederik Ahlefeldt og Johan Adolf kan have taget Fejl, naar de troede, at det var Cramer, der var Ophavsmanden til de ovenomtalte mod Danmark rettede Pamfleter; disse kan meget godt være forfattede af Kielmannsegge; Kansleren har muligen ikke ønsket at træde for stærkt danskfjendtlig frem under denne Sag og har af den Grund intet gjort for at slaa Rygterne om Cramers Forfatterskab ned; det var saa meget lettere, som Kielmannsegge hyppigt skrev anonymt; flere af hans efterladte Skrifter er skrevne under et Pseudonym.

Henrik Hatten vandt under sit Ophold i Wien stor Anseelse, hvilket gav sig Udslag i hans Ophøjelse i Adelstanden. Efterhaanden som Kielmannsegge overtog Ledelsen af den gottorpske Stat, og navnlig efter at han var blevet Kansler, gled Arbejdet i Regensburg over til Hatten. Det lykkedes Hatten ikke alene at komme paa en god Fod med Wienerregeringen, men ogsaa med de svenske Repræsentanter, og de Traade, der løb mellem Sverige og Gottorp, kan føres tilbage til den Tid, hvor Hatten varetog de gottorpske Interesser i Tyskland.

Af Hertugen af Pløns Brevveksling med Frederik Ahlefeldt ses det, at den stærkt antigottorpske Hertug under sine Ophold i Wien trods alt optraadte venligt overfor Hatten. Som rigstysk Feltherre og i Besiddelse af Leopold 1.s fulde Tillid opnaaede Hertugen adskillige Fordele for sig selv og sin lille Stat saavel som for det danske Monarki. Det skyldtes disse Omstændigheder, at den oldenborgske Arvesag kom til at glide lettere, for det var ikke frit for, at Wienerhoffet af og til greb

ind i det meget langsomme Maskineri, der repræsenteredes af Rigsdagen. Det var selvsagt til Skade for Gottorp, men det synes ikke at have forstyrret Forholdet mellem Johan Adolf og Hatten.

Frederik Vilhelm den Store var en Tid selv til Stede i Regensburg for at varetage Brandenburgs Interesser, og Kielmannsegge benyttede Lejligheden til at bearbejde ham, men den i Frederik Ahlefeldts Breve saa ofte omtalte Gehejmeraad Brandt ledsagede Brandenborgeren og raadede ham til at være paa sin Post overfor den gottorpske Repræsentant. Det Spil, som i de Dage spilledes af Kurfyrsten af Brandenburg, var saa indviklet, at end ikke Kielmannsegge formaaede at gennemskue det. Frederik Vilhelm var parat til at bryde med den tyske Kejser, men foreløbig havde han Brug for hans Bistand. Kurfyrsten af Brandenburgs Politik gik for en væsentlig Del ud paa at hindre Sverige i at blive en tysk Stormagt og derigennem concurrere med Brandenburg, og paa dette Punkt mødtes hans Ønsker med Kejserens. Det gjaldt for Frederik Vilhelm om at hindre, at Kejseren gav Sverige Lensbrev paa de store tyske Besiddelser, som det havde erhvervet i Trediveaarskrigen. Kejseren samstemmede ganske med Frederik Vilhelm den Store paa dette Punkt. Men man havde gjort Regning uden Vært. Dronning Christine af Sverige, Lutheranismens Forkæmpers Datter, var allerede den Gang grebet af Katholicismen og slog i den Anledning ind paa en ganske anden Politik end Faderens. Den svenske Dronning ønskede at se den tyske Kejsers Søn udnævnt til romersk Konge, hvilket vilde sige Arving til Kejserværdigheden. Det lykkedes Dronningen ved sin Indflydelse paa Kurfyrsterne at faa Valget sat igennem, og nu var Kejseren bundet af Taknemmelighed til Sverige og kunde ikke nægte Investituren, noget Gustav Adolfs Datter iøvrigt brød sig fejl om, idet hun ganske roligt erklærede, at hendes Besiddelse af Pommern og Bremen var sikret gennem den vestfalske Fred, og Kejserens Investitur en overflødig Formalitet.

For mange Mennesker er som bekendt Taknemmelighed en af Livets sværeste Byrder, dette gjaldt baade Ferdinand 3. og hans Søn og Efterfølger som tysk-romersk Kejser, Leopold 1. De kunde ikke tilgive Sverige den store Tjeneste, det havde gjort dem

ved at kaste sit Lod i Vægtskaalen til Fordel for dem, og det var unægtelig en meget stor Tjeneste, Christine havde gjort Habsburgerne, for hele Spørgsmaalet hang i en Traad, alle de lutherske Fyrster var stemte for at gaa uden om Habsburgerne ved Valget til romersk Konge, men det mægtige Sveriges Holdning gjorde Udslaget. Det blev til Held for Danmark, thi Begivenheden bragte de tvende Antagonister, Frederik Vilhelm 1. og Leopold 1., til at slutte sig sammen og støtte Danmark i dets Kamp mod Sverige og dets Ven Gottorp.

Lige saa gerne Leopold 1. vilde bekriige Sverige, lige saa nødvendig vilde han fortrædige Gottorp, og Kielmannsegge udnyttede med diplomatisk Mesterskab denne Situation: Gennem de tre Krige, som den tyske Kejser Side om Side med Danmark førte mod Sverige, lykkedes det at bevare, ikke alene den tyske Kejsers men ogsaa den brandenborgske Kurfyrstes venlige Følelser over for Gottorp, som begge de tvende Fyrster holdt deres Haand over, og det skyldtes lige saa meget Gottorps Venner som dets officielle Fjender, at alle Kielmannsegges højtflyvende Planer blev realiserede.

Ogsaa efter at Kielmannsegge havde overladt andre Arbejdet som Gottorps Repræsentanter ved Rigsdagen, begav han sig flere Gange paa den lange Rejse ned til Regensburg. Under et af disse Ophold traf Kansleren Statholderen i Hertugdømmerne, Christian Rantzau, der en Tidlang havde en ejendommelig Stilling dernede, han repræsenterede nemlig baade Frederik 3. i dennes Egenskab af Hertug af Holsten, og sig selv, idet han var regerende Greve og som saadan Medlem af Rigsdagen. Frederik Ahlefeldts Svigerfader lod naturligvis ikke Lejligheden til at omgive sig med Prunk og Pragt gaa fra sig, han kørte til Rigsdagen i en Karet, der var forspændt med seks Heste, og »hans Kuske og Lakajer var i grøn Liberie, alle prægtigt udstafferede med Sølv-Galoning.« Christian Rantzau vides ikke at have indfundet sig mere end en Gang i Regensburg; det var, da han kom for at skaffe Frederik 3. Kejserens Forlening af Holsten.

Senere fik Frederik Ahlefeldt ligesom sin Svigerfader Ret til at være Medlem af Rigsdagen, men han benyttede sig ikke deraf, antagelig baade som Følge af Mangel paa Tid og af den meget

plausible Grund, hans romerske Grevskabs Lidenhed og Betydningsløshed.

Megen Glæde vilde iøvrigt hverken Storkansleren eller hans Svigerfader have haft af at tage Sæde paa Rigsdagen for egen Regning, idet de regerende Grever ikke saaledes som Fyrsterne og Hertugerne havde selvstændig Stemmeret, men kun maatte afgive Stemme i Forening med en højerestillet rigsumiddelbar Herre. For Frederik Ahlefeldt vilde Forholdene have været endnu mere udviklede end for Kielmannsegge, Storkanslerens Grevskab tilhørte forskellige Stater, idet det laa paa fransk Territorium og var undergivet Ludvig 14.s Lenshøjhed, samtidig hørte det til det romerske Rige, medens Ahlefeldt selv var dansk Embedsmand. Da Frankrig var en langt mægtigere Stat end det romerske Rige, og det lille Grevskab var mere afhængigt af Frankrig end af Tyskland, vilde Frederik Ahlefeldt være blevet nødt til at gøre det samme, som de andre fransk-tyske Smaastaters Repræsentanter i Regensburg gjorde, i tykt og tyndt at holde med Frankrig. Det havde ikke altid været lige morsomt for den danske Kansler, i Betragtning af Danmarks Stilling til Ludvig 14.

Gottorp var ikke ene om en lidt tvivlsom Stilling paa Rigsdagen, idet det gik Hamborg paa samme Maade; den berømte gamle Hansestads Ret til at optræde som uafhængig Stat var noget omtvistet, navnlig gjorde man fra dansk Side gældende, at Hamborg overhovedet ikke kunde lade sig repræsentere paa Rigsdagen, da den efter den danske Regerings Opfattelse var en slet og ret holstensk Provinsby, der hørte under dansk Scepter. Hamborg hævdede, at det hørte til de frie Rigsstæder, af hvilke Frankfurt var den fornemste, og at Hamborgs Repræsentant skulde have Plads paa Rigsdagen lige efter Repræsentanterne for de almindelige Fyrster.

Rigsdagens Primas, som han kaldtes, var Kurfyrsten af Mainz, og mærkelig nok ikke den tyske Kejser, hvis Repræsentant fulgte umiddelbart efter Kurfyrstens, et Forhold, der vedvarede lige til 1806, da Napoleon ophævede det tysk-romerske Rige. Nummer tre og fire i Rækken var de fransk-tyske Stater, Burgund og Lothringen.

At der paa Rigsdagen blev delt Sol og Vind lige mellem Katho-

likker og Lutheranere, viser den Omstændighed, at Biskoppen af Lybæk havde en ganske særlig fin Stilling, skønt han selvfølgelig til enhver Tid var Lutheraner; det var et agrément for Gottorp og dets Repræsentanter, idet den lybækske Bispeværdighed var blevet en Slags Arvegods i den gottorpske Slægt. For at betegne Amalgameringen mellem katholsk og lutheransk var det ordnet saaledes, at en lutheransk Bisp skulde have Plads ved Siden af en katholsk. Ellers rangerede Prælaterne temmelig lavt i Regensburg, under Greverne og Friherrerne.

Forsamlingen i Regensburg var delt i tre saakaldte Collegier, Kurfyrsternes, de almindelige Fyrsters og Grevernes og Prælaternes. Under Forhandlingerne sad alle Repræsentanterne i en Fællessal, men naar der skulde stemmes, flyttede Collegierne ind i hver sin Sal. Det saakaldte Direktorium skulde lede Afstemningen og foretage Optælling af Stemmerne. For at en Rigslov skulde være gældende, krævedes to Forhandlinger og to Afstemninger. Flertallet afgjorde et Lovforslags Skæbne, og Forslaget skulde for at blive ophøjet til tysk-romersk Rigslov underskrives af Kejseren, der aldrig vides at have nægtet at underskrive. Kejseren kunde dog sikre sig Indflydelse paa Lovgivningen, idet det stod i hans Magt personlig at udnævne livsvarige eller arvelige Medlemmer af Forsamlingen; vilde han være sikker paa en Lovs Vedtagelse, kunde han foretage en Masseudnævnelse af Medlemmer. I de omtrent 50 Aar, Leopold 1. regerede, benyttede Kejseren sig kun en Gang af dette Prærogativ, og det var i 1699, da Riget befandt sig i en meget farlig Situation, idet Tyrkerne rykkede frem mod Wien. Der skulde ved den Lejlighed skaffes Penge til Rustningerne. De rent tyske Stater stemte for meget betydelige Beløb, anderledes stillede de franskorienterede Stater sig, idet Parolen fra Versailles lød paa, at der skulde nægtes Exstraskatter til Rustningerne, Ludvig 14. saa hellere end gerne, at Tyskland blev oversvømmet af Osmanerne, saa kunde der blive Lejlighed for ham til at fiske i rørt Vand. De forskellige Stater havde i Forhold til deres Betydning, Omfang og Indbyggerantal flere eller færre Stemmer, flest havde Ærkebiskoppen af Mainz, Gottorp hørte til de Stater, der

havde de færreste; det kom af den ganske simple Grund, at Holsten var blevet delt. Da Holsten i det femtende Aarhundrede var gaaet fra at være et Grevskab over til at blive et Hertugdømme, tildeltes der det to Stemmer paa Rigsdagen. Den sidste Greve af Holsten havde ikke haft Ret til at indtage en Plads i de tyske Regenters Raad, Kejseren tilstod imidlertid hans Efterfølger Christian 1. denne Ret; det skete imidlertid kun nogle faa Aar før Kongens Død og blev uden Betydning. Da de danske Konger senere delte Hertugdømmerne, maatte de to Stemmer deles, og de blev da ogsaa ligelig delte mellem Kongen og Hertugen af Gottorp. Det hørte med til Hertugen af Pløns Ambitioner i Retning af Selvstændighed, at have en Repræsentant i Regensburg; Frederik Ahlefeldt synes at have været tilbøjelig til at støtte Plønerne i dette Krav, og den Popularitet, som Johan Adolf nød ved Wienerhoffet, maa have gjort det til en smal Sag for ham at opnaa dette beskedne Ønskes Opfyldelse, men da Augustenborgerne og Glücksborgerne, skønt de ingen Besiddelser havde i Holsten, ogsaa aspirerede til Værdigheden som Medlemmer af Fyrsteraadet i Regensburg, druknede Sagen i Latter. Kong Hans og hans nærmeste Efterfølgere manglede ligesom Christian I. Interesse for at lade sig repræsentere paa Rigsdagen, det samme gjaldt de første Gottorpere, senere blev Interessen desto større, og Christian 4.s Deltagelse i Trediveaarskrigen, hans Søn og Efterfølgers Stilling som Biskop af Bremen, Rivaliseringen mellem Danmark og Gottorp, bevirkede naturligvis, at der skabtes en levende Forbindelse mellem Regensburgrigsdagen paa den ene Side og Danmark og Gottorp paa den anden.

Da Forhandlingerne om Oldenborg og Delmenhorst indlededes, og Sagen kom for Rigshofretten, begyndte der for første Gang et Samarbejde mellem Danmark og Gottorp nede i Regensburg, idet den danske Repræsentant Kristoffer von der Lippe og Kielmannsegge i bedste Forstaaelse søgte at opnaa, at Oldenborg blev tildelt Danmark og Gottorp i Forening, medens Pløn arbejdede for egen Regning. Det var meget store Summer, der strøedes ud af den danske og den gottorpske Repræsentant til Bestikkelse af Kejsereens Ministre og andre Raadgivere, som

man haabede vilde bearbejde Rigshofretten til Fordel for de to Fyrster.

Ogsaa angaaende Spørgsmaalet om Hamborgs Optagelse eller Ikkeoptagelse i Regensburgerforsamlingen blev der forhandlet mellem den danske og den gottorpske Repræsentant. Her var der atter den skønneste Enighed mellem Danmark og Gottorp, begge vilde have Concurrenten udelukket; Hamborg var lige farlig for Danmark og Gottorp, idet Hansestaden vilde kapre al Handel i Hertugdømmerne og desuden lægge Beslag paa Industrien og Fabriksvirksomheden. Kongen og Hertugen mødte Støtte hos Johan Adolf af Pløn, om hvis Stridigheder med Hansestaden man kan læse i Brevvekslingen mellem ham og Frederik Ahlefeldt. Johan Adolf klager i Brevene idelig over, hvor megen Skade Hansestaden forvolder ham i alle hans Forsøg paa at udvide Handel og Vindskiblighed i hans Hertugdømme.

Frederik Ahlefeldt havde under hele sin Embedsbane store Vanskeligheder med Hamborg. Christian 5. vilde holde Hamborg nede, dels var han overbevist om Hansestadens Tilhørsforhold til det danske Monarki, dels var han irriteret over Hamborgs mere og mere overhaandtagende Indflydelse i hans Stater. Storkansleren var som Jurist ikke altid enig med Christian 5. om statsretlige Spørgsmaal, dette gjaldt den oldenborgske Arv og i lige saa høj Grad Stillingen til Hamborg. Det var derfor ikke let for ham paa Kongens Vegne gentagne Gange at skulle forhandle med de hamborgske Senatorer og give disse den skrappe Besked, Christian 5. havde paalagt ham at give dem. Hver Gang Christian 5. vilde til at bruge væbnet Magt mod Hamborg, maatte Frederik Ahlefeldt søge at faa ham fra det, og noget af det sidste, Storkansleren foretog sig inden sin Død, var at søge en ny dansk-hamborgsk Conflict afværget. Naar Frederik Ahlefeldt var saa meget imod at træde Hamborg paa Tærne, var det ikke alene, fordi han havde sit bestemte Syn paa Hansestadens statsretlige Stilling, men ogsaa fordi han ikke vilde støde Leopold 1.; blev Hamborg tvunget til at hylde den danske Konge som Lensherre, vilde den romerske Kejser antagelig synes ilde om det, og det vilde ikke gøre Sagen stort bedre, naar Christian 5. inden en eventuel Hylding erklærede overfor Kejseren,

at man herved ikke tilsigtede noget Indgreb i det hellige romerske Riges Magtfuldkommenhed.

Under Christian 4. havde Forholdet mellem Danmark og Hamborg endnu været godt, og Hansestaden rettede sig efter Kongens Ønske om at hylde ham som Lensherre. Christian 4. havde den Opfattelse, at Hamborg laa i Stormarn, en af de Stater, der endnu den Dag i Dag nævnes blandt den danske Konges Titler. Hertugen af Gottorp gjorde gældende, at Hyldningen lige saa meget gjaldt ham som Kongen, en Opfattelse, som Christian 4. ikke modsatte sig. Derimod vakte Sagen Røre i Wien og blev bragt for Rigshofrettens Forum, hvor det ogsaa skulde afgøres, om Hamborg havde Ret til Sæde i Regensburg, en Ret, som hverken Danmark eller Gottorp vilde anerkende. Rigshofrettens Dom gik Danmark imod, ligesom det senere var Tilfældet med den oldenborgske Arvesag, hvorfor det da ogsaa i et af Frederik Ahlefeldts Breve til Johan Adolf af Pløn hedder, at Christian 5. har den Opfattelse, at Rigshofretten altid gaar Kongen af Danmark imod. Dommen gik ud paa, at Hamborg var en fri og uafhængig Stat, der havde Ret til en Repræsentant i Regensburg. Der indtraadte nu en mærkelig Situation, idet Rigsdagen i Regensburg ikke vilde anerkende Rigshofrettens Compétence men erklærede Hamborg for dansk og gottorpsk Lenshøjhed underkastet, medens der paa den anden Side indrømmedes Hansestaden Ret til at have en Repræsentant paa Rigsdagen. Med Hensyn til Elbtolden, der saa ofte omtales i Frederik Ahlefeldts Breve, og som var af saa stor fiskal Betydning for det danske Monarki, gav Rigshofretten Danmark Medhold. Kongen skulde have Lov til at opkræve Elbtolden, medens Hamborg havde anset Elben som et neutralt Farvand.

Først efter Mageskiftet bekvemmede den danske Regering sig til at anerkende Hamborg som en uafhængig Stat.

Ogsaa med Hensyn til det romerske Riges højeste Domstol dannede Aaret 1648 et Vendepunkt. Ved Nyordningen af Rigshofretten blev det fastslaaet, at denne skulde vaage over den »Religionsfrihed«, som var den langvarige Krigs Hovedresultat; Rigshofretten skulde passe paa, at ingen Stat blev fortrædiget af religiøse Grunde, de protestantiske Lande skulde have den samme

»Paritet« som de katholske, hvilket langt fra havde været Tilfældet før Freden i Münster og Osnabrück. Før at opnaa retfærdige Domme i Religionsager, blev det ordnet saaledes, at Rigshofretten kom til at bestaa af 50 Dommere, hvoraf Halvdelen skulde være valgt af de katholske Staters Repræsentanter, den anden Halvdel af de protestantiske. Indenfor sidstnævnte Kategori blev de forskellige Sekter erklærede for jævnbyrdige. Med Hensyn til Rigshofretten gjorde den Vanskelighed, der virkede hæmmende paa snart sagt alle Omraader indenfor Tyskland, sig gældende: Riget var udsuget til Marven efter de lange Krigsaar, og Pengenøden virkede trykkende paa alle Omraader. Der blev saaledes ikke Raad til at opretholde alle de 50 Rigsretsdommere, der skulde have en nogenlunde anstændig Betaling, saaledes at de dog kunde leve. Udgifterne til Dommernes Lønninger var saa vidt muligt ligeligt fordelt mellem de forskellige tyske Stater, men hver Gang der skulde indkræves Penge, rejste der sig Vanskeligheder, de respektive Stater havde saa meget andet at bruge deres Penge til. Rigshofretten blev da ogsaa jævnlig, saaledes som det ses af Frederik Ahlefeldts Breve, benævnt »den kejserlige Ret«, og det vil af de samme Breve ses, at den kejserlige Regering ikke undlod ved forskellige Lejligheder, som ved Behandlingen af den oldenborgske Arvesag, at gribe ind og lægge et Tryk paa Assessorerne. Naar Johan Adolf af Pløn uafbrudt opholdt sig i Wien under Behandlingen af den oldenborgske Arvesag, var det blandt andet for at holde den kejserlige Regering til Ilden til Fordel for ham selv. Hertugen af Pløn havde vejret rigtigt; Forholdene udviklede sig efterhaanden saaledes, at al Magten og Indflydelsen over Rigshofretten samlede paa den romerske Kejsers Haand, idet Kejseren var den bedst økonomisk stillede af alle Rigets Fyrster, derfor paatog han sig Hovedudgifterne ved Rigshofrettens Opretholdelse, og dermed steg hans Magt over den samlede tyske Ret. Der blev da ogsaa dømt udelukkende efter politiske Linjer i de vigtigste Sager. Dette gjaldt saaledes Investituren af tyske Len, det hørte ind under Rigshofrettens Compétence. Men da Kejseren i Kraft af Pengene mere eller mindre havde gjort sig til Herre over Rigsrets-assessorerne, gik man efterhaanden ved Forleningssager ganske

rolig uden om Retten og henvendte sig til den kejserlige Regering, naar der var Tale om Forlening, det vil saaledes erindres, at Christian 5.s Forlening med Oldenburg skete gennem den kejserlige Regering. En af Virkningerne af den tyske Kejsers altoverskyggende Indflydelse paa Rigshofretten var da ogsaa den, at den højeste Ret efterhaanden blev mere og mere katholsk, idet man gled bort fra den ved den vestfalske Fred stipulerede Ligestilling mellem Katholikker og Protestanter.

Det var naturligvis en væsentlig Mangel ved Rigets øverste Ret, at den var afhængig af skiftende Regenter, og de retslige Forhold var som Følge deraf ikke stort bedre end i vore Dages Europa.

Efterhaanden naaede man dog saa vidt, at Rigshofretten fik det normerede Antal Assessorer, Tiderne var blevet noget bedre.

Rigshofrettens første Instans, Kammerretten, beskæftigede sig med de mindste, ubetydeligste Sager i de enkelte tyske Stater, disse Sager naaede naturligvis langt fra alle op til Rigshofretten. At de retslige Forhold bedredes, og at den øverste Ret jævnlig greb ind overfor Fyrsterne til Fordel for Undersaatterne, har man talrige Eksempler paa, ogsaa naar det drejede sig om latterligt smaa Sager, som den bekendte om Møllen, der generede Frederik den Store ved at spærre for Udsigten fra Sanssouci; Kongen forlangte Møllen revet ned, men Mølleren henviste til Kammerretten i Wien.

At Rettens Gang var langsom, derom vidner den oldenborgske Arvesag, og baade Frederik Ahlefeldt og Johan Adolf af Pløn skyndede paa Rigsregeringen for at faa den til at sætte Fart i Domsmaskineriet. Det hører imidlertid til Fortjenesterne indenfor det tyske Riges Administration, at der efterhaanden fra Rigsregeringens Side blev indført saa mange Forbedringer indenfor Rigshofretten, navnlig med Hensyn til hurtigere Rettergang, at Forholdene var helt ændrede henimod Slutningen af det attende Aarhundrede. Medens omkring Trediveaarskrigens Slutning i den almindelige Bevidsthed Begrebet langsom Rettergang var synonymt med Rigshofrettens Behandling af de den forelagte Sager, var Forholdet nu omvendt, Rigshofretten blev berømmet for

sin hurtige Rettergang. Udgifterne til Rigshofretten blev naturligvis større og større, medens disse oprindeligt havde været saare beskedne; medens Kielmannsegge sad i Rigsdagen i Regensburg, var Tilskudet fra Holsten, repareret paa den kongelige og gottorpske Kasse, ca. 200 Daler aarlig; henimod den Tid, hvor det romerske Rige opløstes, var Tilskudet blevet mange Gange fordoblet, og det skønt de enkelte tyske Staters Bidrag til Rigets Administration var steget i samme Forhold. Betegnende for den kejserlige Rigsregerings Ønsker om at faa oprettet Stænderinstitutioner rundt omkring i de tyske Stater er det, at baade Regeringen i København og den paa Gottorp fik Opfordring til at lade Betalingen af Tilskudene til Rigshofretten foregaa gennem Hertugdømmernes Landdag. Henvendelsen skete paa det Tidspunkt, da Frederik Ahlefeldt forhandlede med Kielmannsegge om Oldenburg og Delmenhorst. Opfordringen blev ikke modtaget med Velvilje, hverken fra dansk eller gottorpsk Side, Christian 5. og hans Svoger var ingen Yndere af Landdagen. Meningen med Henstillingen fra Wien var den, at Udgifterne til Kammerretten og Rigshofretten gennem de forskellige tyske Stænderforsamlinger skulde repareres paa de respektive Landes Beboere. Men baade Kongen af Danmark og Hertugen af Gottorp foretrak at betale af deres »Chatolkasser« fremfor at have yderligere Mellemværender med Landdagen. Paa samme Maade gik det de fleste andre Steder; da man saaledes gjorde den berygtede Tyran, Hertug Karl Eugen af Würtemberg, opmærksom paa, at det var rimeligt, at Fædrelandet betalte, svarede han med en Variant af Ludvig 14.s historiske Ord: »Ach was, ich bin das Vaterland.«

Danmark kunde ved sit Medlemsskab af det tyske Forbund komme i mærkelige Situationer. Baade den kongelige og den gottorpske Del af Holsten var repræsenterede paa Rigsdagen i Regensburg, og der skulde fra de forskellige Stater ydes Tilskud til Rigsdagen til det fælles tysk-romerske Hærvæsen. Dette hindrede ikke, at tyske Stater kunde ligge i Krig med hverandre, ganske som Kongen af Danmark i sin Egenskab af tysk Forbundsyrste i Holsten gentagne Gange var i Krig med Danmark. For Danmarks og Gottorps Vedkommende mindede det

om de interne Forhold, idet der fra den kongelige og gottorpske Del af Hertugdømmerne indbetaltes Penge til »Landekisten«, Pengene skulde anvendes til det fælles Forsvar. Det kunde antage en ligefrem latterlig Karakter, som inden Udbrudet af den skaanske Krig. Danmarks Medlemsskab af den nedersaksiske Kreds var ogsaa en indviklet Historie, der skaffede Frederik Ahlefeldt mange Forhandlinger paa Halsen. Her sad Venner og Fjender ved det samme Bord og raadslog om det fælles Forsvar; baade Danmark og Gottorp var Medlemmer af den nedersaksiske Kreds. Intet Under at Militærudgifterne i det danske Monarki stadig var stigende, naar det skulde sørge for sit eget Forsvar, for det specielle Forsvar af Hertugdømmerne og den nedersaksiske Kreds, samt bidrage til at opretholde en rigstysk Hær.

Vi har paa flere Steder i Bogen haft Lejlighed til at omtale de saakaldte Romermaaneder. Romermaaneden var en Fællesskat, der var paalagt samtlige under det romerske Rige hørende Stater. De Penge, som indkom ved denne Skat, kunde ikke udskrives af Kejseren, men naar Kejseren trængte til Penge til fællestyske Maal, lod han sin Regering henvende sig til Rigsdagen i Regensburg. Hver Gang et saadant Krav stilledes, nedsattes der et Udvalg indenfor Rigsdagen, og dette Udvalg skulde saa ved Tillidsmænd undersøge, hvor mange Penge hver enkelt Forbundsstat kunde yde. For den danske Del af Holstens vedkommende saavel som for Gottorps blev Quoten udregnet efter Antallet af Plove, medens man ellers udenfor Slesvig og Holsten regnede efter Hartkorn. At det var et meget tungt virkende Apparat, siger sig selv, man kunde derfor af gode Grunde ikke ved hver Lejlighed udskrive Romermaaneder, men denne Rigsskat blev udskrevet for længere Tid ad Gangen. Medens Kielmannsegge opholdt sig paa Rigsdagen, havde den kejserlige Regering ansøgt Rigsdagen om Bevilling af hundrede Romermaaneder; Pengene skulde bruges til Dækning af en Del af de Udgifter, som Trediveaarskrigen havde foraarsaget de i den Tid skiftende Kejsere. Forslaget havde været til Behandling, længe inden Kielmannsegge kom til Regensburg, og fremkaldt megen Opposition. Tilsidst enedes Repræsentanterne for de protestan-

tiske Stater om at nægte Lovforslaget Fremme, og da en Del katholske Fyrster som Følge af Dyrtiden gav Protestanterne Medhold, fik Kejseren ikke de Penge, han havde ønsket. At de protestantiske Stater nægtede at gaa med til denne Udskrivning, kan for saa vidt ikke undre, som de havde deltaget i Trediveaarskrigen for at kræve Protestantismens Ligeberettigelse med Katholicismen, noget man ikke var tilbøjelig til at godkende i Wien.

Baade Frederik Ahlefeldt og Hertugen af Pløn omtaler i deres Breve, hvor megen Bestikkelihood der herskede i Regeringskredsene i Wien. Naar Kejseren var i Pengetrang og skulde hjælpes af Rigsdagen, var det ikke ualmindeligt, at han bestak eller søgte at bestikke de mest formaaende Repræsentanter paa Rigsdagen. En ret almindelig Form for Bestikkelse var den, at Regeringen i Wien fritog enkelte Stater for selv at betale Skat, mod at de paagældende Staters Repræsentanter i Regensburg stemte og agiterede for Forslaget om vedkommende Romermaaned.

De gottorpske Gesandter i Regensburg var meget flittige med at sende Beretninger hjem fra Rigsdagen, dette gjaldt i en særlig Grad Kielmannsegge. Da Kielmannsegge var blevet Kansler, forlangte han af de gottorpske Gesandter, at de skulde holde ham godt underrettet om, hvad der foregik, idet mange Traade løb sammen i Regensburg, og mange for Holsten-Gottorp højst betydningsfulde Sager blev afgjorte dernede. Det kan af Correspondancen ses, i hvor høj Grad Repræsentanterne for det kongerigske Holsten og for Gottorp morede sig over Glücksborgernes og Augustenborgernes frugtesløse Forsøg paa at faa Adgang til Rigsdagen, begge Gesandterne fremhævede, at Ansøgerne som »afdelte Fyrster« var afskaarne fra at være til Stede. Om Plønerne var Meningerne delte; Frederik Ahlefeldt vilde fra først af gerne slaa dem i Hartkorn med de andre Sidelinjer, men efterhaanden som hans Samarbejde med Pløn angaaende Arvefølgen i Oldenburg udvidede sig, og det nære Forhold mellem ham og Johan Adolf consolideredes, forandredes hans Syn paa dette Spørgsmaal. Frederik Ahlefeldt søgte da ogsaa at virke til Fordel for Pløn ved Wienerhoffet, hvad der var saa meget

lettere, som Frederik Ahlefeldt var med til at skabe Alliancen mellem Danmark og det romerske Rige. Det maa i denne Forbindelse ikke undervurderes, at Hertugen af Pløn fra Wien modtog Tilladelse til at føre Titlen af Durchlaughtighed, samtidig med at den samme Tilladelse blev givet Gottorp. Dermed gaves der disse tvende Fyrstehuse Anerkendelse af deres »Reichsunmittelbarkeit« og deres indbyrdes »Ebenbürtigkeit«. Det varede længe, inden man fra dansk Side kunde tage Bestemmelse i dette Spørgsmaal, men Johan Adolfs prøvede Hengivenhed for Danmark og hans Stilling som øverste dansk Feltherre overvandt Vanskelighederne, men nogen officiel Tilkendegivelse blev ikke afgivet; i alle sine officielle og private Breve til Johan Adolf titulerer Frederik Ahlefeldt denne, ganske som han titulerer Gottorperhertugen. Derimod varede det længe, inden man fra dansk Side vilde unde Augustenborgerne og Glücksborgerne Prædikaten Durchlaughtighed.

En stor Del af Beretningerne fra Regensburg er fyldt med Udrøddningen af Etikettespørgsmaal om, hvorledes de gottorpske Gesandter »tracteres« af deres Colleger, og navnlig om hvorledes de i Regensburg tilstedeværende fyrstelige Personer optræder overfor dem. Der lægges naturligvis megen Vægt paa, hvorledes den fornemste af hele Forsamlingen, Kurfyrsten af Mainz, optraadte, og med synlig Tilfredshed noteres det, at »Hans kurfyrstelige Naade af Mainz« er kommet den gottorpske Gesandt i Møde helt hen til Gemakkets Dørtærskel og har ladet ham sidde til højre for sig under Conversationen.

Man faar Indtrykket af, at der gaar en Masse Tid med Visitter, »Renderen« af disse Visitter, med Antichambren og Audienser hos de tilstedeværende Fyrster. Hvor alvorligt Etikettespørgsmaal blev taget, kan ses deraf, at en Gesandt forlod Mødet, fordi Ceremonimesteren ikke vilde indrømme ham den Plads, der efter hans Mening tilkom ham. Vedkommende Gesandt trak sig ikke tilbage i Stilhed men med al mulig »éclat«. Schneider beretter om et Møde, hvor Repræsentanter for Kurfyrsten af Neuburg og Pfalzgreven af Simmern ikke kunde blive enige om, hvem af dem der skulde indtage den fornemste Plads. Enden blev, at den ene, for at komme ud over dette Dilemma,

satte sig paa den andens Skød, hvad der foranledigede Ceremonimesteren til at foreslaa de tvende Parter midlertidig at forlade Mødet, indtil Sagen var blevet nøje overvejet, og det udviklede Spørgsmaal afgjort.

Sande Orgier fejrede Rangstridighederne naturligvis under de hurtigt efter hinanden i de Aar følgende Kejserkroninger. Da Kurfyrsterne skulde klæde Leopold 1. paa til Ceremonien, var man nær aldrig blevet færdig, da der ikke kunde blive Enighed om, hvem der havde Privilegium paa at iføre Kejseren de forskellige Klædningsstykker. Striden kulminerede, da det skulde afgøres, hvem der i Kirken skulde sætte Kronen paa den nye Kejsers Hoved. Striden udartede til en komplet Skandale, idet Ærkebiskopperne af Mainz og Köln kom op at skændes midt under Ceremonien. Kurfyrsten af Köln bemærkede bag efter filosofisk, at det var ikke første Gang, to gejstlige var kommet i Haarene paa hinanden i Kirken.

Naar der er Tale om Audienser og Visitter, er det tydeligt, at det religiøse Spørgsmaal ogsaa spiller en Rolle, det gælder om at vinde Kejseren Yndest ved mange Opmærksomheder overfor de gejstlige Dignitarer, blandt andet er det af Betydning, at man gør sig behagelig for Kejseren og hans Ministres Skiftefædre, der er meget mægtige Personer. Kielmannsegge maa i den Anledning anmode den gottorpske Gesandt om ikke at »négligere« de evangeliske Gesandter; det er Gesandten, Schneider, for saa vidt ogsaa inde paa, men han beder Kansleren om at erindre, at Kejseren er meget ømtaalig paa det Punkt; Kejsers Ferdinand vil saaledes ikke tilsige de lutheranske Repræsentanter, der foretager en Afstikker fra Regensburg til Wien, til sine Taffeler. Kejsers Leopold viser sig mere liberal paa det Punkt.

Schneider og Christian Rantzau-Breitenburg synes fra først af at være kommet godt ud af det med hinanden paa Rigsdagen, selv om Danmarks Repræsentant harmonerede bedre med Schneiders Forgænger, den meget imødekommende og elskværdige Frederik Ahlefeldt. Men Kielmannsegges Udenrigspolitik, der gaar ud paa Gottorps Tilnærmelse til Sverige, bringer et Skaar i det gode Samarbejde. Det begynder med, at Kielmannsegge vil støtte Sveriges Krav om at beholde Bagpommern, som

Dronning Christine, paa Trods af Bestemmelsen i den vestfalske Fred, ikke vil give Slip paa, Rantzau er derimod enig med Rigsdagens Majoritet om, at Sverige skal trække sine Tropper ud af Bagpommern og overlade denne Landsdel til Brandenburg, som Rantzau søger at vinde for Danmark.

Kielmannsegge kastede sig ikke straks ud i et Brud med Danmark og en Forstaaelse med Sverige, han haabede endnu stadig paa at kunne opnaa sine Ønskers Maal, Gottorps fulde Suverænitet og Afskaffelsen af Fællesregeringen i Hertugdømmerne, gennem Forhandling med Regeringen i København. Men det viste sig uigennemførligt. Naar Kielmannsegge vilde have Forbund med Sverige, var det ogsaa, fordi han tenderede mod Syd og vilde søge Støtte hos en tysk Stormagt, hvad Sverige var blevet i langt højere Grad, end Danmark var det, Holsten kunde ikke naa op mod det forenede Pommern og Bremen, og Danmarks mulige Erhvervelse af Oldenburg vilde ikke forrykke Stillingen. Kielmannsegge var ikke tilstrækkelig fremskuende til at fatte, at Sveriges Stormagtsstilling i Tyskland var bygget paa Sand. Indtil videre var det et forsonende Moment, at Rantzau, baade i sin Egenskab af Statholder i Hertugdømmerne og af Holstens Gesandt i Regensburg, kom langt bedre ud af det med Kielmannsegge end hans Svigersøn, Storkansleren, senere gjorde det; Rantzau var ikke, saaledes som Frederik Ahlefeldt, en decideret Modstander af Gottorp.

Baade Danmarks og Holstens Repræsentant søgte at holde sig i nøje Kontakt med Kurfyrsternes Repræsentanter, da disse saa langt var de betydningsfuldeste Medlemmer af Rigsdagen. Det var Kurfyrsterne, der valgte Kejseren og hans designerede Efterfølger, den romerske Konge, alene det var nok til at gøre Kurfyrsterne og deres Repræsentanter til Hovedpersonerne. Kejseren var mere end villig til at respektere denne Opfattelse, dels fordi han skyldte Kurfyrsterne sit Valg til Rigets Øverste, dels fordi det katholske Element var saa stærkt repræsenteret i Kurfyrstekollegiet gennem Ærkebiskopperne. Kurfyrsterne repræsenterede ikke alene den øverste Magt og Indflydelse, men ogsaa det mildnende, mæglende Element; i mangan Stridighed blev der grebet ind fra Kurfyrsternes Side og som Regel med Held;

ogsaa i de dansk-gottorpske Mellemværender mæglede Kurfyrsterne. Lige til 1806 vedblev Kurfyrsten af Mainz at være den indflydelsesrigeste, det viste sig saa sent som under Schillers Flugt fra Würtemberg, da den daværende Kurfyrste af Mainz, Baron Dahlberg, skulde blive en saa mægtig Beskytter for den endnu ukendte Digter. Kurfyrsten af Mainz var selv meget nøjeregnende med Hensyn til sin Stilling som Kollegiets Primas. Han forlangte saaledes, at hans Repræsentant paa Rigsdagen ved en hver Lejlighed skulde gaa foran alle andre, ogsaa naar der var regerende Fyrster, der selv repræsenterede deres Stat.

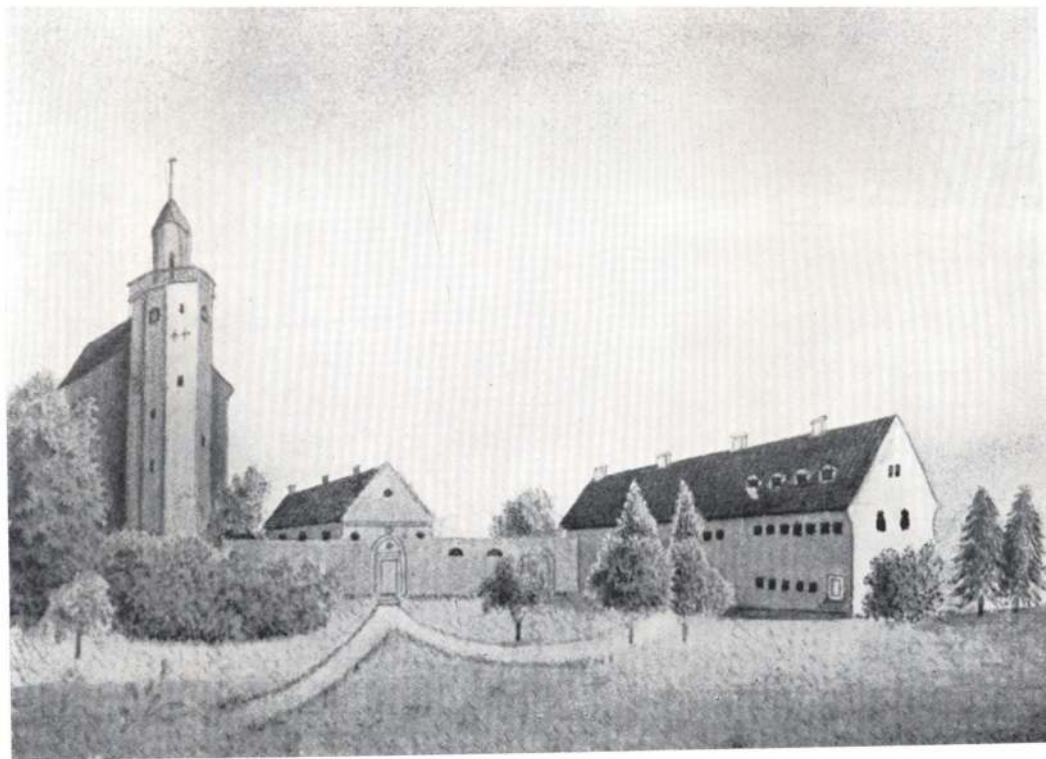
Confessionsstridigheder synes, at dømme efter Rapporterne hjem til Gottorp, at have fundet Sted. Til Trods for »Pariteten« gaar katholske og evangeliske Repræsentanter ofte deres egne Veje; de danner saaledes jævnlig særlige Udvalg og holder Sammenkomster hver for sig uden for Rigsdagen, mest i en Repræsentants Logis. Der var ogsaa Medlemmer af Rigsdagen, som lod det politiske gaa forud for det religiøse, saaledes gik den lutherske Kurfyrste af Pfalz jævnlig Kejserens Ærinde. Under saadanne Forhold kunde de aldrig ophørende Rangstridigheder faa praktisk Betydning: De evangeliske Repræsentanter ønskede at straffe Pfalz for dets tvetydige Holdning, og Kurfyrstens Repræsentant blev derfor Genstand for saa mange rent selskabelige Chicanerier, at han sluttelig bad sin Suveræn om at maatte vende hjem til Zweibrücken. En ny Gesandt blev ansat i hans Sted, og han skyndte sig straks efter at være kommet til Regensburg at aflægge de obligate Visitter. Men ingen af de protestantiske Medlemmer renderede hans Visitter, hvorfor Gesandten holdt sig borte fra den saakaldte Riddersal oppe paa Raadhuset, hvor Rigsdagens Møder holdtes, og blev i Forgemakkerne, i Forventning om, at »Renderingen« af hans Visitter vilde finde Sted; men da dette ikke skete, maatte Gesandten krybe til Korset og forpligte sig til i tykt og tyndt at gaa med sine Trosfæller. De dansk-holstenske og gottorpske Repræsentanter var medvirkende i denne Sag, ikke saa meget fordi de var særlig ivrige Lutheranere, men fordi der skulde træffes en Afgørelse, der vedrørte deres egne Forhold, nemlig Spørgsmaalet om »Alternationen«.

Dette Spørgsmaal var yderst indviklet og havde staaet paa lige siden den Gang, der for første Gang var mødt Repræsentanter fra den danske Del af Holsten og fra Gottorp op i Regensburg. Paa Rigsdagen havde man vanskelig ved at holde de to Kategorier ude fra hinanden og vilde helst slaa dem sammen under Fællesbegrebet »de holstenske Gesandter«. Der skulde derfor skabes en *modus vivendi*, der afgjorde, hvor ofte hver af de tvende Stater havde særskilt Stemmeret. Nogen rigtig Afgørelse blev der aldrig truffet inden Mageskiftet, og efter den Tid var Spørgsmaalet uden praktisk Betydning. Det var Rantzau meget om at gøre, at faa Alternationsspørgsmaalet bragt i Orden, og der foreligger et Brev fra ham, dateret Tranekær, med Beretning om, hvorledes han havde arbejdet paa at udrede Traadene i denne Sag. Man mærker her tydeligt, at Statholderen saa med venligere Øjne paa Gottorp, end hans Svigersøn og Efterfølger paa Tranekær. Den Omstændighed, at Alternationsspørgsmaalet ikke kunde blive ordnet, beredte mange Vanskeligheder og var Genstand for mange Diskussioner mellem Frederik Ahlefeldt og Kielmannsegge, under deres Forhandlinger om den oldenborgske Sag. Kurfyrsten af Mainz søgte af al Magt at bringe Orden i Tingene for at faa en Ende paa den oldenborgske Arvesag, som man efterhaanden var blevet led og ked af i Regensburg, hvad der fremgaar med tilstrækkelig Tydelighed af Brevvekslingen mellem Frederik Ahlefeldt og Hertugen af Pløn. Da den sidste Greve af Oldenburg var lige saa interesseret som Repræsentanterne for Danmark, Gottorp og Pløn i at faa Arvesagen bragt til et Resultat, ikke saa meget af Interesse for Sagen som for at skaffe sin højtelskede »naturlige« Søn, Grev Anton af Aldenburg, saa mange oldenborgske Godser som muligt, naar Arvespørgsmaalet var løst, arbejdede han af al Magt for at bringe Alternationsspørgsmaalet i Orden.

De holstenske Gesandter søger at holde sig gode Venner med de franske Repræsentanter i Regensburg, og det falder ikke svært, idet Ludvig 14. aabenbart gerne vil vinde baade Danmark og Gottorp og bidrage til, at de holder Fred med hinanden. Der viser sig en gunstig Lejlighed, da der er Tale om en lang Udenlandsrejse, som den danske Kronprins og den gottorpske Arve-

prins skal til at foretage. Begge de to unge Prinser skal se sig godt om, og for begges vedkommende skal Pariseropholdet aabenbart være Kulminationen af Rejseoplevelserne. Ved en Middag, som Ludvig 14.s Repræsentant afholder, meddeler Gesandten baade Rantzau og Schneider, at den senere Christian 5. og Christian Albrecht vil faa den allervenligste Modtagelse i Frankrig, og at der fra Kongens Side vil blive gjort alt, hvad der kan gøres, for at Opholdet kan blive saa lærerigt og behageligt som muligt for de tvende fremtidige regerende Fyrster. Middagen hos den franske Gesandt skildres som meget elegant, i det hele taget mærker man, at den franske Konge har Raad til at flotte sig; de kejserlige Repræsentanter holder ingen Fester, og man hører samtidig med Middagen hos den franske Gesandt, at Kejseren har været nødt til at sælge en sjælden og kostbar Ring til en Guldsmed. De fleste af de tilstedeværende Fyrster og Repræsentanter følger Kejserens Eksempel og holder paa Tarvelighed, hvad Repræsentation angaar. Det er dog næppe af Lyst, at Fyrsterne indskrænker Antallet af Retter ved deres Selskaber og sparer paa mange andre Omraader, det er af den gode Grund, at de ikke havde Raad. I Rantzaus Breve omtales adskillige Eksempler paa den herskende Tarvelighedens Aand, Gesandten nævner saaledes med lidt Undren, at Pfalzgreven af Neuburg, der er nær beslægtet med Hoffet i Madrid, er kommet til Regensburg sammen med de almindelige Rejsende i Diligencen, som man kaldte Postvognen; en anden regerende Fyrste omtales af Rantzau i Anledning af hans private Køretøj, i hvilket han er kommet kørende til Rigsdagen, Hestene er gamle og bovlamme, og Seletøjet slidt.

Ingen af de tyske Fyrster, selv de bedststillede, havde endnu begyndt paa at føre den overdaadige og øsle Tilværelse, som hundrede Aar senere skulde præge mange tyske Hoffer og vække saa megen Forargelse, da den tildels var muliggjort ved Udsugelse af Undersaatterne, endnu holdt man sig til de mere tiltalende gammeldags Skikke. I Danmark og Gottorp var det ogsaa først senere, at Hofudgifterne naaede de store Højder. Flottest gik det naturligvis til, naar Kejseren, hvad hyppigt forekom, begav sig til Regensburg for at være nærmere ved Forhandlingerne, saa

BREITENBURG

blev der udfoldet en Del Repræsentation, Kejseren holdt selv Taffeler, og enkelte af de tilstedeværende Fyrster saa Kejseren som deres Gæst, saaledes at Rigets Øverste utvungent kunde underholde sig med Rigsdagens Medlemmer, ogsaa de protestantiske, som Kejseren ellers ikke frekventerede.

Den direkte Rejse ned til Regensburg med de gode Veje var meget komfortabel, derimod var det mindre behageligt, naar Fyrsterne skulde hengive sig til alle Fyrsters Hovedfornøjelse, Rejser, med Regensburg som Udgangspunkt, Vejene var slette, saa Køretøjerne ofte sad fast. Maden og Sengene i de Gæstgivergaarde, hvor der skulde overnattes, var daarlige, selv i en By som Prag, som de fleste skulde besøge; adskillige Fyrster foretrak derfor at lade Karetten blive hjemme og benyttede det udmærkede organiserede Postvæsen. Det gik meget lettere, Postvæsenet sørgede ogsaa for Logi og Forplejning, og det morede Fyrsterne at være sammen med Publikum.

Rantzau selv synes at være optraadt med adskillig større Pragt end mange af de regerende Fyrster, men han havde da ogsaa godt Raad, hvad den Medgift, hans Datter bragte Frederik Ahlefeldt, i høj Grad vidnede om. Naturligvis var der stor Forskel paa de forskellige Fyrsters økonomiske Status, enkelte svømmede formelig i Penge, saaledes den sidste Greve af Oldenburg, der tillod sig den Flothed at købe den meget omtalte kejserlige Ring. Grev Anton Günther af Oldenburg gjorde i det hele, hvad han kunde, for at skabe sig Venner baade ved Wienerhoffet og paa Rigsdagen, det gjaldt om at faa Sønnen legitimeret, hvad han da ogsaa opnaaede. Mærkelig nok naaede Greven ikke sine Ønskers Maal, at se Anton af Aldenburg anerkendt som arveberettiget til Grevskaberne. Noget inkonsekvent var det baade af Kejser og Rigsdag at legitimere Oldenborgerens naturlige Søn og samtidig nægte ham Arveretten. Paa Rigsdagen i Regensburg ventede man bestemt, at »Grev Anton«, som den unge Mand altid benævnes i Frederik Ahlefeldts Breve, skulde blive lyst i Kuld og Køn og erklæret for retmæssig Arving, og baade Christian 5. og Hertugerne af Gottorp og Pløn begyndte at ængste sig for, at Arven skulde gaa deres Næse forbi. Anton Aldenburg, der netop befandt sig paa den Rejse, som de fleste regerende

Fyrsters ældste Sønner blev sendt ud paa for deres Uddannelses Skyld, lagde efter Ordre fra sin Fader Ruten om ad Regensburg for at faa Lejlighed til at hverve Venner for sin Sag. Den unge Greve optraadte med al den Glans, som plejede at omgive Arvingen til et suverænt Rige, han havde en fornem Hofstat med sig og behøvede ikke at spare paa Mønten. Anton Aldenburg blev modtaget med aabne Arme af Kejseren, der befandt sig i Regensburg og introducerede den unge Mand paa Rigsdagen. Her synes der at have været Stemning for at erklære Anton Aldenburg som arveberettiget til Oldenburg, da Kejseren med en forbløffende Hurtighed straks ved den første Audiens gjorde den unge Mand til tysk-romersk Rigs greve og derigennem jævnbyrdig med sin Fader og de nordiske Fyrster af det oldenborgske Hus. Men derved blev det ogsaa, og der kom ingen Fortsættelse, til stor Forbavselse og Lettelse for de tre Fyrster, der hver især var ude efter den oldenborgske Arv. Den nyudnævnte Rigs greve opgav hurtig og med tilsyneladende Sindsro alle sin Faders paa hans Vegne fattede højtflyvende Planer og begav sig til Strassburg, for at studere ved det derværende Universitet. Om det var en for tidlig Diskontering af Fremtidsudsigterne, der havde bevæget Anton Günther til at sende Sønnen netop til denne Højskole, er uvist, men sandsynligt, da man almindeligt talte om »Prinseuniversitetet« i Strassburg. Baade Kejser og Rigsdag var ellers meget kulante, naar det drejede sig om Fyrsters Ønske om at legitimere uægte Børn, herom vidnede særlig Husene Anhalt og Brunsvig; Hertug Leopold af Anhalt-Dessau fik saaledes Lov til at ægte en Datter af Apothekeren i Dessau, efter at Rigsdagen havde udnævnt den unge Pige til Prinsesse af det hellige romerske Rige. Om Legitimeringen af en uægte Datter af Hertugen af Brunsvig-Celle taler Frederik Ahlefeldt i et af sine Breve.

Der herskede aabenbart en Følelse af fælles Landsmandsskab hos de dansk-holstenske og gottorpske Repræsentanter; det var ikke underligt i et saa heterogent sammensat Collegium som Regensburgrigsdagen, hvor den württembergske Repræsentant brugte Benævnelsen »Udlandet«, naar han talte om Nabostaten Baden. Brevene fra Frederik Ahlefeldts Svigerfader tyder i høj Grad

BREITENBURG, INDGANGEN TIL KAPELLET

paa, at der herskede et venligt Forhold, det vil saaledes ses af hans Brev til Schneider:«

Tranekær Slot paa Langeland, 22. Juli 1654.

Jeg har faaet den glædelige Meddelelse, at han er kommet velbeholden og ved god Helsen hjem. Jeg har ikke villet undlade at gratulere min i bedste Mening højtærede Herre Doctor til den lykkelige Hjemkomst og dertil af et godt Hjerte knytte Ønsket om, at han ogsaa i Fremtiden maa trives efter Ønske i fuldeste Maal, haabende at maatte have den Ære, om det saa er Guds Vilje, at træffe og tale med min højtærede Herre Doctor inden for længe, i hvert Fald, om ikke før, ved den forestaaende Landrets Møder og der forefinde ham velbefindende; jeg vilde gerne ved denne Lejlighed vise ham behageligt Venskab, og haaber jeg at kunne faa Lejlighed til at give ham Bevis derpaa.

P. S.

Jeg beder min højtærede Herre Doctor gunstigst tilgive mig, at jeg ikke siden hans Ankomst til Regensburg har tilskrevet ham; det har ikke været, fordi det har skortet paa god Vilje eller som Følge af Mangel paa den Affection, som jeg nærer for ham; men de mangehaande Forretninger har fornemmelig afholdt mig derfra, hertil kommer den synderlige Grund, at jeg er blevet bæret i saa lang Tid med Breve fra forskellige Fyrster og Kurfyrster, at jeg ej har formaaet at skrive mit skyldige Svar. Desaarsags befinder jeg mig nu paa denne Ø, paa det at jeg kan fange Tid og Lejlighed til i nogen Maade at opfylde min devoir i Henseende til Breve til en og anden god Ven.«

Man vil af denne Skrivelse se, at Rantzau led af den samme uskyldige Svaghed, som Griffenfeld led af, Lysten til at prale med sine fine Bekendtskaber.

Af et senere Brev til Schneider kan det ses, hvorledes Rantzau lod Folk, der havde tjent ham i underordnede Stilling, avancere op til høje Embeder, saaledes begyndte en Langelænder som Kammertjener hos Rantzau, fungerede en Tid som Ridefoged paa Tranekær Ladegaard for tilsidst at havne som Herredsfoged i et stort holstensk Herred.

Ogsaa efter at have forladt Stillingen som gottorpsk Repræsentant i Regensburg vedblev Kielmannsegge gennem Brevveksling at følge Begivenhederne paa Rigsdagen, og i alle Sager, der berørte Gottorp, selv de mindste, havde han Traadene i sin Haand.

Man kan ikke andet end forbavses over Kielmannsegges Evne til at overkomme meget Arbejde, for efterhaanden udviklede Forholdene sig saaledes, at Hertugen lod sin Kansler overtage saa godt som alle vigtige Funktioner i Landet, og Kielmannsegge kom snart til at indtage en Stilling, der i meget mindede om Griffenfelds.

Der var i den gottorpske Stat ligesom i Kongeriget et Gehejmeraad og Regeringskollegier, svarende til vore Dages Ministerier, dertil kom som noget særligt for Hertugdømmerne de sønderjyske og holstenske Stænder, Ridderskabet og de meget indflydelsesrige Landraader. Men allerede Christian Albrechts Forgænger havde søgt at sætte sig saa meget som muligt udover disse Institutioner for at regere ved Hjælp af nogle ganske faa betroede Mænd, helst en enkelt.

Indenfor Collegierne havde Kielmannsegge Indseende med selv de mindste Detaljer; som sit Hovedarbejdsfelt valgte han de to vigtigste Departementer, Finansvæsenet og Udenrigspolitikken. Som Finansmand var Kielmannsegge Griffenfeld overlegen, og han havde ligesom Ahlefeldt gjort det udenrigspolitiske til sin Specialitet. Det er forbløffende at tænke paa, hvilken udenrigspolitisk Indflydelse, Kielmannsegge skaffede den lille Stat, han havde viet sine Kræfter. Han vandt Venner blandt Europas mægtigste Potentater, der alle støttede Gottorp, hver Gang det kneb, og altid til Skade for Danmark. Til at holde sine udviklede udenrigske Forbindelser vedlige og forøge dem, havde Kielmannsegge en broget sammensat Mangfoldighed af Hjælpere, der optraadte under forskellige Navne, lige fra Gesandter og ned til slet og ret Agenter. Agent kunde snart sagt enhver blive. At Gottorp havde Repræsentanter i Hansestæderne, Wien og Frankfurt, var mindre mærkeligt, mere forbavsende forekommer det, at der i det fjerne Madrid sad en officiel Gesandt fra den lille gottorpske Stat.

BREITENBURG, GAARDBRONDEN

Hertugerne af Gottorp havde en Tilbøjelighed fælles med de danske Konger, nemlig at betro vigtige Hverv til ganske underordnede Personer. Da Kammertjenere og Lakajer ofte havde deres Herres fulde Fortrolighed, var behagelige i Omgang og kendte Hertugens Vaner, laa det nær at benytte sig af denne Hjælp. Naturligvis maatte der nogle Overgange til, Kammertjeneren avancerede til Hertugens Privatsekretær, derfra til Kammerraad eller Hofraad, og fra nu af laa Verden aaben for den paagældende. Havde vedkommende Kammertjener ved at følge Hertugen paa Udenlandsrejser tilegnet sig Færdighed i fremmede Sprog, var han selvskreven som diplomatisk Agent, og Kielmannsegge benyttede flere tidligere Kammertjenere til saadanne Hverv. Naar man erindrer, hvilken Magt og Indflydelse, Frederik Ahlefeldts berømte eller berygtede Kammertjener, der senere gik over til Dronning Sophie Amalie, opnaaede, kan man ikke undres over, at noget lignende kunde indtræffe indenfor den gottorpske Stat.

Nu maa man selvfølgelig ikke se med ganske moderne Øjne paa Datidens fyrstelige Kammertjenere. Disse skulde ikke alene klæde deres Herre af og paa, under hvilken Akt der var Lejlighed til fortrolig Samtale, men Kammertjeneren havde ogsaa Overopsyn med Fyrstens meget righoldige Garderobe, med det Sølvtøj, der benyttedes til Taffelerne, og med Vinkælderen. Dernæst besørgede Kammertjeneren sin Herres daglige Indkøb, saasom Toiletteartikler og Piller og Mixturer, hvoraf man brugte meget den Gang, og føre Regnskab over disse Udgifter. Kammertjenerens Stilling krævede megen Tid, der var af den Grund adjungeret Hertugen af Gottorps Kammertjener to Undertjenere. Baade Frederik 3. og Christian Albrecht benyttede deres Kammertjenere som en Art Skrivere, hvem de af og til dikterede deres Breve; ogsaa som Rejsemarskaller fungerede Kammertjenerne, og det var et ret betydningsfuldt Hverv, idet der var meget at ordne paa Rejserne i Ind- og Udlandet, navnlig var Ærlighed en Forudsætning, idet Kammertjeneren administrerede Rejsepengene. Ikke blot Paalidelighed, men ogsaa Diskretion var en nødvendig Forudsætning. Under disse Forhold kan det ikke undre, at der var tillagt Kammertjeneren paa Gottorp en

bestemt Plads indenfor den meget udviklede Rangforordning, som ikke rummede mindre end 80 Klasser; Kammertjeneren tilhørte den 32. Rangklasse, medens Livlægen og Hofpræsten, der svarede til kongelig Confessionarius i København, maatte nøjes med at være i den 33. Klasse. Mellem Kammertjeneren og den almindelige Lakaj var der et helt Svælg, idet sidstnævnte befandt sig i den 76. Klasse. Ovenstaaende kan bidrage til Forstaaelsen af de goetheske Ord, der har voldt saa mange Goetheforskere Hovedbrud: Da Madame da Staël under et Besøg i Weimar udtalte, at ingen er Helt for sin Kammertjener, bemærkede Goethe: »Tant pis pour le valet de chambre.«

Det var selvfølgelig ikke alene Kammertjeneren, der gjorde Carrière, det gjaldt ogsaa det øvrige Hofpersonale; Hertugerne vilde gerne til vigtige Embeder anvende deres Hoffolk, dem kendte de og havde Tillid til. Havde Hertugen svært ved at undvære vedkommende Hofmand, vedblev den paagældende ogsaa efter sin nye Udnævnelse at fungere i den gamle Stilling. Da det drejede sig om et i Forhold til Landets Lidenhed meget stort Hofpersonale, kom Hoffet i høj Grad til at præge den civile Administration. Der var Hofmarskal, Hofmester, Ceremonimester, Over- og Understaldmester, Over- og Underjægermester, Over- og Underskænk, en Mængde tjenestegørende Kammerherrer, Hofjunkere, Kammerjunkere og Pager. Adskillige Landraader og Amtmænd var udgaaede af Hofpersonalet.

Naar en Hofmarskal ansattes som Amtmand, blev vedkommende Amt som Regel ikke narret, for Hofmarskallerne valgtes blandt Landets dygtigste Mænd, idet der til deres Embede krævedes en betydelig Administrationsevne, navnlig forlangtes det af Hoffets Øverste, at han skulde vaage over, at intet bortødsledes; i Hofmarskallens Bestalling stod der blandt meget andet følgende: » han skal troligen føre Tilsyn med, og holde bestemt paa, at der intet gaar til Spilde hverken i Køkken eller Kælder, men tværtimod holde Hus dermed paa det sparsomligste; han skal hver Løverdag affordre Køkkenskriveren og Vinkyperen deres Ugeregnskab, paatale Mangler og i alle Forhold varetage Vort bedste.« Det blev krævet af Hofmarskallerne, at de skulde være godt inde i juridiske Spørgsmaal og vide god Be-

sked med Statsforvaltningen; det kom dem til god Nytte, naar der overdroges dem et Landraadembede; de skulde være sprogkyndige for at kunne bruges til diplomatiske Missioner. Der krævedes en personlig Myndighed af Marskallen, idet han var alle til Hoffet knyttede Personers Foresatte. Efterhaanden udvidedes Hofmarskallens Myndighedsomraade; naar saaledes Befolkningen var misfornøjet med en Embedsmand, eller en Embedsmand ikke kunde komme ud af det med sin nærmeste Foresatte, skulde der fra vedkommende rettes Henvendelse til Hofmarskallen, der undersøgte Klagerne og forelagde dem for Hertugen personlig.

Køgemesteren var en betydningsfuld Person paa Gottorp, men regnedes dog ikke med til Hofpersonalet, skønt det forlangtes, at han skulde være adelig født. Han skulde i første Række »føre troligt og flittigt Opsyn med Køkkenet og varetage vor Fordel, han skal overvaage Slagningen, Parteringen af Kødet, Saltningen, Anretningen, at der er propert i Køkkenet, samt at Ilden under Komfuret er slukket Kl. 8 Aften og opbevare Asken til Vaskningen.« Alt hvad der vedrørte Jagtvæsenet var underlagt Køgemesteren, han var samtlige Jægeres og Skytters Foresatte; de mange Hofjægermestre havde lige saa lidt med Jagten at gøre, som de danske i Nutiden. »Alt stillestaaende og rindende Vand er stillet under vor Køgemester, der tillige varetager alt Fiskeriet i baade salt og ferskt Vand, ligesom han skal sørge for, at alle Søer og Damme er fulde af Fisk.« Naar Køgemesteren havde alt Jagtvæsen og Fiskeri under sig, var det selvfølgelig, fordi han skulde sørge for, at det hertugelige Køkken forsynedes rigeligt med Vildt og Fisk. Han havde Myndighed over »Vildtskytter, Fiskere og Fuglefængere« og skulde sørge for, »at hverken disse Betjente, Hofjunkere eller andet Tyende opholder sig i Køkkenet.« Endelig havde Køgemesteren Indseende med Hertugens Møller, for at passe paa, at de Svin, der leveredes til Hofholdningen, blev tilbørlig fedede. Fedning og Saltning spillede i det hele taget en stor Rolle; da man ved Hoffet i Gottorp satte megen Pris paa Vildt og gerne vilde have det paa Bordet hele Aaret rundt, blev der nedsaltet store Mængder Daavildt og Vildsvin, en Del blev ogsaa røget. Naar Vildtet serveredes uden at være saltet

eller røget, skulde det helst ligesom ved Hoffet i København være halvraaddent, og det i en saadan Grad, at Ormene var synlige ved Serveringen. Ogsaa Fiskene blev præparerede og hængte. Yndlingsfisken var Lampreten, hvorfra der myldrede i Hertugdømmerne.

Dette at have et Følge, var af stor Betydning for Datidens Fyrster, der nærmest betragtede det som usømmeligt at være og navnlig færdes alene; Frederik 6. var den første Konge i Norden, der brød med denne Tradition, han gik helst alene rundt paa Københavns Gader. Paa Storkanslerens Tid satte Fyrsterne en Ære i at have et saa stort Følge som vel muligt. Paa den Maade opstod baade i Kjøbenhavn og paa Gottorp Kategorien Kammerherrer, Hofjægermestere, Kammerjunkere, der ikke var fast knyttede til Hoffet, men som var forpligtede til at afgive Følge ved højtidelige Lejligheder og paa Rejserne; Traditionen er blevet fortsat ned til vore Dage, blot i langt mindre Dimensioner. Bestemt afstukne Pligter havde disse surnumerære gottorpske Hoffolk ikke, blot blev der forlangt af dem, at de skulde gaa i Kirke hver Søndag, helst i Slotskirken paa Gottorp; ligesaa skulde de være parate til at opvarte meget fornemme Gæster, saaledes som det vides at være sket, da Christian 5. omkring Rensborgforliget sammen med Griffenfeldt og Ahlefeldt gæstede Christian Albrecht. Kammerherrerne og de andre begyndte som Pagar, der uddannedes i en rigtig Skole; her fik de en grundig Undervisning, navnlig i Latin, men naturligvis ogsaa i Fransk. Undervisningen i Pageskolen varede 3 til 6 Aar og var meget eftertragtet, saaledes at langt fra alle Eleverne gik over i Hoftjenesten. Eleverne paa Pageskolen hørte til forskellige Samfundslag, saaledes var den senere bekendte Præst i Slesvig By, Fabricius, hvis Sønsøn blev Præst i Tranekær paa Langeland, udgaaet fra Pageskolen. I en vis Forstand var det ikke nogen daarlig Forskole for en senere Præst, der som Pageelev lærte at tale et korrekt Sprog og at have gode Manerer.

Christian Albrechts Forgænger, Frederik 3., var en dygtig Regent, der navnlig havde sørget for at centralisere Styrelsen. Ligesom sin Navne i København stræbte han efter at opnaa Ene-

vælden; ligesom Kong Frederik ønskede at komme af med Rigsraadet, stræbte Gottorperen efter at stække Vingerne paa Landdagen; det lykkedes ham ogsaa tildels, saaledes at Stænderne havde betydelig mindre Indflydelse, da Christian Albrecht fulgte efter sin Fader som Hertug. Kielmannsegge fik saaledes ikke alt for mange Vanskeligheder med at bane Vej for den udvidede Fyrstemagt. Embedsmaskineriet fungerede godt; Embedsmændene var gennemgaaende dygtige, men der var for mange af dem, idet baade Hertug Frederik 3. og hans Efterfølgere havde en Tilbøjelighed til at skabe overflødige Stillinger for Mennesker, de syntes om, navnlig Udlændinge. Da saaledes Christian Albrecht kom tilbage fra den anden dansk-svenske Krig, medførte han en Del Svenskere, som skulde anbringes paa en eller anden Maade. Dette blev noget dyrt, og det var tidt vanskeligt for den fyrstelige Chatolkasse at udrede Lønningerne til den store Stab af Embeds- og Hofmænd, man maatte indskrænke Lønningerne, og det havde den Virkning, at Embedsmændene søgte at skaffe sig Indtægter ad andre Veje, og det kunde nok gaa ud over den brede Befolkning.

Under Hertugernes Rejser rundt om i Landet maatte Landbefolkningen forsyne Taffelerne med Fødevarer, særlig gjaldt det Leverancerne af Faare- og Fjerkrækød, og man tog det til Tider noget let med Betalingen for disse Leveringer. Det kunde blive en hel Byrde for Undersaatterne, thi Hertugerne rejste i et helt Optog af Mennesker. Allerede inden Rensborgforliget var den hertugelige Kasse behæftet med en Del Gæld, men den i Finanssager meget ferme Kielmannsegge, der til sine øvrige Embeder havde føjet Stillingen som Rentemester, en Stilling, som nærmest svarede til vore Dages Finansminister, havde formaaet at holde det hele saa nogenlunde gaaende. Men efter at Kielmannsegge var blevet sat i Fangenskab i København, hvorfra han aldrig vendte tilbage, og Hertugen var flyttet til Hamborg, hvor det var dyrere at holde Hof end hjemme, da alt skulde betales kontant, gik det rivende tilbage.

Kielmannsegges Fald betegnede Nedgangen for Gottorp i enhver Retning; Christian Albrecht savnede Betingelserne for at være en Hersker, og han havde ikke Faderens Blik for at vælge

de rette Raadgivere. Gælden, der for største Delen var indenlandsk, steg og steg og blev efterhaanden bundløs; Regeringen paa Gottorp greb nu til det ulykkelige Middel, Pantsætning til Nabolandene; paa den Maade røg Femern og flere gottorpske Amter. Udfaldet af den oldenborgske Arvesag blev en slem Streg i Regningen; Christian Albrecht havde været saa sikker paa at skulle overtage i det mindste Halvdelen af Grevskaberne, saa han lod sig forlede til at tage Laan op, i Forventning om at kunne dække dem, naar han først havde gaaet Fingre i Oldenborg og Delmenhorst. En Masse Penge gik ligesom i København til den uforholdsmæssigt kostbare Hofholdning. Kielmannsegge holdt af al Magt Hofudgifterne nede, og Christian Albrecht, der i et og alt rettede sig efter Kansleren, fandt sig i ogsaa at blive hovmestereret med Hensyn til sine personlige Udgifter. Den første Reform, Kielmannsegge indførte, var den videst mulig Adskillelse mellem Statens Finanser og Hertugens personlige Udgifter, der hidtil saa temmelig var gaaet ud i et. Paa det Punkt betød det en Lettelse for Kielmannsegge, at Hertug Frederik den 3., der var en Mand med Ordenssans, havde holdt grundigt Regnskab over sit private Forbrug, men det hindrede ikke, at Udgifterne var store, og at der blev taget til Hoffets Brug, hvor der kunde faas noget. Den Centralisering, som Gottorp takket være Kielmannsegge senere blev bekendt og rost for, begyndte med Hofholdningen; Overhofmarskallen fik Styrelsen af de forskelligste Departementer, der hver havde deres særskilte Regnskaber, saaledes Køkkenet, Vinkælderen, Bordservicet, Staldene og Jagten; over Udgifterne blev der ført ret nøjagtig Regnskab, men ikke over, hvor Pengene kom fra, de blev taget af den fælles store Kasse, der skulde betale baade for Hoffets Udgifter og Landets Administration. Udgiftscontoen var meget summarisk, der kunde saaledes foreligge en fælles Ordre om Betaling til et Regeringskollegium og til Hertugens Køkken og Vinkælder, alt sammen anført paa det samme Bilag.

Besparelserne foregik ofte paa den Maade, at man flyttede fra den ene Vestelomme til den anden; naar man saaledes ikke havde Midler til at udrede en Embedsmands Lønning, kunde det hælde, at man som Ekvivalent gav ham Lov til at faa sin Mad

fra Hertugens Køkken. Men naar en Embedsmand først var begyndt at faa Kosten, vedblev det, ogsaa efter at man var kommet i Stand til at yde vedkommende hans Løn. Paa den Maa- de havde det hertugelige Køkken efterhaanden faaet en hel Række Kostgængere, der tyngede haardt paa Budgettet. Dette stod i Forbindelse med den Omstændighed, at Naturalydelser var meget almindelige i Holsten-Gottorp, som i de fleste andre Stater, Bøndernes Skatter bestod saaledes for en stor Del i saakaldte Ydedyr. Gaardmændene leverede Fedekalve til Køkkenet paa Gottorp Slot, og denne Fedekalv udgjorde et Afdrag paa vedkommende Bondes Skat; de mindre Gaardmænd og Boelsmænd ydede Faar og Lam, hvoraf der var Overflod i den gottorpske Stat, Husmændene bragte Høns og Kalkuner og slap dermed som Regel for yderligere Skat. Helt billige var disse Ydedyr ikke, idet Hofmarskallen paa Christian Albrechts Tid krævede, at Kalvene skulde have Fløde med udrørte Æggeblommer at drikke for at blive rigtig lækre.

Datidens kostbare Herredragter gjorde det vanskeligt for de yngre Hofmænd at udrede Penge til at være passende paaklædte, hvorfor der indsneg sig den Skik, at der af det Offentlige anskaffedes Dragter til dem. Mange af Adelens Medlemmer overtog Stillinger ved Hoffet og indenfor Administrationen uden at kræve Kost og Løn. Adelen udgjorde nemlig indtil videre den velhavende Del af Hertugdømmets Befolkning, medens Udlændinge, der blev indkaldt, som Regel ikke var Velhavere, tværtimod tyngede de paa Budgettet.

Den store Hofholdning havde sine gode Sider; Dag ud og Dag ind kom der Trængendø ind i Hertugens Køkken for at faa noget at spise, og der blev aldrig sagt nej. Efter Taffelet havde Hertugen for Skik at spørge, om der var nogen, som havde en Bøn til ham, og saa blev Ansøgerne lukket ind i Forgemakket til Hertugens Spisesal og fremførte deres Andragender. Det var en tiltalende patriarkalsk Ordning, der desuden havde den Fordel, at Hertugen var i godt Humør efter Taffelet og derfor særlig tilbøjelig til at vise Gavmildhed.

Bespisningen paa Gottorp maa have været meget omfattende, for til Taffelerne var som Regel tilsagt saa mange Mennesker, at

der maatte spises i tre Sale; i de underste Regioner spiste et Utal af Mennesker: Slottets mandlige og kvindelige Tyende, Staldpersonalet, de ved Jagt og Fiskeri ansatte Betjente, Bryggere og Bryggerpiger, Bagere, Hofskrædderne og deres Svende, Hertugens Barber og alle hans Svende, de Arbejdere, der var beskæftigede paa Slottet, Fyrbøderne og mange andre. Der blev spist tre Gange, Morgenmad, Middag Kl. 11 og Aftentaffel Kl. 6. I den Sal, hvor Hertugen indtog sine Maaltider, var det naturligvis ikke nødvendigt at foreskrive Regler for Tonen, men ved de unge Hof-folks Bord var der et Reglement, som forbød »forargelige og uanstændige Ord og Tale, Skænderi og Banden.« Der levedes ved det daværende gottorpske Hof, som ved andre samtidige Hof-fer, kraftigere end i vore Dage, der blev paa Gottorp beregnet to Pund Kød om Dagen pro persona; Maden var mere krydret end nutildags, og der blev drukket betydeligt mere ved Maaltiderne, navnlig bagefter, hvor man blev siddende ved Bordet og drak videre.

Paa Kielmannsegges Tid herskede fine Sæder og Skikke ved Gottorperhoffet, og selv om det kunde hænde, at en og anden drak et Glas eller to for meget, var det dog utænkeligt, at vedkommende skulde opføre sig uhøvisk. Hertug Frederik 3. var en Modstander af overdreven Nydelse af Vin, hvorom han fremsatte den filosofiske Ytring, at naar man drak, var man stor paa det om Aftenen og næste Morgen melankolsk. Naar Hertugen alligevel blandt Udlændinge fik Ord for Umaadeholdenhed, laa det i, at han fastholdt den taabelige nordiske Skik at drikke privat Glas med hver enkelt indbudne Gæst og fastholdt denne Skik overfor Gesandter og andre Fremmede. Frederik 3.s Maadehold stod i Forbindelse med, at han var en dannet Mand med fine Sæder, desuden maa det antages, at hans alvorlige Religiøsitet har bidraget til at afholde ham fra Udskejelser. Det patriarkalske hos Frederik 3., hans Sans for Familieliv, han levede i et lykkeligt Ægteskab og havde ikke mindre end 17 Børn, paavirkede ogsaa hans Livs hele Holdning.

Frederik 3. havde udpræget Sans for Hjemmets Hygge; han gjorde det Indre af Gottorp Slot smukkere og hjemligere end de fleste andre samtidige Residenser, hvor ofte noget stift, koldt og

tomt gjorde sig gældende. Han skabte et egentligt Hjem paa Gottorp, medens hans Forgængere flakkede rundt mellem deres forskellige Boliger. Frederik 3. havde det tilfælles med Storkansleren, at han helst levede et roligt, stille Liv, hvor han kunde dyrke sine mangehaande aandelige Interesser; Frederik Ahlefeldt følte sig da ogsaa vel tilmode paa Gottorp, som han ofte gæstede, baade naturligvis i Embeds Medfør i sin Egenskab af Statholder i Hertugdømmerne og som Forhandler i de mange dansk-gottorpske Mellemværender, dels som Privatmand. Man har Indtrykket af, at Ahlefeldt befandt sig bedre paa Gottorp under Frederik 3. end under Christian Albrecht, med hvem han havde saa lidt tilfælles. Dertil kom, at selv om Frederik 3. var optraadt som Danmarks Fjende, saa vakte hans Optræden ikke saa megen Forargelse mellem kongerigske danske som Sønnens; man glemte aldrig Christian Albrecht, at han havde sluttet sig til Karl Gustavs Hær og paa meget ostentativ Maade deltaget direkte i Kampen mod Danmark, blandt andet i Stormen paa København.

De smukke Sale paa Gottorp med deres hollandske Væg- og Loftsmalerier dannede en værdig Ramme om det Selskab, som færdedes derinde. Baade Kielmannsegge og Hertug Frederik havde en Forkærlighed for lærde Folk, og inde i Biblioteket, der var Hertug Frederiks Yndlingsopholdssted, fungerede en Mand, der i Kraft af sin store mangesidige Lærdom stod Gottorperhertugen nær; denne Mand var Frederik 3.s Bibliotekar, Olearius, der kunde tilfredsstille sin Herres store Videbegærlighed, idet han havde set, oplevet og studeret mere end de fleste af sin Samtid. Olearius, der oprindelig var Matematiker af Fag, havde foretaget lange Rejser til Lande, som den Gang endnu var lidet kendte som Følge af deres Fjernhed; om disse Rejser havde han udgivet Beskrivelser, desuden var han Forfatter af diverse theologiske og historiske Værker. Olearius fik i Forening med Kielmannsegge det plattyske helt forvist fra Gottorperhoffet, hvor man vænnede sig til at tale et korrekt højtysk; Olearius var selv bekendt for sit smukke tyske Sprog, som han søgte at bibringe sine Omgivelser, blandt andre de gottorpske Præster, der hidtil havde talt et ægte uforfalsket plattysk. Om denne Forandring var ubetinget til det gode, er et andet Spørgsmaal, Bønderne følte

sig mere fortrolige med det plattyske fra Prædikestolen, da de selv var vant til at tale det, og det højtyske forekom dem som noget fremmedartet. Saare uheldigt var det, at Frederik Ahlefeldt baade som Kirkeejer og Statholder gik i Olearius's Fodspor og fremmede Indførelsen af højtysk i de sønderjyske Kirker, ogsaa i Sogne, hvor Sproget var Dansk eller blandet. Det havde været heldigere, om Storkansleren havde interesseret sig for en Overgang fra plattyske Prædikener til danske, men sligt laa Frederik Ahlefeldt saare fjernt. Frederik 3. stod paa Bøndernes Parti og var ikke særlig velstemt for Udbredelsen af det højtyske, han holdt selv af at tale plattysk og havde altid talt det med sin Moder, hvad hans Brevveksling med hende udviser. Der til kom, at Frederik 3. var en stor Beundrer af det plattysk nærstaaende hollandske, han gik klædt efter de hollandske Moder, i Modsætning til de fransk-spanske Moder, der hyldedes ved de andre samtidige Hoffer, men frem for alt holdt han af hollandsk Kunst. Hertugens Liebhaberi for Havevæsen gik ogsaa i Retning af det hollandske, Anlægene omkring Gottorp var saaledes bekendte for deres brogede Mangfoldighed af Tulipaner. Men Kielmannsegge, der iøvrigt selv klædte sig paa hollandsk façon, vilde gøre den gottorpske Stat og dets Hof til Centrum for Dannelsen, og dertil hørte efter hans Formening Udryddelsen af det plattyske. Denne Mundart var imidlertid ikke saa nem at udrydde og skulde en Gang faa sin Renaissance.

Kielmannsegge og Olearius førte ogsaa en Udryddelseskrig mod det latinske indenfor Digtekunsten og de Lærdes Værker og tvang igennem, at der digtedes paa tysk, naar der skulde rettes Hyldestkvad til Hertugen, eller naar der, hvad der var meget almindeligt paa Gottorp, skulde leveres Digte og Sange til festlige Lejligheder. Det var naturligvis ikke af Uvilje mod det latinske Sprog, som iøvrigt beholdt sin Plads ved Hertugdømmets lærde Skoler og ved Kieleruniversitetet, men for at udbrede Sansen for det højtyske. Lidt inkonsekvent var det maaske, at Kielmannsegge holdt fast ved den klassiske Gudeverden, og tillod, at Hofdigterne befolkede deres Kvad med Olympens Guder, ligesom han lod de Kunstnere, der skulde dekorere Frederik 3.s forskellige Hjem, hovedsagelig hente Sujetter fra den klassiske Oldtid.

Det var Kielmannsegges Fortjeneste, at der til det nyoprettede Kieleruniversitet blev knyttet europæisk berømte Mænd. Til disse hørte Daniel Morhof, der havde forfattet den første samlede tyske Literaturhistorie; endvidere de to almindelig bekendte og ansete theologiske Professorer, Peter Musæus og Christian Kortholt; iøvrigt fik Gejstligheden ingen særlig Indflydelse paa Kieleruniversitetets Ledelse, den øverste Leder var en Lægmand, Samuel Rachel.

Foruden et meget stort Bibliothek, der i Kielmannsegges Tid stadig blev udvidet og forøget, rummede Gottorp Slot et Maleri-galleri, hvor hovedsagelig nederlandsk Kunst var repræsenteret; særlig godt repræsenteret var Cranach. Iøvrigt havde begge Hertugerne, Fader og Søn, en Forkærlighed for Blomstermale-rier og Genrebilleder, der synes at have interesseret dem mere end Portrætter og Landskabsmaleri. Det hang formodentlig sammen med Kielmannsegges og de tvende Hertugers store Interesse for udpræget hollandske Haveanlæg med deres brogede Blomstertæpper, hvor Hollændernes Yndlingsblomst Tulipanen dominerede. Tulipanen gik da ogsaa igen snart sagt alle Vegne, ikke alene paa Væg- og Loftsmalerier, men paa det udskaarne Træværk i Slottets Sale, paa Kirkens Alter, Prædikestol og Stole-rækker.

Det var ikke alene ved Tulipaner og andre Blomster, at Gottorps store Haveanlæg udmærkede sig. Nu hvor Slottet er en skummel Kaserne, har man vanskeligt ved at tænke sig det omgivet af en over det meste af Europa kendt Park, der, naturligvis i al Beskedenhed, skulde ligne alle Fyrsters Ideal, Versailles. Anlægget omkring Gottorp havde dog et venligere Præg end Parken i det i en øde Egn beliggende Versailles. Først og fremmest virkede selve Slottets Beliggenhed til at give det hele et mere idyllisk og hyggeligt Præg, Gottorp laa paa en Ø i Slien, hvor Floden bredte sig til en Art Bassin, bag Slien steg Terrainet jævnt terrasseformig op mod Skovene i Baggrunden; Sliens Vande, som man fra Slottet kunde følge paa et langt Stykke, skinnede ofte som Sølv i Solens Straaler. Der var kunstige Terrasser, henover dem slyngede sig rindende Vand, og rundt omkring var der Springvand, kunstige Vandfald, Damme

med Guldfisk, alt det man i de Tider med et Fællesnavn kaldte Vandkunster. Der var lange dybe Alleer, klippede Hække, og de saa populære Labyrinth; hist og her var der anbragt Marmor- eller Broncestatuer med Skikkelser fra den klassiske Oldtid; nogle af disse Figurer var forgyldte. Pavilloner, Lysthuse og Orangerier var spredt rundt omkring i Haven. Det, som sikkert vilde have syntes det smukkeste for en Nutidsbetragter, var de Udsigter, der var skabte; særlig berømmedes de Udsigter, der aabnedes for Beskuerens Blik, naar han var naaet til Afslutningen af en lang, til Tider skummel Alle, og saa pludselig ligesom et Tæppe løftedes, og der var fri Udsigt til de ilende Skyer, og under dem et fortryllende Billede, der kunde henlede Tanken paa Edens Have.

Inden Kielmannsegge opnaaede Landets højeste Stilling, Kanslerembedet, havde han en rivende hurtig Carrière bag sig. Han sad saaledes inde med ikke mindre end fem Amtmandsembeder, hvoraf det over Barmsted var det betydeligste. Kielmannsegge maatte imidlertid opgive dette Embede, idet Frederik 3. i et Anfald af Pengetrang solgte hele Amtet til Frederik Ahlefeldts Svigerfader, Christian Rantzau, den kongelige Statholder i Hertugdømmerne. For at Kielmannsegge ikke skulde føle sig brøstholden, overlod Rantzau ham Stillingen som Domprovst i Hamborg. Kielmannsegge havde iøvrigt allerede tidligere faaet Løfte af Hertugen om bemeldte Domprovsteembede, saasnart Rantzau var død; skulde Statholder-Domprovsten blive den længstlevende, havde Kielmannsegges ældste Søn Expectance paa Stillingen; Hertugen gik endog saavidt, at han bestemte, at Kielmannsegge i sit Testament maatte afgøre, hvem af hans Sønner, der skulde være Domprovst.

Stillingen som Amtmand over fem Amter var en god Forskole for den senere Kansler, der herigennem traadte den almindelige Befolkning nær. Kielmannsegge tog sig nemlig med megen Grundighed af alle fem Amters Befolkning, var lydhør for dens Bønner eller Klager og bevarede Forbindelsen med den, ogsaa efter Overtagelsen af Kanslerembedet; han kunde paa den Maade altid holde Hertugen underrettet om, hvad hans Undersaatter trængte

til. Adelen traadte Kielmannsegge nær, da han blev Klaus Ahlefeldts Efterfølger som Patron for Frøkenklostret i Slesvig, en Udnævnelse, der iøvrigt viste, at han var godt anskrevet hos Adelen. Det at han blev Storgodsejer, bidrog naturligvis ogsaa til at knytte Kielmannsegge nærmere til Adelen, idet de to Frederikker 3. gav ham Lov til at købe adeligt Jordegods i Hertugdømmerne, inden han blev adlet af Kejseren. Denne Ophøjelse kom flere Aar senere, og først længe efter blev Kansleren Medlem af det slesvigholstenske Ridderskab, men saa blev hans Indflydelse til Gengæld desto større. Den ikke ukendte Spekulation, at købe af Staten og sælge til den igen med stor Avance, blev ogsaa praktiseret af Kielmannsegge, idet han købte det store Gods Satrupholm af Hertug Frederik 3. og senere solgte det til dennes Søn, der kom til at betale en artig Overpris. Men det generede ikke Kielmannsegge, og det bidrog til at gøre ham til den hovedrige Mand, han blev.

Embedet som Landraad paa Gottorp gav naturligvis Kielmannsegge Lejlighed til at trænge grundigt ind i Administrationen, men navnlig knyttede Stillingen ham nær til Hertugens Person. Betegnende er det saaledes, hvad Ditlev Ahlefeldt i sine Livserindringer skriver om Stillingen som Landraad paa Gottorp; det er i Anledning af, at Kielmannsegge havde tilbudt ham dette Embede. Med den elskværdige Aabenhjertighed, der karakteriserer alt, hvad Storkanslerens Fætter skriver, beklender denne, at da han havde Tilbud baade fra den danske Konge og fra Hertugen af Gottorp om et Landraadembede, valgte han at gaa i Kongen af Danmarks Tjeneste, thi »min ordinære Sindets Svaghed, der bestaar udi Ærgerrighed, lod mig det anse for berømmeligere at tjene en stor Konge end en Hertug, idet jeg haabede, at der ved saadan Tjeneste vilde forefalde flere artige Affairer i civile og militære Sager, hvori jeg kunde exercere min Aand, end i Gottorp. . . . Ved Overtagelsen af Embedet som Landraad paa Gottorp havde jeg maattet underkaste mig de Besværligheder, som Hertugens uafbrudte Nærværelse, Residens og Hofholdning førte med sig, saa og den slaviske Underdanighed, som Kansler Kielmannsegge allerede den Gang i en umaadelig Grad krævede af alle gottorpske Embedsmænd, smaa eller

store, og for hvilken jeg nærede Afsky; jeg accepterede altsaa i Guds Navn den ovenomtalte offererede kongelige Bestalling«. Uden mindste Blussel beretter Ditlev Ahlefeldt derefter, hvorledes han har maattet bestikke Lente med en meget betydelig Sum for at opnaa det fede Embede, der tilstodes ham som Amtmand i Flensborg 1652, og han tilføjer, at »fra den Tid havde jeg i Herr Lente til alle Tider en speciel Ven, der informerede mig i alt det, jeg den Gang endnu ikke vidste angaaende Hofmanererne, og hvorledes jeg skulde gøre mig afholdt af Kongen; foruden det var han mig til megen Nytte ved de følgende Commissioner og Forretninger.« Ditlev Ahlefeldt fortæller videre, at man heri kan se et Bevis paa, hvor nyttigt det er at bestikke paa de rigtige Steder; han tilføjer; at ifald han havde »practiceret dette Principium,« vilde han have draget megen Nytte deraf, men da han ansaa det at bestikke for at være en Følge af »en Sindets Bassesse og Lavhed«, har han altid afholdt sig derfra og kun to Gange i sit Liv bestukket formaaende Mænd, nemlig denne ene Gang med Lente og »senere, da jeg forærede Griffenfeldt et stort Vandfad og en Vandkande af Sølv til Værdi af 600 Rigsdaler«. Med Vægt gentager Ditlev Ahlefeldt, at han har haft megen Skade af ikke at bestikke, »thi den, som smører godt, kører godt«.

Frederik Ahlefeldt hyldede nøjagtig det samme Princip som Fætteren, medens Kielmann baade bestak og lod sig bestikke ved talrige Lejligheder.

Kielmannsegge hørte til de saakaldte lærde Landraader, af hvilke der først og fremmest krævedes indgaaende Kendskab til hjemlig og fremmed Lov og Ret; vedkommende skulde navnlig kende Romerretten paa sine Fingre; endvidere skulde de være ferme i Sprog. Fra først af nævnedes de »lærde Raader« som Modsætning til de indfødte, men efterhaanden kom baade Sønderjyder og Holstenere godt med som Emner, idet Studier ved fremmede Universiteter gjorde dem »bequemme« til at overtage Embedet som lærde Raader. Hertugen af Gottorp havde utvivlsomt ganske den samme Forkærlighed for Udlændinge som de danske Konger, men det skal siges, at medens disse vedblev med dette Uvæsen, der først blev udryddet under Christian 7., op-

hørte de gottorpske Hertuger med at indkalde Fremmede, og en af Grundene til Oprettelsen af Universitetet i Kiel var at faa uddannet et hjemligt Embedsmandsmateriale. Det gav sig et for Danskheden højst beklageligt Udslag under Forhandlingerne om Mageskiftet, idet Katrine 2. som en af Betingelserne for at gaa med til Afgivelsen af den gottorpske Del af Holsten, stillede det Krav, at Studenterne ved Kieleruniversitetet skulde foretrækkes ved Embedsbesættelser i Holsten. Den russiske Kejsersinde har sikkert ment at udføre en Retfærdighedshandling, men man maa vel erindre, at hun var Gottorperinde paa mødrene Side.

Frederik Ahlefeldt var en ligesaa typisk lærd Raad som Kielmannsegge, og han opfyldte alle Kravene, idet han som Jurist stod paa Højde med sin Collega og overgik ham hvad Sprogkundskaber angik. Man havde den Gang i Holsten-Gottorp den Opfattelse, at en Jurist var i Besiddelse af et saadant Maal af Dygtighed, at han snart sagt maatte kunne udføre hvad Bestilling, det skulde være; den Opfattelse bredte sig da ogsaa, at ikke Havet, men juridisk Eksamen, var »de Danskes Vej til Ros og Magt«.

Landraadernes Embedspligter var yderst svævende, og der kom aldrig til at bestaa fast afstukne Grænser for deres Virksomhed. Landraaden skulde altid staa parat til et hvilket som helst Hverv, Hertugen eller Kansleren overdrog ham, han blev taget med paa Raad i Finansspørgsmaal, han var den fødte Formand i de utallige Commissioner, som skulde ordne de forskellige Spørgsmaal. Et nøje Kendskab til Land- og Skovbrug var uomgængelig nødvendigt. Forhandlingsevne var i høj Grad fornødent, da Landraaden skulde være Mægler i de hyppige Stridigheder mellem højere og lavere Embedsmænd, han skulde høre paa de talrige Klager fra den lavere Befolkning over formentlig uretfærdig Behandling fra Embedsmændenes Side. Enevælden var faderlig, og Regenten vilde holdes underrettet om sine Undersaatters Trivsel. Særlig Anvendelse for Landraaderne var der paa den altid stridende Landdag. Her var Landraaden Regentens Udsending, der skulde varetage sin Herres Interesser, særlig hvor det drejede sig om Pengespørgsmaal; ved Skatteudskrivningen paahvilede der saaledes Landraaderne et stort Ar-

bejde. De ovenomtalte Sprogkundskaber krævedes som Følge af den Omstændighed, at Landraaderne ofte blev benyttede til diplomatiske Missioner. Som man ser, var det et mangesidigt Hverv at være Landraad, og megen Ro undtes der ham ikke, man ser det af Frederik Ahlefeldts Breve, hvorledes han maa være snart her snart der, og da Statholderposten i Virkeligheden var en Slags Overlandraadsstilling, blev det ikke roligere Forhold, Ahlefeldt gik ind til ved Overtagelsen af sit høje Embede.

Ved Ansættelsen af en Landraad blev der ikke taget Hensyn til, om vedkommende var adelig eller borgerlig, Hertugen antog gerne dem, han syntes om, paa Kielmannsegges Tid var der omtrent lige mange adelige og borgerlige Landraader.

Allerede i 1644 fik Kielmannsegge Statens højeste Embede som Kansler, og var fra nu af den egentlige Regent i Gottorp, med mindst lige saa megen Magt, som Griffenfeld senere opnaaede i Danmark. I de mange Aar, Kielmannsegge sad inde med Kanslerembedet, var hans Magt i stadig Stigen. dels som Følge af hans Indflydelse paa de to Hertuger, dels paa Grund af Landdagens aftagende Betydning; hele Landets Forvaltning laa i hans Hænder, og Udenrigspolitikken førtes uindskrænket af ham.

Ligesom Griffenfeld og Ahlefeldt var Kielmannsegge en udpræget, overbevist Enevældens Mand; det var Kielmannsegge, der i Løbet af de 44 Aar, han var Kansler, fik Enevælden etableret og konsolideret. Det foregik under noget andre Former end i Kongeriget, hvor Enevælden blev slaaet fast i Løbet af en Dag ved et Statskup; i Gottorp foregik der en Udvikling; det hele kom her tidligere og gradevis. Begyndelsen skete med Indførelsen af Arveregeringen, der indførtes i Gottorp længe før, det tilsvarende skete i Danmark. Man saa i Gottorp paa det arvelige Monarki med de samme Øjne, som senere i Danmark, hvor den ældste Søns Arveret til Tronen betragtedes som Fundamentet for den nye Tingenes Tilstand. Dette at Christian Albrecht ved sin Faders Død var regerende Hertug uden forudgaaende Valg gav ham i Europas Øjne et Relief, der blev af stor praktisk Betydning senere; han regnedes ligesom for finere Papir end Christian 5., der ikke som han var født til Tronen; dette blev navnlig gjort gældende af Ludvig 14., der ret tydeligt lod Christian 5.

føle, at han ikke i Kraft af sin Fødsel sad paa Danmarks Trone. Der blæste en kraftig monarkisk Vind over Verden, og Gottorp havde i Modsætning til Danmark fulgt Strømmen.

Men ikke alene indadtil vilde Kielmannsegge styrke Fyrstestyrken, ogsaa udadtil skulde Hertugen gøre sig gældende, og til Trods for sin Lidenhed skulde Holsten-Gottorp spille med i den europæiske Koncert. Det lykkedes Kielmannsegge til Fuldkommenhed, og det maa siges, at faa Statsmænd har udrettet saa meget indenfor saa snævre Grænser. At det hele var en Sæbeboble, som før eller senere maatte bryde, kunde Kielmannsegge ikke indse. Hertugdømmet Gottorp, som Kielmannsegge mente at have fasttømret for Tid og Evighed, skulde ophøre med at eksistere; men medens Danmark tilsidst opslugte hele Landet, kom Medlemmer af det gottorpske Fyrstehus til at beklæde nogle af Europas mægtigste Troner, og Slægten vandt en Magt og Indflydelse, som var uden Sidestykke.

Til at begynde med var Kielmannsegge dansk-fjendtlig, idet han vilde have Gottorp gjort fri for Lensforholdet til den danske Konge, ligesom han vilde have den dansk-gottorpske Fællesregering ophævet, og Landdagen udskilt i en dansk og en gottorpsk, saaledes at der overhovedet ikke var nogen Forbindelse mellem Gottorp og Danmark.

Den dansk-svenske Krig bragte Kielmannsegge en delvis Opfyldelse af hans Ønsker, idet Lensbaandet hævedes, og Gottorp blev en fuldtud suveræn Stat. Om den Iver, Kielmannsegge udfoldede ved denne Lejlighed, vidner det, at han, for at komme tidsnok til Forhandlingen i København den 27. Marts, begav sig ganske alene til Fods fra Slesvig til København tværs over de islagte Bælter. Dette imponerede Københavnerne og skaffede Kielmannsegge en god Modtagelse; selv Frederik 3. tog venligt imod den gottorpske Kansler og viste ham forskellige Tegn paa sin Højagtelse, Kielmannsegge maa have haft en sjælden Evne til at vinde Folk.

Meget snedigt affattet var den svensk-gottorpske Traktat, som Kielmannsegge var Manden for, og som afsluttedes Aaret efter Freden i København. Der blev lovet Gottorp væbnet Hjælp i Tilfælde af et eventuelt dansk Overfald, og den svenske Regering

skulde sørge for, at de gottorpske Lande ikke som saa ofte før blev Krigsskueplads, noget Hertugdømmets Beboere tidt havde beklaget sig over. Ligeledes opnaaede Kielmannsegge Løfte om hele Slesvigs Forening under Gottorp, efter en Krig, hvor Sverige blev Sejrherre. Det var ogsaa Kielmannsegge, der skaffede Ludvig 14.s Garanti for Overholdelsen af Bestemmelserne i Fredene i Roskilde og København.

Kielmannsegge slog dog lidt efter lidt om, han begyndte at nærme sig Danmark, og under Indflydelse af Hannibal Sehested og Gabel gik han sluttelig helt over til det danske Parti. Grunden til Kielmannsegges Skiften Politik var vel nok den, at han indsaa, at Gottorp som en lille og svag Stat hellere maatte støtte sig til den nærmere liggende københavnske Regering end til den fjernere stockholmske. For at virkeliggøre sine Planer om en gottorpsk-dansk Forstaaelse rejste Kielmannsegge i egen Person til København for der at forhandle med Frederik Ahlefeldt.

Der havde allerede, længe før Kielmannsegge foretog sin overraskende og pludselige Rejse til København været ført private Forhandlinger under ganske utvungne Former mellem Frederik Ahlefeldt og den gottorpske Kansler angaaende en Tilnærmelse mellem Danmark og Gottorp; Samtalerne fandt Sted dels paa Gottorp, dels paa Graasten. Der er ingen Grund til at tvivle om, at Christian Albrecht var vidende om disse Forhandlinger, og han har sikkert billiget dem, ligesom han i det hele taget billigede alt, hvad Kielmannsegge sagde eller foretog sig. Frederik 3. havde inden sin Død indtrængende tilraadet sin Søn at bevare Kielmannsegge som øverste Raadgiver, og dette Raad faldt det ikke Christian Albrecht vanskeligt at følge, da hans Beundring for Kielmannsegge var uden Grænser; paa Gottorp plejede man gerne at sige, at Hertugen betragtede Kielmannsegge som sin Fader, Spottere kaldte Kielmannsegge Hertugens Formynder. Det hele mindede om Griffenfelds Forhold til de tvende danske Konger, blot med den store Forskel, at intet Stormløb mod Kielmannsegge kunde rokke Christian Albrechts Tillid til Kansleren, der blev Genstand for nøjagtig de samme Beskyldninger som Griffenfeld, for Landsforræderi, Bestikkelighed, Salg af Embeder, hemmelig Forstaaelse med Landets Fjender. Allerede under

Frederik 3. havde Kielmannsegge haft stor Magt og Indflydelse og været Landets mægtigste Mand, men under Efterfølgeren steg Magten og Indflydelsen. Noget hang Christian Albrechts Forhold til Kielmannsegge sammen med den store Kærlighed og Beundring, den unge Hertug nærrede for sin afdøde Fader, og medens Fyrster ellers plejer hurtigst muligt at skille sig af med deres Faders Raadgivere og omgive sig med nye Mænd, var det ganske omvendt for Christian Albrechts Vedkommende, han fjernede ikke en eneste Person, der havde været knyttet til hans Fader, dette gjaldt baade Ministre og Staldkarle. Christian Albrechts Pietet for Faderens Minde havde en Antydning af Mysticisme ved sig, Hertugen troede saaledes fuldt og fast, at hans afdøde Faders Aand meddelte sig til ham gennem Kielmannsegge. Dette skabte et Afhængighedsforhold, der af nogle blev anset for halvvejs ydmygende; det kunde virkelig ogsaa give sig uheldige Udslag, saaledes hændte det ikke en, men mange Gange, at Hertugen, naar Kansleren ikke var ved Haanden, udstedte en Ordre i en vigtig eller mindre vigtig Sag; naar saa Kielmannsegge kom til Stede og viste sig at være af en anden Mening, var det første, Hertugen gjorde, at udstede en Contraordre. Det var dog ikke alene Hertugens store Beundring for Kielmannsegge, der skabte dette ligefremme Afhængighedsforhold, som saa stærkt mindede om Forholdet mellem Christian 5. og Griffenfeld: Kielmannsegge var i Besiddelse af to Egenskaber, som Griffenfeld ganske manglede, nemlig Takt og Hensynsfuldhed, Kielmannsegge lod aldrig Hertugen føle sin aandelige Overlegenhed, saaledes som Griffenfeld gjorde det overfor Christian 5. Kielmannsegges Optræden ved Indvielsen af Kieleruniversitetet, hvor Kansleren tiltog sig en fornemmere Plads end selve Hertugen, kunde ikke virke saarende paa denne, der tværtimod maatte opfatte det som noget smigrende, idet Fictionen gik ud paa, at den romerske Kejser var til Stede i Kanslerens Skikkelse, det var desuden Kielmannsegge, der havde vakt Leopold 1.s Interesse for Tanken om Oprettelsen af et Universitet i Kiel.

Ahlefeldts og Kielmannsegges Forhandlinger om en dansk-gottorpsk Tilnærmelse havde som Basis Indgaaelsen af et Ægteskab mellem Hertugen af Gottorp og en af de danske Kongedøtre.

Tanken var først opstaaet hos Kielmannsegge, der ansaa fyrstelige Ægteskaber som en overordentlig solid Grundvold for Forholdet mellem to Stater. Det var Kielmannsegge, der havde stiftet Ægteskabet mellem Hedvig Eleonora af Holsten-Gottorp og Karl den Tiende Gustav af Sverige, og Resultaterne af denne Forbindelse overtraf selv de dristigste Forventninger. Det var derfor ikke saa underligt, at Kielmannsegges første Tanke var, at et fyrsteligt Ægteskab skulde indlede den nye Tingenes Tilstand. Længe før Frederik Ahlefeldt var begyndt at sysle med Tanken om et dansk-gottorpsk Ægteskab, havde Kielmannsegge været paa Spil, allerede umiddelbart efter Roskildefreden fremsatte han Forslag om et dansk-gottorpsk Ægteskab. Nu under Kielmannsegges opsigtsvækkende Besøg i København var der naturligvis langt mere Sangbund for Ægteskabsplanerne.

Det er vanskeligt at tænke sig et mere mislykket Foretagende end det, Frederik Ahlefeldt og Kielmannsegge satte i Gang for at faa Christian Albrecht og den danske Prinsesse Frederikke Amalie copulerede. Prinsessen var grim som Arvesynden, og det er ganske udelukket, at den unge Hertug kan have følt sig tiltrukket af hende. Ægteskabet blev da heller ikke lykkeligt; Hovedskylden for det daarlige Forhold havde Christian Albrecht, idet han ikke behandlede sin Gemalinde godt. Til at bedre Forholdet har det næppe bidraget, at man fra dansk Side med en vis Ostentation viste Hertuginde Opmærksomhed, hver Gang der var Splid mellem Danmark og Gottorp. Men det var selvfølgelig heller ikke noget Øjeblik faldet de to Ægteskabsmæglere ind, at Parret behøvede at synes om hinanden, Forbindelsen var ren og skær politisk og skulde fremkalde en definitiv Udsoning mellem de danske og gottorpske Hoffer og derigennem mellem Danmark og Gottorp. Men medens Frederikke Amalie af Ydre var vidt forskellig fra sin yndige Søster Ulrikka Eleonora, havde hun det tilfælles med den senere Dronning af Sverige, at hun var ganske uden Sans for Intriger og politisk Rænkespil, hverken den ene eller den anden af Søstrene fik blot Skyggen af politisk Indflydelse. Forholdet mellem Danmark og Gottorp blev om muligt endnu daarligere, efter at Ahlefeldts og Kielmannsegges Planer var sat i Værk. Det er saaledes betegnende, at det

efter Rendsborgforliget blev forlangt af Kielmannsegge, at han skulde arbejde for »Kongen af Danmarks og hans Søsters Interesser«, ganske som om de tvende Ægtefæller, Hertugen og Hertuginde af Gottorp, var fjendtlige Magter. Naturligvis holdt Sophie Amalie sin Datter til Ilden og opfordrede hende Gang paa Gang til at arbejde for de danske Interesser, men det var haabløst. Rent ud komisk blev Situationen, da »Rendsborgforliget« skulde bringes i Stand; den danske Kongedatter maatte ikke compromitteres ved den Lejlighed, og navnlig maatte den Skandale undgaas, at Frederikke Amalie, Kongens egen Søster, blev fængslet sammen med sin Mand. Enkedronningen, der var som en Fisk i Vandet ved den Lejlighed og syg af Begærlighed efter at skaffe sin Svigersøn saa mange Ydmygelser som muligt paa Halsen, som Straf for alle de Skuffelser, dette med saa store Forventninger imødesete Ægteskab havde forvoldt Sophie Amalie, fik, inden hendes Søn begav sig ned til de skæbnesvangre Forhandlinger i Hertugdømmerne, sin Datter til at forlade Gottorp og aflægge hende et Besøg paa Falster. Invitationen til dette Besøg har sikkert været en Fælde, der blev lagt for Frederikke Amalie, som intet anede om, hvad der var i Gære, og i fuldstændig god Tro begav sig til Nykøbing, hendes Moders Enkesæde.

At end ikke det svageste Resultat i forsonende Retning opnaaedes ved Ægteskabet mellem Hertugen af Gottorp og Prinsessen af Danmark, viser den Omstændighed, at Sønnen, som udsprang af dette Ægteskab, den senere Frederik 4., voksede op i en Atmosfære af Uvilje mod Danmark, og det viste sig efter Christian Albrechts Død, at den nye Hertug, den danske Konges Dattersøn, var optændt af et endnu mere hvidglødende Had til Danmark end baade hans Fader og Farfader. At der ikke kan rettes nogen Bebrejdelse mod Frederikke Amalie for Sønnens Udvikling i dansk-fjendtlig Retning, tør man vist gaa ud fra, idet hendes eget Sindelag var udpræget dansk, hun stillede saaledes en Mand af den gamle danske Adel i Spidsen for sin Hofstat paa Gottorp. Paa samme Maade gik det nøjagtigt Frederikke Amalies yngre Søster; Ulrikka Eleonora fødte en Søn, der skulde blive Danmarks argeste Fjende. Frederik Ahlefeldts Ægteskabs-politik bragte meget negative Resultater.

At man ved Stiftelsen af Ægteskabet mellem Christian Albrecht og Frederikke Amalie baade fra dansk og gottorpsk Side mødte med de bedste Hensigter angaaende en Bedring af Forholdet mellem de tvende Fyrstehuse, er der forskellige Beviser paa: Samtidig med Brylluppet blev der saaledes opnaaet Enighed om adskillige vigtige Spørgsmaal, som hidtil havde givet Anledning til megen Splid; blandt andet blev der vedtaget en ny Toldrulle, i Henhold til Forliget i Glückstadt, hvor Brylluppet fandt Sted.

Der foreligger et Brev fra Christian Albrecht, som spørger en af Kielmannsegges Sønner til Raads angaaende Ægteskabsplanerne. Adressaten var Kanslerens næstældste Søn, Frederik Christian, der var gift med Storkanslerens Kusine, Marie Elisabeth Ahlefeldt. Brevet viser, at Christian Albrecht havde overført en Del af sit nære fortrolige Forhold til Kielmannsegge paa dennes Søn.

Brevet lyder saaledes:

Kjære Herr Kammerraad!

Min naadige og højt ærede Fru Moder saa og andre mig nærstaaende Slægtninge have venligt moderligt og mangefold formanet og bedet mig om, nu hvor jeg har naaet den mandbare Alder, at jeg i Guds Navn vilde formæle mig, til bedste for mit hertugelige Hus og Land og Folk. Dette Foretagende er af Vigtighed ikke alene for mig selv, men de mig anbettede Stænders og Undersaatters Velfærd dependerer for en stor Del deraf. Jeg har om dette forestaaende Skridt først og fremst søgt Raad hos den gode Gud, men jeg anser det ogsaa for at være tjenligt at høre Eders sentiment, saaledes som I efter Eders bedste Overbevisning og Samvittighed vil raade mig. Det er derfor min naadigste Vilje, at I inden 8 Dages Forløb fremsætter for mig Eders underdanigste Tanker denne Sag anbelangende, hvorefter I have underdanigst at tilbagesende denne min Skrivelse. Det er Eder ikke tilstedt at give apertur eller Underretning til noget Menneske, hvem det end monne være, om nærværende Sag, herpaa stoler jeg ganske og aldeles og forbliver jeg imidlertid

Eders naadige og bevaagne

Christian Albrecht.

Kielmannsegges Svar lød saaledes:

Af Eders højfyrstelige Durchlaughtigheds naadigste Haandskrivelse, som jeg med tilbørlig Respekt har vel modtaget afvigte Fredag, har jeg med Glæde fornummet, at Eders Durchlaughtighed nu, efter Højstsammes højtærede Fru Moders, ogsaa min naadigste Fyrstinde og Frues, saa og øvrige høje Slægtnings mangefold Raad og Bøn, nu har besluttet sig til at formæle sig med en eller anden Prinsesse. Til den Ende vil Eders Durchlaughtighed blandt de andre Geheimeraaders ogsaa naadigst have min ringe sentiment, angaaende til hvilket Hus Højstamme skal behage at finde det mest passende at vænne Sin inclination. Saadan fyrstelig og prispværdig intention er billigvis højliggen at skatte, og jeg ønsker ligesaa med underdanigst devotion al desidererende prosperitet til sammes Lykkelige Fuldbringelse. Med skyldigst reuerentz erkender jeg herudi den naadigste Tillid, som Eders fyrstelige Durchlaughtighed vil temoignere og bevidne mig ved at indhente mit ringe Raad.

Hvad nu selve Forehavendet i sig selv anbetræffer, saa holder jeg det for unødigt at opholde Eders højfyrstelige Durchlaughtighed med mange og fortrædelige disputer, om Ægtestanden er højere at agte end den ugifte Stand, eller om denne er at foretrække for hin, saa meget mere som Eders Durchlaughtighed nu allerede herudi selv har taget en decision. Det er ydermere en bekendt Sag, at Ægtestanden er en Nødvendighed, saasom uden den Menneskeslægten, for ikke at tale om høje Potentaters og Fyrsters Huse, næppe vilde kunne subsistere og opretholdes i lang Tid: Men hvorlunde og paa hvad Sæt denne societet paa det bequemteste er at gribe an, og hvorpaa man ved alle alliancer mest bør tænke, saadant kræver efter mit Skøn en meget emsig og næsten flittig Undersøgelse. Det ægteskabelige Baand har sit Udspring fra den Allerhøjeste Gud, saaledes som det paa-vises i Mose Bog, og i gemenlig Tale plejer man van at sige, at i det Øjeblik da Eva blev ført til Adam, blev det første Bryllup fejret i Himlen. Den daglige Erfaring lærer, hvorledes Menneskene i alle Livsens Forhold, saa og i Spørgsmaal om Ægteskab, helst vil følge deres egen Vilje og caprice. Saaledes ser vi, hvorledes en Mand ved Ægteskabs Indgaaelse alene ser paa Skøn-

heden, en anden paa Pengene, en vil have et ungt Fruentimmer, en anden gaar ud paa at vælge en god Husholderske til Ægtefælle: Ved Opnaaelsen af sin intent skatter enhver sig mere end lykkelig, skønt de ovennævnte Qualiteter ikke findes forenede hos det samme Subjekt men findes hver for sig hos en enkelt å part; saaledes er ofte et af Ydre skønt Fruentimmer hæsligt hvad angaar hendes Karakter og Sind, et rigt Fruentimmer kan være storagtigt, et ungt kan have en daarlig Helsen, og sluttelig kan et husholderrisk Fruentimmer være helt halstarrig og stivsindet. Af alt det nævnte kan man i tilstrækkelig Grad erkende, hvor megen Omsigt og circumspection man maa anvende ved Indgaaelsen af et particuliert Ægteskab, og hvorledes man maa tage alle Omstændigheder i Betragtning, da man ei kan anvende tilstrækkelig Umag for at afværge forud al Strid og Vidtløftighed udi Ægteskabet. Hvor meget mere end den gemene Mand maa en fornemme Fyrste og Herre overvaage disse Ting ved en forehavende alliance, paa det at Fyrsten i egen høje Person, hans Arvinger og ikke mindst hans Undersaatter ei skal faa Skam og Skade af saadant projecteret Ægteskab. Af den Aarsag finder vi hos Historikerne og Politikerne mange smukke og herlige Eksempler optegnede, de fortæller os, hvor viseligen og for forskellige Aarsagers Skyld saadanne Ægtepagter ere etablerede mellem høje Huse, nogle til Forøgelse af deres Riger og Lande, andre til Multiplicering af deres Penge, andre for at genoprette et paa nogen Vis udslukt Venskab mellem tven-
de Stater eller til Confirmation af disse Staters alt tilforn sluttede Forbund. Hvo kan vel være ukendt med alle de store og synderlige Fordele og Landerhvervelser, som Maximilian 1., Philip 1. og 2. og Ferdinand, Caroli 5. Broder, gennem deres Ægteskaber have bragt det højst berømmelige østrigske Hus, herom vidner de statelige Lande og Kongeriger, som have været og til Dels endnu ere i dets Besiddelse. Havde Hertugerne af Savoyen ikke ved Tid og Lejlighed giftet sig med spanske og fransøske Prinsesser, vilde de visselig ikke mere kunne præsentere sig med den lustre, hvori de endnu den Dag i Dag befinder sig. In summa bør alle fyrstelige Ægteskaber have en politisk Grundvold, da en Fyrste ikke maa leve for sin egen Fornøjelses

Skyld men til Fromme for sin Undersaatter og derved føre en lykkelig Regering; dertil tjener ogsaa, naar den foreslaaede Prinsesse er dydig, af samme Stand som sin Ægtemage, det vil ogsaa være nyttigt, naar hun er af samme Alder og Humør som han. Tacitus, der var en verdensklog og meget forstandig Mand, holdt reflexion for saare nyttig ved Ægteskabs Indgaaelse, han fortæller derfor i sin Histories tolvte Bog, at Claudius forhandlede med Senatet om sit forestaaende Ægteskab, og at Kejseren af Senatet begærede en Hustru, der hørte til en fornemme Familie, som var bequem til at føde Børn, og som var berømt for ærbare Sæder. Det er da ogsaa rigtigt, at en fornemme Prins maa tage de her nævnte Qualiteter i Betragtning fremfor store Rigdomme og overvætted Skønhed, saasom Skønhed forgaar, medens Dyden bestaar, og en fornemme extraction og Frugtbarhed ligesom varer evindeligt. Desaaarsags læser man da ogsaa hos Historieskriverne, hvor cauteleux fornemme Herrer gebærde sig i denne Materie, i Særdeleshed hvor det drejer sig om deres høje Slægts Forplantning, og hvorledes i Modsætning hertil de Prinser, som gifter sig under deres Stand, taber i Authoritet. Saaledes skriver Curtius i liber VIII, at Alexander Magni Krigsfolk, der ellers vare ham meget attachedede, tog det særdeles ilde op, at Kongen gjorde Roxane, der ej var af hans Stand, til sin Dronning; vi have ogsaa hørt, hvorledes det bragte Skam og Skændsel over Frantz af Medici, den romerske Konge Ulrik XXI, og Kong Erik 14. af Sverige, at de giftede sig under deres Stand, den første med en Borgerpige fra Venedig, den anden med et gement Bondefruentimmer, den sidste lod sig belægge med en Natvægters Datter; det kan ses hvorlunde slige Alliancer drage Tort efter sig, ja Erik vederfor det, at han mistede Regimentet. Det gælder for Prinser ganske som for Heste og andre umælende Dyr, at de maa avle Børn med quindelige Væsener af god Race; ogsaa ved Dyrkingen af en god Hauge maa man fremskaffe de herligste og rareste Urter, saalunde gaar det og med Prinser, de maa kaare sig en Viv, der har det ædleste Blod i sig, efterdi den Slags Prinsesser ere bedre opdragne end andre Fruentimmere og lade det sig være højliggen angelegent at efterfølge deres høje Forældre i Henseende til Dyd og Ærbarhed.

Min naadigste Fyrste og Herre vil af ovenstaaende fornemmelig se og visere, at man ei skal vælge sin Tilkommende aleneste fordi hun har smukke Øjne og Hænder, saaledes som hin Comoediedigter siger, men man skal med Ørerne lytte til hvad der siges om hendes Rygte; følgelig maa Eders højfyrstelige Durchlauchtighed vælge en Prinsesse, som er udstafferet og zieret med alle saadanne Dyder og fyrstelige Egenskaber. Min Ringhed vilde gerne herudi efter min Skyldighed tjene Eders Durchlauchtighed, og jeg kan forsikre, at jeg ikke giver nogen noget efter i underdanigst Affection for Højstsamme, men jeg finder det dog besværligt at slutte noget catégoriquement i denne Materie, og kunde jeg derfor næsten tiltræde Socrates Mening, idet denne Vismand, da han ogsaa i en vigtig Sag blev anmodet om at give et Raad, henviste Spørgeren til Oraklet, Socrates vilde hermed antyde, at man maa gaa forsigtigt til Værks i alle vigtige og høje Sager og først og fremmest forebringe saadanne for den gode Gud, der allerbedst kan vise, hvorlunde saadant Værk kan hjælpes paa Vej. Ikke desto mindre, paa det at jeg kan vise underdanig Lydighed overfor Eders Durchlauchtigheds naadigste Befaling, da maa jeg tilstaa, at jeg ei kan finde en bedre Alliance end med den prisværdige danske Kongefamilie, eller med en Frøken af Huset Anhalt eller af de fyrstelige Huse Würtemberg eller Gotha. Jeg foreslaar underdanigst Eders frystelige Durchlauchtighed disse 4 Prinsesser, men vil jeg fornemmelig raade til den danske Frøken ifald det gode Forhold derved kunde genoprettes, consilia vinde deres gamle cours, og Eder højfyrstelige Durchlauchtighed med god Maner kunde trække sig ud af de gamle Vidtløftigheder. Jeg kan dog ikke optræde som Paris og afgøre, hvilken af de 4 Prinsesser, der egentlig fortjener at foretrakkes ved Valget, dertil er Sagen for douteuse, men maa jeg billigvis her suspendere min judicium. Herved kan ogsaa vel erindres om, at man i det romerske Rige kunde finde adskillige andre Prinsesser af tysk Nation, som var fornemmere end den omtalte Frøken, saadan Alliance kunde være meget avantageux og derfor ikke at forkaste, men disse Prinsesser have næsten alle en anden Religion og en Gudstjeneste, der er discreperet af vor; derfor nærer jeg Betænkeligheder ved at foreslaa Eders

Durchlaughtighed et saadant Ægteskab, efterdi den hellige Skrift paaviser, hvorledes slige ægteskabelige Forbindelser er forbudt af Gud; jeg tænker her paa, hvad det har kostet Samson, Salomon, Josaphat og Joram; for Kortheds Skyld skal jeg unnlade at tænke paa den profane Historie. Det maa vel betænkes, at dette negotium ikke er beregnet paa en kortere Tid, heller ei kan man ombytte sin Hustru med en anden, men det er et vinculum, som skal vare for stedse og være uopløseligt til baade for Legeme og Sjæl, derfor maa man billigvis observere stor Forsigtighed ved Ægteskabs Indgaaelse, og Eders højfyrstelige Durchlaughtighed vilde derfor handle højst prisværdig ved at recommendere denne Sag til den Højeste Gud, der er Stifter af Ægteskabet og alt andet godt. Det maa være Eders højfyrstelige Durchlaughtighed meget angelegent med Flid og Emsighed at pondere denne Sag og betænke, at nærværende Ægteskab skal tjene den Allershøjstes Navn til Pris og Ære, dernæst skal det være til synderlig bestandig Fornøjelse og contentement baade for Eders Durchlaughtighed og den Tilkommende, ligervis som det tilsidst skal tjene til hele Landets Gavn og Bedste. Hvilket jeg da af Hjertet hermed ønsker, og anbefaler mig underdanigst fremdeles til Eders Duchlaughtigheds høje Naade og forbliver til min Dødsdag.

Eders højfyrstelige Durchlaughtigheds underdanigst lydigste
Tjener

Kielmannsegge.

Frederik Ahlefeldt og Kielmannsegge kom ikke hinanden et Skridt nærmere personligt under Forhandlingerne i København, men de vedblev tværtimod at være uvilligt stemte overfor hinanden. Derimod fandt Gabel og Kielmannsegge i høj Grad hinanden under Samværet, herom vidner en fortsat Brevveksling mellem de to Mænd.

Saalænge det drejede sig om Stiftelsen af Ægteskabet mellem Christian Albrecht og Frederikke Amalie, gik det saa slideligt mellem de tvende Kanslere, men da den oldenborgske Arvesag kom til Behandling, rev det ganske ud imellem dem. Her stod Gabel, der ogsaa var Frederik Ahlefeldts Uven, paa Kielmanns-

egges Parti. Ahlefeldt vilde have en Overenskomst med Pløn angaaende Arven, medens Gabel, der aabenbart var mindre Jurist end Ahlefeldt, vilde ignorere Pløn, der efter alle Juristers Opfattelse var den arveberettigede Part, og have en Aftale med Gottorp, saaledes at Danmark og Gottorp skulde dele Grevskaberne.

Frederik Ahlefeldt fik Overtaget, og den oldenborgske Sags Udvikling drev atter Kielmannsegge over i Sveriges Arme efter det hurtigt opblussende og lige saa hurtigt udslukkede Venskabsanfald for Danmark. Ved det øgede Uvenskab mellem Ahlefeldt og Kielmannsegge har Hertugen af Pløn utvivlsomt været paa Spil; Johan Adolf var nemlig meget fjendtligt stemt mod Kielmannsegge, navnlig efter at han havde faaet den Ide, at Kansleren skrev latinske og tyske Pièces mod Danmark. Det oldenborgske Spørgsmaal hvirvlede i det hele taget meget Støv op og skabte mange Uvenskaber, Hertugen af Pløn blev mere og mere opbragt over, at Kielmannsegge modarbejdede ham, det tidligere meget kølige Forhold mellem Frederik Ahlefeldt og den gottorpske Regeringspræsident udviklede sig til aabenlyst Fjendskab, og for at sætte Kronen paa Værket skabte den oldenborgske Proces endog en forbigaaende Misstemning mellem Christian Albrecht og Kielmannsegge, der hidtil havde været som et Menneske. Hertugen var kommet til København, efter at Kielmannsegge havde forladt Hovedstaden, og den let paavirkelige Mand lod sig her af sin Svoger og Svigermoder under det private Samvær overtale til at gaa imod flere af de Afgørelser, der var trufne mellem Frederik Ahlefeldt og Kielmannsegge i den oldenborgske Sag. Det var Christian Albrechts Ønske at faa en fredelig Løsning, og han strakte sig derfor adskilligt videre i Imødekommenhed, end hans første Raadgiver havde gjort under sit Ophold ved det danske Hof. Aftalerne mellem Christian 5. og hans Svoger gik ud paa, at Danmark og Gottorp skulde forhandle med Pløn om Køb af Oldenburg, ifald Grevskabet af Rigshofretten i Wien blev tilkendt Pløn. Da Hertugen kom tilbage til Gottorp med de nye skrevne Aftaler i Lommen, forelagde han straks disse for Kielmannsegge, der slog en tyk Streg over det hele.

Christian Albrecht var som Voks imellem sin Kanslers Fingre,

og ved denne som ved alle andre Lejligheder lod han sig omstemme, da Kielmannsegges personlige Nærværelse gjorde sig gældende, og de stærke Argumenter blev ham forelagte. Hertugen gav efter paa alle Punkter, og der blev skrevet til København, at alle Aftaler vedrørende Oldenburg maatte have deres Forblivende ved det, som tidligere var blevet afgjort mellem Kielmannsegge og Frederik Ahlefeldt. Christian 5. og navnlig hans Moder havde aldrig været tilbøjelige til at tage den gottorpske Frænde helt alvorligt, efter det senest passerede kunde det naturligvis ikke undgaas, at Christian Albrechts Aktier sank yderligere. Men samtidig bredte der sig ved Hoffet og i Regeringskredsene megen Irritation mod Kielmannsegge, der var blevet modtaget, ikke alene med Venlighed, men ogsaa med Udmærkelse, ganske som i Frederik 3.s Tid. Udenfor Hoffet og Regeringskredsene havde man vanskeligere ved at glemme Kielmannsegges Antecedentia, man mindedes grant, hvor kæphøjet han var optraadt under Forhandlingerne i Høje Taastrup og Roskilde. Da Kansleren stillede sine Krav om, at Hertugen skulde være suveræn Hersker over den gottorpske Del af Sønderjylland, og man tøvede fra dansk Side, havde Kielmannsegge sagt til de danske Forhandlere, at han forlangte bestemt Svar i Løbet af et Døgn, og kom Svaret ikke, « sender jeg ufortøvet den Ordre, som jeg gaar med i Lommen til den svenske Hær og giver den Befaling til at rumpere og agere fjendtligt ».

Der var dog en, som ikke blev undergivet Kielmannsegges Charme, og det var Griffenfeld; men det havde en ganske bestemt Aarsag, idet Rigskansleren under Københavnsbesøget havde gjort Forsøg paa at bestikke sin gottorpske Collega, der imidlertid ikke reagerede. Frederik Ahlefeldt fik Nys om Griffenfelds Forsøg paa ad denne Vej at vinde Kielmannsegge og tilkendegav sin Misbilligelse derover.

Det gik Christian Albrecht som de fleste svage Karakterer, han vilde nok lade sig regere af sin første Raadgiver, men det maatte foregaa under bestemte Former, og navnlig skulde Skinnet bevares udadtil, det maatte have Udseende af, at det var ham, der regerede, medens Kielmannsegge blot bragte hans Befalinger til Udførelse. Om Christian Albrecht virkelig har troet paa, at Fa-

belen kunde opretholdes, er vel et Spørgsmaal, men Hertugen maatte selvfølgelig være klar over, at naar han havde truffet bindende Aftaler med Christian 5., og disse Aftaler blev kasserede af Kielmannsegge, saa var det vanskeligt for Omverdenen at tro paa, at det var Hertugen, der bestemte Farten. Christian Albrechts Misstemning mod Kielmannsegge gik dog ligesaa hurtigt over, som den var opstaaet, og der synes ikke at være blevet nogen Brod tilbage. Anderledes med Kielmannsegge. Han følte sig ikke længer sikker i Gottorp, trods alle Hertugens Forsikringer om hans evige og uforanderlige Bevaagenhed. Sagen var den, at Hof og Regering paa Gottorp var blevet delt i to forskellige Lejre i Anledning af Oldenborgsagen; Intriger og Hensyn til personlig Fordel spillede en stor Rolle under alt dette, og netop det personlige Moment bevirkede, at hele Gottorp blev som en Heksekedel. For det lille Hertugdømme var det af enorm Betydning, at det erhvervede det hele eller en Del af det omfangsrige Grevskab, saa alle vare naturligvis stemte for Erhvervelsen, det var blot Erhvervelsesmaaden, man var uenig om. Der herskede en saadan Fanatisme, at Rygtet bredte sig om planlagte Mord mellem Modstanderne. Der gik ogsaa Rygter om Mordplaner mod Kielmannsegge, som næppe har taget disse Rygter helt alvorligt. Derimod frygtede Kansleren for, at Modstanderne af hans Politik skulde søge at bemægtige sig hans Person, føre ham til København og udlevere ham til Regeringen der. Kielmannsegge troede fuldt og fast, at han vilde gaa Ulfeldts Skæbne i Møde, ifald han blev ført til København. For at undgaa denne Bortførelse, i nogen Maade ogsaa som Følge af Misfornøjelse med Sveriges Holdning overfor Gottorp, rejste Kielmannsegge til Hamborg og bosatte sig der, uden at der paa nogen Maade indtraadte et Brud mellem ham og Hertugen. Tværtimod gik Hertugen ind paa, at Kanslerembedet og alle de øvrige Hverv overdroges til Kielmannsegge den yngre, der allerede tidligere var udnævnt til Vicekansler og Faderens designerede Efterfølger i Kanslerembedet. Frederik Christian Kielmannsegge var velset i danske Regeringskredse og gennem sit Ægteskab beslægtet med Storkansleren.

Da Kielmannsegge junior var blevet Kansler, fik onde Tunger

hurtig travlt med at forklare den gamle Kanslers Bortdragen til Hamborg; det blev udlagt saaledes, at Kielmannsegge havde bosat sig i Hansestaden udelukkende for at skaffe sin Søn Landets højeste Stilling, at han vilde gøre Kanslerembedet arveligt i sin Familie og skabe en Slags Dynasti.

Man har Indtrykket af, at Kielmannsegge hurtig blev klar over, at hans flugtlignende Flytning til Hamborg var overilet, idet han fik soleklare Beviser for, at man ikke vilde ham tillivs i København. Tværtimod ønskede man indenfor danske Regeringskredse at etablere et godt Forhold til Kansleren, det gjaldt baade Christian 5. og Griffenfeld. Med Frederik Ahlefeldt forholdt det sig anderledes, han vilde nok have en Tilnærmelse til Gottorp, men han ønskede Kielmannsegge fjernet. Dette og meget andet bidrog til, at Kielmannsegge længtes efter atter helt at gribe Magtens Tøjler. Paa Gottorp blev Kansleren ogsaa savnet, og der maatte uafbrudt gaa Kurerer frem og tilbage mellem Residensen og Hamborg for at indhente Kielmannsegges Raad; men det hele kunde ikke besørges pr. Kurer, man maatte benytte Posten, uden Hensyn til at vigtige Statshemmeligheder derved kunde røbes. Hertugen længtes daglig efter sin vante Raadgiver, med hvem han var vant til at drøfte enhver nok saa lille Regerings- eller Privatsag. Det var imidlertid vanskeligt hovedkulds at vende tilbage til den gamle Ordning, saa foreløbig maatte det gaa paa Pumperne, indtil man havde dannet en passende Overgang.

I København gik det som paa Gottorp, man havde a priori større Tillid til den ældre Kanslers diplomatiske Evner, og vilde hellere forhandle med ham end med hans Efterfølger. Derimod gjorde Frederik Ahlefeldt Gehejmerraadet opmærksomt paa, at da det var den oldenborgske Sag, man skulde forhandle om, vilde det være mere formaalstjenligt at have at gøre med Kielmannsegge junior, der var bedre inde i Spørgsmaalet Oldenburg end Faderen, idet han havde beskæftiget sig mere med det. Men Gehejmerraadets øvrige Medlemmer var absolut af en anden Mening end Ahlefeldt. Ogsaa Hertugen af Gottorp vilde hellere have sin gamle prøvede Raadgiver til at behandle denne livsvigtige Sag, og Kiel-

mannsegges Fingre kløede efter paany at komme i Lag med Forhandlingerne om Oldenburg; saa stor var hans Iver, at han nede fra Hamborg for egen Regning og bag Hertugens Ryg søgte at skaffe sig Forbindelse med den danske Regering, hvem han foreslog uofficielle Forhandlinger. Samtidig vekslede Christian Albrecht Breve med sin Svoger, og Resultatet blev, at Kielmannsegge den ældre skulde føre Forhandlingerne. Da Frederik Ahlefeldt ikke ønskede at forhandle med sin gamle Antagonist, blev Gyldenløve sendt ned til Hamborg. Gyldenløve og Kielmannsegge kom hurtig til Enighed, men en skønne Dag medens de to Mænd sad i Kielmannsegges Bolig og debatterede Sagen, kom der Ilbud fra Gottorp med Besked om, at Christian Albrecht var villig til at sælge den ene Halvdel af Oldenburg til Christian 5. for en halv Million Rigsdaler. Kielmannsegge erklærede ganske ugenert overfor Gyldenløve, at han faldt sin Herres Krav ublu, medens Gyldenløve derimod fandt Summen rimelig. Kielmannsegge, der havde Sans for Humor, fandt Historien meget komisk og kom naturligvis til Enighed med Kongens Halvbroder, der skyndsomst vendte tilbage til København med Resultaterne. Men Ulrik Frederik havde gjort Regning uden Vært, i Gehejmeraadet rejste Frederik Ahlefeldt en Storm mod Gyldenløve, og de fleste af Raaderne sluttede sig til Statholderen. Herover blev Hertugen højlig opbragt, han gav Kielmannsegge Befaling til at vende tilbage til Gottorp og atter træde i Funktion som Kansler. Frederik Ahlefeldt blev straks sendt til Gottorp for at genoptage Forhandlingerne med Fader og Søn Kielmannsegge, men den Sidstes Tilstedeværelse gjorde ikke Sagen lettere. Da Ahlefeldt var kørt fast, tog Griffenfeld selv Sagen i sin Haand, og herfra skrev sig den tidligere her i Bogen omtalte Bestikkelsesaffære, populært kaldet Steinhortsagen. Under Forhandlingerne med Griffenfeld vedblev Kielmannsegge at arbejde for et Forbund med Danmark. Efter at Griffenfeld var vendt tilbage til København, vekslede de to Statsmænd flere Breve, hvoraf det fremgaar, at Kielmannsegge foreslog, at Gottorp skulde give Tønder Amt i Bytte for Oldenburg. Dette Forslag fremkom ganske privat og hemmelig, kun Christian Albrecht blev underrettet derom. Imidlertid viste der sig det Særsyn, at Hertugen var af en anden Me-

ning end Kielmannsegge, han var blevet smækfornærmet over den danske Regerings Holdning og vendte atter sine Øjne mod Sverige. Kielmannsegge fraraadede af al Magt et Forbund med Sverige og tilskyndede til en Forstaaelse med Danmark. Hertugen blev ved sit og vilde ikke lytte til sin Kanslers Raad, han blev den stærkeste, og der kom et Forbund i Stand mellem Gottorp og Sverige Aaret før den skaanske Krigs Udbrud.

Kielmannsegge har sikkert ment det alvorligt med sit Raad til Hertugen, men Raadet mødte ikke alene Modstand hos denne, ogsaa i København vendte man det døve Øre til, der herskede fra Frederik 3.s Svenskekrige en indgroet Mistillid til Kielmannsegge, og Frederik Ahlefeldt pustedede til Ilden.

Saa kom Forhandlingerne i Rensborg og »Forliget«. Man søgte nu fra dansk Side at skille Kielmannsegges Sag fra Hertugens og Christian Albrechts fra Frederikke Amalies, idet man tvang Kielmannsegge og hans Sønner til at sværge Kongen og hans Søster Hertuginde af Gottorp Troskab. Det blev forbudt Kielmannsegge at forlade Hertugdømmerne, hvorved man vilde sikre sig mod hans formentlige Intriger. Saa kom Griffenfeldprocessen, hvor alle Midler skulde bruges til at komme Rigskansleren til-livs. Det gav ogsaa en kærkommen Lejlighed til at sikre sig Kielmannsegges Person og til at benytte den samme Fremgangsmaade mod ham, som man med saa meget Held havde benyttet sig af overfor Kai Lykke og Ulfeldt, at presse ham for Penge. Kielmannsegge blev arresteret og ført til Citadellet i København, hvor man truede ham med en Højforræderiproces, under Henvisning til at han ikke var født indenfor gottorpsk Omraade, men i den kongerigske Del af Hertugdømmerne. Det næste Skridt var et Løfte til Kielmannsegge om, at han skulde blive fri for videre Tiltale, ifald han vilde spøtte i Bøssen. Kielmannsegge, der var en hovedrig Mand, betalte 100.000 Daler, men han døde umiddelbart efter af Apopleksi.

Løsesummen udgjorde en Sjettedel af alt, hvad Kielmannsegge ejede. Formuen var erhvervet paa mange, ikke lige respektable Maader, idet Kielmannsegge havde tjent godt ved Udlaan, der til Tider grænsede til Aager, og ved Modtagelse af Bestikkelser. Pengene var for Størstedelen blevet anbragt i Jordegods og i By-

ejendomme, blandt andet i Hamborg og Slesvig By. Kielmannsegge var i det hele taget ligesom sin Elev Griffenfeld en meget bjergsom Natur, og han udnyttede ligesom Rigskansleren de mange Embeder, han efterhaanden samlede paa sin Haand, til at berige sig; Fremgangsmaaden var den samme som Griffenfelds.

Kielmannsegges Arrestation og den efterfølgende Proces vakte meget stor Opsigt, næsten lige saa stor som den mod Hertugen fulgte Fremgangsmaade vakte. Overalt i Hertugdømmerne herskede der stor Harme, navnlig i Sønderjylland, hvor den fangne Kansler var meget afholdt, og hvor man i det hele taget var gottorpsksindet. Grunden til Kielmannsegges store Popularitet hos Sønderjyderne blev lagt, den Gang Kansleren optraadte saa aggressivt mod Danmark under Forhandlingerne i Høje Taastrup og Roskilde. Men ogsaa udenfor Norden vakte Kielmannsegges Arrestation megen Vrede, overalt i Tyskland tog man hans Parti.

For at forklare Omverdenen den meget opsigtsvækkende Tilfangetagelse blev der fra dansk Side udsendt en paa tysk affattet Pièce, der havde Form af et Brev og mentes at være skrevet af Frederik Ahlefeldt. Det lille Skrift bar som Overskrift Ordene: »Brief eines Daenemarckischen von Adel an einen guten Freund in Deutschland.«

Hovedanklagepunkterne mod Kielmannsegge gik ud paa, at Kansleren havde saaet Ufred mellem det kongelige og det gottorpske Hus, blandt andet ved at ophidse Hertugen mod sin Svoger, at han havde søgt at sætte Landdagen op mod Kongen og for ved Møderne at have modarbejdet de Forslag, som Kongen lod fremsætte. Dette sidste gjaldt særlig Kielmannsegges Holdning ved Landdagens Møder i 1675, da Kansleren agiterede mod Vedtagelsen af den Krigsskat, som Kongen havde afkrævet Stænderne. Endelig beskyldtes Kielmannsegge for Majestætsfornærmelse, idet han angaves som Forfatter til Skrifter, i hvilke der blev gjort Nar af den danske Konge. Kielmannsegge skulde ogsaa have truet med at faa Kongen af Sverige til at sende en Hær mod Danmark for at skaffe Gottorp dets Ret.

Af Dommerne blev det gjort gældende, at man fra dansk Side var i sin fulde Ret til at arrestere Kielmannsegge, da han var født

i den kongerigske Del af Holsten, nemlig Itzehoe, og derfor var at betragte som en Landsforræder.

Under Processen inddrog man Kielmannsegges Transaktioner med Frederik Ahlefeldts Svigerfader ved Overdragelsen af Domprovsteembedet i Hamborg. Hertugen af Gottorp havde som ovenfor omtalt solgt Bramsted Amt, hvor Kielmannsegge var Amtmand, til Rantzau-Breitenburg, der var meget ivrig efter at faa Fingre i dette Stykke Land. Med Rette eller Urette opfattede adskillige i Samtiden Forholdet saaledes, at Kielmannsegge var blevet bestukket af Storkanslerens Svigerfader, der for at faa Sagen til at glide skulde have viftet med Udnævnelsen til Domprovsteembedet. Under Forløbet af Griffenfeldprocessen blev Constellationen Bramsted Amt og Domprovsteembedet i Hamborg omtalt, og der blev draget Paralleller mellem Griffenfelds og Kielmannsegges Transaktioner. Sagen var den, at det gik med Kielmannsegge som med Griffenfeld, alle og enhver vidste, at den gottorpske Kammerpræsident var i høj Grad bestikkelig, og i Kraft heraf mente man, at naar det forholdt sig saaledes, var der en overvejende Sandsynlighed for, at Kielmannsegge kunde være blevet bestukket af Rantzau-Breitenburg; paa samme løse Grundlag var adskillige af Beskyldningerne mod Griffenfeld baserede.

Efter at Kielmannsegge var blevet presset for den store Sum Penge, forelagde man ham en Erklæring til Underskrift; Kansleren skulde forpligte sig til ikke at foretage noget til Skade for den danske Konge, ligesom han maatte love fremtidig ikke at opholde sig udenfor Hertugdømmerne.

Kielmannsegge havde igennem hele sit Liv været en frugtbar Forfatter; hans Forfatterskab var meget forskelligartet, blandt de trykte Værker, han efterlod, var flere af rent videnskabeligt Indhold, Hovedparten var dog politisk og omhandlede blandt andet den oldenborgske Arvesag og de statsretlige Forhold mellem Danmark og Gottorp. Et Udvalg af Kielmannsegges Taler foreligger trykt, desuden efterlod Kansleren en lang Afhandling om Spørgsmaalet Krig og Fred.

Trods Rensborgforliget og de dermed for Gottorp følgende Ydmygelser blev Forholdet mellem Danmark og Gottorp dog bedre efter Kielmannsegges Død, en underlig Skæbnens Ironi, eftersom det danskvenlige Element forsvandt med Kielmannsegge. Men de to Fyrster har aabenbart ment, at det for begge Landenes Skyld var bedst, at der opretholdtes et i det mindste taaleligt Forhold. Dertil kom en vis personlig Godmodighed hos de tvende Svogre, og desuden Familiebaandet. Forbindelsen mellem Christian Albrecht og Frederikke Amalie var nemlig efterhaanden blevet bedre; nogle vilde mene, at Sophie Amalies Død havde været medvirkende Aarsag dertil, Enkedronningen, der levede og aandede i Intriger, havde saalænge hun levede saet Ufred mellem sin Datter og Svigersøn. Et Symptom paa det bedrede Forhold var den Omstændighed, at Hertugen i Gottorps Have lod opføre en med alle mulige kunstneriske Raffinementer udstyret Pavillon, som Hertugen til Ære for sin Gemalinde kaldte Amalienborg.

Til Bedringen af Forholdet mellem Danmark og Gottorp bidrog ogsaa den Omstændighed, at Christian Albrecht i Modsætning til sin energiske Fader var af en svag Karakter, der gjorde ham modtagelig overfor Paavirkningerne fra dansk Side. Det lyder mærkeligt, men havde Kielmannsegge, der var betydelig mere dansksindet end Hertugen, levet, var det næppe gaaet saa glat med Forsoningen. Kansleren vilde sikkert have modsat sig, at den danske Konge fik Lov til at beslaglægge en Del af de Skatter, der indkom i den gottorpske Del af Slesvig; Christian 5. gjorde gældende, at Pengene var særlig nødvendige for ham nu, hvor der var Fred og god Forstaaelse mellem Danmark og Gottorp, og hvor den danske Konge kunde blive nødt til at forsvare baade den danske og den gottorpske Stat. Det var et Brud paa Recesserne af 1661 og 1663, der gav Hertugen uindskrænket Ret til at udskrive Skatter indenfor den gottorpske Stat, og Recesserne var vel at mærke fastsatte efter fredelig Overenskomst mellem den danske Konge og Hertugen. Baade under Frederik 3. og Christian 5. havde iøvrigt Spørgsmaalet om Hertugens Ret til at udskrive Skatter i de gottorpske Amter og til at raade over Halvdelen af de Skatter, der indkom i de under Fællesregeringen hen-

hørende Dele af Hertugdømmerne, vakt evindelige Stridigheder. Fra dansk Side gjorde man gældende, at det var farligt at lade Hertugen raade over saa store Midler, der kunde blive anvendt til militære Formaal, rettede mod Danmark. Ængstelsen fra dansk Side var berettiget, da baade Christian Albrecht og Kielmannssegge stræbte efter militær Selvstændighed indenfor Hertugdømmet. Faren var saa meget større, som Gottorp allerede et Aar efter Freden i København havde sluttet Forbund med Sverige. Med god Grund frygtede man i danske Regeringskredse for, at der skulde komme et pludseligt og umotiveret Fredsbrud fra svensk Side, i Lighed med Karl Gustavs, den gottorpske Stat laa mellem Kongen af Danmarks Lande og de mægtige svenske Besiddelser i Tyskland, og en ny Militærforfatning, som gjorde Gottorp stærkere, kunde let friste den svenske Regering til, med de svenske Provinser i Tyskland som Udgangspunkt, gennem Hertugdømmet Gottorp at kaste sig over det danske Monarki.

Det bedre Forhold mellem Danmark og Gottorp efter den skaanske Krigs Ophør markeredes ved venskabelige Besøg mellem de tvende fyrstelige Svogre. Under Christian 5.s gentagne Ophold paa Gottorp var Kongen ledsaget af Frederik Ahlefeldt, der efter Kielmannssegges Død var mere stemt for en Udsoning; en haardnakket Mistillid til alt hvad hans gottorpske Kollega foretog sig havde hidtil holdt ham tilbage. Men Frederik Ahlefeldt vedblev dog ogsaa efter Kielmannssegges Død og trods de udvekslede Besøg mellem Svogrene at betragte det taalelige Forhold mellem de gamle Antagonister som rent midlertidigt, noget der hvad Øjeblik det skulde være kunde ske Brud paa; Fremtiden skulde vise, at han havde Ret. Det maatte naturligvis ogsaa virke mistænkeligt paa Storkansleren, at der jævnsides med det voksende bedre Forhold mellem de tvende Linjer af det oldenborgske Hus udviklede sig et nyt intimt Venskab mellem den gottorpske Slægt og Kongefamilien i Stockholm, selvom Ahlefeldt ikke oplevede at se Ægteskabet mellem Christian Albrechts Søn, den senere Frederik 4., og den svenske Prinsesse Hedvig Sophie fuldbyrdet.

Kielmannssegges Fængsling, eller Inhaftierung, som det officielt hed, og den paafølgende Proces, er en meget malproper Hi-

storie, der kaster en mørk Skygge over Christian 5. og Frederik Ahlefeldt.

Da der skulde forhandles med Hertugen af Gottorp 1675 i Rensborg, var det baade Kongen, Griffenfeld og Ahlefeldt meget om at gøre at faa Kielmannsegge med til Forhandlingerne. Kielmannsegge var paa det Tidspunkt imod en fornyet gottorpsk-svensk Alliance, som han modarbejdede, hvilket var noksom bekendt inden for den danske Regering, navnlig efter at Ulrik Frederik Gyldenløve havde haft Forhandlinger med den gottorpske Kansler, dels om en Udjævning af Misforstaaelserne mellem Danmark og Gottorp, dels om en Overenskomst angaaende den oldenborgske Arv. Foruden dette var der en anden Ting, der talte i Kielmannsegges Faveur, ikke blot indenfor Regeringen i København, men ogsaa i den danske Almenhed; det var almindelig bekendt, at Kielmannsegge havde arbejdet ligesaa ivrigt som Frederik Ahlefeldt for Ægteskabet mellem Hertugen af Gottorp og den danske Kongedatter.

Lige til den Dag, hvor »Forliget« i Rensborg sluttedes, vedblev Kielmannsegge at arbejde paa en Forsoning med Danmark; over for Hertugen gjorde han gældende, at det var rimeligt, at man fra dansk Side forlangte Garantier af Gottorp, da Danmark ikke vilde faldes i Ryggen under en eventuel Krig med Sverige, man nærede som bekendt Mistillid til Gottorp. Under sine hyppige Besøg paa Graasten havde Kielmannsegge udtalt overfor Frederik Ahlefeldt, at han ikke vilde skade Kongen, han vilde hellere tage sin Afsked, det samme havde han gentaget over for Ahlefeldt i Rensborg inden Forliget. Efter Rensborgforliget havde Kielmannsegge i sin Egenskab af Regeringspræsident udsendt en Kundgørelse, der forbød at tale eller skrive om det, der var sket i Rensborg; ifald nogen angav et Menneske, der havde bragt Rygter videre om Forliget, skulde Angiveren faa en Belønning paa 20 Daler.

At man ogsaa fra dansk Side var ivrig efter at sikre sig Kielmannsegges Venskab, viser den Omstændighed, at der blev gjort et nyt Forsøg paa at bestikke Kansleren, der dog bestemt afviste disse Forsøg. Til Trods for sin personlige Uvilje mod Kielmanns-

egge var Frederik Ahlefeldt særlig ivrig efter yderligere at vinde den gottorpske Regeringspræsident for Danmark.

Kielmannsegge var, som ovenfor omtalt, i Hamborg, da det trak op til Sammenkomsten i Rensborg, og da man fra dansk Side absolut vilde have Kansleren med, lovede man ham fuld Sikkerhed, saafremt han vilde forlade sit Skjulested i Hansestaden og begive sig til Rensborg, hvor der intet ondt skulde vederfares ham. Der var utvivlsomt heller ingen af de tre Hovedmænd for Rensborgaffæren, Kongen, Griffenfeld og Ahlefeldt, der havde ondt i Sinde overfor den gottorpske Kansler, og da Kielmannsegge var kommet til Rensborg, blev han modtaget paa det naadigste af Kongen, ganske som han var blevet modtaget under sit Københavnsophold. Ogsaa Griffenfeld og Ahlefeldt optraadte med Venlighed overfor Kielmannsegge under hele Sammenkomsten i Ejderbyen. I Tillid til Venskabsforsikringernes Ærlighed underskrev Kielmannsegge, umiddelbart efter Rensborgforligets Afslutning, et saakaldt »Revers«.

Reversen havde følgende Ordlyd:

Efter at den hidtil en Tid lang mellem den durchlaughtigste stormægtigste Fyrste og Herre, Herr Christian 5. til Danmark og Norge og mit allernaadigste Herskab, den højærværdigste, durchlaughtigste Hertug Christian Albrecht til Slesvig-Holsten herskende Uoverensstemmelse og Uenighed ved guddommelig Indgriben er bragt helt ud af Verden og forligt, er der, som Følge af de tidligere, nu ophævede Tvistigheder, rettet en og anden uligelig Mistænkeliggørelse mod Undertegnede. Jeg ved dog, at min Samvittighed er ren, og at jeg er ganske uskyldig heri. For ydermere at bekræfte saadan min Uskyldighed lover og forpligter jeg mig herved til ikke at indlede, anstifte eller foranledige noget, som kan være til Skade for allerhøjstbemeldte Hans Kongelige Majestæt, Hans Kongelige Arvehus, Hans Stat eller Velværd, paa intet Sæt eller Vis nu eller i al Fremtid, hverken i Ord eller Gerninger, skriftligt eller mundtligt, eller hvorledes det ellers kan udpønskes; jeg lover og forsikrer, ikke uden Hans Majestæts forudgaaende specielle Tilladelse at forlade Hertugdøm-

merne og ikke tage hverken til Hamborg eller noget andet Sted, hvor min Nærværelse kunde vække Mistanke, synderlig i disse tunge Tider. Jeg lover for Resten af yderste Formue at arbejde hen i mod, at Hans Kongelige Majestæt, det Kongelige Arvehus, saa og Hans Højfyrstelige Durchlaughtighed og Højstsammes Gemalinde, Den Kongelige Arveprindsesse, tilsammen og hver især maa blive allernaadigst, respektive naadigst, tilfreds med min og min Slægts Conduite. Jeg forpligter og forbinder mig herved med min Ed til fast og ubrydeligt at overholde dette her Foreskrevne. Skulde jeg handle mod denne min Ed, fortjener jeg at miste min Ære og alt, hvad jeg ejer og har, rørligt og urørligt, idet al min Ejendom, hvor den end maatte befinde sig, og af hvad Navn den end monne være, vil være forbrudt ipso facto og hjemfalde til den kongelige Kasse; min Person vil være undergivet Hans Majestæts højeste Unaade og vilkaarlige Afstraffelse. Jeg underkaster mig enhver tænkelig Indskrækning og Exception, som maatte blive Følgen og Virkningen af ovenstaaende.

Jeg har til Stadfæstelse af ovenstaaende tillige med mine Sønner af egen fri Vilje og med velberaad Hu egenhændigt underskrevet dette Dokument og forsegleet det med mit sædvanlige Signet.

Saaledes givet i Rensborg 13 Julij Anno 1675.

J. A. Kielmannsegge. J. G. Kielmannsegge. F. C. Kielmannsegge.

Concordatum cum originali vera copia quod attestamus Subscripti.

C. Biermann. Gerhard Schröder.¹

Efter at have underskrevet Reversen troede Kielmannsegge sig helt sikker, han overholdt da ogsaa de Forpligtelser, han var indgaaet paa, blandt andet forlod han ikke Hertugdømmerne. Kielmannsegge blev da ogsaa ladet i Fred et helt Aar, indtil der kom et Tidspunkt, hvor man mente det formaalstjenligt at sikre

¹ Var oprindelig Sekretær hos Ulrik Frederik Gyldenløve; paa nærværende Tidspunkt holstensk Landraad og knyttet til den danske Regering i Glückstadt. Ved Genforeningen i 1684 spillede Schröder en betydelig Rolle, hvorefter Stillingen som Vicekansler i Glückstadt blev ham betroet.

sig hans Person. Motiverne til Fængslingen var ganske upolitiske; der var som Følge af Krigen Ebbe i den kongelige Kasse, og man vilde derfor gerne have Fingre i nogle af Kielmannssegges mange Penge, desuden vilde man gennem den gottorpske Kansler skaffe sig Bevismateriale mod Griffenfeld, der med Vold og Magt skulde gøres til Landsforræder; dertil kunde de tidligere Forhandlinger mellem den danske og den gottorpske Kansler benyttes. At Arrestationen først fandt Sted saa lang Tid efter Rensborgforliget, gav det hele et odiøst Præg, saa meget mere som Kielmannsegge i al den Tid havde forholdt sig i complet Ro. Fængslingen kom da ogsaa ganske bag paa Kielmannsegge, der troede sig i fuldkommen Sikkerhed, efter at han havde underskrevet Reversen. Saa sikker følte han sig, at han endog ganske kort Tid før Arrestationen havde henvendt sig til den danske Regering for at faa Lov til at foretage en Rejse til Hamborg. Paa denne Anmodning fik Kielmannsegge et bestemt Afslag, han havde at forblive i Hertugdømmerne og ikke forlade dette Territorium, saaledes som han havde forpligtet sig til i Reversen.

Forud for Afslaget gik et Forsøg paa at presse Penge ud af Kansleren, til hvem Griffenfeld i et Privatbrev skrev, at saafremt Kielmannsegge vilde forære Kongen af Danmark 100.000 Daler, skulde han slippe for Bestemmelsen i Reversen og faa Lov til at rejse, hvorhen han vilde. Herpaa svarede Kielmannsegge den danske Rigskansler: »Det er mange bekendt i Hertugdømmerne, hvad jeg har arvet fra mine kære og salige Forældre, og hvad jeg siden har faaet i Medgift ved mit Ægteskab; saa og er det nok som bekendt, hvad en Tjener af min Condition kan tjene ved Hoffet, og hvad han kan erhverve ved utrættelig Møje og Arbejde. Jeg behøver vel ikke nærmere at forklare, at jeg aldrig har været nogen Stratenrøver, saa lidt som jeg nogensinde har drevet Forretninger i Ophir,¹ det Land, hvor man graver Guld.«

Det i Reversen indeholdte Forbud mod at rejse til Hamborg var ikke helt logisk, man holdt nemlig i København paa, at Ham-

¹ Dette Land omtales kun i det Gamle Testament, hvor det berettes, at Salomon skaffede sig Guld, Ædelstene og Paafugle fra Ophir.

borg laa paa holstensk Territorium, og at Hansestaden var en slet og ret holstensk Provinsby; naar Kielmannsegge var i Hamborg, befandt han sig i Virkeligheden, efter den danske Regerings Opfattelse, i Hertugdømmerne.

Naar Kielmannsegge ønskede at tage en Tur til Hamborg, var det, fordi han havde bragt i Erfaring, at Hertugen af Gottorp, der havde bosat sig i Hamborg efter at være gaaet ind paa Rensborgforliget, var blevet vred paa sin tidligere altformaaende Yndling. Hertugens Vrede var fremkaldt af Sladder og anonyme Breve, der beskyldte Kielmannsegge for at have stukket Hovedet sammen med Griffenfeld og Ahlefeldt for at faa Rensborgforliget gennemtvunget. Kielmannsegge ønskede personligt at sætte Christian Albrecht ind i Forholdene, men det lykkedes altsaa ikke, og Kansleren havde for stedse mistet Hertugens Venskab. Hertugens Vrede varede langt udover Graven, og Faderens Synder blev hjemsøgt paa Sønnerne, saaledes som det nedenfor vil ses af nogle Breve fra Christian Albrecht til hans Svoger i København.

Den 17. Marts 1676 blev Kielmannsegge arresteret sammen med to af sine Sønner og ført til København.

Som Paaskud benyttede man et engelsk Pamflet, som man beskyldte Kielmannsegge for at være Forfatter til; det indeholdt yderst graverende Beskyldninger mod Christian 5. i Anledning af hans Behandling af Hertugen af Gottorp efter Rensborgforliget. Kongen skrev saa ned til Hamborg for at bede sin Svoger nøje undersøge Sagen. Skrivelsen var ikke synderlig diplomatisk affattet, og mellem Linjerne var det tydeligt at læse, hvem Kongen sigtede til. Hertugen blev da ogsaa smækfornærmet, han tilskrev Kongen et ret ubehageligt Brev og nægtede bestemt at lade foretage nogen Undersøgelse. I hvor høj Grad Hertugen følte sig overtydet om, at den danske Regering antog ham for Kielmannsegges Medskyldige i Skriitets Affattelse og Udbredelse, derpaa tyder følgende Linjer i Brevet: »Saaledes som de nuværende Tider gestalter sig, maa jeg taalmodig finde mig deri og henstille min Uskyldighed til den guddommelige Retfærdighed.«

Hertugens Brev blev forelæst i Gehejmeraadet, hvor man blev enig om lige rent ud at meddele Hertugen, at man betragtede hans første Raadgiver som Ophavsmanden til Fornærmelserne mod Kongen. Da Kielmannsegge var Kongens Undersaat, kunde man ikke mere finde sig i Kanslerens Optræden men agtede at sikre sig hans og hans Sønners Personer. Truslen blev hurtig efterfulgt af Handling. Paa Gottorp var man overbevist om, at det var Frederik Ahlefeldt ene og alene, der stod bag ved Kielmannsegges Arrestation, og for alle Tidens slesvigholstenske Historikere er det blevet et Dogme. Herom kan der imidlertid tvistes, derimod er det afgjort, at Frederik Ahlefeldt var den, der fik presset Kielmannsegge for de 100.000 Daler. Her er der bestemte Holdepunkter, idet det var Storkansleren, der med egen Haand skrev Concepten til det Forslag, der blev gjort den fangne Kansler: »Det henstilles endnu en Gang til Herr Præsidentens Overvejelse, om han vil afvente den af Hans Majestæt forordnede Proces og lade det bero paa Domstolenes Afgørelse, eller om han vil betale den omtalte Pengesum og derved give sine velaffectionerede Venner Anledning til at bevæge Hans Majestæt til en Mildnelse af Allerhøjstsammes Unaade og en Udsættelse af Processen. Den fuldstændige Frihed vil han, hoc rerum statu, umulig kunne opnaa, men vil man imidlertid bemøje sig med at overtale Hans Majestæt til at lindre og mildne det nuværende Fangenskab.«

Det drejer sig her om et højst uhyggeligt Forsøg paa Pengeafpresning, et Forsøg, der medførte et glimrende Resultat for den kongelige Kasse, idet de 100.000 Daler, som Storkansleren havde den Dristighed at kalde »en ringe Sum«, i nugældende Mønt vilde udgøre 2 Millioner Kroner.

Denne Fremgangsmaade overfor den gottorpske Statsmand stiller Frederik Ahlefeldt med et meget mildt Udtryk i en ikke flatterende Belysning; det var saa meget lettere for Storkansleren at udplyndre Kielmannsegge, som de tvende Kanslerkolleger var klare over, at Henvisningen til »at lade det bero paa Domstolenes Afgørelse« betød en Dødsdom; Dommerne skulde nok,

som de havde for Skik, dømme i Overensstemmelse med Kongens Vilje.

Efter Ankomsten til København blev Kielmännsegge anbragt hos Simon Petkum, en forløben Hollænder, der var gaaet i dansk Tjeneste og havde gjort sig ufordelagtigt bemærket ved at optræde som Frederik 3.'s Agent, da man skulde have Eleonora Christine udleveret af Karl 2. af England.

Det blev overdraget Paul Klingenberg og Christopher Gensch at holde Forhør over den fangne Regeringspræsident, der imidlertid var blevet overført til Citadellet.

Klingenberg var som født Hamborger indstillet sympatisk overfor Kielmannsegge, der altid havde været meget populær i Hamborg; man kan da heller ikke sige, at Generalpostmesteren var for haard mod den faldne Storhed under Forhøret. Klingebergs nære Forhold til Gabel har sikkert ogsaa haft Indflydelse; Gabel havde sat Pris paa den gottorpske Minister og stod lige til det sidste i flittig Brevveksling med ham. Hvad Gensch angaar, har han næppe været velvillig stemt overfor den fangne Kansler; Gensch var kommet i Konflikt med det gottorpske Hus, allerede medens han var i Hertugen af Holsten-Pløns Tjeneste. Gensch havde den Gang som Pløns mest formaande Embedsmand med megen Iver arbejdet for Gottorps Udelukkelse fra den oldenborgske Arv, og han havde conciperet Arveforliget mellem Pløn og Danmark, til Skade for Gottorp, der ikke reddede noget som helst af Arven. Den oldenborgske Sag bevirkede, at Christian 5. knyttede Gensch nøje til sig. Gensch, der delte sin tidligere Herre, Johan Adolf af Pløns Uvilje mod Hamborg, skulde blive et nyttigt Redskab i Christian 5.'s Hænder til Bekæmpelsen af Hansestaden; ogsaa dette bragte en Skærpelse i det daarlige Forhold mellem Gensch og Kielmannsegge. Men Gensch optraadte lige saa lidt som Paul Klingenberg med Haardhed mod Kielmannsegge, der blev godt behandlet i Arresten, ogsaa i materiel Henseende; der blev saaledes sørget paa det bedste for Statsfangens Forplejning.

Efter at have forhørt Kielmannsegge, sendte Klingenberg og Gensch Kongen en Udskrift af Forhørsprotokollen.

Allerdurchlaughtigste Stormægtigste Konge,
Allernaadigste Herre!

I Henhold til den os af Eders Kongelige Majestæt Allernaadigst tilstillede Befaling, at vi paa visse Punkter skulde holde Forhør over den hertugelig Slesvig-Holsten-Gottorpske Regeringspræsident, Baron Johan Adolf Kielmannsegge, saa have vi i allerunderdanigst Lydighed i Gaar Eftermiddags afholdt et saadant Forhør, og derved anvendt al Flid paa at extrahere en tilstrækkelig Bekendelse af bemeldte Præsident paa hvert Punkt. Eders Majestæt vil allernaadigst behage af vedlagte Protokol at lade Sig foredrage, hvad Regeringspræsidenten har svaret, og hvorledes han har svaret benægtende paa alt.

Vi anbefaler hermed Eders Kongelige Majestæt til den Allerhøjstes Beskyttelse, til lykkelig sejerrig Regering, og anbefaler vi os i al Underdanighed til Allerhøjstsammes Kongelige Naade.

Eders Kongelige Majestæts
allerunderdanigste, takskyldigste og allersomlydigste Tjenere

Paul Klingenberg, Christoffer Gensch.

København den 21. April 1676.

Articuli, angaaende hvilke Hans Kongelige Majestæt til Danmark og Norge allernaadigst har befalet at forhøre den fyrstelige Holsten-Gottorpske Regeringspræsident Johan Adolf Baron Kielmannsegge.

1) Om han ikke har raadet Hertugen til Slesvig-Holsten-Gottorp, hans Herre, til at forføje sig bort fra hans Residens Gottorp og trække sig tilbage til et andet, formentlig sikkert Sted, under det Paaskud, at Hans Kongelige Majestæt havde fattet Uvilje mod bemeldte Hertug og nærede farlige Planer imod ham.

2) Om han ikke har raadet bemeldte Hertug til at opsigte det

forrige Aar i Rensborg sluttede Forlig, at trække sig tilbage derfra og vægre sig ved at opfylde det.

3) Om han ikke til den Ende har raadet Hertugen til at skrive til Hans Kejserslige Majestæt og andre Potentater for at besvære sig over Hans Kongelige Majestæt til Danmark og Norge og søge Hjælp, paa det at Hertugen ved den fremtidige Fredstraktat formentlig kunde blive restitueret paa Trods af Rensborgforliget.

4) Om han ikke har udgivet og udbredt i Verden et skændigt Smædeskrift angaaende alt det ovenstaaende og specielt angaaende det, som er gaaet for sig i Rensborg, og derved paa højst forsmædelig Vis forvoldt Skade og Afbræk paa den høje Respekt, som tilkommer Hans Kongelige Majestæt.

5) Om han ikke desuden, paa Trods af den af ham udstedte Revers, har underholdt en privat Correspondance med udenrigske og andre Personer angaaende disse Conjunctioner og Sager og i denne Correspondance har criticeret og injurieret Hans Kongelige Majestæt, Hans Stat og Ministre paa det frækkeste.

6) Om han ikke paa Grund af disse umaadelige Forbrydelser, i Henhold til den af ham udstedte Revers, fortjener at dømmes fra Ære, Liv og Gods, idet han med disse nye begangne Forbrydelser paa hvert Sæt har mistet den Pardon og Amnesti, som han tilforn har faaet overantvordet af Hans Kongelige Majestæt til Danmark og Norge.

I Følge Hans Kongelige Majestæt til Danmark og Norge, vor allernaadigste Konge og Herres allernaadigste Befaling, har vi undertegnede Dags Dato forelagt ovenstaaende for den fyrstelig Slesvig-Holsten-Gottorpske Regeringspræsident Johan Adolf Baron Kielmannsegge og paalagt ham at afgive et tilstrækkeligt Svar paa visse Punkter, som man læste højt for ham, idet man gav ham Tilhold om at huske sig godt om, paa hvert Sæt holde sig til Sandheden og ikke gøre det for vanskeligt for os.

Bemeldte Præsident har derhos praeliminariter med mere svaret, at han beklagede, at han for Tiden saa ufortjent og uformodet var geraadet i Unaade.

Han havde i henved 6 Aar mestendels opholdt sig i Hamborg

for at slippe fri for det kedsommelige Liv ved Hoffet og for at unddrage sig det daglig forefaldende tunge Ansvar; men Rigskansler Grev Griffenfeld havde gennem forskellige Breve og foranlediget ved den oldenborgske Sag og ellers andre Sager rodet ham ind i Forretningerne igen. Det var ogsaa paa Kanslerens indstændige Opfordring, at han var kommet til Rensborg, efter at Grev Anton af Aldenburg meget havde animeret ham dertil, desuden havde Hans Majestæt selv sendt ham et Pas til og fra Rensborg og gennem en Trompeter givet ham frit Lejde. Det havde kostet ham megen Overvindelse at bestemme sig til Rejsen til Rensborg, men han var rejst i Haab om allerunderdanigst at kunne bevise Hans Kongelige Majestæt en behagelig Tjeneste. Da han var kommet til Rensborg, havde Rigskansleren confere-ret med ham 8 Timer i Træk, da alle Ting vare blevne vel incaminerede. Derefter havde han overtalt sin naadigste Herre til selv at begive sig til Rensborg; dette havde bagefter skaffet ham megen ond Sladder paa Halsen, efterdi Affærerne dersteds forløb ganske anderledes, end man havde forventet. Gud var hans Vidne, sagde han, at han trolig havde raadet til i disse urolige Tider at komme overens og accomodere sig, Gud vilde igen skænke Fred, og da indgive Hans Kongelige Majestæt Tilbøjelighed til at tænke paa sin Svoger Hertugen af Gottorps og hans Efterkommeres Tarv. Endelig, efter at Forliget var sluttet, havde han faaet en Revers til Underskrift, han havde fra først af bedt sig undskyldt, men Kansleren havde med gode Ord og Løfter søgt at faa ham fra det, og sagt, han skulde bare skrive under, saa skulde Kansleren nok sørge for, at der ikke vederfores ham noget ondt af den Grund. Hans Kongelige Majestæt havde vist sig meget naadig imod ham og i Rigskanslerens og Statholder Grev Ahlefeldts Nærværelse forsikret ham om, at han var ham meget naadig sindet, og at han ej forlangte ovennævnte Revers for sin egen Skyld, men eftersom de Allierede krævede det. Derpaa havde han underskrevet Reversen og øjeblikkelig i det første Kvarter efter Hjemkomsten aflagt Beretning for Hans Durchlauchtighed, Hans naadigste Herre, om hvad han havde gjort; samtidig ansøgte han om, at Hertugen vilde forunde ham

at flytte bort fra Slesvig¹ og fæste Bo paa et andet Sted i Riget, men det vilde Hertugen ej tillade og havde sagt, at han bare skulde blive boende i Slesvig, Hertugen skulde ikke bemøje ham med noget, der stred mod Reversen. Derefter havde han afholdt sig fra alt, hvad der kunde være Hans Kongelige Majestæt imod, skønt Raaderne ofte havde givet ham Anledning dertil. Ungefær 4 Uger før han blev taget til Fange, havde Hans Durchlaughtighed advaret ham, at han skulde se sig vel for, men Regeringspræsidenten havde bragt Hertugen paa andre Tanker og sagt, at man ikke skulde kehre sig om saadan Slidder-Sladder; det var kun de ulykkelige Krigsforhold, som vare Aarsagen dertil, og naar Freden oprandt, vilde vel alt komme i de rette Fuger. Doctor Mecklenburg i Slesvig og andre havde ogsaa varet ham ad, men paa Grund af sin gode Samvittighed havde han ikke brudt sig om noget, indtil der endelig om Morgenen tidligt opstod en Tumult foran hans Hus, og Oberst Levetzow² tog ham til Fange; han havde ladet sig arrestere uden at gøre Modstand, og paa den Maade var han kommet hertil.

Derpaa er det første Spørgsmaal blevet læst op for ham, og Svar derpaa begæret af ham.

Paa det første Spørgsmaal svarede han: Hans Herre havde saadan 4 Uger før hans Tilfangetagelse skrevet til ham om farlige Ting, som vare i Gære imod ham; paa den Tid havde han som Følge af Upasselighed ikke været ved Hoffet i 4 Uger; men saaledes foranlediget var han brudt op for personlig at faa Hertugen bort fra de Tanker. Han havde aldrig raadet Hans Durchlaughtighed til at drage bort fra Gottorp, om han saa skulde bøde med Liv og Gods derfor, og Gud straffe ham, om han havde gjort det. Hans Herre havde nok tilskrevet ham om sligt, men Regeringspræsidenten havde aldrig raadet dertil, tværtimod havde

¹ Slesvig By.

² Hans Frederik Levetzow stammede fra Meklenborg-Güstrow. Gik i dansk Tjeneste umiddelbart efter Slaget ved Nyborg 1659, hvor han som Major i den svenske Hær var blevet taget til Fange. Levetzow blev helt igennem dansk, solgte sine meklenborgske Godser og erhvervede i Stedet for Jord i Danmark, blandt andet Hvolgaard ved Vejle. Levetzow blev Oberst ved Begyndelsen af den skaanske Krig, under hvilken han indlagde sig Fortjeneste i Slaget ved Lund og avancerede til Generalmajor. Ved sin Afsked fra Hæren 1694 udnævntes han til Generallieutenant. Baade som Officer og Godsbesidder havde Levetzow et godt Navn, han var meget human overfor Bønderne paa de ham tilhørende Godser og i særlig Grad interesseret i Skoleundervisningen paa disse Godser.

han tilskyndet Hertugen til at afvise slige Raad, og han vilde ikke have med saadant at gøre; han maatte være en Skælm, om han havde handlet anderledes. Saavidt han vidste, havde hans Sønner heller ikke raadet Hertugen dertil. Han havde en Gang spurgt Sønnen derom og formanet dem til ikke at gøre det.

Paa det andet Spørgsmaal havde han ogsaa givet et negativt Svar: Han havde ei gjort det, og hver Gang Hans Durchlaughtighed talte derom, havde Regeringspræsidenten skudt sig ind under den af ham udstedte Revers og mindet om, at der var Krig, man maatte have Taalmodighed, indtil der atter blev Fred, saa vilde Forholdene blive bedre. Han havde bedt Rigskansleren om Forlov til at rejse til Hamborg, for han havde sine Møbler der, og i Slesvig maatte han klare sig med fremmed Bohave og med hvad hans Børn laante ham; derpaa havde Rigskansleren immervæk holdt ham hen med Veksler paa Fremtiden. Regeringspræsidenten tilstod, at han i Discusser ofte havde givet til Kende som sin Mening, at Hans Majestæt havde haft god Grund til at fordre Sikkerhed af Gottorp, for at ingen skulde falde ham i Ryggen, siden Hans Majestæt mente at have Grund til at mistro Gottorp. I Rensborg havde han sagt til Statholderen, Grev Ahlefeldt, at han hellere vilde tage sin Afsked og trække sig tilbage til Privatlivet fremfor at give Kongen Anledning til Mistanke. Om Hertugen skulde have traktet efter ikke at opfylde Bestemmelserne i Rensborgforliget, ja, derom maatte de andre Geheimeraadere vide Besked.

NB. Til at begynde med sagde han: »Det maatte hans mellemste Søn og Doctor Cramer¹ vide Besked om. Bagefter bad han om, at disse tvende Navne ei maatte vedføjes, men at der generaliter skulde henvises til de andre Geheimeraadere.

Regeringspræsidenten havde stedse raadet til inderligt Sammenhold mellem Kongeriget og Gottorp og remonstreret, at naar de tvende regerende Huse var enige, og havde Stæderne Hamborg og Lybæk paa deres Side, formaaede ingen at gøre dem

¹ Den her i Bogen ofte nævnte Andreas Cramer, der sammen med Kielmannssegge havde deltaget i de Debatter, der gik forud for Rensborgforliget. Paa det omhandlede Tidspunkt opholdt Cramer sig hos Hertugen af Gottorp i Hamborg, og her lykkedes det ham mere og mere at faa Indflydelse paa Christian Albrecht, der nu ikke længere var under Kielmannssegges Paavirkning.

noget; derfor havde han da ogsaa altid tilraadet en god Forstaaelse med Hamborg. Han havde afslaaet at tale med den engelske Gesandt for ikke at vække Mistanke, han havde ogsaa afvist sin Søn, Johan Adolf, da han havde ansøgt ham om at holde fast ved sit Forsæt, stedse at overholde Reversen.

Paa det tredie Spørgsmaal svarede han ogsaa benægtende: Han vidste ikke noget derom, havde ikke raadet dertil, og ei heller haft noget at skaffe dermed. Han vidste ikke, om de andre Geheimeraader hjalp til, samme havde ingen Revers afgivet, og følgelig maatte de formodes at have været af den Formening, at det stod dem frit for at tjene deres Herre. Doctor Cramer vilde en Gang blot have forelæst ham Svarskrivelse til Hans Majestæt angaaende den engelske Skrivelse, og anmodet ham om at ville høre den. Men Regeringspræsidenten havde afslaaet det, peget paa sin Revers og begæret, at man forskaaned ham for slige Sager; dog havde han herved erindret om, at Skrivelsen maatte være saalunde affattet, at det ei kunde krænke Hans Majestæt. In Summa vilde han ei vide af saadan Skrivelse, havde heller ei nogen Tid haft den for Øje.

Paa det fjerde Spørgsmaal svarede han igen benægtende: Han var en Skælm, om han havde gjort det. Hans Kongelige Majestæt havde communiceret et engelsk Smædeskrift til Gottorp, og det maatte have været overført til tysk af Doctor Joël, men Regeringspræsidenten havde aldrig læst dette Skrift, og hvad der var blevet ham meddelt af samme, havde han i højeste Grad misbilliget. Baron Kielmannsegge havde givet Befaling til, at det fra Prædikestolene i Hertugens Navn skulde bekendtgøres, at alle og enhver havde at afholde sig fra Udbredelsen af Rygter og fra Sladder om Rensborgforliget og hvad der passerede paa den Tid, saa og fra ondsindet Snak om Hans Majestæt, for saadan Forseelse var fastsat den højeste Straf; hvo der angav slige Rygtesmede skulde belønnes, og en Præmie af 20 Rigsdaler blev lovet Angiveren. Gud straffe ham paa Legeme og Sjæl, om han vidste noget om bemeldte Smædeskrift. Kansleren havde en Gang communiceret ham en tysk Pasquille, hvortil han svarede, at Concipienten maatte vel have ladet sin Pen hvile. Ifald man

kunde overbevise ham om andet, vilde han tage Skade for Hjemgæld. Om der endnu fandtes et andet Smædeskrift, vidste han ikke, havde ikke set noget tilforn, uden hvad Hans Kongelige Majestæt havde skikket til Gottorp, man maatte spytte ham i Øjnene, om han løj. Kunde man fremkomme med noget fra hans Haand, vilde han staa til Ansvar derfor. Hvad andre Mennesker skrev, kunde han ikke befatte sig med, han havde mange Venner og Fjender, de kundø skrive hvad de vilde af godt og ondt, det kunde han ikke stikke sin Næse i.

Paa det femte Spørgsmaal svarede han eodem modo benægtende: Gud bevare ham for det. Efter at han var kommet tilbage fra Rensborg, havde han lagt hele sin Correspondance paa Hyl- den, baade den, han tidligere havde haft med Hamborg, Regens- burg, Wien etc. Han vidste intet om slige Breve, kunde intet komme i Hu. Gud straffe ham, om han løj. Saafremt der skulde findes noget, bad han om at faa det communiceret, paa det at han kunde staa til Ansvar derfor.

Paa det sjette svarede han: Gud Fader bevare mig, den Bekomst var dog for haard, at man kunde paadutte ham sligt, han anede intet derom. Hans Majestæt var en retfærdig Herre, han kunde ikke paa noget Sæt lade ham vederfares Uret; han tog Recurs til Hans Majestæts billige Tænkemaade, han kunde dog umuligt være saa taabelig paa slig Vis at sætte sine Godser i Lan- det i Fare; han bad om Relaxation fra Arresten for sig og sine Sønner, han offererede at udstede en Garantierklæring eller en Revers om, aldrig at ville sige, gøre eller tænke noget, der kunde være Kongen imod.

Ifald der var sket noget, maatte de andre Raader vide Besked.

NB. Her sagde Regeringspræsidenten til at begynde med nok en Gang: Hans ældste Søn, Doctor Cramer og de andre Gehei- meraader maatte vide Besked. Derefter bad han, om man vilde stryge hans Søns og Doctor Cramers Navne og kun forblive in terminis generalibus.

Han kunde ej menge sig i dette, han var ganske uvidende der- om. Han havde aldrig forsøgt at unddrage sig fra Bestemmelser- ne i Reversen, han havde blot en Gang anmodet om at maatte

tage til Hamborg. Naar Regeringspræsidenten ønskede at rejse til Hamborg, var det for at kunne tale personligt med Hertugen, der fra højstaaende Side var blevet advaret imod ham, man havde raadet Hertugen til at tage sig i Vare for Regeringspræsidenten, der i al Hemmelighed stod i dansk Sold, han havde i Forbindelse med Rigskansleren været Ophavsmanden til alt det, der blev foretaget i Rensborg. Advarslen var kommet fra fyrstelig Haand, og Enkehertuginde¹ vidste god Besked derom.

Iøvrigt bønfaldt han om Kongens Naade, tilbød at bosætte sig i en Afkrog af Landet, han vilde binde sig til alle de Betingelser, der maatte gefalle Kongen, naar han bare maatte komme tilbage til sine egne. Han gik ogsaa i Forbøn for sine Sønner, og da han var en gammel svag Mand, bad han om at faa det bequemmere indrettet i Arresten og om bedre Forplejning, han bad ogsaa om, at Vagten maatte faa Tilhold om at forholde sig rolig om Natten.

Da man nu ikke kunde faa mere ud af ham denne Gang, havde man indstillet Forhøret og endnu en Gang læst Protokollen højt for ham. Hvad der staar i Protokollen, er altsaa hans egne Ord, og alt er fuldbyrdet i hans Nærværelse.

Actum København den 20. April 1676.

Paul Klingenberg, Christoffer Gensch.

Protocollum

Saaledes som de Kongelige Commissarii i Kielmannseggesagen have ført den in puncto examinationis.

Godt to Maaneder efter at Forhøret var blevet afholdt, afgav Kielmannsegge følgende Erklæring:

Jeg undertegnede bekræfter og bevidner herved: Jeg og mine Sønner er formedelst visse højst vigtige Aarsager faldet i Unaade hos Hans Kongelige Majestæt til Danmark og Norge, min aller-naadigste Konge og Herre, og har Allerhøjstsamme af den Grund foranlediget, at vi ere blevet satte i sikker Forvaring, og videre

¹ Christian Albrechts Moder, Marie Elisabeth, født Prinsesse af Sachsen. Hertuginde levede som Enke i Husum, hvor hun døde 1684.

forordnet, at der, for visse Aarsagers Skyld, skal anlægges og føres Kriminalproces imod os. Hans Majestæt har alligevel, foranlediget af min allerunderdanigste Ansøgning, min Tryglen og mine Bønner, for saa vidt ladet sig formilde, saa Allerhøjstsamme er frafaldet og har suspenderet saadan Processes Afholdelse, og har indrømmet og bevilliget mig og min Søn Frederik Christian Kielmannsegge et rummeligere Fængsel og mildere Arrest. I Anledning af slig Kongelig Naade og til Contestering af min allerunderdanigste Devotion reserverer og forpligter jeg mig i Kraft af ovenstaaende til følgende:

1) Paa Grund af nuværende svære Tider og til Hjælp ved Fortsættelsen af de krigerske Operationer mod vor fælles Fjende, forpligter jeg mig til inden Forløbet af 3 Uger at betale til Hans Majestæt Kongen 100.000 Rigsdaler in specie, som vil blive anvist til Udbetaling i Hamborg og erlagt til den, som Hans Majestæt allernaadigst vil forordne dertil.

2) Al den Stund jeg og mine Sønner er imputerede og anklagede for at have foraarsaget og foranlediget de Vidtløftigheder og Uenigheder, som ere opstaaede og end ere forhaanden mellem Hans Majestæt og Hans Durchlaughtighed, min allernaadigste Herre, er der intet, vi i højere Grad ønsker og begærer end saa vidt muligt afvise og modbevise slige Beskyldninger og den mod os rettede Mistanke; som Følge heraf lover vi at anvende alle optænkelige Midler til at virke hen til, at Hans Højfyrstelige Durchlaughtighed efter sine højlovelige Forfædres Exempel for stedse overholder og forbliver i en god, inderlig og intim Forstaaelse med Hans Majestæt Kongen, og at han til den Ende skikker og opfører sig, saaledes som det kræves af den Union og de Arveforlig, som ere oprettede det Kongelige og det Hertugelige Hus imellem; og in Specie saaledes som det fordres og forlanges i Kraft af det sidste Forlig.

3) Efterdi der, som ovenfor omtalt, er lovet os mere Frihed i vor nuværende Arrest, og efterdi vi haabe, at saadant Løfte vil blive holdt, saa forpligter vi os ligervis til ingenlunde at misbruge saadan Gunst, ei heller at misbruge den større Frihed til utilstedelig Correspondance eller for Resten at udøve noget til Hans

Majestæts eller Allerhøjstsammes Stats Præjudice, hverken direkte eller indirekte. Meget mindre vil vi benytte den os tilstedte Faveur til at trage efter saa lidt som egenmægtig at hengive os til Haabet om yderligere Løsladelse og Frihed, men tværtimod holde os indenfor de os foreskrevne Skranker i vor Arrest og allerlydigst og allersomtaalmodigst oppebie Hans Majestæts aller-naadigste Forordninger; i Tilfælde af Overtrædelse fortjener vi at miste Liv og Gods.

Jeg erkender herved, at jeg tilsamt med mine Sønner frivillig og af egen Drift have underskrevet nærværende Revers og forsynet samme med vore Segl.

Givet i København i Kastellet den 30. Juni 1676.

J. A. Kielmannsegge. F. C. Kielmannsegge.

En Maaned efter indgik der en Rapport til Kongen fra Christoffer Sehested og Simon Petkum.

Sehested var paa mødrene Side en Ahlefeldt og nærbeslægtet med Storkansleren; han begyndte som Hofmand, i hvilken Egenkab han avancerede hurtig, idet han allerede i en Alder af et Par og tredive Aar blev Hofmarskal hos Frederik 3. Christian 5. gjorde straks efter sin Regeringstiltrædelse Sehested til Amtmand over Skanderborg Amt.

For at det ikke skulde se ud som en Forvisning, hvad Sehested nærmest var tilbøjelig til at mene, forærede Kongen den nye Amtmand Øen Endelave, der laa bekvemt lige ud for Jurisdiktionen, saaledes at Sehested let kunde sejle over og se til sin Domæne; desuden skænkedes der ham noget herreløst eller, som man kaldte det, øde Strøgods i Omegnen af Skanderborg By. Denne omfangsrige Gave kunde ikke lægge noget Plaster paa det Saar, som Sehested følte ved at være kommet saa langt bort fra København. Men pludselig overraskedes Amtmanden ved en Ordre om at komme til København, hvor han fik Besked om at begive sig til Warschau for der at søge Prins Jørgens Candidatur

til den polske Trone gennemført. Naar Sehested blev udset til dette Hvery, var det nærmest, fordi han kendte det, der i wien-ske Regeringskredse blev kaldt »die polnische Wirtschaft«, et Udtryk, der senere blev til et Skældsord, »eine polnische Wirt-schaft«. Talemaaden blev ogsaa benyttet i Danmark. Dette Kendskab havde Sehested erhvervet, da han paa Frederik 3.'s Vegne forhandlede i Wien om et Forbund med det romerske Rige under den første Svenskekrig.

Denne meget vigtige Sendelse skyldte Sehested Griffenfeld, til hvem han stod i et venskabeligt Forhold. Sehested havde ikke Held med Foretagendet, der formentlig kunde være blevet gen-nemført, om ikke Christian 5.'s Brøder som ivrig Lutheraner havde nægtet at gaa over til den katholske Religion.

Naar Sehested blev udset til at agere i den kielmannseggeske Sag, var det i hans Egenskab af Admiralitetsraad.

Christoffer Sehesteds og Simon Petkums Rapport havde føl-gende Ordlyd:

*Allerdurchlaughtigste, Stormægtigste Konge,
Allernaadigste Konge og Herre!*

I Anledning af Eders Majestæts mest højstærede Befaling af 5te hujus, den vi under 7. i samme Maaned have bekommet ihænde, skulde vi herved allerunderdanigst meddele, at der intet Svar er indkommet fra Commissarius Egidius Hennings; derimod har Baron Kielmannsegge under 8. dennes ladet os insinuere en No-tificationsskrivelse, hvorudi han meddeler, at han allerede har skaffet 50.000 Rigsdaler sammen, hvorefter vi saafort skaffede Admiralitetet en Veksel paa nævnte Beløb, i det sikre Haab, at faa dette fuldt berigtiget i Løbet af 8 à 10 Dage, og desuden For-sikring om, at Restsummen, 50.000 Daler, ligervis skulde følge efter inden kort Tid.

Imidlertid er Baron Kielmannsegge, i Henhold til Eders Maje-stæts Benaadning, meddelt os i Allerhøjstsammes Allernaadigste Befaling, blevet anbragt paa en i Overensstemmelse med Benaad-ningen passende Maade, og har Baronen som Tak for denne An-

bringelse til Gengæld lovet evig Lydighed og Submission mod Eders Majestæt og bekræftet det gentagne Gange med mange dyre Eder. Paa vor Side ser vi det nu an, om Eders Majestæt mener Allernaadigst at ville udstrække Allerhøjstsammes Naade saa vidt, at der foruden den allerede tilstedede Frihed endnu maa tilstedes Baronen en yderligere, meget ønsket Gunst, nemlig den at maatte spise og conversere i Selskab med andre. Baronen har saa indstændigt lagt os denne Sag paa Hjerte, at vi sluttelig have maattet love allerunderdanigst at lægge denne Bøn for Eders Majestæts Fødder. Ikke mindre henlever vi i Forventning om, hvad Eders Majestæt Allernaadigst vil resolve angaaende Vicepræsidenten¹ efter at de første 50.000 ere udbetalte, al den Stund Vicepræsidenten ligervis som sin Fader helt indtrængende ansøger om at maatte komme sammen med sine Brødre. Med nogen Præcaution have vi ladet de Herrer Kielmannsegge sørge for deres egen Kost samt tilstedet dem Brugen af et større Tjenerskab, idet vi ere af den Formening, at de i saa Fald ville bemøje sig end mere med at gøre sig værdige til Eders Majestæts yderligere Naade og ei til deres egen Skade gennem deres Conduite foraarsage os nye Scrupules.

Vi forbliver næst kærlige Ønsker om yderligere glorieuse Successer

Eders Kongelige Majestæts
Allerunderdanigste og tro devoteste

Christoffer Sehested. Simon Petkum.

København den 2 Augustii Anno 1676.

Dette saa vel som andre Dokumenter i Kielmannseggesagen giver et uhyggeligt Indblik i, hvorledes det i første Række gjaldt om at faa den fangne Statsmand til at punge ud. Saasart de afpressede Penge begyndte at flyde i den kongelige Kasse, blev der

¹ Kielmannsegges ældste Søn, der var gift med en Kusine til Frederik Ahlefeldt, var, efter at den gamle Kansler havde slaaet sig ned i Hamborg, efterhaanden traadt ind i de fleste af Faderens Embeder. Da Johan Adolf Kielmannsegge var blevet arresteret og anbragt i Kastellet sammen med sine to yngre Sønner, blev den ældste Søn interneret i Nyborg, men efter Modtagelsen af dette Brev bestemte Christian 5. sig til at lade Vicepræsidenten anbringe i Kastellet.

tilstaaet Kielmannsegge allehaande Behageligheder, blandt andet fik Kansleren Lov til at faa lige saa mange Retter han vilde til sine Maaltider. Kielmannsegges Død indtraadte umiddelbart efter en meget kraftig Middag, hvilket gav Anledning til et i København udbredt Rygte, at Kansleren havde faaet et Slagtilfælde som Følge af Forispelse. I Sønderjylland, hvor Kielmannsegge var meget afholdt, verserede det sikkert ganske ugrundede Rygte, at man paa Foranledning af den danske Regering havde kommet Gift i Kanslerens Mad.

Fra Kielmannsegges Svigerdatter modtog Christian 5. følgende Bønskrift:

Stormægtigste Allernaadigste Konge og Herre!

Eders Majestæts høje og velbekendte Godhed og Naade er ene og alene Grunden til, at jeg tager mig den under andre Omstændigheder usømmelige Frihed at lægge en ydmyg Bøn for Eders Majestæts Fødder, denne Supplic gælder min Mand. Den Troskab og Kærlighed, jeg som Ægteviv er min Allerkæreste skyldig, vil forhaabentlig undskylde min Fejl, og destomere tilskynde Eders Majestæt til med naadigere Sindelag at laane Øren til min allerydmygste Bøn; jeg beder Eders Majestæt om allernaadigst at behage at lade min førømtalte Allersomkæreste Ægtehalvdel, nemlig den gamle Regeringspræsident Kielmannsegges ældste Søn, sætte paa fri Fod, og unde mig atter at maatte leve tilsammen med ham. Som en fornuftig og velmenende Konge vil Eders Majestæt uden Tvivl tage i Betragtning og føle nogen Medlidenhed med, at jeg i saa ung en Alder skal komme udi saa stor Bedrøvelse formedelst min kære Mand; Eders Majestæt vilde af slig Aarsag lade mig destomere fornemme Eders høje Kongelige Huldsalighed, paa det at jeg vil kunne sige, at Eders Majestæt har tilbagegivet mig det, som er mig det allerkæreste paa Jorden. Hidtil har man aldrig fundet nogen, der ikke har lovpriset Eders Majestæts høje Godhed, saa lidt som nogen er gaet bedrøvet bort fra Eders Aasyn, derfor har jeg den faste Tillid til, at I ikke vil kaste til Jorden og sønderknuse mit store Haab, men tværtimod resolve derhen, at *enten bliver min Mand sat paa fri Fod*

eller jeg faar Lov til at være sammen med ham. Eders Majestæt vil ei have den ringeste Skade af, naar I viser mig den høje Naade og tilsteder, at jeg maa leve i min Mands Selskab, derfor tvivler jeg ikke paa, at Eders Majestæt vil have den store Godhed naadigst at tage sig af denne min Kummer og min ydmygste Bøn og lader mig vederfare en god Resolution. Den gode Gud, som til Dato paa en saa mild og faderlig Maade har velsignet Eders Majestæts retfærdige Vaabenkamp, vil som Tak for saadan mod mig udvist Naade naadigst skænke Eders Majestæt Held med det, I videre foretager Eder, saa at det maa falde ud til højeste Glorie og Verdensberømmelse for Eders Majestæt. Og jeg vil for mine Livsens Dage stedse være beflittet paa at vise mig som

Eders Majestæts

allerydmygste Tjenerinde

Dorothea Friherreinde Kielmannsegge.

Hamborg den 11 August Anno 1676.

Det virker noget desorienterende at læse Baronesse Kielmannssegges smigrende Ord om Christian 5.'s »Godhed«, naar man erindrer den Grusomhed, Kongen saa kort forinden havde udvist overfor sin øverste Raadgiver. Det vil ses, at Kanslerens Svigerdatter i sit Brev, ganske som Svigerfaderen og Brødrene, giver det Udseende af, at hun betragter Svenskerne som sine Fjender.

Kort før Baronesse Kielmannsegge afsendte ovenstaaende Brev, havde hendes Ægtefælle gjort Anstalter i samme Retning. Mauritius, der foruden at føre Sagen mod Griffenfeld tillige skulde procedere mod Kielmannsegges Sønner, sendte i den Anledning et højst modbydeligt Brev til sin Protektor, Hertugen af Pløn: »..... Amtmand Kielmannsegge længes meget efter sin unge Kone og har lovet 1000 Rigsdaler til den, der kan udvirke, at hun kommer til ham i Fængslet. Ifald Hans Majestæt Kongen vilde unde mig lidt af den Masse Guld, som Kielmannseggerne ejer, vilde det være en stor kongelig Naade. Saa kunde Kielmannssegges Kone blive besvangret, Kielmannsegge faa flere Børn, og jeg, ved Hjælp af Penge, en Fjende mindre.«

Den danske Regering beslaglagde en Del af Kielmannsegges Correspondance, nedenstaaende Skrivelse blev fremlagt under Sagens Behandling.

Skrivelsen var fra Syndikus Garmer i Hamborg. Garmer var af det hamborgske Raad og Senat ansat som Hansestadens juridiske Raadgiver og tillige som dens Advokat under Retsstridigheder. En af Garmers væsentligste Opgaver var at anlægge og føre Sag imod hamborgske Embedsmænd, der forsømte deres Embede, samt, og det var hans vigtigste Opgave, at paatale uretfærdige Domme fra de hamborgske Domstoles Side; det skulde navnlig ske, naar en Dommer havde »bøjet Retten for Gunst og Gave«. Det var en meget betydningsfuld Stilling, Garmer sad inde med som Syndikus, den svarede nærmest til det danske Embede som Kronsyndikus, Datidens Statsadvokat, og medførte foruden det alt nævnte Pligten til at være det hamborgske Raad og Senat behjælpelig, naar statsretlige Spørgsmaal skulde afgøres; Garmer havde beskæftiget sig indgaaende med Hamborgs Stilling til Danmark og Gottorp. Da Garmer baade personlig og ex officio var i høj Grad antidansk, var han langtfra velset i danske Regeringskredse, medens man paa Gottorp vurderede den hamborgske Syndikus højt. Garmers Navn forekommer flere Gange i Frederik Ahlefeldts Breve, idet Garmer spørger den af ham som Jurist aabenbart højt skattede Storkansler om forskellige Spørgsmaal vedrørende Gottorp. Den gottorpske Regering benyttede Garmers Assistance, da den henvendte sig til Rigsregeringen i Wien i Anledning af Rensborgforliget.

Saa godt som alle de tyske Stater havde hver deres Syndikus, særlig navnkundig var Institutionen i Preussen, blandt andet fra den schlesiske Krig, som Frederik den Store indledede med de Ord: »Nu tager jeg Schlesien, min Syndikus skal nok bevise, at jeg har Ret.«

Brevet fra Garmer var gefundenes Fressen for den danske Regering, der blandt andet ventede at finde Bevismateriale mod Griffenfeld i Brevet.

Af Forsigtighedshensyn benytter Syndikus i sine Skrivelser et Billedsprog, som han gaar ud fra, at Adressaten maa kunne

forstaa; naar han skriver om Ludvig 14., ynder han saaledes at bruge Vendingen Liljerne. Det er ligeledes af Forsigtighedshensyn, naar han undertiden undlader at skrive de i Brevene omtalte Personers Navne helt ud, han nøjes i saa Fald med Forbogstavet til Familienavnet eller med at skrive Fornavnet, undertiden Øgenavnet.

Eders Excellence, høje og mægtige Patron!

Eders Excellences højtærede Skrivelse af 13 hujus er ogsaa rigtig kommet mig ihænde; jeg undres slet ikke over, at Hans Højærværdighed efter at have prædiket 2—3 Gange er passeret forbi Eder uden at henvende Ordet til Eder; thi jeg slutter af denne ringe Success, at I har vidt omfattende Planer for, og at den Helligaand er kommet over Eder i højere Grad end den plejer van. Jeg skal dog se at lure ham af, om han ikke, efter at have afgivet Beretning om vore Forhandlinger til Premierministeren¹ skulde skrive et eller andet Ord til mig. Kommer Tid, kommer Raad. Iøvrigt har Hans Høje Excellence Greven svaret, og Svaret følger hoslagt. Jeg kan af hans confidentielle Meddelelser slutte saa meget, at han er bange for, at hans Brev skal blive opsnappet, eller at der skal hænde noget andet, og at han derfor ikke skriver udførligt, men i Stedet for at love noget vil gennemføre selve Sagen paa allerhøjeste Sted. Jeg noterer ogsaa, at Hans Høje Excellence principalis har skrevet til I. og besværet sig over den Maade, hvorpaa man tracterer M., der altsaa maa leve mere retiré, og der anføres slet ingen Grunde derfor.

I Anledning af Eders Excellences Forespørgsel svarer man mig fra Wien, at der rejser sig Vanskeligheder baade paa Grund af Religion, Stilling og Rang. Man værdiges kun at udnævne Fyrster, Grever og Baroner til kejserlige Raader, dertil kommer, at vedkommende maa bekende sig til den katholske Religion. Kun en Gang i 100 Aar er det lykkedes en lutheransk fyrstelig Person at blive admitteret til Geheimeraad. Vedkommende maa eleveres og ophøjes til denne høje Stilling gennem det kejserlige

¹ Griffenfeld.

Rigskancelli, og her have Liljerne¹ faaet fast Fod paa en ret familiær Maade. Jeg maa derfor overveje, hvad der er det raadeligste; thi omendskønt Hungeren efter det højhellige Guld raader i bemeldte Kancelli, hvilket vil gøre Sagen mindre vanskelig, saa maa der dog tages Hensyn til Liljerne. Jeg tror alligevel ikke, det foreløbig kan forblive et Secret, men skal jeg dog conformere mig efter Eders Excellences videre Ordre.² Ellers er igaar Habbæus von Lichtenstern³ ankommet hertil og har friet til denne Stat similiter som til Brunsvig. Her har man udbedt sig Dilation for at faa Stunder til at overtænke Sagen, og jeg har faaet Besked om at affatte en Skrivelse til Hans Kejslerlige Majestæt angaaende Declinationen, og har stræbt efter at indsukre Pillen. Ellers vilde de af vore Borgere, som have Effecter i Slesvig og Holsten, slet ikke resolve sig dertil og nægter at indrømme Baronen den ringeste actum. Videbimus de Successu.⁴

De 144 Borgere af tredie Stand har i Dag anholdt Raadet om at lade Senatet deputerer duelige Subjecter til Fredsforhandlingerne i Nimwegen, i modsat Fald vil de sammenkalde Borgerne. Men jeg kan ikke se, at denne Handling skulde blive til nogen Nytte, efterdi man endnu disputerer angaaende Udstedelse af Pas, Danmark vil ikke tilstaa Pas til den svenske befuldmægtigede Minister, og en af vore Borgere her udi Staden meddeler nu, ved sin Tilbagekomst fra Sverig, at han paa Vej til Lybæk blev standset af en dansk Kaper og ført til København. Han fortæller mig, at de havde en Paquet Breve med ombord paa det Skib, hvormed han skulde være rejst til Lybæk, og at de havde faaet Ordre til, ifald danske Kaperskibe skulde gaa løs paa dem, da at lægge Brevene i en Sæk fuld af Stene og kyle Sækken i

¹ Ludvig 14.

² Det drejede sig om Kielmannsegges Søn, Frederik Christian, som Kansleren ønskede smykket med Titlen af kejslerlig Gehejmerraad. Kielmannsegge naaede ikke at se dette Ønske gaa i Opfyldelse, først 3 Aar efter Kanslerens Død fik Sønnen den ønskede Udnævnelse.

³ Udsending fra den romerske Kejsler. Baron Lichtenstern var Bayers; han havde betydelige Godsar baade i sit Hjemland og i Pfalz-Neuburg. Lichtenstern var paa Rundrejse til forskellige tyske Stater for at skaffe Østrig Forbundsfæller i Kri-gen.

⁴ Da det tyske Rige var i Krig med Sverig, frygtede mange Hamborgere, der havde Godsar eller Landsteder i den gottorpske Del af Holsten, for Repræsalier fra gottorpsk Side, ifald man opfyldte Kejslerens Ønske.

Havet, hvilket ogsaa skete. Samme Mand meddeler mig ogsaa, at Excellencen Niels Brahe¹ er faldet i Unaade paa Grund af hans Forhandlinger i København, og jeg hører, at han skal søge at gøre sine Fejl gode igen; Drost Peer Brahe² trækker sig tilbage, og Rigskansleren³ overtager hactenus Grevens Funktion ved Siden af Rigskanselliet. Hans Majestæt Kongen⁴ opholder sig 4 Mil fra Gøteborg og vil ikke foretage sig noget med Hæren i Skaane, det skulde da være, om den danske Armé, der staar foran Baa-hus, stak af, paa det at Hans Majestæt kunde have Ryggen fri. Gensch meddeler mig helt confidentielt, at Hans Majestæt⁵ er irriteret paa det ganske hamborgske Senat og har megen ressentiment over, at man har ladet R., der kom fra Danmark, gaa til Altona, da Hans Majestæt er af den Formening, at det havde været consultius at spærre ham inde her. Ifald D.⁶ vilde have haft Ryggen fri uden at tage Landet⁷, maatte det have forhandlet med mere Eftergivenhed og Skaansomhed; efter hvad der nu er sket⁸, kan jeg ei fatte, hvad Garanti og Securitet man skulde have til D.s⁹ Parole og Salvoguarde¹⁰, og frygter jeg for, at det sidste Bedrag vilde blive endnu værre end det første. Skulde Svenskerne

¹ Den i nærværende Værk ofte omtalte tidligere svenske Gesandt i København.

² Grev Brahe havde, ganske som Griffenfeld og Ahlefeldt, været imod en dansk-svensk Krig; i sine Optegnelser skriver Peer Brahe, hvorledes han af al Magt søgte at hindre et Fredsbrud, »men mit ringe consilium gjaldt for intet den Gang, og andres vota gik imod mit . . . Hans Kongelige Majestæt pousserede mig, dels selv, dels gennem Kansleren Ørnstedt.« Det var iøvrigt ikke, fordi Brahe var danskvenlig, han omtaler i sine Optegnelser Danskerne, eller Juterne, som han stadig benævner dem, med meget ringe Velvilje. Han havde, som saa mange andre Medlemmer af den svenske Adel, franske Sympatier, der gik saa vidt, at han til den franske Gesandt i Stockholm udtalte, at han af Fødsel var svensk, men af Hjertet fransk.

Efter at have »resigneret« som Drost, overtog Grev Brahe Stillingen som Statholder i Finland, hvor den hovedrige Mand omgav sig med stor Pragt og holdt et formeligt Hof i Helsingfors.

Peer Brahe indlagde sig store Fortjenester af Finland, hvor han blev saa afholdt, at man længe efter hans Død, naar der hændte Landet noget glædeligt, brugte den Vending »det er som i Grevens Tid«. Den meget religiøst interesserede Mand skænkede en stor Sum Penge til Restaureringen af Aabo Domkirke.

³ Grev Magnus de la Gardie.

⁴ Karl 11.

⁵ Christian 5.

⁶ Danmark.

⁷ Den gottorpske Del af Slesvig.

⁸ Rensborgforliget.

⁹ Danmark.

¹⁰ Over for Gottorp.

prøve paa at gaa i Land paa Sjælland og ellers formere et fast Corps i T., saa vilde Herskeren¹, om han end besmykkede og farvede saadant Forsøg nok saa meget, ikke opnaa noget som helst og ei faa Lejlighed til at imponere Verden i mindste Maade. Efter alle Solemærker at dømme, vil Forhandlingerne i Nymvegen, om de overhovedet blive realiserede, vare et til to Aar, og imidlertid arbejder Frankrig paa at faa England til at equipere omkring 20 Skibe til Sverigs Behov, og Kongen af Frankrig vil, efter at være sluppet for at levere Sverig de 20 Skibe, snyde sig fra Marine-Traktaten og andre Sager, som han sua sponte har offereret Sverig med samt 8 Regimenter, og bie dermed, til Statens Condition kan taale det; fra nu af maa man vel slutte sig dertil, og saa mener jeg og andre, som er klogere end jeg, at Frankrig har andre Desseiner og vil enten selv eller gennem England conjungere sig paa Elben med Hannover og derved foretage en stærk Diversion. Om D.² i saa Fald vil flamme op og fatte frækere Resolutioner, er det ikke min Sag at forkynde eller gætte; skønt jeg ikke havde troet, der hørte saa megen Visdom til at regne det ud, saa vil jeg dog sige, at Situationen kræver megen Forsigtighed og al præcaution, og at man underhaanden eventuelt maa træffe slige Dispositioner, at de ikke komme en³ i Forløbet og bag paa en, men at man maa have en sikker retraite i Behold og i Tide gøre Anstalter dertil.

Jeg har faaet Brev fra det kejserslige Hof med Forespørgsel, om jeg vilde tage til Wien og binde mig der for 3 Aar, der kan man allerede logisk sammenstille, hvilke Consilia Danmark og Norge maa have. For Resten trænger jeg ei til Fremsendelse af det mig tiltænkte Gratiale, det maa vente, til jeg fuldt ud har meriteret det; skulde nogen melde sig med det opgivne, saa skal jeg efterleve det i Overensstemmelse med Ordrene. Jeg anbefaler mig iøvrigt og forbliver

Eders Excellences

ærbødigste Tjener

Garmer.

Hamborg den 18. January 1676.

¹ Karl 11.

² Danmark.

³ Gottorp.

P. S. Forøvrigt er Hr. Habbæus, Baron Lichtenstern ankommet hertil og har aabenbaret sit Ærinde, at han gerne vil skrabe nogle svenske Godser i Holsten til sig, saaledes at Kronen¹ derved skaffer sig Betaling for den Sum af 6000 Rigsdaler, som den er ham skyldig, og for de 2000 Daler, hvilke han har tilgode for sin Møje, paa samme Maade som han har baaret sig ad i Brunsvig ved Erhvervelsen af Herr Køpkens Godser; han møder op med Regningen. Men man har allerede paa Forhaand skrevet til den kejserlige Regering i Wien, og i Henhold hertil vil man sende ham hjem igen. Den kejserlige Resident Rondeck² har i disse Dage begæret, at Herr Terlon³ skulde arresteres, fordi han førte 250.000 Dukater med sig til Gottorp og skulde bringe Pengene til Lybæk, og derfra indskibe sig med dem til Skaane. Man har imidlertid svaret Rondeck, at Terlon var længst væk og var slet ikke kommet til Lybæk over Gottorp; det maa imidlertid være blevet meddelt Monsieur Neckens, eftersom han havde skrevet noget lignende til Rondeck, at Terlon ikke havde været paa Gottorp og ei deponeret det ringeste dersteds.

Oberst Copey, der sad i Kirken sidste Søndag og ventede paa at komme til Alters, er blidt og saligt slumret ind paa sin Stol.

Jeg henstiller ogsaa til Eders Excellence, om det ikke skulde være det raadeligste at lade den omtalte Pièce oversætte til fransk og latinsk eller til det ene eller det andet af de tvende Sprog, paa det at de befuldmægtigede Ministre og Forhandlere, der kommer til Nimwegen, kan faa overrakt et Exemplar pro informatione.

Det var blevet den her i Bogen hyppig omtalte Christoffer Lindenov samt Gehejmearkivar Frederik Wolff overdraget at gennemgaa Griffenfelds Papirer under den mod Rigskansleren anlagte Proces. Da Affæren Kielmannsegge behandlede jævnsides med Processen mod Griffenfeld, faldt det ganske naturligt i disse tvende Mænds Lod ogsaa at undersøge Kielmannsegges Breve og andre Dokumenter. Wolff var netop paa det Tidspunkt

¹ Den gottorpske Stat.

² Baron Johan Theodor Rondeck havde været Regeringspræsident og Medlem af Gehejmerraadet i Kursachsen og var derfra gaaet i østrigsk Tjeneste.

³ Den her i Bogen ofte nævnte franske Diplomat.

blevet udnævnt til Gehejmearkivar, en Stilling, der hidtil havde været beklædt af Griffenfeld, der dog havde ført Titel som kongelig Arkivar, medens Frederik Wolff blev kaldt Gehejmearkivar, som den første af det Navn. Under Afskriften af Syndikus Garmer's Brev skrev de to Mænd følgende:

In fidem. Collationis cum Originalis subsignamus.

Hafniae die Maij Anno 1676.

Christoffer Lindenov. *Frederik Wolff.*

Et andet Brev fra Syndikus Garmer til Kielmannsegge blev ogsaa fremlagt under Sagen, det lød saaledes:

Velærværdige, velbaarne Herre, høje og mægtige Patron!

Jeg blev forhindret i at afsende Brev med Gaarsdagens Post og skal denne Gang kun anerkende Modtagelsen af Eders behagelige Skrivelser af ultimo Febr. og 3. M. Jeg beklager og er højst bekymret og bedrøvet over de daarlige Nyheder. Jeg beklager ikke saa meget de svenske og danske Majestæters legemlige, som deres aandelige Adskillelse, og jeg spaar et daarligt Resultat. En Ting synes mig dog, man burde have forudset og taget med i Beregning: De Mennesker, som anser Troskab og Redelighed for ganske ligegyldige Ting, nærer jeg megen Frygt for, men de er mindre farlige end de, der bedrager de lettroende; man siger saaledes, at der skal føres en Hær fra Gøteborg over til Hertugdømmerne, og at den skal conjungeres med Hannover; dette Rygte er et Bevis paa, hvilken taabelig Snak, der kan bringes til Torvs, kun tjenlig til at forvirre Hjernerne paa Folk. Eders Excellence vil gennemskue hvad jeg ikke gerne vil skrive. Herr Würtz er paany dødssyg; skulde der hænde ham noget menneskeligt, Huset skulde være tomt, eller det viser sig, at han var i Sverig, maa jeg eller en anden tage os af Boet for et Aar.

Fra D.¹ skriver man om uhyre Skattepaalæg, Indbyggerne blive udpressede til Marven; det kan umuligt ende godt.

Vore Herrer Købmænd, der have ladet de 4 Lissabonfarere og andre Skibe kaste los i Glückstadt, meddeler, at man i denne By

¹ Danmark.

ikke taler om andet, end at General W. er en Forræder, der staar i Forbindelse med Sverig.

Hr. Graventhal er i Gaar Aftes ankommet hertil som kongelig engelsk Gesandt hos Kongen af Sverrig. Han har skrevet til Danmark for at faa Pas, om han faar Held med sig, vil Tiden vise.

To Aar efter den skaanske Krigs Afslutning paabegyndtes der en Brevveksling mellem Christian 5. og Hertugen af Gottorp angaaende Kielmannsegges Sønner.

De tre Brødre blev et Aar efter deres Faders Død løsladte fra Kastellet og begav sig til Hamborg for at gøre Hertugen af Gottorp deres Opvartning. Inden Afrejsen fra København indtraadte der en fuldstændig Forsoning mellem Kielmannseggerne og Christian 5.; Kongen stillede Brødrene under sin Beskyttelse og udstedte en Deklaration som Garanti herfor.

Kielmannseggerne blev meget unaadigt modtagne af Hertugen, der var fortørnet over Brødrenes Forsoning med den danske Konge og over det af samme udstedte Beskyttelsesbrev; ligeledes bebrejdede Christian Albrecht Kielmannseggerne, at de og deres Fader havde betalt den danske Konge de 100.000 Rigsdaler for at slippe for videre Tiltale; man kan vanskeligt tænke sig noget urimeligere end denne Bebrejdelse. Men ikke nok med det, Hertugen beskyldte baade de tre Kielmannsegger og deres afdøde Fader for at have forraadt de gottorpske Interesser til Danmark og for at have beriget sig paa den gottorpske Stats Bekostning ved at tilegne sig offentlige Midler. Kielmannseggerne skrev i den Anledning til Frederik Ahlefeldt, som kommer nærmere ind paa denne Sag i et Brev til Biermann:

»Kielmannseggerne bad mig om mit grevelige Ord som Borgen for deres Uskyldighed, det skulde udgøre Hjørnestenen for deres Sikkerhed, og de bad mig om stedse at bevare dem i Kongens Naade og beskytte dem mod Ildesindede.« Situationen var unægtelig noget ejendommelig; Brødrene Kielmannsegge skrev til Gottorps mest haardnakkede Fjende og bad om Beskyttelse hos den,

der paa Københavns Slot, umiddelbart efter Freden i Roskilde, staaende ved Siden af Kongen, med høj Røst havde givet deres Fader det glatte Lag.

Brødrene forlod under disse Forhold Hamborg og tog til deres Godser i Holsten. Da Hertugen truede Kielmannseggerne med en Proces, turde Brødrene ikke forblive inden for gottorpsk Territorium men tog deres Tilflugt til Danmark, hvor de blev modtagne med aabne Arme, samtidig med at de fra Wien fik Meddelelse om, at Kejsers Leopold vilde tage sig af deres Sag.

Skønt Kielmannseggerne havde siddet i Fængsel i Danmark over et Aar, beskyldte for alle mulige Forbrydelser mod det danske Monarki, steg de dog fra den ene høje Værdighed til den anden i Danmark: Frederik Christian blev Gehejmerraad, og Hans Henrik blev allerede et Par Maaneder efter sin Flugt fra Gottorp til Danmark Landraad. Et Aar efter gjorde Christian 5. sidstnævnte til Gehejmerraad og Generalkrigskommissær. Vejen fra Unaade til Naade og omvendt var meget kort under de første Enevoldskonger.

Durchlaughtigste Stormægtigste Konge!

Eders Majestæt maa paa Forhaand stedse være overtudet om, hvor helt villige Vi ere til enhver Tjeneste som Ven, Fætter, Svoger og Broder, og hvor genegne Vi ere til at gøre Eder alt hvad kært og godt er, Venlige, højtelskede, saa og Højtærede Herr Fætter, Svoger, Broder og Ven. Eders Majestæts venligt fætterlige til Os rettede Skrivelse af den 13 i den sidst forløbne September Maaned er forleden kommet Os vel ihænde, og have Vi deraf fornummet, at Brødrene, Baronerne Kielmannsegge allerunderdanigst have beklaget sig over Os, og at Eders Majestæt henvender sig til Os til Fordel for dem. Vi kunne imidlertid paa det venligste og fætterligste forsikre Eders Majestæt om, at det aldrig har været Vor Intention, ja Vi have end ikke tænkt derpaa, at handle imod bemeldte Brødre Kielmannsegge paa uretfærdig og ubillig Maade; tværtimod kunne Vi godtgøre, og det kunne Vi om fornødent bevidne for den ganske Verden, at Vi til enhver Tid og paa ethvert Sted have handlet vel imod de samme Brødre,

ifald de, saavel som deres Fader, den ved Døden afgangne Regeringspræsident, handlede i Overensstemmelse med den Ed, de som Embedsmænd havde aflagt til Os, og søgte at befordre alle Vore Hertugdømmers og Undersaatters Gavn og Bedste og employerede deres Embeder saaledes, at Vi kunde nyde den virkelige Nytte deraf. Men Vi have maattet erfare ganske det modsatte, idet Vi efter Fredsslutningen ved Gennemgang af Regnskaberne, ved Undersøgelsen af Kielmannseggernes Administration og ellers gennem Efterretninger, som ere blevne os forebragte, have faaet Syn for Sagn for, at hverken den gamle Regeringspræsident eller hans 3 Sønner have lagt saa megen Vind paa at befordre Vor, Vort fyrstelige Huses, Vore Paarørendes og Undersaatters Velfærd, som paa at pleje deres egen private Interesse og derved tilvende sig umaadelige og usigelige Rigdomme, hvilke Rigdomme de have skrabet til sig ved at udsuge og næsten ruinere Vore stakkels Undersaatte. Vi ere altsaa i tilstrækkelig Grad beføjede til, efter en meget bevæget retslig Undersøgelse, ifølge Lov og Ret at fare frem imod dem ad Rettens Vej. Men Vore Tanker ere ene og alene rettede der henimod at vise den ærekære Del af Verden, at Vi have Ret, og føre Sagen saalunde, at samme ikke med Føje kan blive mepriseret og dadlet af nogen; derfor have Vi resolveret at anlægge en lovformelig Proces imod dem. Merbemeldte Brødre Kielmannsegge bemøjer sig i høj Grad med at give Eders Majestæt det Indtryk, at, ifald Vi vare intentionerede at foretage noget imod dem, kunde deres Sag ikke bringes for noget andet Forum end Landsretten; dertil er at sige, at Brødrene Kielmannsegge skal staa til Regnskab, ikke som almindelige Undersaatte, men som Vore endnu ikke afskedigede Tjenere og Embedsmænd, der have aflagt Ed til Os, og at de skulle aflægge tilbørlig Regnskab og staa til Ansvar for deres Embedsførelse og Administration. Retten kræver uomtvistelig, at den, som administrerer offentlige Midler og har forgrebet sig paa disse, skal drages til Ansvar for den Domstol, under hvilken hans Administration sorterer, ingen Undtagelse kan blive gjort fra denne Regel; derfor har Vi den venligt fætterlige Tillid til Eders Majestæts gèneuse Sindets Beskaffenhed, at I, efter at have fornummet og forstaaet Vor herved fremførte Information,

ikke vil hindre os i Udførelsen af Vort Forehavende, der er grundet paa Lov og Ret, paa det at bemeldte Brødre Kielmansegge, paa Foranledning af Vor Advokat, kan blive stævnedede for Vor Hofret, for der at staa til Regnskab for deres conduite og deres længe fortsatte slette Embedsførelse. Vi tvivler ikke om, at Eders Majestæt vil føje Os i Vort Ønske; Eders højtoplyste Forstand maa sige Eder, hvad der ligger lige for Haanden, at det vilde være et farligt præcedens at skabe og medføre Conséquence, om man ikke her paa Stedet, hvor Embedsførseelserne ere begaaede, vilde holde Dom over Tjenere, der, baade Fader og Sønner, ere ligesom voksede op og opdragne i Vor elskede højsalige Herr Faders Skød, hvor de have erhvervet Formue, Ære og Anseelse, idet de skylde Vor Fader og Os alt hvad de er og har. I modsat Fald vilde ingen Herre være sikker paa sin Tjener, for ikke at tale om, at alle Tjenere og Embedsmænd vilde miste den Respekt, som de med Billighed er deres Herre skyldige. Eders Majestæt vil dog vist endvidere erindre, at I er blevet advaret imod Kielmannseggerne af Eders Gehejmeraader, Hr. Goske Buchwald¹ og Hr. Amtmand Sehested,² saa og at Generalmajor Frederik Buchwald³ under Eders Majestæts Fader, højlovelig Ihukommelse, stævnedede de omskrevne Kielmannsegger for den højsalige Konges egen særskilte Domstol, uden at Sagen blev ført frem for Landsretten, saa lidt som Sagen blev holdt hemmelig. Vi love Eders Majestæt venligt fætterligt, at der skal vederfares formeldte Brødre Kielmannsegge upartisk Retfærdighed, og hvad der kan

¹ Storkanslerens ofte her i Bogen nævnte Svoger.

² Den ofte i nærværende Værk nævnte Christopher Sehested.

³ Buchwald, der paa mødrene Side var en Ahlefeldt, gik som ganske ung i fremmed Krigstjeneste, sidst i svensk, for derefter at ansættes som Oberst i sit Hjemland, Holsten, og deltog i Christian 4.'s sidste Svenskekrig, under hvilken han fik Lejlighed til at træde den senere Frederik 3. nær. Kong Frederik udnævnte straks efter sin Regeringstiltrædelse Buchwald til General; senere, under Svenskekrigen, blev Frederik Buchwald Anders Billes Næstkommanderende. Det viste sig straks, at Buchwald ikke kunde komme ud af det med Hærens øverste Anfører, der var stærkt antiholstensk og ikke kunde lide Holsteneren Buchwald, skønt denne i sin Hjemstavn betragtedes som alt for danskvenlig. Forholdet mellem de tvende Generaler blev efterhaanden saa ubehageligt, at Buchwald uden videre forlod Hæren og rejste til København, hvad der af Anders Bille blev erklæret for Faneflugt. Efter Freden i København blev der rejst Sag mod Buchwald for en Krigsret, der dømte Generalen til Døden. Da Frederik 3. trængte meget til Penge efter Krigen, og Buchwald havde nok af dem, blev Sagen ordnet saaledes, at Buchwald betalte en meget stor Sum til den kongelige Kasse, hvorefter han trak sig tilbage til sit langedlandske Gods Nedergaard.

anføres til deres Defension skal paa tilbørlig Vis blive iagttaget. Hvorhos Vi troligen anbefaler Eders Majestæt til Guds stærke Varetægt, og forbliver Vi stedse til al venlig fætterlig Tjeneste beredt.

Eders Majestæts
tjenstvilligste tro Fætter, Svoger, Broder, Ven og Tjener
Christian Albrecht.

Durchlaughtigste, Stormægtigste Konge!

Eders Majestæt være forsikret om Vor helt venligt fætterlige, svogerlige og broderlige Tjenstvillighed, saa og om Vor Beredvillighed til at gøre Eder alt hvad Vi i Kraft af Slægtskabet formaar af kært og godt til alle Tider som og tilforn, venlige, højtelskede, tillige ogsaa højstærede Herr Fætter, Svoger, Broder og Ven.

Vi have set, hvad Eders Kongelige Majestæt i venligt fætterligt Gensvar af 6 hujus har behaget at lade os tilflyde, og deraf tillige med Forbavselse fornummet, hvorledes Brødrene Kielmanns-egge vedblive med at tilstille Eders Majestæt forkerte Beretninger.

Lad Os nu allerførst betragte det, som er Hovedsagen og sammes Decision, nemlig, hvorledes bemeldte Baroner, med samt deres berømmelige og ubesmittede gode Samvittighed, søger at retfærdiggøre deres og deres Faders Gerninger, og sammenligne denne Justificering med Vor egenhændige Skrivelse. Hvad angaar det Forum, for hvilket de skal stævnes, er følgende at bemærke: Baronerne mener, at deres Interesser falder sammen med Eders Majestæts egen, og have de desaarsags allerunderdanigst bildt Eders Majestæt ind, at Vi søge at præjudicere og forringe den Respekt, man er Eders Majestæt skyldig, og at Vi antaste de adelige Privilegier, derved at Vi ville have dem anklaget for Vor Hofret og ikke for Landsretten, skønt de ere Under-saatter af Os begge. Derimod contestere Vi, at Vi aldrig ere komne paa slige Tanker, derimod er det Vor Intention at lade Baronerne staa til Ansvar for Os og give Os Svar paa, hvorledes de have forvaltet de dem anbetroede Embeder; Vi anklager dem

ikke som Undersaatter, men som Vore tidligere Tjenere, der have svoret Os Troskabsed paa egne og Efterkommernes Vegne. Ju-raen, derunder indbefattet baade Folkeretten og Civilretten, ja saagar den hellige Skrift og alle Herrers fælles Interesse fordrer, at en Hersker har Ret til at kræve aflagt Regnskab af sine Tjenere og Husholdere for deres Administration og Udførelsen af deres Embedspligter. Vi henlever derfor i den venligt fætterlige Fortrøstning til, at Eders Majestæt vil tage mere Hensyn hertil end til alt det, som bemeldte Baroner kan fremføre i deres egen Faveur og deres particulière Interesse. Omhandlede Baroner staar fast paa, at de nu have aflagt Ed til Eders Kongelige Majestæt; men det hindrer ei, at de have været bestaltede som vore Embedsmænd, og Sager vedrørende denne deres Embedsførelse hører ind under Vor Jurisdiction; derfra kan deres Forhold til Eders Majestæt ikke liberere dem, saa meget mere som de ogsaa have aflagt Ed og svoret Troskab til Kejseren; men Hans Kejserslige Majestæt har ikke af den Grund søgt at undtage dem fra Vor Jurisdiction, men Hans Kejserslige Majestæt er tværtimod gaaet i Forbøn for Baronerne hos Os, hvorved allerhøjstsamme har anerkendt, at Baronerne hører ind under Vor Jurisdiction, nu ganske som tilforn.

Og endelig, skulde en Tjener ved Hjælp af Eder, aflagte til en anden, kunne blive løst fra sine tidligere Eder og fra de dermed forbundne Pligter, mellem hvilke Ansvarer for det ham tidligere betroede Embedes Førelse er den fornemste Pligt, vilde ingen Herre mere være sikker paa sin Tjener. Ogsaa Vort Forhold til Hamborg vilde der ske Brud paa, og de af Vore højsalige Kongelige, respektive Hertugelige Forfædre mod Hamborg i Marken førte Principii vilde elimineres, har dog selve Kejseren og det romerske Rige ved andre Pligter ikke kunnet fritage Hamborg for den Os forhen ydede Arveylding. Naar denne Eders Majestæts Svarskrivelse skulde komme Hamborg ihænde eller faa nogen Effect, da vil det geraade Os til fremtidig svær Præjuditz.

Naar Baronerne fastholder, at de som Undersaatter ere henviste til Landsretten, saa maa der gøres den Observantz, som jeg i min sidste Skrivelse til Eders Majestæt nævner alt er anført af

Generalmajor Buchwald, at denne Paastand ikke gælder for Personer, der have tjent eller tjener Eders Majestæt eller Os som Embedsmænd; den gjælder heller ikke Undersaatter, der ere gaaede i en fremmed Herres Tjeneste. Baronerne have selv tilkendegivet, at de skulde staa til Ansvar for Vor Hofret, idet de i en Sag, der vedkom deres Fader, den salige Præsident som Amtmand over Trittow Amt, have givet Møde for Vort Kancelli *ex hoc capito*, derved have Baronerne erkendt, at deres salig Fader hørte, og de selv hører ind under Vor Jurisdiction, naar det drejer sig om Embedssager. Der ligger altsaa en *de facto* Modsigelse deri, naar Baronerne nægter at fremstille sig for Vor Hofret, naar der er Tale om deres Embedsførelse, skønt de ved formeldte Lejlighed fremstillede sig for Vort Kancellis Ret, som almindelige Undersaatter og ikke som Adelige, idet de som saadanne henhører under et andet Forum. Ligesaa have Baronerne fundet sig i at møde for Vor Hofret, da der blev anlagt Sag imod dem af den lauenborgske Kornhandler, de declinerede ved den Lejlighed ikke Vor Hofret og søgte ikke at faa Sagen bragt for Landsretten.

Baronerne kan altsaa ikke gøre gældende, at deres Fader havde Privilegium paa ikke at møde for vor Hofret, tværtimod er vort Forum deres regulære Forum, *ratione administrationis*, og ikke Landsretten.

Naar nu Baronerne tilkendegiver saadan Afsky for at møde for Vor Hofret og erklære, at de som Adelige have en Særstilling, saa ihukommer de ikke, at de, naar de *comparere* overfor Vor Hofret, netop overfor denne have en Undtagelsesstilling som Adelige, hvilken *exceptio privilegii* jeg har bekræftet og bekræfter. De maa nu *comparere* for Vor Hofret, for at ikke blot de almindelige Privilegier kan blive gjort gældende overfor dem, men ogsaa de særlige *exceptiones*, som Vi have skænket dem. Vi maa som den, der har skænket Privilegiet, være den, der ogsaa fortolker Privilegiet, og det kan kun ske for Vor Hofret. Det vil der vise sig, om deres Faders Privilegium, naar det blive prøbet *excipiendo*, ogsaa kan overføres paa dem, al den Stund det er tvivlsomt, om saadant Privilegium kun er personligt, eller lader sig udstrække. Endelig maa det undersøges, om Baronerne i Kraft af saadanne

Privilegier kan blive libererede fra at give Møde for den Domstol, hvorunder deres Embeder sorterer, al den Stund ingen kan skyde sig ind under, at han har Privilegier, der befrier ham for at citeres for en local Ret, idet en Embedsmand hører ind under den Domstol, som hans Embede er underlagt.

Deres Foregivende af at de ikke ere pligtige til at aflægge Regnskab og derfor declinerer Vort Forum, modbevises af notoriiteten, og funderer au contraire Vort Forum, saasom Baronernes Fader dirigerede Vort Kammer som Præsident og respective dirigerede andre Embeder lige saa vel som de selv, ja Vor Paastand støttes af Eders Majestæt selv, idet Allerhøjstsamme i Anledning af Baronernes Klage anfører, at deres Embeder ere blevne besatte af andre; da Personer, der afgiver deres Embeder, maa staa til Regnskab for deres Embedsførelse, er det en Selvfølge, at de maa staa til Ansvar. Baronerne hævder, at de selv have taget deres Afsked, at Vi ikke have sat os derimod, men have besat deres Embeder med andre, og at Vi, efter at Baronerne ere gaaede i en anden Herres Tjeneste, stiltiende have bevilliget dem deres Afsked, noget de allerunderdanigst have søgt at indbilde Eders Majestæt (uden at de dog factisk kan bevise det). Eders Majestæts højstoplyste Forstand vil kunne sige Eder, at selv om det forholder sig som af Baronerne fremsat, kan de dog ikke af den Grund fritages fra at møde for Vor Ret; en Afskedigelse kan ikke finde Sted stiltiende, saa lidt som man stiltiende kan give décharge for et Regnskab, man kan ej heller stiltiende overgive en Person til en anden Jurisdiction, saaledes at alle Krav om Erstatning for forvoldt Skade overlades til en anden Herre. Vi kan ikke overlade til andre at fælde Dom over Baronernes Forseelser, deres Sager maa fra først af undersøges gennem en af os stiftet Inquisition; Baronerne kan derfor ikke gøre Indsigelse mod Vor Klage, de maa for Vort Forum aflægge den sædvanlige Ed, og de kan ikke erklære, at Vor Domstol savner Compétence og paastaa, at Landsretten, og ikke Hofretten, er competent.

Retten og facta taler for Vor Antagelse, og Baronerne maa altsaa træde frem for Vor Hofret og ytre sig overfor samme, efter en nøgen og ubesmykket Undersøgelse maa det afgøres,

om der skal foretages en Inquisition mod dem, og om de skulle miste deres adelige Navne, og deres Godser skal exproprieres, de have givet deres adelige Navne og deres Godser i Pant for en tro og redelig Embedsførelse, Staten har altsaa en Hypothek i begge Dele. I alle Fald, paa det at Dommen ikke skal blive illusorisk, maa Vi have forud Caution, og agter Vi at gøre Udlæg i og behæfte Baronernes Godser som Indemnitet og Sikkerhed for Arresten, for at modvirke deres skadelige Anslag mod Vor Stat. Hvad der er beregnet paa den blotte Sikkerhed og Caution, vil ikke nødvendig blive gjort til Virkelighed. Det skal ogsaa afgøres, om Baronerne under disse Omstændigheder kunne aflægge Ed mod Os, som om Vi hørte til de lavere Dommere og ikke var det, som baade Baronerne selv og deres Fader ansaa Os for, deres Souverain. Baade Observantzten, talrige analoge Fortilfælde og Eksempler, saa og Baronernes ovenanførte egne Erklæringer og rationes henviser Sagen til Vor Hofret, og ere Vi ogsaa fast overtydede om, at Vort Ridderskab vil være af den Mening, at enhver er pligtig til at comparere for sin Herres Hofret, ellers vilde det være at befrygte, at man som Følge af saadan Difficultet vilde foretrække at besætte Embederne med Fremmede i Stedet for med Indfødte. Videre er det fornødent, at de Personer, som ei ville lade deres Sag paadømme af en bestemt Ret, give Møde for bemeldte Ret for at forklare, hvorfor de anse denne Ret som incompetent. I Henhold til ovenstaaende ere Vi overtydede om, at Eders Majestæt venligt fætterligt vil fatte disse Sagers Beskaffenhed og indse, hvilke skadelige Følger det vilde faa, om beedigede Tjenere fik Lov til at udvise sligt Comportement, som Baronerne have udvist imod Os; Eders Majestæt kan selv komme udi et lignende Tilfælde, og haabe Vi, at Eders Majestæt af Hensyn dertil vil træffe en anden Resolution, og kunne Vi endnu en Gang bedyre overfor Eders Majestæt, at der ved Vor Hofret vil blive fældet en upartisk Dom over Baronerne, og at en retfærdig Dom ikke vil blive underkjendt af Os; man vil under Processens Gang gaa frem, saaledes som man kan forsvare overfor Gud og Mennesker.

Eders Kongelige Majestæts

tjenstvillige, tro Fætter, Svoger, Ven og Tjener

24Xbr. 1681.

Christian Albrecht.

Durchlauchtigste, Stormægtigste Konge!

Vi have rigtig modtaget Eders Majestæts venligt fætterlige Skrivelse af 31Xbris i det nyssens udløbne Aar som Svar paa Vor til Allerhøjstsamme under 24 samme Maaned bortskikkede Skrivelse angaaende Baronerne Kielmannsegge.

Vi havde haabet, at Eders Majestæt vilde have skænket Gehør til de i Vor Skrivelse indeholdte uimodsigelige Grunde, der vare i Overensstemmelse baade med Folkeretten og Civilretten, og at I vilde have acquiesceret dermed og sluttet Eder til vor Opfattelse; det er Os højst ubehageligt at erfare det modsatte, idet Eders Majestæt vedblivende forlanger, at Vi skal tilbagekalde Vor Befaling til bemeldte Kielmannsegger om at møde for Vor Hofret; endvidere forbyder Eders Majestæt Os at foretage mere i denne Sag og befaler Os at henvise Sagen til den forestaaende Landsret. Endvidere befaler Eders Majestæt, ifald Vi beordrer Vor Advokat til at gaa med Sagen til Landsretten, at der da fremlægges til Undersøgelse af den retslige Nødtørf de gensidige Dokumenter og gives grundig og redelig Besked angaaende disse, og at Vi ophører med at true Baronerne med Arrest og eventuel Straf. Ifald Vi modsætter Os Eders Majestæts Befaling, er I til Sinds at træde op mod slig efter Eders Mening retsstridig Proces, endvidere vil Eders Majestæt fastholde Eders høje Rettigheder og med de tilstrækkelige Midler beskytte Kielmannseggerne som Eders saakaldte Tjenere og Undersaatter mod videre Undertrykkelse og Vold.

Vi trøster Os til foruden de alt afgivne videre at afgive plausible og vægtige Grunde og fastslaa hermed, at Vi kunne gennemføre Vort Forehavende uden videlicet at krænke nogen høje Rettigheder og udsætte Os for de deraf følgende farlige Consequenser. Vi lægger ei Dølgmaal paa, hvor gerne Vi ved alle andre Lejligheder ville rette Os efter Eders Majestæts Ønsker; men Vi maa bestemt erklære, at der ikke vil blive ført nogen voldelig og retsstridig Proces, og at en retfærdig Dom ikke vil blive underkjendt af Os. Vi henholder Os i et og alt til hvad Vi allerede have fremført, og skal Vi ikke ulejlige Eders Majestæt med videre Brevveksling angaaende disse Sager, idet Vi haaber derved saa vidt muligt at afværge alle Eders Majestæts svare Trudsler, som Vi

ikke mener at have fortjent. Vi er alt for ringe til at opponere mod Eders Majestæt, og ere Vi ikke vidende om, at en og anden af Vore Ministre som af Eders Majestæt paastaet skulde finde Morskab i at udsaa Mistillid mellem Eders Majestæt og Os gennem usømmelig Optræden; tværtimod begærer Vi intet andet, end at mulige tilsynkommende Misstemninger mellem Eders Majestæt og Os maa blive efterfulgt af Rimelighed og Billighed og af upartiske Domme, og vilde Vi ønske, at hver og en af Eders Majestæts Ministre var besjælet af de samme gode Hensigter overfor Os, som Vore Ministre ere det overfor Eders Majestæt.

For Vort Vedkommende ønsker Vi virkelig at bevise, at det er Os meget magtpaaliggende at leve i et ubrydeligt Venkab med Eders Majestæt, og at Vi agter den kielmannseggeske Sag alt for ringe til som Følge af den at miste Eders Majestæts uskatterlige Affection; derfor tilbyder Vi, for saa vidt det har Interesse for Eders Majestæt, at disse Uoverensstemmelser angaaende Jurisdictionen maa blive udlignede i Overensstemmelse med den i Henhold til Fredsslutningerne i Roskilde, København og Fontainebleau fornyede Union, eller gennem en anden upartisk Voldgift, saaledes at Voldgiftsmændene kan debattere Sagen færdig indenfor den i Unionen fastsatte Frist; indtil da vil Vi udsætte det altsammen, ventende Eders Kongelige Majestæts Resolution desangaaende, og kunne Vi indtil da finde Os i, at den af Os decreterede Arrestation af Kielmannseggerne med det samme bliver ophævet, paa Betingelse af, at der stilles fyldestgørende og tilstrækkelig Caution under Vor Overhøjhed, paa det at Sagen ikke skal løbe ud i Sandet.

Eders Kongelige Majestæt vil dog ikke fortænke Os i, at Vi, for det Tilfælde de omhandlede Differentia ikke bliver ophævede indenfor den af Unionen fastsatte Frist, ikke giver Afkald paa Vor Ret overfor de Herrer Kielmannsegge.

Givet paa Vort Slot Gottorp
den 26. Januarii 1682.

Eders Majestæts tjenstvillige tro Fætter, Svoger,
Broder og Tjener

Christian Albrecht.

Man forbavses unægtelig under Læsningen af Hertugen af Gottorps Breve til Kongen af Danmark over den skarpe Tone, hvori disse Breve ere holdte. Der er hertil at sige, at som man raaber i Skoven, faar man Svar, Christian 5.s Breve til Svogeren, navnlig et af dem, er ikke skarpe, men ligefrem grove, hvorfor Christian Albrecht da ogsaa taler om Trusler fra Kongens Side. Et enkelt Sted slaar Hertugen over i den Tone, der var Christian 5. i en ganske særlig Grad ubehagelig, nemlig den ironiske, en Tone Kongen var vant til fra Griffenfelds Side, og som han tildels blev forskaanet for under Samarbejdet med Frederik Ahlefeldt. Ironien kommer frem, naar Hertugen taler om Kielmannsegges Selvmodsigelser, noget Christian Albrecht antyder, at Kongen ogsaa gør sig skyldig i. Unægtelig var der ogsaa nok af Selvmodsigelser: Kongen stiller sig ganske paa Kielmannseggernes Standpunkt, han mener, at Brødrene efter at være blevet danske Embedsmænd hører ind under hans Jurisdiction, skønt de ere fødte indenfor den gottorpske Stat; Christian 5. gaar her stik imod den Opfattelse, han fremsatte under Sagen mod den ældre Kielmannsegge: Her holder Kongen paa, at Kansleren skal stilles for en dansk Ret, da han er født i den kongerigske Del af Holsten, selv om han er gottorpsk Embedsmand. Christian Albrecht hævder, at Kielmannseggerne har aflagt Embedsed til ham, derfor hører de ikke alene under hans Jurisdiction, men ogsaa under den romerske Kejsers, eftersom den ene Del af Christian Albrechts Hertugdømme, nemlig Holsten, hører til det romerske Rige. Det var ikke videre diplomatisk af Hertugen at fremkomme med den sidste Udtalelse, idet Leopold 1., der havde været den afdøde Kansler meget bevaagen, holdt med Kielmannseggerne imod Gottorp. Det virker let komisk at mærke Hertugens Iver for at faa Kielmannseggerne citerede for sin private Hofret, eller »mit Kancellis Ret«, som han af og til udtrykker sig. Hertugen forsikrer naivt i et af sine Breve til Svogeren, at en retfærdig Dom ikke vil blive omstødt af ham, og at der ikke kan blive Tale om en voldelig og uretfærdig Dom. Christian 5. holder lige saa bestemt paa, at Brødrene Kielmannsegges Sag skal afgøres af Landsretten, ifald Hertugen endelig vil have en Retssag. Kongen er aabenbart sikker

paa Dommens Udfald ved dette Forum, ligesom Hertugen er sikker paa, at Hofretsdommerne vil parere Ordre; men Christian 5. er mindre naiv end Svogeren, han taler ikke paa Forhaand om, at Landsretten vil fælde en retfærdig Dom, da han ved, at qui s'excuse s'accuse. Christian 5., eller rettere Frederik Ahlefeldt, der conciperer og expederer Brevene til Christian Albrecht, er aabenbart ganske ligeglad, om Brevene ærgrer Hertugen eller ikke, han ved, hvor det hele bærer hen. Christian Albrecht derimod udtrykker sin Beklagelse over at noget saa lavt og ubetydeligt som Kielmannseggerne skal ødelægge Forholdet mellem Svogrene.

Er Christian Albrechts Breve til Svogeren mindre skarpe i Formen end Correspondentens, saa rummer de til Gengæld nogle Næsvigheder, som sikkert har irriteret Kongen højlig. I et af Brevene hentyder Hertugen til, at Kongen maaske slet ikke faar hans Breve, men at det hele er overladt til Frederik Ahlefeldts Expedition. Her er Christian Albrecht afgjort uretfærdig baade mod Christian 5. og hans Kansler. Som den meget flittige Mand han var, satte Kongen sig nøje ind i alle mere eller mindre vigtige Sager, og Frederik Ahlefeldt var i denne som i andre Henseender hensynsfuldere overfor Kongen, end Griffenfeld havde været det, idet han ikke søgte at holde Kongen uden for Sagerne. En anden næsvis Udtalelse i et af Christian Albrechts Breve gælder »Kongens Ministre«, der beskyldes for at sætte Kongen op mod Svogeren. Dette Hib gælder tydelig nok Frederik Ahlefeldt.

Hele Forholdet var vendt grundig om; tidligere havde Hertugen af Gottorp med Iver holdt paa Slægten Kielmannsegge mod Danmark, nu holdt Danmark paa den af Gottorp angrebne Slægt. Omslaget var mindre brat for Christian 5.s end for Storkanslerens Vedkommende. Kongen havde aldrig, lige saa lidt som sin Fader, haft noget personligt imod den gottorpske Kansler, som han fandt var en behagelig Mand. Med Frederik Ahlefeldt var det noget andet, han havde været Regeringspræsidentens svorne Fjende; de uvenlige Følelser maa imidlertid ikke være gaaet over paa de tre yngre Kielmannsegger, der da ogsaa var blevne saa dansk-sindede, at de stadig pointerede, at Kongen af Danmark var deres rette og eneste Herre; desuden lod de sjældent nogen

Lejlighed gaa fra sig til at agere svenskfjendtlige. Om den Omstændighed, at den ældste af Brødrene Kielmannsegge var besvoret med Frederik Ahlefeldt, har influeret paa Storkansleren, skal være usagt, men Ahlefeldt har selvfølgelig ikke været uden Indflydelse paa den ligefrem forbløffende Hurtighed, med hvilken Hans Henrik Kielmannsegge steg fra den ene Ære og Værdighed til den anden.

Hans Henrik Kielmannsegge havde udført mange forskellige Hverv i gottorpsk Tjeneste, baade under Hertug Frederik 3. og hans Søn; blandt andet havde han overtaget en diplomatisk Sendelse til Cromwell for at opnaa Protektorens Støtte mod Danmark til Opnaaelse af Svavsted Amt og de til Domkapitulet i Slesvig By hørende Jordegodser. Cromwell forærede ved denne Lejlighed Gottorp et Krigsskib, der skulde stationeres paa Ejderen som en Art Vagtskib mod Danmark. Hjemkommen fra London blev den knap 28 aarige Kielmannsegge Medlem af Gehejmeraadet og Amtmand paa Gottorp. I sine Mémoires fortæller Ditlev Ahlefeldt, hvorledes Hans Henrik Kielmannsegge vandt den senere Christian 5.s Gunst, da Kronprinsen og Kronprinsessen af lagde Besøg paa Gottorp, ved hvilken Lejlighed den unge Kielmannsegge var Parret attacheret.

Hvor vred Hertugen af Gottorp var, over at Brødrene Kielmannsegge vare gaaede i dansk Tjeneste, kan ses af et Brev fra Christian Albrecht til hans nye Kansler Kronstedt. »De bespotter og udskælder mig, men De skulde dog betænke, ikke alene, at jeg er Deres Herre, men ogsaa, at der er vist Dem megen Godhed af mig og mit Hus, og at jeg for Deres Skyld har set bort fra min egen Interesse i den Hensigt at frelse Dem. Jeg har overfor Dem handlet som en ærlig Herre handler mod sin Tjener.« Christian 5., der kom til at synes bedre og bedre om Kielmannseggerne, skrev en egenhændig Skrivelse til den romerske Kejser for at bede ham beskytte Brødrene mod Hertugen af Gottorp. I Skrivelsen kalder Kongen Kielmannseggerne »mine tro og kære Undersaatter, til hvem jeg paa Grund af deres gode meriter bærer en synderlig Naade og propension«.

Under Sagens Forløb vekslede Hertugen en Del Breve med Hans Henrik Kielmannsegge; Kielmannsegges Breve var meget

langt fra at være respektfulde, men Resultatet blev dog, at Hertugen endelig bevilgede Brødrene deres Afsked. Derefter prøvede Gottorperen at faa en Overenskomst med Kielmannseggerne; han tilbød at lade Sagen falde, naar Brødrene vilde udbetale ham en rund Sum Penge. Med en Del af denne Sum skulde Hertugen afdrage sin ret betydelige Gæld til Hans Henrik Kielmannsegge. Denne Fremgangsmaade forekommer noget ukonsekvent, naar man tænker paa Hertugens Misbilligelse af, at den ældre Kielmannsegge udbetalte de mange Penge til Christian 5. Brødrene nægtede imidlertid kategorisk at betale saa meget som en Skilling, sikre som de følte sig paa Støtte baade fra København og Wien, og Christian Albrecht maatte opgive at faa noget som helst ud af Sagen; heller ikke Expropriationen af Kielmannseggernes Godser turde Christian Albrecht effectuere, af Frygt for Indsigelse fra det danske Hofs Side.

Leopold 1. var misfornøjet med Hertugens Behandling af Brødrene Kielmannsegge og havde tilkendegivet det i et Brev, som blev overbragt Christian Albrecht af den ovennævnte kejserlige Gesandt i Hamborg. Da Hertugen ikke reflekterede paa Brevet og end ikke gad svare paa det, fik han en ny, ret skarp Skrivelse fra Kejseren, der endog taler »om den uligelige imputation og Forfølgelse« mod de tre Friherrer. Ogsaa dette Brev blev ganske ignoreret, hvilket til fulde viser, hvor lidt de til det romerske Rige hørende Fyrster regnede med Kejseren. Hertugens Eftergivenhed overfor Brødrene Kielmannsegge maa altsaa udelukkende tilskrives dansk Indflydelse, idet Christian 5. paa meget ostentativ Maade tilkendegav sin »Affection« for de tre Brødre. Denne »Affection« havde Kielmannseggerne ikke faaet gratis, for de maatte alle tre jævnlig forstrække Christian 5. med Penge; »Laanene« blev aldrig tilbagebetalte, Kielmannseggerne maa have været i Besiddelse af ganske ubegrænsede Midler.

En Tid herskede der Fred mellem Gottorp og de »unbotmæssige« Kielmannsegger. Men da alle tre Brødre havde ladet sig naturalisere som danske Undersaatter, og Christian 5. havde optaget dem i den danske Adel som Baroner, brød der et nyt Uvejr løs. Hertugen forlangte paa ny, at Kielmannseggerne skulde møde for den gottorpske Hofret. I Stedet for at le over denne

Historie og gaa let hen over den, sendte Christian 5. et meget uartigt Brev til sin Svoger, der omgaaende gav tilbage med samme Mønt. Selv den tysk-romerske Kejser blandede sig i Sagen, og da han ikke for tredje Gang vilde udsætte sig for ingen Svar at faa, gav han Rondeck Besked om at sige til Hertugen, at han skulde ophøre med at chicanere Kielmannseggerne.

De tre Kielmannsegger var lige saa lidt som deres Fader Fredsengle, og Christian 5. skulde komme til at føle det, om end i betydelig mindre Grad end Svogeren paa Gottorp. Ubehagelighederne herved gik i en særlig Grad ud over Frederik Ahlefeldt, idet adskillige af Stridighederne drejede sig om Hamborg, med hvilken By Storkansleren ønskede, at Danmark skulde leve i Fred, og han havde i den Anledning sit Hyre med Christian 5., der stadig var paa Nakken af Hamborg. Det var derfor Frederik Ahlefeldt meget ubehageligt, at Frederik Christian Kielmannsegge laa i Haarene paa Raad og Senat i Hamborg og i den Anledning personlig klagede til Kongen over virkelige eller indbildte Forfølgelser fra Elbbyens Side. Det gjorde det ikke bedre, at Storkansleren var beslægtet med Frederik Christian Kielmannsegge, der var gift med Marie Elisabeth Ahlefeldt, en Datter af Klaus Ahlefeldt, som havde testamenteret sin Svigersøn Godset Bramsted ved Itzeho.

Kielmannsegges heftige Klageskrifter over Hamborg bidrog til at øge Kongens Irritation paa Hansestaden.

Hamborg havde altid haft for Skik at tage Parti for Gottorp mod Danmark, men efter at Kielmannseggerne var blevet danske, slog man ganske om med Hensyn til Behandlingen af denne Slægt, der hidtil i høj Grad havde været i Kridthuset hos Raad og Senat. Omslaget viste sig i Forholdet til Byen Wandsbeck, der tilhørte Christian Frederik Kielmannsegge. I sine Breve til Kongen kalder Kielmannsegge Beboerne i Wandsbeck »mine Undersaatte«, de derboende Jøder betegner han som »mine Jøder«, og han ønsker ved Kongens Hjælp at beskytte baade kristne og jødiske Undersaatte mod de hamborgske Autoriteter. For at smigre Kongen kalder Kielmannsegge Hamborg »den Eders Majestæt tilhørende By«,

medens Faderen i Henvendelser til Hertugen af Gottorp plejede at kalde Hansestaden »den Eders Durchlaughtighed tilhørende By«. Kielmannsegge minder Kongen om, at »jeg, der saa længe har svaret Skat og Tyngte til Eders Majestæt«, har Krav paa Kongens Assistance; Wandsbeckerne har fra umindelige Tider haft fri Import og Eksport i Hamborg, men siden Kielmannsegge, er blevet dansk, sætter man sig ud over det; der blev gjort Forsøg paa det samme under Christian 4., men han greb kraftig ind.

Wandsbeck var allerede den Gang en gammel By, der var vokset op paa det kielmannseggeske Gods med dets fra Tycho Brahes Historie bekendte Slot.

Allerdurchlaughtigste, Stormægtigste, Allernaadigste Kongel
Allernaadigste Herrel!

Jeg fremfører min Allerunderdanigste Tak til Eders Majestæt, fordi Allerhøjstsamme Allernaadigst har behaget at communicere mig den af Altonas velbestaltede Overpræsident, Borgmester og Raad aflagte skriftlige Beretning angaaende min Forvalter, der paa Trods af sin Ed og sine Pligter hemmeligt er undveget fra mit Gods Wandsbeck uden at have aflagt Regnskab og har slaet sig ned i Altona.

Saaledes foranlediget beretter jeg i al Underdanighed, at Factum nok for største Delen er foregaaet paa den Eders Majestæt meddelte Maade; derimod ere de Grunde, man har anført for ikke at udlevere min bortflygtede Tjener, ikke saaledes beskafne, at de kan bestaa for en nærmere Prøvelse. Saalunde som Sagerne nu staar, vil det kunne trække i Langdrag, inden den af mig begærede Udlevering finder Sted, og min Ansøgning gaar derfor ud paa, at, for det Tilfælde bemeldte Magistrat skulde gøre nogle Vanskeligheder med Hensyn til Udleveringen af min Tjener, man da i det mindste tvinger vedkommende til frivillig at indfinde sig i Wandsbeck for der at aflægge Regnskab. Jeg beder Eders Majestæt til at begynde med og for det første allernaadigst at considerere, at den altonaske Indberetning er forkert, naar den fremfører, at Reglen er, at en Mand, der er sigtet for uforsvarlig Op-

fyldelse af sine Tjenesteplichter, skal stilles for Domstolen der, hvor han opholder sig, medens Forholdet i Virkeligheden, juris, aequitatis ex observantia, er det, at han skal forhøres og dømmes der, hvor han har sin Virksomhed; dette statueres blandt flere andre af Mich. Arg. Gizzius. Følgelig maa saadanne Personer som her tilbage til det Sted, hvorfra de ere gaaede væk. Pro secundo maa man desto mere vente det in hoc nostro casu, som det kan ses af Sagens Akter, at bemeldte min Forvalter, da han tiltraadte sin Tjeneste, fra hvilken han endnu ikke er afskediget, tvende Gange med sin Ed har svoret paa ikke at tage fra Wandsbeck, før han har aflagt Regnskab og har faaet Quitting derfor. Ydermere har han, som det vil ses af Bilag B og C, nylig skrevet baade til mig og til Underforvalteren, at han vil indfinde sig igen. Saafremt det skulde tillades, at de Adeliges Tjenere, i Særdeleshed de betroede Forvaltere, der til Tider have et helt Aars Indtægter af et Gods mellem Hænder, blev forhørt paa et andet Sted end der, hvor de er ansatte, da vilde det være til Tort og Skade for de respektive Herrer, og højst præjudicerligt for deres Affairer; den Slags Forvaltere som min vilde i saa Fald for Størstedelen stikke af, og deres Herrer vilde have en lang Næse. Pro quarto nytter det ikke, at man skriftligen anfører, at jeg meget let vilde kunne opnaa satisfaction ved Hjælp af en Befuldmægtiget, eller paa tredje Sted, thi en Befuldmægtiget er gemenligen for vidtløftig i Regnskabssager, og det er vanskeligt at sætte ham ind i Regnskaberne, naar han ikke kan gennemgaa dem med Forvalteren; en Befuldmægtiget kan endvidere umuligt med god effect og paa tilfredsstillende Maade varetage sin Mandants Interesser, i Særdeleshed i et Tilfælde som her, hvor man vel maa erindre, at Godset Wandsbeck ikke alene er beboet af livegne Bønder, men ogsaa af frie Indbyggere, der dels have superficiært Fæste,¹ dels i Særdeleshed have slaaet sig ned som Lejere, ligesom der er flere forskellige Forpagtergaarde; det vil være meget vanskeligt paa et fremmed Sted at finde ud af, hvilke Indtægter ere forfaldne, det maa foretages paa selve Administrationsstedet, hvor Forpagterne og Lejerne kunne møde op, og

¹ Bemeldte Fæster ejer Bygningerne, medens Grunden, hvorpaa disse er opførte, tilhører Godsejeren.

p. t. Forvalteren staa til Ansvar for, hvem der staa i Restance. Kan alle og enhver, der har forset sig, flygte bort fra et Gods og give sig ind under en fremmed Jurisdiction og staa til Ansvar for denne, da vil det ikke alene geraade til mange Ubehageligheder for vedkommende Herskab, men ogsaa for mange af hans Undersaatter.

Af alt dette fremgaar det med tilstrækkelig Tydelighed, at jeg har Ret i mine Prætensioner, og da jeg kender Eders Majestæts Kongelige g n rosit , er jeg overtudet om, at Eders Majestæt forhaabentlig ikke vil tilstede, at der vederfares mig, der er en tro Undersaat, noget pr judicerligt; jeg gentager derfor min allerunderdanigste Ansøgning og Bøn, at Eders Majestæt Allernaadigst, og helst saa hurtigt som muligt, vil behage i en bestemt Tone og med eftertrykkelige Ord at lade foreskrive Overpræsident, Borgmester og Raad at udlevere min meromtalte Tjener, da alt paa Godset er i stor Forvirring, de maanedlige Afgifter saa vel som andre contributioner ere ei indkomne, og megen anden Uorden hersker. Udleveringen kan finde Sted mod Udstedelsen af en med Clausuler vel forsynet Revers, eller ved dertil tjenlige Midler, saasom ved at opsigte den Beskyttelse, som, efter hvad man siger, er tilstaaet Forvalteren af Myndighederne i Altona, eller ved at true ham med en anseelig Pengeb de, paa det at han i Løbet af nogle faa Dage atter kan indfinde sig i Wandsbeck og der præstere præstanda og overfor mig staa til Ansvar for, hvad han muligen er blevet mig skyldig.

Alt det, jeg har fremført, er grundet paa Lov og Ret, saa og paa Billighed, og stemmer overens med gammel Skik og Vedtægt, derfor tvivler jeg ikke paa, at Eders Majestæt skyndsomst vil opfylde mit  nske.

Eders Majestæts
 allerunderdanigst lydige Tjener

Christian Frederik Baron Kielmannsegge.

Brevskriverens bristende Logik savner ikke komiske Momenter set paa Baggrund af det omtrent samtidige Brev til Hertugen af Gottorp, overfor hvem Kielmannsegge g r gældende, at han selv

hører ind under den danske Konges Jurisdiction, skønt de Forseelser, Hertugen har beskyldt ham for, ere begaaede indenfor den gottorpske Stat. Naar det drejer sig om den bortrømte Forvalter, ser Christian Frederik Kielmannsegge ganske anderledes paa Sagen, Flygtningen skal tværtimod forhøres, eventuelt dømmes, paa det Sted, hvor hans mulige Forseelser ere begaaede.

Allerdurchlauchtigste, Stormægtigste Konge,
Allernaadigste Herre!

Jeg maa allerunderdanigst fremføre overfor Eders Majestæt, hvorlunde Byen Hamborg uberettiget og paa ubeføjet Vis tracterer mine Undersaatter i Wandsbeck. Fra Arilds Tid har Indvaanere og Næringsdrivende i Wandsbeck haft fri Ind- og Udførsel i Hamborg. De Varer og Manufacturer, som Tømrere, Baand- og Væghvidtere, Mølle- og Quærndrejere fra Wandsbeck have bragt med til Hamborg, ere mod al Billighed, paa Trods af de almindelige Regler for Commercerne og saagar i Strid med det, som er Skik og Brug og Overenskomst i Hertugdømmerne, ofte blevne holdte tilbage i Hamborg, ja man har til Tider helt og ganske beslaglagt Varerne efter at have tracteret de Handlende med tørre Prygl; hvilket altsammen kan bevises af de medfølgende Bønskrifter og andre Dokumenter med mere.

Jeg har forskellige Gange klaget til Borgmester og Raad i Hamborg og anholdt om, at slige forbryderiske Gerninger maatte blive straffede, saa og at de bortkomne Ejendele maatte blive tilbageleverede, ligervis som jeg har anmodet om, at slige Handlinger fremtidig maatte blive indstillede. Mine gentagne Klager have mestendels ikke baaret Frugt, eller dog kun liden; man fandt for cirka halvandet Aar siden sin Spas i at fratage en af mine Væghvidtere hans Trappestige; en anden af mine Undersaatter fratog man et Stykke Lærred ved Byporten; efter at jeg havde gjort Indsigelse, blev Trappestigen dog leveret tilbage. I afvigte Aar begav det sig, at to af mine Undersaatter, den ene paa Gaden, den anden midt paa Torvet, blev piskede til Blods; en af mine Jøder, der plejer at bringe Kød, Fedt og Talg samt Kohuder til Torvs i Hamborg, blev udplyndret for sine Varer, derefter puttet i Cachotten, og det kostede mig særdeles Møje

at befri ham fra Fængslet. For ikke at gøre min Skrivelse for lang, skal jeg aflade med at berette, hvad hamborgske Borgere og Embedsmænd forøve mod mine Undersaatter af og til, men jeg vil hellere tie stille dermed.

Jeg henstiller allerunderdanigst til Eders Majestæt allernaadigst at ville ophøre med at taale slige haarde, uvenlige og uden for det almindelige værende Handlinger, og bestemt holde paa, at den hamborgske Øvrighed straffer slige Udskejelser, naar Lejlighed gives. Jeg slaar min Lid til, at Eders Majestæt vil holde sin Haand over mig, som Eders tro Undersaat, der i saa lange Aar har svaret Skat og Tyngte til Riget, og endnu dagligen svarer, og allernaadigst beskytte og maintainere mig mod enhvers, ogsaa Hamborgernes, Paatrængenhed over for mig.

Saa beder jeg Eders Majestæt i dybeste Submission om, maa-ske netop nu, hvor de hamborgske Gesandter er til Stede i Allerhøjstsammes Residentsstad, at føje det saalunde, at mine ovennævnte wandsbeckske Undersaatter faar de røvede Varer og Penge tilbageleverede, saa og at der bliver givet dem af mine Undersaatter, som have faaet Prygl, Satisfaction og Erstatning for Svie og Smerte; ligervis at Hamborg bliver delegeret til at afholde sig fra Haandgribeligheder og lade mine Undersaatter uhindret drive deres Haandteringer udi Staden. Jeg stoler saa meget desto mere derpaa, som det af Bilagene vil kunne ses, at Wandsbeckerne fra umindelig Tid have haft fri Handel i Hamborg, og da der i Aaret 1623 i nærværende Seculum blev gjort Indgreb heri, skrev Eders Majestæts, i Gud hvilende Højsalige Herr Bedstefader, Højlovelig Ihukommelse, et temmelig haardt Brev til Hamborg, og da der ei blev pareret Ordre, lod sig forlyde med, at en tilbørlig Straf vilde blive Følgen af slige Opsætsigheder.

Eders Majestæts

allerunderdanigst tro lydige Tjener

Frederik Christian Baron Kielmannsegge.

P. S. Eders Majestæt vil allernaadigst vide at erindre, hvorledes der paa min ydmygste Ansøgning tilflød mig en Befaling

MARIE ELISABETH KIELMANNSEGGE
FODT AHLEFELDT

til den Eders Majestæt tilhørende By Hamborgs Borgmester og Raad om hurtig at skaffe mig min Ret i Anledning af min retmæssige Fordring paa et hos Jacob Roluffs Arvinger deponeret Skrin indeholdende Obligationer og andre højst vigtige Dokumenter. I modsat Fald vilde Eders Majestæt allernaadigst tage sig af mig, som Eders Embedsmand og Undersaat, og ved andre Midler skaffe mig min Ret.

Selv om nu bemeldte hamborgske Raad har lovet mig fuld Satisfaction paa saadan Paamindelse, saa er jeg dog meget bekymret for, at der skal blive givet mine Debitorer Quitting paa Stadens Vegne for det, som de ere mine Undersaatte skyldige, eller at man paa anden Maade skal søge at narre mig, saaledes at jeg ikke ser en Skilling af det, jeg prætenderer af Staden; og saa er det alene det hamborgske Raads Skyld. Raadet burde billigvis, naar jeg fremlægger et saa klart og tydeligt Dokument, udlevere Pengene. De høje Herrer paastaar, at de have betalt Pengene og faaet Quitting derfor, men saa skulde de forevise denne Quitting, som de paastaar at have mellem Hænder, men det vil de ikke. Der er nu gaaet halvandet Aar, hvor man har holdt mig hen med mundtlige Forsikringer og efterfølgende Revision, og jeg har ikke faaet andet end utilbørlige Udflugter. Jeg har ikke meget Haab om Retfærdighed fra det hamborgske Raads Side, og det er derfor mere end billigt, at jeg forlanger Caution for mine Prætensioner.

I Henhold til ovenstaaende kommer jeg hermed til Eders Majestæt med den allerunderdanigste Bøn om, at Eders Majestæt allernaadigst vil tage sig af denne Sag og foranledige, at det i Norge for Anker liggende hamborgske Skib belægges med Arrest, indtil der er skaffet mig min Ret. Dette synes mig at være en højst billig Fordring, og de hamborgske Købmænd gaar vel ikke Fallit af den Grund.

Jeg forbliver med højst underdanig Respekt

Eders Majestæts

ydmygste

Tjener

Frederik Christian Baron Kielmannsegge.

GENFORENINGEN MED SØNDERJYLLAND.

Der er et enkelt Lyspunkt i Roskildefreden af 1658; det findes i det af Frederik 3. udstedte Patent »angaaende Ophævelsen af Lenshøjheden og Tildelingen af Souveränitåten for den kongelige Andel af Slesvig tilligemed de danske Rigsraaders Bekræftelse.«

Jeg tænker her paa følgende Ord i Kundgørelsen: »I Betragtning heraf betinger Vi Os herved udtrykkelig, at bemeldte Hertugdømme Slesvig, for Størsteparten, eller helt, ei maa afhændes til Skade for Kronen og vore Successorer, men, saa længe Højstbemeldte Vor ægte Linje vil være i Live, bevares i sin nuværende Souveraine Stand og i sin consistentz.«

De her nævnte Linjer betegner et Fremskridt i Forhold til tidligere Tidens statsretlige Skikke, i Henhold til hvilke Sønderjylland af de Styrende i Danmark var blevet benyttet til Udstykning for at forsørge det oldenborgske Huses yngre Sønner. Hidtil var disse skæbnesvangre Udstykninger kun gaaet ud over Hertugdømmerne, men der var ingensomhelst Garanti for, at ikke ogsaa andre Dele af Monarkiet kunde blive sønderlemmede i Lighed med Slesvig og Holsten, selv om disse Landsdele betragtedes som værende i en betydelig løsere Forbindelse med Monarkiet end Fyn eller Nørrejylland. Først to Aar efter Udstedelsen af denne Kundgørelse blev der gennem Kongeloven sat en forsvarlig Stopper for Udstykninger af Monarkiet.

I det øvrige Europa var man gaaet den samme Vej som Danmark, det gælder navnlig det romerske Rige, hvis Utal af Smaastater var skabt gennem den i Sekler fortsatte Udstykning.

Ejendommeligt nok tog Handelen med Mennesker til, samtidig med at man ophørte med at sjakre med Landsdelene; vi læ-

ser saaledes i Frederik Ahlefeldts Correspondance om den Menneskehandel, der fandt Sted i England, medens den senere Storkansler var Gesandt i London. I intet andet europæisk Land blev paa den Tid Menneskehandelen drevet saa skamløst som i England. Jacob 2. havde med stort Besvær undertrykket den Opstand, der havde bredt sig over hele Landet, og blandt hvis Ledere fandtes mange Medlemmer af Aristokratiet. Efter at adskillige af disse Ledere vare blevne halshuggede eller radbrækkede levende, forærede Kongen Enkerne og Døtrene efter de med Døden straffede til sin Gemalinde. Dronningen solgte disse Kvinder til William Penn, der havde haardt Brug for Kolonister til den af ham oprettede amerikanske Nybyggerstat. Prins Jørgens Svigermoder havde arvet sin Faders, den berømte Statsmand Lord Clarendons, Finanstalent og fik alt det hun kunde ud af sine Transaktioner med Kvækernes fromme Fører. Paa et enkelt Punkt forregnede hun sig dog, Dronning Anna haabede at faa en særlig god Betaling for de fornemste af Damerne, hun forlangte saaledes en høj Pris for en aldrende Hertuginde. Men William Penn holdt fast paa, at han til sit »hellige Experiment«, saaledes benævnedes han selv Pensylvanien, trængte mere til unge Piger end til gamle Koner, og Anna Hyde maatte lide den Tort, at Kvækeren betalte hende en højere Pris for en ung smuk Købmandsdatter end for Hertuginde.

Næst efter Stuarterne blev særlig Landgreverne af Hessen berøvede for deres Salg af egne Undersaatter. Denne Trafik tog til i Omfang og naaede sin Culmination under den amerikanske Frihedskrig, da Landgreve Frederik 2. af Hessen-Kassel solgte 20.000 Undersaatter til England og fik en Sum af 22 Millioner Daler i Betaling. Ogsaa den regerende Greve i det ganske lille Hessen-Hanau solgte Soldater til England under den amerikanske Uafhængighedskrig. En samtidig engelsk Forfatter skildrede Hessen som en eneste stor Slagterbutik, i hvilken Landgreven i egen Person forhandlede Menneskekødet. Sammenligningen var ikke saa ganske udenom, eftersom Frederik 2. foruden de 22 Millioner Daler, han havde betinget sig, forlangte Ekstrabetaling af den engelske Regering for hver falden Hesser, ja for de afskudte Arme

og Ben. Da det i Modsætning til hvad der ellers var Tilfældet i Datidens Krige altsaa repræsenterede en ren og skær Profit, naar der faldt eller lemlæstedes mange Soldater, fik de hessiske Officerer Tilhold om ikke at skaane Mandskabet, af hvilket iøvrigt flere var døde under Sejladsen over Atlanterhavet som Følge af den engelske Regerings Sparsommelighed, man havde stuvet saa mange Hessere sammen i enkelte Kahytter og Køjer, at nogle døde af Kvælning; den slette og mangelfulde Kost bidrog ogsaa til at fremkalde Sygdom og Dødsfald.

I det engelske Parlament rejste der sig Røster mod Menneskehandelen, men Klagerne bundede sikkert i Hyklery, eftersom England selv var Køberen.

Som Agent eller Mægler ved Soldaterhandelen benyttede baade Frederik 2. og hans Søn, den ovenfor nævnte Greve af Hanau-Münzenberg, Mayer Amschel Rotschild, hvis over hele Verden bekendte Handelshus skyldte den hessiske Soldaterhandel sin Tilblivelse. De engelske Parlamentsmedlemmers Indignation over »Subsidietraktaten« gav sig imidlertid ikke til Kende overfor Rotschild, af den gode Grund, at Rotschild, der uden Blussel spekulerede med Blodpengene paa Londons Børs, var klog nok til at lade en Del af sin uhyre Formue komme engelske philanthropiske Institutioner tilgode.

Ogsaa Regeringen i Schweiz havde store Indtægter af Soldaterhandelen; Republikens Regering i Bern forsynede baade Paverne og de franske Konger med Mandskab til deres respektive saakaldte Schweizergarder. Det var udelukkende unge Bønderkarle, som anvendtes til dette Brug, og der blev foretaget aldeles vilkaarlige Udskrivninger.

I Slutningen af det attende Aarhundrede kaldtes i visse Kredse England for »Frihedens Arnested«; paa samme Maade titulerede man Schweiz; det var en sørgelig Misforstaaelse, begge de to Lande vare haandfaste Oligarkier.

Medens Frederik Ahlefeldt opholdt sig i London, florerede den engelske Børnehandel mere end nogensinde. Baade Carl 2. og Jacob 2. havde en Passion for Dværge og vanskabte Mennesker; det blev til en Mode, der var særlig udbredt blandt Lor-

derne; Moden ophørte til alt Held med Stuarternes Fordrivelse, idet Vilhelm af Oranien udstedte en Forordning, der hjemlede strenge Straffe for dem, der handlede med pukkelryggede eller paa anden Maade vanskabte Børn.

Under Carl 2. vrimlede der i Kongens egne Boliger og rundt omkring paa Herregaardene med Vanskabninger, som var til stor Fornøjelse for Hoffets og Aristokratiets Medlemmer. Da det var umuligt at opdrive alle de ulykkelige Væsener, der var Brug for, udviklede der sig en i høj Grad uhyggelig Industri. Agenter købte fra fattige Forældre eller ligefrem stjal smaa Børn, som blev præparerede saaledes, at de kunde tjene som Hofnarre. Den værste Form for »Præparering« var at støbe Børnene i Lerform; Børnene voksede op i en ganske lav, men bred Krukke, der hindrede Staklerne i at vokse i Højden, medens de frit kunde vokse i Bredden; paa den Maade skabte man Dværge. Om Dagen stod Krukkerne op, om Natten blev de lagt ned paa Siden, for at Børnene kunde komme til at sove. Det var Kinafarere, der havde lært Børnehandlerne denne Fremgangsmaade, der blev anvendt meget i Kina; Kineserne var som bekendt de første, som fabrikerede Porcelæn, og de anvendte Porcelænmasse, naar der skulde støbes Dværge.

Jacob 2. gjorde sig ingen Skrupler over denne Trafik; som ivrig Katholik fandt han en Undskyldning deri, at Paverne opkøbte Drengbørn, som de lod kastrere for derefter at indlemme dem som Sangere i det Sixtinske Kapel. Endnu i Slutningen af det attende Aarhundrede lod den hellige Fader foretage dette Opkøb af Børn, ganske aabenlyst. At Sultanen af Tyrkiet ogsaa opkøbte Børn, der skulde gøres til Eunukker for senere at anvendes som Haremsvogtere, har vel næppe kunnet tjene som Undskyldning.

Det var ikke alene for at skaffe sig Hofnarre, at man i de fornemme engelske Kredse opkøbte Børn; de samme Kredse havde Brug for Løbere, der kunde løbe foran eller ved Siden af Kareterne. Ved at fjerne Børnenes Milt, opnaaede man at skaffe sig Løbere, der kunde løbe med en forbavsende Hurtighed. I en Tidsalder, hvor Stenlidelser var meget almindelige, og hvor man i Henhold til Frederik Ahlefeldts Brevveksling fjer-

nede Stene fra Nyren ved Hjælp af en Kniv eller Saks, var det en smal Sag at fjerne Milten.

Fra den her omtalte Handel var Springet til Handelen med Bønder og Neger-slaver ikke stort, over det meste af Europa solgte man glat væk Livegne eller vornede Bønder. Paa de fleste Steder, saaledes ogsaa i Danmark, blev Bønderne paa et Gods dog ikke solgt enkeltvis, men samlede, ved Afhændelsen af det paagældende Gods. I Rusland derimod var Bønderne en kurant Handelsvare, der var Godsejere, som solgte unge livegne Piger til Bordellerne i St. Petersborg eller Moskov; de meget jagtgale bortbyttede Livegne med Jagthunde, en særlig fin Racehund var en dyrere Vare end et Menneske og kostede ved en Byttehandel to eller flere Livegne. Medens det ikke vides, at Salg af Bønder indbragte Ejerne store Beløb, var Neger-slavehandelen en særdeles indbringende Forretning, ogsaa for danske Statsborgere, hvoraf enkelte erhvervede store Formuer ved Slavehandel, med de danske oversøiske Kolonier som Udgangspunkt. Der herskede i det hele taget i de saakaldte gode gamle Dage nøjagtig den samme Foragt for Menneskeliv som i vor Tid.

Da den almindelige Værnepligt indførtes rundt om i Europa, behøvede Staterne ikke mere at sætte sig i Udgift for det, man i vore Dage kalder »Soldatermateriale«, nu kunde man faa Mandskabet gratis, og man kunde udskrive hvem og saa mange, man vilde. Krigene blev blodigere og blodigere.

I Frederik 3.s og Rigsraadets Kundgørelse af 2. Maj 1658 finder vi adskilligt af almen Interesse udover Bestemmelsen om Slesvigs Udelelighed. Frederik 3. har, med Rette, følt sig dybt ydmyget over Bestemmelserne i Roskildefreden, og han søger derfor at kaste et forsonende Skær over det, som er sket med Hertugdømmerne. Kongen benytter Lejligheden til ogsaa at undskylde det, som er sket under hans Forfædres Regering og som unægtelig var endnu værre end det, som vedtoges i Roskilde og bekræftedes ved Freden i København. I Kundgørelsen finder man saaledes følgende meget euphemistiske Fremstilling af det danske Riges tidligere Sønderlemmelse:

»For Aar tilbage, fra Anno 1326 at regne, forlenede Kong Val-

demar til Danmark, Norge etc., med disse Kroners Rigsraads consens og Indvilligelse, Grev Gerhard af Holsten og hans Medlemmænd med Hertugdømmet Slesvig paa Grund af Grevens mangfoldigen beviste tro Tjeneste mod dette Rige; Men saadan Forlening gik senere i Arv til den priselige oldenborgske Linje, og er det til den nærværende Stund urokkelig forbleven derved«.

Efter dette Sidespring, der fremstiller Fortiden i et noget andet Lys end det, hvorunder man er vant til at betragte den, vender Kong Frederik sig til det, som nylig var sket. Den danske Konge erindrer om, »At begge Hertugdømmerne Schlesswigh, Holstain ved den forrige og denne sidste Svenske Krig er blevet meget ruineret og ødelagt af begge de krigsførende Partier. og saadant er indført i Roskildefredens Articul 22.« Kundgørelsen fortsætter herefter med en Erklæring om, at Kongen har tildelt »sin venligst kære Fætter, Broder og gode Ven, Herr Frederik, Arving til Norge, Hertug til Slesvig-Holsten o. s. v. sublimius jus« over den Del af Hertugdømmet Slesvig, som hidtil har været i Gottorpernes Besiddelse »og har libereret og befriet« Hertugen fra den »sædvanlige Investitur og Modtagelse af Forlening«.

Det erklæres, at dette Skridt er foretaget »efter modent Overlæg og med det samlede Rigsraads Samtykke og Førgodtbefindende« og efter »flittig Anmodning« af de svenske Afsendinge og efter »mediation og Underhandling« fra de Ambassadører, som den franske Konge og »Herr Protectoren i England, Skotland og Irland« har ladet vedtage i Fredstraktaten.

Som Grund til de anførte Bestemmelser anføres, at Kongen har ønsket at »udrydde og ganske afskaffe« de Misforstaaelser, som ere opstaaede mellem Danmark og Gottorp, og for at genoprette »den gode Tillid og stedseværende Affection« mellem de tvende Fyrster, samt at erstatte den Skade, Hertugen og hans Riger og Lande har lidt. Kundgørelsen tilføjer, at Hertugen af Gottorp ikke længere skal være Kongen af Danmarks Vasal, men at han »skal herske, regere og besidde som en Souverain Herre og at Vi fuldt og ganske vil liberere, befri og frikende ham fra de tilforn ydede Lenspligter og Vasallagio; Altsaa og saalunde, at for Fremtiden

hverken Vi eller nogen af Os, eller Vore Efterkommere i Riget, eller denne Krone, saa længe der er ægte mandlige Medlemmer af Vor Linje i Live, maa nogensinde gøre eller foretage praetension eller Krav paa dette Hertugdømme, under hvad Paaskud og praetext det end kunde ske, hvorfor Vi da cedere og overlader Vort Hertugdømme Slesvig i den Stand, hvori samme nu forefindes, saaledes som Vi have modtaget det af Vor i Gud hvilende Herr Fader og af Vore Forfædre, Højlovelig Ihukommelse, og som Vi indtil denne Tid i Fred og Ro have besiddet det, med alle juribus, pertinentia, Slotte, Adel, Borgere og Bønder, Fæstninger, Havne, Søer, Vande, Strømme, Højheder, Herligheder og Rettigheder, Renter, Indkomster, Frugter og alt andet hvad nævnes kan eller hvad det end monne hedde, uden Undtagelse nogetsteds dog skal Adelen, Byerne, Borgerne og samtlige Undersaatter uden Hinder ukrænket bevare deres Godser, Possessiones, velerhvervede Frihed, Rettigheder, saavel i gejstlig som i politiske Henseende.«

Af Kundgørelsen faar man et Indtryk af, hvor indfiltrede i hinanden de kongerigske og gottorpske Dele af Sønderjylland var: »Ribe, Tønder og Kolding Amter, samt de til Ribe Kapitel hørende Godser maa der ved denne Vor Overhøjheds Afstaaelse ikke tilføjes nogen Forfang eller praejudice, heller ei maa der gøres Indgreb i de i Vort Hertugdømme Slesvig beliggende Amters og Byers nedarvede juribus og Rettigheder, saaledes som de have det i Lighed med Vore Undersaatter i Rigets Naboamter«.

At Ribe og Kolding Amter var et ømt Punkt for Frederik 3., siger sig selv, noget lignende gælder iøvrigt ogsaa Tønder Amt, som Griffenfeld ønskede at tilbytte Danmark mod Afgivelse af Oldenburg. Tønder Amt forekom Frederik Ahlefeldt et lovlig svagt Ekvivalent for Oldenburg, og han modsatte sig bestemt denne Byttehandel.

Frederik 3. nævner i Afstaaelsesdokumentet, at han giver Afkald paa den virkelige »possession og rolige Besiddelse af Hertugdømmet Slesvig paa Høje Medundertegnedes, fødtes og ufødtes Vegne«. Det at de ufødte tages med som Garanter for Afstaaelsen af den gottorpske Del af Sønderjylland skulde senere give Anledning til statsretslige Uoverensstemmelser.

Trods alt, Afstaaelsen, den fulde Suverænetets Overdragelse og

Lensbaandets Løsning, var det foretagne Skridt kun halvt. Afstaaelsedokumentet gør opmærksom paa, »at den evigtvarende almenyndede Union in specie skal bevares upræjudicerligt og uskadte,« Fællesregeringen skal opretholdes, ligesaa den fælles Landdag. Frederik Ahlefeldt gjorde da ogsaa gældende, at i Virkeligheden var alt blevet ved det gamle. Alle de i Frederik 3.s Kundgørelse indeholdte Forhaabninger og Forsikringer om, at det dansk-gottorpske Fjendskab efter den nye Traktat skulde afløses af et venligt Forhold, viste sig da ogsaa hurtigt at være Vind; der er heller næppe nogen, hverken i Danmark eller Holsten-Gottorp, der har troet paa Udviklingen af et Venskabsforhold mellem de tvende Fyrstehuse og deres Lande. Skønt Forandringen, der skete i 1658, ikke var saa stor, efterlod den dog megen Bitterhed i Danmark, det var haardt for den danske Regering at have maattet give efter for det lille sydlige Hertugdømme. Heller ikke fra gottorpsk Side var man fuldt ud tilfreds, man havde den Opfattelse, at der ikke tilnærmelsesvis var opnaaet, hvad der burde have været opnaaet gennem Gottorps Deltagelse i de dansk-svenske Krige, Hertugen vilde anses for ligeberettiget og jævnbyrdig med den danske Konge, noget man fra dansk Side ikke var tilbøjelig til at anerkende.

Den gensidige Mistillid mellem de to Fyrstehuse vedblev at existere; fra gottorpsk Side frygtede man for et dansk Overfald, og i København var man urolig for, at Gottorp paany skulde søge Tilknytning til Sverige. De danske Bekymringer var fuldt ud berettigede, derimod var der ingen Grund for Gottorp til at frygte Overfald fra Danmark; den danske Stat var udsuget til Marven efter Svenskekrigene og kunde i en uoverskuelig Fremtid ikke indlade sig paa krigeriske Foretagender.

Allerede et Aar efter Freden i København afsluttedes der en Traktat mellem Gottorp og Sverige; det officielle Navn paa Traktaten var »Defensiv-Alliance«, og Udstedelsesdatoen var 24. Maj 1661. Traktaten gaar ud paa Opretholdelsen af Freden i København. De kontraherende Parter kan ikke tilstede, »at det, som er opnaaet med stor Møje, Arbejde, Udgydelse af Menneskeblod, og Omhu, atter efter Behag kan blive omstødt og brudt«.

I Traktatens § 3 staa der, at Kongen af Sverige og Hertugen af Gottorp skal staa hinanden bi »mod alle Machinationer, Afbræk og Vold«. Fra hvad Side begge Parter ventede disse Anslag, kunde ingen være i Tvivl om. Den svenske Konge lover ikke alene at beskytte »Hertugen af Gottorp, hans Fyrstendømmer og Lande«, men ogsaa »de Højstsamme tilhørende tro Betjente og Undersaatter og troligen tage sig af disses i føromtalte nordiske Fred grundede Beføjelser og skyldige Rettigheder«. Svenskekongen lover at »succurrere« og bistaa Hertugen overfor alt, hvad der maatte blive foretaget imod ham, Hjælpen skal have samme Udstrækning, som om det gjaldt Kongens egne Riger og Lande, der skal anvendes »den muligste og yderste Magt«, Hjælpen skal komme baade fra Nord og Syd, fra Sverige, Pommern, Bremen og Wismar. Kongen lover, at den væbnede Hjælp skal komme omgaaende, og at man fra svensk Side vil gribe ind, naar der forekommer at være Fare paa Færde, selv om der endnu ikke er kommet nogen Anmodning fra gottorpsk Side; det kan nemlig tænkes, at der vil hengaa alt for lang Tid, inden der kommer »en omstændelig Beretning« fra Gottorp, og imidlertid kan »baade Hans Højfyrstelige Durchlaughtighed og Højstsammes Stat være totalt undertrykkede«, inden der er kommen nogen virkelig Hjælp.

Der blev tilstillet Føreren for de i Pommern og Bremen garnisonerende svenske Tropper, Wrangel, en Ordre fra Formynderregeringen, der fremhæver den Fare, som truer de sønderjyske Marskegne, ifald den svenske Hjælp ikke kommer tidsnok til at beskytte »denne den bedste Del af Slesvig«. Naar den fjendtlige Part »impatronerer« sig i Marskegnene, vil disse frugtbare Landstrækninger blive udsugede. Den svenske Regering lover i Tide at forekomme denne Calamitet ved at besætte Landet med svenske Tropper, saasomt det er paakrævet. Den gottorpske Stat vil absolut ingen Udgifter faa af de indkvarterede svenske Tropper, »den hjælp ydende Soldatesque, saalænge den befinder sig i Hans Durchlaughtigheds Land, vil faa de nødtørftige Levnedsmidler uden Undersaatternes Ruin«. Den svenske Konge vil »ikke undslaa sig fra at sætte sit Riges samtlige Kræfter ind paa at befri Hertugen«. »For at saadan Extremität saa vidt muligt

kan blive forebygget, har Hans Kongelige Majestæt draget Om-sorg for at indeslutte Hans Højfyrstelige Durchlauchtighed i det nyeligen med Frankrig og Engelland afsluttede Forbund og derved skaffe samme Potentaters Guarantie for Højstsammes desto større securität.

Fingrene ligefrem klør paa den svenske Formynderregering efter paa ny at kaste sig over Danmark; ivrigst i saa Henseende er den svenske Enkedronning, der som Gottorperinde ønskede at tilføje Danmark alt det onde, hun formaaede. For Hedvig Eleonora gjaldt det i første Række om at hjælpe hendes Hjemland, medens de andre Medlemmer af Formynderregeringen interesserede sig mindre for Gottorp end for at finde en Lejlighed til helt at ødelægge det efter Krigen i Bund og Grund svækkede Danmark.

Da Frederik Ahlefeldt vendte hjem fra sin Sendelse til London og overtog Stillingen som Statholder i Hertugdømmerne, blev han straks klar over Krigsfaren, han var dog vistnok for tilbøjelig til at give gottorpske Rænker Hovedskylden, men han havde Gottorperhoffet paa nært Hold og kunde personlig ikke lide Christian Albrecht. Lige indtil det Øjeblik da Ahlefeldt overtog den øverste Myndighed i Monarkiet, var hans Øjne da ogsaa med Mistillid vendte mod Hertugen, selvom Relationerne mellem Graasten og Gottorp udadtil var prægede af gensidig Høflighed og Venlighed.

I Traktaten gøres der opmærksom paa, hvor vanskelig den gottorpske Del af Sønderjylland er at forsvare: Selv om Hertugen, hvad man fra svensk Side aabenbart synes at tvivle om, »lader sine Fæstninger vel forsyne og providere,« saa er disses Besætninger ikke »bastante« til at »beskytte, endsige defendere« Marskerne med deres store Udstrækning, og Marskerne er Gottorps »nervus«; tværtimod vil det gaa saaledes, at »den fjendtlige Part« vil udskrive Soldater og styrke sin Hær ved Udskrivning i Hertugdømmerne; det kan undgaas, naar den Øverstbefalende i Sveriges tyske Provinser altid er parat til at ile til Hjælp, en Hjælp, der vil komme hurtigere end den fra Sverige. At Traktaten udelukkende har en svensk-dansk Krig for Øje, fremgaar blandt meget andet af den Omstændighed, at den sven-

ske Regering forsikrer, at Tropperne i Pommern og Bremen ikke vil blive »employeret eller brugt« til andet end til at hjælpe Gottorp. Det loves, at Gottorp ikke skal have nogen som helst Udgift af den svenske væbnede Hjælp, der ydes aldeles gratis, blot forlanger Formynderregeringen, at der skal skaffes »den Hjælp ydende Soldatesque nødtørftige Levnedsmidler efter Landets Formue, saa længe Tropper efter Hans Durchlauchtigheds Anmodning og Begæring staar i Højstsammes Lande«.

Til Gengæld for disse Løfter maa Hertugen af Gottorp paa egne og Efterkommeres Vegne love at arbejde paa, at Freden i København »bliver bibeholdt og haandhævet«; med det Maal for Øje skal Gottorp holde sine Fæstninger velbesatte og forsynede med Levnedsmidler.

I Traktatens § 5 vender Formynderregeringen sig truende mod Danmark og forlanger af Hertugen af Gottorp, at ifald »Kongen af Danmark og sammes Krone« skulde forgribe sig paa Bestemmelserne i Freden af 1660, skal han gribe til Vaaben og »staa sammen med Hans Kongelige Majestæt og Sveriges Krone som een Mand«, og kæmpe af al Magt sammen med Sverige.

En for Gottorp meget væsentlig Bestemmelse i Traktaten er den, der gaar ud paa, at ifald der skulde udbryde Krig mellem de tvende nordiske Konger, vil den svenske Regering, »efter Hans Durchlauchtigheds udtrykkelige Krav«, gøre sit bedste for at undgaa, at Krigen bliver ført paa gottorpsk Territorium. Denne Bestemmelse var ganske illusorisk, saa meget mere som det tilføjedes i Traktaten, »for saa vidt det ikke vil tilføje den svenske Krone nogen Skade«. I den sidste Paragraf pointeres det, »at Traktaten ikke sigter paa at tilføje andre Stater offension eller Skade«, men at det kun gælder den gottorpske Stats Sikkerhed og Opretholdelsen af de i Freden i København fastsatte Betingelser. Traktaten maa ikke være »til Hinder eller præjudicerlig for Forbund, Overenskomster og Traktater«, som i Nutid og Fremtid hver især af de tvende contraherende Parter maatte afslutte. Der gøres udtrykkeligt opmærksomt paa, at Traktaten ikke er rettet imod »Hans Romerske Kejserske Majestæt eller Riget, ei heller ellers mod nogen andre Potentater, Kurfyrster og Fyrster«, hvorved underforstaas, at alle de svensk-

gottorpske Aftaler udelukkende er møntede paa Danmark; for at slaa dette endnu stærkere fast, tilføjes det, at Ordene er indsatte, »for at der ikke skal hvile nogen Soubçon paa Hans Durchlaughtighed«.

Traktaten slutter med den Henstilling til Hertugen af Gottorp, at han »paa bedst mulig Vis cultiverer og bibeholder naboventligt Samquem med Hans Kongelige Danske Majestæt til Gavn for Hans Durchlaughtighed og Hans Hus og til Befordring af Landets og Folkets Velstand, saa længe der ikke gøres Brød paa Freden i København.«

Traktaten blev ikke hemmeligholdt men var snart kendt i Regeringskredsene i København, hvorfra Indholdet sivede ud over hele Landet og vakte en stærk Misstemning. At man baade indenfor og udenfor de Styrendes Kreds følte sig brøsthølden over den svensk-gottorpske Traktats Ordlyd, kan ikke undre, Tonen var absolut uvenlig, ja aggressiv, kan man godt sige.

Baade paa Gottorp og i Stockholm blev man hurtig klar over, at Traktaten havde vakt forøget Bitterhed i Danmark mod Gottorp, og man søgte derfor fra svensk Side at faa den gottorpske Regering til at udvise Forsigtighed og ikke optræde for udfordrende. Den svenske Formynderregering har aabenbart paa Forhaand, allerede inden Traktatens Vedtagelse, haft paa Fornemmelsen, at den danske Regering ikke vilde synes om de contraherende Parters Aftaler. Stockholmeregeringen forlangte af den Grund, at en i Traktaten indeholdt Artikel, der var en direkte Udfordring til Danmark, blev hemmeligholdt. Det lykkedes virkelig ogsaa længe at holde den danske Regering i Uvidenhed om, hvad der var bestemt i Slutningen af Traktaten. Den hemmelige Artikels Ordlyd var følgende:

»I det Tilfælde at Hans Kongelige Majestæt i Danmark skulde belave sig paa at bryde den nordiske Fred og give Anledning til ny Uro og som Følge deraf bukke under, da skal Hans Durchlaughtighed ikke være sindet at opgive sin Ret til den Kongelige Del af disse Hertugdømmer, men tværtimod skal denne Ret reserveres Hans Durchlaughtighed og Højstsammes Successorer.«

Da denne Paragraf langt om længe blev bekendt i Danmark,

vakte den ikke alene Forbitrelse, men ogsaa Uro og Ængstelse, idet man opfattede Ordene som en Krigserklæring, og man var langt fra forberedt paa Krig, hvad Sverige iøvrigt heller ikke var. Fra dansk Side afkrævede man Gottorp en Redegørelse, idet man erklærede, at den hemmelige Artikel var meget saarende for Danmark. Christian Albrecht var aabenbart meget i Vinden og lagde straks Sagen i Hænderne paa Kielmannsegge, der saa godt som muligt søgte at raade Bod paa Fadæsen. Overfor den danske Regering erklærede Kansleren, at det, det i første Række kom an paa, var at bevare Sønderjylland helt og udelt; naar Gottorp havde ønsket den hemmelige Artikel indsat, var det for at forebygge, at Dele af Slesvig kom paa fremmede Hænder; Hertugerne af Gottorp havde Medarveret til den kongerigske Del af Sønderjylland og kunde ikke udsætte sig for, at Dele af Hertugdømmerne efter en Krig, i hvilken Danmark »succumberede«, skulde blive afstaaet til en fremmed Magt. Kielmannsegge hentydede til, at der i 1658 havde været Fare for, at Danmark vilde have afstaaet sin Del af Hertugdømmerne til en fremmed Magt, hvad man fra dansk Side bestemt nægtede, havde været Tilfældet. Kielmannsegges Optræden som Helstatsmand maatte vække nogen Undren, idet Gottorp var skabt ved Udstykning af Hertugdømmerne; han havde dog en Meningsfælle, nemlig Frederik Ahlefeldt, der ogsaa ønskede Sønderjylland udelt og forenet, men naturligvis ud fra andre Forudsætninger; medens Kielmannsegge vilde have hele Slesvig forenet under de gottorpske Hertugers Scepter, ønskede Frederik Ahlefeldt Hertugdømmet forenet med Danmark. Det var ikke alene patriotiske Grunde, der ledede de to Statsmænd, men begge var lede og kede af det meget Besvær, som »Unionen« medførte, og som snarere voksede end aftog efter Freden 1660.

Frederik Ahlefeldt blev den ledende og afgørende i Spørgsmaalet vedrørende Forholdet til Gottorp og i Arbejdet for at erhverve den anden Halvdel af Sønderjylland. Det blev fremkaldt ved Gabels Fald, der fik stor Betydning for Spørgsmaalet Slesvig. Saalænge Gabel var ved Magten og den gamle Konges mest betroede Mand, var det ikke til at tænke paa at foretage noget mod

Gottorp. Gabel vilde under ingen Omstændigheder skabe ny Ufred mellem Danmark og Gottorp.

Gabel havde søgt at modarbejde den Misstemning, som Gottorps Traktat af 1661 med Sverige fremkaldte hos Kongen og navnlig hos Dronningen, og det lykkedes ham virkelig at faa Frederik 3. med til Forhandlinger med Christian Albrecht. Fra dansk Side kom man Hertugens Ønske i Møde, og ifølge Reces af 30. Maj 1663 blev Fællesregeringen forandret derhen, at Kongen og Hertugen skulde have Lov til hver for sig at udskrive Skatter af deres Dele af Hertugdømmerne til deres respektive Landes Brug, saaledes at »Landekisten« midlertidig delvis traadte ud af Funktion. Denne Ordning var blevet stærkt anbefalet af Frederik Ahlefeldt i hans Egenskab af Statholder i Hertugdømmerne. Hertugen af Gottorp var derimod ingenlunde tilfreds, hans Krav var gaaet adskilligt videre, idet han vilde have Fællesregeringen helt ophævet, hvad man fra dansk Side absolut modsatte sig. Den nye Ordning bidrog derfor ikke synderlig til en Bedring af det dansk-gottorpske Forhold. Bag den gottorpske Misfornøjelse laa ogsaa svenske Rænker, den svenske Formynderregering vilde ikke vide noget af bedre Relationer mellem Gottorp og Danmark, og til Trods for Kielmannsegges Ønske om en Tilnærmelse til Danmark, lykkedes det dog de svenske Statsmænd at forpurre det.

Man maa forbavses over den fra dansk Side udviste Langmodighed overfor Gottorp, en Langmodighed, som allerede Christian 4. havde udvist. Under sin sidste, ulykkelige Svenskekrig havde Christian 4. al mulig Grund til Misfornøjelse med Frederik 3. af Gottorp. Hertugen unddrog sig sin Lenspligt overfor Danmark og henvendte sig til den svenske Regering for at faa denne til at sørge for, at Kampen mellem de nordiske Konger ikke blev udspillet i Sønderjylland. Fra svensk Side forlangte man ved Krigens Begyndelse, at de gottorpske Fæstninger skulde overlades Sverige og besættes med svenske Garnisoner. Frederik 3. gik uden Betænkning ind paa Kravet. Det lykkedes Hertugen til Gengæld for hans Imødekommenhed at opnaa Fritagelse for svensk Indkvartering i Gottorp under Krigen, ligesom han fik Løfte om, at Krigen saa vidt muligt skulde blive holdt

udenfor de gottorpske Lande, ligesom Gottorps Neutralitet blev garanteret. Skønt Christian 4. var meget opbragt over Gottorps Holdning, gik han dog med til to Aar før sin Død at afslutte en Traktat med Frederik 3. angaaende Successionen i Oldenburg. Traktaten gik ud paa, at Grevskabet skulde deles i to lige store Dele, naar den sidste Greve af Oldenburg lukkede sine Øjne; Danmark og Gottorp skulde saa have hver sin Del. Traktaten blev fornyet Aaret efter Christian 4.s Død, i Forstaaelse med Anton Günther af Oldenburg.

Tilrods for Gottorps Holdning under Svenskekrigene blev Aftalerne angaaende Oldenburg fornyede i 1663. Det var Gabels Værk, imod hvilket Frederik Ahlefeldt bestemt protesterede. Ahlefeldt havde to Grunde til sin Protest, dels var han som Jurist overbevist om, at Joachim Ernst af Holsten-Pløn var nærmeste Arving til Grevskaberne, dels ønskede han ikke at være med til en gottorpskvenlig Politik. Mærkelig nok fik Aftalerne mellem de to Frederikker 3. den romerske Kejsers Sanktion.

Hertugen af Pløn var ligesaa klar over sin Arveret til Oldenburg, som Frederik Ahlefeldt var det, og han støttedes af sidstnævnte, der allerede to Aar efter Aftalerne mellem Danmark og Gottorp fik Forhandlinger bragt i Gang med Pløn. Hertug Joachim Ernst overdrog sin Søn Johan Adolf at forhandle med Regeringen i København. Frederik Ahlefeldt fik gennemført, at Gottorp blev holdt ganske udenfor Forhandlingerne med Pløn, og paa Gottorp anede man den første Tid ikke hvad der var i Gære. Forhandlingen mellem Danmark og Pløn fik imidlertid langt fra noget fredeligt Forløb. Frederik Ahlefeldts Tanke med en eventuel Aftale med Pløn var den, at den danske Kongestammes Magt i Sønderjylland skulde udvides. Til Gengæld for den fra dansk Side udviste Imødekommenhed skulde det plønske Hus give Afkald paa enhver Arveret til de danske Dele af Sønderjylland og Holsten. Hertug Joachim Ernst skulde ikke alene paa sit eget Huses Vegne, men ogsaa i Glüksborgernes og Augustenborgernes Navn, give Afkald paa Successionen i Hertugdømmerne, der ved den danske Kongestammes Uddøen paa Sværdsiden skulde tilfalde Spindesiden. Herpaa vilde hverken Johan Adolf eller hans Fader gaa ind, og Forhandlingerne afbrødes.

Følgen blev, at man holdt fast ved den gamle Aftale, og Kongen af Danmark og Hertugen af Gottorp delte Oldenburg imellem sig, saaledes at dansk og gottorpsk Militær besatte hver sin Del af Grevskabet. Iøvrigt blev Forholdene indrettede paa samme Maade som i Slesvig og Holsten, idet der blev oprettet en Fællesregering med en Fordeling af Skatterne svarende til den i Hertugdømmerne. Denne Overenskomst angaaende det oldenborgske Spørgsmaal bragte, som rimeligt er, fredeligere Forhold til Veje mellem Danmark og Gottorp, men Sympatien mellem de to regerende Huse blev ikke større af den Grund, tværtimod, kunde man snarere sige.

Den gensidige Uvilje var størst paa gottorpsk Side. Vi ser her et klassisk Eksempel paa Utaknemmelighed, et blandt de mange, som Verdenshistorien opviser. Gottorp skyldte udelukkende det danske Kongehus sin Oprindelse, og hver Knappenaal, som Christian Albrecht ejede, havde han Danmark at takke for. Det er et ret almindeligt psykologisk Træk at hade dem, man staar i Taknemmelighedsgæld til, og denne Følelse var stærkt udviklet hos de gottorpske Hertuger. Til det ved Taknemmelighedsbyrden fremkaldte Had kom endnu en anden Følelse af ligesaa ophøjet Art, den gule og grønne Misundelse; paa Gottorp misundte man det danske Kongehus dets Stilling, som man gennem Generationer var med til at trykke ned. Sleske Hofmænd søgte at vinde Indflydelse paa Hertugen ved at spotte og rive ned paa Danmark og dets Kongehus. Allerede Hertug Frøderik havde yndet at lytte til Spottegloser over Nabofolket, navnlig naar Spotten havde et aandfuldt eller morsomt Anstrøg. Det tog til, da Sønnen kom til Magten. Christian Albrecht benyttede desuden foretagsomme Mennesker til at lytte til den københavnske Sladder; det var naturligvis subalterne Personer, der mest anvendtes til dette Hverv. Man vidste god Besked i saa Henseende ved Københavns hoffet og betalte tilbage med samme Mønt; det blev saa meget lettere, efter at Hertugen havde ægtet den danske Prinsesse. Sophie Amalie, der havde været meget imod Partiet, skønt det var hendes Yndling Frederik Ahlefeldt, der bragte det i Stand, benyttede sig af den Omstændighed,

at hendes Datter havde bragt danske Hoffolk og dansk Tyende med til Gottorp, til at faa saa meget som muligt at vide om, hvad der pønsedes paa i hendes Svigersøns Omgivelser. Der kunde hænde det, at en og samme Person tudede baade i Enkedronningens og Christian Albrechts Øre, hvad der nok skulde bidrage til at gøre Forholdet endnu mere spændt. Da Stater er at ligne med Mennesker, var der ikke noget mærkeligt i, at Beboerne i de Dele af Sønderjylland og Holsten, som hørte ind under Gottorp, antog de samme Følelser, som Herskerhuset nærrede. Der var dog en Mulighed for, at det kunde være kommet til et taaleligt Forhold mellem Hofferne paa Københavns Slot og paa Gottorp, dersom ikke den svenske Formynderregering af al Magt havde pustet til Ilden. Lejligheden blev snildt udnyttet under et Besøg, som Christian Albrecht aflagde sin Søster i Stockholm, et Besøg, som Hertugen iøvrigt først havde meddelt Christian 5., at han vilde foretage, og som blev sanktioneret af Svogeren.

De betydningsfulde Begivenheder med Hensyn til Oldenburg fremkaldte fornyet Splid mellem den danske Regering og Kongehusets Sidelinjer, efter at der saa temmelig var blevet Fred mellem Danmark og Gottorp; i det hele taget udviklede Arvespørgsmaalet sig mere og mere til at blive et slesvigsk og ikke saa meget et oldenburgsk Spørgsmaal. Der var al mulig Grund for Plønerne og Sønderborgerne til at føle sig brøstholdne, man fandt det med god Grund meget brutalt af Danmark og Gottorp uden videre at occupere Oldenburg og Delmenhorst, inden der endnu var bragt den mindste Smule Klarhed med Hensyn til, hvem der var den arveberettigede Part. Der var ingen Tvivl om, at Arven maatte tilfalde Christian 1.s Efterkommere, men de var paa det Tidspunkt ligesom Abrahams Sæd talrige som Sandet ved Havets Bred. En vis Slægtsskabsfølelse eller Collegialitet fik Sidelinjerne til at vise Medynk med den sidste regerende oldenburgske Greve i Anledning af den udsøgte Haan, som vistes ham derved, at Danmark og Gottorp besatte hans Land, medens han endnu var i Live. Sidelinjerne var imidlertid plus royalistes que le roi, idet Anton Günther ikke i mindste Maade tog det fortrydeligt op, at de fremmede Tropper besatte

hans Land. Greven var gammel og havde kun et Ønske tilbage i Livet, at gøre det saa godt som muligt for hans over alt andet elskede uægte Søn. Greven af Oldenburg vilde hellere holde sig gode Venner med de to mægtigste af Arvingerne og stolede paa, at disse vilde vise deres Taknemmelighed ved at sørge godt for den unge Grev Aldenburg. Anton Günther regnede med, at det vilde gaa efter det gamle Princip, *beati possidentes*, og at navnlig ikke den danske Regering vilde lade sig fordrive fra Oldenburg, naar den en Gang havde faaet fast Fod dernede. Plønerne, Nordborgerne, Glücksborgerne og Augustenborgerne mente han ganske roligt at kunne behandle som *une quantité négligeable*. Frederik Ahlefeldt var en bestemt Modstander af den i Forening med Gottorp foretagne Besættelse af Oldenburg, dels fordi han ikke ønskede Danmark og Gottorp bragt nærmere sammen, dels fordi han var overbevist om, at Hertugen af Pløn ikke vilde *acquiescere* ved Ordningen. Sophie Amalie støttede som sædvanlig Frederik Ahlefeldt.

Samtidig blev det overdraget Frederik Ahlefeldt at bringe Orden i Glücksborgernes og Augustenborgernes fortvivlede Financer, og Ahlefeldt gik frem med haard Haand, Sønderborg By med det gamle Slot samt Nordborg blev ved den Lejlighed bragt ind under Kronen, der optraadte som ufyldstgjort Panthaver.

Der blev nu ogsaa foretaget Skridt til at knytte Slesvig nærmere til Danmark; Slesvig blev i gejstlig Henseende skilt ud fra Forbindelsen med Holsten og fik sin egen Biskop, der kom til at sortere direkte under den danske Regering, de slesvigske Expeditioner blev overført til det danske Kancelli, medens de hidtil var blevne besørgede af det tyske Kancelli. Als blev mærkelig nok paa det gejstlige Omraade løst fra sin Forbindelse med Sønderjylland og henlagt under Odense Bispestol. Derimod maatte man opgive Tanken om at faa Plønerne og Sønderborgerne til at give Afkald paa deres Arveret til Hertugdømmerne ved det danske Kongehuses Uddøen paa Mandsiden. Joachim Ernst og hans Søn gentog deres Vægning, og der var selvfølgelig ingen Midler til at tvinge Glücksborgerne og Augustenborgerne til Afkaldet. Man maatte holde fast ved Bestemmelsen om Sidelinjernes Samforlening, hvorved disses Arve-

ret til Sønderjylland og Holsten blev opretholdt, medens til Gengæld den danske Konge bevarede sin Ret til at kræve Lensed, hver Gang Pløn eller de afdelte sønderjyske Hertugdømmer som Følge af Dødsfald skiftede Hertug.

Efter Frederik 3.s Død fik Ahlefeldt Hovedindflydelsen i alle udenrigspolitiske Spørgsmaal, hvortil den oldenborgske Sag regnedes. Ahlefeldt forlod skyndsomst Gabels Politik og nærmede sig Johan Adolf af Pløn, med hvem han søgte at finde et Forhandlingsgrundlag angaaende Grevskaberne. Ahlefeldt indsaa, at det var ganske umuligt at holde fast ved Aftalerne med Gottorp angaaende Grevskaberne, og at Grev Anton Günthers officielle Sanktion, der allerede skrev sig fra den af Christian 4. underskrevne Traktats Tid, var ganske betydningsløs. Johan Adolf af Pløn var ikke god at bide Skeer med, og den unge Hertug var ikke til Sinds at lade sig narre for den ham tilkommende Arv, saa meget mere som han havde en mægtig Allieret i selve Kejser Leopold 1., der straks viste Sagen stor Interesse og lod den nøje undersøge af det romerske Riges Kronjurister. Men det gik langsomt, hele to Aar varede de juridiske Diskussioner, uden at Sagen kom et Hanefjed videre. Paa et enkelt Punkt opnaaedes der dog Klarhed, Kronjuristerne erklærede det for ulovligt, at Danmark og Gottorp havde besat Oldenburg. I Henhold hertil klagede Johan Adolf til Kejseren og forlangte, at de dansk-gottorpske Tropper skulde evakuere Grevskaberne. Derefter blev Arvesagen bragt for det romerske Riges højeste Forum, Rigshofretten i Wien. Fra det Øjeblik var Frederik Ahlefeldt klar over, at der maatte træffes en bindende Aftale med Pløn for at sikre Danmark Oldenburg, som han var overbevist om, af Retten vilde blive tilkendt Johan Adolf. Paa Christian 5.s Vegne tilbød Frederik Ahlefeldt Hertugen af Pløn en meget stor Sum Penge, saafremt han vilde afstaa Oldenburg til Kongen, for det Tilfælde Rigshofretten tilkendte Pløn Grevskaberne. Resultatet blev to Traktater mellem Danmark og Pløn, den ene omhandlede den Del af Oldenburg, som de danske Tropper havde besat, den anden den af Gottorp occuperede Del. Da Kongen var i permanente Pengevanskeligheder, var det paa Forhaand givet, at den store Sum, som Johan Adolf forlangte

for Afstaaelsen, ikke vilde kunne udredes, hvorfor man enedes om, at Jordegods skulde kunne træde i Stedet for Penge. Denne Bestemmelse kom for den kongerigske Del af Oldenborgs Vedkommende ikke til at gaa ud over Sønderjylland, idet der her kun var Tale om holstensk Jord, hvad der ogsaa var mere formaalstjenligt for Pløn, som var beliggende i Holsten. Hvad Handelen om den gottorpske Del af Oldenborg angik, kom det i høj Grad til at gaa ud over Slesvig, idet man tilbød Hertugen Nordborg Slot med By og omliggende Land. Man skulde synes, at disse sønderjyske Enklaver var et daarligt Bytteobjekt for Hertugen af Pløn, hvis Hertugdømme laa saa langt borte derfra. Men ved de fortsatte Udstykninger af Sønderjylland og Holsten var Stumper og Stykker i den Grad blandede sammen, at de respektive fyrstelige Besiddere knapt nok selv kunde finde ud deraf. Der blev unægtelig handlet ilde med Hertugdømmerne fra dansk Side.

Aftalerne mellem Frederik Ahlefeldt og hans senerè gode Ven, Hertugen af Pløn, blev holdt strengt hemmelige for den, de var bestemte til at gaa ud over, nemlig Christian Albrecht af Gottorp, der først fik Nys om det hele, efter at begge Traktater var underskrevne af de contraherende Parter. Da man endelig lagde Kortene paa Bordet, undlod man ganske at meddele Gottorperen, at man ogsaa havde sjakret om den Del af Oldenborg, som man fra dansk Side havde tildelt ham. Intet Under, at Hertugen af Gottorp, da det hele kom for en Dag, hvilket naturligvis i Længden ikke kunde undgaas, blev smækfornærmet. Den danske Regerings Fremgangsmaade bidrog i høj Grad til paany at drive Gottorp i Armene paa Sverige. Christian Albrecht tog til København for at kræve en Forklaring og faa tilkendt Erstatning. Hertugen kom denne Gang alene, og ikke, som han ellers altid plejede, ledsaget af Kielmannsegge. Virkningen heraf skulde hurtigt mærkes, Kongefamilien i København, endog Enkedronningen, gjorde hvad den kunde for at formilde den vrede Hertug; der blev vist ham alle mulige Opmærksomheder og smigret for ham. Den letpaavirkelige Hertug lod sig vikle om en Finger, lovede at gøre alt hvad man bad ham om, og Slægtingene skiltes i bedste Forstaaelse. Men Piben fik en anden Lyd, da Christian

Albrecht var vendt tilbage til Gottorp, thi Kielmannsegge slog en tyk Streg over alle Hertugens Aftaler med Svogeren, og man var nu lige vidt.

Atter maatte alle tre Parter, Danmark, Gottorp og Pløn ty til den romerske Kejser. Leopold 1. viste sig føjelig overfor Danmark og gik ind paa at sanktionere den mellem Christian 5. og Johan Adolf trufne Ordning med samme Beredvillighed som den, han havde vist, da Danmark enedes med Gottorp om den oldenborgske Arv. Men Gottorp gav ikke saa let Køb, og da Kielmannsegge havde gode Connexioner i Wien, lykkedes det ham at faa Afgørelsen angaaende den gottorpske Del af Oldenburg overladt til Rigshofretten. Der blev dog ikke Tale om nogen ny Proces, det var den gamle endeløse Proces, der fortsattes, blot med den Begrænsning, at Afgørelsen med Hensyn til den kongerigske Del af Oldenburg blev erklæret for definitiv, og nu begyndte de lange Forhandlinger, der skulde faa saa mange Følger, blandt andet Hertugen af Gottorps Afsættelse og Flugt til Hamborg, en Flugt, der gik med saa megen Hast, at hele to Heste blev redne til Døde under Hertugen paa Vejen til Hansestaden. Forhandlingerne blev desuden i høj Grad medvirkende Aarsag til Griffenfeldts Fald og Frederik Ahlefeldts Overtagelse af hans Stilling.

Baade Christian 5. og hans Svoger ønskede saa vidt muligt at ordne det oldenborgske Mellemværende indbyrdes, saaledes at de kunde stille Rigsretten overfor et fait accompli og blot faa dette bekræftet nede i Wien, paa samme Maade som det var sket med den dansk-plønske Traktat. Men der var ingen Udsigt til, at det skulde gaa saa glat som med Traktaten af 1671; det gode Forhold mellem Danmark og Pløn havde faaet Forhandlingerne til at glide; dertil kom, at Pløns Stilling til Kongeriget var meget svagere end Gottorps, og Johan Adolf var afhængig af Christian 5. Nogen Kritik kan med Rette rejses overfor Frederik Ahlefeldt, naar man betænker, hvor tungt det hele virkede under Drøftelserne med Gottorp, i Sammenligning med Forhandlingerne med Pløn. Ahlefeldt har næppe formaet at gøre Vold paa sine Sympatier og Antipatier i dette som i adskillige andre Tilfælde. Han gik med Liv og Lyst til Debatteerne med Johan

Adolf, medens han mødte de gottorpske Raader med Uvilje. Dette blev bebrejdet Ahlefeldt fra forskellige Sider, navnlig fra de Kredse, der havde staaet Gabel nær; indenfor de Kredse bebrejdede man desuden ogsaa Ahlefeldt, at han allerede inden Forhandlingerne om Oldenburg begyndte, havde bidraget til at gøre Danmarks Forhold til Gottorp slettere. Af senere Tidens Historikere blev Bebrejdelserne ført videre og mundede ud i, at Ahlefeldt gennem sin Stilling til Gottorp havde hæmmet Arbejdet for en nærmere Tilknytning mellem Danmark og Sønderjylland, og at han havde forsømt at føre Gabels Arbejde i saa Henseende videre. Beskyldningerne rammer dog noget ved Siden af, hvad det nationale angaar; Gabel har næppe nogensinde interesseret sig for Udviklingen af Danskheden i Slesvig, det samme gælder Frederik Ahlefeldt; begge de to Statsmænd saa rent dynastisk paa Danmarks og Sønderjyllands Forhold til hinanden.

Af stor Betydning for Udviklingen af Forholdet til Pløn og Gottorp var det naturligvis ogsaa, at medens den senere Storkansler havde frie Hænder overfor Pløn, var Griffenfeld og Ahlefeldt uenige om de Betingelser, der skulde foreskrives Christian Albrecht, for at der kunde opnaaes en Udjævning af Sagen vedrørende Oldenburg. Ahlefeldt var stærkt interesseret i, at saa meget som muligt af Sønderjylland skulde bringes ind under den danske Krone i Bytte for Oldenburg, og han var utilfreds med Griffenfelds efter hans Mening mistænkelige Føjelighed overfor Gottorp. Frederik Ahlefeldts stadige Tanke, at samle saa meget af Slesvig som muligt, interesserede ikke Griffenfeld, der mente, at Danmark kunde være lige saa vel tjent med det fjerne Grevskab som med Stumper og Stykker af Slesvig, ganske det samme Standpunkt, som Rigskansleren indtog, da han stod overfor Valget imellem en Generhvervelse af Skaane eller Erhvervelsen af Hertugdømmet Bremen. Griffenfeld synes da ogsaa at have været mere stemt for Maadehold overfor Christian Albrecht end Ahlefeldt under Forhandlingerne i Rensborg 1675; man har Indtrykket af, at det var med ligefrem Fryd, at Ahlefeldt i Rensborg dicterede Kielmannsegge de otte berømte Punkter, der blandt andet berøvede Hertugen hans ved Sveriges Hjælp vundne Su-

verænetet over Gottorp. Det blev forlangt af Hertugen, at han atter skulde tage sit Land til Len af den danske Konge, og da Hertugen nægtede det, udstedte Christian 5. et Decret, i Henhold til hvilket den gottorpske Del af Slesvig blev »sequestreret, og i Kraft af »supremi dominii directi« løstes Beboerne fra deres undersaatlige Pligter overfor Hertugen, ja det blev dem ligefrem forbudt at adlyde deres tidligere Landsherres Befalinger.

Men inden man kom saa vidt, var Forholdet mellem de to Huse blevet slettere og slettere, og Frederik Ahlefeldt bidrog ingenlunde til at raade Bod paa denne Tingenes Tilstand. Med et vaagent Øje fulgte Statholderen enhver af Hertugens Bevægelser, og da Christian Albrecht Aaret før den skaanske Krigs Udbrud foretog en Rejse op til Stockholm, udtalte Ahlefeldt sig med megen Skarphed om denne Episode, skønt han sikkert har vidst, at Christian Albrecht viste Kongen det Hensyn at meddele ham sine Rejseplaner. Men Frederik Ahlefeldt var iøvrigt ikke ene om at finde Stockholmerekspeditionen højst mistænkelig; de københavnske Regeringskredse saa med samme Øjne som Statholderen paa denne Rejse, der satte fornyet ondt Blod mellem de to Svogre, og en af Grundene til Christian 5.s skarpe Fremfærd overfor Hertugen ved Rensborgforliget var at føre tilbage til Sverigesrejsen. Nogle Maaneder før Mødet i Rensborg var det iøvrigt kommet til alvorlige Rivninger mellem Svogrene i Anledning af den fra dansk Side gennem Landdagen foretagne Udskrivning af en Forsvarsskat. Christian Albrecht gjorde gældende, at hans Hertugdømme ikke kunde bære de store Skatter, hvortil Christian 5. replicerede, at Pengene ogsaa vilde komme Hertugen til Gode, eftersom Monarkiets Forsvar i Kraft af «Unionen» var fælles for de to Stater. Hertugen opfattede disse Udtalelser nærmest, som om Kongen vilde gøre Nar af ham, og han greb nu til det meget udfordrende og opsigtsvækkende Skridt at opløse Landdagen. Frederik Ahlefeldt protesterede højlydt mod Opløsningen, der iøvrigt ikke blev af synderlig Betydning, da Krigen med Sverige udbrød umiddelbart derefter.

Ifald man havde undladt at holde Traktaten med Pløn hemmelig for Gottorp, vilde Forholdene sandsynligvis have udviklet

sig noget anderledes; her rammer Hovedskylden Frederik Ahlefeldt, der bestemt fastholdt Hemmeligholdelsen. Det var netop Hemmelighedskræmmeriet, der bevirkede, at Christian Albrechts Mistænksomhed over for de Styrende i Danmark tog til, og det blev ikke bedre, da han gjordes bekendt med Traktaten, som han mente var i høj Grad til Skade for ham.

Forliget, som det kaldtes, var Slutstenen paa en lang Række Forhandlinger mellem Frederik Ahlefeldt og Johan Adolf, hvad der da ogsaa mærkes i Teksten, hvor der staar, at Kongen ved nye Drøftelser vil gøre Forsøg paa med det gode at udjævne de Tvistigheder, som endnu verserer mellem Kongen og Hertugen. Det tilføjes i Teksten, at der i Aarevis ikke alene har været Uoverensstemmelse mellem Kongen af Danmark og Hertugen af Pløn »quoad Successionem Oldenburgicam«, men ogsaa mellem »Allerhøjstsamme og alle Hans Durchlauchtigheds Herrer Fætttere, samtlige Hertuger af de sønderborgske Linjer«. Nu er man imidlertid »efter mangefold i Mindelighed førte Underhandlinger endelig ved Guds Naade naaet til den efterfølgende Overenskomst«. Efter at »Hans Fyrstelige Naade til Slesvig-Holsten-Pløn som nærmeste Agnat og Lensarving efter den senest afdøde høj-salige Grev Anton Günther til Oldenburg og Delmenhorst har afstaaet den ene Halvdel af Oldenburg til Kongen af Danmark,« lover Hertugen »tilbørligt at søge, fremskaffe og udvirke Ratification og gyldig Confirmation fra Hans Kejserslige Majestæt som Over-Lensherre; Hans Kongelige Majestæt til Danmark vil ogsaa anvende alle mulige Officia til Opnaaelsen heraf, og Allerhøjstsamme vil erlægge de afkrævede Kancelliudgifter, dog paa den Vis, at saadanne bliver betalte i Fyrsten af Pløns Navn«. »Til Gengæld vil der blive godtgjort Hertugen en Gang hundrede Tusinde gode Rigsdaler uden Afkortning; endvidere afstaas alle de Landsbyer og Godser i Segeberg Amt, som støder op til de nuværende fyrstelige plønske Amter og Godser, og som i aarlige Intrader kunne indbringe 4000 Rigsdaler. Paa den meromtalte udstykkede og til det Fyrstelige Hus Pløn transfererede Jord i Segeberg Amt befinder der sig en eller anden Kirke, som det fyrstelige Hus Pløn skal besidde og beholde med samme Ret, som den, hvormed det ejer de Kirker, som allerede ere i dets

Besiddelse.« Indtil den romerske Kejser »har givet Confirmation paa disse Stykker segebergsk Land«, skal Hertugen af den kongelige Kasse faa udbetalt 4 pCt. i Rente af Købesummen for Oldenburg, Renten skal udbetales af »det Kongelige Amt Steinburg, uden Afkortning, i gode Rigsdaler in specie«. »Saafremt, hvad Gud forbyde, Arvesuccessores efter Kong Frederik 3., højlovelig Ihukommelse, skulde uddø, vil jus successionis til Oldenburg og Delmenhorst privatim være reserveret Hans Højfyrstelige Naade af Slesvig-Holsten-Pløn og hans Livsarvinger, saaledes som det tilkom Højstsamme ved den sidste Herr Greves dødelige Afgang«. Skulde den plønske Sidelinje uddø inden den danske Kongeslægt, »hvad Gud ligervis forbyde, skal de cedere Stykker Land af Segeberg Amt igen falde tilbage til den kongelige Linje i den Skikkelse, i hvilken de ere overladte«.

Udbetalingen af de 100.000 Daler oversteg langt hvad Christian 5.s Pengepung formaaede, og efter lange omstændelige Forhandlinger mellem Frederik Ahlefeldt og Johan Adolf blev der overdraget Hertugen en Del Godser som Erstatning. Storkansleren fandt, ifølge hans efterladte Breve til Christian 5. og Johan Adolf, at Betalingen for Grevskaberne var altfor rundelig, Hertugen syntes derimod, at han havde faaet for lidt, i hvilken Anledning Storkansleren brugte meget kraftige Udtryk om sin gode Vens store Graadighed. Da Plønerne uddøde mange Aar før det danske Kongehuses Mandsstamme »var bragt til Fald«, som det hedder i Traktaten om Oldenburg, vendte de afstaaede »Stykker« af Hertugdømmerne tilbage til den danske Stat.

Hvad angaar den Halvdel af Oldenburg, som Gottorp havde kapret, stod der i Traktaten, at Hertugen af Pløn »ikke maa transigere med nogen anden angaaende den anden Halvdel af Grevskaberne, men have fri Hænder til at fortsætte Processen«.

Med »nogen anden« var selvfølgelig ment Gottorp.

Frederik Ahlefeldt havde ofte under Landdagens Møder besværet sig over, at Hertugen af Pløn ikke vilde være med til at betale Bidrag til Hertugdømmernes Fællesudgifter, og at Landekisten aldrig havde set en Skilling fra Pløn. Det Spørgsmaal blev paa Frederik Ahlefeldts Initiativ taget op i Traktaten, hvori der staar, at »der er skabt et mindeligt Forlig, hvorefter Hans

Durchlaughtighed aarlig skal svare af de slesvigholstenske Amtsgodser 4 Rigsdaler af hver Plov som Bidrag til det fælles Forsvar af Riget«. Beløbet skal »hver Gang indbetales in festo trium Regum i god og i Landet gangbar Mønt i den kongelige Kasse i Glückstadt, at regne fra Anno 1672 og saaledes continueres videre fra Aar til Aar«. I Traktaten bliver der mindet om, at Hertugdømmet Pløn længst burde have »hjulpet med at bære Rigets fælles Byrder, saaledes som det allegeres af Arvedelingspatentet af anno 1564, af den gamle Skik og Brug og andre Jura, men fra Fyrstelig Plønsk Side er der bestandig blevet talt imod saadant, hvilket har givet Anledning til ikke liden Misforstaaelse«. Restancerne giver Kongen Afkald paa, og han lover aldrig at ville kræve højere Afgifter »af hvad Art og under hvilket Paa-skud det ogsaa maatte være«, end dem, »som man nu paa fredelig Vis er kommet overens om«. Endvidere lover Kongen »ikke at gravere de Fyrstelige Slesvig-Holsten-Plønske nuværende og de ved nærværende Traktat overdragne Amter og Byer med Indquartering, Øvelsespladser og andre Besværligheder«. »Skulde, hvad Gud forbyde, besværlige Krigstider indtræffe, og de Fyrstelig Plønske Amter og Byer faa Indquartering eller blive brandskattede af en Fjende eller en fremmed Armee, saaledes at Undersaatterne blev bragt i Nød og Armod og umuligt kunde betale denne Afgift: Saa skal fra samme Tid og Aaringer at regne denne Afgift ophøre og ikke længere regnes med, saa længe disse Viderværdigheder og Umuligheder vedvarer«.

Den meget lange § 2 ender med følgende Ord:

»Iøvrigt, saasom det Fyrstelige Hus Slesvig-Holsten-Gottorp tilforn har blandet sig i den nu bilagte Strid om denne Sag, og efterdi det Fyrstelige Plønske Hus slet ikke har nogen Forpligtelser overfor det gottorpske Hus: Saa har Hans Kongelige Majestæt til Danmark lovet, saafremt det Fyrstelige Hus Gottorp paany skulde stille Krav om Opfyldelsen af dets formentlige Ret, ikke at ville udstrække Haanden til Støtte af slige Krav og endnu langt mindre at staa det Fyrstelige Hus Pløn imod.«

I Betragtning af den Uvilje, som Christian 5. nærede overfor Landdagen, er det kuriøst at læse i Traktatens § 3, hvorledes der foreskrives bestemte Regler angaaende Hertugen af Pløns

Forhold til Hertugdømmernes Repræsentation. Det drejer sig om »Huset Pløns tidligere købte og i Fremtiden endnu muligens erhvervede adelige Godser eller Sager, der vedrører hele det fælles Fædreland«, her skal Hertugen »conformere sig med Landdagen«.

§ 4 omhandler Pløns Skatter til det romerske Rige og til den nedersaksiske Kreds. Hertugen har ønsket »at have en perpetuerlig repartition, paa det at han hver Gang kan vide, hvor meget han skal betale i Afgift til Det Hellige Romerske Rige og lægge et Overslag derover«. Kongen tør ikke love Pløn noget bestemt i saa Henseende, »men maa udskyde det til anden og bequemere Lejlighed, naar man skal beskæftige sig med Rigs- og Kredsskatterne; dog skal det indtil videre have sit Forblivende ved det, som hidtil har været Skik og Brug, og den Fyrstelig Plønske Quota skal indleveres sammen med det kongelige Contingent i Glückstadt«.

I Traktaten lover Kongen, at naar der ved en ny Konges Tronbestigelse afgives »Hylding af Prælater, Ridder- og Landskab i Holsten og de i samme incorporerede Lande, skal Hyldingen baade gælde den kongelige Linje og eventualiter Hans Fyrstelige Naade af Holsten-Pløn og hans Livs-Lensarvinger«.

Angaaende den for det samlede Monarki ikke helt billige »Frøkenskat«, der skulde betales hver Gang en af Kongedøtrene blev gift, træffes der ogsaa Bestemmelser i Traktaten; Kongen lover »en billig og nogenlunde taalelig semel pro semper«. Det var de ved Hoffet i København ikke absolut populære »Prælater, Ridder- og Landskab«, der udskrev Frøkenskatten, og Kongen tilsiger Pløn sin Støtte, saaledes at denne Institution ikke forfordeler Hertugdømmerne.

Det tilsikres de plønske Domstole, »at de skal roligt forblive ved deres privilegiatis & ordinariis instantiis,« uafhængig af Landsretten for Slesvig og Holsten, »Dog med Forbehold af og uden Skade for den Hans Kongelige Majestæt til Danmark tilkommende Over-Lens-Herlighed over Hertugdømmet Slesvig og de i samme incorporerede Lande og juris directi domini«.

Man hører Frederik Ahlefeldts Røst, naar det i Traktatens Slutning slaas fast, at de sønderborgske Linjer ikke har Spor

at gøre med den oldenborgske Arv, og at alle de Aftaler, som Pløn har truffet med dem, erklæres for »null und nichtig«. Med en vis Overlegenhed gøres Hertugen af Pløn opmærksom paa, at naar han har »anvendt mange officia for at includere de Fyrstelig Sønderborgske Agnater i de fornævnte Sagers Homagii Datis et Fori, saa har Hans Kongelige Majestæt til Danmark ikke indvilliget deri for mange Aarsagers Skyld«.

I § 9 staar der:

»Hans Kongelige Majestæt af Danmark og Hans Kongelige Arvesuccessorer vil nu og for Fremtiden, saa ofte Tilfældet kræver det, forlene Hans Fyrstelige Naade til Slesvig-Holsten-Pløn og Højstsammes Livs-Lens-Arvinger med Hertugdømmet Slesvig og Landet Femern, efter de gamle nedarvede Ceremonier, Lensbreve og Traktater, dog skal de Fyrstelige Herrer af Pløn opføre sig saaledes, som det sig hør og bør devote Vasaller.«

Traktaten ender med følgende Ord:

»Disse Traktater skal fra begge Sider ratificeres inden trede Ugers Forløb og skal udveksles i København. Men fra ovenstaaende maa der hverken fra Kongelig Dansk eller Fyrstelig Plønisk Side gøres nogen Undtagelse, men alt skal Kongeligt og Fyrsteligt overholdes Ord til andet. Til desto større Bekræftelse skal nærværende underskrives og forsegles af de Kongelig Danske og Fyrstelig Slesvig-Holsten-Plønске hertil in specie udnævnte Befuldmægtigede.

Givet i København den 18. Marts 1671.

U. F. Gyldenløve. *F. Greve af Ahlefeldt.* *P. Schumacher.*
A. P. von Liliencron.

Efter at Vi nu paa alle Punkter have befundet denne saaledes opsatte Traktat overensstemmende med Vor Vilje, saa have Vi hermed villet approbere og ratificere samme, idet Vi ogsaa endnu en Gang in optima forma approbere og ratificere samme, og i Kraft heraf er det Vort Kongelige Ord og Vor Vilje, at saadan Traktat i alle Punkter og uden Afvigelse til evige Tider skal efterleves af Os og Vore Arve-Successorer i Regeringen og Lens-

Arvinger. Til dettes fulde Bekræftelse have Vi underskrevet dette med egen Haand, og ladet Vort Kongelige Segl vedlægges. Givet i Vor Residentz i København.

Den 30. Marts 1671.

Christian

Ad Mand. Sac. R. Majestatis. proprium.

P. Schumacher.

Naar Liljencrons Navn var med under Traktaten, var det en naturlig Følge af hans ivrige og ihærdige Arbejde for Danmarks Erhvervelse af Oldenburg, et Arbejde, om hvilket der tales med den største Anerkendelse i Frederik Ahlefeldts Breve til Hertugen af Pløn. Liljencron, der paa den Tid fungerede som dansk Gesandt ved Kejserhoffet i Wien og ved Rigsdagen i Regensburg, var den første af alle, der fik Sikkerhed for, at Rigshofretten vilde tilkende Pløn Grevskaberne. Liljencron havde sin Næse alle Vegne, og da han havde den for en Diplomat uskatterlige Evne til at skaffe sig Connexioner, gik han ud og ind overalt i de to Byer, hvor han var accrediteret, og vidste bedre Besked end de fleste andre. Det var Liljencron, der i Forbindelse med Frederik Ahlefeldt først tog til Orde for, at der burde forhandles med Pløn for at skaffe Danmark Oldenburg. Liljencron deltog i Frederik Ahlefeldts Forhandlinger med Johan Adolf, og da man fra dansk Side blev enig med Pløn, faldt det ganske naturligt i Liljencrons Lod at skaffe den tyske Kejsers Sanktion paa Traktaten. Frederik Ahlefeldt omtaler i et Brev den Hurtighed, hvormed Liljencron straks efter Traktatens Underskrivelse i København over Hamborg ilede til Wien. I det hele taget var Storkansleren idel Anerkendelse af Liljencrons Fortjenester i den oldenborgske Sag.

Leopold 1. gjorde ingen Vanskeligheder, men kunde naturligvis kun love sin Sanktion for det Tilfælde, at Rigsretten dømte til Fordel for Hertugen af Pløn. Under den fortsatte Proces var Liljencron tidlig og silde paa Færde, og han fik Skyld for at have brugt ikke ganske lovlige Midler for at faa Rettens Assessorer til at give Dommen det ønskede Udfald.

Det var ligesaa en Selvfølge, at »Triatet« skrev under paa Traktaten, det var i Virkeligheden de tre, der paa den Tid regerede Danmark. Men medens Frederik Ahlefeldt var fuldt ud tilfreds med denne Traktat, der var hans eget Værk, var det ikke Tilfældet med Gyldenløve, der i Modsætning til Ahlefeldt var venlig stemt over for Gottorp og forudsaa, at Traktaten vilde fremkalde nye Rivninger med Hertugdømmet, noget som Fremtiden skulde give ham Ret i. Men synderligt Held havde Kongesønnen ikke, da han forsøgte at udjævne Striden ved Hjælp af en Ordning af den oldenborgske Arvesag. Her blev han stærkt hæmmet af den antigottorpske Ahlefeldt.

Den dansk-plønske Traktat vakte lige saa megen Misfornøjelse i Stockholm som paa Gottorp; særlig utilfreds var Gottorperinden Hedvig Eleonora, der var Formynderregeringens Øverste. Paa Enkedronningens Initiativ blev der sendt en Skrivelse til Føreren for de svenske Tropper i Pommern og Bremen, Wrangel, med Ordre til i givet Tilfælde at yde Gottorp væbnet Hjælp. Det ejendommelige ved denne Befaling er, at Hjælpen skulde ydes, saa snart Hertugen af Gottorp anmodede den svenske Feltherre derom, og at Wrangel ikke behøvede at oppebie nærmere Ordre fra Regeringen i Stockholm, men skulde handle efter Conduite. I Skrivelsen er det Karl 11., der udsteder Ordren, men Skrivelsen er ikke underskrevet af Kongen selv, skønt det stadig er ham, der taler, men af hans Moder: »I Hans Kongelige Majestæt Vor højt elskede Søns Navn og efter Befaling af Allerhøjstsamme Vor Søn og Vor Allernaadigste Konge og Herre«. I Skrivelsen kalder Karl 11. sig blandt meget andet Storfyrste i Finland, Hertug af Skaane, de Venders og Gothers, Fyrste af Karelen, Lifland, Stettin og Rügen, Herre til Ingermanland og Wismar, Pfaltzgreve af Rhinen i Bayern etc.« Landene og Titlerne er paa en underlig planløs Maade blandede mellem hverandre.

Den væbnede Hjælp gælder ikke i Tilfælde af en Angrebskrig fra Gottorps Side, men saafremt Hertugen »bliver anfaldet med fjendtlig Magt af hvem det saa end maatte være, Hjælpen skal ydes i Proportion til Faren, enten med visse Folk eller ogsaa af al Magt«. Enkedronningen skriver, at hun forudsætter, at

Wrangel ved Besked med »den nøje Alliance, i Kraft af hvilken Vi ere forbundne med Hertugen, men dette Forbund er nu i visse Henseender udvidet og rettet paa den nuværende Tid, og som Følge heraf finder Vi Os herved beføjede til at forny den Eder tilgangne Befaling og erindre Eder om det tidligere af Os givne Løfte om skyldig Bistand til Hertugen«. Anledningen til »den fornyede tilgangne Befaling« er Traktaten mellem Danmark og Holsten-Pløn, denne Traktat mente Gottorperinden ikke at kunne se roligt paa.

Wrangel faar Ordre til »nu og da at correspondere fortroligt« med Hertugen personligt, og saa snart denne finder, »at Assistance er nødvendig og forlanger en saadan«, saa skal Feltmarskallen, »alt efter Farens Størrelse enten sende saa mange Karle, som Hertugen har Brug for til bedre at kunne besætte sine tenable Pladser, eller ogsaa forøget Mandskab til Hest og til Fods«. Hjælpetropperne skal sendes af Sted ufortøvet »og under Commendo af visse dygtige Officerer og uden Vor videre Ordre her fra Riget«. Wrangel skal endvidere paa den svenske Regerings Vegne »have den Obligation« at give de svenske Statholdere i Pommern og Bremen Befaling til at staa ham bi »ved Effectueringen af Vor forbemeldte Ordre og Udsendelsen af saadanne suppettiis«. Det er aabenbart Hedvig Eleonora meget om at gøre, at den eventuelle Hjælp skal komme i rette Tid, for i Slutningen af Skrivelsen befaler Enkedronningen Wrangel, at han ikke alene »skal efterfølge Vor naadigste Vilje med al Omsigt« men ogsaa »med promptitude«.

Ikke før i Sommeren 1673 faldt Rigshofrettens Dom i Sagen, hvorvidt Gottorp havde Arverettigheder til Oldenburg. Dommen gik ud paa en Gentagelse af Erklæringen om, at Grevskaberne alene tilkom Huset Holsten-Pløn, og at Gottorp ingen Ret havde til Arven. Hertugen af Gottorp blev i Henhold hertil dømt til inden to Maaneders Forløb at evacuere den af ham besatte Del af Oldenburg »una cum fructibus perceptis et percipiendis nec non expensis«. Samtidig »casserede« Retten alle de Traktater, som vare blevne sluttede mellem Danmark og Gottorp.

Tilskyndet af den svenske Regering erklærede Christian Albrecht, at han ikke kunde bøje sig for den fældede Dom, som

han derfor appellerede, idet han gjorde Krav paa »visse re-media«. Naar Hertugen benyttede sig af dette lægevidenskabelige Udtryk, var det, fordi han mente, at han trængte til Erstatning for de store Tab, han havde lidt ved den, som det nu viste sig, ganske formaalsløse Besættelse og Administration af den ene Halvdel af Oldenburg. Atter skulde der gaa et helt Aar, inden Dommerne i Wien kunde komme til Klarhed; Resultatet blev en saakaldet Klarheds- eller Overbevisningsdom, der pure afviste Hertugens Krav. Atter appellerede Hertugen, der denne Gang aabenbart var blevet vred, idet han fremførte det ganske irrelevante Krav, at blive »indsat i sine fulde Rettigheder over Oldenburg«. Denne Gang skulde man tro, at Hertugen maatte blive hurtigt afvist, men Rigshofretten brugte tværtimod den dobbelte Tid, nemlig to Aar, for at komme til det ganske selvfølgeligelige Resultat, at »restitutio in integrum« var udelukket. Saa bøjede Hertugen sig endelig og opgav ethvert Haab om at erhverve Oldenburg.

Efter den afsluttende Dom i Wien indgik Gottorp et Forlig med Pløn, hvis fulde Ret til Oldenburg herved anerkendtes, ligesom ethvert Krav, som fra gottorpsk Side »post et ante sententiam caesaream« er fremsat paa Oldenburg, annulleres. Det er værd at lægge Mærke til, at Afgørelsen angaaende Grevskaberne ikke henføres til Rigshofrettens Dom, men til den romerske Kejsers Befaling.

Efter at have udtalt, at han »solenniter opgiver at føre den hidtilførte Proces videre«, erklærer Hertugen, at ifald det kongelige og det plønske Hus skulde uddø paa Mandssiden, »skal det fyrstelige gottorpske Hus paa ingen Vis afkortes gennem dette Forlig paa sine Juribus til Grevskaberne og de i samme incorporerede Lande«. Den gottorpske Mandsstamme overlevede som bekendt baade den danske og den plønske Mandsstamme, men det blev uden praktisk Betydning, idet Mageskiftet skaffede en Sidelinje af det gottorpske Hus hele Oldenburg som Erstatning for den til Danmark overgaaede gottorpske Del af Holsten. Denne Sidelinje regerede i Oldenburg lige til Revolutionen af 1918.

Christian Albrecht maatte betale Johan Adolf af Pløn nogen Erstatning for den Tid, i hvilken den ene Halvdel af Oldenburg

havde været besat af Gottorp. Samtidig afhændede Hertugen nogle Godser paa det den Gang til Sønderjylland hørende Ærø til Pløn. Det drejede sig i Særdeleshed om det store Gods Gottesgabe, som Christian Albrecht havde købt af Frederik Ahlefeldts Svigersøn, Hertug Frederik Vilhelm af Augustenborg. Denne Handel gav Anledning til nye Stridigheder mellem Danmark og Gottorp. Fra dansk Side gjorde man gældende, at naar Christian Albrecht afhændede denne Del af Ærø til Johan Adolf af Pløn, handlede han med Jord, han i Virkeligheden slet ikke ejede. Disse Dele af Ærø var efter dansk Opfattelse underkastet Danmarks Lenshøjhed, idet de var erhvervede længe efter, at Gottorp var blevet fritaget for Danmarks Lenshøjhed over Slesvig og saaledes ikke kunde komme ind under Bestemmelserne i Roskildefreden af 1658. Hertugen erklærede paa sin Side, at Fritagelsen for Danmarks Lenshøjhed over Sønderjylland ogsaa maatte gælde senere Erhvervelser indenfor Sønderjylland. For at slippe udenom det kildne Spørgsmaal erklærede Christian Albrecht, at Godserne paa Ærø maatte betragtes som Allodium og derfor ikke underkastede Lenspligten, selv om den fra dansk Side fremsatte Paastand skulde vise sig at være den rette. Som Følge af det mellem Danmark og Pløn herskende gode Forhold, der havde udviklet sig efter Ordningen af den oldenborgske Sag, lukkede den danske Regering det ene Øje til overfor denne noget tvivlsomme Transaktion.

Af Ahlefeldts Brevveksling med Hertug Johan Adolf i Anledning af Traktaten om Oldenburg ses det, hvor tilbøjelig Storkansleren var til at betale med Jord i Stedet for med Penge; de elendige Tider for Landbruget gjorde Godserne til et saare slet Aktiv, medens den betrængte danske Statskasse havde svært ved at udrede den klingende Mønt, som efter Bestemmelsen skulde udbetales til Pløn som Erstatning for Oldenburg. Frederik Ahlefeldt fik da ogsaa sin Krig gennemført og prakkede Johan Adolf en hel Del herreløst Gods eller »øde Gaarde«, som man kaldte dem, paa. Johan Adolf, som altid var ved Muffen, vilde gerne have Jordegods.

Christian Albrecht ansaa Jordegodser for en Luksus; ved »Forliget« mellem Gottorp og Pløn benyttede han da ogsaa Lejlig-

heden til at komme af med en Del sønderjyske og holstenske Godser, foruden de ovennævnte ærøske, til Pløn. Det var Johan Adolf meget velkomment at erhverve al denne Jord, idet han ved Hjælp af den kunde arrondere sin Stat, der iøvrigt var langt mere samlet end de andre af Sønderjylland og Holsten udstykkede Hertugdømmer. Hertugen af Gottorp var den, der var mindst interesseret i at afrunde sit Rige; det viste sig under de lange Forhandlinger mellem Christian Albrecht og den danske Regering angaaende en Bortbytning af Oldenburg mod Dele af Sønderjylland; Hertugen vilde gladelig give Slip paa Tønder Amt og, om det skulde være, ogsaa Aabenraa Amt, for at erhverve det fjerne og for Gottorp ubekvemt beliggende Oldenburg.

Den ovenomtalte Handel drejede sig om 7 Godser, der ved Skatteansættelsen var beregnet til 70 Plove; men Godserne blev solgt for en større Pris end den af Staten takserede. »Incorporationen« kunde med Lethed opnaas for de fem af Godsernes vedkommende, derimod er det ikke godt at se, hvorledes det kan være blevet ordnet med to af dem, Rehtwisch og Clevetz, hvoraf det første laa nordpaa i Sønderjylland, det andet i Mecklenborg.

Om Godserne hedder det i Traktaten, at de skal »blive libererede fra deres hidtilværende adelige Qualität og deraf dependerende oneribus og incorporeres i de fyrstelige holsten-plønske Amter. Godserne skal være eximerede og fritagne for Landdags- og andre ellers udskrevne Landskatter, Prinsesseudstyr, Rostjeneste, Donation, Jurisdiction og afkrævet Lensafhængighed og hvad der ellers kunde være af den Slags«.

Da Hertugen af Gottorp forudser, at ikke alene den danske Regering, men ogsaa Landdagen »maaske vil besvære sig over eller opponere imod ovennævnte Exemption og Fritagelse«, lover Hertugen ikke at ville »hverken direkte eller indirekte assistere« Landdagen heri, men tværtimod »gennem tjenstlige officia hjælpe det fyrstelige holstensk-plønske Hus til at bevare saadan Exemption og Frihed«. Traktaten er foruden af Hertugen af Gottorp ogsaa underskrevet af dennes Broder, Biskop August Frederik af Lybæk. Der var for saa vidt ingen synderlig Anledning

for Biskoppen til at skrive under paa Traktaten, der absolut ikke berørte ham, August Frederik var ved Udnævnelsen til Hansestadens Fyrstbiskop blevet aldeles uafhængig, han havde intet at gøre med den gottorpske Stat mere og følgelig heller ikke med de stadige gottorpsk-danske Stridigheder; desuden var Bispedømmet inden August Frederiks Udnævnelse blevet løst fra sin Forbindelse med Sønderjylland og Holsten. Biskoppen sad adskilligt bedre i det end Broderen, idet hans Embeder gav ham meget store Indtægter, desuden var der til Bispedømmet knyttet Byen Eutin samt en ret betydelig Landstrækning. August Frederik kunde saaledes leve et frit og behageligt Liv uden de mange Vanskeligheder, hans Broder maatte trækkes med. Helt slap August Frederik ikke for Vanskeligheder, det maatte i Biskoppens Levetid afgøres, hvem der skulde være hans Efterfølger. Statutterne krævede Ansættelsen af en Coadjutor, der var en Slags Tronarving eller designeret Efterfølger. Til denne Værdighed optraadte tvende Prætendenter, Biskoppens ældre Broder, Hertugen af Gottorp, og Christian 5.s yngre Søn Carl. Domkapitulet valgte Christian Albrecht. Senere lykkedes det Prins Carl at blive valgt til Coadjutor, efter at Christian Albrecht var afgaaet ved Døden. Da August Frederik døde, skete det, som aldrig tilforn var sket, Domkapitulet i Lybæk gik ved Bispevalget udenom Coadjutoren, og Christian Albrechts Søn, Christian August af Gottorp, blev ikklædt Purpuren.

Christian 5. vilde ikke roligt se paa, at Lybæk og Eutin efterhaanden blev arvelige i den gottorpske Slægt, Bispeværdigheden var i flere Generationer gaaet over til Gottorperne. Der var virkelig nær udbrudt en ny nordisk Krig i Anledning af Lybæk, idet Sverige blandede sig i Sagen. Der blev givet efter fra dansk Side, da England og Holland støttede Christian August. Sagen blev ordnet ved Hjælp af en Pengeerstatning, som den engelske og hollandske Regering ydede Prins Carl. Det gik her som altid, Gottorp havde de mest formaaende Venner, og Danmark maatte trække det korteste Straa.

Christian 5. godkendte i 1681 det mellem Pløn og Gottorp stiftede Forlig, hvorved Slutstenen blev sat paa de aarelange Stridigheder angaaende Oldenburg, idet den forholdsvis billige Pris,

der blev betalt for Godserne paa Ærø og i Hertugdømmerne, skulde være en Slags Ekvivalent for det, som var gaaet tabt for den rette Ejer i de Aar, hvor Gottorp holdt den ene Halvdel af Oldenburg besat. Det gik omvendt af, hvad Gottorp havde haabet, idet Hertugen vilde have haft Erstatning for Administrationsudgifterne i Oldenburg. Nu maatte han tværtimod betale, dels gennem den lave Købesum for Godserne, dels gennem en mindre Affindelsessum, som Christian 5. stak i sin Lomme, idet han mente, at Pengene tilkom ikke Pløn, men ham, som Ejeren af Oldenburg. Den aldeles forgældede og forarmede Hertug af Gottorp kunde imidlertid ikke udrede Beløbet og maatte derfor som Pant afgive det gottorpske Amt Trittau. At Christian Albrecht ikke kunde betale med Penge, var ikke saa underligt, for to Aar før havde Danmark afkrævet ham et betydeligt højere Beløb; det drejede sig om Skatterestancerne. Frederik Ahlefeldt sendte Hertugen en Regning paa 300.000 Speciedaler, som Storkansleren erklærede Christian Albrecht at være den kongelige Chatolkasse skyldig fra de 6 Aar, han havde levet i Landflygtighed i Hamborg. Hertugen gjorde gældende, at han snarere burde have Erstatning for de Tab, han havde lidt i de Aar, Danmark holdt Sønderjylland besat. Men det gik Hertugen som med Mellemværendet med Pløn, i Stedet for at faa Penge maatte han betale. Den enorme Sum af 300.000 Daler var blevet opsummeret efter en nøjagtig Specificering af de Skatter, Hertugen skulde have svaret i den Tid, der var hengaaet mellem Rensborgforliget og Freden i Lund. Efter lange Forhandlinger mellem Frederik Ahlefeldt og Hertugen blev man enig om, at Summen skulde repareres paa 6 Aar. Men allerede i 1680 var Christian Albrecht klar over, at det vilde blive ham umuligt at udrede Summen, selv om det kun blev i Rater. Hertugen maatte derfor give Øen Femern i Pant, og senere maatte Gottorp ogsaa af med det under Griffenfeldprocessen saa meget omtalte Amt Steinhorst samt Tremsbüttel Amt. Christian 5. gik med Rette ud fra, at hans Svoger aldrig i Livet vilde blive i Stand til at indløse disse Panter, som Kongen da ogsaa skaltede og valtede med efter sit Forgodtbefindende. Femern havnede hos Prins Jørgen. Dette gik saaledes til: Frederik 3. havde i

sit Testament tildelt sin yngre Søn en Sum paa 300.000 Daler og en Livrente paa 30.000 Daler; desuden havde den afdøde Konge bestemt, at Sønnen som Len skulde have Vordingborg Amt og som Arv og Eje de i Amtet beliggende Godser Lekkende og Beldringe; endelig fik Prinsen ogsaa det store Gods Jungshoved. Frederik 3. døde, medens Prins Jørgen var paa en lang Udenlandsrejse, og da Prinsen kom hjem, viste det sig umuligt for den nye Konge at udrede den store Pengesum. Christian 5. var ikke forpligtet til at udbetale sin Broder denne Sum, idet Frederik 3. efter Principperne for den nye Enevælde overhovedet ikke kunde testamentere noget bort, alt hvad han ejede og havde ved sin Død skulde gaa til hans ældste Søn og Efterfølger. Et lignende Princip var gældende i det øvrige Europa, hvor Autokratiet var blevet indført de fleste Steder. At denne Opfattelse blev til Tradition, viste sig ved Frederik 4.s Død, hvor alle Kongens Dispositioner til Fordel for Anna Sophie blev slettede ved et Pennestrøg.

Christian 5. havde imidlertid ikke i Sinde at narre sin Broder for noget, desuden blev han holdt til Ilden af Sophie Amalie, hvis Yndlingsbarn Prins Jørgen var. Da de i Frederik 3.s Testament stipulerede 300.000 nøjagtig svarede til Hertugen af Gottorps Gæld, ordnede Christian 5. det saaledes, at han overdrog sin Fordring paa Christian Albrecht til sin Broder. Da Christian Albrechts Gæld forfaldt, samme Aar som Prins Jørgen blev gift med Arvingen til den engelske Trone, Anna, erklærede Christian 5. Femern som sin retmæssige Ejendom og overlod Broderen Øen til evig Arv og Eje. Da Christian Albrecht ikke vilde udlevere Femern, blandede den engelske Regering sig i Sagen til Fordel for Prinsgemalen. Prinsesse Anna, der var meget forelsket i sin Mand, til hvis Ære hun endog havde gjort sig den Ulejlighed at lære Dansk, fik Kong Vilhelm til personlig at skrive til den romerske Kejser om at skaffe Prins Jørgen enten Femern eller Øens Værdi i Penge. Samtidig skrev Hertugen af Gottorp til Kongen af England og beklagede sig bittert over, at den danske Konge næsten havde bragt ham til Tiggerstaven. Kejseren gjorde et forgæves Forsøg paa at mægle; baade han og Vilhelm af Oranien havde aabenbart ondt af Hertug Chri-

stian Albrecht; det endte med, at den engelske Stat udbetalte Prins Jørgen den Sum, hans Fader havde testamenteret ham, hvorefter der blev udstedt en Kvittering til Hertugen af Gottorp.

Efter den skaanske Krigs Afslutning holdt man fra dansk Side bestemt paa, at Danmark skulde ordne sit Forhold til Gottorp, uden at Sverige fik Lov til at blande sig deri. Det vilde den svenske Regering imidlertid ikke gaa med til, og det blev forlangt, at Hertugen af Gottorp skulde have den samme Ret som de tvende nordiske Konger til at lade sig repræsentere ved Fredsforhandlingerne i Lund, ud fra den Betragtning, at Christian Albrecht var i lige saa høj Grad suveræn Fyrste som Christian 5. og Karl 11. Christian 5. stillede sig bestemt afvisende til de svenske Krav, og Forhandlingerne i Lund truede et Øjeblik med at strande, men saa greb Ludvig 14. ind. Den franske Konge erklærede kategorisk overfor Karl 11., at han forbød Hertugen eller Repræsentanter fra Gottorp at være til Stede, Kong Ludvig vilde have en Ende paa det og forudsaa, at skulde Gottorperne have et Ord med i Laget ved Fredsforhandlingerne, vilde det hele trække i Langdrag. Den ydmygende Afhængighed af Ludvig 14. var saa stor, at man ansaa det for umuligt at sidde Kongens Ordre overhørig, og dermed var Gottorps Sag opgivet, til stor Glæde for Christian 5., der undte baade sin Svoger og den svenske Konge denne Ydmygelse. Ogsaa under Forhandlingerne i Fontainebleau fik Christian 5. sit Ønske opfyldt, idet den franske Konge decreterede, at det dansk-gottorpske Mellemværende skulde ordnes af de to respektive Fyrster, og at ingen fremmed Magt maatte blande sig i Sagen. Det var en bitter Pille at sluge for Sverige, thi med en fremmed Magt var naturligvis dette Land ment. Ludvig 14. havde opgivet Gottorperens Sag og lod ham sejle sin egen Sø, og han tog her decideret mere Hensyn til sin hidtidige Fjende Danmark end til Forbunds-fællen Sverige. En anden Sag er det, at den franske Konge handlede noget ukonsekvent ved at overlade Christian Albrecht til hans Skæbne, for baade ved Freden i Lund og i Fontainebleau var det blevet bestemt, at Roskilde- og Københavnsfreden skulde vedblive at staa ved Magt.

Det er klart, at de to Fredsslutninger maatte give Anledning til forskellige Tydninger i Spørgsmaalet Gottorp. Fra svensk Side hæftede man sig ved den Omstændighed, at Roskildefreden skulde staa ved Magt, og at en meget vigtig Del af denne Fred angik Gottorp og dets Fritagelse fra Lensforholdet til Danmark. Den danske Regering holdt paa, at Ordet Gottorp overhovedet ikke var nævnt hverken i Lund eller Fontainebleau, og at følgelig Rensborgforliget skulde staa ved Magt, saa meget mere som dets Ophævelse ikke var krævet i nogen af Fredsslutningerne. Den svenske Regering kunde ikke komme udenom det Faktum, at Ludvig 14. ganske havde ignoreret Hertugens Navn, men det blev dog gjort gældende, at Christian Albrecht indirekte var taget med i Teksten, man pegede i denne Forbindelse paa Ordene: »Ita, ut quidquid postmodum actum, quive tractatus initi fuerint, nullum illi adferant praejudicium«. Illi skulde efter svensk Opfattelse betyde Hertugen.

Straks efter Freden i Fontainebleau brød Christian Albrecht op fra Hamborg og begav sig til sin gamle Residens, som om der intet var i Vejen, fra dansk Side blev der ikke lagt ham Hindringer i Vejen. I det hele taget blev der fra begge Sider arbejdet paa, at det ikke skulde komme til noget Brud; Frederik Ahlefeldt søgte at mildne og lempe, selv om han ikke havde opgivet Tanken om at føre Genforeningen ud i Livet i Overensstemmelse med Rensborgforliget.

Helt let var det ikke at bevare det fredelige Forhold mellem det københavnske og det gottorpske Hof. Christian 5. var led og ked af Stridighederne med Svogeren og overlod til Frederik Ahlefeldt at føre Forhandlingerne desangaaende; ogsaa den svenske Gesandt blev henvist til Storkansleren. I det hele taget yndede Kongen ikke at tale med de ved hans Hof accrediterede Gesandter. Adskillige af Diplomaterne var misfornøjede med, at de stadig blev henvist til Frederik Ahlefeldt, naar de vilde have noget at vide om Statssager; Storkansleren var mere forbeholden i sine Udtalelser end Kongen, som man mente var lettere at finde sig til Rette med. Det kom særlig skarpt frem i Anledning af de gottorpske Sager, om hvilke den svenske Gesandt, Anders Leijonkloo, helst vilde forhandle med Christian 5.

Gesandten skriver saaledes, medens denne Sag staar paa, i en noget bitter Tone: »Eftersom Hans Majestæt aldrig taler om nogen som helst Sag med nogen af Gesandterne men lader det afgøre af Storkansleren, maa man derfor henvende sig til Grev Ahlefeldt, naar man har Sager at forebringe, med mindre man foretrækker at præsentere dem og foredrage dem for Kongen selv ved at sende et Memorial til Allerhøjstsamme, hvilket afhænger af ens eget arbitrio og til Tider sker, alt eftersom det behager en selv, og man befinder det at være tjenligt.

Allerede et Par Maaneder efter Hertugens Hjemkomst til Gottorp brød de gamle Stridigheder ud paa ny, og saa kom der Stridigheder angaaende Landdagen..

Et af Stridsemnerne var Hertugens fornyede Klager over Erstatningssummen og Betalingen af Skatterestancerne. Christian Albrecht spurgte med fuld Føje, hvorfor han skulde betale Pløn Erstatning for de Aar, han ved en Fejltagelse havde occuperet Oldenburg, naar Danmark, der havde deltaget i Occupationen, ikke behøvede at betale. Hidtil havde de to Svogre været enige om at unddrage sig Landdagens Indflydelse, det var en af de yderst faa Ting, Christian 5. og Christian Albrecht havde kunnet forliges om. Kongen og Hertugen besluttede at indkalde Landdagen til Møde i Flensborg, hvorhen Frederik Ahlefeldt straks begav sig for at lede Møderne. De to Fyrsters Pengenød var Grunden til Landdagens Sammenkaldelse, og Hertugen vilde nu have, at Stænderne skulde foretage en Repartition af de indkommende Skatter, saaledes at hver af Fyrsterne fik efter sit Behov. Herimod opponerede Kongen og forlangte, at de af Landdagen bevilgede Skatter udelukkende skulde stilles til hans Raadighed. Christian 5. traf denne Bestemmelse paa egen Haand uden at tage Hensyn til Storkanslerens Modstand; Ahlefeldt gjorde Forsøg paa at hindre dette Skridt, men forgæves, og han maatte nu meget mod sin Vilje i Praksis gennemføre Sagen og sørge for Opkrævningen af Skatterne i Christian Albrechts vidtspredte Territorier. Storkansleren søgte at gaa saa hensynsfuldt som muligt frem, men det kunde ikke hindre, at Hertugen i Vrede forlod Gottorp og for en Tid atter bosatte sig i Hamborg, hvor han iøvrigt plejede at befinde sig vel; det samme gjaldt ogsaa Frederikke Amalie, der denne Gang fulgte

sin Mand, uden at der fra hendes Families Side gjordes Forsøg paa at holde hende tilbage. For Ahlefeldt var Christian Albrechts uventede Bortrejse højst ubehagelig, idet den complice-rede Forholdet og gjorde det vanskeligt at opnaa det han ønskede, en fredelig Ordning. Storkansleren havde gjort, hvad han kunde for at undgaa dette aabne Brud, som han ventede, da Kravet blev stillet til Hertugen om Contributionerne i Gottorp. Storkansleren søgte ikke alene ved mundtlig Paavirkning at faa Kongen bort fra det skæbnsvangre Skridt, men han afleverede ogsaa et »Memorial«, der meget omstændeligt gjorde Rede for Farerne ved dette Foretagende. Kongen tog imidlertid ingen Hensyn til sin øverste Raadgivers Henstillinger, men gik efter sit eget Hoved.

Fra Hamborg udstedte Christian Albrecht Forbud mod at ud-betale de af Danmark krævede Skatter, og Følgen blev, at den danske Regering besatte de gottorpske Byer med Militær for derigennem at faa Bugt med Modstanden.

Denne Execution vakte megen Modstand i det romerske Rige, kun Brandenburg holdt med Danmark. Frederik Ahlefeldt kom herved i en højst ubehagelig Situation, thi under alt dette forhandlede han med de brunsvigske Hertuger om en Alliance, og samtidig maatte han gennemføre Executionen, der havde til Følge, at Brunsvig sendte en Hær mod Nord til Beskyttelse af Gottorp. De brunsvigske Tropper kom dog ikke ret langt, idet en truende Note fra Kurfyrsten af Brandenburg brat standsede dem. Man maa forbavses over den Hurtighed, hvormed Frederik Ahlefeldt ved denne som ved talrige andre Lejligheder kom til et Resultat med sine diplomatiske Forhandlinger: Næppe var de brunsvigske Tropper vendte tilbage til deres Garnisoner, før det lykkedes Storkansleren at faa Brunsvig til ikke alene at alliere sig med Danmark med ogsaa med Brandenburg.

Hertugen af Gottorp henvendte sig nu til den nedersaksiske Kreds, af hvilken han ligesom Kongen var Medlem. Frederik Ahlefeldt maatte i den Anledning genoptage Forhandlingerne med Huset Brunsvig, idet Hertugen af Brunsvig-Lyneborg gjorde ham opmærksom paa, at man ikke kunde berøve Gottorp alle Midler, Christian Albrecht var Oberst i den nedersaksiske

FREDERIKKE AMALIE AF HOLSTEN-GOTTORP

Kreds og maatte som saadan have Penge mellem Hænderne. Ahlefeldt mente dog at maatte staa stejlt overfor Gottorp i denne Sag, hovedsagelig fordi Sverige havde begyndt at blande sig deri, til Fordel for Gottorp; Storkansleren saa nemlig nu anderledes end før paa den i Lund skabte dansk-svenske Alliance, efter at den dansksindede Gyldenstierna var blevet afløst af den danskfjendtlige Oxenstierna som Leder af den svenske Politik. Hvad der navnlig dicterede Frederik Ahlefeldt hans Stilling, var det, at Bengt Oxenstierna, efter at have sluttet Forbund med de to habsburgske Monarkier, opfordrede Gottorp til at tiltræde Forbundet. Christian Albrecht var ikke sen til at svare Ja og Amen til dette Forslag, hvorefter han bag Christian 5.s Ryg tiltraadte Alliancen Tyskland-Spanien-Sverige, hvad der absolut maatte opfattes som en fjendtlig Handling mod Danmark.

Saalænge Gyldenstierna stod for Styret, søgte man fra svensk Side at holde Gottorp i Ave, det samme gælder den første Tid, efter at Oxenstierna havde grebet Magtens Tøjler. Selv om Frederik Ahlefeldt ikke var særlig begejstret for Alliancen med Sverige, til hvis Holdbarhed han ikke havde megen Tillid, vilde han dog for alt i Verden ikke have nogen ny Krig, hvor man vilde komme til at spille Gottorps Spil. Ogsaa i Stockholm var man bange for, at Gottorp skulde tage Sverige med paa Slæbetov. Da Gyldenstierna ikke kunde faa tilstrækkeligt at vide om de gottorpske »Machinationer«, greb han til et i de Tider ikke ualmindeligt Middel, at arrestere egne Landsmænd paa fremmed Territorium. I Nærheden af Eutin, paa alfar Vej, blev et Par i Gottorp bosatte prominente Svenskere arresterede og slæbte til Stockholm, hvor de blev underkastede Forhør, det samme gentog sig i Nærheden af Graasten, vel at mærke indenfor Gottorps Omraade, og Storkansleren fandt det aabenbart ganske i sin Orden.

Denne Trafik, at trænge ind i et fremmed Land og der søge at faa Fingre i egne Undersaatter, blev navnlig drevet af Ludvig 14., der udviste en hidtil uhørt Frækhed i saa Henseende overfor det romerske Rige. Ludvig 14.s Efterfølger traadte i sin Oldefaders Fodspor, han lod saaledes sin Gesandt i London paa aaben Gade arrestere en fransk Forfatter, der havde vakt Lud-

vig 15.s Mishag ved at udgive en efter den ærbare Konges Mening usædelig Bog. Georg 2. gjorde straks Gengæld; han lod den engelske Gesandt i Paris arrestere 2 missliebige Englændere i selveste Versailles, foran den franske Konges Residens. Napoleon fulgte i Bourbonernes Fodspor.

Frederik Ahlefeldt gjorde, hvad han kunde for at støtte Gyldenstierna i hans Arbejde med at holde den misfornøjede Gottorperhertug i Ave. Mærkeligt nok fandt Storkansleren ingen Støtte hos sin Velynderinde Sophie Amalie, der tværtimod viste en meget taktløs Adfærd overfor Gesandten under dennes Ophold i København. Den stockholmske Sladder angaaende Gyldenstiernas Tilbøjeligheder blev fra Enkedronningens Side gjort til Genstand for plump Spot. Sophie Amalie tilsagde den svenske Gesandt til et Taffel, ved hvilket foruden Dronningen selv kun Hofdamerne var tilstede. Midt under det hele besvime Ministeren. Der var meget varmt i Gemakket, og Gyldenstierna gav som Grund for sit Ildebefindende Varmen og Lugten af de tilstedeværendes Sved. I Stedet for at gaa let hen over Sagen, gjorde Sophie Amalie og hendes Omgivelser Løjer med, at Gesandten næppe havde faaet dette Ildebefindende, ifald den stærke Lugt var udgaaet fra Herrer i Stedet for fra Damer. Til alt Held efterlod denne Episode ingen Brod hos Gyldenstierna, der tværtimod tog det hele overlegent og slog det hen i Spøg.

Karl 11. var altid af samme Mening som Gyldenstierna, i hvis Instruks der blev givet bestemte Ordre med Hensyn til at mægle; Kongen skriver saaledes: »Gesandten maa ogsaa lade sig det være angelegent, saa meget som muligt at søge at formilde og adoucere de Disputer, som endnu staar tilbage mellem Hertugen af Holsten-Gottorp og Danmark«.

Nogen rigtig gensidig Tillid har der vist næppe noget Øjeblik været mellem Danmark og Sverige, ikke engang i Gyldenstiernas Tid, hvilket fremgaar af Karl 11.s Instruks, det hedder saaledes i Slutningen: »Men fremfor alt maa Ambassadeuren beflitte sig paa at penetrere i, hvorvidt der i Danmark hersker en reel og oprigtig Hensigt om at leve paa en god venskabelig Fod med Hans Kongelige Majestæt, saa og om Danmark sincere ønsker at efterkomme og fuldbyrde det, som er aftalt baade i det

publique og secrete Forbund, paa det at Hans Kongelige Majestæt ikke skal fatte et forfængeligt Haab derom og af den Grund negligere sine fordums Venner, kaste dem i Armene paa Danmark og, uden en sikker Ven, blive nødt til at sætte sig imellem to Stole, som man siger«. Nogen ligefrem Ængstelse synes man dog ikke at have følt fra svensk Side; i en Rapport, fremsendt i det følgende Aar af Gesandten Vellingk, skrives der saaledes i en ret nedsættende Tone om, »at Danmark ikke er synderlig dueligt til Krigsvæsenet«.

Frederik Ahlefeldt var klar over, at Gyldenstiernas Død ogsaa betød det dansk-svenske Forbunds dødelige Afgang. Men han var dog som altid gennem hele sin Virksomhed som Statsmand stemt for at gaa forsigtig til Værks, og han kunde ikke gaa med til straks ligefrem at kaste sig i Armene paa Sveriges Fjender. Trods sin indgroede Mistillid til Frederik Vilhelm nærmede han sig dog Brandenburg; ogsaa med de brunsvigske Hertuger søgte han Tilknytning. Som saa ofte før, naar Frederik Ahlefeldt skulde føre diplomatiske Forhandlinger, combineredes disse med Ægteskabsplaner: Hertugen af Celle, der var den indflydelsesrigeste af de brunsvigske Fyrster, foreslog, at som Pris for en Alliance kunde et Ægteskab mellem Christian 5.s Broder Jørgen og en af de brunsvigske Prinsesser tjene; i Morgengave skulde Prinsessen have et Par af de holstenske Amter, der stødte op til Brunsvig-Kallenberg; disse Amter skulde saa naturligvis forenes med Brunsvig. Skønt man var meget ivrig efter at faa Fingre i Prinsessen af Celles mange Penge, den unge Pige var en af Europas rigeste Arvinger, sagde man dog Nej Tak; Ahlefeldt fandt de brunsvigske Krav »exorbitante«. En af Grundene til at Planerne om Ægteskabet strandede, var ogsaa den, at Sverige tilkendegav sin Ængstelse for, at en eventuel Afstaaelse af holstenske Amter til Brunsvig kunde rumme en Fare, ikke alene for Gottorp, men ogsaa for Sveriges tyske Provinser.

Tøvende og nølende gik Frederik Ahlefeldt, under Indtrykket af Gottorps nye Alliance med Sverige, til en Forhandling med Frankrig. I hvor høj Grad Ahlefeldt var betænkelig ved en forbrat Tilslutning til Frankrig, kan ses deraf, at han endog talte til den svenske Gesandt i København om sine Betænkeligheder.

Gesandten skriver saaledes til Karl 11., at »Grosskansler Ahlefeldt er af den Mening, at man ikke maa gaa for hurtigt frem med Hensyn til dette Værk«.

Frederik Ahlefeldts Opfattelse var den, at Rensborgforliget ikke var sat ud af Kraft ved Aftalerne i Lund og Fontainebleau, ingen udenfor Danmark og Gottorp maatte, i Henhold til Ludvig 14.s Bestemmelse, blande sig i »de domestique affaires«. Det gjaldt nu om at holde Frankrig fast ved denne Opfattelse af Forholdet mellem Danmark og Gottorp, og naar Frederik Ahlefeldt nærede saa store Betæneligheder ved altfor hovedkuls at slutte et Forbund med Frankrig, var det, fordi han først vilde være sikker paa, at Ludvig 14. vedblivende indtog Standpunktet fra 1679, fuld Frihed for Danmark til at ordne det gottorpske Forhold. Helt sikker var Storkansleren ikke paa, at Frankrig vilde vedblive at støtte Danmark mod Gottorp, selv om han smigrede sig med det Haab, at Kong Ludvig vilde vise sig konsekvent: Frankrig havde for sit eget vedkommende indført det nye Princip om »Réunioner«, der skaffede Frankrig saa mægtige Udvidelser paa Naboernes Bekostning; man maatte vente, at Frankrig ogsaa vilde lade Princippet gælde for Danmarks vedkommende. Denne Betragtning viste sig at være rigtig; allerede 2 Aar efter Freden i Fontainebleau afgav Ludvig 14. en Erklæring om, at han ikke længere vilde forlange Hertugen af Gottorps Stilling som selvstændig Hersker opretholdt. Hermed var man naaet et mægtigt Skridt fremad, nu kunde man saa omtrent foretage sig, hvad man vilde i hele Sønderjylland og gennemføre Rensborgforliget i Praksis. Frederik Ahlefeldt kunde nu med større Sindsro gaa videre med Skatteopkrævningen. Samtidig blev det forbudt Hertugen at bygge en ny Fæstning, saaledes som Christian Albrecht havde planlagt det; man motiverede Forbudet med, at Danmarks og Gottorps Forsvar var fælles, derfor var det ikke alene overflødigt, men ogsaa stridende imod Unionen, naar Hertugen opførte Fæstninger, thi udadtil var Danmark-Gottorp den samme Stat. Ud fra de Synspunkter var det en smal Sag at bevise, at Danmark havde den udelukkende Ret til de i de gottorpske Landsdele indkomne Skatter. Det paa-vilede den danske Regering at forsvare baade den kongerigske og

den gottorpske Del af Statsomraadet. Hertugen protesterede og erklærede ikke at kunne godkende denne Opfattelse, men til ingen Nytte.

Hvorledes saa nu Sverige paa hele denne Udvikling? Sverige havde ikke opgivet Tanken om at bevare Gottorp som Forbunds-fælle, Hertugdømmet skulde vedblivende være en Stødpude mellem Sveriges vidtstrakte tyske Besiddelser og Danmark; men Krig ønskede Sverige lige saa lidt som Danmark.

Til alt Held herskede der en udmærket og intim Forstaaelse mellem Frederik Ahlefeldt og den ovenomtalte svenske Gesandt i København, Vellingk. Der fandt hyppige fortrolige Samtaler Sted mellem de tvende Statsmænd, der talte med en forbavsende Aabenhed til hinanden. Storkansleren lægger overfor den svenske Minister ikke Skjul paa, at det ofte koster ham svære Kampe at gennemtvinge sin Politik, et ubrydeligt godt Forhold til Sverige og en nøje Fastholden ved Forbundet. Ahlefeldt klager over de Intriganter, der omgiver Kongen og som vil tvinge ham bort fra de Linjer, som Storkansleren havde draget for Danmarks Udenrigspolitik. Vi har flere Gange omtalt, at Ahlefeldt og Grev Conrad Reventlow var bitre Uvenner; for at blive ham kvit fik Ahlefeldt Reventlow ekspederet ned til Haderslev som Amtmand, en Stilling som Reventlow fandt langt fra svarende til hans Kvalifikationer. Skønt Reventlow utvivlsomt bar Nag til Frederik Ahlefeldt for denne Bortfjernelse fra Hoffet, bedredes Forholdet dog meget, da Storkansleren fik Reventlow udnævnt til slesvigsk Landraad, og endnu mere, da der kom et frugtbart Samarbejde i Gang mellem de tvende Mænd i den oldenborgske Sag. Reventlows Tilbagevenden til Hoffet skyldtes udelukkende Frederik Ahlefeldt, der havde faaet Øje paa Reventlows Evner for Diplomati; derimod havde Reventlows Svi-gerfader Hahn absolut ingen Forbindelse med den Hofgunst, som Reventlow blev Genstand for, idet Hahn døde samme Aar, som Svigersønnen flyttede til København. At Hahn ikke formaaede at udrette noget for Reventlow hos Kongen, tyder paa, at hans Indflydelse paa Christian 5. er blevet noget overvurderet. Frederik Ahlefeldt var naiv nok til at vente Taknemmelighed fra Reventlows Side til Gengæld for, at han havde draget denne

frem og gjort ham til sin Medarbejder. Ahlefeldt ventede, at Reventlow skulde være hans lydige Redskab, medens den senere Storkansler havde mere Lyst til at gaa sine egne Veje end til at følge Ahlefeldts Direktiver. Frederik Ahlefeldt var klar over, at Reventlow modarbejdede ham paa vigtige Punkter, navnlig i det gottorpske Spørgsmaal, hvor Reventlow ønskede en hurtig og kraftig Indskriden, medens Ahlefeldt som altid manede til Forsigtighed, navnlig for ikke at støde Sverige. Med en forbavsende Aabenhjertighed betror Frederik Ahlefeldt den svenske Gesandt alle de Vanskeligheder, Reventlow beredte ham i hans Politik. Men Mauritz Vellingk tog fejl, naar han mente, at Reventlow arbejdede paa at faa en Krig i Gang med Sverige. Det er heller ikke rigtigt, naar Gesandten paastaar, at Reventlow var imod et Forbund mellem Danmark og Frankrig, paa det Punkt støttede han tværtimod Frederik Ahlefeldt paa det ivrigste.

Med Hensyn til den planlagte dansk-franske Alliance skriver Vellingk til Karl 11., at der er »stor disunion i Geheimeraadet, idet Grev Reventlow med sine creaturer soutenerer mod Storkansler Grev Ahlefeldt, at Kongen af Danmark har svigtet sin veritable Interesse, som forbinder ham med Kejseren; heri kan Grev Reventlow saa meget lettere reussere, som Kongen selv er af hans Mening«.

Udtrykket »creaturer« i den svenske Gesandts Rapport er næppe correct, Reventlow havde ikke noget egentligt Klientel, han var snarere tilbøjelig til at lade sig lede af andre. Med de andre saakaldte »creaturer« var antagelig ment Knuth, Biermann og Vibe.

Knuth var ingenlunde, som af Gesandten antaget, fjendtlig stemt overfor Frederik Ahlefeldt, saa lidt som Hahn havde været det, Frederik Ahlefeldt taler i sine Breve venligt og anerkendende om Knuth og Hahn, selvom sidstnævnte nok en Gang imellem volder ham nogle Bryderier ved sin Indblanding i Statsstyrelsen. De i de foregaaende Bind aftrykte Breve fra Storkansleren til Biermann turde i tilstrækkelig Grad vise, i hvor høj Grad disse to Mænd følte sig knyttede til hinanden. Ogsaa Vibe stod paa en god Fod med Storkansleren.

Blandt Frederik Ahlefeldts Fjender nævner den svenske Ge-

sandt mærkelig nok ikke de to, som virkelig modarbejdede og skadede Storkansleren, de to Sønderjyder Henrik Stöcken og Peder Brandt. Frederik Ahlefeldt forsøger ved Stöckens Død aldeles ikke at lægge Skjul paa, hvor lettet han føler sig ved, at denne Mand med samt hans Intriger nu er forsvundet fra Skuepladsen.

Hvor ængstelig Frederik Ahlefeldt var for, at der skulde komme den mindste Kurre paa Traaden mellem Regeringerne i København og Stockholm, kan ses af nogle Udtalelser i en Rapport fra den svenske Gesandt til Carl 11.: da han (Frederik Ahlefeldt) meget længe entretenerede mig om de Rænker, en og anden spandt for at sønderbryde det gode Forhold mellem begge Eders Kongelige Majestæter; han bad mig om for Guds Skyld ved min Ankomst til Sverige at fjerne alle de Tanker, man havde der, om at Danmark nærrede onde Hensigter mod Sverige, thi hans Konge havde intet andet Ønske, end at continuere det Venskab, som Hans Majestæt havde etableret ved det senest sluttede Forbund. Jeg svarede Storkansleren paa min Side alt hvad Eders Kongelige Majestæts Interesse dicterede mig, han var meget en peine over Eders Kongelige Majestæts Udrustninger til Søs, og forsikrede mig, at hans Konge havde en Liste over 40 Skibe, som Eders Kongelige Majestæt ved Enden af denne Maaned havde til Hensigt at gaa til Søs med, desuden talte han om 25.000 Mand, som skulde transporteres til Tyskland; jeg sørgede saa godt jeg kunde for, at Grev Ahlefeldt ikke skulde være saa allarmeret over dette her, og forsikrede ham om Eders Majestæts faste Beslutning paa enhver Vis at overholde Traktaten«.

At Fredsønskerne var alvorligt mente fra svensk Side, derom vidnede den Instrux, som den svenske Regering gav Vellingks Efterfølger i København, Vilhelm Coyet. I Instruxens § 5 stod der: »Hvad det tidligere anbelanger, saa skal der flittigen vaages over, at den mellem Rigerne stabiliserede Fred og Fortrolighed maa kunne blive staaende fast, og alt hvad der strider derimod eftertrykkelig afværget og forekommet«.

Frederik Ahlefeldt stod i et lige saa godt Forhold til den nye svenske Gesandt som til Forgængeren, Storkansleren mødtes

med begge de to Herrer i Ønsket om og i Bestræbelserne efter at bevare Freden, der flere Gange var truet. Gesandterne yder i deres Rapporter til Karl 11. Frederik Ahlefeldt fuld Anerkendelse for hans loyale Sindelag overfor Sverige, samtidig med at de skarpt angriber flere af de indflydelsesrige danske Personer, som de beskylder for at ville søge fremkaldt Krig. Særlig Coyet er overbevist om, at Kongens nærmeste Omgivelser modarbejder Storkansleren, naar denne vil undgaa for krasse Forholdsregler mod Gottorp; efter Gesandstens Mening vil Klikens Bestræbelser let fremkalde en Krig mellem Danmark og Sverige, og hans Ord gør aabenbart stærkt Indtryk i Stockholm. Coyet er af den Mening, at Kliken vil indynde sig hos Kongen ved at smigre for hans formentlige aggressive Tilbøjeligheder. Gesandten tillægger vistnok Kongens Yndlinge for megen Indflydelse paa Storkanslerens Bekostning; Kongen havde faaet mere end nok af Krig, men det daarlige Resultat af Krigen pinte og nagede ham, og han tørstede efter Oprejsning; en saadan kunde nemmest faas gennem Gottorp. Vi har ofte haft Lejlighed til at omtale Frederik Ahlefeldts Uvilje mod Gottorp, og Kongens og Conrad Reventlows Ønske om at faa Rensborgforliget gennemført i Praksis mødtes med Storkanslerens, men Ahlefeldt vilde ikke »die Sache überstürzen«, fremfor alt maatte der bevares Føling med Frankrig, som det med saa meget Held var lykkedes at fjerne fra Gottorp.

Baade Vellingk og Coyet var højt ansete Mænd.

Baron Mauritz Vellingk hørte hjemme i Østersøprovinserne, der havde skænket Sverige saa mange dygtige Embedsmænd; han hørte til en Slægt, der lige fra først af havde følt sig nøje knyttet til Sverige og været med til at skabe Foreningen mellem Sverige og de baltiske Stater. Vellingks Broder Otto var en fremragende Militær, der havde en betydelig Del i Svenskernes Sejr ved Lund. Da Otto Vellingk ingen Sønner havde, gik hans store Jordegodser og Grevetitelen over til Gesandten i København. Godserne, der for Størstedelen laa i Lifland og Ingermannland, var iøvrigt meget plukkede, idet den saakaldte Reduktion gik omtrent lige saa meget ud over Østersøstaterne som over de fra

Danmark erobrede Provinser. Otto Vellingk erklærede umiddelbart efter Slaget ved Lund, da hans Navn straaledede med en uhørt Glans over hele Sverige, højt og lydt, at Reduktionen var meget uretfærdig mod den svenske Adel, der, som Vellingk udtrykte sig, »altid havde vovet Liv og Blod for sine Konger«. Karl 11. synes at være blevet overbevist om Sandheden af Vellingks Argumenter og lovede fra nu af saa vidt muligt at skaane Adelen Godser, men vægelsindet som han var, gik Kongen endnu skarpere til Værks efter den skaanske Krigs Slutning.

Mauritz Vellingk ansaas for at være en af Samtidens dygtigste Diplomater. Han var som de fleste Medlemmer af den svenske Adel stærkt præget af fransk Aandsliv. I sine Erindringer fortæller Gesandten om den efter hans Mening slette Opdragelse, han fik i Hjemmet »under nogle Pedanters Ledelse«; sin egentlige Opdragelse mente han først at have faaet, efter at han var blevet sendt til Frankrig. Den senere Gesandt i København fortæller, hvorledes han søgte at glemme de døde Sprog, som han ganske ugenert kalder »mit uægte Forraad af Lærdom«, og at sætte sig ind i de levende Sprog, »jeg lærte den fine Verdens Sæder og Skikke og beflittede mig paa andre nyttige Kundskaber«. Det er da ogsaa betegnende, at Vellingk spækker sine Rapporter med franske »bons môts«.

Vellingks manglende Kendskab til den græske og romerske Oldtids Aand gav en Samtidig Anledning til at sige om Gesandten, at der »fattedes ham aldeles Estudes og Cognition saa og den Sindets Disposition, der er nødvendig for at kunne udpønske store Ting og ved Lejlighed føre dem ud i Livet«.

Vellingk nærede kun en begrænset Sympati for Karl 11. Personlige Grunde synes at have ligget bag ved denne Følelse; Grev Vellingk var ligesom Broderen meget opbragt over Karl 11.s brutale Adfærd overfor Aristokratiet, og da han ikke var bange for at sige sin Mening, gav han sin Misfornøjelse til Kende overfor Kongen, der aldrig blev vred over et frimodigt Ord fra ærlige og velmenende Mænds Side.

Da Gyldenstierna havde Brug for en dygtig Mand til Gesandtposten i København, faldt det ham ikke svært at faa Karl 11. til at udnævne Vellingk til denne Stilling. Hovedgrunden til at

Gyldenstiernas Øjne faldt paa Vellingk, var vel nok den, at hans danske Sympatier var velkendte baade af Gyldenstierna og af hans Collega i København, Frederik Ahlefeldt. At Jens Juel garanterede for den nye Gesandts velvillige Sindelag overfor Danmark, var af særlig stor Betydning.

Vellingk blev to Aar i København, hvorefter Ministeren blev accrediteret de brunsvigske Hoffer, med Bopæl i Celle; ogsaa her vedblev han at have Forbindelse med Frederik Ahlefeldt.

Skønt Vellingk efter alt at dømme syntes godt om at være i Danmark, var han dog ofte generet af Sygdom og gav det efter hans Mening ustadige danske Klima Skylden.

Da Vellingk drog afsted til Celle, fortalte han til højre og venstre, at det kun drejede sig om »en Brøndkur udenlands«. Det blev en temmelig lang »Brøndkur«, paa 3 Fjerdingsaar; men efter den Tid kom Gesandten tilbage til København, hvor han efterhaanden blev meget populær; Meyerkrone skriver, at Vellingk »havde familiariseret sig med det danske Væsen og forstod dets Interiora rerum, og med libertet at criticere dets Natur og possibilitet«. Meyerkrone tilføjer, at man er af den Mening, at Vellingk har »ligesom en familiarie Genie og en synderlig habitude frem for andre at kunne være en subtil og næsten infaillibel Negociateur der paa Stedet«.

Den store Popularitet, Vellingk nød i København, har antagelig været Hovedaarsagen til, at den danskfødte Dronning af Sverige fik det Ønske at knytte Gesandten til sit Hof som sin Hofmarskal; men Karl 11. opfyldte ikke Ulrikka Eleonoras Begæring.

At Vellingk kunde bære Kappen paa begge Skuldre, derom vidner den Omstændighed, at han ikke alene var persona grata ved det danske, men ogsaa ved det gottorpske Hof. Han yndede da ogsaa at foretage kortere Escapader ned til Hertugdømmerne, men han undgik helst at tage afsted, naar Frederik Ahlefeldt befandt sig paa Graasten. Turene skulde helst foregaa incognito. De hyppige Rejser ned til Hertugdømmerne vakte dog nogen Opmærksomhed. Paa den anden Side fortaber Vellingk sig i Gisninger, naar Konge og Storkansler, sammen eller hver for sig, rejser til Hertugdømmerne.

Vellingk maa i det hele taget have været en meget bøjelig Natur, for det lykkedes ham med en forbløffende Hurtighed at trænge ind i Oxenstiernas Intimitet, til Trods for at han havde været Potte og Pande hos Gyldenstierna. Vellingks danske Sympatier kølnedes da ogsaa betydeligt, efter at Oxenstierna var kommet til Roret, og da Vellingk efter at have taget definitiv Afsked med København overtog et meget stort Embede i sit Fædreland, blev det sagt om ham, at »det hørte til Vellingks princippiis, at dersom Sverige vilde udlade sig udi det Holstenske Væsen noget præcise og fortement, skulde Danmark letteligen deraf kunne intimideres«. Det her nævnte falder godt i Traad med nogle Leveregler, som Vellingk nedskrev til Belæring for sin Søn: ».... Du maa aldrig lægge Mærke til din Foresattes Fejl, du maa finde dig i dem du bør aldrig modsige din Foresatte; for det første er det farligt, og for det andet er det spildt Ulejlighed«.

Vellingks Omslag undlod ikke at paavirke Dronning Ulrikka Eleonora, hos hvem den tidligere Gesandt nu faldt i Unaade. Ulrikka Eleonora lagde ikke Skjul paa, at hun var misfornøjet med Hertugen af Gottorps Optræden overfor Christian 5.; Dronningen udtalte sig saa aabent, at man i Stockholm begyndte at tale om, at hun var vedblevet at være dansk paa den svenske Trone. I et Brev til Christian 5. taler den ellers saa blide Dronning fra Leveren og giver hele sin Forbitrelse Luft. Dronningen mener, at Vellingk under sin Mission til Celle har skadet Danmark og arbejdet for Gottorps Sag; efter hendes Mening er det en Fejl af den svenske Regering at have sendt Vellingk til Brunsvig, men Ulrikka Eleonora trøster sig med, at Gesandten snart vil løbe sig en Staver i Livet, og at man i Celle hurtig vil mærke, hvor stor en Slyngel han er, og som Følge deraf ikke bryde sig om, hvad han siger. Dronningen slutter sit aabenbart i en meget heftig Stemning skrevne Brev til Christian 5. med disse Linjer: ».... ich wünsche, dass ein ehrlicher Mann in der Sache employirt würde worauf so vieler Menschen Wohlfahrt beruht, welche der böse durch seine instruments ohne Zweifel zu verhindern suchen wird«. Brevet er vel at mærke skrevet efter Frederik Ahlefeldts Død, medens Vellingk for anden Gang vare-

tog Sveriges Interesser ved de brunsvigske Hoffer, og da var Forholdene adskilligt anderledes end under Gesandtens første Sendelse til Celle.

Et lige saa behageligt Samarbejde fik Frederik Ahlefeldt med Vellingks Efterfølger, Baron Coyet.

Den nye Gesandt var absolut ikke anset for at have danske Sympatier, paa det Tidspunkt da han begav sig til København, hvor man endnu havde hans Fader i frisk Erindring. Disse Erindringer var ingenlunde behagelige. Den afdøde Coyet var nemlig kendt over hele Europa som Forfatteren til det Forsvarsskrift, som Karl Gustav lod udgive i Anledning af Fredsbrudet i 1658. I bemeldte Piece forklarer Coyet, at det var aldeles nødvendigt for den svenske Konge at bryde den i Roskilde sluttede Fred, eftersom den danske Regering fra første Færd var fast besluttet paa ikke at overholde Freden, hvis Bestemmelser den søgte at bortfortolke. Danmark ventede blot paa det Tidspunkt, hvor dets Allierede var parate til at kaste sig over Sverige. Af den Grund var Kongen af Sverige bestemt paa hellere »at komme Danmark i Forkøbet end at lade Danmark komme Sverige i Forkøbet«. Forsvaret var yderst svagt og har næppe overbevist nogen, men Karl Gustav var tilfreds. Et Udslag af denne Tilfredshed var det formentlig, at Coyet i 1660 blev sendt til Danmarks meget lunkne Forbundsfælle Holland, der skulde vindes for den Opfattelse, at Københavnsfreden burde indskrænkes til at blive en Bekræftelse af Roskildefreden.

Den nye Gesandt synes at være kommet til København med de fredeligste Hensigter. Til at berolige Stemningen i København virkede det, at Vilhelm Coyet var gift med en Nièce af den i Danmark saa velsete Gyldenstierna. Frederik Ahlefeldts Sympati vandt Baron Coyet ved den Grundighed, hvormed han satte sig ind i alle de Sager, han skulde drøfte med den meget grundige Storkansler; i saa Henseende var Ahlefeldt ikke forvænt fra Vellingks Gesandtskabsperiode. Der var desuden den Behagelighed ved Coyet, at Frederik Ahlefeldt kunde tale med ham om videnskabelige Emner.

Under 30. Oktober 1682 indberetter Baron Coyet følgende til Karl 11.: ».... Om Kongens Rejse til Holsten bevares der dyb

Hemmelighed her, og ved Hoffet lader man, som ved man intel derom. Ikke desto mindre er jeg overtudet om, at bemeldte Rejse vil blive foretaget i den kommende Marts Maaned. Det siges, at den franske Ambassadeur og Storkansleren endnu en Tidlang have villet udsætte den execution, som nu er foretaget mod Hertugen af Holsten, men at Gyldenløves, Reventlows, Biermanns og Vibes Meninger have faaet Overhaanden hos Kongen. Man smigrer sig her med det Haab, at Hertugen skal købe sig fri for executionen ved Hjælp af rede Penge, og at det ikke skal komme til Yderligheder. Hertugen af Gottorp søger Bistand hos de brunsvigske Hertuger og har i den Anledning sendt en extraordinair Gesandt til Celle. Paa Gottorp er man meget skuffet over, at der fra svensk Side vises saa megen Lunkenhed, og over at der ikke er afsendt svenske Tropper, der kunde danne Besætning i de ganske tomme Fæstninger.

Det gaar Coyet med Karl 11., som det saa tidt gaar Frederik Ahlefeldt med Christian 5., han faar ingen ordentlige Instrukser, og i en Rapport anmoder han indtrængende den svenske Konge om dog i det mindste at lade ham vide, hvad han skal svare, naar man i de københavnske Regeringskredse spørger ham om, hvad der fra svensk Side vil blive foretaget i Anledning af det dansk-gottorpske Mellemværende. Coyet fortæller, hvorledes Lybæks Gesandt i København har faaet Løfte om Guld og grønne Skove, ifald Hansestaden vil lade en dansk Garnison rykke ind i Lybæk. Coyet mener ikke, at Lybæk vil »være saa enfoldig« at indlade sig derpaa. Det viste sig, at den svenske Gesandt havde Ret; Raadet i Lybæk var ikke saa »enfoldigt« at »paadrage sig Bevogtningen«.

Det lykkedes imidlertid ikke Coyet at faa bestemte Direktiver fra Karl 11., der vil have Fred og Ro og ikke ønsker at blive forstyrret af Indblandinger i den gottorpske Affære. Coyet slaar sig ikke tiltaals med det, men gaar Kongen skarpt paa Klingen i en Rapport, som er afsendt i den første Halvdel af November; Gesandten skriver følgende: »... Alle de Tjenester, som det vil behage Eders Majestæt at gøre Hertugen af Holsten ved Henvendelser til Hoffet her, vil være omsonst; til Gengæld for Ord faar man Ord og ingen Realitet. Danmark har sat sig i Hove-

det at ville gennemføre denne Sag, saa dersom Eders Majestæt ikke nu med det samme taler et Alvorsord, vil Danmark ikke alene bevare alle de vundne Fordele men udvide sine Krav mere og mere, og tilsidst vil det gaa ud over Eders Majestæt selv.

Jeg skal nu i det følgende underdanigst indberette, hvad jeg har bragt i Erfaring derom, og hvad jeg selv kan supponere med Hensyn til, hvorledes Sagerne staar. Først skal jeg meddele min i Dag stedfundne Samtale med Storkansleren angaaende det holstenske Spørgsmaal; Grev Ahlefeldt, som jeg ikke tror er enig med de øvrige Herrer af Geheimeraadet med Hensyn til den Maade, hvorpaa executionen er blevet foretaget, saa lidt som han billiger de Forholdsregler, som nu træffes, taler i en venlig Tone, men han holder in genere paa, at det er Kongens Ret at handle, som han har gjort, og at det kun er reasonable Ting, Kongen af Danmark pretenderer af Hertugen. Men naar jeg gaar over til det Specielle og ellers svarer, at Eders Majestæt i Kraft af Freden i København finder sig obligeret til at forsvare de Rettigheder, som ere tillagte Hertugen i bemeldte Fred, og at den execution, som nu foretages, berøver Hertugen hans Stilling som Kongen af Danmarks Ligemand i Slesvig og Holsten, en Stilling, som skriver sig fra Arilds Tid, da forstummer Storkansleren og siger, at han vil tale med Kongen derom. Jeg har med empressement anmodet Grev Ahlefeldt om paa dette Sæt behørigen at fornøje Eders Majestæt, og har jeg forsikret Storkansleren om, at Eders Majestæt gerne attraar at opretholde et stedseværende og uforanderligt Venskab med Hans Kongelige Majestæt Kongen af Danmark, og at Eders Majestæt har befaleet mig at behandle den holstenske Sag med den største Moderation, men paa den anden Side har jeg lagt Grev Ahlefeldt paa Sinde, at Eders Kongelige Majestæt lader sig denne Sag være meget angelegen, og at Eders Majestæt staar fast derpaa, al den Stund Overholdelsen af Freden i København depender af det holstenske Spørgsmaal.

At Coyet havde Ret i sin Paastand om, at Frederik Ahlefeldt var en Modstander af en for skarp Fremgangsmaade overfor Gottorp, kan ses af nedenstaaende »Betænkning«, som Storkansleren tilstillede Christian 5.

Allerdurchlauchtigste, Stormægtigste Konge, Allernaadigste Herre!

Jeg har med allerunderdanigst Veneration modtaget Eders Mayestæts allernaadigste Rescriptum af 1. Juli og deraf set, at Allerhøjstsamme, efter at der nyligen er plejet Underhandlinger med Kurfyrsten af Brandenburg, og Danmark og Brandenburg derved er ført noget nærmere til hinanden, som Følge deraf har besluttet at forlægge nogle Tropper til de slesvigholstenske Amter foruden de Tropper, som alt befinde sig der.

Saaledes foranlediget har Eders Mayestæt, saasom der til den Ende kræves nogle extraordinære Omkostninger, paa det at Indquarteringen ikke skal falde Undersaatterne for meget til Byrde, Allernaadigst opfordret mig til straks at fremføre min ringe Mening om, hvor vidt det ikke vilde være billigt og rime- ligt at afkræve Hertugen af Gottorp, til Bestridelse af disse Ud- gifter, de Skatter, som Hertugen udskriver i sine Amter og Byer til sit eget private Brug i Stedet for at anvende dem til Landets Forsvar; i Henhold hertil skulde de gottorpske Amter og Byer drages ind under den almindelige Skatteudskrivning, og i det Tilfælde Hertugen vægrede sig, skulde Skatterne være at ind- drive ved Hjælp af militær Execution eller Indquartering.

Jeg skal i allerskyldigste Følge af ovenstaaende allerlydigst meddele, at man med lige saa megen Ret kan opkræve Skatter af de gottorpske Amter og Byer som af Eders Mayestæts egne Am- ter og af Ridderskabet, naar det gjælder Landets Forsvar. Det vilde ikke være utjenligt, om man mere end man hidtil har haft for Skik, publique bekjendtgjorde, at man har Ret til at stille saadant Krav, paa det at man i en belejlig Tid kunde benytte sig deraf.

Efter min ringe Mening vilde det dog være betænkeligt, nu hvor Riget befinder sig midt i en Krig, at foretage denne Skatte- udskrivning, før man ved, hvad Frankrig vil sige dertil. Der er ogsaa dertil at sige, at man i de gottorpske Lande paa en- hver Maade vil søge at unddrage sig den af Eders Mayestæt krævede Hjælp, blandt andet til Indquarteringen. Videre er det at befrygte, at vore Modstandere vilde tage Lejlighed og Anled- ning til at erklære saadant Skridt for et Brud paa Freden i

Nymwegen, i hvilken Hertugen af Gottorp expresse er indbefattet; man vilde benytte bemeldte Execution til med Eftertryk at tage sig af Hertugen, ikke alene i denne Sag, men man vilde paa ny fremdrage Hertugens andre hidtil førte Quereller og fordybe sig i andre Aftaler og Traktater; dette vilde være saa meget mere prejudicerligt for Eders Mayestæt, som man næsten kunde befrygte, at Frankrig, af Begjærlighed efter at opretholde Freden, vilde undlade med Eftertryk og Vigueur at varetage Eders Mayestæts Interesse, synderlig om man foretog dette Skridt uden først at underrette den franske Krone derom og sikre sig dens Billigelse. Jeg vilde henstille til Eders Mayestæt allernaadigst at finde for godt, at man udsatte Sagen en liden Stund, indtil man var sikker paa, at Freden kunde bevares. Naar man var sikker derpaa, og saadanne Considerationer vare tagne i Betragtning, kunde Eders Mayestæt med bedre Føje og Eftertryk virkeliggøre Allerhøjstsammes Fordringer.

Jeg underkaster dog allerunderdanigst alt dette Eders Mayestæts højt oplyste Forgodtbefindende og Eftertanke og anbefaler derhos Allerhøjstsamme og den Kongelige Familie til Guds almagtige Beskyttelse.

Jeg forbliver Eders Mayestæts allerunderdanigste,
 allerlydigste pligtskyldigste Tjener.

F. Greve Ahlefeldt af Langeland og Rixingen.

Grafenstein den 5te Julij 1682.

En Maaned efter afsender Coyet en ny Rapport, hvori han paa en lignende Maade, som Vellingk tidligere benyttede, omtaler de kongelige Yndlingses slette Indflydelse paa Christian 5., han bebrejder Kongen, at han til Tider lytter mere til sine Favoritter end til Storkansleren, »der dog er den, som tænker nøjere over Sagerne«. »Naar man kender den danske Konges og hans Favoritters »genie«, maa man betragte en hvilken som helst uoverlagt Handling som mulig.«

Da Coyet betragter Frederik Ahlefeldt som Repræsentanten for den sunde Fornuft mellem Christian 5.s Omgivelser, henvender han sig gerne til ham, naar han mener, at Kongen vil

foretage noget ›uoverlagt«. Under Coyets hyppige Besøg søger Storkansleren at berolige Gesandten og udtaler, at intet er den danske Konge kærere end at bevare Kong Karls Venskab og ›Forbundet mellem de tvende Kroner«. Naar Kongen af Sverige er blevet ›ombrageret« af Rygter om foretagne Rustninger i Danmark, saa beror det hele paa Overdrivelse, Danmarks ›armatur« er efter Frederik Ahlefeldts Sigende ›meget ringe«, og det af den gode Grund, at Landet ikke har nogen Fjender; naar man i en ubetydelig Grad har øget ›armaturen«, er det, siger Storkansleren, ›par raison d'état, idet hele Kristenheden væbner sig, særdeles det Hellige Romerske Rige, det maa Danmark skikke sig efter og i sligt Fald ikke agte paa en Tønde Guld, efterdi man derved afbøder en Skade, som der ikke kan bødes paa med Millioner. Men Kongen har i det øvrige ingen méfiance til nogen og vil af ganske Formue bidrage til Fredens Bevarelse i Europa«. Som det ses, talte Statsmændene af Aargangen 1682 nøjagtig som Nutidens.

I sit Svar paa Coyets sidste Skrivelse taler den svenske Konge med synlig Tilfredshed om nogle Udtalelser, som Frederik Ahlefeldt er fremkommet med, gaende ud paa, at han vilde se at faa den brunsvigske Gesandt til at mægle mellem Danmark og Gottorp. Karl 11. haaber, ›at Danmark yderligere vil bequemme sig til moderate consilia og hælde Vand i Vinen«. Karl 11. synes at nære lige saa megen Mistillid til sin gottorpske som til sin danske Svoger, for i Slutningen af Skrivelsen tilføjer han, at Coyet maa være meget forsigtig overfor den gottorpske Gesandt i København, han er efter Karl 11.s Mening ›en meget raffineret Minister, og man kan ikke vide, hvad usage han kan gøre ud af et og andet, moxen Danmark begynder at caressere Huset Brunsvig og søger at vinde det«.

Naar Karl 11. skriver ›begynde«, er Udtrykket noget misvisende; det var ikke første Gang, Frederik Ahlefeldt ›caresse-rede« Hertugerne af Brunsvig-Lyneborg, det havde han gjort Aar ud og Aar ind.

Ud paa Foraaret 1683 er Coyet atter urolig for, at Danmark pønser paa Krig med Sverige, og han gaar sin sædvanlige Gang til Frederik Ahlefeldt for at søge Beroligelse. Denne Gang taler

Storkansleren mindre optimistisk. Coyet fortæller, at »Grev Ahlefeldt talte med en triste Mine og soupirerede« og udtalte sin Beklagelse over, at det ikke var lykkedes at bevare det dansk-svenske Forbund i den Skikkelse, hvori det oprindelig var vedtaget. Storkansleren udtaler sin Frygt for, at Ludvig 14. skal benytte sig af den Omstændighed, at det romerske Rige rimeligvis kommer i Krig med Tyrkerne, og at Kong Ludvig derfor skal sende Tropper over Rhinen, støttet af de gejstlige Kurfyrster. Naar dette er sket, kan en almindelig europæisk Krig nemt udvikle sig. Coyet har det Indtryk, at Storkansleren vil sætte alt ind paa at holde Danmark udenfor en eventuel Krig, men Ahlefeldt frygter »Klikens« Indflydelse paa Kongen. Kort Tid efter modtager Coyet en ny Skrivelse fra Karl 11., der aabenbart er urolig for, at Danmark skal angribe Sverige; men han trøster sig med, at den danske Konge nok skal erfare, »at Retfærdigheden er paa vor Side, og at Gud af den Grund vil yde os en kraftig Hjælp«. Videre skriver Kongen: »Kansler Ahlefeldt har ei saa megen Aarsag til at ønske, at man ei var fraveget de consilia, som fra første Færd havde været concerterede af begge Kongerne, det skulde snarere fortryde ham, at det er hans egen Herre og Konge, der er Skyld derudi, idet hans conduite overfor Frankrig paa den Tid, da der var lovet communes negotiationes, saaledes som der ellers havde været ført, noksom betegner, at Danmark ingenlunde mener det alvorligt med at staa Last og Brast med Sveriges Krone; det er Ahlefeldts opinion, at Sverige vil Freden tillivs og har forbrudt sig imod Fredstraktaterne, det indigiterer noksom, at dermed reflecteres paa det holstenske Spørgsmaal; Danmark kan altsaa paa allerbedste Vis forebygge, at man kommer i Vildrede angaaende Fortolkningen af Fredsbetingelserne, derved at det opfører sig saaledes overfor Hertugen af Slesvig-Holsten, som det anstaar sig og paakræves af Justicen af Retfærdigheden tilligemed Traktaterne: Ahlefeldts description og Beskrivelse af Sagernes Tilstand er ei saa aldeles fuldkommen, at den indbefatter alle Omstændighederne derved, ei heller saa vel begrundet, at man med nogen Sikkerhed kan bygge derpaa, thi den Traktat, som berettes at være afsluttet imellem Kejseren og Polen, vil formodentlig foraarsage en ikke

ringe Omskiftelse udi de ungarske og tyrkiske Affærer; det er ei heller ret, naar Ahlefeldt deducerer, at en og anden af det romerske Riges Stater, der støtter den retfærdige Sag, er udi saa slet Forfatning, at Frankrig letteligen vil kunne trænge igennem med Occupation af hele den Strøm Rhinen; disse og flere andre Betragtninger foranledige Os til i Naade at henstille til Eder, at I continuerer med gode contestationer om Vor oprigtige intention mod Danmark og forsikrer om Vore fredelige Hensigter «.

I Løbet af Sommeren kommer Coyet tilbage til sin Bekymring for, at Frederik Ahlefeldts Indflydelse skal blive undergravet, han skriver saaledes til Karl 11.: »Det blev sagt mig i Dag, at Geheimeraad Vibe er blevet Vicekansler i den hedengangne Holger Vinds Sted. Herr Vibes Indflydelse geraader ellers paa en særdeles Maner at være paa overfor Kongen, han ved, paa hvad Sæt han skal være Kongen tilpas; er der noget, han vil have ført igennem, ved han stedse at forberede eller præoccupere Kongens Tanker i den Retning, han vil have dem ledet hen i «.

Coyets Beretning om Michael Vibes Forfremmelse til Stillingen som Vicekansler i Danske Cancelli var rigtig, det samme gælder om Skildringen af den Maade, hvorpaa Vibe forstod at influere paa Christian 5. Den svenske Gesandt kunde have tilføjet, at Vibe ikke alene vidste at insinuere sig hos Kongen men hos de fleste formaaende Mænd, der kunde hjælpe ham opefter. Derimod er det ikke correct, naar Coyet regner Vibe blandt Storkanslerens Fjender; Vicekansleren stod tværtimod Frederik Ahlefeldt meget nær. En anden Ting er, at Vibes Forgænger i Embedet som Vicekansler, Holger Vind, stod Frederik Ahlefeldt endnu nærmere. Storkansleren havde under det daglige Samarbejde adskilligt mere Nytte af Vind end af Vibe, idet sidstnævnte var i den Grad overbebyrdet med de mest forskelligartede Hverv, blandt andet var han Lærer for Kronprinsen, den senere Frederik 4., at han ikke tilnærmelsesvis kunde ofre saa megen Tid paa Vicekanslerembedet som Forgængeren. Men Frederik Ahlefeldt klarede sig endda, han var flittig som en Bi og overtog selv adskillige af de Detailler, som hidtil havde hvilet paa Holger Vinds Skuldre.

Vanskelighederne med Gottorp voksede og voksede, hen paa Eftersommeren fortæller Coyet i en Rapport, hvorledes disse Bryderier havde bragt Frederik Ahlefeldt i en Tilstand af fuldstændig Ophidselse. Coyet omtaler, hvorledes Storkansleren paa en mindre heldig Maade forløb sig overfor den brunsvigske Gesandt i København Wackerbart, som vi flere Gange har haft Lejlighed til at omtale: »Den 12. Augusti returnerede jeg Wackerbarts Visit; Gesandten meddelte mig, at han havde overgivet Storkansleren et Brev fra den nedersaksiske Kreds; i Brevet udtales Ønsket om, at man fra dansk Side vilde befrie Hertugen af Holsten for de Vanskeligheder, der hindrede ham i at opkræve de ordinære Skatter og collecter, som det var hans Pligt at yde til Kredsens Bedste og Nødtørf; Wackerbart sagde, at Storkansleren var blevet ude af sig selv af Hidsighed over dette Brev; Grev Ahlefeldt udtalte, at han kunde nok se, at Hertugerne af Brunsvig vilde trænge sig paa hos Kongen af Danmark, Ahlefeldt sagde, at Hertugen af Holsten vedkom ikke de brunsvigske Fyrster, Kongen havde regulære Aftaler med Hertugen af Holsten om, hvorledes Collecterne skulde anvendes til Landets Forsvar; Storkansleren mente, at man fra dansk Side kunde bevise, at Hertugen af Holsten ikke havde opfyldt disse sine Forpligtelser; Wackerbart sagde, at han havde svaret herpaa, at saasom Hertugen hørte til den nedersaksiske Kreds, havde han ingen anden, til hvem han kunde klage sin Nød, end Kredsens Ledelse, og den kunde paa sine Møder ikke undlade at tage sig af ham; Ledelsen af den nedersaksiske Kreds vidste godt nok, at Hertugen af Holsten skulde anvende en Del af de i Hertugdømmet indkommende Skatter til Monarkiets Forsvar, men saa maatte der ogsaa til Gengæld gives ham Lov til og skaffes ham Lejlighed til at bygge nogle Fæstninger i sit eget Land. Tilsidst havde Storkansleren talt sig saa hidsig, at Wackerbart ansaa det for raadeligt at bryde op og forføje sig bort. Ellers udtalte Wackerbart, at Huset Brunsvig-Lyneborg var hadet af Danmark og i Synderlighed af Storkansleren, der betragtede det som de argeste Fjender. Det skrev sig endnu fra forrige Krig, da Danmark og Brandenburg havde lagt deres Tropper i Quarter i den nedersaksiske Kreds, medens de brunsvigske

Tropper maatte kæmpe mod Fjenden; da Hertugen kom hjem og som den nedersaksiske Kredses Øverste fornåm Klagerne, sammenkaldte han Landdagen og opløste disse Indquarteringer. Senere var dette Had øget, fordi Hertugerne af Brunsvig-Lyneborg forsvarede Hansestæderne Hamborg og Lybæk; det var i Særdeleshed Storkansleren, der var saa opbragt paa Brunsvig-Lyneborg; blot man nævnede de brunsvigske Fyrsters Navn, blev han straks vred og gav sin Hidsighed Luft.

I Løbet af Eftersommeren 1683 voksede den gensidige Mistillid mellem Danmark og Sverige, Forholdene i Gottorp var Aarsagen dertil. Det fremgaar tydeligt af en Skrivelse fra Baron Coyet til Karl 11.: »Den 25. August var jeg hos Storkansleren og talte med ham om det kongelige Skib »Solen«, anbelangende hvilket jeg gav ham et memorial. Grev Ahlefeldt lovede at besørge det videre, da han netop nu skulde til Kongen. Under vor Samtale udtalte Storkansleren sig om den svenske Rigsdag, som han paastod Eders Majestæt anmodede om Penge, efterdi Eders Majestæt havde til Hensigt at transportere en Arme til Pomern. Grev Ahlefeldt holdt dette for meget betænkeligt, saasom det ei var skicket til at befordre Freden i Tyskland og med Frankrig, jeg svarede Greven, at jeg ei fæstede Lid til hans Udsagn, idet jeg hverken troede, at Eders Majestæt vilde begære Penge af Rigsdagen eller havde Brug for dem, efterdi jeg ei kunde tænke mig, at Eders Majestæt vilde overføre en Hær til Tyskland; jeg forklarede Grev Ahlefeldt, at der kanske alene kunde være Tale om at reformere vore Garnisoner i Tyskland, saasom det ikke stod godt til med disse Garnisoner. Storkansleren blev ligesom noget flov og svarede, at det havde Eders Majestæt ikke behøvet, efterdi den danske Konge henlevede i stille Fred og Ro, Storkansleren vilde ligesom give tilkende, at Eders Majestæt ikke havde behøvet og ei heller nu behøvede at frygte noget fra Danmarks Side; senere kom den norske Hær paa Tale, og Storkansleren erklærede, at den svenske og norske Hær var lige tapre.«

Et Par Maaneder efter skriver den svenske Gesandt atter om det gottorpske Spørgsmaal: »... Fra denne Materie gik jeg over til det holstenske og spurgte Storkansleren, hvorledes det

skulde blive dermed; Grev Ahlefeldt svarede, at han hellere vilde tale om 50 andre Sager end om det, hvortil jeg bemærkede, at ogsaa jeg var helst fri for at tale derom, men at jeg var nødsaget dertil. Storkansleren sagde, at der ingen Ting var at gøre ved den Sag, idet Hertugen af Holsten altid var stædig, sluttede Forbund, dannede Complotter og klagede over Danmark, satte andre Stater op mod Danmark, ja Hertugen vilde saagar indrømme Huset Brunsvig Ret til at indquartere Tropper i Holsten og andet mere. Jeg sagde til Greven, at jeg ei kunde være paa det rene med, hvad Hertugen af Holsten foretog sig, og hvilke Forbund han sluttede, og at Hertugen maaske kunde finde paa at fragaa det hele; paa den anden Side, sagde jeg til Greven, sæt nu at Hertugen af Holsten har foretaget alt det, han beskyldes for, saa vil han dertil sige, at han har skellig Aarsag dertil, saadan som han er blevet pint og plaget af Danmark, at han maa søge Hjælp hos sine Venner. Storkansleren riposterede, at da maatte Danmark ligervis søge sine Venners Bistand og maintainere sig udi sine Rettigheder. Jeg svarede, at det ei var Ret at tilvende sig det, som man selv maatte bekende tilkom en anden; naar Danmark indrømmede Hertugen af Holsten Ret til at beholde en Quota af Skatten, hvorledes kunde Danmark saa lægge Beslag paa alle de Skatter, som indkom i Holsten og Slesvig og gøre execution i Hertugens egen Stat. Storkansleren: »Hertugens Domæne havde altid bidraget til Fælleskassen, og alle de Skatter, som hans Stat indbragte, kunde ikke tilkomme ham, al den Stund Danmark dersteds havde tre Fæstninger, og Hertugen kun en«. Jeg reagerede overfor Grevens Udtalelser, at de tre omtalte Fæstninger maatte Hertugen have Ret til. Danmark havde jævnet Hertugens Fæstninger med Jorden, skønt de var opførte med Tilladelse fra Monarkiet, derfor skyldte Kongen af Danmark Hertugen Erstatning. Storkansleren: »Nej, Monarkiets Skattevæsen er nu ordnet paa anden Vis, og det skal nok vise sig, at dette gottorpske Uvæsen vil foraarsage megen Vidtløftighed. Skatterne var kun et Paaskud til Klage for Hertugen, som saa meget andet.« Jeg sagde: »Men al Vidtløftighed kan forebygges, og det er en Uret mod Hertugen at foretage executioner i hans Stater, naar Kongen af Danmark kathegorisk

har erklæret, at han ikke vilde gøre det.« Storkansleren: »Man kan ikke give sine Rettigheder fra sig.« Ego: »Men om Kongen af Danmark det nu gjorde for at tage Hensyn til min Konges Ønske og med Forbehold af sin Ret, saa slap min Konge i det mindste for at blande sig i denne Sag, og min Konge kunde saa søge at bilægge Striden hvad alt det øvrige anbelanger.« Storkansleren: »Hertugen bryder sig ei om at faa Striden bilagt, han intrigerer og spinder Rænker imod Danmark, for denne Aarsags Skyld maa man se sig godt for her. Jeg priser Kongen af Sveriges Sindslikevægt og den Beskedenhed, han har udvist i denne Sag, men jeg ved, hvad der er i Gære hos andre og i Særdeleshed indenfor det lyneborgske Hus.«

Den forbigaaende Misstemning mellem Danmark og det brunsvigske Hus trak hurtig over, og allerede i Januar 1684 tager Frederik Ahlefeldt fat paa meget venskabelige mundtlige Forhandlinger med Wackerbart. Storkansleren ønsker, at det brunsvigske Hus skal være Mellemanden i Stridighederne mellem Danmark og Gottorp, og det lykkes ham at faa Christian 5. med til denne Ordning, efter at Kongen først har gjort nogle Vanskeligheder; men de brunsvigske Slægtninge stod trods alt Kongen nærmere end alle andre Fyrster, de var de eneste, han kunde tænke sig som Mæglere, ellers vilde han ikke have »denne Sag under nogen anden fremmed Herres cognition og end mindre arbitrage«. Kongen var her under stærk Paavirkning af sin Moder, der hang ved sine Brødre og sjældent lod nogen Lejlighed gaa fra sig til at arbejde paa en nøje Forbindelse mellem Danmark og Brunsvig-Lyneborg. Det var ogsaa et af de mange Baand, der bandt Sophie Amalie og Frederik Ahlefeldt til hinanden, Storkansleren arbejdede paa en god Forstaelse med Brunsvig, det var efterhaanden blevet et Speciale for ham. Derfor forekommer ogsaa Wackerbarts og Coyets Overdrivelser om Ahlefeldts Had til Huset Brunsvig-Lyneborg aldeles groteske. Iøvrigt taler begge de to Diplomater ved andre Lejligheder om Storkanslerens store Hengivenhed for det brunsvigske Hus.

Wackerbart synes allerede at have faaet Fuldmagt nede fra Brunsvig, da Frederik Ahlefeldt henvendte sig til ham, for han gik straks ind paa Storkanslerens Ønske. Opmuntret af dette

hurtige Resultat vilde Frederik Ahlefeldt fiske i rørt Vande og se at opnaa andre Fordele; han anmodede derfor om en Told paa Elben, der hvor Floden dannede Grænsen mellem det danske Monarki og de brunsvigske Stater »som en liden soulagement for alt det Besvær, Danmark havde paataget sig til Fordel for det romerske Rige under den sidste Krig, en anden Ergötzlichkeit eller avantage vilde man lige saa gerne tage imod«. Den brunsvigske Gesandt gav paa sin Herres Vegne et blankt Afslag paa Anmodningen om Elbtolden, »men udi alt andet, som ikke var deres Interesse saa aldeles imod, vilde Hertugerne gerne hjælpe Kongen til nogle Fordele«. Dette Afslag beredte Frederik Ahlefeldt en stor Skuffelse, idet det bragte ham til at tvivle om Effectiviteten af Frankrigs Løfter. Den franske Regering havde nemlig et Par Aar i Forvejen afgivet Løfte om at hjælpe Danmark til Elbtolden, saa snart Sagen kom til at foreligge. Men det lykkedes ikke Danmark at faa Frankrigs Støtte med Hensyn til dette Krav. Nu maatte man frygte for, at Ludvig 14. heller ikke vilde støtte Danmark overfor Gottorp men holde sig til Københavnsfreden af 1660, skønt man havde ladet den danske Regering forstaa, at der ikke længere var Interesse i Paris for Opretholdelsen af de i Roskilde og København truffne Bestemmelser.

Forhandlingerne mellem den brunsvigske Gesandt og Frederik Ahlefeldt begyndte med, at sidstnævnte foreslog, at Danmark skulde give Oldenborg i Bytte for den gottorpske Del af Sønderjylland og Holsten, Christian 5. skulde saa desuden betale hele Hertugens Gæld. Wackerbart mente, at »man med dette Forslag maatte komme udi accomodement med Hertugen af Gottorp«.

Da Frederik Ahlefeldts Forhandling med den brunsvigske Gesandt truede med at gaa istaa, tog Storkansleren sin Tilflugt til Baron Coyet, der skriver desangaaende: »Den 28. April (1684) skikkede Storkansleren Bud efter mig, og da jeg var kommet, sagde han, at hans Herre og Konge havde befalet ham at sige til mig, at han søgte at komme til Enighed med Holsten-Gottorp angaaende Stridspunkterne, det var Kongens Mening, at Hertugen kunde give Afkald paa Suveræneteten i Slesvig, og at man sikkert vilde komme til Enighed om Skatterne og Regeringsformen. Greven

begærede, at min naadigste Konge og Herre med sin Autoritet vilde indvirke paa Hertugen, paa det at de kunde komme til en venlig Forsoning, det havde saa meget at sige, efterdi den gottorpske Sag var det eneste, som de nordiske Riger var uenige om; den kunde ikke give Aarsag til Splid men dog i det mindste til gensidig Mistillid. Storkansleren sagde, at Stockflet allerede med forrige Post havde faaet Ordre til at fremføre slig Proposition herom, men at han fremførte den samme Sag ogsaa for mig, paa det at jeg kunde skrive derom. Om det gottorpske Skrift, som er udkommet, mælede jeg ei et Ord, men Grev Ahlefeldt sagde, at det var en Privatmand, som havde sat det sammen, men saadanne petitesser burde man ikke reflectere paa.«

Den i Baron Coyets Rapport omtalte Stockflet var paa den Tid dansk Gesandt ved det svenske Hof. Etatsraad Stockflet hørte til en gammel sønderjysk Slægt; hans Fader, der var Biskop, efterlod sin Søn en betydelig Formue. Stockflet, der var en fremragende Jurist, ansaas for at være den, der havde haft mest Indflydelse paa Affattelsen af den norske Lov, Supplementet til Christian 5.s danske Lov. Stockflet maatte dog brat afbryde dette Arbejde for at tiltræde den saa vigtige Post som Minister i Stockholm. Frederik Ahlefeldt fik god Støtte hos den nye Gesandt i sit Arbejde for Bevarelsen af Freden med Sverige, idet Stockflet, med sine fremragende diplomatiske Evner, kunde mildne og jævne saaledes oppe i Stockholm, at der ikke fra den Kant blev grebet ind over for Danmark under Genforeningen med Sønderjylland. Storkansleren udtrykker ved flere Lejligheder sin Glæde over at have Stockflet paa den udsatte Post i Sveriges Hovedstad, hvorfra Gesandten vendte tilbage til sin gamle Kærlighed, Juraen, idet han overtog Embedet som Justitiarius i Overretten.

Til alt Held viste det sig, at Leijonkloo, der afløste Coyet som svensk Gesandt i København, var lige saa stemt for Udviklingen af fredelige Forhold mellem Danmark og Sverige. Frederik Ahlefeldt havde fra først af ikke været glad for Gesandtskiftet, som var fremkaldt derved, at Oxenstierna fandt Coyet for dansk-orienteret; Gesandten hørte desuden til den Kreds af svenske Adelige, der ikke syntes om Enevældens Indførelse i Sverige, og

da han behandlede med Udmærkelse fra det danske Hofs Side, særlig Sophie Amalie var ham bevaagen, og da han jævnlig modtog Besøg af Landsmænd, der aabent kriticerede Regeringsforandringen, blev det ganske ugrundede Rygte udbredt, at han spandt Rænker mod sit eget Fædreland. Rygterne blev dog hurtig slaaet ned, og Coyet steg fra den ene store Værdighed til den anden, han blev saaledes nogle Aar efter at have forladt København Kansler over de svenske Stater i Tyskland.

Frederik Ahlefeldt havde fortsat Griffenfeldts Politik, der gik ud paa at skabe et nøje Forhold til Frankrig. Ved Hjælp af Frankrig skulde man opnaa en endelig Ordning af det gottorpske Spørgsmaal. Allerede i Foraaret 1682 havde den danske Regering erklæret, at den anerkendte Frankrigs Ret til de saakaldte Réunioner med tyske Landsdele, saa haabede man, at Ludvig 14. til Gengæld vilde godkende en Réunion med Sønderjylland. Den franske Konge stillede da ogsaa en saadan Godkendelse i Udsigt, ligesom han lovede Subsidier til den haardt betrængte kongelige Kasse. Det blev til mere end Løfter, idet Frederik Ahlefeldt undertegnede et Forbund med Frankrig, der samtidig forpligtede sig til at udbetale Danmark 600.000 Daler om Aaret. Til Forbundet mellem Danmark og Frankrig sluttede Brandenburg sig.

Frederik Ahlefeldt anmodede den franske Regering om at yde Danmark Hjælp, ifald Sverige angreb Danmark for at beskytte Hertugen af Gottorp mod en Incorporation af hans sønderjyske, eventuelt holstenske Landsdele. Frankrig handlede hurtig, allerede ganske kort Tid efter at Forbundet var sluttet, kunde den ofte her i Bogen nævnte franske Gesandt Rébenac, der forhandlede med Storkansleren paa den franske Regerings Vegne, meddele Frederik Ahlefeldt, at en fransk Flaade var paa Vej til Østersøen for at hjælpe Danmark. Den franske Flaade ankrede op paa Københavns Red. For yderligere at betegne Samarbejdet med Frankrig, blev den franske Grev de Roye stillet i Spidsen for den danske Hær, naturaliseret som dansk Greve og gjort til Landets fornemste Mand næst efter Frederik Ahlefeldt.

Sveriges Stilling var svag; dets Forbundsfælle, den tyske Kejser, var optaget af Krigen mod Tyrkerne, saa militær Hjælp var der ikke Udsigt til fra den Kant, Subsidier kunde man heller

ikke vente. Sverige har næppe noget Øjeblik villet have Krig med Danmark, den svenske Regering ønskede ikke at ofre en eneste Soldat for Hertugen af Gottorps Skyld, men man nærrede en indgroet Mistillid til »Arvefjenden«, og Christian 5.s Forbund med Ludvig 14. vakte Ængstelse for, at Danmark skulde falde over Sverige. I Danmark var man lige saa mistænksom over for Sverige, og Alliancen med Frankrig var tildels sluttet for at gøre et Modtræk mod Sveriges Forbund med den romerske Kejser, eller »Kejseren«, som man overalt i Europa kaldte Leopold 1., da der kun fandtes den samme. De aabenhjertige Udtalelser, som den svenske Gesandt fremkom med overfor Frederik Ahlefeldt, om at Sverige med det første agtede at sende en Hær ned til Pommern, vakte ogsaa en Del Uro. Man maa forbavses over den Aabenhjertighed, Coyet viste ved at give Storkansleren denne Meddelelse; men den samme Fremgangsmaade havde Vellingk fulgt, og Coyets Efterfølger Leijonkloo gik i Forgængernes Fodspor. Frederik Ahlefeldt udviste den samme Aabenhed overfor de tre skiftende Gesandter, saa man vidste god Besked i Nordens Hovedstæder om, hvad der foretoges af de tvende Regeringer. Coyets Udtalelser overfor Frederik Ahlefeldt om svenske Troppers projecterede Overførelse til Tyskland havde den Virkning, at Frederik Ahlefeldt gennem Rébenac anmodede Regeringen i Paris om at lade den franske Flaade angribe de Transportskibe, som eventuelt overførte svenske Tropper til Sveriges tyske Provinser. Samtidig fik Niels Juel Ordre til med hele den danske Flaade at være parat i Tilfælde af svenske Troppeoverførelser. Biermann blev sendt til Berlin for at forhandle med den brandenborgske Regering, hvilken han tilbød Danmarks Hjælp til Erhvervelse af de svenske Provinser i Tyskland, naar Brandenburg saa til Gengæld vilde skaffe Danmark hele den gottorpske Del af Sønderjylland og Holsten. Den allestedsnærværende Rébenac deltog i Forhandlingerne og lovede paa Ludvig 14.s Vegne, at baade Danmark og Brandenburg skulde faa deres Ønsker opfyldte, men kun under den Forudsætning, at det kom til en Krig, hvor Sverige var Angriberen. Baade Biermann og Frederik Vilhelms Repræsentant Brandt holdt imidlertid paa, at man ikke maatte vente paa, at Sverige skulde overføre Tropper til Pom-

mern, men Danmark og Brandenburg i Forening med Frankrig skulde straks slaa til.

I Gehejmeraadet var der enkelte Stemmer for en Krig, hvorved man kom Sverige i Forkøbet, en »prophylaktisk Krig«, som man kaldte det. Biermann var stemt for at gribe til Vaaben overfor Sverige, hvad der med Rette vakte nogen Undren, idet han plejede at fortælle til højre og venstre, at han og Ahlefeldt var som en Sjæl og en Tanke og altid af samme Mening. Biermann maatte paa Forhaand have været paa det rene med, at Storkansleren ikke vilde gaa med til noget saa letsindigt som en Krig mod Sverige. Noget in konsekvent forekom desuden Biermanns Politik, idet han i 1679 havde været en af Fortalerne for det svensk-danske Forbund. Under Forhandlingerne i Gehejmeraadet kom Biermann og Ahlefeldt op at nappes, og sidstnævnte blev meget hidsig, noget hvortil han havde en uheldig Tilbøjelighed. Storkansleren pegede paa, at Forholdene havde forandret sig, Kejseren havde foreløbigt standset Osmanernes Fremtrængen mod Wien, Nederlandene var begyndt at betale Sverige Subsidier, og en hollandsk Flaade var undervejs til Østersøen.

Det kom dog ikke til nogen Krig; nogle ret harmløse Tropsammendragninger paa den svensk-norske Grænse vakte nogen Ængstelse hos den danske Regering, men Coyet skyndte sig i en fortrolig Samtale med Frederik Ahlefeldt at berolige.

Da det ikke blev til noget med de svenske Tropskibe til Pommern, skønt der laa en engelsk Flaade ved Elfsborg, parat til at »agere«, ifald Sverige blev angrebet, lod Ludvig 14. den franske Flaade vende hjem. Kort Tid efter at den franske Flaade var sejlet bort, gav Ludvig 14. Christian 5. Løfte om, ikke at ville forhindre Danmark i at inddrage hele Sønderjylland. Ludvig 14. opgav med denne Erklæring definitivt sit hidtil forfægtede Standpunkt angaaende Overholdelsen af Roskildefreden, et Standpunkt, der dog tildels allerede var fraveget ved Freden i Fontainebleau, hvor man underhaanden havde overladt det gottorpske Spørgsmaal til Drøftelse mellem Christian 5. og hans Svoger. Nogen klar Afgørelse var dog ingenlunde truffet, det skete først nu. En andet Princip blev samtidig brudt af den franske Konge. Ludvig 14. havde hidtil bestemt hævdet, at Rensborgforliget var

ulovligt, og om nogen Godkendelse af dette var der ikke Tale, hverken i Lund eller Fontainebleau. Nu blev Rensborgforliget, om end ikke formaliter, saa dog realiter godkendt, for i Versailles var man ganske paa det rene med, at det man fra dansk Side pønsede paa, netop var en Gennemførelse af Rensborgforliget. Lige siden 1679 havde Stillingen været den, at Danmark, ganske vist uden praktisk Virkning, holdt paa, at Rensborgforliget stod ved Magt, medens man paa Gottorp betragtede det som strøget ved Freden af 1679.

Og saa kom Genforeningen.

Det var unægtelig et dristigt Skridt, for Sympatierne i Europa, udenfor Frankrig, var overalt paa Hertugen af Gottorps Side. Det var dristigt, for saa vidt som man ingenlunde var sikker paa, hvad Sverige vilde foretage sig; endnu mindre kunde man vide, om den tyske Kejser vilde lægge Hænderne i Skødet. Leopold 1. havde indtaget en bestemt Holdning, den Gang da Danmark foretog Execution i de gottorpske Amter og Byer. Fra Wien kom der en Ordre til den danske Regering om øjeblikkeligt at standse Executionen; Leopold 1. sendte sin Ordre som Christian 5.s Lensherre. For den danske Regering var Stillingen klar, man kunde ganske rolig erklære, at Kejseren maaske kunde udstede Ordre i Sager, der vedrørte Holsten, men Sønderjylland var det romerske Rige ganske uvedkommende, der regerede Kongen af Danmark og Hertugen af Gottorp. Den danske Regering protesterede da ogsaa, men fra Wien kom der ingen Svar.

Kong Christian 5. havde, som det ogsaa fremgaar af Samtalerne mellem Frederik Ahlefeldt og Coyet, haabet paa at kunne gøre Genforeningen til Virkelighed ved fredelige Underhandlinger med Hertugen af Gottorp. Saadanne Underhandlinger blev da ogsaa ført gennem en Række af private Breve, vekslede mellem de tvende Svogre. I sine Breve formulerede Christian 5. bestemte Krav til Gottorperen: Hertugen skulde betragte den danske Konge som sin Lensherre og modtage den gottorpske Stat som et Len af den danske Krone; om en saadan Forlening skulde Hertugen henvende sig med Anmodning i København. Hertugen maatte ingen Fæstninger opføre, han maatte ikke slutte Traktater med andre Stater uden Kongens Tilladelse, alle

i Slesvig og Holsten indkommende Skatter, hvad enten de skrev sig fra den kongerigske eller den hertugelige Del af Hertugdømmerne, skulde indgaa i Landekisten og maatte kun anvendes til Monarkiets Forsvar. Endelig erklærede Kongen, at ingen uden han selv eller Frederik Ahlefeldt, i hans Egenskab af Statholder i Hertugdømmerne, maatte indtage Forsædet ved Møderne i Landdagen, det samme gjaldt Landsretten. Brevvekslingen vidner om en stadig tiltagende Uvilje mellem de to Svogre, særlig mærker man, at Christian Albrecht er fortørnet over, at han ikke maa faa ringeste Part i de Skatter, der blev udredede af hans egne Undersaatter, Hertugen vilde have Skatterne delt mellem Danmark og Gottorp. Hertugen følte sig ogsaa krænket over Kongens Krav med Hensyn til Landdagen, skønt Kongen vel at mærke ikke motiverede det med, at han var Konge af Danmark, men med at han var »Overhovedet for det fyrstelige Hus Holsten«.

Fra Wien kom der Besked om, at Kejser Leopold forbød Hertugen at efterkomme Christian 5.s Krav. Kejseren meddeler i sin Skrivelse til Christian Albrecht, at han som det romerske Riges Styrer maa nedlægge Forbud mod Christian 5.s Forlangende. Atter her synes Kejseren at have glemmt, at hans Magtfuldkommenhed ikke strakte sig til Slesvig, men var begrænset til det tyske Rigsland Holsten.

Kejserens Erklæring overfor Gottorp kom, efter at Danmark havde stillet Hertugen overfor et fait accompli, og der blev ikke gjort videre ved Sagen, der næppe har vakt megen Interesse i den tyske Righovedstad. Den fra Kancelliet i Wien afgaaede Skrivelse var forøvrigt ret skarpt formuleret; det blev udtrykkeligt forbudt Christian Albrecht at gaa ind paa de danske Fordringer, »da disse vilde være højst uforsvarlige overfor Kejser og Rige«.

Da Uvejret trak op, begav Hertugen sig til det ham saa kære Hamborg, da han frygtede for, at det skulde gaa ham som efter Rensborgforliget, saa meget mere som Christian 5. i Lighed med den Gang befandt sig i Rensborg. Inddragelsen af Sønderjylland fandt da ogsaa Stede med Rensborg som Udgangspunkt.

I den kongelige Erklæring stod der:

»Vi byder og befaler Vore Prælater, de Herrer af Ridderskabet, Byerne og Stænderne, saa og samtlige hjemmehørende gejstlige og verdslige Indvaanere i Vort Hertugdømme Slesvig, at de herefterdags anerkender Os som deres eneste suveræne Lands-Herre i bemeldte Hertugdømme Slesvig, i modsat Fald vil de have Vor Kongelige Unaade, og al deres Ejendom og Gods samt Privilegier, Frihed og Rettigheder vil blive dem fratagne.«

Fra Rensborg begav Kongen sig til Itzehoe, hvorfra han lod sende en Rundskrivelse til Prælaterne, Medlemmerne af det slesvigske Ridderskab og »Indehavere og Besiddere af adelige Godser« i den gottorpske Del af Sønderjylland med Befaling »til hver især at indfinde sig paa Slottet Gottorp og aflægge og afgive den Os skyldige Troskabsed som deres eneste suveraine Lands-Herre; de som uden gyldig Grund og i Forfald, hvorom de ere pligtige at afgive troværdig Bekræftelse, monne udeblive, vil paa tilbørlig Sæt blive tiltalte«.

Eden lød som følger: »Efter at Hans Kongelige Majestæt til Danmark og Norge etc., min Allernaadigste Konge og Herre, i Kraft af det sub dato Rensborg den 30. May Anno 1684 udstedte Patent, har fundet for godt at inddrage den fyrstelig gottorpske Del af Hertugdømmet Slesvig og forene den med sin egen Del, saa kundgør hermed N. N., at jeg hermed lover og sværger, at jeg i Kraft af det kongelige Patent anerkender og anser Hans Kongelige Majestæt til Danmark, Norge o. s. v. som min eneste suveræne Lands-Herre, og lover og sværger jeg fremdeles, at jeg vil være Allerhøjstamme tro, huld og lydlig og yde og præstere al det, som en tro og lydlig Undersaat er pligtig at yde og præstere sin suveræne Lands-Herre. Saa sandt Gud hjælpe mig og Hans Hellige Ord.«

Gottorp den 9. July 1684.

Edsformularen var conciperet af Professor i Folkeret ved Universitetet i Kiel, Samuel Rachel, hvis Broder, den bekendte Pædagog, vi have omtalt andetsteds i Bogen.

Rachel var ellers en ivrig Tilhænger af Hertugen af Gottorp, som han forsvarede i et Skrift angaaende Rensborgforliget. I Skriftet gaar han Christian 5. haardt paa Klingen, ligesaa i en latinsk Pièce, udgivet kort efter Freden i Fontainebleau. Senere

sluttede Rachel sig atter nøje til Christian Albrecht, og Episoden ved Genforeningen synes ikke at have bragt noget Skaar i det gode Forhold.

En særskilt Ed blev aflagt af Slesvig By, Edsformularen var underskrevet af Borgmesteren, Raadsherrerne og seks ansete Borgere. Ordlyden var den samme som i den ovennævnte Edsformular. En Maaned efter blev der afkrævet Slesvig By en ny Ed, der var underskrevet af »gejstlige og verdslige Standspersoner«. Det er værd at lægge Mærke til, at i samtlige Dokumenter vedrørende Genforeningen nævnes Gejstligheden først og betragtes som »Første Stand«, medens Adelen kommer bagefter som »Anden Stand«. I Genforeningsdokumenterne omtales Christian 5. udelukkende som Konge af Danmark, og Betegnelsen Hertug af Slesvig forekommer overhovedet ikke.

Der blev gaaet frem med megen Brutalitet ved Genforeningen. Samtlige gottorpske Amtmænd blev afsatte, og kongerigske Embedsmænd ansat i deres Sted. Ogsaa Hertugens Raader gik det paa samme Maade. De gejstlige og verdslige Embedsmænd, som skrev under paa Troskabseden til Kongen, fik Lov til at forblive i deres Embeder, derimod blev de Embedsmænd, som ikke vilde underskrive Eden, afskedigede. Dette sidste var der for saa vidt ikke noget at sige til; afgjort uretfærdigt var det derimod, at alle Besiddere af adelige og uadelige Godser blev berøvet al deres Jord og Kapitaler og Indboet i deres Hovedbygninger, naar de ikke vilde aflægge Hyldingseden til Christian 5. Expropriationerne gik ud over flere Hertugen af Gottorp nærstaaende Personer.

Overalt i Sønderjylland vakte Genforeningen megen Vrede og Misfornøjelse, baade i og udenfor den gottorpske Del; man frygtede begge Steder en total Incorporation under Kongeriget.

Storkanslerens Slægtning, Joachim Ahlefeldt, der var Medlem af Hertugen af Gottorps Gehejmeconseil, blev ramt føleligt. Expropriationsbestemmelserne blev meddelt Joachim Ahlefeldt gennem Storkanslerens Svoger, Statholderen i Hertugdømmerne, Grev Rantzau, der modtog en Skrivelse desangaaende fra Kongen. Det kongelige Mandat, som det betegnedes, lød saaledes:

Højvelbaarne, velædle, kære Trofaste!

Det er Dig bekendt, hvilke højst tvingende Aarsager have foranlediget Os til at inddrage den Del af Hertugdømmet Slesvig, som har tilhørt Hertug Christian Albrecht af Slesvig-Holsten, og forene denne Del med Vor Egen; saa og hvorledes Vi ved offentlig Kundgørelse have meddelt Prælater, Ridderskab, Stænder, Byer og samtlige Undersaatter, at de have at betragte Os som deres eneste suveræne Lands-Herre, hvem de skyldte Huldskab og Troskab og Lydighed og at yde alt det, som tro Undersaatter ere deres suveræne Herre skyldige at præstere, hvilket Vi og have ladet publicere til mangefold Notice ved at lade Meddelelsen befordre i Trykken til Offentlighedens Kundskab. Joachim Ahlefeldt til Buckhagen og Olpenitz er, tiltrods for Vor Befaling, paa ganske uforsvarlig og strafbar Vis, vedblevet med at beklæde sine hidtilværende Embeder hos bemeldte Hertug, nu som tilforn, i Stedet for at opfylde de Pligter, som en lydige Undersaat er Os skyldig; det er og bragt til Vor Kundskab, at han plejer pligtstridige og fjendtlige Consilia imod Os og tilskynder og animerer dertil, hvorved han fortjener og er delagtig i de svære Straffe, hvormed Vor ovenbemeldte Kundgørelse truer, og finde Vi Os derfor beføjede til at fare frem imod ham som en opsætsig og ulydig Undersaat:

Thi byde og befale Vi Dig hermed allernaadigst, i Henhold til Ordlyden i Vor Kundgørelse, paa staaende Fod i Vort Navn at inddrage og konfiskere alle hans i Fyrstendømmet Slesvig sig befindende Godser, Kapitaler, saa og alle hans derværende rørlige og urørlige Ejendomme et Moventia; videre skal det anvises og committeres Vor Over-Advokat i Hertugdømmerne, at Vi have besluttet Os til samtidig at lade rejse Tiltale fiscaliter mod bemeldte Ahlefeldt, saa og at Vort Regerings-Cancelli ufortøvet skal rejse Tiltale imod ham ved den følgende sammentrædende slesvigske Landsret og ex officio anklage ham og procedere til at lide de i Vor fornævnte Kundgørelse indeholdte Straffe og hvad ellers Ret er. Hvorefter Du Dig haver at rette, og forbliver Vi Dig med Kongelig Naade bevaagen.

Givet i Vor Stad Itzehoe den 24. Juli Anno 1684.

Christian

von Jessen.

Det var selvfølgelig en slem Aareladning for Joachim Ahlefeldt, men til Held for ham laa de fleste af hans Godser i Holsten. Naar Christian 5. i Skrivelsen til Rantzau taler om Ahlefeldts »hidtilværende Embeder, som nu tilforn«, er deri indbefattet en Stilling, som ikke var noget officielt Embede, men i Virkeligheden langt mere end det, nemlig Stillingen som Hertugens Fortrolige og Raadgiver, noget i Retning af hvad Kielmannsegge havde været for Christian Albrecht. Joachim Ahlefeldt blev saaledes efter Freden i Fontainebleau sendt til København for at forhandle med sin Fætter Storkansleren om den meget vigtige Sag angaaende de gottorpske Skatterestancer.

Joachim Ahlefeldt traadte meget stærkt frem ved Genforeningen. Ikke nok med at han kathegorisk nægtede at sværge Troskab til Christian 5., men han paatog sig det Hverv at tale Hertugens Sag hos den tyske Rigsregering i Wien og rejste med nogen Ostentation ned til Donaustaden, hvor han med stor Dygtighed og juridisk Klarhed forfægtede Christian Albrechts Rettigheder.

Joachim Ahlefeldt er et klassisk Eksempel paa, hvorledes den højeste Naade kunde veksle med den højeste Unaade under de første Enevoldskonger: Joachim Ahlefeldt var i Virkeligheden stemt for en Forsoning mellem de tvende Hovedlinjer af det oldenborgske Hus, og senere, da Christian 5. og Christian Albrecht rakte hinanden Haanden til Forsoning, for en stor Del takket være Joachim Ahlefeldts Bestræbelser, var der ingen Ende paa alle de Hædersbevisninger, der fra Christian 5.s Side udøstes over ham.

Efter Christian Albrechts Død traadte Joachim Ahlefeldt helt over til Danmark, da han misbilligede Hertug Frederik 4.s udpræget danskfjendtlige Politik. I dansk Tjeneste steg han fra den ene Værdighed til den anden, blandt andet udnævntes han til Vicestatholder i Slesvig og Holsten. I denne Egenskab tog Ahlefeldt, der var en lærd Mand, sig hovedsagelig af Kieleruniversitetet og drog særlig Omsorg for at faa ansat fremragende Professorer. De sønderjyske Godser var straks efter Udsoningen mellem Kongen og Hertugen blevet Ahlefeldt tilbagegivne, hvilket blev en dyr Historie for den kongelige Kasse, Christian 5. havde nemlig skænket sin Yndling Knuth Buckhagen, som Knuth

nu maatte aflevere mod en meget rundelig Erstatning i Con-
tanter.

Angaaende Godskonfiskationerne og de højere gottorpske Em-
bedsmænds Afsættelse blev der udgivet en Del længere og kortere
Skrifter. Fra dansk Side gjorde man gældende, at inden
Genforeningen havde alle sønderjyske Godsejere Pligter overfor
begge de i Landsdelen herskende Suveræner og skyldte dem
begge Lydighed i Kraft af Fællesregeringen. De i den gottorp-
ske Del af Sønderjylland boende Godsejere havde ved mange
Lejligheder efter den danske Regerings Mening overtraadt deres
Forpligtelser mod den danske Konge, navnlig havde dette været
Tilfældet under Svenskekrigene og under Stridighederne mellem
Danmark og Gottorp. De paagældende Godsejere havde derfor
ærlig fortjent, at alt hvad de ejede blev exproprieret ved Gen-
foreningen. »Af synderlig Mildhed og Naade« havde Kongen til-
ladt de sønderjydske Godsejere at beholde deres Ejendomme,
blot havde han gjort »hvad den sunde Fornuft krævede«, nem-
lig stillet som Betingelse for Bevarelsen af Godserne, at Inde-
haverne af disse aflagde Hyldested til Kongen alene, idet han
for Fremtiden skulde være deres eneste Landsherre. I en af
Piècesne hed det, at Kongen kunde ikke roligt se paa, at Gods-
ejere, de være sig adelige og uadelige, vare i hertugelig gottorpsk
Tjeneste »til Styrkelse af Modpartens fjendtlige Machinationer«,
»saadanne Personer kunde Kongen ikke tillade at nyde Subsistenz
end sige Beneficia i Allerhøjstsammes suveræne Lande.«

Man kan ikke nægte, at der var en vis Konsekvens i den dan-
ske Regerings Raisonnementer; man havde afsat Christian Al-
brecht med den Motivering, at Hertugen havde forbrudt sig mod
Kongen, og derfor krævede Monarkiets Sikkerhed, at Hertugen
blev afsat. Ukonsekvent var det derimod at decretere Hertugens
Afsættelse som Straf for Forbrydelser mod Fællesmonarkiet og
saa kun afsætte ham i hans Egenskab af Hertug af Sønderjyl-
land og lade ham blive siddende uantastet som Hertug af Hol-
sten. Men det har antagelig fra først af været Christian 5.s Hen-
sigt at incorporere hele den gottorpske Stat, men af Forsigtig-
hedshensyn er man vejet tilbage derfra, navnlig for ikke at væk-
ke mere end nødvendig Irritation i Wien.

Lad os nu se lidt nærmere paa, hvad man fra svensk Side mente om de store Begivenheder.

Under 7. Juli skrev Leijonkloo fra København til Karl 11.: »I Holsten er Ceremonierne med de slesvigske Stænders Eds-aflæggelse allerede forbi. Rantzau¹⁾ tilligemed Vicekansleren i Glückstadt²⁾ saa og Etatsraad Meyer³⁾ have været committerede til at tage Gejstligheden, Borgerne og Landbrugerne i Ed; det har vist sig, at mange Præster have nægtet at aflægge Ed.«

Gesandten tager Begivenheden med en knusende Ro, og han melder en god Maaned efter i en Rapport til Kongen, at der nu er Udsigt til en fredelig Løsning, der atter kan bringe god Forstaaelse til Veje mellem Kongen af Danmark og Hertugen af Gottorp, man taler nemlig ved Hoffet om en planlagt Forlovelse mellem Kronprinsen og en gottorpsk Prinsesse, der i Medgift skulde bringe sin Faders Del af Slesvig. Gesandten synes dog lidt betænkelig ved Planerne, idet Hertugen af Gottorp paa den Maade maa opgive ethvert Haab om Generhvervelse af sin Del af Sønderjylland, ligesom han derved vil blive helt »detacheret fra Eders Majestæts Interesse og fuldkommen dependere af Danmark.« Leijonkloo tilføjer med et satirisk Blik mod Wien, at Frankrig har berøvet Hertugen enhver Støtte, saaledes at hverken han eller hans Gesandt vil kunne udrette noget hos Rigsdagen i Regensburg. »Altsaa er jeg bange for, at han vil

¹⁾ Storkanslerens Svoger, Statholderen i Hertugdømmerne.

²⁾ Den her i Bogen oftnævnte Andreas Liljenkron, der midlertidig var blevet ansat som Vicekansler i Hertugdømmerne for at assistere Frederik Ahlefeldts Svoger under det vanskelige Arbejde med at organisere Genforeningen; Rantzau savnede efter Storkanslerens Mening administrative Evner og havde vanskeligt ved at komme til Vejs Ende med det betydningsfulde Foretagende. Liljenkron var allerede ved den skaanske Krigs Afslutning blevet udnævnt til Vicekansler, men maatte hurtig fratræde Stillingen for at overtage den langt vigtigere Post som Danmarks Gesandt i Wien. Heller ikke denne Gang forblev Liljenkron længe i Glückstadt, men efter at Genforeningen var fuldblyndet, blev han Amtmand i Segeberg, hvorfra han kunde holde vaagent Øje med hvad der foregik i Hertugdømmerne under den nye Tingenes Tilstand og rapportere til København.

³⁾ Den ofte her i Bogen nævnte Herman Meyer, der, skønt han ikke var Militær, efter Johan Adolf af Pløns Afgang som Øverstkommanderende, var den, der havde mest Indflydelse paa Krigsoperationerne under den skaanske Krig. Herman Meyer organiserede den danske Hær inden Krigens Begyndelse, og i Krigens Løb var han den, Kongen oftest tog med paa Raad med Hensyn til de militære Dispositioner, et Vidnesbyrd om en høj Grad af Fordomsfrihed hos Christian 5. Meyer var blandt de mange, som Christian 5. belønnede med Godser og høje Embeder i Slesvig efter Genforeningen, han fik saaledes det meget indbringende Embede som Administrator af det store Jordegods, der herte til Domkapitlet i Slesvig By; med Stillingen fulgte Titlen som Amtmand.

KRONPRINS FREDERIK

KRONPRINSESSE LOUISE

lytte til Danmarks Forslag (om Ægteskabet) og redde sig saa godt han kan, idet han overlader det øvrige til Gud og Tiden.« Gesandten udtrykker en Smule Medlidenhed med den unge »artige, livlige og quikke Kronprinds, der skal smedes sammen med en Prindsesse, som er ældre end han selv og meget forskellig fra ham.« Der blev dog ikke noget ud af Partiet; Kronprins Frederik blev sendt til Tyskland for selv at udse sig en Brud, og han kaarede Hertugen af Gottorps Søsterdatter, Louise af Güstrow, der ligesom Kusinen var adskillige Aar ældre end Prinsen. Det blev et meget ulykkeligt Ægteskab.

Der maatte nu arbejdes paa at consolidere Genforeningen, og Frederik Ahlefeldt tog som saa ofte før sin Tilflugt til Brunsvigernes Repræsentant. Wackerbart noterer, at Storkansleren har »entreteneret mig om denne Materie«, og Gesandten »temoigner« overfor Ahlefeldt paa Hertugerne af Brunsvigs Vegne, »hvor højt mine Herrer-Principaler attraar, at denne Sag maa blive bilagt med det gode, da den enten før eller senere turde afføde nogen Vidtløftighed«. Storkansleren svarer den brunsvigske Gesandt, at han selv ikke har noget højere Ønske, og at han er paa det rene med, at der vil gaa Aar, før der kommer Ro omkring Réunionen, selvom Danmark nok skal »maintenere sig i Possessionen«, men »Possessionen« vil blive vanskeliggjort, og der vil fremdeles »blive noget Uvæsen«. I Slutningen af Samtalen anmoder Frederik Ahlefeldt Wackerbart om paa det brunsvigske Huses Vegne at fremkomme med et Forslag, der kunde tilvejebringe Fred mellem Kongen af Danmark og Hertugen af Gottorp.

Efter sin Samtale med Ahlefeldt begav Wackerbart sig til den svenske Gesandt, der udtalte, at Storkansleren var den eneste, »der kunde bringe Orden i de gottorpske Sager igjen,« da han var Landets øverste Embedsmand, og Kongen rettede sig efter hans »Persuasioner og Raad«, men det var en vanskelig Sag for Ahlefeldt, idet han vilde »gøre sig suspect hos Kongen«, ifald han lagde sig for meget i Selen til Fordel for Hertugen af Gottorp, og flere af Kongens Omgivelser, som formaaede meget, vilde benytte Lejligheden til at bagtale Ahlefeldt.

I Modsætning til sine to Forgængere som Gesandter i Køben-

havn mener Leijonkloo, at Reventlow hører til Storkanslerens Parti og støtter ham, blandt andet i hans Bestræbelser for at faa Kongen til at vise Imødekommenhed overfor Christian Albrecht.

Medens den svenske Gesandt er forholdsvis rolig med Hensyn til Begivenhedernes Gang, saa længe Frederik Ahlefeldt staar for Styret, gribes han af Ængstelse, da han erfarer, at Storkansleren er blevet alvorligt syg, og at der er Fare for hans Liv; Leijonkloo skriver i den Anledning til Karl 11.: »Storkansleren er alvorligt syg. Det vilde være beklageligt, om han skulde gaa bort, og de fremmede Gesandter vilde komme til at savne ham haardt, da ingen andre af Kongens øvrige Ministre have hans Erfaring og Ærlighed.« To Maaneder efter skriver Gesandten: »I Forgaars Aftes sov Storkansleren Grev Ahlefeldt ind her i Staden. Hans Død maa saa meget mere beklages, som den volder Kongen et uerstatteligt Tab, og den Afdøde var elsket af alle. Han havde sat sig fast i Hovedet at rejse til Holsten og begive sig herfra paa Mariae Bebudelsesdag, men Natten før blev han saa haardt angrebet, at han siden da maatte holde Sengen, hvorefter Sygdommen tog den bedrøvelige Udgang, som nu er indtruffet.« Gesandten fortæller videre, at Grunden til, at Frederik Ahlefeldt var saa opsat paa at komme af Stød til Holsten, var den, at han vilde bivaane sin Søns Ægteskab med Christiane Gyldenløve, Christian 5.s Datter med Sophie Amalie Moth: »Man holder for, at Grunden, hvorfor Hendes Majestæt Dronningen bliver her i Byen nogle Dage efter¹⁾, kommer af, at Storkanslerens Søns og Grevinden af Samsøs Datters Bryllup skal finde Sted i Holsten, og Kongen vil være til Stede ved den Lejlighed. Hendes Majestæt Dronningen skyer dette Bryllup og vil ikke være i Holsten, medens det finder Sted. Man kan ikke beskrive den Glans og Pragt, som skal udfoldes ved dette Bryllup; alene til Møbler er der udbetalt 100.000 Rigsdaler, hvilket blandt andet ikke lidet krænker Hendes Majestæt og gaar hende til Hjerte.« Leijonkloo har i tidligere Rapporter udtalt sin Kritik af den Maade, hvorpaa Dronningen sættes til Side til Fordel for Elskerinden, paa hvem Kongen ødsler store Summer, ligesaa

¹⁾ Kongens Afrejse til Holsten.

SOPHIE AMALIE MOTH

paa hendes Børn, medens han holder Dronningen og hendes Børn meget knapt.

Dronningen bar dog intet Nag til Frederik Ahlefeldt, men sad lange Timer ved hans Sygeleje med sin Haand i hans.

Efter at Genforeningen var fuldbyrdet, kom der adskillige Vanskeligheder for den danske Regering. Vanskelighederne kom baade fra Sønderjylland og fra det romerske Rige. Udenfor Tyskland forholdt man sig passiv. Europas mægtigste Land Frankrig billigede aabenlyst Genforeningen; Karl 2. af England plejede gerne i et og alt at rette sig efter Ludvig 14., hvad han da ogsaa gjorde i dette Tilfælde. Ogsaa Sverige bevarede Roen, hvilket ganske naturligt laa i, at den svenske Regering fandt, at det vilde være urimeligt at vove en Krig for Gottorps Skyld, saa meget mere som Udfaldet af Krigen var mere end tvivlsomt, Danmark havde Frankrig i Ryggen, og ingen vovede at handle imod Frankrig, allermindst det splittede og uenige tyske Rige. Der var altsaa foreløbig ingen Fare forbundet med Genforeningen.

Men Misfornøjelsen var stor baade i Hertugdømmerne og i Tyskland. Det var særlig de sønderjyske Bønder, der var Modstandere af det skete, Adelen stod paa Bøndernes Side. De to Stænder frygtede en Adskillelse fra Holsten, som begge Parter følte sig langt nøjere knyttede til end til Danmark.

Den sønderjyske Adels Utilfredshed bundede i en Slags Collegialitet, Ridderskabet var et kraftigt Bindeled mellem den sønderjyske og den holstenske Adel, der følte sig som en sammenhængende Corporation. Ogsaa den holstenske og slesvigske Bondestand betragtede sig som et uadskilleligt Hele. For de slesvigske Godsejere og Bønder kom der endnu det Moment, at de saa hen til deres holstenske Colleger som den dygtigste Part, navnlig havde man den rigtige Opfattelse, at det holstenske Landbrug stod højt over det sønderjyske, saa vel som over Nørrejyllands og Øernes. Holstenerne var Læremestre paa det Punkt, deraf kom en stadig Conflux mellem Beboerne Nord og Syd for Ejderen.

Bønderne blev paavirkede i tysk Retning af deres Sognepræster. Dette gjaldt i en ganske særlig Grad de Sogne, der hørte

ind under Gottorp; i den gottorpske Del af Slesvig var der fra gammel Tid blevet ansat tyske Præster i Sognene, et Led i Hertugernes Fortrykningspolitik. I den kongerigske Del hændte det, at der blev ansat tyske Præster baade i rent danske og i blandede Distrikter. Ved Genforeningen vægrede adskillige slesvigske Præster sig ved at aflægge Ed til Kongen og blev som Følge deraf afsatte fra deres Embeder. Nu havde det været rimelig, skulde man synes, at erstatte de afskedigede tysktalende Præster med dansktalende, men det skete ikke, Frederik Ahlefeldt gik endog den modsatte Vej; i et af de til Graasten hørende Sogne ansatte han en tysktalende Præst i Stedet for den afskedigede dansktalende, der var blevet bortvist fra Kaldet, fordi han havde vægret sig ved at aflægge Troskabseden.

Førstestand holdt sig for Størstedelen passiv under Genforeningen, men det narrede ikke de Styrende i København, der altid havde haft et godt Øje til Ridderskabet. Umiddelbart inden Genforeningen var det kommet til Rivninger mellem den danske Regering og Ridderskabet. Anledningen var Christian 5.s Befaling om, at der skulde være to Landekister, en for Slesvig og en for Holsten, medens der hidtil havde været en for begge Hertugdømmer fælles Landekiste.

Vi har ovenfor omtalt, at Regeringen i Wien, højligt med Urette, ansaa Sønderjylland som et tysk Rigsland, over hvilket Kejseren var Lensherre, ganske som han var det over Holsten. Ogsaa Regeringerne i alle de tyske Stater delte Wienerkabinetets Opfattelse, en Opfattelse, der kom stærkt til Orde paa Rigsdagen i Regensburg.

Mærkeligt nok var det Repræsentanten for Danmarks gamle Forbundsfælle, Brandenburg, der paa de andre tyske Staters Vegne førte Ordet og udtalte, at han fandt Danmarks Behandling af Gottorp uretfærdig og et Brud paa Folkeretten. Overfor Rigsdagen i Regensburg gjorde Brandenburg desuden gældende, at der var Fare paa Færde for, at Danmark vilde annectere Hamborg, hvad det romerske Rige ikke kunde se roligt paa. Gesandten udtalte aabent, at skønt Brandenburg var i Forbund med Danmark, vilde Kurfyrsten ikke støtte dette Land, ifald det gjorde Alvor af at antaste »den frie tyske Rigsstat Hamborg«. Gesandten

raadede til at undgaa Krig med Danmark, en Krig, hvori Frankrig uvægerlig vilde stille sig paa Danmarks Side; han tilraadede derfor Forhandlinger med den danske Regering og Nedsættelsen af en Commission, der skulde undersøge Danmarks Berettigelse til at incorporere den gottorpske Del af Slesvig. Samtidig henvendte Kurfyrsten sig i et privat Brev til Christian 5. og bad ham gaa ind paa Forslaget om Underhandlinger.

Spørgsmaalet Hamborg havde ofte givet Anledning til Uoverensstemmelser mellem Christian 5. og Frederik Ahlefeldt, der altid indtrængende fraraadede Kongen at røre ved Hansestaden. Storkansleren havde hidtil formaaet at holde Kongen tilbage, og det lykkedes ham ogsaa nu, hvor Christian 5., blændet af det heldige Resultat med Genforeningen, nærede Planer om et Overfald paa Hamborg. I de to Aar, Ahlefeldt endnu havde at leve i, maatte han kæmpe med Christian 5.s ærgerrige Planer, og hans sidste Regeringshandling var en skriftlig Henvendelse til Kongen om at lade Hamborg i Ro. Denne Henvendelse bar ingen Frugt, Døden kom Christian 5.s Raadgiver i Forkøbet.

Baade Regeringen i Wien og alle det romerske Riges Stater med samt deres Statsretslærde var af den Opfattelse, at Slesvig var stillet til Tyskland nøjagtig som Holsten var det. Fra dansk Side søgte man samtidig med Genforeningen at raade Bod paa denne i Tyskland herskende Misforstaaelse, og Liljenkron var den, der bedst kunde retlede Wienerhoffet. Der kom virkelig ogsaa et Resultat, idet Leopold 1. sendte Christian Albrecht et Privatbrev, hvori der blandt andet stod, at Hertugen havde handlet rigtigt ved ikke at give efter for den danske Konge, for saa vidt det angik den Del af hans Stat, som var afhængig af det hellige romerske Rige. Kejseren »advarede og forbød« Hertugen i mindste Maade at give efter »hvor det kunde skade det kejserlige Overherredømme og tyske Rigslande, der ere i Eders Durchlaughtigheds Besiddelse«. Som man ser, var Kejseren og hans Ministre ganske i Vildrede med det, der skete ved Genforeningen, idet der overhovedet ikke havde været Tale om Inddragelse af nogen Del af Holsten. Skrivelsen blev meddelt den danske Regering, der nu kunde slaa sig til Ro; den kejserlige Skrivelse indeholdt virkelig en Anerkendelse af Genforeningen.

Den af Frederik Vilhelm den Store foreslaaede kejserslige Commission blev nu nedsat, og Kurfyrsten blev Leder af denne Commission, i hvilken foruden ham tillige Hertugen af Wolfenbüttel, Kurfyrsten af Sachsen og Hertugen af Brunsvig-Celle fik Sæde. Der blev givet Christian 5. Meddelelse om denne Commission og forespurgt, om Kongen vilde rette sig efter dens Bestemmelser. Kongen gav det eneste Svar, han med Rimelighed kunde give, at han ikke anerkendte Commissionens Beføjelse, idet han havde Ret til at foretage hvad han vilde indenfor sine Riger og Lande, med Undtagelse af de Dele af Monarkiet, som var en integrerende Del af Tyskland, og det var Slesvig ikke. Svaret var iøvrigt holdt i en forsonlig Tone, og Kongen lovede at vise sig velvillig overfor Hertugen af Gottorp, selv om det var hans faste Vilje aldrig at tilbagegive nogen Del af Slesvig. Kongen pegede paa, at han inden Incorporationen af den hertugelige Del paa enhver Maade havde søgt at træffe en fredelig Ordning med Hertugen, af Hensyn til Svogerskabet; men skønt Kongen gjorde sit Yderste for at fremkalde en Forsoning, »havde Hertugen ganske forkastet disse Betingelser, han havde søgt at retfærdiggøre sin hidtidige Optræden og derved lagt sit stedseværende fjendtlige Sindelag for Dagen«.

Efter at have modtaget dette halvvejs imødekommende Svar, anmodede Regeringen i Wien Frederik Vilhelm om at rette en Henvendelse til Hertugen af Gottorp, for at faa ham til at bede om godt Vejr hos Kongen af Danmark.

Kurfyrsten paatog sig hellere end gerne dette Hverv og søgte at forklare Hertugen, at selv om han havde Retten paa sin Side, nyttede det ham ikke det allerfjerneste, da han var den svagere Part, han maatte komme til en Forstaaelse med den danske Konge og se at faa saa meget som muligt ud deraf. Men Hertugen blev ved sit og nægtede at forhandle, idet han henviste til den efter hans Mening skændige Behandling, han havde lidt. Frederik Ahlefeldt skrev, at Hertugens Fastholden ved »de Os fra Vore Forfædre nedarvede og af Gud skænkede Rettigheder« var »et nyt Bevis paa Hertugens Stædighed«.

Derefter blev Commissionen ophævet.

Et mørkt Punkt ved Genforeningen er den Gaveuddeling, der

fandt Sted til Personer, som mentes i særlig Grad at have gjort sig fortjent af Værket. Som Plyndringsobject benyttedes udelukkende den incorporerede Del af Sønderjylland, der maatte afgive Jordegods, Kapitaler, Byejendomme, Hypotheker i Godser, Mølle- og Færgeprivilegier og meget andet. Af alle disse Herligheder var Godserne de mindst fordelagtige; meget indbringende var derimod Møllerne, der havde gjort adskillige Møllere i Monarkiet til hovedrige Mænd. Det var den almindelige Mening, at Møllerne erhvervede deres Rigdomme ved at snyde og bedrage Godsejerne, der ikke alene blev udplyndrede af Møllerne, men ogsaa af deres Ridefogeder og Forpagtere, og i allerførste Række af de Købmænd, til hvilke de solgte Godsernes Produkter. I Regelen stod Ridefoged og Forpagter i Ledtog med de Handlende.

Et særdeles lukrativt Aktiv var ogsaa Færgeprivilegierne, af hvilke det, der gjaldt Færgen mellem Middelfart og Snoghøj, ansaas for det mest indbringende.

Det allerbedste Aktiv var dog Byejendommene, i første Række de i Slesvig By. Frederik Ahlefeldt og Conrad Reventlow fik hver et stort og flot Palæ i Slesvig By forærende, i Betragtning af, at det var dem, der i første Række havde bidraget til Incorporationen af Sønderjylland under den danske Krone. Ejerne af disse Palæer, et Par gottorpske Stormænd, blev uden videre Omstændigheder sat paa Gaden og fik ikke en Skilling i Erstatning.

At Frederik Ahlefeldt, der af mange ansaas for Monarkiets rigeste Mand, og som i alle Tilfælde var en af de rigeste, vilde modtage en saadan Gave, maa i høj Grad forbaus, saa meget mere som han absolut ikke havde Brug for en Bolig i Slesvig By, han benyttede da heller ikke Palæet men lejede det ud til en meget høj Leje.

Heller ikke den senere Storkansler, Reventlow, kunde siges at være i overvættes Trang, idet han var en af de Godsejere, der havde mest Jord, desuden havde han store Kapitaler; men han tog ligesom Ahlefeldt gladelig imod et Palæ, og det synes ikke at have generet ham, at han havde staaet det gottorpske Hus nær, han havde saaledes været opvartende Kammerjunker hos

Biskoppen af Lybæk, den ovenomtalte August Frederik af Gottorp. Det maatte naturligvis ogsaa betragtes som en Belønning, naar Conrad Reventlow blev gjort til Amtmand over Gottorp Amt.

Vi have alt omtalt, at Herman Meyer blev udnævnt til Administrator af Slesvig Domkapitul, en Administration, der bestod i, at Meyer skulde have Lov til for Livstid at oppebære Indtægterne af Domkapitulet. Vi have ligeledes omtalt, at Liljenkron belønnedes med Amtmandsposten i Segeberg. Overrentemester Brandt, der ogsaa havde været blandt dem, der tilskyndede Christian 5. til Slesvigs Inddragelse, blev gjort til Amtmand i Tønder, hvad der maa siges at være meget passende, eftersom Brandt var Sønderjyde og hørte til en dernede udbredt Slægt, han var født og opvokset i Sønderborg. Brandt, der havde begyndt sin Embedsbane uden at eje en Hvid, blev efterhaanden en meget rig Mand og Godssamler, han ejede saaledes det senere til et Grevskab oprettede Gods Pederstrup paa Lolland. Brandt erhvervede ved Genforeningen det store Gods Möhlhorst, som vel at mærke ikke var nogen Gave, men det blev erhvervet for en billig Penge, efter at den hidtilværende Ejer var blevet landsforvist og Godset exproprieret.

Thomas Balthazar von Jessen, der ligesom Brandt var Sønderjyde, erhvervede ogsaa Jord i sin Hjemstavn ved Genforeningen. Jessen var den, der havde paavirket Christian 5. stærkest til at foretage Incorporationen af den gottorpske Del af Slesvig; han havde Lejlighed til daglig at være sammen med Kongen i sin Egenskab af dennes Kabinetssekretær, og det var ikke svært for ham at faa Kongen med til det vovelige Foretagende, da Incorporationen var blevet Kongens Yndlingstanke, ligesom den altid havde været Jessens. Det var særlig, efter at han havde opgivet ethvert Haab om Generhvervelsen af de skaanske Provinser, at Tanken om at faa den gottorpske Del af Sønderjylland tilbage satte sig fast hos Christian 5. Jessen, der var Jurist med Statsret som Speciale, affattede de Dokumenter, paa hvilke Genforeningen blev baseret, ligesom han havde en væsentlig Del af det praktiske Arbejde ved Incorporationen. Som

Tak for hans Fortjenester ved Inddragelsen forærede Christian 5. von Jessen den sløjfede Fæstning Tønning's Grund.

Vibe var vel nok den af Christian 5.s Yndlinge, der bedst forstod at udnytte den kongelige Gunst og at skrabe til sig; i en særlig Grad lukrerede Vibe ved Genforeningen, ved hvilken Lejlighed Christian 5. skænkede ham det store Gods Søgaard paa den til Gottorp hørende Vesterhavssø Pelvorm. Søgaard havde tilhørt den gottorpske Statsmand Wedderkopp, hvem man ved Genforeningen berøvede alt hvad han havde af Godser og Kapitaler. Expropriationen var en Følge af Wedderkopp's Nægtelse af at aflægge Troskabsed til den danske Konge. Senere fik Wedderkopp rig Lejlighed til at tage Hævn over Danmark, blandt andet ved den for Danmark saa ydmygende Fred i Travendal. Wedderkopp faldt senere i Unaade, og Regenten i Gottorp, Biskop Christian August af Lybæk, vilde endog lade ham henrette, men forhindredes deri af den danske Konge, der kraftig tog sig af den gottorpske Gehejmraads Sag. Frederik 4. sankede ved den Lejlighed gloende Kul paa Hovedet af Danmarks bitre Fjende.

Samtidig med Overdragelsen af Søgaard fik Vibe Udnævnelse til Amtmand over det omstridte Svavsted Amt, en Udnævnelse, der ogsaa maatte betragtes som en Gave, idet man paa Forhaand fritog Vibe for ethvert Arbejde med Amtets Administration, Amtmanden skulde kun incassere Lønnen og de med Stillingen forbundne Sportler. Det var da ogsaa givet, at Vibe, der havde et Utal af andre, vigtigere, Hverv hvilende paa sine Skuldre, umuligt kunde varetage Ledelsen af et Amt. Vibe havde ligesom von Jessen arbejdet ivrigt paa Reunionen med Slesvig og var ligesom han godt inde i de slesvigske Sager, idet han havde været et indflydelsesrigt Medlem af Hertugdømmernes Fællesregering i Glückstadt. Ligesom Jessen havde Vibe desuden Lejlighed til en stadig Indvirkning paa Kongen, med hvem han daglig kom i Berøring som Opdrager for Kronprinsen.

At Broderen til Kongens Mætresse, Oversekretæren i Danske Kancelli, maatte have noget med ved Uddelingen af Gaver, Embeder og Begunstigelser i Anledning af Genforeningen, var givet, eftersom Mathias Moth var kendt for aldrig at gaa tomhændet

bort. Oversekretæren blev da ogsaa begavet med det meget indbringende Louisenlund Teglværk tæt ved Gottorp.

Naar der skulde uddeles Belønninger i Anledning af Genforeningen, kunde man ikke godt komme udenom Biermann, da han ved Siden af Frederik Ahlefeldt var den, der var grundigst inde i de forviklede dansk-gottorpske Spørgsmaal, hvorved han havde givet Kongen en Art moralsk Støtte ved Fuldbyrddelsen af Værket. Belønningen blev en stor Herregaard i Slesvig. Tilsidst skal det nævnes, at Overkrigssekretær Harboe modtog nogle meget indbringende Privilegier i Slesvig. Harboe har næppe haft nogen Indflydelse paa Genforeningens Fuldbyrddelse, men Christian 5. satte stor Pris paa ham, efter at han havde lært ham nærmere at kende som Indehaver af det efter Herman Meyer arvede Embede som Krigssekretær.

Christian 5. havde inden Genforeningen offentliggjort en Erklæring, der skulde retfærdiggøre hans Fremgangsmaade mod Gottorp. I Erklæringen hedder det blandt andet: »..... Hertugen er igen faldet tilbage til sine forrige, vidtgaaende og farlige Grundsætninger, han har fornyet sine med fremmede Potentater indgaaede Forbund, der ere rettede direkte mod Kongen og hans kongelige Hus og er i Strid med Unionen og gamle Arvtraktater. Videre har Hertugen i Særdeleshed handlet imod Rensborgforligets klare og tydelige Indhold og tilegnet sig Halvdelen af Landsskatterne og villet benytte dem til Nytte for sin egen Person, paa Trods af deres gamle Bestemmelse. Efter al Folket har Kongen længst været beføjet til at fare frem mod Hertugen som mod en Fjende. Inden Kongen er gaaet til det yderste, har han, som Følge af Slægtskabet, forsøgt alle Midler, for at det kunde gaa med det gode, og tilbudt Hertugen Betingelser, der som Grundlag have den ældgamle Landsforfatning, Unionen og Arveoverenskomsterne og Billigheden. Disse Betingelser vare de eneste mulige til at opretholde Venskab og Enighed mellem de tvende Huse og sikre Hertugdømmernes Velfærd. Hertugen har ganske forkastet disse Betingelser, har villet retfærdiggøre sin hidtidige Opførsel og derved lagt sit vedvarende fjendtlige Sindelag for Dagen. Kongen har derfor set

sig nødsaget til at inddrage den hertugelige Del af Slesvig og genforene den med den kongelige, efterdi Sagerne ikke længere kunde forblive i denne forvirrede Tilstand, uden at Hertugdømmerne fuldstændig gik til Grunde, og Kongens Riger og Lande blev udsat for Fare.«

Som Svar paa denne Erklæring udstedte Hertugen en Mod-erklæring, der søger at gendrive alle Kongens Beskyldninger; han protesterer mod Incorporationen og forbeholder sig alle sine Rettigheder.

Paa det Punkt vedblev Sagerne at staa indtil videre.

Men foreløbig var alt idel Glæde. Der blev afholdt store Genforeningsfester, som fejredes paa Gottorp i Kongens og Dronningens og hele Hoffets Nærværelse; Storkansleren var naturligvis ogsaa til Stede.

Frederik Ahlefeldts Svoger Buchwald skriver i et Brev til Lenthe med megen Skarphed om Baggrunden for disse straalende Fester: Landbefolkningen er udsuget af Skatter, den lider under Tørke og Misvækst og ser ingen Udsigt til Bedring i Forholdene; de forarmede Bønder har tilmed store Udgifter i Anledning af Indkvarteringen af de Tropper, som Kongen skal holde Revue over som Led i Festlighederne. For Frederik Ahlefeldt var de store Fester paa Gottorp en Plage, idet han netop paa det Tidspunkt var haardt angrebet af Stenlidelser og Gigt. Han havde først tænkt at undslaa sig fra Deltagelsen, men bestemte sig alligevel i sidste Øjeblik til at være med til disse »réjouissances«.

Ahlefeldt havde paa det Tidspunkt kun to Aar tilbage at leve i, og de Aar blev ikke behagelige. Ahlefeldt var nemlig paa flere Punkter uenig med Kongen, der blandt andet vilde udskille det nu samlede Sønderjylland fra Forbindelsen med Holsten og oprette en særlig sønderjysk Regering. Det lykkedes Storkansleren at faa sine Colleger i Gehejmerraadet til at støtte ham i hans Modstand mod denne Plan, og Kongen bøjede sig for Majoriteten. Ogsaa med Hensyn til Embedsbesættelserne i Slesvig var der Uoverensstemmelse mellem Christian 5. og Ahlefeldt, idet sidstnævnte misbilligede, at samtlige Amtmandsposter

blev besat med Mænd fra Kongeriget. Ahlefeldt havde stærkt separatistiske Tilbøjeligheder og vilde have, at der kun maatte ansættes slesvigske og holstenske Mænd i Amtmandsemployer og de øvrige høje Embeder i Hertugdømmerne. Til alt dette kom et alvorligt Sammenstød mellem Reventlow og Ahlefeldt, idet sidstnævnte beskyldte Reventlow for ved en enkelt Lejlighed at have grebet ind paa et Omraade, der hørte under Storkanslerens Myndighed. Ahlefeldt havde paa det Tidspunkt jævnligt maattet melde Forfald ved Møderne i Gehejmerraadet paa Grund af Sygdom, og det var derfor forstaaeligt, at Reventlow kunde føle sig fristet til at handle paa egen Haand for at fremme Sagerne. Om Sammenstødet mellem Ahlefeldt og Reventlow har drejet sig om Spørgsmaal Genforeningen vedrørende, er det umuligt at fastslaa, da Gehejmerraadets Protokol ikke indeholder en eneste Linje angaaende Slesvigs Incorporation. Sagen blev overhovedet ikke drøftet i Gehejmerraadet; Christian 5. har forhandlet om Spørgsmaalet med sine Raadgivere enkeltvis uden at sammenkalde dem til en fælles Debat. Men hvorefter alting er, Storkansleren var blevet opbragt paa Reventlow og havde, som saa ofte før, givet efter for sin Hidsighed og udskaeldt sin Collega. Denne Episode i Forbindelse med den tiltagende Sygdom og Bryderierne efter Genforeningen fik Ahlefeldt til at indgaa med en Afskedsansøgning til Kongen. Storkansleren har vel ogsaa nok ønsket at tilbringe sine sidste Aar i Fred og Ro, men Kongen vilde ikke opfylde hans Ønske.

Det, som man havde ventet skulde blive en Følge af Genforeningen, Slesvigs totale Udskillelse fra Holsten og nøje Tilknnytning til Kongeriget, blev der ikke noget af. Ønsker i saa Henseende har der næppe været nogetsteds, hverken nord eller syd for Kongeaaen, overalt betragtede man Hertugdømmerne som en Enhed, en ubrydelig Helhed. Denne Opfattelse gik saa vidt, at naar en Borger i Horsens skulde rejse til Christiansfeld eller Haderslev, sagde man i Byen, at vedkommende tog til Holsten. Der blev intet gjort for at dæmme op mod den stadig voksende Tyskhed i Sønderjylland. Det nationalt danske i Relation til Slesvig interesserede ingen i Danmark, og fra gottorpsk Side

var der gennem Aaringer med velberaad Hu blevet foretaget et ligefrem Germaniseringsarbejde i Slesvig.

I de af Jessen udarbejdede Dokumenter, der skulde danne Grundlag for Genforeningen, havde det gamle Navn Sønderjylland paa et Par Steder indsneget sig for hurtigst muligt at forsvinde. Naturligvis fremkom Navnet paa tysk, Södjtland, da alt, hvad der blev nedskrevet vedrørende Genforeningen, var affattet paa tysk.

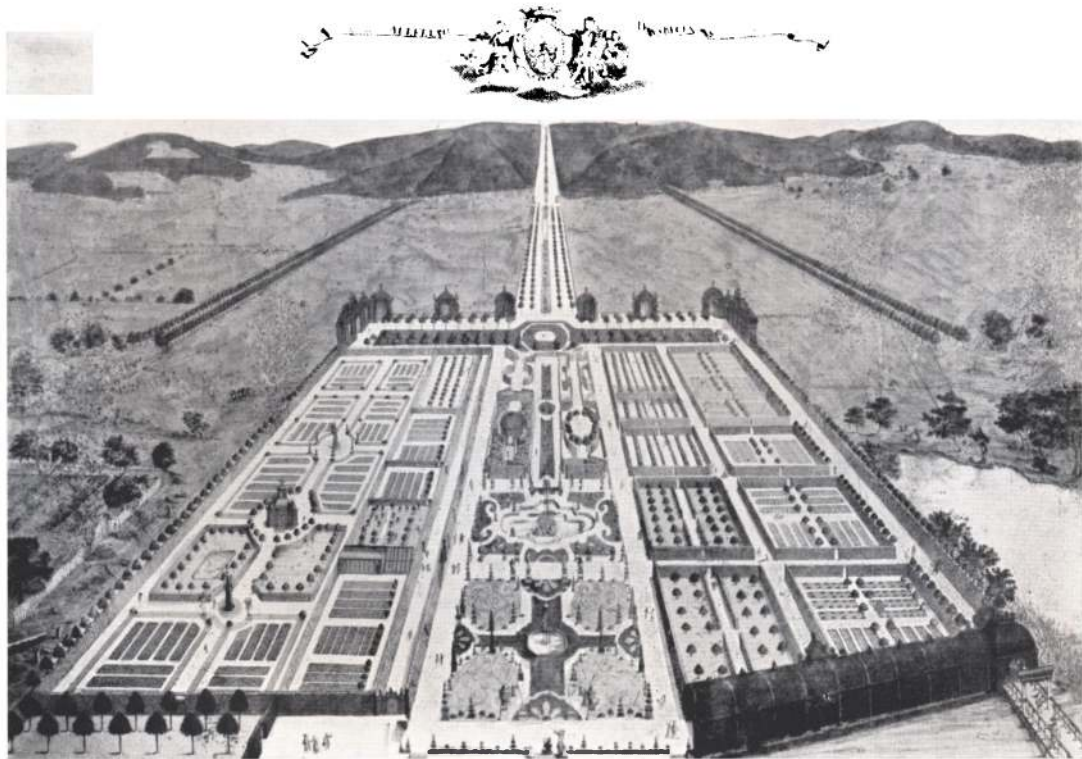
Havde man haabet at opnaa en Simplificering af de dansk-gottorpske Forhold, blev man skuffet; alt forblev i den samme udviklede Tilstand som tidligere. Der vedblev at være en Fællesregering for den kongerigske og den gottorpske Del af Holsten, og denne Institution kom til at fungere endnu tungere efter det ved Genforeningen fremkaldte ulægelige Brud mellem de tvende Regenter. Dog blev det sønderjydske Ridderskab unddraget Fællesregeringen; Kongen sammenkaldte Medlemmerne af Ridderskabet og forelagde dem en Erklæring til Underskrift. I Henhold hertil skulde Ridderskabet høre til det danske Rige og være uden Forbindelse med Holsten og det holstenske Ridderskab, den danske Konge skulde fra nu af være Medlemmernes eneste Suveræn. Erklæringen blev kun underskrevet af dem af Ridderskabet, der var gaaet ind paa at sværge Troskabsed til Kongen. Samtidig med Inddragelsen af Godserne havde Kongen landsforvist enkelte af Ridderskabets Medlemmer.

En særlig Stilling blev der givet Holsten derved, at Toldgrænsen nu blev flyttet fra Kongeaaen til Ejderen; derved blev Holsten erklæret for Udland i handelspolitisk Henseende, medens Nørre- og Sønderjyderne stilledes ens; hidtil havde alle Slesvigs Indvaanere været betragtede som Udlændinge i Handelsspørgsmaal.

Et Led i Udviklingen var, at man vendte tilbage til den i 1668 trufne Ordning med en særlig Biskop for Slesvig, en Ordning, som man i Mellemtiden havde fraveget. Et Aar efter Genforeningen blev der oprettet en særskilt Overret for Slesvig. Samtidig blev det forbudt tyske Sagførere at procedere ved de slesvigske Retter, baade Notarer og Advokater skulde være hjemmehørende i Slesvig eller Kongeriget.

Paa andre Punkter skete der tværtimod en Reaktion, saaledes blev de slesvigske Sager ført fra Danske Kancelli tilbage til det tyske.

Christian 5.s danske Lov blev ikke indført i Sønderjylland, skønt den var blevet den gældende i Kongeriget Aaret før Genforeningen. Der blev nedsat en Commission til Udarbejdelse af en særlig Lovbog for Slesvig.

FRA STORKANSLERENS HOLSTENSKES GODS JERSBECK

